This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

GTD

Swenska Folkets

Sago-Häfder,

eller

Fäderneslandets Historia,

sådan hon lefwat och till en del ännu lefwer

i

Sägner, Folksånger och andra Minnesmärken.

Till Läsning för Folket

af

Arv. Aug. Afzelius.

ASTOR LIBRARY NEW-YORK

Fjerde Delen,
Katholska Tiden, från 1200 till 1362.

STOCKHOLM,
Zacharias Haeggström,
1842.

CHR.

Fortsättning af

Andra Tidhwarfwet.

Fjerde Capitlet. Twänne Ättskiften mellan Östgöta och Westgöta Jarlarnes ätter. Begynnelsen af Folkungarnes wälde.

1. Det andra Ättskiftet: Konung Swerker II och Erik X Knutsson.

Det förtäljes, att Konung Swerker, såsom alla Blot-Swens ättmän, å sitt stöldemärke hade en ringslagen orm med upprest hufwud. Och har det ofta af uppmärksamma män, som aktat dertill, blifwit anmärkt, att ättsinnet betecknades i de bilder, som denna tiden af slägterna antogos, hwaraf talesättet uppkom: «det spörjes snart, hwad mannen bär i stölden», det betyder: «mannen röjer snart, hwad hjerta han bär». — Sålunda hände med Blot-Swens ätt, att hon slingrade sig in till regementet, hwar gång, genom dödsfall eller försåt, Erik den Heliges ätt förlorat stöd och styrka. Efterfinnande detta, och huruledes alltid Danemark med sin magt understödde Swerkerska husets stämplingar, tänkte den gode Konung Knut att betrygga fäderneslandet mot inbördes krig wid thronledigheten efter sin d[illegible] och sina wärnlösa barn mot förföljelse och mordanslag, der genom att han förlikte sig med Swerker och lät utkora honom till sin efterträdare i konungadömet. Sålunda blef Swerker Carlsson, på Konung Knuts höga ålderdom, af riksstyrelsen delaktig och, efter hans död, ensam Konung i Swea och Göta. Men det wisade sig snart, att Konung Knuts råd icke war wäl betänkt. Sannt säger

de gamles wishet: Ringslagen ovm skall ingen tro. — Såsom ock detta: «Aldvig skall du, af ond man, lön få för god gerning».

I begynnelsen wisade sig Konung Swerker de unga Konungabarnen huld; men, allt som de wexte till, och den gamla kärleken till Konung Eriks hus började wisa sig bland folket, öfwerkom honom hans ätts onda afundsande, och han stämplade sedan försåtligen på, huru han med ens mätte kunna utrota den förhatade ätt, som städse, undan hans, wunnit de Swenskas kärlek.

---

2. Om Konungabarnens mord på Elgarås, och om Fahle Bure den Yngre.

Nordost i Westergötland, der de stora skogarne mot Nerike widtaga, är en ort med en liten landtkyrka, som kallas Elgarås. Der wisas öster från kyrkan en liten upphöjning på marken, öfwerwuxen med buskar och småskog, och sägas derunder lemningarne wara efter den gamla kungsgård, Knut Eriksson utsåg till sina barns fristad. Det händer ofta, att stor trohet går likasom i arf inom wisa slägter. Så berättas om den ädle Fahle Bures, wäldskonungen Magni besegrares, ätt, att hon städse warit Eriska huset tillgifwen. Så hade hans soneson, Fahle Bure den Yngre, lemnat sitt hem, för att wara de wärnlösa Konungabarnen en trogen wäktare och beskyddare på Elgarås. Då tilldrog sig om en mörk Novembernatt, att en hop mördare omhwärfde huset, der Konungabarnen sofwo. Deras män och hoftjenare wäpnade sig, och, anförde af den trogna Fahle Bure, förswarade de sig manneligen, tilldeß att den öfwermägtiga mördarehopen, som bestod af Konung Swerkers utsända krigsknektar, trängde in i huset. Det säges, att den äldsta Konungasonen, Erik, stridt wid Fahle Bures sida; men en annan sägen är, att han ännu war så ung, att Fahle, som såg all annan hjelp omöjlig, tog honom på sin arm, skyndsamt i mörkret upp-

nädde skogarna och sålunda genom Jernbäraland förde honom till sin gård Bureståd i Helsingeland. Imellertid mördades de trenne öfriga små Konungasönerna i den förskräckliga höstnatten på Elgarås. Ryktet om detta nidingsdåd utbredde sig snart kring all Norden, och Konung Swerker, förut föga älskad, såsom uppfostrad bland Jutar och med dem förbunden, wäckte mot sig, med denna grymma handel, än ytterligare hat och wederwillja bland Swenska folket.

Fahle den trognes gård i Medelpad het Bureståd, der nu Sköns Kyrka är uppbyggd af den gamla borgen Burcholms murar; och ännu wisas den berömliga hjeltens grafsten, å hwilken hans sköldemärke, en arm med bila, är uthugget. Der wistades en tid den unga Konungasonen Erik, men begaf sig sedan till sina anhöriga i Norrige, der hans faders syster, Konung Swerres Enkedrottning, ännu lefde och tog wäl emot denna sin brodersson.

En Wärmländning, Lagman Folkwiders son, Håkan, war denna tiden Norriges Jarl och rikets föreståndare. Honom war ock Erik den Heliges soneson, hans frände, wälkommen, och blef han der, når denna ädla och upplysta mannen, i trenne år hederligen hållen samt i de seder och idrotter, som den tiden höfdes en Konungason, wäl öfwad.

3. Om slaget wid Lena, år 1208.

En Konung, befläckad af oskyldigt blod och orättfärdighet, fastän till en tid folket är tyst, känner dock likasom en tryckande tyngd öfwer landet lagd, den det wäntar lämplig tid att sig afbörda. Till Norrige spordes, så wäl från Swear som Götar, en längtan efter den sista telningen af den gamla och den kära konungastammen. Derföre utrustade Håkan Jarl i Norrige den unga Konungasonen Erik med något folk och goda wapen, att hämnas sina oskyldiga bröders blod och återtaga sitt fädernerike. Fahle Bure förde ock en här af Norrlanden honom till möte, och mycket folk samlades till hans baner. Så utrustad och wäl understödd, dock mest af folkets kärlek, drog den unga Erik ned till Götalandet och mötte sin fiende Swerker Carlsson, som efter den ättens sed hade sitt

mesta stöd ifrån Danemark. Hans Drottning Bengta war den tappra och i Danmark mägtiga Herren Ebbe Sunesons dotter, och denna såsom oöfwerwinnerlig hållna krigshöfding, med många andra i krigsfaker wäl öfwade och pröfwade. Danska hjeltar samt med en stor krigshär, tågade upp i Göta landet, tilldeß de mötte de Swenska och den unga Konungasonen Erik wid Lena i Wartofta härad. Det war något efter midwintern, som det blodiga slaget stod. Biskop Peder Sunneson af Roeskilde samt hans bröder, Ebbe och Lars, anförde Danska krigsfolket, och Ärchebiskoparne i Uppsala och Lund woro närwarande bland Konung Swerkers wänner. Bland de tappra Swenskar, som der stridde för Konungasonen Erik, war en ypperlig ung man af Folkunga slägt, Eskil af Skara, som denna tiden började blifwa namnkunnig: han förde Eriks baner under slaget och egde det sedan såsom gåfwa af Konungen för trohet och wisad mandom i striden. De Danske anföllo med stort gny och mycken mandom, men mera öfwermod, emedan Swenska hären mot deras tycktes fåtalig och ringa; men trofasta armar styrkas mycket af rättwis sak, och blodskuld låg öfwer Swerkers wapen. Striden war hård, och Danskarne woro den gången sena till att fly; derföre, oansedt de tappade slaget, prisades dock krigshöfwidsmännens tapperhet högeligen, och föllo der de flesta af dem, såsom i följande gamla sång om denna strid förtäljes:

Wisan om Slaget wid Lena.

Det war den unga Herr Swerker, Han går för Dana Konung att stånda:
"Herre, I lånen mig edra mån; Min faders död må jag hämna!" —
Ut rida de ryttare för Danemarks sköld, För dem så gråta så många.

"Och jag will låna dig mina mån, Både Hallandsfarare och Jutar;
"De äro så ypperlig stridbare mån, Som kunna både spänna och skjuta." —

Det war bittid' en Söndags morgon, Att meßan war god till att höra;
Kung Swerker samlar sitt folk ihop, Låter dem öfwer Öresund föra.

Det war unga Herr Swerker, Han kommer midt uti sund:
"Wißte jag, att jag icke skull' winna, Så Christ gifwe, jag sunke till grund!" —

Så rider han för Wardberg Och öfwer Hallands åsar;
De woro alla waraktiga män; Dem stå hwarken dörr eller låsar.

Med honom Herr Ebbe, mot Sweriges land, Tänkte winna stor ära;
Men blef dock slagen med all sin här, Att ingen kunde buden hembära.

Herr Lars, hans broder, tänkte ock wäl Sin lycka mot Götarne söka.
Men han blef slagen i samma färd Och kunde ej sin skepnad undlöpa.

Imellan Berg och Lena, Der såsom striden stod,
En häst, som kosta' tolfhundrade daler, Han flyter i manna blod.

Imellan Berg och Dahla, Der ligga de krigsmän döda;
I Danemark efter dem barnen små De gråta fast efter sin föda.

Der de Danska fruarne De wänta sina män hemkomma:
Hästarne komma blodiga hem, Och sadlarne de äro tomma. —
Ut rida de ryttare för Danemarks sköld, För dem så gråta så många.

Odin hin Gamle war i krigets sagor ännu icke förgäten. Likasom han i slaget på Fyriswall war med, så förtäljdes ock, att han warit med i slaget wid Lena. Sålunda är derom sägen: På någon ort uti Norrige stod en smed i sin smidja. Hastigt kom en ryttare ridandes, steg af, kom in till smeden och bad honom sko sin häst. Smeden sporde den främmande, hwar han legat sista natten. Den okände nämde en ort så långt upp i Norden, att det syntes smeden otroligt, så att han log och sade sig wäl förstå, det så ingalunda kunde förhålla sig. Då sade den främmande: «Länge

hafwer jag warit i Norden, i fältslag och fjökrig. Nu skall jag resa till Swerige på samma häst: mitt namn är Odin, och, will du inte tro, så se, hur' jag far!» — och derwid for han af med sin häst upp i luften, så att det hwen efter honom. Så förtäljdes i Norrige om Odins färd till slaget wid Lena.

Det är en sägen, att af adertontusende Danskar femtiofem allena kommo tillbaka. En äng, der Danska hären började gifwa wika, kallades deraf Segerkärret. Bland de flyende, som kommo undan till Danemark, war Konung Swerker; men han tänkte ännu på hämd och ett nytt anfall, såsom uti en Dansk wisa sjunges:

Konung Swerker winkar genom gyllene hjelm:
"Hafwer nu denna strid en ända;
"Flyktig man ej mister sitt mod,
"Han kan en gång återwända."

"Min fader är slagen med falskhet och swek,
"Och skall jag nu af landet rymma: —
"Så illa skall det de Uppländske bönder
"Och deras medföljd bekomma." —

I de Danska sägnerna berömmas, med skål, de mandomsrön, deras hjeltar wisade wid Lena; men emot sanningen säges i deras sånger, att Swenskarne woro twå mot en. Med mera skål sades i Swerige om detta slag:

Det tilldrog sig wid Lenom,
Twå Danske lupo för enom;
Och af de Swenska drängar
Togo ryggen full utaf slängar.

Till minne af detta slag och sin faders seger har Konung Erik Eriksson byggt Lena kyrka, hwaraf orten fått namnet Kungs-Lena. Twänne kullar, Stora och Lilla Kungshögen kallade, äro der i orten minnen af båda Konungarne, som från dem öfwerskådat sina fylkingar under påstående striden.]

4. Om Slaget wid Geſtilren. Konung Swerkers fall (1210).

Efter återkomſten till Danemark war Konung Swerkers och hans wänners hug wänd endaſt och allenaſt till ett nytt krig mot Swerige, och ruſtade de ſig dertill med ſtörſta flit. Något efter Midſommaren framryckte de i Weſtergötland till ſamma ort, der ſiſta ſlaget ſtod. Imellan Kungs-Lena och Dahla ſträcker ſig en ſlättmark, ſom kallas Geſtilren. Ren betyder nu gräswallen kring ett åkerfält och hade må hända fordom widſträcktare betydelſe. Wid nämda mark är en bro, ſom kallas Geſtils Bro, kanſke af Weſtgöta Konungen Geſter Blinde, och har då, likaſom ſlätten wid Fyriſån kallas Fyriswall, marken, ſom ſträcker ſig från Geſtilsbro, warit Geſtilren benämd. En gård derintill kallades Giſſlared, eller Giſſlagård. I denna mark äro gropar och märken efter fältläger; åfwenſom gammaldags ſtridswapen af ſporrar, ſwärd och ſtridsyxor derſtädes i jorden blifwit funna; och är ſägen i orten, att ett ſlag derſtädes ſtått, då en Konung ſtupat wid bron, ſom deraf ſedan kallas Kungsbro. Der war den unga Konung Erik med Swenſka hären den Danſka till mötes, och uppſtod nu en blodig ſtrid. Från en höjd, ſom kallas Kungshögen, ſåges Danſka Konungen hafwa åſkådat ſlaget. Der ſtupade Konung Swerker ſjelf och hans Jarl, Folke Bengtsſon, Birger Brosas broder. Det ſåges, att Konung Swerker hade en måg, ſom mot hans willja blifwit det, Herr Sune af Folkungaätt. Han fällde ſin egen ſwärfader i ſlaget. Huruledes denna Sune ur Wreta kloſter bortröfwat Helena, Konung Swerkers dotter, ſkall framdeles förtäljas.

Den förutnämda Folkungen, Eſkil af Skara, ſedan Weſtgöta Lagman, war troligen, ſåſom i ſlaget wid Lena, nu åfwen i det wid Geſtilren, Konung Eriks banerförare, och förblef baneret allt ſedan, ſåſom en belöning för hans trohet och mandomsrön under deßa båda ſtrider, i Eſkils wärjo, tilldeß en gång, efter Konung Eriks död, den berömliga Isländſka mannen, Skalden Snorro Sturleſon, gjorde Lagman Eſkil en beſök uti Skara, då Skalden för ett ſkort loſqwäde, kalladt

Andwaka, det han författat öfwer Fru Christina, Lagmannens hustru, bland andra kostbara gåfwor, såsom åreskänk fick detta baner.

Konung Swerker hade stadfäst det andliga frälset och dermed befriat de andligas samt klostrens och kyrkornas gods och underhafwande från all tunga och skatt till kronan, hwarföre han ock af Påfwen, presterna och klosterfolket högeligen lofqwäddes såsom en from och rättskaffens Konung. Men, efter det han i de tre wärnlösa Konungabarnens mord på Elgarås uppenbarat sitt Blot-Swenska lynne, hade han ingen hyllest mer af det Swenska folket, och blef hans död föga beklagad. Han wardt begrafwen hos sina fäder i Alwastra klostergård.

5. Om Konung Swerkers giftermål.

Det är omtaladt, att Konung Swerker hade först den Danska höfdingen Ebbe Sunesons dotter Bengta och sedan Birger Jarl Brosas dotter Ingegjerd till gemåler. Om deßa giften talades icke mycket bland folket; men anledning är af följande gamla qwäde, som länge sjungits i Norden, att han i sin första ungdom haft en olycklig kärleksbandel med en ung mö af Danska Drottningens tärnor, den han måste förfaka, när hans moder uppenbarat för honom, att den unga Christin war hans syster.

Wisan om Herr Swerker, den landsflyktige, och liten Christin.

Det går dans i Herr Swerkers gård,
Der dansar liten Christin med utslaget hår. —
Det är så höfwisk en Jungfru, som mig twingar.

Der dansar Konungen och alla hans mån.
Liten Christin qwäder en wisa för dem.
Det är så höfwisk ꝛc.

Herr Swerker han räcker hand från sig:
"Kom, kom, liten Christin, och träd dansen med mig!"

Han tryckte hennes fingrar, han trädde henne når:
"Liten Kerstin, J blifwer min hjertans kärl!"

Så dansa de allt öfwer den höga lofts bro,
Så gaf skön jungfrun Herr Swerker sin tro.

Ung Swerker slår öfwer sig skarlakanskinn,
Så gångar han sig i högan loft för sin moder in:

"Hel sitten J här, kär moderen min!
"Nu hafwer jag trolofwat liten Christin." —

"Det förbjude Wår Fru och Guds Moder,
"Att en syster skulle trolofwas sin broder!"

"J kunnen aldrig samman bygga och bo;
"J åren båda syskonen två." —

"J sägen mig då, kär moderen min:
"När födden J den lilla Christin?" —

"Den tid, då du war till den Heliga Graf,
"Då födde jag den spegel så klar."

"Och hon är uppfödd i Drottningens gård,
"Har slitit skarlakan det röda, med mård." —

"J sägen mig råd, kär moderen min:
"Hur' skall jag förglömma den lilla Christin!" —

"Jaga du hjort, och jaga du hind,
"Så förglömmer du den lilla Christin!"

"Och jaga du hjort, och jaga du rå,
"Så förglömmer du den älskogs åtrå!"

Han jagade både hjort och hind;
Men aldrig han förglömmer liten Christin.

Han jagar hjort och han jagar rå;
Men aldrig kan han glömma liten Christin ändå.

Så blef den Herre af landet drifwen;
Liten Christin hon blef i kloster gifwen.

Och aldrig flög så liten en fogel af land,
Hon spörjde ju efter sin kära fästeman.

Och aldrig flög så liten fogel under å,
Han spörjde ju efter sin lilla fästemö. —
Det är så höfwisk en Jungfru, som mig twingar.

---

6. Om Folkets tillstånd under Konung Erik Knutsson, och om Konungens död, år 1216.

Efter Swerker Carlssons fall på Gestilswallen blef Erik med folkets stora glädje insatt till sitt fädernerike, och det, såsom det säges i gamla handlingar, «af Rikets Råd och myndige Herrar». Folket rådfrågades icke mer, såsom fordom; men alltid kunde Erik den Heliges ätt sägas wara önskad och wald af Folket. Denne Erik war den första Konung i Swerige, som högtidligen blef i Herrans tempel, likasom det i Bibeln beskrifwes om de gamla Juda Konungar, smord och inwigd till Konung. Denna smörjning skedde, såsom den ännu i dag wid Konungs kröning sker, af rikets Ärchebiskop. Wäl war den seden wacker och tillbörlig, att Konungen, wid tillträdandet af sitt dyra, answarsfulla kall, ödmjukade sig och tog wälsignelse i Herrans helgedom; men mycket swek låg i det Påfwiska prestерskapets mening med införandet af densamma i denna tid: de wille dermed upphäfwa sig till magt öfwer Konungen och undandrogo sig, sin egendom och sina tjenare landets lag och Konungens dom. Konungen kallades wäl Herrans Smorde och sades fridlyst till sin person mer än fordom; men aldrig har drottswek skett så ofta som derefteråt, och Förspnen har ändock wisat, det ingen Konung är rätteligen Herrans smorde, som icke är god och wis samt älskar sitt folk mer än sin egen höghet. Men det är dock wißt, att underlig förbannelse hwilat öfwer drottswikaren i alla tider.

Konungarne wistades denna tiden mest i Götz landet och

höllo hof på Wisingsborg. Den Wärmländske Håkan Folkwidsson, som kallas Norriges Wälgörare och Sweriges Ära, styrde ännu Norriges rike, och war mellan honom, Konung Erik och Lagman Eskil i Skara stor wänskap. Håkan war gift med Erik den Heliges dotterdotter Christina, Konung Erik Knutssons syskonabarn, och efter Jarlens död tog Lagman Eskil henne till hustru. Konung Swerres Enkedrottning, Eriks faders syster, wistades mest i Westergötland, förmodeligen på sina fädernegods i Gåsene Härad. Med Danemark war ock wänskap, sedan Konung Waldemars dotter, Richissa, blifwit Eriks gemål och Sweriges Drottning. Sedan war i Konung Eriks tid fred och god årswext, och landet wexte till i trefnad och wälstånd. Då sades, att wälsignelsen med de goda åren kommit öfwer land och folk för Konungens fromhet, rättwisa och gudsfruktan skull. Han stådog på Wisingsborg, af sitt folk mycket sörjd och saknad, och wardt han begrafwen när sina fäder i Warnhem.

Hans döttrar, Helena och Ingeborg, blefwo gifna Folkungar till hustrur, såsom framdeles berättas skall; men Märta, den yngsta, blef gift med en mägtig Herre, Nils Sixtenssön till Tofta, och stammoder för Sparre- samt Oxenstjerne-ätterna. Sonen Erik war wid faderns död ännu icke född. Då blef Johan Swerkersson till Konung tagen.

---

7. Det Tredje Ättskiftet: Johan Swerkersson hin Fromme och Erik XI, Halte och Läspe kallad.

Af Ingegjerd, Birger Jarl Brosas dotter, föddes Johan; efter sin faders, Konung Swerkers, fall wid Gestilren uppfostrades han i Konung Eriks hus, och såges, till den goda Konungens heder, att Johan icke saknade faders wård och huldhet. Hans moderfaders bröder och söner utgjorde nu kärnan af den mägtiga Folkungaslägten, och Johan blef krönt i Uppsala till Konung. Carl Bengtsson Folkunge, hin

Höfwe kallad, Erik Knutssons moders broder, war hans Jarl och förmodetligen förmyndare, i unga åren. Stor osäkerhet af Ryssar och Ester war denna tid på Österssjöns stränder och i Mälaren. Strödflockar från Wiken oroade ock Westergötland, der Lagman Eskil miste skepp och gods i Göta Elf. Ej-jest förde Konung Johan intet krig. Troligt är af gamla handlingar, att han styrde riket i tre år med förmyndare-råd. En af hans mest förtrogna wänner war den tiden Carl Folkunge, Biskop i Linköping, Lagman Eskils broder. Men på tredje året af hans regementstid insöllo Ryssar och Ester i Mälaren samt oroade tillika Österssjökusten; då skall Carl Jarl och Carl Biskop, den chrönikorna kalla en «god örlogsman», hafwa stupat i slag mot de nämda hedningar. En annan sägen är, att de anfört en här till hedningarnes omwändelse å de hedniska Österssjöstränderna och der blifwit slagna på en ort, som kallas Rotala. De följande tre åren satt Konungen såsom fullmyndig Konung på Wisingsö, der han dog (1222) och fick i sin ärfs Konungagrifter sin lägerstad i Alwastra. Sålunda talas om Konung Johan wid gamla Westgötalagen: «Adertonde war Jon Koninger, Swerkirs son barnsker (barnslig) till aldri och mycket godwilljäder. Thre wintrar war han Konunger och stådog i Wisingsö.» Då war hans moderbroder Folke, Birger Brosas son, Jarl. Konung Johan war ogift, och med honom utdog Blot-Swens ätt på Sweriges thron. Om Konungawalet kunde ingen owißhet wara, så länge en telning fanns qwar af Erik Heliges stam. Fem år gammal allenaft waldes Richissas son, Erik Eriksson, till Swea och Göta Konung.

8. Om Folkungarnes begynnelse och öfwerdåd.

Tid är nu att tala om den, i både Swea och Göta land, wida utbredda slägt, Folkungar kallad, som i fyrahundrade år war mägtig och öfwat både godt och ondt, dock det mesta ondt här i landet, såsom härefter skall förtäljas. Det säges, att hon war utbredd i Westerlanden, innan hon kom hit, och, hwar hon fick fäste, blef hon det landets inwånare öfwer-

mägtig, aktandes till slut hwarken landets seder, lagar eller Konungar. I Engeland och Flanderlandet omtalas de sålunda, innan de i Sverige blefwo namnkunniga, som skedde wid Christendomens begynnelse, i Konung Olof Skötkonungs tid. Owisst är, om de wöro flera, som inflyttade på en gång, eller, såsom de flesta tro, allenast en, som namngifwes och kallade sig Folke Filbyter, det uttydes af somliga till Folke fribytaren, eller röfwaren. Andra säga, att han fått det namnet deraf, att han ofta ombytt qwinnor. Det kan wäl hända, att alla de mägtige Herrar och Jarlar i Sverige och Danemark, med namnen Folke, Philip, Sune eller Sonne, warit af samma band eller stam; men Folkungarne i Sverige härledas mestadels från Östgöta Jarlen, Folke Hin Digre, eller Tjocke, benämd. Han egde Konung Knut den Heliges dotter af Danemark och war swåger med Göte, Westgöta Jarl, Thord Bondes swärfader. Hans twänne söner Knut och Bengt, af hwilka de flesta här i landet namnkunniga Folkungar äro komna, woro sålunda Jedward Bondes syskonebarn på mödernet, och kan det wäl förmodas, att denna skyldskap kom Östgötarne att samtycka till Erik Heliges konungaval. Bergwerk funnos wäl före deras tid i landet, såsom de gruswor, wi ännu kalla hedengruffwor, intyga; men Folkungarne tyckas hafwa haft mera kunskap om metallernas upparbetande, och med sina rikedomar bragte de bergsbruket i ett bättre skick. Deraf blefwo de än rikare, och af rikedomarna ökte alltför mycket deras magt och anseende. Dertill woro de mycket högsinnade, aktade andra slägter ringa och sökte städse förbindelse med Konungahusen genom giften, och, der detta icke med godo kunde ske, togo de med wåld Konungadöttrar, såsom härefter skall förtälias.

9. Om Sun Folkessons Klosterrof.

Bengt, Folke Digres son, kallades Snyftel, förmodeligen af oredig talgåfwa. Han hade en son Folke, som war rikets Jarl i Konung Swerker Carlssons tid och stupade i slaget på Gestilren, förmodeligen emot Konung Swerker, efterson

hans son Sune blef sedan Jarl hos Erik. Det säges, att Swerker stupade för Sunes swärd: det kan hafwa händt deraf, att Konungen sökte åt Sune i striden, att straffa hans öfwerdåd, för det han mot Konungens willja hade tagit hans dotter Helena till hustra, i det han med wåld brutit sig in i Wreta kloster, der hon war insatt, ihjälslagit hennes tolf riddare och fört henne bort. Härom sjöngs kring hela Norden en wisa, så lydande:

De hjeltar, de ligga slagne, Så widt kring Sweriges land,
Allt sedan Herr Sune Folkwardsson Borttog det Liljevand. —
Så ligga de hjeltar slagne.

Det war stor ymka i Swerige, Och hjeltarne de woro wrede,
Allt sedan de Herrar af Folkungaslägt Bruto Wreta klostermur neder.
Så ligga ꝛc.

Konung Swerker bodde i Swerige, Han war både rik och bäld;
Så sköna egde han döttrar twå, De fagrast' med ögon man såg.

Konung Swerker låter en Herredag hålla, Och de rådde alla så:
Stolts Elin skulle i Wreta kloster, Och stolts Karin för landet rå.

Stolts Elin skulle i Wreta kloster, Att blifwa deri några år;
Och sedan ha' Konungen af Spanieland, Med allt det goda han å'. *)

Det war Herr Sune Folkwardsson, Sade till sin broder Herr Knut:
"Wi willja rida till Wreta kloster Och taga fröken Elin derut."

Och det war då den ädle Herr Knut, Han swarade sin broder så:
"Rida wi oß till Uppsala, Att se, hur' Konung Swerker han mår!"

"Och rida wi till Wreta kloster, och winna wi den mö,
"Spörjer det hennes fader Konung Swerker, För hennes skull mätte wi dö."

Så redo de sig till Uppsala, Konung Swerker wille de gästa;
Och det will jag Eder för sanning säga, Det war ej för fröken Elins bästa.

*) å', åtte, egde.

Och ut kom der en liten smådräng, War klädd i kjortelen grå:
"Konung Swerker han ligger i högan loft, Han hafwer så lån-
gan en trä."

Och ut kom der en liten smådräng, War klädd i skarlakan röd:
"I riden bort Herrar af Folkungaslägt; Konung Swerker ligger
nu död."

"Och är det sannt, du säger för oß, Konung Swerker ligger
på bår,
"Så är det ingen i werlden till, Som oß nu kan emotstå."

Det war Sune Herr Folkwardsson, Han lärer sadla sina hä-
star:
"Wi willja rida till Wreta kloster, De rika fruar att gästa." —

Och det war Fröken Elin. Hon drömde en natt, der hon låg;
Årla om morgon, hon waknade, Hon sade sin mormor deraf:

"Mig drömde om min faders falkar, De woro inte mer än tre,
"De satte sig på wårt klostertak, Så ymkelig låto de."

"Mig drömde om min faders falkar, Der de för östan flögo;
"Jag fruktar, jag får en sorg i mitt bröst, Som mig går sent
af huge."

"Mig drömde ock om den flygande örn, Också den willande gam:
"De begynte sig en träta, Och flögo så i min famn." —

"Och, drömde dig om din faders falkar, De woro icke mer än tre:
"Det bådar, att din fader, Herr Swerker, är antingen sjuk eller
död."

"Och, drömde dig om din faders falkar, Der de för östan flögo:
"Det äro de Herrar af Folkunga slägt, De hafwa dig så mycket
i huge."

"Och, drömde dig om den flygande örn, Också den willande gam:
"Det är Herr Sune Folkwardsson, Han gör dig både ängest och
harm."

Det war Herr Sune Folkwardsson, Han talte till broderen sin:
"Och winna wi nu den jungfrun ut, Så wißt skall hon bliwa min."

När de kommo till Wreta kloster, Så redo de det tre gånger omkring,
Och midt uppå den klostermur De begynte bryta sig in.

Ut kom der en liten tjenstemö, War klädd i kjortelen röd:
"Hwem bryter på wår klostermur Och gör stolts Elin stor nöd?"

"Herr Knut han bryter den klostermur, Herr Sune han will derin:
"Och hör du liten tjenstemö, Hwar sofwer fröken Elin?" —

"Det huset, det är utaf marmorsten, Och taket, det är täckt utaf bly,
"Och sängen, den är med silke bredd; En stolts jungfru sofwer deri."

"Och dörren hon är af elphenben, Står wäl uppå sina hakar;
"Det will jag eder för sanning säga: Tolf riddare för henne waka."

Och det war fröken Elin, Hon gjordes om kind så blek:
"Gud nåde mig i denna stund; Här blir en ynkelig lek!" —

Waknade den Abbedissa, Hon sade till tjenaren sin:
"Hwem bryter på wår klostermur, Eller hwem så will härin?" —

"Herr Knut han bryter wår klostermur; Herr Sune han will härin;
"Herr Sune han släckte de stora waxljus, Som brunno öfwer stolts Elin."

Waknade jungfruns yppersta riddare, Han talte till stallbröder sä:
"Wi willja wåga wåra unga lif För den ädla jungfru wår."

De herrar båda af Folkungaslägt, De gjorde det stolts Elin emot,
De slogo hennes riddare tolf, Att de lågo döda för fot.

Barhufwadt och barfota, den jungfru, Hon fördes ut af Wreta gärd.
Och aldrig hördes ett Konungabarn Så ynkelig utfärd sä.

Så kastade de öfwer henne En kappa, och den war blå;
Så satte de henne på gångaren grå Och förde henne derifrå.

Så redo de sig den wägen fram, Allt öfwer Wreta bro.
"Hören I liten stolts Elin, I lofwen min broder tro!" —

"Tigen still, tigen still, Knut Folkwardsson, I talen inte så!
"Jag har det ofta tillförene swurit, Herr Sune skall mig aldrig få." —

Och det war jungfru stolts Elin, Hon talade ett ord för sig:
"Får min fader, Kung Swerker, det spörja, Han hämnas det wisst för mig."

Det war Herr Sune Folkwardsson, Han yppade all hennes sorg:
"Kung Swerker han ligger i högan loft, Allt på förgyllande bår."

"Och är det sanne, I sägen för mig, Kung Swerker, min fader,
är död,
"Så är det ingen i werlden till, Som mig kan frälsa af nöd."

Det war Herr Sune Folkwardsson, Han förde henne till Ymseborg;
Och det will jag för sanning säga, Hon lefde sig tilk daglig sorg.

Tillhopa woro de i femton år, I femton år och dag;
Och aldrig de sig imellan talte Ett godt ord, nej eller ja.

Det war en Onsdagsafton, stolts Elin fick håll i sin sida;
Hon bad till Gud så innerlig, Hennes tid den mände nu lida. —

Och det war stolts fru Elin, Hon talte till de tårnor små:
"I bedjen Herr Sune Folkwardsson I frustugan in till mig gå!" —

In kommo der de tårnor små, Woro klädda i skarlakan röd.
"Herr Sune, willjen I till stolts Elin gå! Wi frukta hon hafwer
sin död."

Och in kom Herr Sune Folkwardsson, War swept i skarlakan skinn,
"Swi sänden I mig bud så brådt, Att gånga från gäster min'?" —

"Jag hafwer ett styng i min sida fått, Jag hoppas, att jag skall dö;
"Jag tackar Gud Fader i himmelrik, Han löser mig af all min nöd!" —

Det war Herr Sune Folkwardsson, Han klapp' henne på hwitan
kind:
"Förlåt mig all min skuld och brott, Aldrahjertans kåraſten min!" —

"Jag kan Eder aldrig förlåta, Allt för den stora harm:
"I hafwen tagit min tjenstemö, Lagt henne uppå Eder arm;"

"I hafwen tagit min tjenstemö, Lagt henne på bolstrar blå;
"Mig hafwen I bannat och slagit Och dragit i mitt hår."

"Jag kan Eder aldrig förlåta, Allt för det stora we:
"Sju döttrar hafwer jag med Eder fått, Jag fick dem aldrig att se."

"Sju döttrar hafwer jag med Eder fått, Allt med så mycken nöd:
"De tre jungfrur lefwa än; De fyra äro död'."

Då breddes den wågen med silke röd Och sammet allt omkring;
Så ledes derpå de fröknar tre, Allt för sin fru moder in.

"Du ware wälkommen stolts Kerstin, Du äldsta dotteren wår,
"Dig bjudes Konungen af Frankerik, Den åra för min skull du får!"

"Du ware wälkommen stolts Adelin, Du yngsta dotter min,
"Du gif dig i Wreta kloster in, Bed godt för kår moderen din!"

Det war den unga stolts Adelin, Hon swarade för sann:
"Och inte will jag mig i kloster ge, I gifwen mig heldre en man!"

Och det war stolts fru Elin, Hon wrider sina händer i harm:
"Då skall jag då inte bli hörd Ett ord af mitt eget barn!"

Det war den unga stolts Adelin, Och henne rann tårar på kind:
"Jag gifwer mig i Wreta kloster Och beder för kär moder min." —

"Och hörer du, stolts Karin, Du lyd din moders ord:
"Du lofwa dig aldrig Magnus Bendictsson, Han blifwer dig aldrig god!"

Det war den unga stolts Karin, Hon swarade sin moder så:
"Det kan Gud gifwa, I lefwen så länge, I sen, hur' det kan gå."

Det war stolts fru Elin, Hon swarade så snart:
"Det säger jag för sanning, Du brår på din fädernesart."

Det war Herr Sune Folkwardsson, Och honom rann tårar på kind:
"Förlåt mig all min skuld och brott, Jag beder aldra käraſten min!"

"Förlåt mig all min skuld och brott, Och det jag gjort Eder emot,
"Så will jag mig allt till Rom bortgå, Uppå min bara fot!" —

"Och willjen I än till Rom bortgå, Också till Jerusalem;
"Dock allt för mina riddare tolf, Så förgåter jag aldrig dem."

Fram stego de Jungfrur tre, Och dem rann tårar på kind:
Så bådo de sin fader wänskap Af kära moderen sin.

"I läggen nu bort skarlakan skinn, Och kläden Er i sammet blå;
"Så tagen Eder en riddare dotter, En Konungs lår I aldrig mer få."

Och det war stolts fru Elin, Hon wände sig åt wäggen derwid,
Det will jag Eder för sanning säga, Hon talte aldrig ordena fler.
Så ligga de hjeltar slagne,

Bland landtfolket sjunges oftast Konung Magnus, i stället för Swerker, och tyckes det komma derutaf, att Konung Magnus Ladulås war Folkungarnes fiende; och alltid, når en sträng Konung, den de mägtiga Herrar fruktat, skall nämnas, så kallas han i sagorna Magnus. Denna Sune har gifwit ämne till en gammal folksaga om en Tune Fonte, som med mångfaldiga konstgrepp och djerfstiga upptåg gjort Kon-

ung Magnus förtret och trotsade hans magt och slughet: såsom en gång, når Konungen hade utfäst en stor belöning för den, som kunde gripa Fonten, war han förklädd såsom wägwisare i bondekläder bland Konungens män på en stor jagt å Tiweden. Då hände, att Konungen skiljt sig från sitt följe och för något behof stigit af sin Spanska fåla, den han skattade mycket dyrbar; Fonten paßade på, sprang af sin gamla krake och upp i Konungens sadel samt red i fyrspräng sin wäg, då Konungen med stor harm måste sitta upp på den eländiga håsten och uppsöka sitt hoffolk, som i tysthet logo åt hans färd. Sedan kallades han Tune Fole och, på somliga orter i Wärmland och Westergötland, der sagan warit gängse, Sonne Fole. Slutligen öfwerkom honom Konung Magnus med list, då han satt på en stubbe å skogen Tiweden. Der fick han sin bane, «och är den stubben ännu att se der på skogen», så slutas sagan, «och stubben kallas Sonnestubbe». En annan sägen är om denna stubbe, som ännu i dag wisas och kallas Drottning Sannas stubbe, och heter det, att en Drottning, som ridit der öfwer skogen, födt barn, hwilande på densamma. Deßa sägner utwisa, huruledes Sune Folkessons qwinnorof war en begynnelse till Folkungarnes öfwerdåd.

10. Knut Johanssons begynnelse.

I korståg mot Ester, Tawaster och Kareler, Christendomens fiender och arga förföljare, utgingo wid denna tid många stridslystna män från Nordens trenne riken. Hedningarnes guld och skatter lockade ock många, och å de fordna Wikingasäten samlades stora rikedomar. Bland de förnämligaste korsriddare från Swerige war Johan Jarl Knutsson, Folke Digres soneson. Askanäs het hans gård; den låg på Ekerö i Mälaren. Efter slaget wid Gestilren hade han gått i härnad. I nio år fäktade den tappre Johan mot hedningarne; mellertid satt hans maka, med deras unga son Knut, hemma å Askanäs. I nio år wäntade hon sin hjelte tillbaka: i nio år wäntade hon förgäfwes. Ändtligen mot sommarens slut på det nionde året igenkändes Johans segel i fjärden,

och snart omfamnade han, efter långa skilsmessan, maka och son i det efterlängtade hemmets salar. Men, knappast hade om natten välkomstbågaren börjat gå omkring bland hans män och samlade vänner, så öfverraskade hedningarnes flotta Åskanäs, och snart omringades dryckessalen af en talrik skara hämdlystna fiender, och den tappre Johan stupade för myckenheten. En swensk riddares maka spillde icke den tiden stunden med gråt och klagan; hon räddade i natten sig och sin son till Hunhammarsborg, sändande imellertid härbud kring Målarestranden och uppbådande krigsfolk. Med denna här upphann hon Estniska skeppen icke långt ifrån Kungshatt, der de stigit i land, och slog dem så, att ingen undkom. Så hämnades hon sin Herres död och wann en härlig seger. En klippa nära stället, der slaget stod, kallades sedan Estaskär. Wid Botkyrkostranden utwisas rummet, der gruset gömmes af Hunhammarsborg, och sägner gå bland folket om forntida strider, som der stått; men den hugfulla qwinnans namn är förgätet. Hos henne på Åskanäs uppwexte den unga Knut Johansson och blef tidigt manlig och djerf, liknande sina storsinnade föräldrar, samt öfwergick, i ädla åtbörder, tal och utseende, alla unga män på den tiden.

11. Slaget wid Alwastra, år 1229.

När Knut Johansson kom till manbar ålder, fick han till gemål Helena, Konung Erik Knutssons efterlemnade dotter. Af detta giftermål blef Knut än mer rik och mägtig, och wexte då öfwer höfwan modet hos honom och hans åtmän, så att de tyckte sig allena skickliga både till jarla- och konungadömet. Swerkerska åtten war nu utdöd. Unga Konung Erik Eriksson, den enda qwarlefwande af Erik Heliges ått, war sjuklig, liten och oansenlig till wext, dertill låsp och halt. Häraf tyckte sig Folkungarne hafwa ringa motstånd från honom att wänta, och, som Knut, hwilken kallades den Långe, för sitt wackra anseende och hurtiga wäsende war mycket i folkets tycke, fattade Folkungarne det beslut, att upphöja honom till Konung. Hela den' rika och mägtiga Folkunga slägt samlade

sitt folk och de med den swaga styrelsen misnöjda i landet, så att deraf blef en stor krigshär sammandragen i Östergötland, der de mötte Konungen och Jarlen Folke, Birger Brosas son, den de icke förmått draga på sin sida mot ed och åra. Ett blodigt slag hölls wid Alwastra, der Knut anförde Folkungahären och wann mot Erik och Jarlen seger. Erik flydde till Danemark; Folke Jarl sattes från Jarladömet och lefde på sina gårdar i Westergötland, der han war folket ett godt stöd i deßa oroliga tider. Han blef mycket saknad efter sin död och ligger begrafwen i Skara. Knut upphöjdes af Folkungarne till Konung och förde i fem år ett oroligt och tryckande regemente. De af Swenskarne, som hållit med honom, ångrade det suart, att de dfwergifwit den sista ättlingen af den ädla Swenska Erikska stammen. Knut ansågs som en drottswikare, och med Eriks återkomst wäntade nya oroligheter och blodsutgjutelser det ofälla landet.

12. Om Konung Eriks återkomst och slaget wid Sparsåter (1284).

Ymsen är en insjö, midt imellan Wenern och Wettern i Götalandet, med wackra, fordom ekbewuxna, stränder. En i sjön utskjutande udde, på westra stranden, har fordom warit kallad Borgsudd af den gamla Folkungaborgen Ymseborg, som på ett från näset uppstigande berg warit belägen. Deraf är sätesgården Berrud (Borgudd) ännu ett minne. Der å bergshöjden finnas märkliga lemningar efter de fyra alnar tjocka borgmurarna, efter en brunn, sprängd genom klippan midt i borgen, samt nedanomkring efter grafwar och wallar. Efter segern wid Alwastra säges Knut Johanson Länge hafwa byggt och befäst borgen. Sägner om hemliga underjordiska gångar, källrar och fängelsehwalf påminna om forntida wäldskonungars medel och omtanka att bibehålla sitt wälde. Det femte året efter Alwastra slag satt Knut här på borgen om sommaren och hade mycket folk hos sig, emedan de tidender från Danemark spordes, att Konung Waldemar utrustat sin systerson Konung Erik med bistånd, att återtaga sitt fädernerike. Emot höstén kom Erik med sin här upp till Westergötland, och, allt som han kom närmare, ökte hans krigs-

folk af tillflödande wänner från häraderna; de ädlaste af Folkungarne, Magnus Måneskölds söner, woro på Konung Eriks sida, och fick, såsom lön för sin trohet, Birger Månsson Konungens syster, Ingeborg, till äkta. Från Skara tågade Eriks här mot Ymseborg; men Knut afbidade icke härens ankomst, utan war på halfwa wägen honom till mötes wid Sparsåter, twå mil från Skara, der på en äng ännu gropar och upphöjningar wisas efter hans läger, och sägner i orten omtala Konungarnes strid. Detta war det tredje olyckliga inbördes krig, som förhärjade landet och gjorde nöden allt större bland folket. Striden war swår, likasom wid Lena och Gestilswall; manfallet war stort, och Folkungar stupade på bägge sidor. Bland de slagna war anföraren Knut Johansson Länge. Hans medhållare skingrades wål efter slaget, men oroade länge landet; likasom han sjelf, under sin medgångstid, for fram med wåld och rof samt skonade icke en gång kyrkans heliga käril eller skrud, så ströfwade i många år flockar af Folkungarnes här omkring under rof och plundring i landet. Det säges af några, att Knut flytt ur striden med twänne söner, Hollinger och Philip, dem han hade med Helena Folkesdotter, förrän han fick Konung Erik Knutsson dotter Helena, och att han sedan plågat landet med mycket wåld och orätt. Sanning är, att sönerna Hollinger och Philip kommo undan till Gestrikland, och der blef slutligen Hollinger gripen och såsom upprorsstiftare hållen fängslig i fjorton år efter slaget wid Sparsåter. Det samma året dog Knuts Jarl Ulf Fase, Konung Knuts och hans söners trogna medhållare. Han skyddade Hollinger i sin tid; men, när Jarlen war död, blef Hollinger halshuggen och i Sko kloster begrafwen.

Guldkedjor och ringar hafwa blifwit funna i jorden wid gräfning i nejden kring Ymseborg, gammaldags hästskor, swärd och stridsyxor wid Sparsåter, Gestilren och Lena; allt minnen af Folkungarnes rikedom och forntida strider. Knut egde stora gods och gårdar. Wid Målarestranden, å det så kallade Skoboländet, och nere wid sjön, gent emot der nu det wackra slottet Sko ligger, byggde han ett kloster och inrymde der munkar af det slag, som kallades Swartbröder, eller Pre-

dikomunkar. Der blef han begrafwen med sin olyckliga gemål, som warit wittne till alla sina anhörigas och sitt fäderneslands olycksöden. Hon war af Erik den Heliges blod och mycket älskad af folket. På hennes grafsten, som nu är förkommen, lästes fordom en Latinsk skrift af detta innehåll:

I gropen, här under stenen,
Der gömmas askan och benen
Af fordom ädla och rena
Konungs-dotter och syster Helena;
Men Själen hos Herren i höjden
Nu gläds i den himmelska fröjden.

I Sko kloster fick likaledes, som sagdt är, Hollinger, den ock är Holmgeir kallad, sin lägerstad, och efter den brand, som lade gamla klostergården i aska, flyttades hans ben och qwarlefwor af Birger Pedersson (Brahe) till Finsta, Upplands Lagman, in i den nya, af honom byggda, Klosterkyrkan, der rummet ännu wisas. Något besynnerligt lärer wål med denna Hollinger hafwa sig tilldragit under hans fängelsetid, eller har han af Konungen och folket warit mycket älskad, enär han med stor heder blef begrafwen och förklarades helig efter sin död. Underwerk och järtecken sades ske wid hans graf, och wid alla högtider breddes deröfwer en kostbar silkestapet, hwarå hans bild war konstigt wirkad, och inskrift lästes om hans oskyldiga död. Denna tapet skänktes sedan att förwaras i Stockholm å wåra fornlemningars förwaringsrum.

13. Om Eriksta Ättens sista tid. Ulf Jarls död och Birger Jarls begynnelse.

De goda årens och Swenska folkets lyckligaste tid war Erik den Heliges och hans barns tidhwarf intill den första Herredagen. De twänne sista ättlingarne af hans stam woro wål sitt folk hulda och derför mycket afhållna; men de rika ätterna, särdeles Folkungarne, och de andliga sögo landets must och märg, och Konungarne hade ingen magt att förswara folkets

rätt eller lätta deß bördor. Erik Läspe hade tagit Sune Folkunges dotter Katharina, den han födt med sin röfwade klosternunna, och gifwit sin dotter Ingeborg en Folkunge, Birger af Bjellbo, till hustru, hwaraf han fick njuta frid från Folkungarne under sina återstående dagar. Ett bud från Påfwen hade anländt till Konungen, och det märkwärdiga Skeninge möte hölls år 1248. Der afslutades, att presterna, likasom klosterfolket, skulle lefwa ogifta, och, dereft de hade barn, skulle desamma wara oäkta förklarade och icke ega att arf taga efter sina föräldrar. Biskop skulle icke mer wäljas af folket, utan af Domherrarne eller Capitelmännen, som ock egde ensamt domsrätt med Biskopen öfwer alla kyrkan och klostren underlydande, hwaraf de ännu i dag kallas Domcapitel. Afgjordes ock der många andra ärender, som förnärmade folkets rätt, förswagade Konungamagten samt ökade oredan och fattigdomen i landet.

Konung Eriks Drottning, Karin Sunesdotter, wistades mycket med Konungen i Westergötland och hade till Gudhems kloster mycken kärlek. Der walde hon ock sin blifwande lägerstad en höst, då hon med Konungen wistades på Götala wid Skara icke långt derifrån, och skänkte då Konungen sin gård Spanahult wid Wettern till Gudhems kloster. Detta war fem år före Konungens död; men, genast hon war blifwen enka, flyttade hon i klostret och lefde der som föreståndersta i stilla andaktsöfning. Henne kunde lifwet icke wara särdeles kärt; hon hade wuxit upp wid sin moders tårar, sett mycket elände i lysande salar, bittra sorger i stor rikedom. Wid modrens tidiga död fick hon en fristad i Wreta kloster, men togs derur, att blifwa en sjuklig Konungs brud. Några få år lefde hon med honom och walde sedan Gudhems kloster, der hon twänne år efter hans död fick sin graf.

Ulf Jarl, Carl den Döfwe Knutssons son, upphöjdes af Wåldskonungen Knut till Jarladömet, och war han så mägtig, att Erik tyckte det råd bäst wara, att behålla honom derwid. Han dog twänne år före Konungen, och Birger af Bjellbo omgjordades då med Jarlaswärdet af sin swåger Konung Erik. Ulf, som kallades Fase, må hända af sin wil-

da tapperhet och ſtora magt, för hwilka owännen måſte faſa, likaſom Birger Broſa, eller den bruſande, af ſitt ſtolta ſinne, lemnade efter ſig en ſon, Carl den Unge kallad, eller Junker Carl. Om honom ſåges mera godt än om någon af hans höga ätt; han war ſkön till anlete och geſtalt, hugfull, wänſäll och ädelſinnad, mer än någon ſamtida man med honom. Många anſägo honom wärdigare Jarladömet efter hans fader än Birger Jarl; men Birger war gift med en Konungadotter af Erik den Heliges blod, och den unga Konung Hakon Hakonſon i Norrige war troloſwad med hans dotter, Richiſſa. Denna troloſning ſkedde om höſten, då Konung Hakon ſatt i Kunghälla. Owänſkap hade en tid warit mellan Swerige och Norrige, ſedan Konungen i Norrige fört ofrid på Wärmland för det biſtånd, Wärmländningarne gjort ett mot honom upproriſkt parti, ſom kallades Ribbungar, af deras ſlarfwiga kläder, likaſom fordom Birkebenarne. Ett möte war utſatt mellan Konungarne i Kunghälla; men, ſom Hakon något dröjde och dertill tycktes hafwa nog många ſkepp med ſig och mycket folk, miſstrodde honom Konung Erik och for hem igen. Sändemän foro ſedan mellan Konungarne. Ett ſändebud från Konung Erik hade Jarlens befallning, att icke tala flera ord, nät han kom in för Konungen i Kunghälla, än deſſa: «Konung Erik har farit hem», — hwarefter mannen genaſt helſade Konungen, gick ut ur ſalen och for ſin wäg. Då tyckte Konung Hakon, att Swenſkarne woro nog fårdiga. Han ſände en man, ſin ſlägting, wid namn Gunnar, tillbaka till Jarlen och bjöd honom ingalunda tala flera ord, än det Swenſka ſändebudet hade gjort. Men Jarlen gjorde ſig förtrolig med mannen, och kommo de ſinſimellan i ſamtal om båda rikenas behof af inbördes fred och wänſkap, och ſlutades detta ſå, att ſändebudet medlade ett giftermål mellan den unga Konungen Hakon och Richiſſa, Jarlens unga dotter. Detta allt behagade Konung Hakon wäl, och lade han då upp med ſina ſkepp gent emot Lödöſe, under Torſkbacken, och ſände bud och giſſlan till Jarlen. Birger for då öfwer elfwen till Konungen, och blef på Solberga ſå wäl om giftermålet ſom waraktig fred afſlutadt. Detta äktenſkap

gick twänne år derefter, när Jarlen kom från Finska Kriget, i fullbordan, då Carl den Unge Ulfsson, med stort följe och mycken ståt, förde den Swenska Jarla-dottern till Norrige.

14. Birger Jarls Korståg (1249). Konung Eriks död (1250).

Sorgliga woro de tidender, som ingingo från de Christna i Finnland. Hedningarne i Estland, Ryßland, Tawastland och Karelen öfwade mot dem omensklig grymhet. Hwar de i bygden framforo, ihjälslogo de alla små barn, som woro döpta, och skonade hwarken man eller qwinna. Presterna ryckte de tungan ur halsen, eller utstungo ögonen, och läto många så färdas omkring; men de flesta dödades. Landtfolket, der det icke kunde komma undan åt skogarna, dödades med alla upptänkliga plågor. Än söndersletos de såsom af wilddjur, och än doppades de i tjära, lindades med halm och itändes, och, hade icke de tappra riddare, som från Danemark, Norrige och Swerige, efter hwad om Johan Jarl nämdt är, gifwit sig ut till de olyckligas hjelp och bistånd, så skulle den af Konung Erik den Helige grundlagda Christna Församlingen i Finnland blifwit ödelagd. Konung Erik och Jarlen behjertade sina trosförwandters nöd och Sweriges kränkta ära. Hedningarnes oförsynta härjande i Swerige på Östersjöns kuster och sjelfwa Mälarestranden, Johan Jarls dråp på Askanäs, Birger Jarls broders, Biskop Carls, och faderbroders, Carl Bengtssons, blod manade till hämd, och rustningar börjades med allt allwar till följande wåren, då en ansenlig härsmagt samlades för detta andra korståg till Finnland.

På det bästa sätt lät Konungen utrusta Jarlen till denna härfärd. Sweriges unga stridslystna män af alla stånd togo korset och öfwerfördes på en oräknelig mängd wäl utrustade skepp med förgyllande rå och stäf. Få woro de unga riddersmän, som wille blifwa tillbaka; alla wille hafwa del i äran af den striden för oskyldigt lidande Christna bröder och i Trones seger. Om korshärens afsked från hem och wänner skrifwes sålunda i de gamla chrönikor:

Många ett gammalt fädernes swärd
Wardt då neder af wäggen klängdt,
Det hade många dagar der hängt;
Dem wardt då fagerlika följdt till ſtrand,
Och helſades wäl och togos i hand;
Mång röder mun wardt då kyßt,
Som aldrig kyßtes mer af hjertans lyßt.
Somma de ſågos aldrig mer;
Af täcken ſkilnad täcket ſker.
Dem bläſte bådr, de ſeglade thådan;
De hedne redde ſig ockſå mådan:
De wißte wäl, de ſkulle komma
Till deras ſkada och ingen fromma.
De Chriſtne lade der till hafna
Många otaliga förgylta ſtafna;
De toko dera baner och gingo i land,
Dem Chriſtne gick der wäl i hand.
Dera ſköldar läto de der ſkina,
Öfwer allt det land, och hjelmar ſina.

Nära den ort i Finnland, der nu är ſtaden Waſa, ſteg korshären i land, och lät Jarlen der å ſtranden uppreſa ett kors ſåſom tecken, att det war för den Chriſtna Tron, de dragit i härnad. Hedningarne förſwarade ſig wäl manneliga; men Gud gaf korsmännen ſeger och hedningarnes guld och ſkatter dem i wäld, ſåſom ock allt landet. Då kom Tawaſtland, Karelen och hela Öſterbotten under Sweriges krona, och blef öfwer allt antagen den Chriſtna Tro. Stället, der korſet ſedan länge ſtått, kallades Kryſsberg (Korsberg), och Jarlen lät der å en udde bygga en befäſt borg, till ytterligare tryggshet mot hedningarne, och kallade borgen Korsholm. Ett näs, der en del af hären landſteg, kallades Korsnäs, och år ſedan ett capell derſtädes bygdt, ſom wördas ännu i dag mycket af landtfolket och får offer af ſjöfarande och ſjuka. Ifrån Swerige lät han komma nybyggare, ſom nedſatte ſig i Öſterbotten, Karelen och Tawaſtland, och hafwa deras efterkommande der fortplantat ſig intill denna dag. I Tawaſtland lade Birger Jarl grundwalen till en ſtad och en borg mot Ryßarne, kallad Tawaſtehus. Han lät ock bygga Hattula, den förſta kyrka i det landet. Tidigt den påföljande wå-

ren fick Jarlen det budskap, att Konung Erik war död dieswen föregående Kyndelmeße-dagen. Huru och hwar Konungen blifwit död, wet ingen för wißo att berätta: Somlige säga på Wisingsö, och somlige på Gottland, och några, att han dött af förgift eller annan wåldsam död. Men hans lägerstad säges wara bland hans åttmäns grifter i Warnhem. Han hade med sin Drottning inga barn, och slutade sålunda Erik den Heliges ått, af folket förjd och saknad.

En gammal Folkwisa om Konung Erik och hans söner.

I de gamla chrönikor finnes intet antecknadt, deraf med wißhet sägas kan om Konung Erik Läspes död. Än säges, att han stråddog, och än att han blifwit från lifwet swiken; och kan wäl hafwa dermed så tillgått, som wänner och anhöriga icke gerna utsprida. Men folkets gamla sånger yppa som tidast sådant, som fränder welat hafwa doldt, och, när i fornqwädet nämn, tid eller andra märkeliga sanna och förut kända händelser förtäljas, kan någorlunda råda deras wittnesbörd om det, som sig i forntiden tilldragit. Konung Erik war i sin första ungdomsålder, den tid han flyktig lefde i Danemark. Sexton år efter hans hemresa till Swerige timade hans död. Häraf får följande gamla Nordiska folksång märkwärdighet, såsom ett minne om Konung Eriks lefnad och död.

Det war stolts Swana lilla Och så den unga Herr Carl,
De lekte gulltärning Den sommarlånga dag. —
För snackat har hon med Sweynen utaf Swerige.

"Hör du stolts Swana lilla, Hwad jag nu säger dig:
"Hafwer du någon lönlig sorg, Du dölj det ej för mig!" —
För snackat har hon ꝛc.

"Jag hafwer ej mer lönlig sorg, Än fruer och jungfrur må weta:
"Men det förbjuds den öfwerste Gud, Jag skulle dig det allt säga."

Det war den unga Herr Carl, Han sweper sitt hufwud i skinn,
Så gångar han i högan loft För sina hofmän in.

"Här sitten I, mina goda hofmän, Hwad råd willen I mig gifwa,
"Allt om henne, stolts Swana lilla, Hur' jag skall henne binda?"

Det då ſwarade den gamle man, För han war henne god:
"Hwi will du ſtolts Swana lilla binda, Hon har ſin åra och tro?" —

Det hörde hennes piga, I gården ſom hon ſtod;
Så gångar hon i högan loft ſtolts Swana lilla emot:

"I ſamler edert gull i ſkrin, Och hwad I haſwen här inne;
"Och wakter Eder för den unga Herr Carl, Han aktar Eder att binda!"

Det war ſtolts Swana lilla, Hon ſamlar gull i ſkrin;
Så drager hon ſig upp af land, Der ingen kände henne igen: —

"Den tid jag från hemmet drog, Jag hade femton gångare hwita,
"Den tid jag kom till Lunde mark, Då hade jag bara en gångare liten."

Det war ſtolts Swana lilla, Hon kom till Sweriges land;
Så gåſtade hon en Bartſker*), Som hon der för ſig fann.

"Och hör I, godan Bartſker, Hwad jag Eder ſpörja kan:
"Är icke Konung Herr Erik En Herre i detta land?" —

"Wißt är han, Konung Herr Erik, En herre i detta land,
"Det will jag Eder ſäga, Det må I tro förſann."

"Hör I, godan Bartſker, Och will I med mig gå,
"Så will jag giſwa Eder Så myckет gull, I begära må."

Det war ſtolts Swana lilla, Hon red ſin häſt i gård;
Ut gångar Konung Herr Erik, Han war wäl ſwept i mård.

"Hör du, ſtolts Swana lilla, Hwi kommer du mig på hand?
"Och ſlagfreds wif**) wi haſwa nog Förut i Sweriges land."

Dertill ſwarade hans Moder, Hon war en fru ſå wän;
Hon wiſte henne i högan loft, Allt i en uppbåddad ſäng.

Det war ſtolts Swana lilla, Satte ſig i ſängen ned,
Det will jag för ſanning ſäga, Hon födde twå ſöner dermed.

Der war i ſtugan ingen inne, Som hon torde wäl på lita;
Så ſände hon bud i högan loft, Till ſin lilla tjenſtepiga:

---

*) Bartſker: bardſkärare, barberare, rakare.

**) Slagfreds Wif, i ſlag tagen qwinna, deraf ſlagfred om oäkta barn.

Det war ſtolts Swana lilla, Hon ned i ſången ſatt,
"Så ſkriſwer hon de lönlig' bref, Så illa ſom hon gat."

"Tag du nu mina barn ſå ſmå, Och låt dem Chriſtendom ſå:
"Du kalla den ena Erik, Den andra Carl han kallas må."

"Det förſta de hafwa nätt ſju år, Du låt dem till ſchola gå;
"När de åro fyllda femton år, Låt dem de löndebref ſå!" —

Talade ſtolts Swana lilla, hon hade icke mycket godt:
"Mina ſöner twå de lefwa den dag, De hämna deras Moders ſpott!" —

Och det war ſtolts Swana lilla, Hon låg i mycken harm;
Så dödde hon ſå haſtelig Uti ſin tjenſtemös arm.

Det ſtod ſå i åren, Ja wål i ſexton år,
Det war den unga Konung Erik, Han ej ſina ſöner ſåg.

Och det war Konung Erik, Han wille i marken utrida,
Der mötte honom hans ſöner twå, Uti ſå onda tider.

"Wål mött! wål mött, Herre Fader! Nu ſkall J det umgälla,
"Det J wår moder hafwen illa gjort, Att wi månd' ſlagfred wara." —

"Hörer J det, mina ſöner tu, Och willjen J låta mig lefwa,
"Så gifwer jag Eder det röda gull Och halfwa mitt Konungarike." —

"Wi akta ej på edert röda gull, Ej på edert Konungarike;
"Hwar ſom helſt wi rida fram, Så ſpotta oß wåra jemnlikar."

Och det war Erik och Herr Carl, De drogo hwar ſitt ſwärd,
Det will jag för ſanning ſåga, De höggo ſin Fader ihjål.

Det war Herr Erik och Herr Carl, De ſprungo der till häſt:
"Nu tyckes oß uti wårt ſinn', Att ſkogen ſkyler oß bäſt." —
För ſnackat har hon med Swennen utaf Swerige.

Femte Capitlet. Minnesmärken och Sägner om Swenska folkets tillstånd från den tid, Folkungarne kommo till konungadömet, till den stora hungersnöden år 1315.

1. Iwar Blå och hans Bröder. Konungawalet.

Wid inloppet ur Mälaren i Hagafjärden ligger midt imellan båda stränderna en grönskande ö, med en kulle, synlig högt öfwer sjön: det är det fordna Gröneborg. Moßlupna torfwans sänkningar förråda lemningar efter grafwar och wallar och gruset af den fordna borgen, som tiden bäddat derunder. Då och då besökes holmen af närboende fiskare, som utlägga sina nät wid de fiskrika stränderna, och wandraren, som frågar efter bygdens märkwärdigheter, får af dem det swar: «Här är Grönborg; der rådde fordom den rike Iwar Blå.» — Än mer; de weta förtälja, huru wid den segelled, som fordom tima gick in från Hagafjärd i Fjerdhundraland, den mägtige mannens twänne bröder egt hwar sin borg. Wid Ulunda, der enligt runskriften fordom den rika Fru Helga bodde, och der minnesstenen ännu står efter den ryktbara Wäringen Mursa, som tjente i Kejsarens hird uti Micklagård och hemsände stora rikedomar till sina arfwingar, der låg den ena brodrens borg. Grushögen, der borgen legat inwid ån, utwisas af' landtfolket, och Borgherren nämnes Galde Blå. Men längre in i den fordna segelleden wid den by, som kallas Åhl, skjuter en udde ut från en skogshöjd; der låg den andra brodrens borg, och uddens namn är nu Borgnäbb. Wid gräfning i ängarna derinunder har i sednare tider ett skeppswrak blifwit funnet, ett minne af forden segelled, och på höjderna kring om borgen tyckas underliga stenläggningar påminna om gamla Wikinga-säten. I denna på sägner och forntidsminnen rika bygd bodde den mägtiga slägten Blå; men deß hufwudman och, efter Konung Eriks död, hela rikets stöd och styresman war Iwar på Gröneborg.

Ledigt war nu Konungadömet i Swea och Göta, och de fordom genom folkets hyllest mägtiga åtterna woro utdöda. Det föreſtod ett Konungawal. Men det war icke nu ſom förr, då folket med ſwärdſlag å blanka ſkölden gaf ſitt bifall eller, ſåſom wid Mula ting, ſtoppade Konungar, ſom gjort ſig till wåldswerkare, ned i en brunn. Nu red Biſkop med tolf, ja ända till nitio, bewäpnade mån till Herredagen, och Rikets Råd kommo, hwar och en med lifwakt af riddare i hjelm och harneſk med blanka ſwärd, till Konungawalet. Wål kallades Sweriges allmoga ännu, för lagens ſkull, af gammal ſed; men hwad wille fattig Daneman, wärnlös Bonde, der på heden mellan Herrarnes trug och wapen? Folkungarne woro wål mägtiga i Göta landet; men af Uppſwea ſkulle walet begynnas, och efter rådplägning med de förnämligaſte mån i Folklanden utropades Konungen förſt af Tiunda Lagman. Iwar Blå war nu den meſt anſedda man i Upplanden och af folket mycket älſkad ſåſom en rättrådig, wis och förſigtig man. Han beſinnade wål, hwad olycka ſkulle komma öfwer landet, om Herrarne lemnades rådrum att ſtrida derom, hwem ſom ſkulle träda till Konungadömet; derföre ſkyndade han att kalla Swenſka folket genaſt, eller tidigt på wåren, till Mora Stenar, efter landslag att Konung wälja. Wål kunde han ſjelf hafwa wunnit folkets röſt; men Birger Jarl war en myndig och högſinnad man och hade krigshären på ſin ſida. Han kunde komma hem och göra hwad afgjordt bliſwit om intet. Birger ſjelf wille Iwar icke hafwa till Konung, aktande både ſig och mången af de andra rikets Herrar och Råd lika med honom; derföre blef den unga Waldemar, Birger Jarls ſon, af Tiunda Lagmannen Nils Sixtensſon Sparre, Jarlens ſwåger, utropad för Konung. Herr Nils, om hwilken ſades: «Herr Nils till Tofta, Om hwilken godt ſpordes ofta», — war ſjelf en ſoråttad man, ſåſom egande den afſidna Konungens ſyſter Måreta till huſfru; men han war folket huld och ſkyddade det heldre med lag ån med en wanſkelig konungslig höghet. Wid denna tid war Peder Brahe, Herr Anders' till Mohammar ſon, namnkunnig ſåſom en wis och lärd man och afhållen af folket. Han blef, efter Herr

Nils Sixtensson, Lagman i Tiunda. Deßa män styrde den gången Konungawalet, och sändemän affärdades med deßa tidender till Jarlen uti Finnland.

2. Jarlens återkomst. Mötet med Jwar Blå.

De Christna i Finnland hade nu blifwit någorlunda fredade för de Ryska hedningar, och från denna tid blef derstädes Evangelium predikadt, och Christen tro öfwer allt annanmad. Sweriges stränder blefwo ock fria för Esternas och Rysarnes ströfweri och härjning. Härtill bidrog ock det blodiga krig, som Konung Waldemar i Danemark wid denna tid förde mot hedningarne i Liefland, på den Helige Fadrens i Rom uppmaning och tillsägelse om lika lön i himmelen och syndaförlåtelse för dem, hwilka gingo med den Liefländska korshären, som för dem, hwilka stridde i det Heliga Landet. Swenskar, Norrmän och Tyskar woro med i Konung Waldemars här samt wunno guld och ära. Men hård war den striden, ty hedningarne samlades till oräknelig mängd och anföllo med stor wrede de Christna, så att en tid lutade segren åt hedningarnes sida, och korshärens fylkingar började swigta. Men då tilldrog sig, så berättar sagan, att, medan ärchebiskopen och de helige män, som jemte honom hade åtföljt korshären, lågo i sina böner till Gud, att styrka dem, som stridde för hans namns ära och Christi rikes förökelse, kom nedswäfwande från himmelen en hwit skinande fana med ett rödt kors Konung Waldemar i händer. Då blef korshärens tro styrkt, och himmelens bistånd upplifwade krigsmännens mod, så att fienden måste wika, och de Christna wunno en härlig seger. Den underbara segerfanan kallades Danebrog och blef i Danemark sedan en sådan helgedom som Sanct Eriks baner i Swerige, och en Riddare-Orden i Danemark kallas nu, efter denna sägen, Danebrogs-Orden.

När Birger Jarl fick budskapet om Konung Eriks död, skyndade han sig hem och blef högeligen wred, när han spordе, att konungawalet war hållet i hans frånwaro. Han lät genast kalla Rikets förnämsta herrar till ett möte, och, när de

woro förſamlade, war han häftig i ſitt tal och föga wänlig, ſägande ſig wara ingalunda tillfreds med det haſtiga konungawalet, det man tillſtållt honom oåtſpord, och frågande, hwem ſom wål kunnat ſtyrka dertill, att hans ſon, ſom ännu war ett barn, blifwit utkorad. — Medan Jarlen war wred och haſtig i ſitt tilltal, woro de alla ſena att ſwara honom. Ändtligen talade Iwar Blå, men i begynnelſen med mycket förſtånd och ſagtmod: «Oß tyckte din framlidna båſta ålder wara dig ett ſkål att icke eftertrakta kronan, och war det jag, ſom ſtyrkte dertill, att din ſon ſkulle koras, emedan landet då hade hopp om längre fred till nytt konungawal, hwilket wi förfarit ofta förer uppror och olycka i landet.» Men, når Jarlen ännu icke dolde ſin mißbelåtenhet med walet, utan fortfor att ogilla deras åtgård, började Iwar ſe något allwarſam ut och ſwarade i lika ſinne ſom Jarlen talat: «Är du icke nöjd med Konungen, ſom wi walt, ſå tag du denne och gör af honom hwad du will; wi få oß wål en annan.» «Och hwilken då?» — frågade Jarlen haſtigt. Må hända trodde han, att man ämnade wälja honom. Men Iwar Blå ſtod då upp och ſwarade, i det han ſlog upp ſin blå kappa: «Under denna blå kappa kunde jag wål framſkaka en Konung.» — Då påminte ſig Jarlen, hwad anſeende Iwar hade i allt landet, och att man dock hedrat och belönat Jarlen ſjelf, då man walt hans ſon, och ſade ſig nu wara tillfreds med hwad ſom gjordt war. Då blef förlikning dem imellan gjord, och ſå afſlutadt, att Iwar Blå, ſom i Jarlens frånwaro fört riksſtyrelſen, nu öfwerlemnade denſamma åt Birger, tilldeß hans ſon Konung Waldemar kommit till myndig ålder. Med detta aftal ſkiljdes Rikets Herrar åt, och tyckte alla wara nöjda med det, ſom afſlutadt blifwit. Sägner och minnesmärken efter Herr Iwars mägtiga ſlägt, utom de tre borgarna, må anföras: I Wallby kyrka på Trögden, belägen å Mälareſtranden gent emot Gröneborg, är i ſacriſtian en kopparport, ſom ſåges wara hemtad från Iwar Blås fordna ſlott på holmen. En fru Bolla Blå, har, enligt ſägen, egt gården Bolltorp, ſom af henne fått det namnet, och der lemningarne af det gamla Bolltorps kloſter wiſas, wid den ort, ſom fordom kallades Situn, i We-

ſtergötland wid Sjön Lonen, men nu är en liten by, Sätuna benämd, hwarom ock förut är berättadt. En runſten wid Hökerum i Weſigs ſocken i Weſtergötland ſäges af landtfolket innehålla orden: «Här hwilar Bolla Blå med ſina ſöner twå.» — I Öſtergötland hade Lagmannen Bo Nilsſon, ſom egde Åkerö i ſjön Yngarn i Södermanland, Cecilia Blå till huſfru. En runſten wid Wäppeby, gent emot Gröneborg på Åſunda ſtranden, kallas af folket i bygden Iwar Blås ſten, och ſäges, att i denſamma ſtår: «Här hwilar Iwar Blå med ſina ſöner twå». Men de Chriſtna begrofwo icke mer ſina döda å hed efter de hedniſka ſeder, och runor började afſkys, ſå att denna ſägen är utan grund, och å ſtenen är minnet af en annan man tecknadt. I något af de många kloſtren eller i någon kyrka der å Mälareſtranden har wäl den ädle folkwännen och fordna rikeföreſtåndaren ſin lägerſtad, och ſkall det länge ſägas till hans ära, att han mer älſkade Swenſka folket och landets fred än ſin egen höghet.

2. Sägner om Ingrid Ulfwa, Birger Jarls moder, och hennes död i Bjellbo (1252).

Folke den Digres ſoneſon Magnus Bengtsſon Måneſköld, ſå kallad af ſin ſköld, eller det tecken, han förde till ſköldemärke, egde till huſfru Ingrid Ulfsdotter, gemenligen af folket kallad Ingrid Ulfwa. Hon war dotter af Ulf Suneſon Jarl, och fick Magnus med henne gården Bjellbo, ſom ſålunda blef ſtamort för den Konungsliga grenen af Folkungaätten. Det ſäges wäl, att Ingrid, Birger Jarls moder, war dotter af Suno Sik, Konung Swerker Gamles ſon; men ſannolikare är, att hon war Ulf Jarls dotter, ſom ock hennes tillnamn tyckes wiſa, då hon kallas Ulfwa eller Ulfsdotter. Att ſålunda förkorta qwinnors fädernesnamn är ännu i dag ſed bland folket, ſå att Hansdotter nämnes Hånſan och Månsdotter Månſan. Fru Ingrid war namnkunnig och beryktad öfwer allt landet ſåſom förſtåndig och rådſnäll i dåwarande oroliga tider, ſå att männerna ofta fun-

no för godt hwad hon tillstyrkte. Men af hennes förstånd och wishet, då hon ofta förutsade, hwad hända skulle, kom den sägen iblaud folket, att hon war spåkunnig och en stor trollqwinna. Deraf, att Konungarne och Jarlarne den tiden mestadelen sutto å sina borgar i Öster- eller Westergötland, der de ock hade kärnan af krigsfolket kring sig, kom det, att för de flesta fältslag walplatserna woro i deßa trakter, och efter dem de flesta minnesmärken ännu finnas derstädes. Om en af deßa många strider, och kan hända om Knut Johansson den Långes uppresning mot den unga Konung Erik, förtäljes, att Ingrid Ulfwa, som hade byggt sig ett torn på Bjellbo kyrka och deruti twänne kamrar för sin tillflykt i ofridstid, ifrån tornet åskådat striden; men, när hon såg, att Folkungarne började wika tillrygga för det öfwerlägsna Danska hjelpfolket, tog hon ett fjäderbolster och tömde småningom ut dunen i luften från tornet, ropande:

"Häst och kär (karl) af hwarewiga fjär!"

Då, alltsom fjädern kom till marken, blef utaf hwar och en häst och karl, som alla redo fram i Folkungarnes fylkingar, så att fienden måste wika och taga till flykten.

En stor och berömlig fader lemnar sällan sitt snille i arf åt sina söner, emedan gemenligen han af högre allmänneliga wärf drages bort från omsorgen om hem och barn, den tid deras sinnen skola böjas. Men en ädel moder, med snille och sann ärelystnad, fostrar gemenligen fäderneslandets ypperste män. När moder sjunger wid waggan om ärans hopp och seger, när sönerna kring hennes knän höra fornsägner om hjeltedöden, mandom i strid för Drott, frihet och fäderneesland och höga snillens bragder, då wäckes ärans drift, i goßens hug, och den kärlek, som förer till hög och berömlig werksamhet i det menskliga lifwet. Så uppwexte Ingrid Ulfwas söner på Bjellbo, och blefwo de alla stora och berömliga män. Att de skulle blifwa sitt arma, af inbördes ofrid, laglöshet och förtryck, sönderslitna fäderneslands räddare, derwid fäste hon städse sina tankar, medan Magnus sjelf gick i striden och sällan fick hwila ur sina wapen. När hennes son Birger blef rikets Jarl och föreståndare, började de hans äldsta söner Waldemar och Magnus att fästa

hennes tankar och förhoppningar om åttens upphöjelse. Och, som hon tänkte deruppå natt och dag, hade hon ock om deras framtid underliga drömmar. En gång, en wacker sommardag, när hon hade gått ut att spatsera med en sin förtrogna tjenstemö, gick hon in på Bjellbo kyrkogård och satte sig mot kyrkomuren, till att hwila. Efter en liten stund insomnade hon, och tjenstemön satte sig ned, för att afbida hennes uppwaknande. När denna märkte, att den gamla frun oroades, såsom af starka drömmar, wäckte hon henne upp. Men, då hon uppwaknade, sade hon: «Hwi wäckte du mig? Märkelig för mina efterkommande synes mig den dröm, jag nu hade. Mig drömde, att utur mitt sköte framkröpo twänne ormar, och, som solen sken på kyrkowäggen, började de att «klänga sig uppföre densamma. Men, när den ena kom på «halfwa wäggen, miste han fäste och föll ned igen på marken. «Den andra slutade icke förr, än han kom upp på taket och allt «upp på kyrkokammen. Detta tänker jag betyda min son Birgers «twänne söner; den ena kommer till mycket wälde, men lärer «det icke länge behålla; men den andra lärer stiga högt i åra «och magt och wål sig derwid bibehålla.» —

Sedan Birger Jarls dotters bröllop med den unga Konung Hakon war firadt, dog den namnkunniga Jarlamodren, och säges, att Birger låtit begrafwa henne på det sätt, att hon upprättstående inmurades i Bjellbo kyrkomur uti en pelare, emedan en spådom war, att, så länge hennes hufwud stod upprätt, skulle hennes ätt hafwa framgång och stor lycka. I socknen Hof säges det rätta Jarlasätet hafwa warit, der nu Hofgården är, som i gamla jordeböcker kallas Jarlahof; men Ulfåsa och Bjellbo woro Folkungaborgar. Gruset af dem har jorden redan gömt, och odlaren plöjer nu torfwan deröfwer; men sagan lefwer, och några gårdars namn i byn erinra om dennas fordna höghet, såsom Hofgården, Foglegården, Trädgården och Blockhusgården, samt Ingrid Ulfwas gamla Torn med sina twänne kamrar. Hon hade ock i Westergötland gårdar i arf efter sin fader, och säges sätesgården Ingridstorp i Borgunda socken wara af hennes namn ett minne.

4. Om Birger och hans Bröder.

Af sina bröder, alla utmärkta män af förstånd, lärdom och tapperhet, hade Birger Jarl sitt mesta stöd mot sina fiender och godt bistånd i riksstyrelsen.

Eskil, Westgöta Lagman, bodde i Skara, och det berömm har han fått af efterwerlden, att «sent föddes hans like». Han försvarade folket i sitt lagmansdöme för allt wåld och orätt, och war han derföre af dem älskad såsom en fader. Wid Lena och Gestilren hade han wisat sig såsom en hjelte, och tyckte han Konungen mest hafwa förtjent att få det baner, som han segrande fört ur striden. Wid det besök, han mottog af den berömda skalden, som sammanskrifwit Norriges Konungasagor, uppmuntrades Eskil att samla de gamles sägner om Sweriges forntida strider och de berömliga män, som något märkeligt till fäderneslandets gagn och heder i de förra tider werkat. Han efterspanade ock noga de gamla lagarna efter Lumbs balkar och förmodas hafwa sammanskrifwit den äldsta lagboken, hwilken sedan tjenat till grund wid alla lagförbättringar. I denna nya lag, som af Birger Jarl påbjöds, stadgades fyrfaldig frid: Kyrkofrid, Hemfrid, Tingsfrid och Qwinnofrid, så att i Guds hus, å kyrkowall och kyrkowäg, wid bröllopp och hemma «inom grind och gårdsled» fick ingen öfwerfalla annan, wid Edsöre, eller att warda biltog och fridlös, tilldeß den ofredade och hans slägt för den brottslige inför domstol fällde förbön. Jernbörd och dylika widskepliga bewisningssätt afskaffades, och framför allt må märkas, att hwarken hårtagen främling eller infödd Swensk, om han ock af fattigdom utbjudit sig dertill (sådana kallades gåfwotrålar), fick till träl göras. Den gamla lagen, när arf föll: «Hatt skall gå till, men hufwa ifrå»; det är: son ärfwa, men icke dotter, blef ock nu förändrad, och qwinnan skulle ega, efter sina föräldrar, att med broder arf taga.

En annan Jarlens broder, Bengt, Östgöta Lagman, egde Ulfåsa efter sin fader Magnus Måneskäld. Han war gift med Sigrid den Fagra, som war af ringa och fattig härkomst, hwarföre hon ock föraktades af den högmodiga Birger

och kallades wanbördig. Till att wisa sin broder dåraktigheten af ett sådant olika giftermål, sände Birger honom en kjortel, till hälften af guldwirkadt purpursammet och hälften af grått wallmar. Bengt war en wis man och swarade Jarlen på det sätt, att han lät besätta det grofwa wallmarsstycket i kjortein med perlor och ädla stenar, så att det blef dubbelt mera wärdt än den andra delen, sägandes dermed Jarlen, att skönhet och ädla egenskaper i ett ringa stånd hade mera wärde än hög börd och rikedomar. Häröfwer blef Jarlen sin broder så hätsk, att han i wredesmode sände honom bud med tillsägelse, det han ämnade sjelf komma och hålla räfst med honom i denna angelägenhet. Lagmannen, som kände ganska wäl sin broders hetsiga lynne, tyckte nu rådligast wara att hålla sig undan i den första stormen och gick till skogs, när han spørde hans ankomst, lemnande sin husfru hemma, wäl wetande, hwad magt en skön och behaglig qwinna har öfwer mannens sinne. Derföre befallde han ock henne att kläda sig i de dyrbaraste kläder, särdeles dem, som henne bäst anstodo, och bad henne att ödmjukt och på det wänligaste sätt gå ut emot Jarlen och föra honom in i gästsalen. Så behaglig säges Sigrid den Fagra hafwa warit, att ingen man, hade han än warit aldrig så wred och hårdsinnad, när han såg denna sol bland alla qwinnor, kunde motstå hennes skönhet. När den stolte Jarlen kom ridandes med stort och ståtligt följe, gick Sigrid ut i gården honom till mötes. Med wreda blickar såg han sig omkring efter sin broder; men, då Sigrid nu helsade honom och såg honom an med sina af skönhet strålande ögon, smälte wreden genast bort, och med blidhet måste han beswara hennes helsning. Fastän Birger städse sökt giftermål i Konungahus, war han dock, såsom det ofta hände stora män i forntiden, wek för fagra qwinnor. Han sprang nu af sin häst och tog sin wåna swägerska hjertligt i famn och kyßte henne. Från den stunden förnam Birger, att skönhet och förstånd kan uppwäga börd och rikedomar, och att Gud wäl kan i wallmaret grå sätta en ädelsten till qwinna. Nu ledde den fagra Sigrid sin höga gäst in i salen och satte sig med honom i högsätet, medan bud sändes till Bengt, huru allting wäl

aflupit, och att han nu kunde återkomma. Icke war Lagman Bengt en rådder man; men han fruktade, att Jarlen i sin första wrede kunde sådana ord hafwa framfört, som en ädel man den tiden icke kunde höra, utan att draga sitt swärd, då lätteligen en sorglig utgång kunde hafwa blifwit på detta brödramöte. Men nu, när Lagmannen inträdde i salen, gick Jarlen honom med trofast handslag till mötes, sägande sig fullelligen inse den orättwisa, han gjort sin sköna swägerska, tilläggande om hans giftermål de orden: «hade min broder detta ogjordt, skulle jag sjelf göra det.» — Ifrån den tiden war god sämja och wänlig omgängelse mellan brödrahusen.

Med Sigrid den Fagra hade Bengt Lagman en skön dotter, som blef Herr Birger Pedersson Brahe till Finsta gifwen till husfru. Hon blef moder åt Israel Brahe och den Heliga Birgitta.

5. Waldemar Birgersson krönes (1251). Folkungarne blifwa slagna wid Herrewadsbro (1252).

Med stor högtidlighet lät Birger kröna sin son i Linköping, emedan Uppsala Domkyrka war någon tid förut afbränd. Men Knut Johansson den Långes son, Philip, och dotterson, Knut Månsson, woro illa tillfreds öfwer detta Konungawal, emedan deras rätt tycktes dem närmare till kronan. Till dem samlades de flesta och rikaste bland Folkungarne mot Jarlen och hans son Konungen. Af Konung Hakon i Norrige sökte de först bistånd, men fingo afslag för det wänskapsförbund, som den tiden war mellan honom och Jarlen. I Danemark lyckades deras ärende bättre, när de med samma begäran wände sig till Konung Erik. Med en ansenlig krigsmagt, samlad der och i Tyskland, kommo de upp i Göta land, der ock många utaf Knut den Långes fordna anhängare samlade sig till de upprorisktas baner. Jarlen war förberedd på deras emottagande och kom med wäl utrustad här dem till mötes.

Twänne kullar å stranden af Qwinnesta-Sjön i Westergötland, den ena Slottet, den andra Borgbacka

(nu Borrebacka) benämd, sägas i fordna tider hafwa burit en kungsgård med en ansenlig borg, och wid gräfning hafwa grundmurar blifwit funna efter sådan byggnad. Grafwen, hwilken omgifwit borgen, är ännu djup och synes hafwa gått in i sjön på ömse sidor om kullarna. Icke långt härifrån äro de förut omnämda kungsgårdarne i Gåsene belägna. Å deßa borgar har må hända Birger Jarl gästat, då han sammandragit sin krigshär och med densamma gått ned mot Harrawadebro, der wägen från Danska orterna möter. Här sträcker sig en ljunghed utmed Såfwa-Å n, och höga bautastenar, fordom uppresta på heden, wittna om forntida slag och krigshöfdingars fall, som der blifwit begrafna. På hwar sin sida om ån lågo krigshärarne, och bron mellan dem war upprifwen. Folkungarne kallades Herrarne, och härleder sig från deßa tider, att landtfolket gemenligen tillskrifwer Herrarne och deras trolöshet mot Konung och fädernesland all orätt och förtryck, som öfwas. Sägen war länge i orten om Herrarne, som wadat öfwer ån och angripit konungahären, men blifwit slagna, och att stället deraf fått namnet Herrewad eller, som folket der i orten det uttalar, Harrawa, och bron Harrawadsbro. Chrönikeskrifwarne förtälja om detta slag sålunda: När Birger märkte, att Folkungarne wunnit nog stor magt af så wäl egna wänner här i landet som af utländskt krigsfolk, så att segren wäl kunde blifwa owiß, på hwilkendera sidan den kunde falla, frågade han sin Canceller Biskop Kol i Strängnäs, hwad honom tycktes bäst att nu företaga. Biskopen tillstyrkte honom att med list locka Folkungarne till sitt läger, och åtog sig han att gå öfwer till dem samt försäkra dem om Jarlens wänskap och förbättrade willkor, om de wille komma till samtals med honom och i godo afgöra twisten. Om det lyckades, och Folkungarne en gång woro i hans wäld, kunde Jarlen sedan med dem taga den utwäg, honom rådligast syntes. Detta behagade Jarlen wäl, och blef så Biskopen affärdad till andra stranden, att med de upproriska krigshöfdingarne underhandla. Efter det han med ed å egna och Jarlens wägnar lofwat dem grud och trygghet för allt swek, följde honom de förnämsta bland härens anförare öfwer wadet

till Jarlens läger, förlitande sig på den lejd, dem blifwit tillsagd. Bland dem, som öfwergingo, war Philip, Knut Länges son; Knut, hans systers son af Magnus Knutsson, Brok kallad, och Philip Larsson af Runby, som war son af Knut Länges enka i hennes sednare gifte. Knappast woro de öfwerkomna och skiljda från sitt folk, förrän Jarlen lät öfwerfalla och fängsla dem samt, sedan de blifwit dömda såsom upprorsstiftare, dem halshugga. När Folkungahären öfwer detta swek och sina höfdingars olyckliga öde war bestört och rådwill, gick Jarlens folk öfwer wadet och anföll med stor häftighet, så att fienden snart kom i oordning och på flykten. Jarlen hade befallt, att alla Swenskar och Danskar, som grud begärde, skulle skonas, men ingen Tysk frid lemnas. Derefter blefwo de, som stupat å heden, begrafna, och bautastenar resta till minne af slaget. Men Biskop Kol hade sedan för det swek, han bitrådt, och för meneden skull, stor samwetsoro, så att han aldrig mer tyckte sig wärdig att wid altaret utdela sacramentet eller handhafwa helgedomarna, utan gjorde pelgrimsfärd till Heliga Landet och Christi Graf, efter det han först byggt Kols Kyrka, som nu kallas Kolbeck, i Westmanland, till sitt brotts försoning. Deraf har en forntida chroniker skrifware, okunnig om det rätta Herrewad, förmodat, att slaget stått wid Kolbecks bro, detta likwäl utan anledning af sägner och minnesmärken.

6. Sagan om Carl den Unge.

Somliga berömde Jarlen för hans försigtighet, sägande, att han wäl hade af nöden både list och magt mot sådana fridsförstörare, och prisade honom för det myckna goda, han werkade i landet. Men många lastade honom högeligen för meneden och falskhet och kallade honom en ond man, som war af rätt Folkunga art, högmodig, swekfull och blodtörstig. Men det mesta goda, som uträttades i landet, tillskrifwa de Lagman Esker i Skara, Tiunda Lagman Peder Andersson Brahe, Nils Sixtensson Sparre och andra berömliga män på den tiden. Mycket aktades ännu i Swerige redligt sinne och trofast

het i gifna löften. Ärlig strid war rått riddareseð, och Jarlen tyckes allt ifrån slaget wid Herrewad föga afhållen af folket.

Carl den Unge, son af Ulf, Birger Jarls syskonabarn, war wånsåll och för sitt hurtiga mod, glada och sweklösa sinne folket mest kär af alla riddare på sin tid; derföre afundades och fruktade honom Birger, fastän han höll till anseendet god wånskap med honom. Under oroligheterna i Westergötland och slaget wid Herrewad war Carl, tillika med några Biskopar och andra förnämliga Swenska mån, i Norrige och firade den unga Konung Hakons och Richisas bröllopp. Wid sin återkomst derifrån märkte han nogsamt, huru Jarlen blifwit en fiende till sin egen slägt och hade i sinnet att kufwa och utrota densamma, för sina söners trygghet skull wid konungadömet. Birger kunde wål och förmoda sig hafwa föga wånskap att wänta mer utaf Carl efter deras frånders afsägande, hwarföre han i hemlighet stämplade på att röja honom ur wågen, och det såges, att en riddersman funnits, som af Jarlen betingat sig stora förmåner, för att i tystlet afhända honom lifwet. Sådant kunde icke länge döljas för Carl, och hans wänner tillstyrkte honom att resa sig upp mot Birger. Dock, ehuruwål han wißte, att Jarlen war mer fruktad än älskad, såsom alla hårda enwäldsherrar, wille han icke bryta landsfriden eller swika uti den tro och huldhet, han swurit Konungen. Bättre tyckte honom det råd, han tog af sitt ärliga Swenska hjerta, att heldre wika för Jarlen och söka i främmande land en ärofull död, än öka oredan i ett fosterland, det han älskade, samt beflåcka sina egna och medborgares händer med landsmåns blod. Carl gjorde sig derföre af kärlek till sitt fädernesland elånd, det betydde den tiden det samma som: utan fädernesland, och, emedan Swensk man ingen olycka fann större än en sådan, fick ordet eländes, eller landsflygtig, betydelse af stor nöd, som det nu har i wåra dagar. Sina stora rikedomar och gårdar utdelade han till fattiga och helighus. Gården Sko å Skogbolandet gaf han under Sko kloster, der Nunnorna från det afbrända Byarums kloster fått en tillflyktsort. En kyrka wid sjön Jercken i Uppland lät han ock bygga före sin resa ur landet. Hon he-

ter ännu Carls Kyrka, till minne af hans namn, och Församlingen kallas Söderby Carls Församling. Så framskredo elfwa år, efter det han biwistat sin fränkas, Drottningens i Norrige, Richißas bröllopp, utan att han wunnit mera trygghet för sitt lif eller mera trefnad i sitt fäderneland. Derföre tog han afsked af sina wänner och gaf sig i de Tyska korsriddares färd, som den tiden höllo en blodig fejd mot Ryßarne, Christendomens hätskaste fiender.

Twänne riddaregillen, det ena af Swärdsriddare, det andra af Korsriddare, hade bekommit ett stycke land i Tyska riket, det de sedan utwidgade med segerrikt swärd, så att deraf sedan blifwit det konungarike, som nu heter Preussen. De hade blifwit insatta i det landet att wara såsom landtwärnsmän emot de hedniska Rysska folkslagen, som gjorde ständiga anfall på de Christna länderna med mord och förödelse. Från striderna i det Heliga Landet härledde sig deßa riddaregillen, och hade de, under anförande af en Härmästare, med sträng förpligtelse sig ålagdt, att offra lif och blod för Christna lärans utbredande och förswar och aldrig rygga tillbaka i någon strid, stode de än tre mot ett hundrade. Till deßa riddare lyßte det Carl den Unge till att gå, och tyckte deras riddare-seder samt nuwarande förehafwande mest efter hans sinne, emedan honom syntes bättre strida för tron och förtryckta Christnas förswar, än hemma utgjuta sina egnas blod. Härmästaren stod denna tiden med sina Riddare och korshären i Liefland, der han i begynnelsen wunnit någon framgång. Men hedningarne hade snart strömmat till från alla orter med en myckenhet, den ingen tålja kunde. Carl hade blifwit upptagen ibland Riddarne och war tillstädes, når deras rådslag hölls före det stora slaget, som stundade. Intet hopp war om seger mot den förskräckliga och grymma hednahären; men Swärds- och Korsriddaren gick glad emot faran och döden, såsom till den förſta winning, odödlig ära på jorden och ewig fröjd i himmelen; ty den försäkran hade Påfwen dem gifwit, att «deras blod skulle icke förr kallna på jorden, än deras själar inkomme i himmelen». En af riddarne, som tyckte stor skada wara, om en så ung och tap-

per krigsman, som Carl war, skulle så tidigt föras till en så-
ker död, då han ensest uti mängen strid ännu kunde bättre
gagna den Christna Församlingen, gaf honom det råd att sko-
na sig den gången och icke följa med i slaget. Föga hedrande
för sig tyckte Carl detta råd wara, och swarade han hastigt,
att han ingalunda ämnade draga sig undan, och, hade han
aldrig tillförene skytt stridernas fara, så tänkte han icke heller
nu göra det. Derefter började det blodigaste slag, som hål-
lits den tiden, och föllo der hopar af hedningar, så att riddar-
ne tyckte sig wada i blodströmmar. Men, huru många hed-
ningar än stupade, kommo ständigt nya fylkingar framtågan-
de i de fallnas ställe. Carl kämpade ock manneliga, och föll-
de han med sitt swärd hedningar i högar. Men, när slutli-
gen korshären smälte bort för myckenheten skull, och ingen
wän war till någon räddning, bad en af Korsriddarne Carl
draga sig undan, sägande: «Wi få icke wika ur striden, och
«weta wi det för wiss, att, når wi falla, få wi himmelriket till
«lön; men dig binder icke någon ed, säsom oss; må du derfö-
«re rädda ditt lif!» — Då swarade Carl: «Jag tror mig
«wisserligen winna samma lön som J, når Gud Fader i him-
«melen, om jag nu stupar för korset och den heliga rätta tron,
«och tänker jag ännu kunna göra eder ett godt bistånd, så att
«mängen hedning skall blekna för mitt swärd, förrän jag stu-
par.» Härpå gick han fram i striden med stor mandom, till-
deß han signade af många och ärofulla sår. Hans ära ut-
breddes derefter öfwer all land, och Påfwen kallade honom
en trones kämpe och martyr. I Swerige spordes hans död,
och många sägner om hans bedrifter och helighet utspriddes
bland folket. Birger Jarl beklagade ock den ädla hjeltens fall,
men sade derjemte: «Gud fröjde hans själ i himmelrik!
Men wäl war, att wi blefwo skiljda åt.» — Det säges,
att Birger Jarl lät hemta hans qwarlefwor att begrafwas i
fäderneslandets jord; men wist är, att stora högtidligheter och
messor för hans själ anställdes i Swerige. Då började Carls
Källa, som ännu, icke långt ifrån den kyrka, han byggt, bär
minnet af hans namn, att blifwa ryktbar för underwerk och

järtecken, så att länge intill wår tid, för hans helighets skull, till Carls kyrka och källa offrades af folket.

7. Huru Birger Jarl wårdar sig om Bergwerken, Landt- och Stadsmanna rörelsen. Stockholms stad bygges.

Så är berättadt om Sala silfwergrufwor, att, på den tid Finnarne härjade å stränderna af Mälaren i Konung Erik Läspes dagar, kom till den bygden en flock under en höfwidsmans anförande, som het På-Pålå, det säges betyda Stamfader-Pelle, eftersom han sedan blef Finnarnes förman wid grufarbetet. Han hade efter ett häftigt stormwäder, som inträffade, funnit under roten af ett uppryckt träd tecken till silfwermalm. Den lärdomen, att upptäcka malmstreck, war denna tiden gansla ringa, och Finnarne, som hade häruti mesta erfarenheten, dem trodde de enfaldiga besitta trolldomskonst. På-Pelle fruktade att gå miste om skatten, han upptäckt, dereft landets inbyggare öfwerkommo den, hwarföre han lät sala på, såsom det heter i landtspråket, eller lägga på och betäcka stället med torf och moßa; deraf fick sedan den orten namnet Sala. När Finnarne sedan förskaffat sig säkerhet om riklig lön för sin upptäckt och sitt blifwande arbete med grufwans upptagande, nedsatte de sig der och woro stamfäder för de första bergsmännen å den orten. Af dem kallas ännu en ort Finngrufwan. Men wåra Swenska bergsmän woro den tiden lika erfarna som Finnarne i malmstrecks upptäckande och wiste att gagna naturens anwisning. De märkte till bergshöjdernas yttre skapnad och gåfwo akt på följande tecken: «Om snön ofwan stället, der malm förmodades, smälte, när den, som fallit der omkring, låg fast, så förrådde detta en uppstigande swafwelånga; när bäckar och strömmar, i ängden omkring, förde malmgrus, — när saftiga örter och gräs, som der wexte, icke togo rimfrost åt sig, — eller träden swartnade och fingo underligt utseende af de uppstigande dunsterna», — då wiste de, att malmådra war derstädes att söka.

Sagan om Finnarne tyckes föga sannolik, emedan dem icke så mycket rådrum lemnades, att de kunde sålunda få kom-

ma upp och bosätta sig, utan jagades deßa fiender alltid med mycken mandom ut af landet. Men wißare synes oß, att, liksom en ort i grufwan kallas Juthyllen, deraf att härtagna Danska trälar der blifwit brukade att draga kärran, så har Finngrufwan deraf sitt namn, att Birger Jarl, som wårdade sig mycket om bergwerken, gagnat Finska fångar till att densamma upparbeta. I Nya Kopparberg är sålunda och en ort, Finngrufwa kallad. Det kan wål hända, att de flesta wära bergwerk äro allt af hedendomen kända, och omtalas i gamla handlingar de forntida bergsmän såsom ett hårdt folk, Berg-Wargir benämda. Men under Birger Jarl och hans son, Magnus Ladulås, fick bergsrörelsen, såsom alla näringsgrenar i landet, stor tillwext och förkofran.

Hemfridslagen, strängeligen handhafd af goda Lagmän, tryggade landtmannens handtering och gaf densamma stor framgång och trefnad. Sjöfolket war wål rustadt och öfwadt; det gaf trygghet åt köpstadsmännens handel. Mellan den rika staden Lübeck och den Swenska staden Wisby på Gottland war wänskap och fördelaktigt warubyte. Men de Danske föllo öfwer Lübeck med krig och belägrade staden, så att all tillförsel af lifsmedel hindrades, och stor nöd blef derinne. Danskarne hade då öfwer inloppet till stadens hamn spännt starka jernkedjor, så att intet skepp med undsättning kunde löpa derin. När Birger Jarl det sporde, och att Swenska handeln af denna ofrid mycket skadades, lät han beslå några starka skepp å kölarna med jern, lastade dem med lifsmedel och lät så med frisk wind segla in på jernkedjorna. Då brast det Danska jernet för det Swenska, och Lübeckarne prisade Swenskarnes wänskap samt förökte nu mer än tillförne deras förmåner och handelsfrihet på den orten. Att i framtiden trygga de städer och orter, som lågo till Mälaren och mycket ledo af Rysars och Estländares anfall, började Jarlen med allwar tänka på Stockholms stads förkofran och befästning. Wid Norr-Ström, som då kallades Stocksund, deraf att Konung Olof Skötkonung medelst stockar, hoplänkade med jernkedjor, wille hindra

Norska Konung Olof att komma ut ur Mälaren, byggdes slottet med starka murar och torn, så att det med hårsmagt aldrig kunde tagas. Wid Kungssund, der Norska Konungen om natten grof sig ut emot södra bergen, anlade han ock ett fast torn samt omgaf så hela holmen mellan Östra och Westra Länggatorna med en mur. Ett gammalt rundt torn mot sjön på Riddarholmen såges ännu stå qwar efter Birger Jarls befästningswerk. En annan berättelse är, att, före Birger Jarls tid, Stockholms stad warit af de från Sigtunas ödeläggelse flyktade borgrarne anlagd och fått sitt namn deraf, att de uti en urhålkad trästam inlagt allt sitt guld och silfwer, kastat stammen i sjön och låtit honom drifwa för wind och wäg, att sålunda, der han stadnade, utwisa, hwareft ödet wille att de skulle sina bopålar nedslå med mera trefnad och lycka. Wid en liten ö, kallad Swan-Ö, nordan om Norr-Strömmen, stadnade stocken. Der byggde Sigtunaboerna först sina hus, upptogo sin skatt ur stocken och kallade orten deraf Stockholm. Sedan såges staden efter Birger Jarls befästning och utwidgande detta samma namn hafwa allt intill denna dag behållit. När Birger Jarl war med Stockholms stads byggande och befästning syßlosatt, såges han bott å sin gård Årsta, wid den wik af Mälaren, som kallades Årsta Wik och nu Horns-Wiken. Det wackra Herrans tempel, som nu kallas Storkyrkan, grundlade han ock då nära slottet och wid stora trädgården, hwaraf Stadsträdgårdsgatan har sitt namn, och som sträckte sig från nämda gata till Tyska Kyrkan. Midt emot slottet låg det stora, till en del skogbewexta, berget, som då gick ned emot Norr Ström och sedan blef kalladt Brunkeberg. På holmen i strömmen byggde Birger ett Helgeandshus, eller Johanniter-Kloster, der sjuka och andra korsdragande fattiga härbergerades, deraf holmen fått namnet Helgeandsholmen. Rundt omkring, der nu är Norr- och Söder-malm samt Kungsholmen, war den tiden en wildmark, der några bönder hade sina gårdar och fiskarekojor.

8. Om Birgers Frieri till Danska Enkedrottningen Mechthild.

Hwad Kullamannen spått om Konung Waldemars söner i Danemark, gick denna tid i fullbordan. Genom mord och försät röjde den ena den andra ur wägen, så att de alla blefwo Konungar, fastän kort tid och mycket olyckliga. Abel, en af dem, hade mördat sin broder Erik Plogpenning, framfarit med stor grymhet och genom många wåldsgerningar gjort sig förhatlig bland folket. Mechthild het hans Drottning, och sades hon mycket ondt hafwa anstiftat med sina råd. Slutligen blef Konung Abel ihjälslagen och i en kyrka begrafwen; men wid hans graf tilldrog sig så mycken spökelse af onda andar, att liket åter måste upptagas, och den usla kroppen nesligen uti en måße nedgräfwas, inan kyrkan blef fredad. Då gick den olyckliga Mechthild i kloster och blef till Nunna wigd. Men oron och hämdlystnaden mot hennes fiender waknade snart i Drottningens sinne, och den mot sin Konung upproriska Ärchebiskop Jakob, hwilken flytt till Swerige, gaf anledning till det giftermål, som afslutades mellan Birger Jarl och klosternunnan. Det förtäljes, att Iwar Blå afhemtade Jarlens brud, och blef om honom i landtfolkets dryckesstämmor fordom sjungen en dryckeswisa, som sålunda började:

Wi kännom wäl Iwar Jonsson,
Han war ock en man,
Som förde den Danska Drottningen an
Till Sweriges land. —
Wi kännom wäl Iwar Jonsson.

Att Iwar Jonsson förut warit känd i Danemark, ådagalägger en der i landet fordomdags sjungen wisa, hwilken har nära samma omqwäde som den föregående:

Här går en dans på sunnan holm,
På hwitan sand;
Här dansar Iwar Jonsson
Wid Drottningens hand. —
Grannt kännen I Iwar Jonsson.

"Minnens I, Danska Drottning,

"Hwad då war en tid,
"När som wi giſte wår dotter
"I Sweriges rik?" —
Grannt kännen I Iwar Jonsſon!

"Och når wi giſte wår dotter
"I Sweriges land
"Med rödan gullkrona
"Och mycken brand." —

Och det war Danſka Konungen
Under ſkarlakan ſkinn:
"Och hwad är det för en man,
"Som danſar med Drottningen min?"

Swarade en liten ſmådräng,
Som honom tjente näſt:
"Det är Herr Iwar Jonsſon;
"I kännen honom bäſt." —

"Så drick nu Iwar Jonsſon,
"Och gör dig glad!
"Jag will dig låta upphånga
"I morgon dag."

Tack hafwe Iwar Jonsſon,
Han war icke rådd;
Han ſpringer ſig i ſkeppet in,
I jern anklådd.

"Hårupp, mina raſka båtsmän,
"Tager åror uti hand!
"Konungen ligger i Elsborg
"Och hafwer mig undſagt."

"Och ſkall jag nu hådan bortfara
"Af denna hår ö;
"Efter mig ſkola nu gråta,
"Både qwinna och mö."

"Och ſkall jag nu hådan fara
"Af denna hår ſtad;
"Efter mig ſkall hon gråta:
"Ingalunda jag henne bad."

Det war Herr Iwar Jonsson,
Han ryckte af sin hatt:
"I sägen den Danska fru Drottning
"Så mången god natt!" —
Grannt kännen I Iwar Jonsson.

Några år före den tid, då Herr Iwar Blå hemtade Birger Jarls brud, hade den unga Konung Waldemar i Sverige firat sitt bröllopp med Sophia, Erik Plogpennings dotter, från Danemark, såsom härefter förtäljas skall.

9. Om Konungamötet i Kungslena (1258) och Konung Waldemars giftermål (1263).

På det gamla Folkungasätet Lena satt Birger Jarl om wären. Han gladde sig åt framgången af sina företaganden och önskade att se de båda unga Konungarne, sin son Waldemar och sin måg Konung Hakon, hos sig öfwer Påsken. Bjudning sändes till Hakon, som då wistades i Halland, och Waldemar for honom till mötes i Lödöse, hwarefter de unga swågerarne följdes åt till Jarlen. Imellertid hade ett gästabud blifwit på det kostteligaste tillredt på Lena, och Jarlen hade befallt, att hans hirdmän skulle hederfamt bemöta de Norrmän, som kommo i Kung Hakons följe, samt förbjöd wid lifsstraff att med ord förolämpa dem, färdeles med öknamnet Baggar, hwilket den tiden, likasom nu, skämtwis brukades om folket på andra sidan fjellen. Stor frändsämja war denna tid mellan Jarlen och alla hans närskylda, och ingenting sparades, som kunde göra gästerna glada och förnöjda. Om Påskadagen hörde Jarlen messan i Lena kyrka, och större högtidlighet tyckte sig landtfolket i orten icke hafwa sett, än då, efter Gudstjensten, offrandet begyntes, då hwar och en efter den tidens sed gick fram med sin gåfwa, och nu den gamle Jarlen midt imellan båda Konungarne, son och måg, framträdde till altaret. De sågo hwarandra, sedan de den gången skiljdes åt, aldrig mer, emedan den unga Konung Hakon, när han kommit hem till Norrige, dog samma wår (1258).

Jarlen började nu efterspinna, huru den unga Waldemars

regering skulle styrkas genom giftermål med Danska Konungen Erik Plogpennings efterlemnade dotter Sophia, hwilken, för så wäl kroppslig skönhet som själens och sinnets förmåner, framför de flesta qwinnor på sin tid war wida berömd och omtalad. Konung Christopher i Danemark, hennes faders broder, gaf till Jarlens begäran sitt ja och samtycke, och med stort och hederligt följe sändes den unga bruden till Swerige. På Konungaborgen i Jönköping dracks deras bröllopp i många dagar med lust och fröjd samt ridderliga lekar. Trelleborg och Malmö, som den tiden woro rika städer, förde hon till sin brudgum såsom hemgift (1263). Ifrån denna tiden satt Birger Jarl på sina gårdar i Götalandet, och skref han derstädes flera gåfwobref till kyrkor och kloster. Ett af de ryktbaraste bland deßa war Sanct Bernhards-Klostret i Enköping, der lärda män höllo en högskola, och hwarifrån, efter Ärchebiskop Jarleri död, en klosterbroder Laurentius blef wald till Ärchebiskop i Uppsala. Han ligger begrafwen i Enköping på Tryggholmen, der grundmurarne af det gamla klostret ännu finnas, och i muren sitter en grof jernring, der skepp blifwit fästa den tiden, då segelled der gick fram. Tre år efter Waldemars och Sophias bröllopp afled Jarlen på Hjelmbolund, hwilket somliga tro skall wara Bjellbolund eller Bjellbo, och blef han när sin första gemål, Ingeborg, Eriks dotter, begrafwen i Warnhem.

10. Om Konung Hakon Hakonsson i Norrige. — Axel Thoresson och skön Walborg Immersdotter.

Wid denna tid blef en ort i Wiken mycket omtalad i sång och sägner öfwer hela Norden, för en kärlekshandels skull mellan Herr Axel Thoresson och skön Walborg Immersdotter.

Wid en fjerd från Westerhafwet, Sunnanwik i Bohusland, ligger en halfö, inneslutande en ljuflig och fruktbar dåld mellan bergshöjder, fordom bewuxna med ek- och bokskogar. I en bergshåll på westra stranden är en grotta eller bergssal, der i heden tid en Drake säges hafwa sig uppehållit, hwar-

af dalen kallas Draksmark; men i sednare tider sägas sjöröfware der hafwa haft sitt tillhåll. Wid denna bergshöjd ligger en liten kyrka och derinwid wördiga lemningar af det fordom ryktbara Mariekloftret och Kyrkan, dem Konung Hakon Hakonsson i Norrige med stor omsorg och kostnad lät uppbygga för den sköna klosterjungfrun Walborgs skull, som i detta kloftret ingick, sedan hon, på sätt som i wisan säges, blifwit skiljd från sin trogna hjelte Axel Thoressson. Icke för många år sedan såg wandraren, som besökte dalen, ännu qwarstående, inom de med små löfträd bewuxna gamla gråstensmurarna, bilder och fensterprydnader af polerad marmorsten. Der funnos ock då twänne Cherubimshufwud af marmor, som nu sägas wara förda till en närliggande sätesgård. Munkarne i kloftret woro lärare i en högskola, dit förnäma män sände sina söner från både Swerige, Norrige och Danemark. Wid klostermuren wexer ett utländskt träd af Benwedsslägter, som folket kallar det okända trädet, och säges det hafwa kommit med munkar utomlands ifrån. Skön Walborgs graf war der ock fordom synlig, en fyrkantig stensättning, som nu är uppgräfwen och höljd af jorden. Om henne berättar landtfolket i dalen, att Konungen haft henne kär och för hennes skull byggt den härliga klosterkyrkan och kloftret samt lätit i Trondhjem hugga och slipa de wackra marmorprydnaderna dertill. På gården Hältås bodde Herr Immer och hans husfru Julia. Der lekte Walborg, det skönaste barn, och Axel Thoressson älskade henne i löndom, fastän hon war ett litet barn. Men Axel for bort och tjente i Kejsarens gård och wann gullsporrar och Riddarenamn, medan hans lilla brud wexte upp och i Jungfrukloftret i Draksmark lärde sömm och fromma seder. Många Riddare sökte mellertid att winna skön Walborg; men främst af dem Hakon, Konungasonen. När Axel Thoressson det sporde, kom han hem och wille föra sin brud till altaret; men en munk i kloftret, Swartebroder Knut, war i råd med Hakon, att efter kloster-rätt skilja de båda trolofwade åt; ty skön Walborg war Axels syskonabarn, och dertill med woro de dopsyskon, emedan samma Fru burit dem båda till dopet, och båda hade de en fadder, eller gufader. Deras trolofningsband

upplöstes då af Ärchebiskopen, såsom seden då war och sedan länge warit: de olyckliga ställdes inför altaret, hållandes ett hwitt kläde mellan sig, hwilket afskars af Biskopen med ett swärd, hwarmed skilsmeßan för tiden stadfästes. Derefter gladdes aldrig mer deras hjertan. Men ofrid kom i landet. Då föll både Hakon och Axel Thoressen; men skön Walborg lät wiga sig till klosterjungfru och tillbragte sitt lif i sång och böner, längtandes tilldeß döden förde den trogna bruden till hennes brudgums möte. Hon blef begrafwen der i klostergården; men, hwar Axel Thoressen och Hakon funnit död och hwilostad, wet ingen med wißhet; dock äro derom sägner på flera orter. I hela Norden prisades Axel Thoressens och skön Walborgs trohet, och ungdomen omtalade länge deras kärlek. Ännu är icke förgäten den wackra sången om

Axel Thoressen och skön Walborg.

De lekte gull-tafwel wid bredan bord,
I glädje och lust med alla,
De Fruer twänne med åra stor:
Så underlig leken mänd' falla; —
Men lyckan wänder sig ofta om.

De tärningar lupo så ofta omkring,
Så snart de sig mände wända,
Så gör ock lyckans hjul uti ring,
Hwars lopp man näpplig' kan känna.

Fru Juli och Drottning Malfred,
De lekte gull-taffel med åra;
På golfwet gånga barnen derwid,
De lekte med äplen och päron.

På golfwet gångar det barn så fint,
Med äplen och päron mänd' leka;
I salen Herr Axel Thordson kom in,
Han tänkte till Rom att resa.

Han helsade Fruer och Jungfruer tillik',
Honom följde takt och åra,

I löndom han älskade det ädla Wif;
Ty lyckan den wille förföra.

På armen tog han den lilla brud,
Klappade henne på hwitan kind:
"Christ gifwe, att du wore wuxen nu!
"Snart bleswe du kärasten min."

Hans yngsta syster swarade brådt:
(På kläder hon guld mände bära)
"Wor' hon än wuxen i denna natt,
"I mätten ej samman wara."

Jungfrunes moder talte här rätt,
Hon mänd' ej från sanningen wika:
"I åren nu allt för när' i slägt,
"Dock wäl hwarannan lika."

Han tog en gullring af sin hand,
Bad barnet dermed att leka,
Der hon uppwexte i ålder, förstånd;
Det gjorde hennes kinder bleka.

"Kom wäl ihog, min lilla brud!
"I dag mände jag dig fästa;
"Jag will nu resa af landet ut,
"De främmande Herrar att gästa."

Herr Axel drager af landet ut,
Honom följer tukt och ära,
I klostret sattes hans lilla brud,
Att hon skulle sömmen lära.

De lärde henne wäl slike att sy,
Och läsa lät' de henne lära:
Af hennes dygd gick härligt gny,
Henne följde stor tukt och ära.

Slik adeliga seder, som hon bar,
Bör hwar man med rätta prisa.
I sinne hon ock förständig war
Och räknad bland de wisa.

I klostret war hon i ellofwa år,

Tills Gud hennes moder månd' kalla,
Då tog henne Drottningen i sin gård,
Bäst månde hon henne falla.

I Kejsarens gård Herr Axel var,
Hans sporrar som guld månd' glimma,
Sitt swärd han wid sin sida bar
Och lät sig ridderlig finna.

Herr Axel han sofwer så sötelig,
Allt som en herre månd' täma;
Om natten har han ej ro hos sig,
Allt för sina starka drömmar.

Herr Axel han sofwer i högan sal
Och hwilar på silket det fina;
Han hade ej ro om natten all,
Han drömmer om fästemö sina.

Han drömmer om Jungfru Walborg skön,
I Flöjel klädd med ära;
Hos henne satt Hakon, Konungens son,
En bön han månde begära.

Om morgonen ganska bittidelig,
Då lärkan sin stämma rörde,
Uppstod Herr Axel så hastelig,
Sig snarlig i kläder förde.

Rätt fort han lät sadla gångaren grå,
Han lyster i lunden att rida,
Sig underlig' tankar af hufwud slå
Och lyssna på foglasång blida.

Som nu Herr Axel Thordson
Kom in uti rosende lunden,
Der mötte honom en Pelegrim skön,
Uti den samma stunden.

"Wäl mött, god dag, du Pelegrim from!
"Hwarthän står din begäran?
"Ifrån mitt land du komma månd',
"Dina kläder de mig det lära."

"Norge det är mitt fädernesland,
"Jag är af Gildiska stämma,
"Till Rom har jag mig ärnat försann,
"Om jag der kan Påfwen finna." —

"Är du kommen af Gildiska slägt,
"Då är du ock min frände:
"Har Koltan Walborg mig förgät't?
"Säg mig, om du henne känner!" —

"Walborg hon är en Jungfru så skön,
"Jag henne så wäl mände känna;
"Det är så mången Riddareson,
"Som sänter sin lit till henne.

"Jag känner så wäl den Jungfru der,
"Hon sliter Sobel och Mårdz
"Bland andra jungfrur hon loford bär,
"Som tjena i Drottningens gård.

"Uprwuren är Walborg, skön Jungfru försann,
"Som liljan fagrast på qwiste;
"Bland alla de Jungfrur uti det land
"Ej skönare någon wiste.

"Under marmorstenen hwitar Fru Julis lik,
"Allt hos sin Herra kära;
"Drottningen Malfred tog Walborg med sig,
"Hon henne mänd' äfsta och ära.

"Guld bär hon om sin hwita hand,
"I perlor slagdt sitt hår;
"Herr Axels brud af alle man
"Hon kallas, ehwart hon går.

"De kalla henne Axels fästemö skön
"Och göra deraf godt glam;
"De ärna henne Hakon, Konungens son,
"Jag menar, han blir hennes man."

Herr Axel Thordson, den ädle man
Han klädde sig uti skinn,
Så går han uti salen fram,
För Romerske Kejsaren in.

"Hel sitten I Keisar Henrik så from!
"I åren så wäldig en Herre:
"Urlof att resa jag bedes om,
"Till fädernesslandet kära.

"Från mig är Fader och Moder död,
"I fara står godset det bästa,
"Mig twingar dock mest min fästemö,
"En annan will henne fästa." —

"Urlof det skall du gerna få,
"Sjelf skall jag dig det gifwa;
"Om du tillbaka komma må,
"Din plats skall öppen blifwa."

Herr Axel han rider af Keisarens gård,
Honom följde så härligan skara;
Och alle, som woro i samma gård,
Bådo honom af hjertat wäl fara.

På resan war han så häftig och snar,
Honom följde tretio Swenner;
När han kom till sin moders gård,
Då red den Herren allena.

När nu Herr Axel Thordson
Kom fram till Borgasled,
Ute stod fru Helfred, hans syster skön,
Som hwilade derwid.

"Här står du, Helfred, syster min!
"Nu wäntar du mig icke komma,
"Hur' lefwer Walborg, min fästemö sin,
"Den Ros och Dygde-Blomman?" —

"Skön Walborg hon lefwer mycket wäl,
"Den skönaste Jungfru bland alla;
"Hon tjenar ock wår Drottning sjelf,
"Hon henne bäst mänd' falla." —

"Du säg mig, Helfred, syster sin,
"Du gif mig rådet, det goda,
"Huru jag kan tala med fästemö min,
"Att ingen man det förstode!" —

"Klåd dig strax uti silke och guld,
"Och sammet uppå dig drag;
"Säg dig att vara mitt hemliga bud,
"Tala med den Jungfrun i dag!"

Det var Herr Axel Thordson,
Gick sig öfver högan losts spång,
Der mötte honom Drottningens jungfrur skön',
De kommo ifrån aftonsång.

Han räckte sön Walborg hwitan hand
Och talte till henne så:
"Jag är fru Helsreds sändningebud försann,
"Att låta eder något förstå."

Hon bryter upp det bref så stort,
Hon las det ut med alla,
Deruti stod' de älskogsord,
Som någon bäst kunde uttala.

Deruti lågo de gullringar sem,
Woro gjord' på sättet det bästa:
"Er gifwer Herr Axel Thordson dem,
"Som eder så ung mände fästa."

"I lofwat att wara min fästemö,
"Det skolen I hålla med ära,
"Jag swiker eder ej på werldens ö,
"Det lofwar jag eder, min kära!"

Så följdes de öfwer den höga bro,
Som Gud gaf dem till råda,
Der lofwade de hwarannan sin tro,
Och eder swuro de båda.

Wid Dorothea, den ädla mö,
En ed de swuro tillsamman:
I ären wille de båda dö
Och lefwa tillhopa med gamman.

Herr Axel rider af Konungens gård,
Han war så glader till mod;
Hans fästemö uti högan loft står,
Hon både lekte och log.

Det stod så uti månader sem,
Och wäl uti månader nio,
Ellofwa grefweſöner gingo fram,
Som mände om henne bedja.

Ellofwa woro de ridbare ſön',
Till henne i åran mänd' gilja,
Den tolfte war Hakon, Konungens ſon,
Han bad henne arla och ſärla:

"Hören I, ſön Jungfru ſin,
"Och willjen I wara mia kära,
"Så tager jag eder till Drottning min,
"Och kronan ſtolen I bära." —

"Hören I Hakon, Konungens ſont
"Det kan dock ej ſå gå:
"Min tro har jag lofwat Herr Axel from,
"Den går jag aldrig iſrå."

Faſt wred blef Hakon, Konungens ſon,
Och klädde ſig uti ſinn,
Så går han uti ſalen ſön,
För ſin kära moder in.

"Hel ſitten I, kära moder min!
"Hwad råd mänd' I mig bete?
"Jag beder om ſön Walborg ſin,
"Hon bjuder mig ſpott och ſpe.

"Jag bjuder henne både heder och är'
"Samt rike och land tillika,
"Hon ſäger ſig hafwa Herr Axel ſå kär,
"Hon will honom aldrig ſwika." —

"Har hon ſin tro bortlofwat förſann,
"Då bör hon den hålla med åra;
"Här åro wäl flere af grefweſtånd,
"Så mägtig ſom hon mände wara." —

"Wäl åro här grefwedöttrar fler',
"Så ſköna och ſå rika;
"Men ingen ſön ſom Walborg är,
"Ej heller ſå dygderika." —

"Med magt kan du henne icke få,
"Ty det wore skam att höra;
"Med wapen (om du henne winna må)
"Kan sig Herr Axel och röra."

Fast wred blef Hakon, Konungens son,
Och wred så gick han ut,
Der mötte honom hans skriftefader from,
Som kallas Swartebror Knut.

"Hwi går min Herre så sorgelig fram?
"Hwarthän står hans begäran?
"Är honom påkommen någon motgång stem,
"Då sägen mig det, min Herre!" —

"Stor motgång är kommen mig uppå,
"Som twingar mig aldramest;
"Skön Walborg kan jag icke få,
"Herr Axel har henne fäst." —

"Hafwer Herr Axel skön Walborg fäst,
"Han henne ej hem skall föra;
"Deras härkomst ligger i klostret här näst,
"Som I stolen se och höra.

"Af ädel, hög och förnäm stam,
"När' syskonabarn de äro;
"En fru, som dem till dopet fram
"På Högeborgs slott mände bära.

"Dopsyskon äro nu derföre de,
"Allt för wår klosterrätt,
"Derhos kunne wi erfara och se,
"De äro i tredje slägt.

"Min Herre skrifwer af landet ut,
"Capitlet skola de lyda,
"Herr Axel får icke den ädla till brud,
"Wi wele honom det förbjuda."

Det war Hakon, Konungens son,
Han säger till swennerna så:
"I bedjen Jungfruns morbröder fromme
"Till mig i stugan inga!"

De grefwar ſtälldes wid bredan bord,
Med tukt och mycken ära:
"Wär nädige Herre oß ſände ord,
"Han ſäge oß ſin begäran!" —

"Om eder ſyſterdotter ſkön,
"Med henne att lefwa i ära,
"Eder jag beder: mig henne ej ſön'!
"Det är min bäſta begäran."

Swarade hennes morbröder tre,
De bleſwo ſå glade till mod:
"Wäl är ſkön Walborg ſödd, ty ſe,
"En Kongaſon loſwar ſin tro!"

De ädle Herrar och Grefwar förſann,
De klädde ſig uti ſkinn;
De gingo i höga loftsſalen fram,
För Malfred, Drottningen, in.

Drottningen Malfred, den mägtiga fru,
De helſade med tukt och ſinne,
Dernäſt ſtolts Walborg, den ädla brud,
Den ſkönaſte der war inne.

"Wäl dig, kära ſyſterdotter ſkön,
"Wäl dig den ſtund, du mä lefwa!
"Om dig beder Hakon, Konungens ſon,
"Honom willjom wi dig giſwa."

"Hafwen I mig bortlofwat nu,
"Då will jag eder det ſäga,
"Herr Axel går aldrig utur min hug,
"Helſt lyſter mig honom att ega."

Swarade der hennes morbröder tre,
Som de bäſt tyckte ſig falla:
"Det ſkall i ſanning aldrig ſke,
"Att du ditt löfte ſkall hälla."

Och det war Hakon, Konungens ſon,
Han läter ſkrifwa kring landen,
Att hemta Archebiſkopen from,
Med Klerkerne alla tillſamman,

Först swarade då Mäster Erland,
Han las det kongabref ut:
"Skam få den, som det påfann;
"Ja, först och sist Swarte-bror Knut!"

Archebiskopen stod för bredan bord,
Han talte till kongen med ära:
"Min nådige Herre har sändt mig ord,
"Han säge mig sin begäran!" —

"Jag hafwer mig en Jungfru fäst,
"Wid henne skolen I mig wiga;
"Herr Axel är henne af hiertat näst,
"Hon skall honom öfwergifwa."

En stämning de utskreswo fort;
Allt till tinget skulle komma
Den ädle Herre och Jungfru så god
Och stämningen icke försumma.

Om morgonen ganska bittidelig,
Som otteſången hade en ända,
Den ädle Herre, med fästemö sin,
Han skulle till kyrkan ländа.

Den herre han stiger till högan häst,
Han mände så hiertelig sucka;
Den Jungfru följer i karmen bernäst,
Sin sorg hon mände inlycka.

Det talte den skona Jungfru Walborg,
När hon kom i rosen' lund:
"Sällan suckar glädt hjerta af sorg;
"Men ofta ler sorgefull mun."

Den riddarn rider på högan häst,
Hans tanke så wida omwankar;
Den Jungfrun, som följer i karmen bernäst,
Hon döljer sin' sorgetankar.

Utom Maria kyrkogård,
Der stego de Herrar från häst;

Sedan de uti kyrkan gå,
De fränder och riddar' som båst.

De hwilade på den kyrkogård,
Der Biskop dem mötte och Klerker;
Deras hjerta war klämdt af sorgen hårdt,
Det kunde man på dem märka.

Ärchebiskopen mötte på den stad,
Med silfslagen staf uti handen,
Med sina Ordens-Bröder i rad,
Att skilja de kärleksbanden.

Fram träder Swarte-Broder Knut,
Med slägtebok i händer,
Han las för dem den arftaflan ut,
Att Axel war Walborgs frände.

Den arfwetafla de läste ut all,
Som munken gaf dem till råda,
När-syskonabarn woro de uti wal,
På mödernes sidan båda.

De woro när-syskonabarn så god',
Af adeligt blod det bästa:
I fjerde led deras slägtskap stod;
Strax skiljde dem åt de prester.

De woro komne af Gildiska rot,
När-syskonabarn så fromma:
Herr Axel och skön Walborg god
Måtte icke tillsamman komma.

En fru dem båda till dopet bar,
Der de fingo dopsens gåfwa,
Herr Esbjörn bägge deras Gudfar war,
Hwarannan de ej måtte ega.

Så följde de dem till altaret fram
Fingo dem handklädet i händer,
De woro ej sen' att lösa det band,
Ty Swennen war Jungfrunes frände.

De woro fränder af ädelt blod,

Af Gildiska slägt, den bästa,
Dernäst woro de Gudsyskon god',
De måtte ej sammanfästas.

Det handklädet mellan dem afskars slätt,
Ett stycke de hwar tilldela;
Ej lefwer det någon i werlden så käck,
Som wet, hur' hans lycka will spela.

"Det handklädet nu sönderskuret är,
"Hwarmed J oß äktsilja;
"Så länge wi lefwa det aldrig sker,
"J bryten wär wänskap och willja."

Af Jungfruns finger man gullringen tog,
Gullarmband af hennes hand,
Sin gåfwa igen fick den Riddare god,
Upplöst war kärlighetsband.

Han kastade guldet på altaret då,
Gaf det Sanct Olof till åra,
Swor, alla de dagar han lefwa må,
Han Walborgs wän wille wara.

Wred blef då Hakon, Konungens son,
Allt under det slike röd:
"Efter du henne ej glömma kan,
"Då är hon wißt icke mö."

Der swarade Ärchebiskop Erland,
Den wisaste bland de Klerker:
"Jag håller den för en oklok man,
"Som ej känner ädskogen starker."

"Med watten utsläcker man elden stor,
"Härtill den brinnande brand;
"Men kärlighets brand längt öfwergår,
"Den ingen man dämpa kan."

"Solens hetta den brinner så starkt,
"Att ingen den swalka kan;
"Men ädskogens brand är hårdare wärk,
"Den aldrig brytes, förfann!

Dertill Herr Axel swarade så,
Stod klädd uti silke röd:
"Den sak will jag mig reda ifrån,
"Skulle jag i morgon dö."

Wred blef då Hakon, Konungens son,
Trådde fram på bredan sten:
"I morgon skall du mig swärja den ed,
"Och det förutan allt mehn.

"Swärja skall du i morgon för mig,
"Allt både för Klerk och Prest,
"Om Walborg hon är mö för dig,
"Eller du har sofwit henne näst."

"Om jag lofwen skall gifwa så,
"Det kan jag fullwäl göra;
"I kampen törs jag än bestå,
"Så länge jag mig kan röra."

I loftet sof Ekelin, Hakons frù,
Hon waknar af sömnen så brådt:
"Sanct Brigitta råde nu för min hug,
"Hur' jag hafwer drömt i natt!

"Jag drömde om Juli, den ädla frù,
"Som hwilar i swartan mull,
"Hon bad, att jag af hjerta och hug
"Skulle wara hennes dotter hull.

"Min Herre! jag hafwer sju söner med dig,
"Hwar hafwa de tjenare stöna,
"De bjuda å swärd och wäga sitt lif,
"Att hjelpa Jungfru så wäna.

"Min Herre, I sadlen gängaren grå!
"Att som en Herre bortrida,
"I följen med henne! Bifallen då,
"Att hjelpa ifrån all qwida.

"Wi hafwe tillsammman söner sju,
"De unge Hertigar raske;
"Det är wär egen glädje och ro,
"Att de kunna hålla sig tappre.

"När-syskonabarn wi woro i slägt,
"Fru Juli och jag tillika,
"Derföre står det oß mycket otäckt,
"Om wi hennes dotter skull' swika."

Wittida om den morgonstund,
När solen begynte sig te,
På slottet gå de riddare fram
Och willja der aflägga ed.

Herr Axel Thordson då färdig stod
Och räckte sin hand ifrån sig:
"I kommen hit, Grefwar af Gildiska rot,
"Och lofwen i dag med mig!" —

Fram gå de ellofwa riddare i mak,
Woro klädde i sabel och märd:
Wi willjom lofwa med Axel i dag,
Gud gifwe det mätte wäl gå!

Strida runno tårar på Jungfrunes kind,
Som regnet tjockast mänd' falla:
"Ack, hwar skall jag finna wännerna min'?
"Jag är eländig bland alla!"

Så talte hennes morbröder då,
Som henne så mände swara:
"Ensam du sjelfwer swara må,
"I rådet du ensam mänd' wara."

Och det war ärchebiskop Erland,
Han talte till henne så:
"Fiender du många hafwa kanz
"Men wänner hafwer du få."

"Ja, fiender du wäl många har,
"Men wänner kan du ej finna:
"Gud hjelpe dig af denna far',
"Du mätte din sorg öfwerwinna!" —

"Att mig är min fader och moder död,
"Må jag beklaga med smärta;
"Men Gud, som alla hjelper af nöd,
"Han känner ock häß mitt hjerta.

"Fru Ingli ligger under marmorſten,
"Herr Ingemar i ſwarta mull;
"Men, wore de ån i liſwet igen,
"Då wore mig mången hull."

Der hon nu ſatt med jämmer och we
Och uti ſin ſtora ſorg,
Då kom Hakon och lät ſig ſe,
Framridandes till den borg.

Han träpde fram ſå haſtelig,
Sin ord' lät han ſå ljuda:
"I loſwen går jag i dag med dig,
"Sjelf will jag mig tillbjuda.

"Fru Eſſelin är mig huld och god,
"Hon ſoſwer mig hwar natt när;
"Din moder och hon woro af en rot,
"Derföre kommer jag här.

"I träden fram mine ſju ſöners tal,
"Och eder i loſwen blanda!
"Herr Carl och hans ſöner af Söderdal
"De ſkola här ſtå tillhanda.

Ellofwa Hertigſöner gingo fram,
Woro klädde i ſabel och mård.
På furſteligt wis de pryddes förſann,
Och kruſadt war deras hår.

Ellofwa Greſwar gingo i flock,
De woro helt oförſår'de,
Kruſad war deras gula lock,
Förgylld' woro deras ſwärd.

"Med Jungfrun willje wi ſwärja nu
"Och loſweu med henne göra,
"I träder här fram både ſwen och jungfru!
Att hwar och en det må höra!

På meßebok lade Herr Axel ſin hand,
Och ſwärdet höll han uti fäſte,
Hans rike ſränder ſtodo derhos förſann,
De yppeſte och de häſte.

Fästet höll han uti sin hand,
Och udden stod mot en sten,
Sin ed på stunden gjorde han,
Och det förutan allt mehn:

"Väl hafwer jag haft Walborg kär,
"Hon war min högsta tröst:
"Jag henne dock aldrig war så när,
"Att jag henne en gång har kyst."

På meßebok lade den jungfru sin hand,
Och så sin ed aflade:
"Min ögon wor' aldrig så bristig försann,
"Jag torde Herr Axel åståda."

Det bars öfwer henne en himmel skön
Och sattes på henne krud,
Så följde de henne i salen in
Och kallade henne Konungens brud.

In kom Hakon, Konungens son,
Sitt tal mände han så fälla:
"Ej må härifrån någon riddare from
"I natt sin resa anställa.

"I dag will jag fästa Walborg sin,
"Allt till min hjertans kära,
"Hon skall nu wara Drottningen min
"Och kronan af rödan guld bära."

Der breddes duk, de sattes till bord,
Der skänktes både mjöd och win,
Herr Axel han satt med sorgfullt mod
Och talte till kåraßen sin:

"I sägen mig, Walborg, min ädla ros,
"Medan wi äro ena härinne,
"Hwad råd wi kunna uppfinna oß,
"Att wår sorg måtte förswinna!"

"Får jag Konungen, om det så går,
"Så sker det ju emot mitt minne.
"Om jag än lefde i tusende år,
"Går I mig aldrig af sinne.

"I högan loft will jag ſitta med ih
"Och wirka guldet det röda;
"Så ſorgelig will jag leſwa min tid,
"Som turturdufwan mänd' göra.

"Hon hwilar aldrig på grönan gren,
"Hennes ben är' aldrig ſå trötta,
"Hon dricker aldrig det watten rent,
"Men rörer det förſt med fötter.

"Min Herre, I riden ſå luſtelig,
"Att ſkäda den wilda Rå,
"Alla de tankar, I fän' om mig,
"I låten dem ſnart bortgå!

"Min Herre, I riden ſå fröjdelig,
"Att ſkäda den wilda Hara,
"Alla de tankar, I fän' om mig,
"I låten dem ſtrax hortfara!" —

"Om jag än rider i roſende lund
"Och ſkådar de djur uti ſkogar,
"Hwad ſkall jag göra om natteſtund,
"När jag dock icke kan ſofwa?

"Mitt fädernesgods jag ſällar förſann,
"För ſilfwer och guld det röda;
"Se'n will jag draga i främmande land
"Och förja mig ſjelf till döda."

"Min herre, I ſälien ej godſet bort,
"Det är ſå ſwårt att miſta!
"Men ſänder bud till Herr Elfbjörn fort,
"Hans Dotter ſkolen I fäſta.

"Allhed, haus dotter, I fäſta må
"Och leſwa hos henne med ära;
"I moders ſtad will jag eder ſtå
"Och ſorgen ſå för oß bära." —

"Ingen ſkön Jungfru jag hafwa må,
"Och ingen tyckofwar jag mig,
"Kunde jag ock Kejſarens dotter ſå,
"Wär jag nu icke ſick dig."

Erland Archebiſkopen ſwarade brådt,
Han klappade dem med åra:
"I ſägen hwarannan i afton god natt,
"Det kan ej annars wara."

Den Archebiſkop han ſade fritt ut
Och kunde ſin tunga wål röra:
"Skam får du Swarte-Bror Knut,
"Som hårt ſtillnad månd' göra!"

Herr Axel bjöd den jungfru god natt,
Det gjorde han med ſtor ångſlan,
Hans hjerta war med ſorg belagdt,
Som fången i jern är fångſlad.

Skön Walborg hon går i högan loft hån,
Med jungfrurna, till att ſofwa,
Hennes hjerta det brinner af ſorg och mehn,
Som eld och ljuſan låga.

Wittida om den morgonſtund,
När ſolen ſten med allo,
Begynner Drottningen margelund
På jungfrurna ſina att kalla.

Drottningen bad jungfrurna i det ſinn,
Att wirka guldet det röda,
Stilla ſtod Walborg jungfru ſin,
Af ſorg hennes hjerta månd' blöda.

"Walborg, jungfru ſkön och from,
"Hwi är du ſå ſorgſe i hug?
"Det ſker dig åra och mycken mån,
"Att du bliſwer Konungens brud." —

"Jag heldre will haſwa Axel god
"Och leſwa med honom i åra,
"An jag will haſwa en gåſwa ſtor,
"Den Norſka kronan att bära.

"Så litet det dock gagnar mig,
"Att mina wänner ſig glädja,
"När jag med tårar ſorgelig
"Min' kinder må dagelig' wåta."

Detta ſtod nu en tid ſå rund,
Ja wäl uti månader tre;
Herr Arel och den jungfrun from,
De kunde hwarken leka eller le.

Der kom då örlig på det land,
Den fiende ſå ſtark mänd' wara,
Herr Hakon, Konungens ſon, förſann,
Han mände det land förſwara.

Kungen lät bjuda kring all ſin land,
De lekte och lärde tillika;
Herr Arel, den högädle man,
Han mände dem icke ſwika.

Ty Konung Hakon han war ej ſen,
I fält då mände han rida;
Han bjuder i landet hwar och en,
Som ſwärd kunde bära wid ſida.

Han bjuder utöfwer all ſin land,
Så många, ſom ſwärd kunde bära;
Herr Arel, den högädle man,
Han ſkulle hans höfwidsman wara.

Hans ſköld war både hwit och blå,
Han kändes i marken wida:
Twå röda hjertan deri mänd' ſå;
För åran då wille han ſtrida.

När ſom de kommo på marken fram
Och ſågo ſina fiender gläntſa;
Mer gall då mod och wäldig hand,
Och icke med jungfrur att danſa.

Herr Arel bedref ſå manlig' werk,
Sitt fäderneſland till fromma,
För honom föllo de hofmän ſtark',
Han gjorde dem ſadlarna tomma.

Han ſlog ſå mången tapper man,
Han trampad' dem under ſin' häſtar,
Han ſkonade ingen med ſin hand,
Och heſt de ypperſta och bäſta.

Han slog de Herrar utaf Upland,
Som redo de höga hästar;
Kung Amunds söner föllo för hans hand,
De grefvar och hertigar bästa.

Så tjockt de pilar flyga i skar',
Som bönderne, når de slå hö:
Hakon, Konungens son, blef sår,
Och snarliga måtte han dö.

Som nu Herr Hakon Konungason
Från hästen mände nedfalla,
Herr Axel, den ädle herren from,
Gaf sig derwid med alla.

"Hör du Axel Thordson kär!
"Du hämna tillfylleſt min död,
"Så får du landet och riket här,
"Och bägges wär sästemö!" —

"Tillfylleſt skall jag hämna din död,
"Att det skall spörjas till by,
"Jag skonar mig ej för slag eller stöt,
"Och aldrig skall jag fly."

Herr Axel ränner i hopen in,
Han war så wred till mod;
Ehwem, som honom möter, geſwindt
Den slår han ned till fot.

Då föllo alle de starke mån,
Som bönderne korn månd' skära;
Herr Axel, den ädle swen,
Stod manlig och oförfärad.

Den herre så länge wärjade sig,
Tills han miſte brynjan bäſt,
Han stridde så friſt och mannelig',
Tills skölden blef klufwen allt slätt;

Han wärjade sig så mannelig' der
Och mände sig sjelfwer trösta,
Intilldeß att hans goda swärd
Det mände i sästet briſta.

Aderton woro de dödlige sting,
Den herren han hade i bröstet;
Se'n buro de honom i tältet in,
Så nödigt de honom miste.

Af honom rann blodet så stridelig',
För segren då måtte han dö;
Det sista ord, han talade för sig,
War allt om hans fästemö.

"I sägen skön Walborg så mycken god natt,
"Wår Herre skall för henne råda,
"I himmelriket wi sinnas fullsnart,
"Och mötas gladelig båda."

In kom den lilla smådräng god
Och stod för bredan bord,
I talet war han både snäll och klok,
Han kunde wäl foga sin' ord;

"I Jungfrur, afläggen silke röd
"Och båren det hwita lin!
"Herr Hakon Konung är nu död,
"Och Axel, kär herren min.

"Död är Herr Hakon, Konungs son sin,
"Han ligger på döde bår.
"Det hämnade Herr Axel, herren min;
"Ty fick han sitt baneår.

"Segren hafwa de wunnit wißt
"All Norr'ges land till ära;
"Mång tapper krigsman har lifwet miſt,
"Ja, mången ädel herre."

Så swåra gret Malfred, Drottningen sin,
Det kan hwar moder wäl röna;
Skön Walborg förjer om kåraſten sin,
Hon wäter sina kinder röna.

Hon talade strax till tjenaren sin,
Bad honom hastig att wara:
"Du hemta hit mitt förgyllda strin,
"Dy må det ock strax inbåra.

"I spännen grå gängar' för karmen röd,
"Till klostret will jag mig gifwa,
"Jag glömmer aldrig Herr Axels död,
"Så länge jag här månd' blifwa."

Utanför Maria kyrkogård,
Der trädde hon från sin karm,
Så sorgelig hon i kyrkan går,
Hon qwaldes med ångest och harm.

Gullkronan tog hon med sin hand,
Hon satte den på de stenar:
"Nu will jag aldrig hafwa man,
"Men lefwa en jungfru allena.

"Två gånger war jag fästemö,
"Men aldrig brud kunde blifwa.
"Nu will jag uti klostret dö,
"Från werlden mig alldeles gifwa."

De buro fram det förgyllda skrin,
Deruti war guldet det mesta;
Det skiftade hon bland fränder sin,
De ypperste och de bäste.

Hon tog guld och det stora halsband,
Hwari de smycken månd' hänga,
Fru Eskelin hon det gaf försann,
Som henne hade älskat så länge.

Så tog hon upp det stora guldband,
Dertill de spetsar fast bred',
Det gaf hon Herr Hakon med mun och hand,
Som swor med henne den ed.

Hon tog fast mycket silfwer och guld,
Wäl öfwer hundra gullringar,
Dem gaf hon de hertigesöner bäld',
Som lofwen med henne ingingo.

Hon gaf till kyrkor och scholor wäl
Och till dem, som skulle läsa;
För sin och sin kära wäns själ
Hon skiftade dagelig mässa.

Hon gaf till enkor och faderlös' barn
Och dem, som wandra om föda;
Till Sanct Annas beläte skön
Gaf hon gullkronan den röda.

"I träden fram biskop, är'wördig man,
"I wigen mig in med mull,
"Den klosterordning jag swär försann,
"Jag hoppas I warden mig hull!

"Herr Åke ärchebiskop kär,
"I wigen mig in för Gud!
"Jag kommer aldrig af klostret här,
"Förr'n jag bärs död härut."

Det woro så många grefwar bäld',
Som hade deraf stor harm,
Der de nu kastad' den swarta mull
Allt öfwer skön Walborgs arm.

Nu går skön Walborg i klostret der;
Hon lider så mycket twång,
Meßan hon aldrig försummar der,
Ej heller ottesång.

I klostret mången gifwen är,
Både jungfrur och dygdiga qwinnor,
Dock ingen så skön som Walborg kär,
Hwars like man näpplig' finner.

Bättre är det ej wara född,
Än städse i sorgen lefwa,
Med ängstan dagelig äta sitt bröd
Och aldrig rolighet pröfwa.

Gud den förlåte, som orsak är,
Att de ej samman må wara,
Som hafwa hwarannan af hjertat kär
Och älska med tukt och med ära!
Men lyckan hon wänder sig ofta om:

Hwad diktadt är eller sannt i denna folksång, kan icke lätteligen utforskas af chrönikorna; men förwißo säges, att kyr-

kan och kloſtret i Draksmark af Konung Hakon den Gamle i Norrige byggdes år 1234. Det kan wäl hända, att ſkön Walborg, når hon blef ſkiljd från ſin Axel, genaſt gick in i Draksmarks gamla kloſter, och att Konungen lät bygga om kloſter och kyrka till minne af ſkön Walborgs kärlek.

11. Oenighet mellan Waldemar och hans Bröder. Konungamötet i Fagra-Dal (1268).

Sedan Birger Jarl war död, wiſade ſig, att ett ſtöd war fallet från både Konungen och fäderneslandet. Den ſtraffdom tycktes hwila öfwer hans efterkommande, att de ſkulle hata och ſwika hwarandra inbördes. Waldemar war en fager, wälſkapad man, blid och behaglig i umgånge, ſärdeles med fruntimmer. Han war ock mycket godlynt och afhållen af folket, men derjemte föga förſigtig och mer fallen för wälluſt och weklig lefnad än djerfwa företag och manliga idrotter. Magnus war en lång mager man, med hwaßa djupa ögon, tunna blå läppar och ett mörkt långlagdt anlete, och blef han derföre af ſin ſwägerſka, Drottning Sophia, till ſpott kallad Måns Kåttilbötare; men ſådana och andra oförſigtiga ord af den qwicka ſwägerſkan gömde Hertigen i ſitt minne, och ſådant ökade icke ringa bitterheten mot brodren, Konungen, i hans afundſjuka, hämdgiriga ſinne. Jarlen hade före ſin död tilldelat honom, likaſom ſina andra ſöner, Erik och Bengt, hertigdömen, med ſlott och fäſten och nära konungslig magt. På Nyköpingehus ſatt Hertig Måns och hade Södermanland till hertigdöme. Han höll ett ſtäteljgt hof och hade många gäſter af utmärkta krigsmän och riddare bland ſitt hirdfolk. Der höllos ſtändiga lekar och tornerſpel, hwarigenom hans mån dagligen öfwades i wapen, och han likaledes ſjelf wann ſtort anſeende ſåſom wapengill man och ſkicklig uti allahanda idrotter, under det hans broder Konungen ſatt i fruſtugan och märkte icke, huruledes Hertigen wexte öfwer honom i magt och rykte. Hertig Erik war ſå wand af barndomen, att alla de råd, Måns fattade, gillade han, och ſkiljde ſig ſällan ifrån honom. Derföre kallade den luſtiga Drottning Sophia

honom «Herr Erik Allsintet». Bengt hade Finnland till hertigdöme: han war en lärd och förståndig man, utan slärd och swek, och förde mycket öfwer den bitterhet, han såg tillwexa med hwar dag imellan sina bröder, till deras och fädernesländets förderf.

Konung Hakon Gamles son, Magnus, war nu Konung i Norrige. Han hade Drottning Sophias syster Ingeborg, och stadfästes den frid, som länge warit mellan deßa riken, wid det möte, Konung Waldemar hade med sin swåger i Lödöse. Så sände han ock Erik Glipping, sin gemåls syskonabarn och Konung i Danmark, helsning och bjudning till ett möte i Fagra-Dal, der Konungarne gästade tillsammans. Chrönikorna nämna intet om hwar det stället är beläget; men i gränsskilnaden mellan Swea- och Götaland å skogen Tiweden wistades Konungarne ofta den tiden, och kan den wackra skogsdalen Fagerlid, wid Kungsgården Elgarås, wål hafwa warit det ställe, der Konungarne möttes, emedan lid och dal på landtspråket den tiden i lika mening kunde brukas. Glad war då drottning Sophia åt sina fränders möte, men fick derwid, till sin olycka, stor längtan att ännu en gång se sin faders graf och sitt fädernesland. Så war nu mellan de tre nordiska riken frid och wänskap; men en gnista till inbördes krig och blodsutgjutelse war tänd i Hertig Magni bröst och wäntade nu blott på låglighet att brista ut i låga.

12. Om klosterjungfrun, Fröken Jutta och Konung Waldemar.

Jutta het Drottning Sophias yngsta syster: hon tyckes öfwergå sina sköna systrar uti fägring och hade många friare; men hon försmådde alla och blef klosternunna, sägandes sig alltid willja det förblifwa. Men någon tid efter Drottning Sophias besök i Danemark fick fröken Jutta en sådan stark trånad efter sin syster, att hennes fränder måste taga henne ur klostret och låta henne resa till Swerige. Konungen i Danemark lät då utrusta sin sköna fränka på det hederligaste och med lysande följe på denna färd; ty många woro de unga riddare, som wille beledsaga den fagra konungadottern. I

Uppsala glömde icke heller Konung Waldemar, hwad som kunde tjena till den fagra swägerskans ståtliga emottagande; han for henne sjelf med stort följe af sitt hoffolk till mötes. Så talas härom i den gamla chrönikan:

"Konung Waldemar lät mot henne fara
"Riddare och Swenna, en wånan skara;
"Den tid, hon till Swerige kom,
"Då war hon icke utan som
"En ängel wore af himmelrik;
"Så war hon stolts och höfwelik."

I Konungens hof, och hwar han gästade å sina gårdar, war lek, dans och qwinnoglam. Men på Nyköpingahus öfwade Hertig Magnus sitt hirdfolk i ridderliga idrotter och wapenlekar, och samlades fördenskull till honom de utmärktaste unga män så in- som utländes ifrån, hwaraf hans styrka och anseende icke ringa öktes. Imellertid glömde Waldemar alla wigtiga angelägenheter, emedan den unga klosterjungfrun upptog både hug och tankar, och gick det den fagra Jutta likaså, att hon glömde både skyldskap och klosterlöfte för sin kärlek skull till Konungen, såsom i chrönikan säges:

"Med Konungen war hon så kär,
"Att han kom henne alltför när.
"Då Drottningen fick detta weta,
"Röd och blek och många leeta *)
"Fick hon å sina wåna kinder.

Hertigen wisste wäl så laga, att det ingalunda blef förboldt, når Jutta födde en son; emedan Magnus alltid smickrat de andeliga och gifwit dem stora förmåner, blef ock Konungen efter tidens lagar på det strängaste dömd, sårdeles som Jutta war en klosterjungfru och honom närskyld, så att han måste till bot och försoning lemna rikesstyrelsen i Hertigens händer och företaga en wallfart till Rom och den Heliga Grafwen. Den o-

*) Leet betyder färg; ha många leeta är skifta färg. Häraf orden röd-lett, hwit-lett; Lett-laswen (i Westergötland), färglaswen.

lyckliga Jutta och hennes son, som kallades Erik, hölles sedan fängsliga på Lagholms Slott i Halland, der ännu wid Laga-ån fornlemningar finnas efter det gamla slottets murar och wallar. Denna konungason fick sedan Marks härad i Westergötland samt städerna Malmö och Trelleborg i förläning. Han räknas som ättfader för de adliga ätterna Lewenhaupt och Lejonhufwud i Sverige. Somliga säga, att Konungadottern Jutta uti ett kloster i ellofwa år begrät sin olyckliga kärlek, hwarefter hon fick ro i grafwen.

13. Om Domkyrkans inwigning i Östra Aros och Erik den Heliges helgedoms flyttning från Gamla till Nya Uppsala, den 24 Januari 1273.

På de gamla runstafwarna utmärkes Distingsdagen, då det hedna midwintersoffret hölls i Uppsala, men sedan meßa och marknad, med en dödskalle mellan twänne korslagda den. Detta år ett minne af det stora mötet i Uppsala, då Konung Waldemar samlade Biskoparne och rikets Herrar, att öfwerflytta Sanct Eriks ben och helgedomsskrin från deras första hwilostad till den nya domkyrkan, som ock då blef högtidligen inwigd. Konungen sjelf gick i den stora proceßionen från Gamla Uppsala, och helgedomarne, Sanct Eriks och de framlidna Ärchebiskoparnes ben, buros af Biskopar och prester under högtidlig sång, att nedsättas i det härliga Herrans tempel, Nya Uppsala domkyrka, der de nu förwaras. Den stora folkmängd, som war samlad till Distingen, åtföljde de heligas högtidliga begängelse, och fingo alla, som då afhörde meßan, aflat och syndaförlåtelse. Sedan begicks minnet af denna St. Eriks förflyttelse-fest årligen på den dagen, och bars då helgedomaskrinet med St. Eriks ben af sjungande prester och klosterfolk fram och åter mellan deras gamla och nya hwilostad, beledsagade af det talrikt samlade Distingsfolket, som med andakt åhörde psalmsången under wägen och sedan meßan i domkyrkan.

24. Om begynnelsen af oviden mellan Konung Waldemar och Hertig Magnus. Hallnaboerna winna sin byskog.

Wåren efter Sanct Eriks flyttningshögtid utbröt osämjan mellan Birger Jarls söner, Konung Waldemar och Hertig Måns af Södermanland samt Hertig Erik af Småland. Wid byn Hallna, på insjön Wikens strand i Westergötland, är ett berg, kalladt Walaklef, der en Konung haft sitt läger, och i sjön en wik, kallad Walawik; må hända är det af Konung Waldemars första strider, att de så blifwit kallade Waldemars Klef och Waldemars Wik. För de goda råd, som en bonde, benämd Mårten i Hallna, gifwit Konungen, och det bistånd, landtfolket gjort mot fienden, fick byn den når intill liggande skogen till byskog och stora friheter för byn, genom Konung Waldemars bref af samma år. Sedan rätta förhållandet med deßa händelser fallit ur minne, har häraf uppkommit följande saga: En Konung Wale (Waldemar) kom med krigshär westan ifrån och lägrade sig på det berg, som deraf kallades Wala Klef. I byn Hallna låg den fiende, han sökte, och som, oberedd på anfallet, förtrodde Mårten i Hallna sina bekymmer. Då rådde honom Mårten att draga ned på wiken, der afbida Wales anfall och imellertid söndersäga isen. Detta lyckades så, att Wale, som obetänksamt lät sitt folk rycka fram mot fienden, förlorade der i wiken hela sin här. Deraf fick wiken namnet Wales-Wik. Men Mårten i Hallna fick den belöning, att, så mycket han kunde på en dag löpa omkring af skogen, det skulle tillfalla byn, och intog han då all den skog, som sedan tillhört Hallna, men dog om aftonen af för strängt springande. När bönderna draga sina fisknät i wiken, händer ofta, att stridswapen, en hästsko eller sporre fastnar i nätet; allt påminnelse, att en strid i fordna tider stått der på isen. Det har med deßa händelser gått som ofta sker, att en förwexling af namn egt rum. Att Konung Waldemar gifwit skogen till Hallna, säger Konungabrefwet. Sålunda war det wål Konung Waldemar, som fick bistånd af Mårten.

Twänne år härefter, sedan Konungen hemkommit från

sin botgörings- och pelgrimsfärd, hade han mot högsommaren en sammankomst med sina bröder i Strångnäs. Sålunda nämnes i gamla chrönikor orten:

Det hof war i Tranöjanäs
Om sommaren, då löf och gräs
Hade sig widt om werldena syridt.

Men Magnus hade, under sin swaga broders frånwaro, förstått att draga till sig landets mägtigaste slägter och så befästa sin öfwermagt, att han ingen förlikning önskade, utan tillsade han nu sin broder öppen fejd och undsade honom tro och huldhet. Biskop Bengt, deras broder, kände ännu icke sin broder Hertig Magni hårda och ärelystna sinne, utan bjöd bröderna sitt hertigdöme till delning, om de wille försonas. Magnus log i sitt sinne åt hans fromhet och gick hotande från sammanträdet samt for till Danmark, der han af Konung Erik Glipping fick biståndi folk och penningar till ett krig mot sin broder. Sedan begaf han sig till Tyskland och wärfwade der mycket krigsfolk, och war denna här wäl utrustad med wapen och kläder, likasom Hertigens riddare woro wäl öfwade och skickliga till att anföra densamma. Men Konungen i Danmark hade till följande året betingat sig god betalning för kostnad och penningelån. Det skulle det olyckliga fäderneslandet umgälla.

15. Fortsättning af berättelsen om striden mellan Konungen och Hertig Magnus. Slaget wid Hofwa (1275).

I Göta rike framtågade mot skogarna en här, mest bestående af utländskt, hurtigt och wälklädt manskap. Framför fylkingarna redo stätligt klädda riddersmän; men främst bland dem i lysande rustning en hög, mager gestalt med mörkt långlagdt anlete, rödt hår och skägg samt djupt liggande, gnistrande ögon. Det war Hertig Magnus. Bland de öfriga utmärkte sig en ung man i sin blomstrande ålder, med friskt och rundlagdt ansigte, glad och wänlig blick samt ett fritt och hurtigt wäsende. Det war den stränge riddaren Marsk Stig

Andersson af Danemark. Hertig Erik war af barndomen wan att lyßna till ſin broders råd och följde honom åfwen nu med ſitt folk af Småland. Grefwen af Halland, Jakob Porſe, war ock med ſitt folk kommen, Hertigarne till mycken ſtyrka, och ſade Magnus ſig intet annat förmoda, än att han ſkulle winna Konungadömet, eller ſkulle han ſätta lifwet till i den ſtriden.

Konung Waldemar hade utſändt härbud, och, efterſom han hade mycket medhåll af landtfolket, hwilket af ålder alltid helſt följt ſin Konungs baner, blef hans här wida större än Hertigarnes. Med denſamma drog han frimodigt ned mot ſkogarna, ſom på weſtra ſidan dela riket i Nordanſkogs och Sunnanſkogs. Han war mycket ſtormodig, ſägande: «Mindre ſkall min broder winna än Swerige!» Wid ſlutet af Tiweden mot Götalandet, der Fägreſkogen, Fägremo kallad, wid Fagralid tager ſin början, är ett trångt paß mellan moras, berg och ſjöar. Der har af urminnes i ofridstid ett wakthåll warit wid byn Hofwa, emedan ingen fiende kan å annan wäg än den, ſom går derigenom, komma upp åt landet. Der möttes båda härarne. Men Drottning Sophia följde Konungen; och i förlitande på den ſtora bondehären ſtadnade de med de förnämſta af ſitt hoffolk på Ramundaborg, lekande och ſpelande ſchacktafwel, medan bondehären, utan ſkicklig anförare och i oordnade fylkingar, drog öfwer Tiweden till Hofwa, der bönderna knappaſt hunnit ſamla ſig, förrän Hertigen dem anföll, nedergjorde en ſtor del, och de öfriga gåfwo ſig på flykten ſamt intogo ſkogarna. En riddare af Konungens hofmän, ſom warit med i Hofwa ſlag, kom inſpringandes på Ramundaborg. Han war ſårad och blodig, och föga tröſtande woro de tidender, han förde om ſlagets olyckliga utgång. Då ſtod Drottningen upp från ſchackbordet och märkte wäl, att Kättilbötaren ſkulle hålla de ord, han henne hade ſändt, att han «wäl ſkulle böta hennes kättlar.» — Den ſårade riddaren rådde nu Konungen att draga ſig något tillbaka, ſamla ſitt ſkingrade krigsfolk kring ſitt baner och göra upproreshären motſtånd. Så djerf och trygg Konungen förut warit, ſå förſtråckt blef han wid denna underrättelſe och tog helt haſtigt

flykten genom Wärmland, åmnande ſig till Norrige. Men, ſom Waldemar aldrig kunde förſumma någon ſtund att åta och ſofwa, upphunno honom Hertigens utſände i ett härberge, der han ſatt till bords, och förde honom fångſlig till Nyköping. Magnus ſade honom då, huru han hade ſin Drottning att tacka för ſin ofärd; och tyckte han ſig wiſa ſin broder, den olyckliga Konungen, ſtor nåd, när, på ett Herremöte i Uppſala, han tog blott den båſta delen af riket, eller hela Swealand, allt intill Tiweden, lemnande Waldemar till rike landet ſunnanſkogs. Pingſtaftonen derefter lät Magnus, efter gammal landsſed, utkora ſig till Konung wid Mora ſtenar, och kröntes han Pingſtdagen af Ärchebiſkop Folke Johansſon i Uppſala.

16. Minnesmärken och Sägner om Göta Konungen Waldemar ſamt ſlutet af hans regering.

På en ſandås i Öſtergötland, icke långt från Wetterns ſtrand, hafwa lemningar funnits efter en gammal borg, der en Konungaſon eller Riddare Lönnewål (Lönnewold?) bott, och till borgen ſåges fordom hafwa legat en ſtad, efter hwilken några gator ännu utwiſas wid byn Lönsås eller Lönnewålsås, kallade Kyrkgatan, Preſtgatan, Blåswädersgatan, Kör-ſagta-gatan och Dödsgatan. Konung Waldemar ſåges hafwa hållit ſitt hof på denna borg, och nämnes en äng Kunghögshagen. Wid Skefwe och Bonnarp har kungsladugården warit, och nedanför kyrkan, der fordom warit ſjö, wiſas ett ſtälle, der Konung Waldemars brygghus har ſtått. Lätteligen kan det wål hafwa händt, att namnet Waldemar i folkets ſägner och wiſor på wanligt ſätt blifwit tillbråkadt, ſå att deraf blifwit Kung Lönwål. Han ſåges ock hafwa byggt Lönsås kyrka, den de tjocka murarne och tornets ſkapnad wittna warit bland de äldſta i landet.

Men i Weſtergötland, på en behaglig landthöjd, wid ſtranden af elfwen Tidan, der utſigt år mot Wettern och Öſtgötalandet, låg den gamla konungaborgen Ettack, der Konungen i ſina lätta dagar, då den unga Jutta förſt hade intagit hans ſinne och delade hans nöjen, mycket hade

wiſtats: der blef nu hans konungsliga ſäte ſåſom Götalandets Konung. Dock warade icke mycket länge denna frid mellan Birger Jarls ſöner. Konungen i Danemark fordrade ſextuſende mark lödige ſilfwer och dertill en ſumma penningar, enligt hwad Magnus uti ſin nöd hade lofwat; men Magnus förebar, att Danſka krigsfolket med härjning och rånande hade farit fram i Swerige efter Hofwaſlaget, och tyckte han ſig hafwa nog ſkäl att afräkna detta på ſin gäld. Då utbraſt med Danemark krig, ſom gick ſå till, att Konungarne härjade och brände i hwarandras land, och Magnus for fram med ſtor förödelſe i Halland och Skåne allt intill Rönne Å, der Danſkarne hade upprifwit bron och hejdade hans grymma framfarande. Då war ock ſent på wintern, hwarföre han återwände till ſitt land igen. Waldemar och Sophia ſägas hafwa deltagit i de Danſka oroligheterna, i förhoppning att återwinna hela riket; men häraf fick Magnus anledning att hämnas och tog från den ſwaga Konungen icke allenaſt den del, han hade af riket, utan till ſlut åfwen hans fädernearf. I denna ofrid förſtörde ock Magnus Waldemarsſtad, ſom nu är könsås och allt ſedan förblifwit en obetydlig ort. Hertig Erik af Småland war då redan död och begrafwen i Warnhem hos ſina fäder; men Waldemar höllS ſedan fängſlig intill ſin död.

Weſtergötland blef ſärdeles plågadt under deßa oroligheter, och blef det gamla Axewalla ſlott af Erik Glipping intaget och wid hans aftågande förſtördt. Då ſköflades och brändes åfwen ſtaden Skara af de Danſke.

17. Marſk Stige Wiſorna.

Riddaren Marſk Stig Andersſon, ſom war Danſka hjelphärens banerförare i Swenſka broderkriget, war af folket i hela Norden mer än någon Konungaſon priſad i ſägner och ſånger. Han war wänſäll och glad i ſin gäſtſal, der ſådana hofmän drucko, ſom föga gåfwo Konungens efter i lyſande ruſtningar och än mindre i mandom. Åt tinget war han blid och wänlig mot folket och ſtyrkte gemenligen deß ſak mot wåld och olag; och i ſtriden war ſtädſe hans ſwärd det meſt fruktade, och baneret ſtod derföre ſäkraſt i hans hand.

Om de ståtliga gästabuden, han tillställde, sjunges i en gammal, fast nu till stor del glömd, Swensk folkwisa: Stige han gångar sig till malmorsten, Der bjuder han Konungen med sig hem, Så fröjdelig! Så bjuder han Konungen och alla hans mån, Så bjuder han sjelfwa Drottningen med.» Om den rikedom och prakt, som rådde i hans riddareborg på Jutland, sades underlig' ting i folksången: «När som de kommo till Stige Lilles port, Der spelar en hind, och der dansar en hjort, Så fröjdelig!» — «Och når som de kommo till Stiges gård, Gårdsgårdarne woro af jern och stål. Och golfwet det war af malmorsten,. Och wäggarne lagde med hwitt stleben.»

Ryktbar och omtalad war wäl Marsk Stig såsom en skön Riddersman, utmärkt af sin höga ätt och mandom i striden, dock mest för sina olyckor och sitt mod att dem bära. Och mången gång har ungdomen i Norden hört med tårar sången om Marsk Stigs små Döttrar, som fattiga och fridlösa, efter både moders och faders död, wandrade kring werlden. Anledning till deßa olyckor war det wåld, som den lättfärdige Konung Erik Glipping af oloflig kärlek öfwade mot hans husfru, den skona och dygdiga Fru Ingeborg, medan Marsken war i det Swenska kriget mot Hertig Magnus, såsom här förtäljes:

Första Wisan.

Huru Marsk Stig sändes i ledung med rikets baner, och Konungen besöker Fru Ingeborg.

Marsk Stig han utaf landet drog Och wann både heder och åra;
Men hemma Konung Erik satt, Han lockar hans hjertans kära. —
Men Fruen sitter på Seeland, Så mycket der hon sörjer.

Konungen sänder Herr Marsk Stig bud: Han skulle i örlig fara;
Sjelf wille han, Konungen, hemma blifwa Och taga hans husfru wara.
Men Fruen sitter på Seeland, Så mycket der hon sörjer.

Nu der kom en liten smådräng, Han war wäl swept uti mård:
Här håller Konung Eriks liten småswen Allt utanför wår gård.
Men Fruen ic ic.

Och upp stod den unga Herr Marsk Stig, Han klädde sig för sin sång.
Så gångar han sig i gården ut, Att tala med Konungens swen.

"Hörer I det, Marsk Stig Andersson, Jag will eder det ej förbölja:
"I skolen fara till Konungens gård, Nu strax I skolen mig följa." —

"Och hör du, kära liten smådräng, Allt hwad jag nu spörjer dig:
"Wet du något af Konungens lönliga råd, Du dölj det intet för mig!" —

"Inte wet jag af Konungens råd, I sån det wäl sielf snart höra,
"Förutan det, I skall i ledung i år Och Konungens baner utföra." —

Herr Marsk Stig inför dörren nu steg, Sin harm han ej kunde gömma:
"Så men må du weta, stolts Fru Ingeborg: Nu framgånga mina drömmar.

"Jag drömde allt om min goda häst, Han lopp till willande sto;
"Det wäller: jag blifwer wäl slagen till jord, Och min gångare löper mig frå." —

"I tigen nu still', min ädle Herre! — I talen nu icke så! —
"Den rike Christ' i himmelrik' Han eder wäl bewara må!" —

Det war unga Herr Marsk Stig, Han rider i Konungens gård,
Och ute står Dana Konungen, Han war wäl swept uti mård:

"Hör du unga Herr Marsk Stig! Jag will dig gifwa något att göra:
"Du skall fara i ledung i år; Mitt baner det skall du föra." —

"Och skall jag fara i ledung i år Och wäga för Eder mitt lif,
"Så wakten I mig den sköne Fru Ingeborg, Hon är mig så kärt ett wif!" —

Det swarade den unga Konung Erik, Han smilade under skinn:
"Henne skall icke mer' till skada se, Än hon wore syster min.

"Fullwäl skall jag wakta Fru Ingeborg, Fullwäl skall jag henne gömma,
"Henne skall icke mer' till skada se, Än I were sielfwer hemma." —

Det war unga Herr Marsk Stig, Han drog af landet hän,
Hemma satt den wäna stolts Ingeborg, Med ängst och mycket mehn.

Det war Konung Herr Erik, Lägger sadel på sina hästar;
Han will sig rida allt upp åt land, Den sköna Fru Ingeborg att gästa.

"Hel, ſitten I Fru Ingeborg! Och, willen I wara mig huld,
"Då ſyr I mig en ſkorta af ſilke Och ſticker den wäl med guld!" —

"Syr jag Eder, Herre, en ſkorta af ſilke Och ſtickar den wäl med guld,
"Spörjer det unga Herr Marſk Stig, Han blifwer mig aldrig huld." —

"Hör I det, ſtolts Fru Ingeborg, I är en liljewand;
"I mån wäl wara aldrakäraſten min, Medan Stig han är ſjerran af land!" —

Då mälte den ſköna Fru Ingeborg, Hon war ſå wänt ett wif:
"Förrän jag ſkulle Marſk Stig ſwika, Förr ſkall jag låta mitt lif." —

"Och hör I, ſtolts Fru Ingeborg, Will I nu blifwa min kära,
"Hwart det finger, är uppå eder hand, Det röda guld ſkall det bära! —

"Marſk Stig han hafwer mig gullringar gifwit, Guldkedjor om min hals;
"Och weten det, I Konung Herr Erik, — Jag blifwer honom aldrig falſk!

"Det loſwaden I ungan Marſk Herr Stig, Då han ut af landet for,
"Att I ſkulle mig ſå wakta och wärna, Som jag eders ſyſter wor'." —

Det war den ſköna Fru Ingeborg, Henne giorde det meſt qwida,
Både arla och ſårla tid och ſtund Mänd' Kung Erik till henne rida.

Det war den unga Konung Erik, Gjorde hennes ſorg än wärre;
Den ſtund, Herr Marſk Stig i ledung war, Tog han med wäld hennes åra. —

Det war unga Herr Marſk Stig, Från ledung hem han drog,
Så ſtarka woro de tidender, Som kommo der honom emot.

När han war kommen i landet hem Och red uti ſin gård,
Icke ſå tröſte Fru Ingeborg Der ut emot honom gå.

Det war unga Herr Marſk Stig, Han träder inom port;
Men ej tröſte ſtolts Fru Ingeborg Stå upp och gå honom emot.

Länge ſtod der unga Herr Stig, Wid ſig då tänkte han:
"Hwi mände icke min wäna huſfru Taga bättre emot ſin man?"

Det mälte den ſköna Fru Ingeborg, Och henne rann tår uppå kind:
"I waren wälkommen, Herr Marſk Stig, Aldra käraſte Herren min!

"Och hören I det, Herr Marſk Stig, Hwad jag mänd' för Eder kära:
"Konung Erik han hafwer mig tagit med wåld och ſtiljt mig wid min åra.

"Den tid, I ut af landet drog, War jag en ſtolts Riddares wif,
"Nu är jag Drottning i Danemark; Det kränker mitt unga lif." —

Det war unga Herr Marſk Stig, Han drager ut ſitt ſwärd:
"Och, är det ſannt, du ſäger för mig, Den död är Konungen wärd.

"Och ingen ſömn jag ſofwa will Uti eders hwita arm,
"Förr'n jag har ſlagit Konung Erik, Som gjort mig denna harm.

"Och aldrig jag ſofwa will någon ſömn, Fru Ingeborg! wid'eder ſida,
"Förrän jag ſlagit den lede Wåldsmån, Som mig hafwer gjort denna qwida." —

Marſk Stig låter wäpna ſina goda män I brynja och pantſarring;
Så rider han till Skanderborg, ſtämmer Konungen der till ting.

Det war Danſka Drottningen bold, Såg ut genom windögat wida:
"Der rider den unga Herr Marſk Stig, Hwarthån mänd' han wäl rida? —

"Och der rider unga Herr Marſk Stig, Han rider ſig ſunnan för å;
"Hwar och en Swen han med ſig har, Den liknas wid dufwan grå."

Det war unga Herr Marſk Stig, Han inför dörren ſteg;
Det war Danmarks Drottning ſå ſlug, Med ſpotſka ögon honom neg.

"Du war' wälkommen, Dus van Hus! Du ſkall wälkommen wara;
"Wilfwer du Konung i Danemark i år, Det kommer dig ſå litet till åra." —

"Och icke ſå heter jag 'Dus van Hus'; — Hwi hånen I mig ſå?
"Men wäl känner jag Peder Haddingsſon, Han i Edra armar låg.

"Skall jag icke här ſå annan bot För all min harm och wända,
"Så klagar jag å landsting för menige man, Huru mig är gånget tillhanda.

"Förſt klagar jag min ſtora nöd Och kräfwer rätt emot ſwek;
"Och, får jag då icke bättre bot, Så börja wi en annan lek."
Men Fruen hon ſitter på Seeland, Så mycket der hon förjer.

Andra Wisan.

Marsk Stig undsäger Konungen sin tro på tinget i Wiborg.

Marsk Stig han waknar om midjenatt Och talar till Fru Ingeborg så:
"Mig hafwer drömt så underlig dröm: Gud nåde, hwad hända oß må! —
Min ädle Herre, den unga Marsk Stig!

"Jag drömde, att mitt stora skepp War wordet en så liten en båt;
"Borta war både styre och stam, Och landet kunde wi icke nå.

"Jag drömde, att mina jagthundar små Woro wända till willande swin;
"Och de hade brutit min örtagård Och kastat mina blomster omkring.

"Jag drömde om mina raska hofmän: Wi redo öfwer bredan bro;
"Min gängare han slog mig under sig Och lopp till willande sto." —

Då målte stoltan Fru Ingeborg, Hon swarade sin Herre så:
"Det wet allena Gud i himmelrik, Huruledes wår skepnad månd gå.

"I hwilen och glömmen edra drömmar, Ädle Herre, I akten ej dem!
"Det betyder wåra bomän*) och bönder, De föra oß skatten hem." —

"Det är hwarken borgare eller bönder, Fast dig nu tyckes så:
"Det är wißt Konung Herr Erik, Han will mig å landsting beskä."

Marsk Stig låter wäpna tolfhundrade män, alla klädda i jernet det hårda;
Så rider han sig till Wiborgs by, Konungen wål möta han torde;

Och främst så rider unga Marsk Stig, Han war i hugen så tröst;
Efter rida alla hans goda hofmän, Och dem lyste guldet å bröst.

Det war unga Herr Marsk Stig, Han träder i salen in,
Och alla Riddare och Riddares mån Stodo upp, när han steg in.

Så gängar han å landstinget fram, Han förer sin klagan an;
Det förtröt både bönder och borgare, Också hwar ädelig man:

*) Bomän betyder köpmän, hwilka i sina bodar uti köpstäderna handlade för de rika herrarnes räkning och gäfwo sina förlagsmän deras årliga andel.

"Mig hafwer skett så stort ofog, Det mände med sorg jag kåro:
"Min husfru hon är med swek och wåld Af Konungen wandrad."

Och upp stod Konung Erik så brådt, räckte honom hwitan hand:
"War wälkommen, unga Herr Marsk Stig, Hit hem från främmande land!"

Swarade honom Herr Marsk Stig, Han war i hug så wred:
"Så illa spillde jag min möda, Der jag i striden red.

"Jag gick i ledung att wåga För land och rike mitt lif:
"Hemma sitter Konung Erik, Wåldtager mitt wänа wif." —

Då swarar han, Konung Herr Erik, Och smilar under skarlakanstinn:
"Fru Ingeborgs ja och willja War likaså god som min." —

Swarade honom Herr Marsk Stig, Då war han än mindre glad:
"Hån och olycka följas åt: Så gammalt ordspråk qwad.

"I togen min hustrus åra med wåld Och förden oß i denna nöd;
"Nu minnens det, Konung Erik, Edert lif I dermed förbröt!" —

Marsk Stig han gångar af tinget ut Och tager utaf sin hatt:
"I dragens till minne hwar ärlig man: Jag har Kungen min tro undsagt!" —

"Hör du, unga Herr Marsk Stig, låt fara sådana ord;
"Jag will gifwa dig sästen och borg, Och guld och grönan jord!

"Åtta utaf de bästa slott I Danemarks rike det bolda
"Jag dig till försoning bjuda will, Dem må du wäl behålla!" —

"Ditt guld, dina sästen och borgar, De komma ej i min hug:
"Den gerning, som du öfwat, Jag wille den wore ogjord!" —

"Icke så rider du, Marsk Stig, så stark, Jag kan ju mig taga till wara;
"Och will du icke wara min wän, Jag fruktar deraf ingen fara." —

"Och icke rider jag så stark öfwer mark, Att I ju åren mig lika;
"Men hafwen I det ej tillförene hört, Att magt får för slicklighet wika?

"Icke är jag så stång eller stark, Jag kan eder wägen förmena;
"Man finner dock stundom liten windthund så karsk, Han jagar en hjort allena.

"Jag för ei heller glafwen så många som du, Att jag kan förhindra dem paß;
"Men ſtundom kan wäl det hända ſig ſå: En liten tufwa hon ſtjelper ett laß." —

Så rider han, den unga Marſk Stig, Till Fru Ingeborgs ſal ſå fort:
"I waren wälkommen, min ädle Herre! Eder mandom hafwer jag ſport.

"Ond man är feg: I frukten ej Den wäldiga Konungs hand,
"Honom må hwarken lekt eller lärd Lida i hans ganſka land!

"Jag har ſå ädel en ſyſterſon, Han tjenar Konung Erik ſå när;
"Han gifwer oß det lönliga bud, När Konungen allena är.

"När I hafwen ſlagit det pantherdjur, Som blott ſofwa och dricka lyſter,
"Konung Erik i Nor'ge han ſtår oß bi Med ſtepp och männen de tröſte.

"I dragen till Hjelm, I byggen der ſtott, Som ingen kan öfwer winna,
"Der Jutland och Seeland och andra land Så når' omkring wi mänd' finna.

"I bliſwen en Herre och lefwen glad; Min ſorg, hon mig grämer till döda.
"Så gerna jag dör och ſkiljes härifrå, När I hafwen hämnat min möda.

"Slått aldrig war jag glad eller nöjd, Sedan Glipping gjorde mig wända:
"Chriſt' ſigne Eder, min ädle Marſk Stig! Mänd' allt Eder wäl gå tillhanda!

"Chriſt' ſigne wära döttrar, det ädla blod! För dem jag bär ſtor qwida:
"Så wiſſt i är jag lägges på bår, De ädla ſmå, de fara ſå wida.

"Kran hon ſwarar för ärlig ſak, Derwid må ingen ſig ſkämma:
"Det wakuar dock upp, det bliſwer ej glömdt, När Gud will rättwiſt dömma.

"Så lid hwad Gud ſkickar, kär' mannen min! Han ſkall Eder inga lund' ſwika:
"Mötas wi ej förr och talas wid, Så mötas wi i himmelrike!" —
Min ädle Herre, den unga Marſk Stig!

Tredje Wisan.

Kung Erik Glippings jagt och sista natt i Finderup.

De äro så många i Danemark, Som alla willja Herrar wåra,
Och de redo sig till Ribe by Och läto sig kläder ståra. —
Och nu står landet uti wåda.

De läto sig ståra kläder ny, Grårmunkabrödernas lika;
Det gjorde de icke för annan sak, Än de aktade sin Konung att swika. —
Och nu står landet uti wåda.

De wäktade på honom ofta och tidt, De waktade på honom alltida,
Men aldramest i den osälla stund, Han skulle till Finderup rida.
Och nu står ꝛc. ꝛc.

Det wälde hon Fru Ingeborg, Herr Marsk Stigs wåna wif;
Hon lade med Ranild de swekfulla råd, Som kostade Kung Erik hans lif.

Ranild han war hennes systerson, Han tjente Konung Erik så når;
Han sade honom, af hjort och hind Hwar mest det i skogen är:

"Jag will Eder wisa, hwar hjort och hind De leka i grönan lund;
"I rider dit bort med dogg och hund Uppå så kort en stund! —

Konung Erik bjuder den liten smådräng Lägga sadel på gångaren grå:
"Jag will mig rida till Nord-Jutlands ting, Att se, huru der mände tillgå." —

Så bad han alla sina goda hofmän I Wiborg om härberg' att höra;
Han tänkte intet på det stora-swek, Som Ranild aktade göra.

Och Ranild han red den lönliga stig, Att Konungen wiste det slut;
Det will jag eder säga för sann, Han gjorde det med storan list.

De jagade hjort, de jagade hind, Också den snabba rå;
De jagade den dag så lång, Att mörkan natt föll på.

Då målte Konung Herr Erik, Honom war hjertat we:
"Nu hjelpe oß Gud och Sancta Gertrud! Wi äre på willande led." —

Men, skådade han sig litet omkring, Då låg ett litet hus
Bland täta buskar honom når, Der brann både eld och ljus.

Han wille freſta ſin lycka då Och gick hän, der huſet låg;
Der inne fann han ſå ſkön en Jungfru, Som någonſin öga ſåg.

Han helſade henne, ſå liſtelig' tog Han henne i fammen fatt:
"Och hör I det, min ſköna Jungfru, Jag ſofwer hos Eder i natt!" —

Swarade då den fagra Jungfru, Så hjertelig der hon log:
"Swaren förſt I, Konung Herr Erik, Fru Ingeborg, Som I bedrog!

"Swaren förſt, för både Gud och man, Så mången ädel mö,
"Som I från glädje och åra ſtiljt! — Det wållar dock Eder död." —

"Och weten I det, min ſköna Jungfru, Så weten I wål mera:
"I ſägen mig, hur' länge jag leſwa ſkall, Jag loſwar Eder lön och åra." —

Swarade ſå den ſköna Jungfru: Till mina ord I akta må:
"I ſpörjer den lilla hake, Som Edert ſwärd det hånger uppå

"Och willjen I weta deras tal, I räknen på Edert bälte:
"För de gråmunkakappor I wakten Eder wål, De ſkjuta mång raſk en hjelte!"

Och det war Konung Herr Erik, Han grep efter Jungfrun fort:
Hon war ſwunnen undan hans hand Så haſteliga bort.

Så länge Jungfrun med honom talte, Så hade hon eld och ljus;
Nu ſtod han i mörka ſkogen, Förſwunna woro båd' eld och hus.

Det war Ranild, den Konungen ſporde, Han gaf honom det till ſwar:
"Wi rida ur ljocka ſkogen, Medan månen ſtin' icke klar."

"Här ligger en by, heter Finderup, Den är oß aldra näſt;
"Draga wi dit och hwila, Det är oß i afton bäſt." —

Så redo de ſig till Finderups by Och wille der låna hus;
Det war ſå långt lidet på aftonen, Släckt både eld och ljus.

De togo in i Finderups lada, Och ingen man dem kände;
Konungen kom ej då i ſinn, Hwad ſedan honom hände.

Då talade Konung Herr Erik, Han hade ſå ſtor oro:
"Ranild, du ſtång wål dörren, Du må wål wara mig tro? —

"Du ſtång ſå wål den ladudörr, Så wål jag dig derom tror;
"Du tänk på den unga Herr Marſk Stig! Du minnes wål hans ordſ" —

"Jag har satt rigel, Jag har satt stång, Och dertill bommen tjocka:
"Icke är den man af qwinna född, Som dörren kan uppryckа.

"Min swåger, Marsk Stig, är snar till sinne Och underlig i sina ord;
"Nu, min ädle Konung Herr Erik! Sitter han som bäst wid bord.

"Wipan will ju wärja hwar enda plats, Som uti marken månd' stå,
"Och kan icke wärja den lilla tufwa, Som hon skall bygga uppå."—

Det war icke rigel, det war icke stång, Som månd' för dörren stå;
Det will jag för sanning säga, Det war bara halmstrån två.

Det war icke heller en bom så tjock, Han satte för den port;
War bara en halmtapp, mjuk och lätt, Den wädret bläste bort.

Der kommo ridandes i den gård De munkar med kappor grå;
Det töfwade icke länge, De wiste, hwar Konungen låg.

De stötte på dörren, det war utan skämt; De stötte med glafwen och spjut:
"Du statt upp nu, Konung Herr Erik, Och kom till oss härut!" —

Då swarade Ranild Unge Och tog till orda så:
"Icke är Konung Erik härinne; Det aldrig I tänka må." —

Och det war både hö och halm, Han öfwer sin Herre drog:
Så pekade han noga uppå det rum, Der Konung Erik låg.

De släckte de warljus ut med hast, Som öfwer Konungen brunno.
Och tysta sutto Konungens små swenner, Så swåra deras tårar runno.

"Och hör du, Ranild Jonsson, min Swen! Will du nu wärja mitt lif,
"Så gifwer jag dig min syster så wän, Hon warda skall ditt wif." —

Och Ranild högg i den breda wägg, Han högg i hårdan balk;
Han högg båd' hit och dit; sin Kung Han wärjade som en skalk.

De stungo Konungen nid hjertat näst, Stungo honom i brösteben;
Med sexton och syratio dödelig' sår De gjorde honom mycket mehn.

Det skedde allt om Sanct' Cicilie natt, Så heliga woro de tider,
Den Herre blef mördad. Fru Ingeborg blef Dock icke skiljd wid sin hwida.

"Och hwem will rida till Wiborgs by? Och hwem will när liket blif-
wa?
"Och hwem will rida till Skanderborg Och Drottningen tidender gif-
wa?" —

Och ingen will rida till Wiborgs by Och följa den Herre öfwer hed;
Men det war bara en liten smådräng, Han brådt till Drottningen
red.

"Hel sitten J, nådigaste Drottning, Wäl klädd i skarlakan röd!
"Eder Herre, Konung Erik, är slagen, I Finderup ligger han död.

"De honom slungo i hwitan bröst, De slungo honom i hans sida;
"I wakten den unga Herre wäl, Som styra skall Danemark wida!" —

"Det skall du hafwa för tidender ny, Ändock de å o ej goda:
"Bäd' kläder och föda uti wär gård, Så länge som jag mänd' rå-
da." —
Och nu ständar landet i wåda.

Fierde Wisan.

Huruledes de sammanswurna mot Erik Glipping, sedan han war slagen, samlas å heden och hålla rådslag, hwad nu borde företagas.

De woro wäl sju och sjutio mån, Som möttes der på hed:
"Hwad råd att finna, som gagnar oß, Sedan Konungen nu är död?" —
Men wi äre drifne af Danmark.

"Den Herre är slagen och ligger lik; Wi hafwa wär frid förbrutit:
"Wi kunna i riket ej bygga och bo, Wärt land har oß förskjutit." —

De redo till Skanderborg, att finna Drottningen och höra, om frid kunde winnas; men de blefwo alla fridlösa förklarade. Konungasonen Erik, som sedan kallades Erik Menwed, war då ännu ett barn och stod wid Drottningens, sin moders, sida, åhörande Marsk Stigs tal och swarande derpå, som i wisan sages:

Det talte liten Herr Erik Eriksson, Så liten som han mände wa-
ra:
"För wißt skall du rymma af landet ut, Om jag skall kronan bära!"

Derefter red Marsk Stig hem och sporde den wåna Ingeborg, om hon wille följa honom i hans landsflykt eller stad-

na qwar och begåra frid, emedan han nu hade hämnats hennes kränkta åra; och målte han Konungen nu wara död. Då blef Fru Ingeborg glad, sade sig gerna willja honom följa och bad honom tröfta på deras rika anförwandter och blifwa Konung Eriks man, som då tagit konungadömet i Norrige efter Konung Magnus.

"Kung Erik af Nor'ge, en Konung bold, I räcken honem handen hwita:
"Han är så rik på klepp och folk, Wi må wäl på honom lita.

"I låten uppbygga ett fäste på Hjelm, I låten bygga det fast;
"Så råden I hwarken pil eller stott, Ej heller för blidekast." —

Detta råd följde Marsk Stig och de sammanswurna. Derefter fingo de skydd af Konungen i Norrige, som upplät dem Kunghälla Borg, och ett förödande krig började med Danemark, hwarom så säges i folksången:

"Gud nåde oß arme bönder grå, Att Glipping skulle regera;
"Och hade han aldrig blifwit född, Det hade gagnat oß mera!

"De stora ekar, i lunden stå, När de uti storm nedfalla,
"Då slå de neder både haßel och björk Och andra små buskar alla.

"Hwad Konungar och Furstar sig förse, Det går ut allt öfwer den arme;
"Gud nåde oß fattiga bönder Och sig öfwer oß förbarme!"

Marsk Stig blef slutligen slagen i det hämdekrig, Konung Erik Menwed mot honom utförde. Fru Ingeborg war död, och deras unga döttrar höllos i fängelse; men, då Magnus Ladulås' dotter Ingeborg förmäldes med Konung Erik Menwed i Danemark, begärde hon af honom till morgongåfwa, att Marsk Stigs fridlösa döttrar skulle blifwa ur fängelset befriade. Sedan irrade de fridlösa barnen omkring werlden och kommo i Konung Birgers tid till Swerige, såsom i en Swensk folksång förtäljes, hwarom framdeles i sagorna om Konung Birger nämnas skall.

18. Om Konung Magni giftermål. Folkungarnes upproesning i Westergötland mot deras frände, Konung Magnus (1278).

Konung Magnus hade i Kalmarne druckit bröllop med

en grefwedotter af Holstein, den fromma och dygdiga Hedwig. Det hände sig en gång, att hon wäntade sin fader, Grefwe Gerard, till Swerige och wille fara honom till mötes. Konung Magnus hade den tiden i sitt hof en Dansk Riddare, wid namn Ingemar, den han älskade mer än sina andra män och gaf stora förmåner. Han hade ock andra utländska herrar i sitt hof, dem han städse i sina nådebewisningar föredrog framför sina Swenska Riddare. Detta förtröt dem; och, emedan Magnus icke war mycket wänsäll, icke heller hade många wänner bland landtfolket, sedan han låtit landet utan förswar utplundras och förhärjas, sammanswuro sig Folkungarne, som ännu woro mägtiga herrar i Götalandet, mot sin frände Konungen, hos hwilken de fåfängt beklagat sig, att han dem så föraktligen åsidosatte. Ingemar war den man, de mest hatade. När nu, wid Drottningens färd till Westergötland, att möta den Holsteinska Grefwen, hennes fader, Konungen gaf henne denna Ingemar till ledsagare, samlade sig Folkungarne i Skara, dit de förnäma gästerna wäntades.

En afton, den dagen Grefwe Gerard war kommen till Skara, och på Jarlaqwist, der allt wäl war i ordning att emottaga honom, och glädjen nu war som störst öfwer det kära mötet mellan fader och dotter samt wälkomstbägaren tömdes som bäst, kommo Folkungarne ur staden i mörkret och omringade huset. Den förhatliga Dansken, Herr Ingemar, drogo de ut ur gästasalen och slogo honom ihjäl; men Grefwen, Drottningens fader, förde de med sig och höllo honom fängslig på Ymseborg, der de hade sitt hufwudsäte. Drottningen hade tagit sin tillflykt till ett kloster i staden. När Konung Magnus fick deßa tidender, samt att Folkungarne efter Ingemars dråp hade dragit för Jönköpings slott och det intagit, fruktade han sig högeligen, alldenstund han wißte sig hafwa få wänner i landet, och tyckte han derföre rådligast, att ännu en gång försöka, om de med list och smicker kunde dåras, såsom fordom wid Herrewadsbro. Sändemän kommo sålunda till Jönköping, med wänligaste skrifwelse och försäkran, det honom ingalunda mißhagade deras manliga gerning, och att han nu tyckte sig se, huru de med stolthet, som Riddersmän höfdes, förswarade

sina billiga anspråk på företrädden framför de utländska höfdingarne; tillägganде han än ytterligare, att han hädanefter skulle hafwa dem, såsom sina kära anhöriga, främst i åtanka med ämbeten och förläningar. Till bewis, att de wille wara honom trogna, skulle de komma till Skara, der han wille undfägna dem såsom sina fränder och kära gäster. Då wille han ock höra deras råd, förnämligast om några rikets wigtiga angelägenheter. Den fångna Grefwen blef då frigifwen af Folkungarnes höfwidsman Johan Philipsson, som egde fäderneborgen Ymseborg; hans broder Birger egde gården Idö, der han, nyß efter undfående af Konungens bref, hade haft denne till gäst, då Magnus ställde sig, som allt warit glömdt, och insöfde så sina fiender i säkerhet, att de utan allt mißtroende kommo till honom i Skara. På Jarlaqwist (Gjällqwist), det samma slott, der Riddaren Ingemar war dräpen, hade Konungen tillställt gästabudet. Men der yppade snart Konung Magnus sitt sinne, då han lät anfalla och gripa sina wapenlösa gäster, genast döma dem till döden och halshugga dem. Af sådant brott mot gästfrihetslagen wann Konungen föga åra och ynnest bland folket, men blef derefter hatad af många och fruktad, såsom swekfull och hämdgirig.

19. Om Peder Porses gästabud på Axewalla Slott.

Bland de äfwentyrare, som sökte sin lycka i Konung Magni hof, war en djerf och wåldsam krigshöfding från Halland, wid namn Peder Porse. Han hade i sista förliknингen med Konungen i Danemark fordrat af Erik Glipping en penningesumma, och blef då afslutadt, att Konung Magnus skulle af sin skuld till Glipping densamma betala. Under tiden hade Peder Porse inne Axewalla slott och plågade landet med rof och wåldsamheter, föga annorlunda, än hade Axewall warit en röfwareborg. En tid, då Konungen wistades i Skara på Götala, tillredde Porsen ett stort gästabud på sin borg och inbjöd Konungen till gäst. Han kom med ganska litet följe dit, och, alldenstund han intet swek mißtänkte, satt han länge bland Porsens män uti dryckesstämman, tilldeß, inpå nat-

ten, han ämnade rida derifrån. Men då steg Porsen fram för bordet och förelade Konungen twänne willkor: ettdera, att genaſt betala de penningar, han war honom ſkyldig, eller ſkulle han nu blifwa Porſens fånge. Konungen, ſom lätteligen blef förſkräckt, ingick då med riddaren i den förlikning, att han ſkulle få Lödöſe i förläning med all inkomſt deraf, tilldeß penningeſumman gulden blifwit, och ſkulle Konungen derefter wiſa honom ſamma wänſkap ſom förut.

20. Om den ſtora Hungersnöden (1315) och om Algot Brynjolfsſon, Weſtgöta Lagman.

Konungen hade wäl ſtiftat god lag och ſtraffade hårdeliga dem, ſom lagen öfwerträdde, om de woro hans owänner eller af det ringare folket; men åt fienderna lemnade han landet till ſköflings långa tider, utan wärn och förſwar. Strängeligen hade han ock förbjudit wäldgåſtningen, det är den gamla oſed, att Konungens länsmän, krigshöfdingar och hoffolk med wäld togo härberge och mat, hwar de framforo, ſamt foder åt ſina häſtar ur bondens lada; deraf fick han tillnamnet Ladulås. Men det wäld, hans egna gunſtlingar och länsherrar öfwade, blef gemenligen oſtraffadt. Det olyckliga Götalandet, ſärdeles Weſtergötland, hade hela denna tid blifwit ſälunda alldeles utplundradt af både fiender och inhemſka förtryckare. Wid denna tid inföll, till eländets förökelſe i landet, det hårdaſte miſswerkår, ſom någonſin warit. Sjukdom och peſtilentia war i luften, hwaraf en del menniſkor dogo; men flera omkommo af den ſtora hungersnöden, ſå att en tredjedel af landets befolkning ſåges på det året hafwa kommit om lifwet. Men Weſtgöta allmogen hade, under allt detta elände och betryck, mycken tröſt och lindring af ſin Lagman, den ädle folkwännen Algot Brynjolfsſon af Folkunga ätt. Hans namn må wäl af hwar Swenſk man med ära tecknas i tackſamhetens minnesbok. Till all den öfriga jämmer, ſom war i det utarmade landet, inföll i hans tid ett hårdt miſswerkår, ſå att många menniſkor föllo döda af hunger. För att undkomma de eländas klagan och åſyn, drogo ſig många bland de rika ur lan-

det, och bland dem spordе Lagmannen, att hans egen son, den rika, men snåla, Biskop Brynjolf i Skara, war en; och hade han dragit sig undan till sin gård på ön Thorsö i Wenersjön, för att slippa bryta de hungrande sitt bröd. Då samlade den ädle Lagmannen de fattiga bönderna, som mest ledo af hunger, och förde dem på flera fartyg med sig öfwer till sin son, den andliga fadren på Thorsö. Förundrad såg Brynjolf sin fader antågandes i spetsen för denna trasiga tiggarehär af hungerbleka män, qwinnor och barn, med hwilka han lågrade sig kring biskopsgårdens rika bodar och wisthus. Sjelf steg han inför sin son i salen och förebrådde honom i allwarsamma ord, att han, som war en folkets herde och hade de största inkomster och tillgångar, drog sig undan de fattigas rop i nödens tid, samt ålade honom med sin faderliga myndighet, att emottaga och föda deßa olyckliga, som eljest skulle blifwa rof för hungersdöd; sjelf skulle Lagmannen förförja de öfriga.

Sedan Biskop Brynjolf ingått på sin ädle faders willkor, wände Algot, omgifwen af sina fattiga landsmän, hem igen till sina gårdar. Bland dem torde den tiden hafwa warit sätesgården Attorp (Algotstorp) i Ryda Församling, der han, till lättnad för folket, på egen bekostnad byggde Ryda Kyrka. Wi prisa de hjeltar, som anfört lysande krigshärar; men wida högre i åra må wi hålla minnet af den gode Lagman Algot, der han framtågade i spetsen för sin tiggareskara.

21. Om Algot Brynjolfsons och hans söners förföljelse af Konung Magnus.

Algot, Westgöta Lagman, war af Folkunga ätt och hade elfwa söner, samteligen utmärkta och ypperliga riddersmän. Men Konung Magnus fruktade deras rikedom och anseende bland folket och aktade tida på, huru lägenhet måtte yppas, att röja dem ur wägen. En oförmodad anledning att fullbringa detta sitt onda uppsåt fick han ock snart af den kärlekshandel, som Folke, Algots son, hade med den fagra Ingrid, Swante Polks, Lagmannens i Östergötland, yngа dotter,

som fadren troloſwat med Drots David Thorſtensſon i Danemark. Folke hade yppat för ſina bröder, huru den fagra Ingrid war honom kär, och att han aldrig kunde öfwerwinna den ſorgen, att hon ſkulle ega en annan. Hans bröder loſwade honom då ſitt biſtånd, om han, likaſom Sune Folkesſon och ſå mången annan hjelte i fordna tider, wille med magt taga ſig brud och ſedan med mandom henne förſwara. Detta råd behagade Folke wäl; och war det i ſynnerhet den raſke Carl, en af hans bröder, ſom war honom wid ſkön Ingrids bortröfwande behjelplig. Nöjd ſåges hon hafwa följt Herr Folke, ſin ungdomswän, till Norrige, der de i glädje tillbringade ſin tid. Men Konung Magnus ſtraffade med wrede och oråttwiſa detta brott mot qwinnofridslagen på fadern och hans oſkyldiga ſöner. Den gamle Algot och hans ſon Rörik bleſwo genaſt kaſtade i fängelſe; men Biſkop Brynjolf tog flykten öfwer Wettern och måſte en tid fördölja ſig i Alwaſtra kloſter, tilldeß Magnus, hotad med bannlyſning, af fruktan för de andligas hat förſonade ſig med honom och erkände ſin oråttwiſa. Efter ett års fängelſe fick ändtligen den oſkyldige Lagman Algot ſin frihet; men ſåſom en ſtam utan blad och grenar ſtod den gamle barnlös. Sonen Carl hade kommit hem, men blef genaſt fängſlad och halshuggen. Så gick det med ſju af Algots raſka ſöner: de öfriga miſte ſina gods och måſte gå i landsflykt.

Swante Polk höll i långlig tid ſitt hof på Lödöſehus ſlott; men ſagorna förtälja icke, om det war Lödöſe kloſter, eller något af Öſtgöta kloſtren, ur hwilket hans unga dotter Ingrid bortröfwades. I folkets ſånger blef i ſynnerhet den hurtiga Herr Carl priſad för detta älſkogsäfwentyr. Herr Carl och Herr Folke, i ſin blomſtrande ungdomsſtyrka, hade wiſat ſig i kloſtergården och af nunnorna blifwit ſkådade med wälbehag. Haſtigt ſpordes, att Herr Carl war ſjuk, och ſnart bars han död på bår in i kloſterſalen. De kloſterjungfrur, nyfikna, lyfta på det hwita lin, ſom höljde hans anlete, och förwånas att ſe ynglingens kind ännu ſå friſk och röd. Då kunde ſkön Ingrid icke dölja en ſuck. «Chriſt' gif, du ännu leſde; du ſkulle blifwa min!» Då ſprang han upp, tog henne i ſin

famn, och den andra brodern, klädd som ängel, befordrade deras flykt. Snart bortilar, på en liflig häst, mellan twänne riddare, klädda till änglar, den unga mö och synes aldrig mer; men nunnorna afundades hennes öde. En munter folksång, om Herr Carl och de Kloster-Nunnor, är ännu öfwer hela Norden i friskt minne:

Wisan om Herr Carl och Klosterjungfrun.

Herr Carl han går för sin fostermor in,
Han frågade henne om råd:
"Hur' skall jag skona Jungfrun
"Ur Nunne-Klostret så?" —
Men Herr Carl sofwer allena.

"Du lägg dig sjuk, du lägg dig död,
"Du lägg dig uppå bår;
"Så kan du skona Jungfrun
"Ur Nunne-Klostret så." —
Men Herr Carl sofwer allena.

In kommo de små swennerna
Woro klädda i kläderna blå:
"Och lyster skön' Jungfrun i wakerstugan gå
"Och se Herr Carl på bår?" —

Och in kommo de små swennerna,
Woro klädda i kläderna röd':
"Och lyster skön' Jungfrun i wakerstugan gå
"Och se, Herr Carl är död?"

Och in kommo de små swennerna,
Woro klädda i kläderna hwit':
"Och lyster skön' Jungfrun i wakerstugan gå
"Och se, Herr Carl står lik?" —

Och Jungfrun hon gick för sin fostermor in
Och frågade henne om råd:
"Och kunde jag så i wakstugan gå
"Och se Herr Carl på bår?" —

"Och intet så will jag gifwa dig råd,
"Ej heller så nekar jag dig;

"Men, om du i afton i wakſtugan går,
"Herr Carl han ſwiker dig." —

Och Jungfrun in för dörren gick,
Hon glimmade ſom en ſol:
Men Herr Carls falſka hjerta,
Det låg på bår och log.

Och Jungfrun till hans hufwud gick,
Hon ſåg på hans kruſade hår:
"Ack! medan du hår leſde,
"Du höllt mig ganſka kär!" —

Och Jungfrun hon till fötterna gick,
Hon lyſter på hwitan linn:
"Ack, medan du hår leſde,
"Du war aldra kåraſten min!" —

Och Jungfrun hon till dörren gick,
Hon bjöd ſina ſyſtrar god natt:
Herr Carl, ſom uppå båren låg,
Sprang upp och tog henne fatt:

"I båren ut min bår igen,
"I ſkånken mjöd och win:
"I morgon ſkall mitt bröllopp ſtå
"Med aldra kåraſten min!"

Det war de Kloſter-Nunnor,
De läſte uti bok:
"Wißt war det en Guds Ängel,
"Som bort wår ſyſter tog." —

Och alla Kloſter-Nunnor
De ſjöngo hwar för ſig:
"Chriſt' gif, en ſådan Ängel
"Kom', tog' både dig och mig!" —
Men Herr Carl ſofwer allena.

När Konung Magnus hörde deßa tilldragelſer, «log han liſtigt under ſkinn», ſåſom det heter i wiſorna, och det onda ſinne, för hwilket den lefnadsglada Drottning Sophia kallat den ſwartlagda, magra mannen Kättilbötare, kom nu i

dagen. För sin broders Konung Waldemars och den olyckliga prinçessan Juttas kärleks skull störtade han honom från thronen, under sken af nit om religionen. För Folke Algotssons giftermål skull med skön Ingrid Swantes dotter mot fadrens willja, beröfwade han den ädle olycklige Lagman Algot först friheten och sedan alla hans barn, under sken af nit för lagen.

Icke långt ifrån den gamla konungsgården Kongs-Aros, eller Kungs-Arhus, som nu kallas Kungsåra, ned mot Målarestranden wid Granfjärden, ligger en af de äldsta sjöröfwareborgar, benämd Solwiksborg. På skogshöjderna kring Målaren finnas tusenäriga lemningar, märkwärdiga att skåda, efter sådana stora stenborgar, inom hwilka Wikingarne fordom tima förswarat sig och sin ort mot anfallande sjöröfware. I en behaglig nejd wid denna borg låg det gamla herresätet Lindö: der, säga gamla chrönikor, har Folkungen Carl Algotsson bott, förrän han af Konung Magnus blef fridlös dömd och landsflyktig.

22. Om Konung Magni och Biskop Brynjolfs förlikning på Arewall.

Året efter deßa händelser, tidigt om wåren, kom Konungen till Arewall och höll der sitt hof öfwer sommaren. Här inhemtade han, tid efter annan, underrättelser om Biskop Brynjolfs och de andra Folkungarnes förehafwande, emedan han wäl befarade, att Westgötarne torde söka hämd för Lagman Algots fångslande. Men, då ändock ingen oro förspordes i bygden, förnam likwäl Magnus, att Brynjolf war kommen ur Östergötland öfwer Wettern till Sköfde, och, alldenstund han fruktade för de andligas stora magt denna tiden, började sändemän att gå mellan honom och Biskopen, hwilket slutades så, att Biskopen skulle återwända till Skara, der Konungen skulle inställa sig nästföljande Mariehimmelsfärdsdag, då den mißsämja, som mellan dem warit hade, skulle blifwa bilagd; och härmed inträdde Brynjolf åter i biskopsdömet. På den utsatta dagen kom Magnus ridande till Skara med utwaldt följe af riddersmän och swenner, gick in i Domkyrkan, och,

efter det han nedlagt sitt swärd för altaret, föll han der på knå för Biskopen, bedjandes Gud och honom om nåd och tillgift för allt det lidande, han honom oskyldigan tillfogat. Derefter stod han upp, iklädde sig sina wapen och bjöd Biskopen till gäst på Arewall den dagen. Det skedde så, och blef der, i flera så werldsliga som andliga Herrars närwaro, dem imellan stadig förlikning sluten.

Derefter blef Algot lösgifwen ur sitt hårda fängelse, tillika med sonen Rörik; men de öfriga bröderna blef ingen frid gifwen. Dock kom den djerfwe Carl, utan erhållen grud, hem till Lindö detsamma året, men blef derstädes, såsom i en gammal chrönika säges, genast af Konungens folk gripen och halshuggen. Men en annan sägen är, att Carl, på samma ställe, der han uttagit skön Ingrid, blef afrättad, tillika med sex af sina bröder. Men Rörik fruktade för swek af Konung Magnus och begaf sig ur landet, till sin broder Folke i Norrige.

23. Om Konungens Gästabud, Riddareslag och Tornerspel. Twänne Klosters grundläggande i Stockholm.

I sin hofhållning ådagalade Konung Magnus mycket öfwerdåd och högmod, gjorde kostsamma gästabud och hade mycket folk hos sig samt slösade derjemte mycket penningar och stora förlåningar på sina utländska gunstlingar. Detta allt skulle betalas af folket, som deßutom hade nog tunga af Konungens många hofmän och befallningsmän, de der hwarken skonade bondens wisthus eller lada, och tycktes Konungen då ingen Ladulås wara. Gårder och skattebördor, som förut aldrig warit, påbjödos på Herredagarna och utgingo utan skonsamhet. Sedan Konungens äldsta son Birger såsom litet barn blifwit, på en Herredag i Skeninge, wald till Konung och sin faders efterträdare i konungadömet, lät Konungen i Stockholm tillreda ett gästabud, hwars like aldrig hade warit, och dit inbjöd han icke allenast de förnämsta riddersmännen i landet, utan ock en myckenhet utländska furstar och herrar. Det stod i många dagar, och förlustade Konungen sina gäster än med

högtidliga meßor, än med riddare- eller tornerſpel, deruti unga Hirdmän wiſade ſin ſkicklighet att föra wapen, wighet och ſtyrka. Konungens unga dotter Richiſſa war då wid paß ſex eller ſju år gammal, och Konungen, hennes fader, hade utſett en af deßa dagar, att, till hennes åra och nytta, emedan hon der ſkulle uppfoſtras, ſtifta ett Nunne-Kloſter, och lade han nu med egen hand grundſtenen dertill. På Norremalm, det betyder Norre-Skog, ty både i norr och ſöder wid ſtaden woro Malmar eller oländig ſkogsmark, ſom ſedan den tiden, faſtän ingen ſkog der finnes, ännu i dag kallas Norr- och Södermalm, anlades detta kloſter å en ſtenbunden ſkogsbacke, liggande ſom en holme mellan kärr och moras wid Solnaſjö. Åt Sancta Claras helighet, den Konungen näſt den Helige Franſiſcus wördade och tröſte på, inwigdes kloſtret, och på det rummet, der nu Clara kyrka ſtår, war det med ſina ſtora och präktiga byggnader beläget. Der hafwa underjordiſka gångar och grundmurar efter kloſtret i wåra tider wid gräfning blifwit funna.

Wid denna ſamma tid byggde Konungen ock det ſtora kloſtret på Kedjeſkär, ſom nu heter Riddareholmen. Der inſatte han de munkar af den Helige Franciſci ſtiftelſe, ſom kallades Gråbröder, och bron, ſom bar öfwer till ſtaden, kallades deraf Munkbro-n, ſåſom ännu i dag hela den ſidan af ſtaden, ſom ligger till bron och gent emot der kloſtret fordom låg; en gränd, ſom derifrån förde in i ſtaden, är likaledes derefter benämd Grämunkegränd. Tio mäſtare och tio geſäller af ſtenhuggare och murare lät han komma från Frankrike för deßa och andra byggnader ſkull. Gråbrödernas kloſterkyrka war ſtor ſamt med ſynnerlig flit och koſtnad inredd och beprydd, med beläggningar af elphenben och ſilfwer. Deßa munkar woro i ſtor wördnad hållna, och det war ſed, att, når de ſtåtliga furſtar och riddare, klädda i hermelin och purpur, kommo, der en barfotad munk i ſin grå kappa, tillknuten med ett rep, kom långſamt framſkridande, ſtadnade de, bugande wördnadsfullt, och anſågo ſom nåd hans helsning och ſignelſe.

Den ſamma dagen, då Konung Magnus grundlade Sancta

Claras Kloſter, ſlog han ock ſin ſon Birger, den utkorade Konungen, ſom då war ännu ett barn, till riddare af Swärdsriddarnes Orden, och ſkulle han ſedan ſlå furſtar och herrar till riddare. Mången allwarſam Swenſk man tycktes ſådan hedersbewisning åt ett wanmägtigt och oförſtåndigt barn därakttig. Det kan wäl hända, att ſålunda Birgers framtida ofärd bereddes af det högmod och den flärd, ſom honom i barndomen omgaf. Sammaledes hafwa, ſedan den tiden, många konungaſöner af prål och ſmicker intagit i hjertat flärd och högmod i ſtället för dygd och ſkicklighet, inbillande ſig något wara, ändock de äro dådlöſa och föga förſtåndiga. Det är en ſägen, att wid ſamma tid den Riddareorden, ſom nu kallas Seraphims-Orden, af Konungen ſtiftades, hwilket ock ſynes troligt af gammalt bilderwerk från den tiden. Allwarſammare war dock menadt med deßa Ordnars förſta inſtiktelſe, ſåſom af den gamla, wackra riddare-eden inhemtas, der riddarne, knäböjande med hand å helgedomar, ſålunda ſwuro: «Jag bider mig ſwa Gud huldan, Jungfru Maria, Sanct Erik och Sanct Knut, att jag will, epter min ytterſta makt, med lif och gods beſkärma then Helga Chriſtna Tro och Evangelium och holla och wärja Kirkona och hennas tjenara wid ſina frihet och Frälſe, ſtanda mot orätt och ſtärkia frid, och beſkärma faderlös och moderlös barn, jungfruer, enkior och armt folk, och wara trygger och tro minom Konung och rike, och rättfärdeliku holla och öfwa mitt ridderſkap, Gudi till åra, epter min bäſta förmågo. Swa hjelpe mig Gud!» Riddareprydnaden war en gyldene kedja kring halſen med widhängande Ordenstecken, dyrbart bälte, gyldene ſwärdfäſte eller bögel, ſom kallades Fatan, och guldſporrar.

Aldrameſt tyckes dock hafwa warit Konungen om hjertat kloſterkyrkan på Gråmunkeholmen, för hans helgon Franciſci ſkull och hans Ordensbröder, ſom derſtädes fått ro och näſte. Der byggde han ſig ett grafchor, ſom ännu är till att ſe, i kyrkan, hwilken nu kallas Riddarholmskyrkan, och war honom ſå mycket om ſinnet att der blifwa jordad, att han med

ſtor koſtnad lät Påfwen i Rom ſkrifwa ett förbannelſebref öfwer den, ſom annorſtädes wille honom begrafwa.

24. Om Konungamötet i Skara. Konungabarnens troloſning; gäſtabud och tornerſpel.

Någorlunda wid ſamma tid ſom kloſtren anlades på Norremalm och Kedjeſkär, och efter Konungens förlikning med Biſkop Brynjolf, afgingo från Magnus budſkap till Konung Erik i Danemark, med wänligng bjudni till landamäret mellan bådas riken. Med ſtort och lyſande följe af hofmän, adel och guldprydda riddare, kom Danſka Konungen den Swenſka till mötes, ſom med lika ſtåtligt följe och ſtörſta prakt war utruſtad. Ett dubbelt giftermål wardt wid detta möte afſlutadt: mellan Swenſka Konungens ſon Birger och Danſka Konungens, Erik Glippings, dotter Märtha, ſamt Danſka konungaſonen Erik Menwed och Kung Magni dotter Ingeborg. Derefter följdes Konungarne till Skara, der de uti ſtor wälfägnad blefwo tillſammans i några dagar, med alla ſina män, och förluſtade ſig med jagt och tornerſpel. Men tornerſpelen den tiden gingo ſålunda till: En rundel uthaßlades eller kringſtängdes med ſkrank, ſå ſtor, att twänne eller fyra riddare derinom kunde tumla omkring med ſina häſtar. De woro från hufwud till fot klädda i jernkläder, och hade många utaf dem gyldene blänkande hjelmar med fjäderbuſkar uti ſamt woro de hwar och en utmärkta med ſitt ſärſkilda ſköldemärke. Rundt omkring wädjobanan woro läktare och ſäten, der Konungarne och andra förnäma män ſamt fruntimmer ſutto att åſkåda de ſtridande kämparne, ſom inredo inom ſkranket. Wid ſlutet af ett bland deßa tornerſpel i Skara, der åtſkilliga både Swenſka, Tyſka och Danſka riddare hade kämpat och ömſom tappat eller wunnit ſeger, öppnades ſkranket, och en högwext, ſtåtlig Danſk riddare red in på banan med en eldig, fruſtande häſt, hwilkens like tyckтes ſwårt att finna; riddarens namn war Magnus Diſawald, och hans åtbörder och ord tillkännagåfwo ſjelfförtröſtan och ſtor förmåtenhet. Han war den wäldigaſte kämpen ibland de Danſka och utropade nu, att, om någon

Swenſk driſtade rida in och pröfwa en duſt med honom, så utſatte han ſin häſt och dertill hundrade mark ſilfwer, ſegerwinnarens lön. Länge ſågo de Swenſka riddarne på hwarandra, och af Konungens hofmän tycktes ingen hafwa luſt, att mot honom förſöka ſin lans. Då ſågs haſtigt, med bifallsrop af de Swenſka, en ung, wacker riddare ſprånga med ſin häſt inom ſkranket. Hans namn war Erengisle Plata af Skara, en bland Braheſlägtens ſtamfäder. Förſt red han fram efter riddareſed och ſänkte ſin ſwärdsudd, wördſamt helſande Konungarne; ſedan en gång omkring, att helſa de förnäma fruntimren. Derpå redo båda de kämpande till hwar ſin ända af wädjobanan, att gifwa ſina häſtar rum, att i fullt ſprång bära kämparne mot hwarandra till förſta anfallet. Oroligt wäntande på utgången, ſutto både Danſkar och Swenſkar, hwar och en önſkande god framgång åt ſin riddare. Men ſtriden blef icke länge twifwelaktig, ty i förſta ſammanträffningen kaſtade Erengisle ſin motſtåndare till marken, och hans yſtra häſt ſprang lös omkring banan, under de Swenſkas glada bifallsrop. Så wann Erengisle den ſköna häſten och hundrade mark, och dertill heder ibland alla de utländſka gäſterna åt det Swenſka ridderſkapet.

Af ſådana gäſtabud och lekar blef wäl den gäſtmilda Konungen högeligen priſad; men, hwad landet wann derpå, war oſedwanliga ſkattebördor och ett mer än förut tryckt och utarmadt folk. Det hade icke nu Erik den Heliges tider.

25. Om Fribytaren Alf Erlingsſons bedrifter och död.

Erling het en rik och förnäm man i Norrige. Han ſtod med Konungahuſet i Swerige uti wänſkapsförhållande, och, når Konung Waldemar flydde från Hofwa ſlag, ſände han ſin ſon till denna Erling, att njuta ſkydd och uppfoſtran. Erling hade en ſon, benämd Alf; han war liten till wext, men ſtark och tilltagſen, ſå att få woro de mån i Norden, ſom driſtade måta ſin ſtyrka med honom. Uti det krig, ſom denna tiden fördes mellan Norrige och Danemark, låg Alf med ſina ſkepp i Öreſund, faſttog alla både Danſka och Tyſka ſkepp, ſom kom-

my i hans wåg, ihjälslog folket och utplundrade skeppen. Han blef i detta krig mycket frukтad och mycket berömd, och gaf Konung Erik i Norrige honom Jarlanamn. Konung Magnus i Swerige hade sett Alf wid konungamötet i Kungshälla och skref honom nu ett wänligt bref, lyckönskande honom att hafwa wunnit så stor berömmelse och wara så segersäll, men rådde honom derjemte, att hädanefter wara mer betänksam och med försigtighet börja de företaganden, han wille med lycka sluta. Men Alf aktade föga några råd, utan blef allt mer förmåten, lefde gudlöst och laglöst, tilldeß han, för ett dråp skull på en förnäm man i Norrige, måste såsom fridlös fly till Swerige. Knäfallande för Konung Magnus, lofwade han bot och bättring och höll sig en liten tid stilla i ett kloster. Men der blef honom, når wåren kom, och skeppen började rustas ur hamnarna, för trångt; och owäntadt kom Alf till allas förskräckelse med sina skepp i hafwet. Men lyckan hade nu öfwergifwit honom: han blef slagen och tillfångatagen samt lagd å stegel och hjul wid Helsingborg. Så sjunges härom i

Alf Erlingsons Wisor.

Första Wisan.

Herr Alf han gångar, en Ådeling,
Både till stämma och till ting.
Kännen J Alf?

Herr Alf han låter en snäcka göra,
Till röfwande å hafwet han will den föra.
Kännen J Alf?

Så seglar han öfwer böljor klara;
För en fribytare will han wara.

Alf ritar krets i hwita sanden.
Så i framstäf han lopp, så for han från stranden.

Han ser, der han mände i framstäf stända,
För Köpenhamn ligga snäckorna många.

Herr Alf han far uti sjön så wida;
Han wet de stigar, som skeppen skrida.

"Der borta jag nio skepp ser gå;
"Allt gods är mitt, som finns dem uppå." —

Så sätter han sig allena i båt
Och ror de nio snäckor emot.

"Wål mött, wål mött, I raske hofmän!
"Hwar ämnen I nu till hamnen hän?" —

"Wi önska oß hän den hamn att winna,
"Der wi kunna först Alf Erlingson finna." —

"Hwad willjen I då wål gifwa den man,"
"Som Eder Alf Erlingson wisa kan?" —

"Wi willje gifwa honom guld och silf
"Penningar, så mycket han hafwa will.

"Wål skall han sig nöja åt skänk och gåfwa:
"Skeppet med rede det skall han hafwa." —

"Och hwad willjen I Alf Erlingson göra,
"Om Eder i wåld jag kan honom föra?" —

"Hans swenner, dem willje wi hugga och slå,
"Och honom lägga de bojor uppå." —

"Och hår skolen I den lilla Alf finna;
"Så litet af mig I seger månd' winna.

"Friskt upp, friskt upp, I raske drängar!
"I huggen sönder både tåg och strängar!" —

Herr Alf han högg, tills han war mod;
Han stod i femton riddares blod.

De snäckor nio han derwid wann;
Så seglar han fri till Nor'ges land.

De tidender kommo till Rostock in;
Der bleknade så mången rosende kind.

Båd' enkor och barn der fällde tårar,
Dem fattiga gjorde den Hafs-örn swåra.

De månde lida stor sorg och mehn;
Men deras bön föll ej på stock och sten.
Kännen I Alf?

Andra Wisan.

Huruledes Alf såsom fridlös wandrade omkring, förklädd till munk, men blef upptäckt och gripen samt förd till döden, derom sjöngs i följande folkwisa:

Herr Alf är född i Nor'ges land, Honom lyster ej der att wara.
Wäl femton härader har han i län. Han kunde sig wäl deraf nära.

Alf gångar sig på grönan wall Och låser så wäl sina tider.
Der möter honom Benedict Rimandson; Den stund war honom oblider.

"Wäl mött, och god dag, du liten Alf! Du är så modig en Herre;
"Men, bliswer du Konungens fånge i dag, Står landet icke deß wärre." —

"Och inte så är jag den lilla Alf, Slått inte må du det wänta:
"Jag är en liten meßedräng, Skall win åt presten hemta." —

Så lyfte han upp hans höga hatt; Han såg honom uppå hans panna:
"Och allt är du den morske Alf, Om jag mände rätt dig känna." —

"Och är du Benedict Rimandson, Då är du ock min frände;
"Du swär en ed åt mig i dag, Att du mig aldrig kände!" —

Men de togo honom, liten Herr Alf, Bundo honom black om fot;
Så förde de honom till Helsingborg, Den Danska Drottning emot.

"Och tager I nu den lilla Alf, Låter honom i salen ingånga;
"I låten de Fruar och stolta Jungfrur Så skåda så rik en fånge." —

Den Danska Drottning swarade då, Den stund liten Alf hon såg:
"Och är det intet annat till man, Om den så stora sågner gå?" —

"Ändock jag liten kan synas till wext, Jag manlig kan wara ändå;
"Slått aldrig du lefwer så god en dag, Du sådan en son kan få.

"Jag wille gifwa min kappa blå, Är skuren i rosor och liljor,
"Fick jag blott sofwa en natt hos Er, Om så wore Eder till wilje." —

Den Danska Drottning swarade brådt, Hon slog sin hand uti bord:
"I morgon skall du kläda stegel och hjul, Förrän folket det gångar till bord." —

Så togo de lilla Grefwen Herr Alf, Låto honom af salen utgånga;
Nog hade de Fruer och stolts Jungfrur Nu sett den skalkaktiga fånge.

De ledde den lilla Grefwen Herr Alf Allt östan för Helsingborg ut.
Wid sin synd han kändes så klagelig Och bad Gud i himmel'n till slut:

"En Grefwe war jag utaf Erlings ätt Öfwer Tunsbergs län, det rika.
"Det wällde mig stor möda och harm, Att jag för ingen man wille wika.

"Mång' fattig borgare ifrån Både gods och lif månd' jag taga.
"Deröfwer både enkor och faderlös' barn Så högt för Gud nu klaga.

"Nu beder jag Gud i himmelrik, Hans nåd och miskund att finna,
"Att jag, efter denna hånliga död, Det ewiga lifwet månd' winna." —

Grefwe Alf af Tunsberg wille wara en Wiking efter gammalt hedniskt wis; men tid och tänkesätt woro nu annorlunda. I denna tiden uppkommo sångerna om skogs- och sjöröfware, som gemenligen slutades med bigt och rysswärda bekännelser, särdeles öm rof i kyrkor och kloster, mord och wåldtägt, såsom wisan: «Herr Carl han gick i skogen, pröfwade båd' qwinna och man» — och många dylika. Efter dessa följde sednare de så kallade Rättare- det är Afrättnings-Wisorna.

28. Om Konungens Testamente. Hans resa till Wisingsö och död derstädes (1290).

Ehuruwäl Konungen war i sin bästa ålder, kände han sig härmas förgängelsen och skref derföre sitt testamente, deri han

förordnade så wäl om Konungadömet efter sin död som deß han trodde tjena till sin själs lisa och syndabot. Till de kloster och kyrkor, han mest wårdat sig om, gaf han dyrbara klenodier, guld- och silfwer-kärll. Till alla kyrkor och kloster inom riket samt några utländska förordnade han penningegåfwor. Icke af hans egna tillgångar skulle detta allt tagas, utan af rikets inflytande medel, som till deß behof och styrelses uppehållande bättre behöfdes. Detta war det andra steget till hans efterträdares, Konung Birgers, regerings olyckor; det tredje war Konungadömets delning till twå Hertigdömen åt Konung Magni yngre söner, Erik och Waldemar; men det första war Birgers uppfostran till flärd och fåfänglighet.

Om höften, sista året Konungen lefde, wistades han på Bjellbo och samråddes med sina slägtingar om så wäl egna som rikets angelägenheter samt hörde meßan derstädes Första Söndag i Advent. Mot Julen drog han med sina förnämsta wänner längre neder åt landet och kom till Wisingsö. Der insjuknade han efter helgen, och, när han kände sitt ytterste nalkas, begärde han skrift och aflösning samt tog afsked af sina män, som högeligen sörjde honom, sammaledes ock presterna och klosterfolket. I medlet af Thorsmånaden, eller Januari, afsomnade han, och blef sedan hans lik af bönder buret till Stockholm, der han i Gråmunkarnes kloster-kyrka med stor högtidlighet blef begrafwen i det grafchor, som ännu wisas der i kyrkan på Riddareholmen.

27. Om Konung Magnus Ladulås' barn.

Till gemål hade, såsom förbemäldt är, Konung Magnus Ladulås Hedwig, en Grefwedotter af Holstein. Hon war from och mycket afhållen af folket. Deras första son Erik dog i barndomsår. Birger blef efter sin faders död Konung, Erik och Waldemar Hertigar. Ingeborg blef gifwen Erik Menwed, Konungen i Danemark, och lefwer hennes minne der i stor berömmelse. Richissa blef nunna i Sanct' Clara kloster, och Catharina dog ung. Men en dotter, som chrönikorna icke omtala, är i folksångerna ihogkom-

men; om hennes möderne finnes dock ingen sägen. Hennes namn war Benedit, och en främmande riddare hade henne kär. Men Konungen hade satt henne i ett kloster, hwarur hon blef befriad af sin käraste och till Norrige bortförd, såsom sjunges i wisan om

Arnfind och skön Benedit.

"Mig lyster ej wid dager ljus I mark och skog utrida,
"Ty jag bär för en stolts Jungfru Både sorg och hjertans qwida." —
Men min sköld den lyser så wida.

Det war den unga Arnfind, En Jungfru hafwer han fäst;
Men de hafwa henne i kloster gifwit, Det gör honom sorg aldra mest.
Men min sköld &c.

Och det war ungan Arnfind, Han talte till broder sin:
"Jag will slå den klostermur ned, Taga ut ung' fästemö min." —

"Och will du slå den klostermur ned Och göra så stor ofred;
"Spörjer han det, Kung Börje, Så swåra han wredgas derwed." —

"Det gånge med Konungens wånskap, Huru det gånga will;
"Men jag will slå det kloster ned och låta så lyckan stå till." —

De redo för den klostermur, Och hörde de deruppå
De näktergalar sjunga så wål, Så wål de jungfruer små.

Så härlige sjunga de näktergalar: Nio jungfruer der sjunga må.
Men allt qwad Jungfru Benedit Fägrast af dem åndå.

Så slog han ned den klostermur, Och jorden skalf derwid;
Så tog han derut den Jungfru stolts, Som bad i helgonfrid.

Då talade Jungfru Sigrid, För altaret der hon stod:
"Spörjer han det, Konung Birger, Det kostar ditt hjerteblod." —

Så tog han Jungfru Benedit, Satte henne uppå sin häst
Och förde henne till stranden ut, Som han kunde aldra bäst.

Förgyllande flöjel skön Benedit såg, Så suckade den wåna mö:
"Gifwe det Gud Fader i himmelrik, Det skepper måtte sjunka i sjö! —

Det war ungan Arnfind, Swarad' henne i samma stund:
"Den snäckan är så wål bewarad, Hon bär oß wål öfwer sund." —

De winda silkesegel upp Allt uti gyllene rå;
Så segla de sig till Nor'ges land, Wål mindre än dagarna twå.

Han förde henne till sin faders gård, Han blef henne huld och tro:
Så lefde de tillsammans i åtta år, Allt med både glädje och ro.

Det led fast åt det nionde år, Och, når det månd' framgå,
Då lades ungan Arnfinn Uti en så stark helletrå *).

Det war ungan Arnfinn, Han tog sin kåreste i famn:
"Det ware för Herran kårådt, Wi hade ej tillsammans ett barn!" —

Då swarade stolts Fru Benedit, Och henne rann tårar på kind:
"Deß rikare bli dina fränder, Desto större blir sorgen min.

"All forden sorg, som war förglömd, Den kommer nu till mig i gen:
"Jag kommer till wreda fränder Och har mist min kåraste wän." —

Hon satte en kyrka öfwer hans ben, Öfwer hans graf ett kors af guld,
Och sedan for stolts Fru Benedit hem till sin broder huld:

"Hel sitten I Konung Herr Birger, Aldra kåraste broder mini
"Hwad nåde will du göra, Hemkommen är nu syster din?" —

"Icke wißte jag, liten Benedit, Aldra kåraste syster min.
"Att du hade dragit ur landet, Och så fattig war riddaren din." —

Och det war stoltan Benedit, Hon swarade med tukt och åra:
"Hade Gud låtit honom lefwa med mig, Din hjelp skull' jag nu ej begåra." —

Upp stod Konung Herr Birger, Han tog henne uti sin famn:
"Allt det goda, som jag förmår, Det skall komma dig till gagn."
Men min sköld den lyser så wida.

28. Om Thorgil Knutsons begynnelse.

Så har ofta händt i wårt land, att, når en oskäll regering dragit det nära sin undergång, har någon man uppstått, likasom wäckt och styrkt af en högre magt, till folkets wärn och Konungadömets frälsning. Konung Magnus Ladulås hade på utländska mån, dem han framför andra war benägen, på lustbarheter och en slardfull lefnad, men mest genom omättlig

*) Helletrå, helsot eller dödssjukdom.

gifmildhet mot de andliga och klosterfolket, bortslösat landets goda och utarmat sitt folk. De inkomster, som oundgängliga woro till regementets widmagthållande, hade han i sitt testamente anslagit, ettdera af samwetsqwal eller otidig gudlighet, till kyrkor och heliga stiftelser, så utom som inom landet, att utgå äfwen efter hans död. Af sådan frikostighet har wäl kommit, att de andliga, som sammanskrifwit denna tidens chröniker, hållit denna Konungs minne i så stor wördnad; men sanningen är, att i osållt och utarmadt skick lemnade han riket till sin son Birger, som då ännu war ett barn.

På sin gård, Kungs-Lena, ett gammalt Folkungasäte i Wartofstabygden i Westergötland, satt den unga riddaren Thorgil Knutsson. Han war en folkwän samt derjemte en tapper, wis och förståndig man. Konungen hade honom ofta hos sig i sina sista dagar och tog hans råd i många wigtiga angelägenheter. På sin dödsbädd tillkallade han honom äfwenledes och tyckte sig då uti ingen wisare och redligare mans händer kunna anförtro riket och sina barn. I stället för de fordna Jarlarne hade nu twänne, näst Konungen styrande, män mest att råda: de kallades, den ena Marsk, som hade i krigssaker och landsens förswar högsta magten, den andra kallades Drotset. Rikets Marsk war Thorgil Knutson. Somliga nämna honom Torkel; men de gamle hade meråndels någon mening och betydelse med sina namn, och tyckes Thorgil, såsom i de äldsta tideböcker skrifwes, wara det rättaste, af Thor och gill. Men såsom riksföreståndare styrde han nu Konungadömet med full Konungslig magt och myndighet. Under hans tillsyn uppwexte de tre Konungasönerna, Birger, Konungen, och Hertigarne, Erik och Waldemar, och war städse enighet dem imellan samt inbördes fred och lycka i landet under hans styrelses tid. Dock war i begynnelsen af hans regimente en ödeläggande pestilentia öfwer allt landet, såsom en följd af den uselhet och nöd, hwari Konung Magnus lemnade folket.

Efterssinnande, huruledes folkets alltför stora bördor skulle kunna lättas, fattade Marsken det råd, att småningom och försigtigt inskränka de andligas och klosterfolkets erhållna fri-

och rättigheter, så att de i någon mån med sina omätliga rikedomar måtte bidraga till landets behof och försvar. När det Påfwiska presterskapet sådant förnam, föll Marsken i deras hat, och den aflidne Konungens beröm upphöjdes ån mer. Men Thorgil Knutsson war en man med stadigt sinne och fruktade sig intet, emedan folkets wäl war honom mer om hjertat ån egen trygghet.

29. Marsken uppbådar här mot Ryßarne och lägger Karelen under Sweriges krona.

Ett ondt slägte och mot Swerige från urminnes fiendtligt åro Ryßarne. Efter Birger Jarls död hade de ofta oroat och plundrat wåra östra länder och städse framfarit med grymhet och illbragder, men aldrig, såsom hugfulla krigsmän höfwes, bestått i ärlig strid, med mandom och mensklighet. Af sådan ond och ohyfsad art, har Ryßen städse af de Swenska wäl icke warit fruktad, men ansedd såsom en styggelse, och ett allmänt ordasätt är, att om en ond och ohyfselig man såges: «Det är en Ryß». Likasom Thorgny Lagman förekastade Konung Olof, att han försummat emot Ryßen pröfwa Swenska wapnen, försäkrande, att i sådant krig hwar man gerna skulle följa honom, så har ock alltid de Konungars och hjeltars minne hållits i ära bland folket, som fört mot denna fiende segersälla wapen.

När Marsk Thorgil detta betänkte, samt huruledes Erik den Helige och Birger Jarl med wishet och segersälla wapen i Österländerna utwidgat Sweriges wälde och ära, medelst införande af Christen tro och Christna seder i Finnland, kunde han icke heller nu lemna sina af Ryßarne med täta infall, mord och brand plågade trosförwandter och undersåter utan hjelp och bistånd. Tre år efter Konung Magni död uppbådade Marsken här till ett korståg mot de Rysska hedningarne i Nogården. Mycken pris wunno den tiden de hjeltar, som woro Marsken följaktige i detta krig, då hela Karelen lades under Swenskt wälde och antog Christendom, samt till de Christnas betrygggande mot de landsändar, der Hedningarnes

wälde widtog, ett fäste anlades, benämdt Wiborgshus, kan hända så kalladt af Wi (helgedom), emedan den borgen skulle skydda ett heligt land, der Christet folk skulle bygga och bo. Twänne andra fästen, Kexholm och Nöteborg, togos ur Ryßarnes händer och byggdes af nyo till ytterligare wärn mot hedningarne. Biskop Peder af Westerås war med Marsken i denna färd, och war han den första, som predikade Christendom i Karelen.

30. Om Birger Pedersson (Brahe), Tiunda Lagman, och Konung Birgers Lag (af 1296).

Att Swenska folket allt för mycket war betungadt med skatter och gärder, gjorde den ädle Thorgil denna tiden mycket bekymrad, och han lade nu hela sin hug att uttänka, huruledes, genom förbättrad lagstiftning, någon lindring kunde winnas, och, genom en jemnare fördelning af skattebördan, landtmannens willkor förbättras, till mera trefnad och wälstånd i landet. Ännu woro i mycket qwar de hedniska seder, som tilläto och gillade såsom hedersak de djerfwa slagskämpars tilltag, sjelfhämd och wåldsamma framfart. Kyrkans och de andliga stiftelsernas alltför stora friheter behöfde ock inskränkas, och deras pligt, att i någon mån bidraga till landets bästa, fördeles wid de krigsgärder, som i ofridstid måste pålåggas landet till rikets wärn och förswar, med lag fästas. En man, som lika med honom war folkets och fäderneslandets wän, derjemte hade ett stort anseende för lärdom och förstånd, war Birger Pedersson, Tiunda Lagman. Honom tog Thorgil Knutsson till råds i deßa wigtiga angelägenheter och förordnade i Konungens namn honom, att tillsammankalla tolf wittra och förståndiga män i landet, att den gamla Landslagen öfwerse och förbättra eller, såsom orden lyda: «gammal lag omwälta, och ny lag dikta». Det kallades ännu från forden tid «att lag dikta», emedan de gamla lagar woro likasom werswis fattade och blefwo sedan ljudeligen utaf Lagmannen, med sång eller meßa, inför all menigheten å heden afkunnade. Det kallades «att qwäda Lag». I detta lagråd sutto riddare, lag-

mån, prester och åfwen förståndiga bönder, eller odalmän, bland hwilka må nämnas odalbonden Thorsten, som bodde i Sandbro, men framför allt Herr Anders, domprost i Uppsala, hwilken jemwäl satt i Konungens Råd. Han war en ädel man, sitt ståndz heder och fädernesslandets wälgörare. Sina stora rikedomar anwände han på sådant, som till landets wäl och sanna gagn tjena kunde, och mest till fattiga yngslingars underhåll, dels i Uppsala, dels i utländska lärohus, der de i nyttig kunskap, sång och andra goda seder till fädernesslandets tjenst kunde skickliga göras. Ett minne af honom war ock det gamla hospitalet i Uppsala, som för icke många år sedan med sin kyrka stod nerwid ån, det han till fattiga sjukas härbergerande på egen kostnad byggde. Men icke blott i lifwet wälsignades han af de nödlidande, utan han förordnade jemwäl, att, efter hans död, hwar gång hans årsmot, eller messa på hans dödsdag, hölls, almosor till fattiga utdelas skulle. Till de studerandes hjelp, som underhöllo sången inför choret i domkyrkan, gaf han holmen i Uppsala Å med alla deß åliggande hus och byggnader, hwaraf holmen sedan kallades Studentholmen. Sådana woro Thorgil Knutssons och Birger Lagmans wänner.

När lagboken war färdig, den sedan kallades Konung Birgers, men borde kallas Lagman Birgers, Lag, stämdes folket från alla Uppländerna till Allhåradsting, der Lagmannen qwad eller upplåste lagen, då all menigheten gaf sitt ja och bifall dertill och sade, att den skulle «rätter lag» wara. Då blef först i Upplanden stadgadt, att «ingen skulle annans mans träl wara, emedan wår Herre Christus alla menniskor fria gjort och af trådom förloßat». — Blefwo ock många andra ting, som här för widlöftigt wore att uppräkna, stadgade och till landsfolkets hågn och trefnad samt frid och säkerhet till lif och egendom strängeligen påbjudna.

Birger bodde den tiden på Finsta och hade till husfru Ingeborg, dotter af Lagman Bengt Folkunge och Sigrid den Fagra. Om Fru Ingeborg berättas, att hon en gång, på en färd hem ifrån Öland, när hon gick med sitt yngsta barn, den heliga Birgitta, wådeligen fallit i sjön och war nära att

drunkna; men den oförskräckta Hertig Erik wågade sjelf sitt lif i fara och drog henne upp. Mycken wånskap, så wäl för denna gerning som för den krigsåra, han till sitt fäderneslands heder och försvar wunnit, war mellan honom och Lagmannen, den folket likaledes aktade såsom en god och wapengill riddare; hwarföre ock Upplåndningarne samlades under hans baner, når de gingo till Nyköping, att taga de olyckliga Hertigarne ur Konung Birgers och Brunkes wåld. Han lefde efter de olyckliga händelser, dem wi framledes skola omtala, på Finsta, der han afsomnade, sju år efter Konung Magni Eriksſons utkorande wid Mora-stenar, och wisas i Uppsala domkyrka hgns och Fru Ingeborgs graf. Från dem, genom sonen, den ädla riddaren Israel, som efterträdde sin fader i Lagmansdömet, härstammar den nu warande Swenska Brahe-slägten. Huruledes de flesta mån, som af denna åtten komna åro, warit Swenska folket hulda samt städse wisat stor trohet mot Konung och fädernesland allt intill sednaste tider, derom blifwer framdeles i Sago-Häfderna handladt.

31. Om Bröllloppet i Helsingborg, samt huruledes den Swenska Konungadottern fördes till Danemark, år 1296.

Den ädla Fru Hedwig satt i sex år, sedan Konung Magnus war död, wid sitt underhåll såsom morgongåfwa, Dawidsön, Fellingsbro, Åkerbo och Snåfringe härader i Westmanland. Hos henne uppfostrades så wäl den Swenska som den Danska Konungens brud i tukt och åra. Då började Marsken först tänka på den Swenska Frökens, Konungadottern skön Ingeborgs, utredning till Danemark, och skedde den med all heder och anständighet. I Helsingborg dracks detta bröllopp med prakt och stät, riddarelekar och tornerspel, efter den tidens seder. En ädelsten blef den dygdiga och fromma Drottning Ingeborg i Konung Erik Menweds krona. De hade fjorton barn tillsammans; men alla dogo i sin ungdom. Då sade presterna, att sådant war Guds hämd, för det att Konungen, hennes Herre, höll den Lundiska Biskopen i fängelse; men folket trodde det icke, utan wälsignade sin

Drottning, och ännu lefwer åminnelsen af hennes ädla och konungsliga sinne uti en folksång, som warit spridd kring hela Norden.

Wisan om Swenska Konungadottern skön Ingeborgs Bröllopp:

Och det war Konung Herr Erk,
Han red sig under ö;
Fäste han sig Jungfru Ingeborg,
Hon war så wän en mö. —
I bedjen wäl för dem, som kronan skola bära!

Det war den Swenska Drottning,
Hon tog sin dotter att lära:
"Skall du bliswa Drottning i Danemark,
"Låt ej bonden öfwer dig kära! —
I bedjen wäl för dem, som kronan skola bära!

"Och skatte du icke den fattiga bonde
"Allt intill kjortelen grå!
"Fattas dig antingen silfwer eller guld,
"Så kan du det wäl få.
I bedjen wäl ꝛc.

"Jag war uti din faders land,
"I femton år med åra:
"Der är ej fattig, der är ej rik,
"Som något skall öfwer mig kära." —

Swarade det Jungfru stolts Ingeborg,
Hon swarade af sin ädla grund:
"Skulle bonde eller borgare öfwer mig kära,
"Må jag aldrig lefwa den stund!" —

Det hörde den unga Hertig bold,
Och han war Konungens broder:
"Herre Christ' signe det unga lif,
"Som så månd' swara sin moder!" —

Der blef silke och härlig sindal
Så wida på marken bredd;
Och det war Jungfru stolts Ingeborg,
Hon blef till stranden utbedd.

Så winda de upp deras ſilkesſegel,
Och Gud gaf bör hin blide;
Seglade de ſig till Danemark
I mindre än månads tide.

Och ſegel blef ſtruket, och ankar fälde
Allt uppå hwitan ſand;
Och det war Konungen den unga,
Han red ſin gångare till ſtrand:

"I waren wälkommen, Jungfru Ingeborg!
"I åren min hjertans kära:
"Den förſta bön, I här bedjen mig om,
"Den ſkall Konung Erik åra!" —

"Och, willjen I göra min förſta bön,
"Derom will jag utaf Eder bedja:
"Att Marſk Stigs döttrar och de fridlöſa
"I willjen dem frid tillſtädja!" —

"En annan bön I bedjen mig om,
"Aldra käraſte ſäſtemö!
"Marſk Stigs döttrar jag giſwer ej lös,
"De ſkola i tornet dö." —

Det war Jungfru ſtolts Ingeborg,
Så ſorgſe hon ſtod der på ſtrand:
"I ärlige mån, ſom förden mig hit,
"Förer mig nu hem igen till mitt land!" —

"I wånder nu om, Jungfru Ingeborg!
"Eder willje, den will jag göra,
"Och aldrig I ſkolen bedja en bön,
"Den jag icke gerna ſkall höra!" —

Och Konungen talade till ſin Drots:
"I låter de fångar uttaga:
"I ſläpper Marſk Stigs döttrar ut,
"Och beder dem af landet draga!" —

Så dygdelig war Jungfru Ingeborg:
Henne priſade båd' qwinna och man;
De tackade Gud ſå margefald,
Att hon war kommen till deras land.

I Jungfrukloſter ſtor glädje war,
De nunnor låſa och ſjunga;
Men än mer war glädje i Konungens gård
Öfwer Marſk Stigs döttrar, de unga.
I bedjen wål för dem, ſom kronan ſkola bära!

32. Konung Birgers Bröllopp.

Sommaren derefter ſtod Konung Birgers bröllopp i Stockholm. Han war då wid aderton år, och hans unga brud, den Danſka Konungadottern, hade uppblomſtrat fager och ſkön, under den fromma Drottning Hedwigs omwårdnad och bland de öfriga Konungabarnen. Riksmarſken Thorgil Knutsſon lät ingenting förſumma till de talrikt från alla landsorter inbjudna gäſternas wälfägnad och förnöjelſe, och ſpordes det nu om Marſken kring allt landet, att han på de ſju åren, ſom han ſuttit wid ſtyret, förbättrat folkets willkor och anſenligen förkofrat Konungabarnens tillgångar. Derföre kunde han ock nu låta ſin myndling, den unga Konungen, dricka ett hederligt bröllopp. Ståtligt beſkrifwes i chrönikorna denna högtid:

"Der war mjöd och kirſedrank
"Och win, både rödt och blankt."

När Konungen gick till ſin brud, bars ett ſilkewirkadt Baldachin eller thronhimmel öfwer honom, och en mängd ridbare i lyſande drägter redo omkring på ömſe ſidor, och många af dem redo af och an, ſprängde ſina fruſtande häſtar «till och ifrån» mellan brudgummen och bruden, med budſkap och helsningar den ena om den andra, i friſkt hwimmel. Sådan ſed år bibehållen ån i dag bland Sweriges allmoge, att brudmän rida, når brudgum nalkas bröllopsgård, till och ifrån, twå och twå korſande hwarandra, med helsning och ſtåtligt tal, hwar gång de återkomma till brudgummens medföljе. Detta bruk år ett minne från de hedniſka tider, når ofta brudar bortröfwades, och brudgummen ofta måſte beſtå i mången kamp på wägen, förrån han uppnådde brudens gård. Ännu i början af Chriſtna tiden kallades det hjeltedåd, att ſålunda ſlå

en brudgum och taga sig brud. Derföre skulle brudmän få minuter imellan föra budskap mellan dem, att intet wåld och strid hotade att dem åtskilja. Att dölja sig bättre för sina fiender, torde wål hafwa uppkommit den sed, att brudgum ännu i dag sällan rider sin egen häst, och är det en allmän tro, att, om han det gjorde, skulle hästen stupa, eller annan olycka med honom tima «för afund skull, som lägger ondt före». — Somliga hafwa ock på sig den dagen mot befarad förgöring och trolldom skyddande medel samt gifwa jemwål hästen deraf, såsom hwitlök och wånderot (**Convallaria Polygonatum**). Af sådan fruktan för fiender och afund må brud och brudgum ingalunda se sig tillbaka, en gång komna i brudstol, emedan deras blickar kunde möta «skade-ögon», icke heller må de lemna så stort rum imellan sig, att en illwilljandes blick kan mellan dem se altaret, hwaraf ondt dem imellan kunde werkas af owännen.

Med härlig och högtidlig säng af Gråmunkarne i deras klosterkyrka, nu Riddarholmskyrkan kallad, samt af Jungfrurna i Sanct' Clara kloster begyntes hwarje dag af bröllopshögtiden; derefter gingo gästerna till bords, och blefwo de der med största öfwerflöd undfägnade. På aftonen höllos dryckesstämmor i Konungens härbergen, och woro den tiden många af de Swenska mycket uthälliga med dryckjom, så att derwid förled stor del af natten. Mycket sorl och buller af krigsfolk, gående och ridande, war på gator och gränder, och hördes öfwer allt, såsom chrönikan säger: «pipara, trumpetara och bombara» eller pukor. Der war «ruskt och bång», folk blefwo öfwerridna, och hela natten ströfwade widlöftiga sällar omkring på Öster- och Westerlånggatorna med stoj, krakel och slagsmål. Så säges i chrönikan:

Ther dag förgick, tå kom ther natt,
Hwar man sitt härberge sökte;
Hwar gjorde som honom tyckte:
Somma drucko, somma gingo att sofwa;
Å gatorna slogos the bofwa.

Wäl prisades den tiden af många den unga Konungens gestalt och höfwiska seder; men Hertig Erik, hans yngre broder, war kommen i wida större ynnest bland folket, och tyckte sig han, af ett behagligt anseende, en hög wext samt ett ädelt och hurtigt skick, lysa framför alla andra unga män. Han war ock blid i sitt umgånge, hwaraf han tidigt blef mycket wänsäll, och red han ofta i mer lysande följe, än sjelfwa Konungen. Häraf togo sig Hertig Eriks smickrare före, att från ungdomen förderfwa hans hjerta med högmod; Konungens åter, att förgifta dennes sinne med afund och miβtroende. Så förstördes för deβa olyckliga Konungabarn en af himmelens bästa gåfwor, syskonkärleken, samt det stöd och bistånd, han kunnat gifwa dem i deβa wanskliga tider. Och, der Furstarnes hjertan intagas af fåfänglig årelust och afund, der utdör städse fosterlandskärleken, och omsorgen för folkets wäl förglömmes i onödiga och skadliga inbördes twister.

Andra bröllopsdagen, når meβan war sjungen, slog Konungen Hertig Erik till riddare och efter honom flera Herrar, så wäl inländska som utländska; men ingen tycktes bära gullsporrarna så wäl som Hertigen. Der höga brudparet gick sedan i konglig prakt till Hertig Eriks härberge, dit de i stort och lysande följe woro bjudna till gäster, och slutades der högtiden med skådespel och riddarelekar. En skådebana war härtill byggd, såsom förut beskrifwet är, och framred der inom skranket mång' ädel riddare, att försöka hwarannans mandom och lycka; mängen, som red bort med seger och under högljudda bifallsrop af åskådarne; — mängen, som, kastad af sin häst, miβlynnad drog sig undan och gömde sig bland myckenheten; men af alla, som på wädjobanan inredo och wunno bifall och seger, tycktes den unga Hertigen wara den ypperста, och spridde sig från den dagen hans berom wida bland folket. Hurudana den tidens skådespel woro, wisas icke så lätteligen; men i chrönikorna omtalas, att «Gårande» utförde sådana lekar på skådeplatsen. I Götaländet säges allmänneligast gåra, i stället för göra, och talesättet «gåra sek sjuk» betyder: ställa sig såsom en sjuk, ändock man är frisk. «Gårande»

woro de af ungdomen eller sjelfwa riddarne, som framträdde utklädda för åskådarne, att föreställa de hjeltars- och jungfruers äfwentyr, hwilka omtalas i sagorna eller i folkets gamla qwäden. Så lektes Helges och Swawas, Sigurds och Brynhildas kärlek sångwis och med lifliga åtbörder, såsom ännu i dag i några landsorter ringlekar utföras med sång och dans. Från deßa tider är det ännu sed i de flesta landsorter, att annandagen af ett bröllopp begynnes med ett slags skådespel af utklädda «Gårande» bland bröllopsgästerna, hwilka med förställda och målade ansigten, utspökade i ut- och inwända kläder, utföra allahanda gyckel till åskådarnes förlustelse. Ofta utsiras i sådant ändamål en stor oxe, sommartiden med blomsterkransar, om wintern med granna band eller band och papper kring de stätliga hornen, och på oxen sitter en «Gårande», löjligt tillspökad, med något gammalt rostigt swärd eller dylikt i handen; så ledes oxen med sin riddare kring byn, åtföljd af en hop utklädda goßar och flickor, hwilka utföra hwar och en sitt spel, så godt de förmå; före dem gå ännu löjligare utspökade musikanter, och ibland dem några, som förfärligt larma tacten på spjäll och stekpannor, i stället för forntidens «bombara». På sådant sätt inkommer hela sällskapet i bröllopssalen, der den ridande hjelten omtalar, hwem han föreställer, och widare utföret sitt spel.

Nu är beskrifwen all den kostbara prakt och all härlighet, som wid Konung Birgers bröllopp wisad blifwit, till den stora hopens förlustelse, som i sådan färd kan hafwa sitt nöje. Men wi hafwa till slut af berättelsen om denna högtid åfwen ett minne för ädla sinnen att förtälja: det war den unga bruden, Konungadottern Märtha, som wann det högsta och waraktigaste priset bland alla de täflande. När henne på bröllopsdagen i morgongåfwa tillsades Fjerdhundraland, med Enköpings Stad och Kungs-Husby gård, sade hon sig allt detta ringa skatta mot en bön, som hon wille bedas af Konungen och Marsken: det war frihet för den fridlöse Magnus, Algot Lagmans son, som ännu för brödernas klosterrofs skull oskyldig hölls i fängelse; hwilken bön ock wardt henne bewilljad. Snart glömdes riddarnes tomma prål och hjeltedåd i

wapenlekarna; men Drottning Märthas ädla gerning glömdes icke af folket, utan skall henne till ära omtalas, så länge dygd och ädelt sinne wördas i wärt land. Wi hafwa förut läst, huruledes den Swenska Konungadottern Ingeborg på sin bröllopsdag begärde friheten för Marsk Stigs fridlösa barn och öppnade deras fängelse. Båda dessa Konungadöttrar woro af den ädla Fru Hedwig uppfostrade. Wälsignelse öfwer de kongliga mödrar, som sålunda utså dygdens och godhetens frö i deras barns hjertan, de der en gång skola komma att råda för folkens wäl och fällhet! —

33. Om Marsk Thorgil Knutssons andra tåg till östra länderna och Karelen. Maths Kettilmundssons begynnelse.

Pingstdagen efter Konung Birgers bröllopp seglade en flotta, större och ansenligare, än tillförne warit spordt i Swerige, från wåra skär. Hon anförtes af Marsken med ellofwa hundrade styresmän. Så säges i chrönikan: «Jag tror wäl, att man aldrig såg flera goda skepp ny' än då.» — Med denna flotta seglade Marsken öfwer Öster…alt in i Finska Botten och lade der sina skepp wid Newaströmmens utlopp i hafswiken. Der började han, på det näs, som är mellan Newa och Swartån, att anlägga en borg med fasta murar, wallar och en graf, twärt öfwer näset mellan strömmarna, och kallades borgen Landskrona. Så nämnes med ett Ryskt namn det rummet ännu i dag. Men Ryssen likade illa sådant företagande i de landsändar, der hans wälde begyntes, och samlades snart ur wildmarkerna en krigshär, wid tretiotusende man stark, som lägrade sig ofwan wid Newan. När de sågo de wackra Swenska skeppen der nedan wid ämynningen, fattade de det råd att upptimra höga skepp såsom hus, dem de wille antända och låta så drifwa nedåt med strömmen och uppbränna flottan. Men Marsken war lika försigtig som modfull härförare och wisste genom spejare allt, hwad fienden för händer hade; derföre wisste han ock detta deras uppsåt och hade, till att göra det om intet, nattetid låtit påla twärt öfwer strömmen samt draga en jernkedja twärsöfwer.

Der stadnade ock de itända brännareskeppen och uppbrunno, utan att tillskynda de Swenska någon skada. Derefter wille Ryßarne storma fästet och anföllo med mycken häftighet; och, ånskönt de till hundradetal stupade i grafwen, lade de dock an med ständigt friskt folk, så att de slutligen gingo öfwer sina fallna in öfwer grafwen. Men en ung krigshöfding, wid namn Maths Kettilmundsson, kom då ut af borgen med sina män och några andra af de hittills inne i borgen warande höfdingarne, och blef då ett blodigt fäktande med stort manfall på hedningarnes sida, så att de med hastigaste flykt lemnade borgen. Sedermera blefwo de af de Swenska så förföljda och slagna, att allt deras fotfolk flydde in i sina wildmarker, och tyckte sig hwar lyckligast, som oskadad sluppit undan de Swenska swärden. Af deras ryttare lågo dock ännu qwar wid tiotusende i ett förskansadt läger; men de wisade ingen lust att strida mot de Swenska. Då gick en dag förenämde Herr Maths Kettilmundsson upp till Marsken och begärde orlof, att få ensam gå för fiendens läger och höra, om der inne funnes en man, som hade mod att försöka en wapenlek med honom; hwilket Marsken honom ock bewilljade. I full riddareruſtning red då Herr Maths på en stätlig häst ut på fältet framför Ryßlägret och insände der en tolk, som skulle åtspörja krigarne derinne, om de hade någon der bland sina höfdingar, som wille bestå uti enwiges kamp mot en Swensk riddare, hwilken höll derute på fältet och erbjöd de willkor, att den af de stridande, som blef stött af sin häst, skulle följa segerwinnaren och blifwa hans fånge. Men det befanns då, att ingen så hugfull man fanns derinne, att han driſtade sig ut mot riddaren, som höll derutanföre allt intill natten. Då wände han hem till sitt folk igen, och blef Herr Maths från den tiden mycket berömd, och sägen om hans mod och tapperhet utspriddes wida, när han kom hem, bland Swenska folket. Men de Ryska höfdingarne miste all hug att widare skifta hugg med de Swenska krigsmän, öfwergåfwo snart sitt läger och förswunno i sina skogar samt lemnade sedan Karelen och de Christna i ostörd ro. Sedan Marsken sålunda hade återtagit de fästen, som en tid bortåt warit tagne af hedningar-

ne, och drifwit alla Ryßar ur Finnland, allt öfwer Hwita Träsk, som nu kallas Ladoga Sjön, inlade han folk i fäſtet, förordnade om gudstjenſten och Chriſtendomens utbredande ſamt ſeglade ſå med ſtor åra hem till Swerige igen.

Det war Michaeli dag år ettuſen trehundra, då Marſken med ſitt folk kom till Stockholm. Den dagen kyrkotogs Drottning Märtha efter ſin förſtfödde ſon Magnus, och blef då mycken glädje i ſtaden, ſå wäl för thronföljarens födelſe ſkull, ſom för Marſkens ſegerſälla återkomſt. Då ſtod allt wäl till; ſämja war mellan alla ſtånd, frid och goda år uti landet.

34. Om Konung Birgers Kröning. Junker Waldemar får Riddareſlag och firar ſitt bröllopp.

Wid Midſommaren, twänne år efter Marſkens hemkomſt, tillreddes ett ſtort hof i Söderköping, och rikets anſenligaſte herrar och män ſamlades derſtädes till den unga Konungens kröning. Då war hans yngſta broder, Junker Waldemar, ſå till åren kommen, att han fick riddareſlag. Han war, likaſom de öfriga Konung Magni barn, af Marſken uppfoſtrad, ſåſom hade denne warit deras egen fader. Under denna barndomstid hade Junker Waldemar fattat kärlek till Marſkens unga dotter Chriſtina, och firades nu med all högtidlighet deras bröllopp. Wid tornerſpelen, här ſom på alla ſtällen, lyſte den hurtiga Junker Erik ſåſom en ſtjerna öfwer alla unga riddare, och näſt honom den unga riddaren Maths Kettilmundsſon. Wida hade ryktet om Hertig Eriks ädla ſkick och behagliga wäſende ſpridt ſig och kommit för den Norſka Konungens och Drottningens öron, hwarföre ock Konungen i Norrige ſände honom män, med bref och bjudning till Opſlo ſtad, der Konungen ämnade hålla hof den Julen. Efter krönings-högtidens ſlut red ock Hertigen dit med ſtort och wäl utruſtadt följe. Riksdrotſet, Herr Ambjörn Sixtensſon Sparre, och Maths Kettilmundsſon woro ock med i den färden, och war Herr Maths mycket efter Hertigens ſinne ſamt ämnbt framför andra män hans ynneſt. Men Junker Waldemar och hans unga brud följde ſin ſwärfader till deras arfwegods i

Westergötland. Här, på det skona Aranäs och Kungs-Lena, lefde detta ädla unga par några få lyckliga år, inan den olycksstorm uppwerte, som skiljde dem åt, hwarom framdeles skall talas.

35. Marsken firar sitt andra bröllopp i Stockholm, 1303, der han redowisar för och nedlägger sitt förmynderskap öfwer Konungabarnen. Striden begynnes mellan honom och Presterskapet.

Framlidet war ett år efter Konung Birgers kröning, då Thorgil Knutsson i Stockholm tillredde sitt eget bröllopp, öfwermåttan ståtligt och lysande. Hertigarnes hoffolk och många med dem började då att säga, det Marsken förde föga mindre stat än Konungen. Sedan bröllopsgästerna woro bortfarne, kallade Marsken Konungen och Hertigarne in i samtalsrummet och begärde orlof från sina stora bekymmer, som hittills honom ålegat, så wäl wid rikets som deras enskilda angelägenheters wårdande. «Enligt mitt åtagande», sade han, «wid Eder Herr Faders dödsbädd och på deß ytterste, har jag efter kraft och förmåga wärdat Edert rike och Edert arfwegods samt nu i tolf och på det trettonde året mig till Eder tjenst i detta allt ödmjukeliga skickat, beställt och uträttat allt det, som Eder till gagn och heder lända kunnat.» Nu begärade han från allt sådant bekymmer orlof samt den ro och hwila efter många beswärligheter, som hans framlidna ålder och omwårdnaden om hans eget hus kräfde, och förmodade han, att de lätteligen någon tjenligare man i hans stad finna skulle. Marsken hade wäl märkt, att hans stränga och allwarliga wäsende särdeles den unga Hertig Erik icke wäl anstod, och den yngre brodern tycktes, likasom fordom war med Birger Jarls söner Erik och Magnus beskaffadt, i allt ledas af den äldre, hwarföre de ock med föga tacksamhet i hjertat, men mycken i ord, genast lemnade honom det orlof, han begärde. Men Konung Birger tycktes bättre hafwa uppskattat hans redlighet och faderliga ömhet och bad honom med bewekt sinne ännu fortfara med omsorgerna för hans wäl. Marsken bejaka-

de ock denna begäran, och war hans hjerta mycket wändt till Birger; men Hertigarne togo Riksdrotset Herr Ambjörn, en af Sparreslägtens stamfäder, i Marskens ställe, till stöd och rådgifware. Från den tiden blef wänskapen mellan Konungen och hans bröder mindre.

Biskoparne kommo ock wid detta herremöte till samtals med Marsken om den skatt och tunga, han lagt på kyrko- och klostergodsen samt de andliges enskilda egendom under krigstiderna och wid rikets trängande behof; och talade Ärchebiskopen i stränga och hotande ordalag. Men Marsken swarade honom härpå ingalunda blidare, sägande det «nu wara rådligast, att de andlige låte sig nöja och wore lydiga undersåter; eljest torde han (Marsken) på Konungens wägnar låta kasta så wäl Ärchebiskopen sjelf som den minsta prest i fängelse.» — Härefter stämplade ock Biskoparne och klosterfolket på Marskens förderf och utspridde oenighetsfrö i landet. Hertig Erik for från detta möte till sitt hertigdöme Södermanland och höll i Nyköping ett stolt och lysande hof, utkrafde skatter och tycktes willja tillegna sig all konungslig myndighet. Det sades ock af många, ettdera att Marsken sjelf blifwit girig på sin ålderdom, eller att han, till underhållande af Konungens hof och anseende till likhet med Hertigarnes, alltför mycket med skatter betungade landet.

36. Gästabudet på Aranäs. Bröderastriden utbrister; men Förlikning åstadkommes, år 1305.

En gammal Konungagård på Kinnastranden wid Wenern i Westergötland het Aranäs. I de tider, då Konungarne ständse måste frukta för fienders anfall, ja, ofta för sitt egna landsfolk, då det för mycket tryckte af deras rofgirighet, berömdes mycket denna borgs belägenhet. Så säges derom i de gamla chrönikor: «Aranäs hafwer haft omkring sig alla de härligheter, som någon tid menniskoboningar kunna af Gudi sig önska och bekomma; ty på den ena sidan, wester- och norrut, hafwer det den stora och fiskrika Sjön Wenern, för Kungliga taffelens kräslighet; på den andra sidan, i söder, sträcker sig widt ut ett blött sänkedy, som med

litet gräs och buskar öfwerdraget är, deröfwer ingen gå kan. Deßförutan löpa många diken, likaſom ådror, genom kärret och förtaga wägen till Slottet, ſå att det wore alldeles omöjligt komma dertill annorledes än genom många omwägar, på en ſtor hop broar, ſom de fordom wid 40 till antalet warit hafwa. Och denna ſwårheten är der lika den ſträngaſte winter. Uten på öſtra ſidan, gentemot den förſta ſlottsporten, dit man allenaſt på en wäg komma kan, ligga ganſka ljufliga ängar och fruktbärande åkrar, till ſådan hugnad, att ingen måtte önſka ſig bättre gåfwa af naturen.» Denna gamla Konungagård innehade nu Marſken, ettdera ſåſom eget arfwegods, eller ſåſom förlåning af Konungen, och hade han ditbjudit de tre Konungaſönerna ſamt undfägnade på det häſta der ſina höga gäſter. Men, när gäſtabudet war ſlutadt, tog Birger ſina bröder affides, ſägande ſig hafwa ſport om dem, att de omgingos med anſlag, ländande honom, Konungen, och landet till förderf; han förelade dem nu till underſkrift och bekräftande ett bref, af innehåll ibland annat, att de aldrig ſkulle lemna landet utan hans tillſtånd ſamt aldrig komma till Konungen utan deß befallning eller med flera mån, än han tillſtadde. Hertigarne underſkrefwo med ſtort mißnöje och foro ſå hwar ſin led, Hertigarne till Rackeby Kungsgård, men Konungen till Wiſingsö. Detta allt tilldrog ſig om wåren, året efter Konung Birgers kröning.

Från den tiden fick mißtroende, afund och fruktan inſteg i Konungens ſinne och lemnade honom aldrig mer någon ro. Få dagar efter mötet i Aranäs ſtämde han bröderna åter till ſig på Wiſingsborg, med deras mån och rådgifware; men allenaſt Erik hade mod att hörſamma kallelſen. Då kom i dagen, hwad meſt förtröt Konungen, att Hertigens hofmån förakade hans mån, och nyß hade en Hertigens riddare ſlagit Konungens portenär, för det han icke ſkyndſammeligen nog upplåtit honom porten. Men det meſt magtpåliggande, han kärade mot ſina bröder, war, att de plågade folket alltför hårdt med wåldgäſtning och pålagor, när de drogo omkring i landet med ſitt alltför ſtora följe af hofmån och riddare. Herti-

gen ställde sig såsom honom höfdes inför Konungen; men deß mer steg hans wrede, och lyktades denna sammankomst så, att Konungen bröt friden med Hertigarne och bad dem skyndsammast draga ur landet. De landsflyktiga Konungasönerna drogo då först till Danemark; men, när de der icke kunde winna något bistånd, till Konungen i Norrige, der de med all wänskap blefwo emottagna samt fingo Opslo och Kunghälla i förlåning. Derefter bröt Erik friden, for fram med brand och plundring i Westergötland samt upphrände Lödöse. Till ett wärn mot Eriks röfwande och härjande i Westergötland lät Konungen anlägga ett fäste på Gullbergs-Klint, icke långt från Lödöse, wid Göta Elf, i Säfwedals härad. Der finnes ännu en lemning, kallad Gullbergsskans af landtfolket. Men Hertigen och hans dristiga sällar aktade ringa detta fäste och anlade en ny borg på Dalsland, kallad Dalahus eller Dalaborg, hwaraf murar och stenhopar ännu synas inwid Wener-Sjön i Bollnäs socken.

En tid utsände Konungen åtta sina krigshöfdingar med manskap, att bewaka wägarna, som gingo från Dalsland in åt Norrige. De lägrade sig wid en bro, som het Agnebro; men bron refwo de alldeles upp, så att ingen kunde komma öfwer elfwen. Då frågade Hertig Erik sin wän Maths Kettilmundsson, om han icke kunde göra kungsfolket någon afbräck. Detta äfwentyr behagade den lifliga och stridlystna krigshöfdingen öfwermåttan wäl, och drog han en mörk natt med några utwalda män af sitt krigsfolk neder till elfwen. Endast med förlust af en man, som drunknade i strömmen, samm han öfwer och fasttog en fältwakt, som genast yppade, hwar de åtta höfdingarne nu lågo i sin bästa sömn. Med all försigtighet kringhwärfde Herr Maths huset och tog dem alla, nakna och wapenlösa, till fånga. Stort byte af gods, wapen och hästar gjorde der Hertigarnes utsände, som wid sin återkomst erbjödo dem det bästa utaf rofwet. Då samlade Konungen en stor krigshär af hela sitt rike och drog mot Dalahus. Men Hertig Erik hade erhållit all den undsättning, han åstunda kunde, af Konungen i Norrige, så att Konung Birger såg, huru owiß utgången af detta förehafwande kunde

blifwa. Då gingo förståndiga och rättskaffens Swenska män bröderna imellan och tillwägabragte wänskap och förlikning. Riksmarsken Thorgil Knutsson war då med i Konungens följe, och war det i synnerhet hans råd, som werkade denna förlikning. Folket gladde sig mycket häröfwer, emedan Hertig Erik, oaktadt allt det onda, han i sin yra tillskyndat landet, ändock war mest afhållen bland bröderna. Ehuru det i förlikningen blef Hertigarne medgifwet, att fritt råda i sina Hertigdömen och sina arfwegods, föll dem likwäl tungt att tillsäga Konungen lydnad och undergifwenhet; och, emedan allt sådant kom af Marskens wishet, som war Konungens stöd och bistånd i allt, blefwo Furstarne sin gamla fosterfaders hätskaste fiender från den tiden.

37. Om Herredagen i Stockholm; Thorgil Knutssons död och åminnelse.

Ond lön får ofta folkwännen för sin dygd och trohet, här i werlden. Det fick till slut den ärlige Swenske mannen Thorgil Knutsson erfara. På Lena gärd i Westergötland satt han i lugn på sin ålderdom och trodde sig hafwa skydd nog för återstående dagar af sitt goda samwete och ädla gerningars minnen. Derom kunde han icke wara okunnig, att det Päfwiska presterskapet i landet mot honom bar ett fiendtligt sinne, samt att de beryktade honom såsom gudlös och mot Christna Kyrkan otrogen, hwarigenom det enfaldiga folkets kärlek till honom led mycken förminskning. Men fostersönernas stådse wisade wördnad i hans närwaro och wanan att alltid blifwa ärlydd gjorde honom säker, så att han icke for upp till det Herremöte, hwilket i Stockholm war sammankalladt mot höften, samma år brödernas förlikning skedde. Den swaga Konungen stod sålunda ensam utan stöd, och, när de andliga hotade honom med klagomål öfwer kränkta rättigheter, blef han snart förskräckt, och på falska wänners inrådan undskyllade han sig, skjutande på Riksmarsken all skuld, så wäl för denna sak som för oenigheten med bröderna. Då förmåddes han ock slutligen af Hertigarnes wänner att lemna

bifall dertill, att hans trogna fosterfader skulle fängslas och ställas till rätta för både sina och Konungens gerningar. Af rädsla och feghet förrådde sålunda Konungen sin och folkets wän och wälgörare.

Mot Julen satt Marsken på sin gård Lena och hade allenast sina hoftjenare när sig, föga bekymrad om det sig annorstädes tilldrog. Då besökte honom några hans wänner, och samtalet föll på Konungens och Hertigarnes förlikning samt å Herremötet i Stockholm. De började råda honom att taga sig bättre till wara och hafwa mera folk hos sig, emedan han borde betänka, huru Folkungarne warit sinnade i alla tider och oftast swikit sina bäste wänner och rådgifware. Wäl wore honom folket tillgifwet; men Hertig Erik kunde snart wäldsammeligen öfwerrasta honom, och då kunde blifwa för sent för hans wänner att honom bistå. Men han sade sig så hafwa tjent sin Konung och fäderneslandet, att han icke fruktade swara derför, och kunde han icke mißtro, det Konungasönerna skulle sålunda kunna åsidosätta den städse wisade wördnaden för deras fosterfader. Så förblef allt i samma skick, och Marsken lagade sig till att i ro och enslighet begå Julen, då, en afton i begynnelsen af Julfastan, en hop bewäpnade män redo in på gården. Marsken gick ut, igenkände sin måg samt Hertig Erik bland de ankommande och beredde sig att wänligt, såsom hans sed war, dem emottaga. Men de swarade med wrede till hans helsning och röjde snart sitt onda uppsåt, så att han wäl kunde märka, huru som de woro nu komna till hans förderf. Somliga säga, att Konung Börje sjelf war med i deras färd och började anklagelserna mot Marsken för hans handhafwande af rikets angelägenheter. Dertill swarade Marsken: «Mig wore önskandes, Herre! att jag så min Gud tjent hade, som jag Eder, Konung, tro och huld warit.» — Då begynte Hertigarne sina klagomål, att han städse ondt inlagt i Konungens sinne mot dem, hans bröder, och, utan att der tillåts något widare samtal, framburos bojor att läggas den gamla rådsherren uppå, hwilket han utan motwärn sig underkastade, sägandes allenast med sorgse åtbörd till Konungen, i det han räckte sina händer att bindas: «Och detta

kunnen I tillstädja, min Konung, som jag så redligt tjent hafwer!» — Härefter sattes han på en häst, med fötterna sammanlåsta under hästens buk, och fördes med stark bewakning upp genom skogarna till Stockholm, — ridandes natt och dag, så att folket, som älskade Herr Thorgil ganska högt, icke skulle få rådrum att samlas och taga honom lös, — tilldeß han insattes i fängelsetornet på Stockholms slott. Här beredde han sig icke till sitt försvar, utan till döden; ty han war en wis man och såg nu wäl, att, likasom Konung Magnus Ladulås swek sin broder Waldemar, så skulle ock nu Hertig Erik swika Birger och rycka till sig Konungadömet, och detta wißte Hertigen wäl icke kunde ske, så framt icke Konungens stöd, den trogne Marsken, toges af wägen. Hwad som mest förbittrade hans sista dagar, war den tidende, att hans enda kära barn, dottern Christina, war af sin gemål, Hertig Waldemar, förskjuten, och deras äktenskap af Kyrkans tjenare olagligt förklaradt, emedan de woro, sade presterna, i andlig skyldskap, alldenstund Thorgil hade stått fadder wid Waldemars dop. Nu skulle den arma Christina wid sin faders död blifwa lemnad ensam och utan tröst. Tre dagar efter denna äktenskapsskilnad inträdde Rådsherren Herr Folke Jonsson till Fånö, som säges hafwa warit soneson till Jwar Blå, och förkunnade honom med bedröfwadt hjerta, att hans fiender, som nu sutto i rådet, dömt honom från gods och lif, samt att Konungen underskrifwit domen. Med sagtmodig anda, såsom det höfwes en wis man, emottog han dödsbudet.

Der nu är Södermalmstorg, war på den tiden en utmark, der creatur och fänad gingo i bet. Der såg man en dag i början af Fastlagen, eller den tionde dagen i Göjemånad, en ny uppkastad graf. Der skulle den dagen den ädle Marsken Thorgil Knutsson, fordom sin Konungs och folkets trognaste wän, läggas till hwila. Kring fängelsetornet war församladt mycket folk, som åskådade, huruledes den wördnadswärde gråhårsmannen under mycken smälek och begabbelse, som presterna tillställt att förwilla folket, utleddes till afrättsplatsen. Det lugn, som städse följer oskuld i lidandet,

wisade sig i den höga fångens ädla skick och i hans stadiga och säkra gång; hunnen fram till platsen, nedböjde han oförskräckt, efter en blick till himmelen, sitt grå hufwud under bödelns swärd. Ett hugg hördes, — och Sweriges wärn och lycka låg i grafwen. Ett kors uppreste der, öfwer hans graf, och stod qwar i långliga tider, så länge Södermalm war en obygd, på det Christna män, som färdades till och ifrån staden denna led, skulle bedja Gud för hans själ. Men uti ett litet tjäll eller skjul wid grafwen hördes några dagar en Barfotamunk sjunga själameßor, tilldeß den dödes wänner, med Konungens tillstädjelse, nästföljande Pingestdag flyttade den kära qwarlefwan, högtidligen och christligen inwigd åt hwilan, i Gråbrödernas klosterkyrka.

38. Om Bjellbo bröllopp, Hertigarnes färd till Uppland och Påtunaleken.

Minnet af fädrens onda anslag, synnerligen dem, som någon framgång wunnit, har ofta fört barnen från den rätta årans och fromhetens wäg till förderf. Wi hafwa handlat om den ädelsinnade Emund Gamles beteende mot sin broder Anund, Konung Olof Skötkonungs yngre son. Annorlunda hade Magnus Ladulås'es warit mot hans olyckliga broder Waldemar, den han, i stället att wara honom ett stöd, störtade i wanära och från Konungadömet. Så fick nu Hertig Erik i sinnet, att störta sin broder, Konungen, den han wäl wißte wara utan biständ, sedan den gode Marsk Thorgil Knutsson undanröjd blifwit. Men det war nödigt att med stor försigtighet gå till wäga och insöfwa Birger i säkerhet, tilldeß de kunde få honom och de få wänner, han hade när sig, i sina händer. Framp på hösten, till Mariefödelsemeßodag, hade derföre Hertigarne låtit tillreda ett stort gästabud på Bjellbo, då bröllopp dracks för fem af deras förnämsta hoftjenare, hwilket dertill tjena skulle, att de kunde sammandraga sina män och krigshöfdingar, utan att mißtänkas för widare stämplingar. Men, när Konungen trodde, att de som bäst höllo sina lekar wid bröllopp et, begäfwo de sig med alla sina raskaste män i små flockar upp

åt landet och kommo så till sin gård, Hundhammar wid Mälaren, i största hast och tysthet. Der ställde de sina hästar och foro i små båtar öfwer sjön samt kommo en afton fram till Hätuna, der Konungen då hade sin hofhållning. Bröderna gingo genast inför Konungen och helsade honom med all wänlighet, så att han intet annat än godt af dem förmodade; men sitt folk med deras rustning och wapen hade de låtit införa i hoffolkets härbergen. De blefwo wäl undfägnade; men, när Konungen hade gått till sängs, sammankallade de sitt folk, wäpnade sig och öfwerföllo honom i hans sofkammare. En blodig strid började wäl; men, sedan Konungen och de förnämsta hans män blifwit gjorda till fångar, slutades denna olyckliga strid, gemenligen kallad Hätunaleken, den gången efter deras önskan. Biskop Nils af Westerås war då Konungens gäst och blef tillika med de andra fångslad och förd till Nyköpings slott samt der i tornet insatt.

39. Om Arwid Smålåndnings flykt med Konung Birgers son Magnus.

Arwid Smålåndning kallade sig en trogen tjenare i Konung Birgers hof, och, alldenstund trohet alltid warit mycket ärad bland Swenska folket, har hans namn blifwit hållet i berömlig åminnelse. Han war waksam i den olyckliga natten, när Hätunaleken begynte, tog den unga Konungasonen Magnus på sina axlar och flyktade med honom inåt skogarna. Med mycken omsorg wårdade han barnet under denna swåra flykt genom wildmarker och obygder och undankom sålunda slutligen efter många farligheter till Danemark. När han kom in i salen, der Konung Erik Menwed satt med sina män, gick han hastigt fram till honom, lade barnet i hans knå och förtäljde under många tårar, hwad sig uppe i Swerige tilldragit mellan Konung Birger och hans bröder, samt bad Konungen taga den flyktiga och wärnlösa systersonen i sitt förswar. Alla ärade den trogna mannen, och Konungen wisade honom mycken heder samt gaf sitt ja och samtycke till hans begäran. Då tog Konung Erik den unga Magnus Bir-

gersson till sin fostre och höll honom ganska wäl, allt intill den dagen, då han kunde sända honom med krigshär hem igen till hans fädernerike.

40. Om Hertig Eriks Bröllopp, som intet blef utaf. Ofrid med Norrige och Danemark. Förlikning i Nyköping (1308).

Hertig Erik tyckte sig nu hafwa wunnit all önskelig framgång och tog, med sin broder Waldemar, alla slott och fästen in öfwer hela riket, utom Stockholm, der borgarne den tiden icke så lätteligen läto sig förleda till otrohet mot sin Konung. De swarade: «Så länge Konung Birger lefwer, willja wi hålla honom wär ed och lofwen.» Medan sålunda Maths Kettilmundsson dels låg för Stockholm, dels for omkring, att komma landet Hertigarne i händer, tänkte Hertig Erik mest på sin unga brud, den fagra Ingeborg i Norrige. I Kunghälla tillreddes ett gästabud med allt det öfwerflöd af spis och dryckeswaror, som i Hertig Eriks hof öfligt war wid sådana tillredelser, och tycktes Konungen och Drottningen i Opslo ej mindre omkostnader förehafwa till bröllloppet. Mot höstten, året efter sedan Konung Birger togs på Håtuna, red Hertig Erik med sina hofmän och många andra förnäma gäster till Kunghälla. Drottningen och den unga Ingeborg Hakonsdotter hade alltid haft god willja till den ståtliga fästmannen; men Konungen låg mer i sinnet, att Kunghälla Slott, och dermed en del af Wiken, samt Wardberg och Hunahals borgar, med norra Halland, woro i Hertig Eriks wåld, och förelade han honom nu det willkor, att han skulle lemna Wardbergshus i Konungens händer, om han wille winna sin önskan med bröllloppet. Hertigen, mer mån om sina besittningar och förlitande sig på Drottningens och den wäna Ingeborgs huldhet, swarade sålunda till Konungens begäran: «Gud gifwe henne lycka, ehwar hon går; Wardberg får du ej åter i år!» —

Derefter tog Hertigen afsked af Konung Hakon och for till Kunghälla, der han med sitt hoffolk höll sig glad och förtärde bröllloppskosten. Det är sannolikt, att wänliga bud gingo den tiden mellan honom och hans tillämnade brud samt

Drottningen; men Konungen rustade sig till krig och bortlofvade sin dotter Ingeborg till hans brorsson, den unga Magnus Birgersson, som då war i Danemark; Grefwe Jakob af Halland war då hos Konung Hakon och gaf honom alla deßa råd. Han styrkte jemwäl Konungen att på en holme i elfwen ofwan Kunghälla bygga ett fäste, som kunde för Hertigen afskära gemenskapen mellan Wiken och Westergötland. Då tillbytte sig Hakon nämda holme, som kallades Elfwebacken, utaf bönderna i Tegnatorp och Jörlanda, mot en ång och ett fjell, Jättefjell benämdt. Slottet byggdes först af trå, men sedan af sten med wäldiga murar, så att det blef bland de starkaste borgar i hela Norden, och synas ännu der på elfbacken märkliga lemningar efter hwalf, källrar och grafwar. Af denna tillställning såg Erik wäl, att hans wälde i Wiken war förminskadt, emedan den nya borgen alldeles stängde wägen för dem, som wille färdas elfwen mellan det Gamla Bohus, eller Kunghälla slott, och Lödöse.

Sent om hösten inföllo i Swerige både Danskar och Norrmän, och stor ofrid yppades till skada och förödelse å alla sidor. Uti denna fejd ådagalade Hertig Erik och hans wän Maths Kettilmundsson sådana prof af wågstycken, mandom och klokhet, att de wunno ewärdelig krigsära, och, ånskönt de utarmade folket, dragande fram och åter med sin härsmagt, hade de dock, för sin hurtighet, wänliga umgängelse och städliga skick, stort insteg bland menige man och wunno allestädes seger. Dock, emedan de wäl sågo, att detta krig lände till deras och landets slutliga förderf, gjorde de stillestånd och foro till Nyköping, der tillsägande Konung Birger befrielse ur fångenskapen, om han wille med dem ingå förlikning. Birger hade då, af ånger och sorg deröfwer, att han förrådt sin och rikets wälgörare, den trogna Thorgil Knutsson, samt betagen af hat och hämdlust till sina bröder, som så swikit honom, kommit så ifrån sig, att han efter denna tiden war likasom sinnesswag och jakade till alla råd, men helst dem, som mest lände honom sjelf och riket till förderf och skada. Hertigarne, i samråd med dem af rikets förnämsta män, som wid Fastelagstiden woro samlade i Örebro uti detta ärende, kommo efter Påsken till Nyköp-

ping och förelade Konungen en skrift, innehållande förlikningswillkoren. «Han skulle åtnöja sig med en treding af riket, med Konungs namn och magt; de öfriga två delarna skulle hans bröder råda såsom Hertigdömen. Han skulle aldrig utkräfwa hämd för hwad han lidit, utan befrämja brödernas och hela Konungadömets frid och skaffa wänskap af Danmark samt Norrige.» Birger underskref deßa willkor, utan all besinning, och annammade derpå Herrans lekamen och blod, att han det hålla skulle. Så säger härom Rimchrönikan:

"Han skall hafwa sin tredje del,
' Om han will swärja wid then Christ,
"Then himmel skapade, löf och qwist,
"Och opå thet helga bröd,
"Guds lekame, för oß tolde död."

Birger swor allt, rätt fram som det honom förelades, och lofwade än dertill, att, «dereft han mot sådan ed och lofwen bryta skulle, hwar Swensk man skulle wara fri och lös ifrån honom swuren tro- och huldhetsed.»

Största delen af landet Sunnanskogs blef i detta brödraskifte Birger tillegnad, och en sågen är i Westergötland, att Konungen en tid wistats der i enslighet å sin borg, deraf kallad Börjehall. Ännu wisas af landfolket de gamla hopfallna stenhögarna derefter å ett högt berg inwid en liten insjö, Bjurssjön benämd, på allmänningen Klyftamo. Om det war denna första tid efter befrielsen ur fängelset, som Konungen här tillbragte i stillhet, så warade dock icke länge, inan oron waknade i hans bröst, och sorgliga minnen med förskräckliga hämdetankar uppfyllde hans sinne. Han glömde sin ed och heliga förpligtelse och for, fram på sommaren, öfwer till Gottland samt dådan till Danemark. Konung Erik Glipping tog derstädes med all heder emot sin swåger, och stor glädje war, når Birger återsåg sin son Magnus; men båda swågrarne tänkte icke på annat än hämd och Hertigarnes förderf. Derefter begyntes den stora ofrid, som i twänne år

förhärjade och nära ödelade Skåne, Halland, Småland och Westergötland.

Det gamla fäſtet Rumlaborg i Smålanden anlades denna tid af Hertigarne mot de Danſke på gränſen, der wägarne från Skåne, Halland och Östergötland mötas. Icke långt ifrån Husqwarn, inwid landswägen, utwiſas ännu det rum, der borgen ſtått, med märken efter wallar och grafwar, faſtän allt med gräs och buſkar nu är öfwerwext. Här hade Hertigarne, wid wägens inlopp till ſkogen Holweden, gjort förhuggning och andra hinder ſamt ſtodo wäl beredde till att emottaga den wida manſtarkare fienden. Wärnamo, icke långt härifrån, är en mycket behaglig och namnkunnig by wid Laga-Å; der uppſtälde Hertigarne ſina fylkingar, öfwerſågo och uppmodade folket. Maths Kettilmundsſon ſkulle föra hufwudbaneret i ſtriden; men, ſom han red fram med baneret, ſtötte hans häſt mot en ſten och ſtupade, hwarwid Riddaren kaſtades i mark, och banerſtången braſt i ſtycken. Ondt förebud tyckte detta både Hertigarne och folket wara; och blef för detta järtecken ſkull beſlutet, att icke drabba med fienden tillſammans den gången, utan delades hären i tre hopar: en del gick till Lödöſe och Skara; en del med Hertig Erik till hans förnämſta borg, Kalmarne; och en del med Hertig Waldemar till Stockholm och Nyköping, att ſålunda förſwara rikets förnämſta faſta orter. Konungarne, med den Danſka hären, kommo utan hinder fram till Nyköping; men wid den borgens belägring, från Michelsmeßan till Juledag, uträttades intet, emedan trogna och redliga Swenſkar denſamma innehade och manneligen förſwarade mot de Danſke; utan, när lifsmedlen började tryta i orten, längtade ſå wäl de Danſka ſom Tyſka höfdingarne och folket hem igen och twungo ſlutligen Konungarne, att med oſeger återwända. Hertig Erik war under tiden i Westergötland och höll ting med landtfolket om rikets förſwar. Men, när han fick deßa tidender om Konungarnes återtåg, mötte han dem i Helſingborg och ſlöt med dem frid, på ſamma willkor, ſom twänne år förut beſwurna blifwit af Konung Birger.

41. Hertigarne dricka sitt bröllopp i Opslo (1312) och hålla derefter hof och torneríspel i Lödöse.

Konung Hakon i Norrige hade under tiden fört ofrid på Hertig Eriks område i Westergötland, som i sista brödraskiftet kommit på hans lott, och tagit gamla Bohus, eller Kunghälla slott, in genom en Norsk man, som det honom förrådde. Men snart återtog Erik sin borg och wisade Norrmannahären, att de Swenska ej så lätteligen låta sig afwisa. Konung Hakon war till slut glad att få gifwa sin sköna dotter Ingeborg åt en så hurtig brudgum som Erik, till en ewärdelig förlikning mellan honom och Hertigarne. Waldemar fick ock nu till brud Konung Hakons brodersdotter, och dracks detta dubbla bröllopp, med stor prakt och förnäma gästers hederliga undfägnande, Michaelidag i Opslo. Följande wåren, wid Pingesttid, började Hertig Erik att bygga en den tiden wida ryktbar gästsal på en ljuflig slätt wid elfwen, med Lödöse borg på den ena sidan och en forsande ström på den andra. Salen, som inan war beklädd med Pell och Sindal, det är kosteligt silkestyg, samt i taket med Baldachin, eller täcken af wirkadt silke, blef färdig mot hösten, och gjorde då Hertigarne för Konung Hakon och hans hofmän samt fruentimret ett hederligt hemkomst-öl. Många Tyska Grefwar och utländska Herrar woro ock der gäster, bland hwilka de, som uti den ofriden någon skicklighet och mandom wisat, af Hertigen wordo till riddare slagna. Torner- och skådespel felades icke der, icke heller sparades någon kostnad wid gästernas förplägning eller deras begåfwande wid afskedstagandet. Derefter reste Hertig Waldemar till Kalmarne; men Erik blef på Högnatorp, den tiden en behaglig kungsgård wid Axewall, öfwer Julen med sin unga brud.

42. Om Folkets tillstånd, hungersnöd och pestilentia samt onda jårtecken.

Ofta händer, når furstarne lefwa i prång och öfwerflöd, får folket lida brist och hungersnöd. Så war ock denna tiden skickad. Birgers hoshållning war icke så lysande och fåfäng-

lig som Hertigarnes; men för ofriden skull måste han dock hafwa mycket främmande folk når sig och hårdt beskatta sitt land; särdeles blefwo gårderna tryckande, sedan presterna, efter den gode Thorgil Knutssons död, åter gjort sig fria från alla bidrag till fäderneslandets gagn och försvar. Huru de Påfwiska prester den tiden ömmade för folket, kan märkas af den stadga, Ärchebiskop Nils påbjöd, «att den, som icke till midfastan utgjort sin tionde, skulle ej få begå Herrans Nattward, och, om han under den tiden doge, icke få i kyrkogård begrafwas, tilldeß arfwingarne tionden utgjort.» Så plågades folket af både andliga och werldsliga Herrar. Härtill kom, året efter Opslo bröllopp, swår misswext öfwer hela landet, så att många föllo döda ned af hunger och matthet. Konungen war blifwen likasom sinnessswag af osäkerhet för lif och frihet och tänkte på, huru ofta han rönt af sina bröder swek och förråderi, twärtemot swurna eder och försäkringar; och for han derföre omkring och tog af dem, så wäl som af rikets Herrar, ny tro- och huldhetsed. Öfwerallt i landet war osäkerhet, elände och förtwiflan. Allenast i klostren, och wid Hertigarnes och Maths Kettilmundssons gästabud och lekar, war öfwerflöd och munterhet. Dertill med yppades uppror i många Konungens landsändar, hwaraf hans sinne blef ännu mer bekymradt, och sällan sitta glada hofmän i fattig och sorgbunden Konungs hof. Drottningen och Riksdrotset Johan Brunke besinnade detta och förbittrades allt mer i sitt sinne mot Hertigarne, ju mer de sågo dem wänsälla samt deras måns gladare lott och öfwermod; de wäntade efter lägenhet till hämd och wedergällning.

Knapar kallades denna tiden sådana landtmän, som af börd och rikedom wäl kunde hafwa rätt till län och höga ämbeten i Konungens hof, men försmådde sådant, aktande högre att lefwa i frihet och oberoende å sina gårdar. De hade ofta stort anseende hos folket, ånskönt de af hoffolket ansågos med förakt, såsom mindre fina och belefwade, hwaraf det hädeordet Knapadel kommit. En sådan säges hafwa lefwat i Småland, wid namn Bugge, den de utarmade bönderna, när de icke tyckte sig kunna bära de ökade skatterna, togo sin tillflykt

till och utwalde till sin Konung. Men de blefwo genast af Konungens krigsfolk öfwerwunna, och deras Konung slagen.

Bland Gottländningarne skedde ock ett upplopp mot Konungens uppbördsmän, som de ökade skatterna uppbära skulle. Dit gick Konungen sjelf med sina skepp och mycket krigsfolk och höll ett slag med bondehären; men Birger och hans män blefwo slagna på flykten. Det säges, att, när de uppretade bönderna hårdt efterjatte de flyende, funno de Konungen, som undanstuckit sig uti en haßelbuske der uti marken, nu ett gärde till gården Läderbro, kalladt till minne häraf Stora och Lilla Hasseln. Men namnet Läderbro har byn fått deraf, att, när bönderna skulle gå öfwer strömmen och i hast icke kunde anskaffa någon bro, lade de sina matsäckar af läder tillhopa och gingo så på dem öfwer strömmen. I början tilldelade de Konungen flera hårda slag och hade welat dräpa honom; men en ansedd och hederlig man från Heiman ibland dem steg fram och, förehållande dem deras ofog, skaffade Konungen grud och frihet, att återwända hem med sitt folk. Den mannen belönte Konungen sedan med skattefrihet och flera förmåner. Sådana olyckliga krigsbragder beryktades snart omkring landet, och hade Konungen och hans män deraf ringa heder hos landtfolket.

På en holme i Motalaström, wid staden Norrköping, låg fordom en gammal borg, der Ring Dagsson, då han för sina fiender war landsflyktig ur Norrige, säges hafwa haft sitt säte, och som ännu kallas Ringstaholm. Lemningar efter borgen och bryggan, som warit mellan den förra och landet, wisas der ännu. Der, så förtäljes i chrönikorna, skedde, andra sommaren efter den hårda mißwexten, det järtecken, att blodregn föll af himmelen i strida droppar, och Motalaström stadnade midt i sitt lopp. Då spådde folket deraf blodiga och fasansfulla händelser, som stundade, och de fromma i landet suckade till Gud om beskärmelse mot ytterligare nöd och landsplågor. Året härefter inträffade swår mißwext, hungersnöd och pestilentia.

Sjette Capitlet. Folkungarnes slutliga Undergång. Digerdöden och inbördes krig förhärja landet. Den första utländska Konung inkallas (1363).

1. Om Hertigarnes resa till Nyköpings Gästabud.

Från Kalmarne hade Waldemar med sin unga Furstinna begifwit sig till Öland och höll sitt hof på Borgholmshus, der de mestadels, för ortens ljuflighet skull, wistades i twänne år, allt intill den olyckliga stund, då Hertigen, med några få sina män, sent om hösten red till Stockholm och, wid sin färd förbi Nyköping, besökte sin broder Konungen och Drottning Märtha. Ju mer de gamla sorgers minne wid detta möte waknade i Drottningens hug, desto sorgfälligare dolde hon det under de fagraste ord och wänskapsbetygelser. Furstarne sjelfwa, lättfärdiga från hat till wänskap, förstodo ej, huru paß djupt sorgesåret skulle gå i ett modersbröst, det man frånrycker deß förstfödde son i en sådan fasans natt som Håtuna-natten. Waldemar trodde lätteligen, att allt ondt war glömdt, och lofwade efter kort wistande i Stockholm komma tillbaka till ett gästabud, som Konungen wille hålla i Nyköping med sina bröder, till en ewig försoning. Detta slägtmöte utsattes till nästa Söndagen efter Sanct Nicolai dag. Wål fägnad och rusad af både söta ord och drycker, tog Waldemar afsked och lofwade på utsatt stämmodag komma med sin broder dit tillbaka.

Det säges, att Hertig Erik, med den fagra Ingeborg och sonen Magnus, som war född i Westergötland, tillbragt sin sista Jul på Högnatorp (nu Höjentorp). Mot hösten derefter hade han begifwit sig till sin gård Davön i Westmanland, dit hans broder Waldemar kom till hans möte. Då hade Erik fått bjudningsbref till gästabudet i Nyköping, men sade sig föga lit kunna sätta till hofwet derstädes, färdeles som de borde minnas, huru Riksdrotset Brunke mot dem war sinnad. Waldemar öfwertalte dock till slut sin broder, och anlände de, aftonen före den utsatta dagen, till Swärta, en timmas wäg från staden, der nu ett jernbruk är med samma namn.

En ung Riddare, som egde kunskap om Drotsets anslag mot Hertigarnes lif, kom der emot dem och sade, det de ingalunda borde inställa sig i borgen, emedan der wäntade dem död och förderf. Waldemar blef wred och swarade: «Alltför många äro de nu, som lägga ondt imellan oß bröder; och, inan de förja oß, lärer en part af dem komma att hänga i galgen.» Dermed for Riddaren mißlynt och bedröfwad bort; men bud kom ut ifrån staden, sägande, det de woro så högeligen efterlängtade, att Konungen och Drottningen samma afton wäntade dem till gäster. De efterkommo då de utsändas begäran och redo friskt in i staden och upp på borgen. Öfwermåttan wänligt, med famntagande och kyßande, helsade dem Konungen och Drottningen wälkomna, och wordo kräseliga rätter för dem framdukade, samt mjöd och win till öfwerflöd iskänkt och drucket, så att Hertigarne, wäl plägade, slutligen fördes in i sina sofkamrar, der de snart insomnade. Deras hofmän och följeslagare hade likaledes blifwit wäl undfägnade, och, emedan dem icke war rum i borgen, ledsagades de af Konungens tjenare ned i staden, hwar och en till sitt bestämda härberge; Drotset Brunke följde dem med många söta och snöda ord till godnatt, stängde så efter dem slottsporten till och lät den wäl tillbomma och förwara. Portenären blef den natten icke betrodd att förwara nycklarna, utan tog Drotset dem sjelf om händer. I stora borgsalen samlade han sedan Konungens dertill utsedda tjenare, och bör det märkas, att Brunke sjelf war af utländsk börd, såsom ock de flesta, de der i detta nidingsdåd gingo honom tillhanda. Wäpnade med armbost och swärd samt pantsarklädde, hastade de till Hertigarnes sofkammare och inslogo dörren med stort buller, hwarwid de förskräckta waknade. Waldemar sprang upp, kastade hastigt någon tröja på sig och slog den närmaste under sig; men, när Erik såg, att motwärn war dåraktigt, då de stodo nakna bland så stor öfwermagt, bad han Waldemar gifwa sig i Konungsfolkets händer. Drotset lät sedan släpa dem ned i det djupaste fängelset i tornet, der de, under swåra hugg och slag, insattes med ben och armar i en grof stock, smidda i halsjern och bojor om händer och fötter,

och wordo halsjernen fastslagna i muren. Så sutto nu den storsinnade Magnus Ladulås's söner halfnakna på ett smutsigt golf, slagna i jern och höljda med blod och orenlighet. Konungen sjelf kom att se deras jämmerfulla belägenhet. Då hof han upp ett fånigt skratt och frågade, «om de hade glömt Håtuna-dansen.» Om morgonen, inan dager wardt, hördes nere i staden rop och jämmer af Hertigarnes folk, som, inan de hunno sig kläda eller sätta sig till motwärn, under Brunkes och hans grymma handtlangares anförande till stor del mördades; men några kommo på flykten, och kringspred sig snart genom dem i landet ryktet om den olycksdigra nattens händelser. Af denna och den hämdestrid, som derefter följde, kom denna allmänt ännu kända sägen bland folket:

"Nyköpings gästabud och Håtuna lek
"Hafwa gjort många kinder blek'."

9. Konungens besök i Hertigdömena. Eriks och Waldemars död. Magnus Birgersons ankomst till Swerige.

Oqwald besittning af hela Konungadömet förmodade Konungen sig nu hafwa wunnit och war glad öfwer sin hämd och sina anslags framgång. Han drog genast för Stockholm och wille intaga sin broder Waldemars Hertigdöme, men blef ständande wid Norr-Ström på skogen, eller Norre-malm, emedan höfwidsmannen på slottet uppdragit windbryggan och nekade Konungen inträde i staden. Hans trolöshet mot bröderna hade så uppretat alla sinnen mot honom, att Stockholms inwånare samlade sig och gjorde ett utfall ur staden, angripande honom med stor mandom, och slogo honom på flykten. I alla landsändar reste sig ock de olyckliga fångarnes wänner upp, till att hämnas detta swek och skynda till deras befrielse ur fängelset. Uppländningarne samlade sig under sin Lagman Birger Pedersson, Westgötarne under den tappre Maths Kettilmundsson, och Småländningarne under Carl Arwidsson af Kalmarne, hwilkens fader warit med Hertig Erik i Nyköping och der blifwit dräpen. Denne Carl kallade sig Elinesson af sin moder, som war af Folkungaätt.

När Birger såg, att folkets kärlek till hans bröder war

få stark, drog han med sitt folk ned åt landet, begärde hjelp af Danemark och bjöd sin son Magnus komma att återtaga sitt arfrike. Det säges, att han wid sin afresa kastat fängelsenycklarna i sjön och beslutit sina bröders död; men en annan sägen är, att han lemnat fångarna i Drotsets och de grymma utländningarnes wåld, som gjorde det emot Konungens willja, att de från den dagen icke mer gåfwo fångarne någon föda, utan lemnade dem till en fasansfull hungersdöd. Erik, den mer slagne och misshandlade, lefde derefter allenast i tre dagar, Waldemar i ellofwa; och det säges, att han i sin ångest och förtwiflan ätit af sin broders döda kropp samt med händerna gråfwit djupa hål i golfwet inwid muren, der han satt fångslad.

Sådan är berättelsen, som spreds ibland folket om Hertigarnes ömkanswärda död; men af deras testamente, som är skrifwet i fängelset, och hwaruti alla kloster och kyrkor samt Helig-Andshusen blifwit rikeligen begåfwade, och de flesta gamla Folkungagodsen lagda under klostren, synes det, att de fått sig Christligen till döden bereda.

Sedan drog Birger ned mot Hertig Eriks länder och höll ett slag med hans folk wid Skärkind i Östergötland; men, såsom mestadelen hände, gick honom jemwäl nu, att han med sina män tog flykten. Från denna tiden omtalas icke Skärkinds Borg mer. Den hade i de äldsta tider warit en Konungsgård och sedan ett Folkungasäte. Länge, intill sednare tider, stodo de gamla fallna murarne qwar; men nu är rummet med all sin farntida härlighet förgätet. Nere i Westergötland, wid Allebergs-ända, ligger en by wid namn Karlabylånga, så kallad, för det han war byggd gård wid gård längs utmed stora landswägen, wid en fjerdedels mil långt. Der hade bönderna ofta sin samlingsplats, såsom ock händelse war, när Ragwald Knapphöfde blef slagen. När bönderna sporde den tidende, att Konungen hade derstädes fattat stånd med sitt krigsfolk, samlade de sig från alla orter och stodo tillreds att anfalla Konungen. Men, när han såg, att hans hofmän woro få mot bondehären, tog han det råd, att med böner och försäkringar, det god förlikning af all twist snart skulle ske, betinga sig tre dagars stillestånd. När så war med

Konungen aftaladt, ſkingrade ſig en del af bönderna, att ſkaffa matförråd; men en del ſtadnade qwar i lägret wid Karlaby. Swenſk bonde den tiden ſade: «Mans ord är mans åra», och aldraminſt war att förmoda ſwek i Konungs ord. Men, ſå ſnart Birger ſåg bondehåren minſkad och ſin här med ankommande Danſkar och hofmän mer och mer förſtärkt, anföll han bönderna oförmodandes och föga annorlunda än ſlagtade de godtrogna allt intill aftonen, och, på det de, ſom woro kringrände af fienden, icke ſkulle komma undan, lät han ſitt folk itända byn under mördandet. Härom ſäger Rimchrönikan:

"Thet gjorde Konungen förthy,
"Att hans folk ſkulle bättre ſe
"The ſaluge bönder. Tå tappade the."

Men det meſta, Konungen wann med denna låtta ſeger på de ſaliga eller låttrogna Weſtgöta bönder, war hat och wanåra. Ifrån den dagen blef Birger ſlagen, ehwart han wände ſina wapen, tilldeß han tog det rådet att flykta öfwer med Märtha, ſin Drottning, till Gottland. Men Drotſet ſände han till Danemark efter ytterligare biſtånd, under det hans ſon Magnus inneſlöt ſig på Stegeborg, ſom den tiden war ett ſtarkt och wäl bewaradt fäſte. Wid en wik i Öſtgöta ſkären utwiſa ännu några grushögar, hwar den wäldiga borgen fordom tima ſtod, och jorden deromkring plöjes nu af fredliga händer. Men der i ſkären blef Brunke, når han kom med en ſtor flotta från Gottland, öfwerwunnen och tillfångatagen, tillika med många af de utländſka herrar, ſom warit med wid Hertigarnes fångſlande. Litet derefter blef ſjelfwa borgen intagen, och Konungaſonen Magnus måſte gifwa ſig i Maths Kettilmundsſons händer. Alla deßa fångar blefwo förda till Stockholm och der å ſlottet i fängelſe inſatta. Då flydde Birger och Drottning Märtha till Danemark och återſågo Swerige aldrig mer.

3. Riddaren Maths Kettilmundsson blifwer Rikspföreståndare. Slaget wid Mölklång (1318).

Hertig Erik efterlemnade twänne barn, sonen Magnus och dottern Euphemia. När tidende kom till Davö om Nyköpings gästabud, fruktade sig Ingeborg mycket för Birgers magt, och tog hon sin tillflykt till Skaraborg med sina barn. Då kom Riddaren Knut Porse af Halland med många stridbara män och tillsade Hertiginnan sin tjenst, förenande sig med Maths Kettilmundsson mot Konung Birger och hans anhängare. När Konung Birgers trolöfa anfall på bondehären wid Karlaby-långa blef kändt i Skara, wände sig allas sinnen ifrån honom, och Westgötarne gingo ifrån den tiden Hertiginnan och hennes son tillhanda, sägande sig ingen annan öfwerhet willja sig undergifwa, än henne och Maths Kettilmundsson. Detta stadfästes på ett Herremöte i Skara wid midsommartiden, då Herr Maths waldes till Rikspföreståndare eller, såsom han kallade sig, Swea Rikes Hufwudman. Hertig Waldemars efterlefwande enka, Ingeborg Eriksdotter, hade utwalt Öland till fristad i sin sorg, framför andra orter uti mannens fordna hertigdöme. Hon war mycket afhållen af folket samt lefde och dog der med sina twänne barn.

Efter Midsommaren drog Herr Maths ned åt gränslandet, att uppsöka Danska hären, emedan Westgötarne wille utkräfwa hämd för sina landsmäns mord wid Karlaby-långa, och rådeligt tycktes wara att med all flit werkställa detta, om Dansken tillåfwentyrs kunde så affärdas, att han miste lusten att mer komma tillbaka.

Nere i Skåne är en ort, benämd Göinge, men fordom Götunge, Härad deraf, att en gammal Götisk folkstam derstädes byggt och bott allt intill wåra tider, såsom folkets krigiska lynne, styrka och förstånd, mångfaldiga minnesmärken från forntiden, plägseder och lefnadssätt nogsamt wittna. I detta härad, och wid den ort, som heter Finsta, sträcker sig utefter stora landswägen till Helsingborg en ljunghed med stensättningar och många uppresta hällar, dem folket

säger wara minnesmärken efter ett stort slag. Der, wid en gård, som kallades Mölklång, upphann Herr Maths med Götiska hären den Danska, och en hård drabbning föreföll, hwarifrån han efter sin wana gick med ärorik seger och stort byte; men de Danske togo flykten, och woro de glada, som med lifwet kommo undan till Danemark. Tilläfwentyrs är detta det stora slag, derom ännu sägen går bland folket, och ett qwäde blifwit diktadt, som begynnes sålunda:

"På Jättery Wättery, der ständar ett gny,
"När slaget stod mellan Gunarp och Medelby."

4. Herredag i Stockholm. Riksdrotset Johan Brunkes ömkeliga slut.

När Hertigarnes lik ifrån Nyköping inburos i Stockholms stad, hade sig samlat en otalig hop af folk, och med stor högtidlighet begicks deras jordefärd. Swårligen lärer någon nu för tiden kunna tro och föreställa sig det intryck på folkets sinnen, en sådan likfärd efter de Katholska folkens kyrkoseder hade. Långsamt genom gatorna framskridande prester, hopar af Gråmunkar och Nunnor, i sin sorgliga drägt höjande en ljuflig och härlig sång af heliga psalmer, föregingo liken. Riddare och krigsfolk, tysta och bedröfwade, följde derefter. Så framskred tåget till Storkyrkan, der liken blefwo jordfästa. Hos folket hade minnet af de kåra furstarnes ungdoms lysande åra och deras gifmildhet samt den wederstyggliga grymhet, hwarmed Birger skiljt dem wid lifwet, förbittrat mot honom och hans son allas sinnen, så att från den stunden woro de fallna från all god willja i Swerige, och skedde nu i folkets hug afsättningen från Konungadömet; ty ingen Konung kan afsättas förr från riket, än han är affatt förut från kärlek och förtroende i folkets hjertan.

Från Skånska fejden kommo Herr Maths och Knut Porse hem till Skara med stort byte, till det mesta taget i de rika städerna Lund och Malmöja samt några andra städer, såsom brandskatt, eller lösen, att slippa brand och plundring.

Wid Allhelgonamessan kommo de med Rikſens Råd, Biſkopar och andra de förnämligaſte män i landet tillſammans i Stockholm, att ranſaka öfwer Drotſet Johan Brunke och de utländſka män, ſom honom behjelplige warit wid Hertigarnes fångſlande och död. Då blef Brunke dömd, ſåſom wåldsman och förrådiſk rådgifware, att halshuggas och, i fyra parter delad, läggas å ſtegel och hjul. Samma dom ſkulle ock hans medfångne undergå. Den dagen, då Brunke utfördes till råttarepladſen, högſt uppe på ſandåſen utanför gamla Norrbro, der nu Brunkebergstorg är, war ſtort tillopp och gny af det förbittrade folket. Länge ſutto de afrättades kroppar der å hjulen, och ſandberget fick till minne af denna tilldragelſe namnet Brunkeberg. Men åſen eller berget, ſom war en malm, eller ſkogwuxet ſandberg, war högſt, der nu Brunkebergstorg är, och förmenas, att der war afrättsplatſen, emedan wid gräfning i ſednare tider ben och qwarlefwor af menniſkokroppar derſtädes blifwit funna. Men berget ſträckte ſig den tiden, ſkogbewuxet, fram öfwer Johannis Kyrkogård mot Träſket, Brunnswiken och Rörſtrand. Twänne wägar, en från Roslagen, och en från Solna ſidan, lupo på hwar ſin ſida om berget in till ſtaden och möttes wid Norrbro, gent emot Helgeandsholmen, der nu Stallholmen är. När Clara och Jakobs Kyrkor ſedan byggdes, förde en ſkogswäg upp öfwer berget och kallas nu Clara Bergsgränd, på den ena, och Jakobs Bergsgränd, på den andra ſidan. Spetſens Backe, Trumpetare-, Styckgjutare-Backen och flera gränder, ſom luta ned från berget mot Ladugårdslands-Träſket, äro minnen af bergets ſträckning, och är wid ſlutet af Norrtullsgatan ännu qwar en del af ſandåſen.

När Konung Birger och Drottningen, hwilka den tiden wiſtades på Gottland, förnummo det tumult, ſom det mot honom för bröderamordets ſkull uppretade folket hållit wid Brunkes afrättning, uppgåfwo de all tanke på Sweriges återwinnande och foro till Danemark, der de lefde i ſorg och förakt till ſin död. De hafwa båda i Ringſteds Kyrka fått ſin lägerſtad. Hertig Eriks lik fördes, någon tid efter Brunkes afrättande, till Uppſala och ſattes i ett eget grafchor. Koſtbara ſil-

kostickade täcken, att på högtidsdagar bredas öfwer grafwen, jemte mycket guld och silfwer, skänkte hans enka, Fru Ingeborg Hakonsdotter, till Uppsala Domkyrka, utom sex täcken till Baldachin, eller himmel öfwer grafwen. Men af detta grafchor finnes nu intet minne der i kyrkan mer.

Om den falska Brunke war en wisa diktad, som sedan länge sjöngs bland folket både i Swerige och Danemark, så lydande:

Wisan om Johan Brunke.

En röst:

Fru Ingeborg hade de bröder tre;
För Sweriges Krona deras lif låto de. —
För osann sak så blefwo de Herrar aflifwad'.

De åhörande upprepade:

Bröder tre;
För Sweriges Krona deras lif låto de.

Första rösten:

De Herrar skulle till Swerige rida;
Fru Ingeborg bad dem hemma bida.
För osann sak så blefwo de Herrar aflifwad'.

Åhörarne upprepade:

Till Swerige rida;
Fru Ingeborg bad dem hemma bida.

Första rösten:

Fru Ingeborg ståndar i Helsingborgs port:
"Mina kära bröder, I riden icke bort!" —
För osann sak så blefwo de bröder aflifwad'.

Åhörarne:

I Helsingborgs port:
"Mina kära bröder, I riden icke bort!"

Första rösten:

Då målte de bågge bröder tillika:
"Oß långes fast till wårt fädernerike." *) —

"I dwäljens hos mig i dagarna fem,
"Medan jag förtäljer min starka dröm.

"Mig drömde, edra kappor de woro utaf bly;
"Mina ädla bröder, I woren deruti.

"Och de wordo spända allt omkring eder hals:
"Så wißt det betyder, Eder händer stor fals." **) —

De Herrar akta' icke till Fru Ingeborgs råd;
De redo till Swerige, i dagarna twå.

Och der, som de kommo på hwitan sand,
Der mötte dem Brunke, den otrogne man:

"I warer wälkomne, I bröder båda;
"I dricker Jul med wår Drottnings nåde!" —

De Herrar rida till Nyköpings stad,
Och der möter dem det falska råd:

"I lägger af brynjorna uti wår by,
"Och gånger upp i slottet i hofkläder ny!" —

De Herrar träda genom dörren in,
Konung Birger ståndar dem upp igen:

"I warer wälkomna, I bröder båda,
"Och willjen I dricka Jul i år med wår nåde?" —

De Herrar togo watten, och de gingo till bord;
De talte så mångt ett allwarsamt ord:

"Wälkomna, mina kära bröder båda!
"Och må jag ej ensam för landet råda?" —

"Och wäl äro wi edra kära bröder båda;
"Men icke må I ensam för landet råda." —

De åto och de drucko så liten en stund;
Så fann Brunke på ett annat fund:

"I gode Herrar, hwad willjen I nu göra,
"Willjen I ej dricka och dansen röra?" —

---

*) Wi införa härefter allenast föresjungarens ord.

**) Fals: falskhet.

Och de danſade ut, och de danſade in;
Herr Brunke han ſkänker det klara win.

De Herrar de ſtodo på golfwet och qwädde;
Herr Brunke och Konungen i råd ſammanträdde.

Hertig Waldemar talar till broder ſin:
"Erik! wi dricka för mycket win.

"Wi må oß wäl wakta för Brunkes ſwänker;
"Han kan ſå många falſka ränker!" —

Hertig Erik ſlog upp med hwitan hand:
"Skulle wi oß frukta i fäderneland?

"Wi äro hitkomna på tro och på lejd
"Och weta ſlått intet af någon fejd!" —

De danſade och drucko den dag till ända;
Så wordo de ljus och bloß upptända.

De Herrar, de ſkulle till ſofrummet gå,
Att hwilas på ſilke och bolſtrarna blå.

Så bleſwo de ledſagad' i tornet in,
Och Konungen han log under ſkarlakan ſkinn.

De wißte icke annat, än det war gamman,
Förr än han ſlog alla de dörrar tillſamman.

Hertig Erik ſig wärde ſåſom en man,
Till deß han hwarken ſtol eller ſångſtolpe fann.

När ſångeſtolpar ej längre kunde wara,
De Herrar måſte nakna i tornet fara.

Der ledo de ſtor nöd och twång,
Af froſt och kölD och hungers ſwång. —

"Wi giſwa dig, Brunke, det guld ſå röd,
"Du giſwer oß litet watten och det torra bröd!" —

"I kunnen ej få här i Swerige, uti eder nöd,
"En kall drick watten eller det torra bröd!" —

"Wi tro wår kära broders Huſfru ſå wäl;
"Hon låter oß icke här ſwälta ihjäl!"

"Den fromma Drottning, det ſå wäl wi tillro må,
"Hon giſwer oß litet halm, till att ſofwa uppå!"

Herr Brunke han wredgades wid sådana ord;
Han kastade de nycklar allt i den salta fjord.

Det war stor ymkan att höra uppå:
De åto hwarandra skuldrorna ifrå.

Det war wäl åndå större harm och qwida,
Då bröder åto köttet ur hwarandras sida.

Det war stor ymkan och än större harm,
När de bröder lågo döda uti hwarandras famn.

Och det stod så i månader fem,
Kung Birger han kom från ledungen hem.

"Hwar äro mina bröder, hwart drogo de hän?
"Hwi skänkten I dem icke allt med det klara win?" —

Och swarade dertill så liten en kind:
"Herr Brunke han band dem i tornet in." —

Konungen han in genom windögat såg;
Stor ymkan det war, hur' der hans bröder låg'. —

"Och hör du, Brunke, på hwad jag mänd' spörja dig;
"Hwar äro de nycklar, som jag lemnade dig?" —

"Hjelpe mig Gud af all min nöd,
"Jag kastade dem allt i den salta sjö." —

"Skam så du, Brunke, så illa du mig swikit!
"Nu är jag skiljd från nycklarna också till Sweriges rike."

"Och hafwer jag förrådt edra bröder båda,
"Så kunnen I nu ensam det hela landet råda." —

Stor harm då fingo Hertigarnes wänner,
Och bot för den sorgen de aldrig sedan wunno.

Kungen och hans Drottning rymde landet ifrån,
Och halshuggen blef Magnus, deras enda wåna son!

Men Brunke blef lagd på stegel och hjul;
Så fick han den lön, som han hade förskyllt. —
För osann sak så bleſwo de bröder aflifwad'.

5. Herr Maths kallar både Herrar och Bönder till Allshårjarting och Konungawal wid Mora Stenar.

Till Midsommardagen, år efter Christi börd ettusend trehundrade och på det nittonde, samlades wid Mora stenar, efter gammal sed, rikets Allmoge, fyra bönder af hwart härad, samt med Borgare, Herrar och Biskopar, till Allhärdsting. Det war den första gång, allt sedan böndernas afwäpning, som landets allmoge något rådfrågades i rikets angelägenheter, och kan wäl detta ting kallas den första riksdag med fyra Ständer, ånskönt den tidens riksdags-beslut på annat wis än nu afkunnadt blef och fattadt. En oräknelig hop menniskor öfwertäckte Mora Äng, häradswis i flockar lägrade allt omkring i gräset, samtalande hwar med annan om hwad de lidit under den långwariga ofriden, särdeles af de Tyska och Danska krigshärar, dem Konung Birger dragit in i landet. Herr Maths, Rikshöfwidsmannen, wiste wäl, att sägner gingo bland folket om Hertig Eriks mångfaldiga mandomsrön och den stora krigsära, de Swenske genom honom wunnit i alla land; derföre hade han ock kallat bönderna med till tinget.

När tid tycktes wara att begynna tinget, stod Lagmannen öfwer Uppländerna, Herr Birger Pedersson, upp på stenen, och kring honom församlades menigheten, och, när forlet, som derwid uppstått, lade sig, och tystnad följde, talade Lagmannen ljudeligen och wäl om rikets tillstånd och de sista årens, dels lyckliga, dels sorgliga, tilldragelser. Swerige wore nu utan Konung, sedan Birger öfwergifwit det och deßutom sagt hwar Swensk man fri och lös från deß trohetsed, om han någonsin skulle bryta förbundet med Hertigarne eller inkalla utländsk här, till skada och förtryck, det allt han dock swikeligen gjort hade, samt dertill, genom sitt sista omenskliga beteende mot sina bröder, dragit synd och wanära öfwer landet. Han slutade sitt tal med en bön till Himmelen, att detta Konungawal måtte så lyckas, att det lände folket till gagn och Gudi till ära. Härpå utropade han Magnus, Hertig Eriks son, till Swea och Göta Konung, då i det samma Rikshöfwidsmannen Maths

Kettilmundsson framträdde i folkhopen, bärande den treåriga Hertigsonen på sina armar. Det war en skön och frimodig pilt, liknande både fader och moder. Då blef en stor rörelse bland folket, och tårar kommo mången i ögonen, då de sågo barnet och tänkte deruppå, huruledes det mist sin käcka fader, som mot så många fiender försvarat Sweriges frihet och åra. Ett allmänt bifallsgny till Lagmannens tal följde härpå, och blef der Magnus Eriksson enhälleligen till Konung tagen. Slutligen upplyfte Rikshöfwidsmannen den sålunda korade Konungen på den höga stenen, Konungsstenen kallad, att han syntes öfwer allt folket, och swuro då rikets Herrar, Lagmän och Biskopar samt med all Menigheten honom tro och huldhet.

6. Magnus Birgersson uttages ur tornet och dömes på Helgeandsholmen till döden.

Nu war Konung wald i Sverige; men Magnus Birgersson, en i sin barndom likaledes korad och med heliga eder hyllad Konung, satt i tornet fången på Stockholmshus. Att samrådas, huruledes med honom förhållas skulle, ingingo Rikens Råd och myndige Herrar i St. Johannisbrödernas härberge på Helgeandsholmen, på de Elfwatusende Jungfruers dag, året efter Magni Eriksons wal wid Mora Stenar. Den unga Konungasonen kunde intet ondt skäligen tillwitas. Han hade, i ofriden kommande med utländsk här, aldrig röfwat eller plågat landtfolket, utan betalt hwad han fått till sitt och folkets lifsuppehälle. I Stegeborgs belägring hade han förhållit sig hjeltemodigt och försigtigt, så att Hertigarnes wänner aldrig fått slottet in, dereft icke hungern twingat honom att gifwa sig fången. Men de hade då med heliga eder sig förpligtat, att honom till lif och wälfärd intet ondt tillskyndas skulle. När han wardt införd för sina domare, woro de slagna och i samwetet icke så wäl tillfreds med det föga årliga beslut, de hade fattat, att swika honom; men han war frimodig och sade: «I weten alle, att i det oråd, min fader öfwat mot sina bröder, såsom ock i all annan rikets olycka, är jag oskyl-

dig.» Men Rikshöfwidsmannen såg det wäl, huru fara war för handen, att Swenska folket, som alltid älskade rättwisan, snart kunde åter blifwa oroligt, och deras sinnen wändas till den oskyldiga Konungasonen, när de hunnit glömma Hertigarnes grymma död; kommo då Konung Birgers mißgerningar åter å bane, och afsades hastigt den dom, att Magnus war delaktig i den ofrid med utländsk här, som hans fader fört på landet, samt uti Westgötaböndernas mördande wid Karlaby, och skulle till landets säkerhet här låta sitt lif. Derwid utfördes den oskyldige Magnus, och en tapet breddes framför honom, deruppå han knäföll, sammanknäppande sina händer till sin sista bön, och ett swärd hwen hastigt genom luften, som skiljde hans hufwud ifrån kroppen. Detta föregick allt skyndsamligen der utpå holmen, att icke mycket tillopp af folk ske skulle. Alla stadens prester och klosterfolket ledsagade derifrån liket, liggande på en bår, öfwertäckt med ett täckelse af guldtyg, till Gråmunkarnes klosterkyrka, der de nedsänkte det i farfadrens, Konung Magnus Ladulås', graf.

Ganska litet blef denna tilldragelse omtalad bland Swenska folket; men mången redlig Swensk man tyckte då, att Maths Kettilmundsson nog tidigt spillt oskyldigt blod i Magni Eriksſons krona. Gömd i Risberga kloster, knäböjde denna tiden en olycklig Konungamoder för sina barns själar. Det war den dygdiga och gudfruktiga Drottning Hedwig, Konung Birgers och de ihjälhungrade Hertigarnes moder, som öfwerlefde alla deßa sorger.

7. Om Lagmannen öfwer Upplanden, Birger Pedersson till Finnsta, och hans Barn.

Wid en insjö, fordom kallad Björkarnes Sjö (nu Björken), i det härad af Upplanden, som benämnes Lyhundari, är en skön och behaglig strand, der en ström på något afstånd faller ned mellan twänne bergskullar, fordom med hedniska offerlundar betäckta. Derutaf, att landets äldsta stamfolk, Finnar, länge derstädes haft sina boningar, har den

orten blifwit kallad Finnsta. Af de mångfaldiga stensättningar, som ännu träffas i den nejden, synes, att i sednare hedentid härstädes hållits folkting med stort offrande. Der, inwid insjön Björken, ligger gården Finnsta, der Tiunda Lagmannen Birger Pedersson bodde. Hans husfru war Ingeborg, dotter af Bengt Lagman i Östergötland och Sigrid den Fagra. De woro båda mycket gudfruktiga, efter den tidens sed, flitiga i bön och andaktsöfningar. På en bergsklippa der inwid gården synas ännu lemningar efter ett capell, der de med sitt hoffolk hört meßan och hållit sina tider och dagliga andaktsstunder.

Det war i deßa gamla offerlundar, bland björkarna på deßa wackra stränder, som Nordens ryktbara Sierska, den Heliga Birgitta, Birger Pedersons och Fru Ingeborgs dotter, uppwexte. Föräldrarnes flitiga umgängelse med Gud i bön och andaktsöfningar werkade tidigt på den unga dotterns lifliga sinne. Redan som barn uppstod den lilla Birgitta flera gånger om natten till bön. Den hulda Gudsmoder Jungfru Maria, med det gudomliga barnet i sitt stöte, war ständigt i hennes hug; dem såg hon, dem tilltalade hon, när hon enslig satt bland bergsklipporna eller wid den fallande forsen. En gång, så förtäljes det, då Birgitta war på sitt sjunde år, hade hon i natten en syn: hon såg Jungfru Maria, sittande på en thron, winka henne till sig. Den Heliga Modren beströlades af ett himmelskt sken; hon tilltalade henne mildt och satte på hennes hufwud en strålande krona och lofwade det fromma barnet sitt beskydd. Hon tyckte sig tydligt känna kronan på sitt hufwud; men, när hon uppwaknade, märkte hon, att det war en syn. Sedan såg hon den himmelska Modren deltagande i sina lekar och, då hon klädde sig, kammande hennes sköna lockiga hår.

Tidigt förlorade hon sin moder och blef sedan lemnad till Riksdrotset Herr Carls af Aspenäs Fru, Katharina, som war hennes moster, att uppfostras. Sällan förstår en fostermoder så ett barn som egen huld moder. När, om nattetid, barnet uppstod till bön, oroades Fru Karin, och, i den mening, att detta war sjelfswåld och oskick, lagade hon till ett

fort ris och wille dermed aga den lilla moderlösa; men, ft! då sprang riset af sig sjelft sönder i många stycken, så att fostermodern märkte, att en högre hand wårdade sig om det barnet, och gaf derefter noga akt på hwad hon förehade, hwarom hon ock sedan wittnade och betygade inför många.

8. Om Birgitta Birgersdotters Fästermål.

I Merikes stora skogar finnas ännu mångenstädes minnesmärken efter forntida borgar, dem Wikingar samt skogshöfdingar eller stigmän gagnat, sig till wärn och fäste. Keglesholm, på skogen Keglan, war en sådan stenborg på en höjd inwid insjön Wåringen. I detta århundrade, hwarom wi nu handla, funnos inga röfwareflockar mer på dessa borgar. Men inwid det gamla Kegleholm låg, icke långt ifrån sjön, ett wackert herresäte, som ännu bär detta namn. Der bodde en riddare, Gudmar Månsson benämd, i slutet af Konung Magnus Ladulås' regering. Han war en hård och sträng riddare, och besynnerlig sägen gick om hans ensliga lefnad i skogarna och särdeles om hans derpå följande slut. En Julafton sent bjöd han sadla sin häst, satte sig upp och red fort som en blixt ut åt sjön. Hemma wäntade honom hans husfru; men han kom icke tillbaka. Följande Julafton, wid samma tid som han red bort, hördes hästhofwar slå i gården, och utanför fenstret hördes riddarens röst, ropande till de inne sittande, att se ut. Då såg Frun ut igenom fenstret och utropade: «Herr Gudmar är'et!» Men i det samma kastade sig hästen om och slog bakut med sådan styrka, att trenne timmerstockar flögo ur wäggen in i salen, och sedan syntes aldrig mer Herr Gudmar. Hurudana Herr Gudmars förrättningar warit, onda eller goda, weta wi ej; men stora rikedomar lemnade han sin efterlefwande Fru och twå söner, Ulf och Magnus. Wi hafwa förut omtalat, att eremit-hem, eller enssittares boningar, funnos der på skogarna, jemte en eremitkyrka. I dessa skogar och på sjön Wåringens wackra stränder uppwexte Herr Gudmars söner och njöto twifwelsutan af eremiterna, hwilka ofta besutto hög lärdom, underwisning, emedan om dem, och

sårdeles om Herr Ulf, sades, att han tidigt war en mycket gudfruktig, lärd och witter man, så att han wid aderton års ålder war en ansedd hirdman i Konungens hof.

Birgitta, Birgers dotter, uppwerte denna tid hos sin moster på Aspenäs och blef tidigt beryktad såsom ett underbart, wist och förståndigt barn. Hon war tretton år gammal, når hon blef gifwen förenämde Herr Ulf Gudmarsson till hustru. Men, når den olyckliga brödrastriden, såsom förut omskrifwet är, rik på nidingsdåd och trolöshet, drog synd och oära öfwer land och hof, öfwergaf Herr Ulf, på sin fromma husfrus inrådan, hofwet och bodde med henne i stillhet på Ulfåsa, och blef han sedan lagman i Nerike, sin födelseort. Ulfåsa war den tiden ett wackert slott på en udde i en insjö, Boren benämd, och utaf en graf omflutet, såsom en holme; det stället kallas nu Sanct Brittas nås, och lemningar wisas ännu efter slottet, källrar och murar. En gång, så är en sägen, når Ulf Gudmarsson wille ro öfwer sjön Boren, kom han i sjönöd och war på wägen att sjunka, men blef genom den Heliga Birgittas böner räddad. Då utlofwade han, att han wille bygga en kyrka på den stranden, der han kom i land. Den heliga Frun tog så ett rö i sin hand, ridande omkring på stranden och sägande: «der röet faller, skall uppwexa en ek, och, der den eken wuxit upp, skall kyrkan byggas.» Så skedde ock: der röet föll, uppwexte fort en stor ek. När sedan kyrkan en längre tid derefter byggdes, höggs eken undan, och säges stubben i en sednare tid, då kyrkans golf omlades, blifwit sedd af byggnadsfolket. Af den eken kallades kyrkan Ekeby wid Boren, hwaraf sedan blef det nuwarande namnet Ekebyborna. Der i kyrkohwalfwet, med ingång från tornet, är ett wackert rum, som kallas Sanct Brittas Kammare, der hon skall hafwa haft sitt bönerum. En frisk källa derinwid är Sanct Brittas Källa benämd, emedan hon ur densamma hemtat watten, då hon der hållit sina tider, eller läse- och bönestunder. Den kalk med patén, som säges wara fordom nyttjad på Ulfåsa wid de fromma makarnes andakt, finnes ännu der i Ekebyborna Kyrka. Det urgamla och berömda Marieklostret i Wadstena besöktes denna

tiden ofta af St. Birgitta, och sägas hon då ofta hafwa hwilat på det ställe, som kallades Kalfwasten. Så framlefde deßa makar en tid, ense i tro och andaktsöfningar, efter den tidens sed spåkande sin kropp och öfwande barmhertighet mot de fattiga, tilldeß de, efter några år, iklädda den grofwa grå pelgrimskappan, tillknuten om midjan med ett snöre, och omkring halsen ett groft rep såsom halsduk bundet, wandrade till den Heliga Apostoln Jakobs graf. När de kommo derifrån tillbaka, ingingo de i Alwastra kloster, der Ulf blef död och begrafwen. Om deras barn och Sanct Birgittas sista lefnadsår skall framledes widare handlas. Men Sanct Birgitta sade, att Guds Moder och alla de Heliga i himmelen högeligen ogillade Maths Kettilmundssons och de nu styrandes rådslag, då de upphöjt Hertig Eriks son till Konungadömet, men dödat den oskyldiga Magnus Birgersson, som dock war rätter arfwinge till riket. Häraf kan synas, att Birger Perssson icke heller warit med i detta sednare beslut. Wida utgingo från denna tiden sägner bland folket om Birgittas helighet och uppenbarelser, och tycktes mycken wishet och rättrådighet wara uti allt hennes tal, så att ofta gick i fullbordan, hwad hon förutsade om det förderf och de olyckor, Furstarnes och Rådsherrarnes slårdfulla lefwerne och synder drogo öfwer landet och det oskyldiga folket.

9. Om Herredagen i Skara. Knut Jonsson Blå bliswer Riksdrotset.

Twänne år efter den olyckliga Magnus Birgerssons död, efter Midsommaren, kommo Rikets Herrar tillsammans i Skara, till rådplägning om rikets styrelse under Konungens minderårighet. En redlig och mycket ansedd man war då bland dem, Herr Knut Jonsson Blå, som war närwarande hos Konung Birger i Nyköping, den olyckliga natten då Hertigarne fångslades. Han afstyrkte wåldet, sägande till Birger, att sådan gerning skulle draga skam och förderf öfwer honom och hans hus. Nu woro många närwarande, som ogillade Hertigarnes framfarande, och, emedan Herr Knut i allt an-

nat warit sin Konung tillgifwen i det godt och ärligt war, men icke heller smickrat honom eller sparat warning mot det ondt och nesligt war i hoffolkets rådslag, blef han enhälleligen wald till Riksdrotset. Birger Pedersson, Tiunda Lagmannen, hade wål med Hertig Erik delat krigsåran såsom tapper riddare och skyndat med sina Upplåndningar till Nyköping, att söka rådda honom ur fångelset, men derjemte aldrig swikit sin Konung i honom swuren tro och huldhet, hwarföre han af de förståndiga i landet mycket ålskades. Han war en af dem, som här inträdde i riksstyrelsen. Maths Kettilmundsson tyckes wål wara för mycket tillgifwen Hertig Eriks enka, Fru Ingeborg, som hade ingått en kärlekshandel med Knut Porse, den alla rådsherrarne fruktade, men blef dock, för sitt stora anseende hos folket, en af de mest anlitade i riksstyrelsen. Deßa trenne rådsherrar tillskrifwes det mesta goda, som till landets upphjelpande, lagens, åkerbrukets och bergwerkens förbättrande denna tid werkades. Men tretiofem, dels andliga, dels werldsliga, Herrar woro de, som i Skara strängeligen förbundo sig med hwarandra, att uteslånga den mägtiga Hertigen Knut Porse, som ingått äktenskapsförbindelse med Hertiginnan Ingeborg, ur riket, samt Fru Ingeborg från all befattning med regeringen, den de ensamma wille om händer hafwa. Hwar och en af deßa många Rikets Herrar war sålunda en liten Konung och hade ett hof och en hop krigsfolk till egen säkerhet. Många andra Herrar i landet, med dem befryndade, hade lika kostsam hofhållning och lefde i stort öfwerdåd. Af gamla handlingar synes, att en sådan liten furste kunde hafwa i sitt bröd 4 à 5 hofmästare och lika många kockar samt en skara ringare tjenare under dem och deßutom femhundrade knektar och deröfwer. När twå eller tre sådana Herrar förenade sig och foro genom landet med allt sitt folk, så kallades sådant att fara med storflockar. Det war det arma landtfolket, som skulle underhålla alla deßa hof, och som kom till korta, när deßa ströfwade omkring i bygden. Deraf låsas, i gamla förordnanden från denna tid, så ofta af Konungen utfärdade förbud att fara med storflockar, emedan rättwisans tjenare mot sådana hopars wåld och tilltagsenhet ingenting wågade företa-

ga. Af allt detta synes wäl troligt, att landets inkomster af deßa tretiofem regenter förtärdes, och Konung Magnus, när han blef myndig, fick tillträda ett widlöftigt Konungadöme med utfattigt folk och utan medel att något företaga.

10. Om Sweriges och Norriges inbördes wänskap och förening. Den sista Jätten.

Det säges, att Maths Kettilmundsson, såsom den unga Konungens förmyndare, förde honom till Norrige, och blef det sköna Konungabarnet der emottaget med stor kärlek för sin tappra faders, Hertig Eriks, skull. Så war hos Norrmännen som hos de Swenska ännu qwar det gamla förfädrens sinne, som hyllade mannamod och förakt för död och faror öfwer alla andra dygder, ånskönt folk och land mycket deraf kommit att lida. Wänskapen mellan Swerige och Norrige war denna tiden stor och upprigtig, och Rådsherrarne höllo densamma wid magt med all flit och hedersbewisning, så att alltid, wid alla förhandlingar båda deßa förenade riken angående, Konungen och de Swenska Herrar alltid satte Norriges namn framför Swerige. Så höfwes det äfwen: likasom en kommande gäst wän må af husets herre, der han gästfrihet och wänskap begår, med heder emottagas och i högbänk sättas, så må det folk, som frimilligt gifwer sig med ett annat i wänskap och förbund, städse med hedersamhet bemötas och njuta första rummet; deraf wexer inbördes trohet och styrka. Af detta förständiga uppförande fick Konung Magnus mer hylleſt i Norrige än i sitt eget fädernesland, der de egenmägtiga herrar snart började swika honom i sin swurna tro och huldhet, och, när han störtades från sitt fädernerike, blefwo Norrmännen honom trogna, och hade han hos dem en säker fristad. Hertig Eriks enka hade ock, sedan hennes andra man, Hertig Knut af Halland och Samsö, war död, i Norrige en fristad till sin död. Hon har der stiftat Höfdö Kloſter i Opslo Stift, hwareſt hon har sin lägerstad.

I Wiken är ett Härad, Wätte Härad kalladt, förmodligen af Wättar eller Troll, dem sagorna omtala hafwa haft sitt

spel på den stora ljungheb, der ännu en mängd stenläggningar och kretsar af uppresta hällar eller Bautastenar wittna om hällna slag och forden afgudatjenst. På denna ort resa sig några högar, kallade Dorskilds Högar, af Fylkeskonungen Dorskild, som der å heden är begrafwen, och derinwid en höjd med stora stenar, som kallas Brudeberget, emedan i den första Christendomens tid en brudefärd derstädes blifwit i sten förwandlad af Bergtrollen, som ämnade sig in i berget; och kallas en stor uppresten, som står midt uti, ännu för Bruden. I denna ort, på en gård, Hästeskeb benämd, bodde i Konung Magni tid den sista Jätten, sagorna omtala. Han oroade bygden med öfwerdåd och wåldsgerningar och war efter sägen större än Jätten Goliath, den Bibeln omtalar. Men en stark och oförfärad man i Wiken tog trenne beprösade slagskämpar med sig och öfwerföll Jätten Wrål, så war hans namn, och wann på honom seger samt slog honom ihjäl. — Jättens anhöriga tänkte föra honom i kyrkogård; men, oaktadt de satte det ena paret hästar efter det andra för likwagnen, ända till tio par, förmådde de dock ej flytta kroppen af stället, utan måste de begrafwa honom i en kulle, der han fallit, i Hästskede-gärde. Kullen är nu bewuxen med ljung och kallas Wrålshögen, och fyra stenar, en wid hufwudet och en wid fötterna, samt en på hwar sida, utmärka hans ofantliga kropps lägerstad. En bondeslägt der i bygden, af större wext och styrka än andra der i landet, berömmer sig af att wara den sista Jättens afkomlingar.

11. Skåne, Halland och Blekinge afsöndras från Danemark och afträdas ewärdeligen till Swerige. Konung Magni Gistermål, år 1336.

Sedan Konung Christopher i Danemark tillträdt Konungadömet efter sin broder, som med olyckliga krig utblottat landet, war han, för rikets gäld till främmande furstar, twungen att pantsätta det ena slottet i Danemark efter det andra och det ena häradet efter det andra, tilldeß han för wanmagt skull måste öfwergifwa landet. Då plågade och misshandlade de ut-

ländska herrar folket så länge, att Skåningarne reste sig upp och slogo ihjäl sina plågare, ehwar de funno dem, allt inuti Lunds Domkyrka, der flera hundrade blefwo dräpna. Men, som bönderna sågo sig ej kunna framgent möta deras styrka, och landet dertill häftade i stor skuld till Swerige, fattade de det beslut, att gifwa sig under Sweriges wälde och beskärmelse, om Konung Magnus wille utlösa deras pantsatta slott och härader af de Tyska herrar. I Kalmarne mötte Konungen de Danska sändemännen, Ärchebiskopen i Lund, med de förnämsta bland häradernas inwånare, och blef der afslutadt, det Swerige skulle inlösa alla slotten och det pantsatta landet, hwarefter Halland, Blekinge och Skåne allt intill Öresund skulle lyda under Sweriges Krona. När sedan Konung Waldemar kom till riket i Danemark, blef af honom allt detta med ed och stränga förpligtelser gilladt och stadfäst.

Till brud åt den tjugoåriga Konungen hade Rådsherrarne, på en Herredag i Stockholm, utsett en Grefwedotter, wid namn Blanca från Frankrike. Magnus for sin brud till mötes i Wardberg, der bilägret med stor högtidlighet skedde, wid midwinterstiden, hwarefter deras kröning förfiggick i Stockholm. Tornerspel och wapenlekar höllos jemwäl wid detta tillfälle, och en Riddare-Orden stiftades, Seraphims-Orden benämd, hwaraf ännu Seraphimer-Ordens-gillet är ett minne. Den unga Drottningen stiftade ock till högtidens minne ett kloster för de munkar, som kallades Swartmän eller Swartbröder, och Konungen gaf dertill stadens södra torn. Men klostret säges hafwa warit beläget, der Tyska Kyrkan nu är, och har Swartmangatan af dessa Swartmän sitt namn. Året derefter dog Maths Kettilmundsson. Tio år förut dog Birger Pedersson, och tyckes Magnus från den tiden hafwa få trogna wänner och rådgifware.

Wid Konungens kröning i Stockholm war hans syster, Euphemia, som ett år förut blifwit gifwen Albrecht, Hertigen af Mecklenburg, till husfru, jemte Hertigen och andra förnäma gäster från Tyskland närwarande i Stockholm. Då blef Albrecht af sin swäger, Konungen, till riddare slagen.

12. Om Folkets tillstånd. Folkplågaren Grefwe Gerts ändalykt. Nils Ebbesons Wisa.

För Skånes lösen swettades det Swenska folket, och deß Konungs sinne trycktes af allt för tunga bekymmer, i sjelfwa begynnelsen af hans regering. De Christna uti Finnland ledo af de Ryska hedningars infall, och Magnus försökte, men kunde icke skydda dem. Han samlade en stor här af Swenskt krigsfolk, men soldade derjemte med stor kostnad mycket folk från Danemark och Tyskland. Den Heliga Birgitta hade uppenbarelser om detta krig och gaf sin frände Konungen det råd, att han inga utländningar borde taga i sin här. Med ett mindre antal trogna Swenskar, sade hon, skulle han med himlens bistånd winna seger och ära. Konungen log åt hennes råd och dristade på sin samlade styrka. Men de utländska höfwidsmännens afund, girighet och falskhet gjorde krigets utgång olycklig, och Magnus wände åter, med förlust af några län i Öster, dem hans förfäder wunnit, och wann ringa heder af denna kostsamma ledung. Norrige war det enda af hans wida land, som njöt någon trefnad. Dock njöto bönderna häruppe i Swerige någorlunda hägn af lag och rätt; men de Herrar, som innehade slotten i Skåne och Danemark, hade hwarken Guds eller werldslig lag i sinnet. Om sjelfwa Ärchebiskopen i Lund säges, att han spänt bönderna för plogen och föga annorlunda än ok dem behandlat.

Men bland alla deßa bondplågare war Holsteinska Grefwen Gerhard, som af landtfolket gemenligen kallades Gert den Flenskallige, mest grym och förhatad. Sällan hafwa dock Nordfolken länge lidit förtryckares wåld, ånskönt de rika och mägtiga warit. Nils Ebbeson het en hugfull ung riddersman i Danemark, som med några andra folkets och fäderneslandets wänner sammanswor sig mot folkplågaren, och, då han om detta ärende höll husting med sina män, satt ock hans unga förståndiga husfru med i rådslaget; så säges i Nils Ebbesons Wisa om det råd, hon gaf:

"De wärsta råd, de äro nu bäst, Och bättre mänd' jag icke
kånna,

"Än skalliga mannen slå hjäl, Eller huset öfwer honom bränna.

"I leden edra hästar till smidjestäd Och låten dem der beslå;
"Men låter alla hakarna wända fram, Att edra spår ingen känna må!

"Och alla de hästskor I wänder ut och in, Så kan edra spår ingen finna;
"I låten ingen man det weta så, I lärden det af en qwinna!" —

Derester tillsporde Nils Ebbesson sina män, hwilka af dem dristade sig med i striden mot den mägtiga Grefwen på Randers borg, emedan de, efter gårdsrätt och riddareseд, före stridens begynnelse kunde begära lön och orlof. Alla stodo de då upp och tillsade honom ny tjenst och trohet i denna fejden, utom en; det war hans egen systerson Swen Tröst. Derom säges i Wisan:

Han begärde orlof och fick Dertill både sadel och häst;
Den samma dag, förrän afton kom, Han tjente sin Herre aldra bäst.

Det war tidigt på morgonen, inan Grefwe Gert war uppstånden, som han hörde hästars och ryttares gny i borggården, och Nils Ebbesson stötte härdt med sitt spjut på hans dörr:

Grefwen han ut af windögat såg; Han såg der de blanka spjuten:
"Ofäll jag denna gång till Danemark kom, Nils Ebbesson häller härute". —

De stötte på dörren med stöld och med spjut, Att naglarne sprungo i stycker:
"Är du här inne, du skallote man, En skål jag dig nu tillbricker!" —

Så togo de Grefwen, den härde wågehals, Allt uti den gula lock;
Så höggo de honom hans hufwud utaf, Allt öfwer den sänges stock.

När Nils Ebbesson kom ut, dagades det, och trummanbörjade wäcka folket på slottet. Nils Ebbesson skyndade ut afborgen med sina män, fäktande mot en af Grefwens krigshöfdingar, men kom lyckligt undan till bron. Då rann dagen upp, såsom sjunges i Wisan:

Fåret bräker, och gåsen kacklar, Och hanen gal på hald.
Herr Owe Hals blef wågen trång, Han kallar på de Holstenermån.

Så drogo de ut sina goda swärd; Nils Ebbesson wille ej wika;
Herr Owe Hals högg han hufwudet af, Så månd' han der ligga tillika.

Nils Ebbesson kom till Randers bro, Der wankade huggen så god';
Då fann han der den unga Swen Tröst, Som före striden orlof tog.

Nils Ebbesson red öfwer Randers bro, De Holster efter honom hasta';
Det war då den unga Swen Tröst, Han månd' bron efter honom uppkasta.

Tack hafwe Nils Ebbessons syfterson! Han war sin Morbroder tro;
Han kastade i fjärden de tiljor så brådt, De Holster funno ingen bro.

Och ut kom fattig kärling med lefwarne två, Hon hade aldrig mera bröd;
En utaf dem hon Nils Ebbesson gaf, För han slog skallota Grefwen död.

"Gud beware din själ, Nils Ebbesson! Du war en Danner-hjelte god,
"Och du tog bot för ditt fädernesland I de främmande gästers blod."

"Christ' signe också hwar god Danneman, Som både med mun och hand,
"Med allwar och mod, med slit och tro, Wäl tjent sitt fädernesland!" —

Mycket berömd bland folket blef Nils Ebbessons gerning,

och glömd är ännu icke wisan, som i Norden diktades derom; ty länge lefwer folkwäns minne.

13. Huruledes Magnus wårdar sig om Landtfolkets fred och förkofran, blir mißhaglig för Herrarne och får Wedernamn.

Goda författningar uppmuntrade odling af oländ mark, och landtmannayrken skyddades med god lag. Om någon wåldgästade bonde eller tog häst eller foder, och bonden mägtade slå honom ihjäl, låg han ogild. För sådan wåldgästning, åklagad och bewisad, böttes i många fall med lifwet. Trädgårdsskötseln hade bedrifwits på många orter, helst i städerna, af Tyskar, som bodde i sina kryddgårdar. Landtfolket började nu jemwäl att plantera fruktträd, odla kryddor och jordfrukter. Huru strängeliga trädgårdar och humleskötsel fridlystes, kan ses af en stadga, den der belägger äpletjufnad med böter, som swara mot fyra tunnor säd nu för tiden, men tjufnad ur humlegård med lifsstraff.

Men twänne ting började nedtynga Konungens sinne, penningebrist och adelsmännens wanwördnad för lagen, den de i sin alltför stora magt trotsade, så att de förtryckte landet, under det de sinsimellan förde sina småkrig från wälbefästa slott och borgar. För penningarna till Skånes lösen hade han mäst ställa borgen af sina wänner, bland hwilka war den ädle Israel Lagman, Birgers son. Men den, som gick i borgen den tiden, war föga annat än fordringsegarens slaf och kunde, dereft betalning uteblef, sättas i fängelse och bojor. Derföre nödgades Magnus pålägga ofedwanliga skatter. Han wistades mycket på Åkersborg i Arboga Åsen, under det han hade deßa bekymmer; derstädes skref han ock ett påbud om en sådan skatt, och wisar sig i detta bref hans milda, sorgbundna sinne. «Jag tager Gud och alla heliga till wittne», säger han, «att jag icke detta gör af någon girighet eller egennytta, utan «af nöd för rikets tarf och med den sorg, som följt mig för «medellöshet, allt ifrån den dag jag kom till Konunga«dömet.»

Det började åfwenledes mer och mer göra Konungen o

glad, att han icke förmådde hägna landtfolket mot de öfwermådiga adelsmän och riddare, som foro med storflockar kring landet, och Konungens befallningsmän hade icke magt att af dem utkräfwa bot för den skada, de tillfogade bonden. När Konungen såg sin magt för ringa till att skipa lag och rätt, utgaf han förordningar och bref om landsfriden, med många föreställningar och wänliga ord bedjande de mägtiga och rika skona den fattiga och låta bonden sitt med frid. Adelsmännen logo åt sådan fromhet. Att förmana med swärd i hand eller med list och blod, det kallades den tiden karlawulet, men med mildhet och goda ord, det kallades «Smek», och kan wäl häraf det smädenamnet «Magnus Smek», som Konungens owänner här i landet gäfwo honom, hafwa sin uppkomst. Det wänliga och sweklösa sinne, hwarmed han tog emot Konung Waldemars wänskapsförsäkringar, hjelpte honom till hans fädernerike samt slutligen lät sig af honom bedragas på land och heder, säges ock af många hafwa ädragit honom sådant wedernamn. Dock såg landtfolket Konungens wälmening, och kallades han deraf, både här och i Norrige, rättwisligen «Magnus hin Gode.»

14. Konungadömets delning. Konung Magnus blifwer bannlyst. Wänskap med Konung Waldemar Atterdag.

Drottning Blanca hade födt sin Herre twänne söner, Erik och Håkan. Den tiden war stor osämja uppkommen mellan Konungen och de magtegande Rådsherrarne, som allt fort höllo sitt förbund, att med samdrägtighet stå Konungen emot, når han fattade annat råd, än det dem behagade. Likwäl åsämdes båda parterna deruti, att de unga Konungasönerna hyllades till Konungar, Håkan i Norrige, men Erik i Swerige. I begynnelsen war härmed icke annorlunda menadt, än hwad fordom skett, då Konungarne läto folket döma sina söner till Konungadöme i deras barndom; men, når Konungasönerna Erik och Håkan något kommo till ålders, blef Konungen af sina medregerande Herrar nödgad att lemna dem

del i rikesstyrelsen, och fick Håkan Norrige, men Erik en stor del af Göta rike. Deraf hände det, som ofta händt i werlden, att de unga blifwa wånsälla och wexa till i folkgunst, men de gamla taga af i anseende, och dem wederfares då ofta otack och orättwisa. Så gick det ock Konung Magnus. Desto mer kände han sig härwid olycklig, som han blef af Påfwen lagd i Kyrkans bann för penningar skull, dem han till kriget, Skånes lösen och andra rikets behof lånat utaf de medel, Påfwen skulle af landet uppbåra, men Konungen nu icke kunde återbetala. Honom bekymrade i början söga denna bannlysning; men snart såg han, att hans willkor häraf blifwit mycket försämrade, och stor förargelse skedde deraf, att han trotsade Påfwens och presternas wälde. Han gick i kyrkan; men presten gick strax från altaret, och folket flydde ut med fasa ur Herrans hus, ehwar han inträdde. Sådant gaf hans hemliga owänner i landet mera styrka emot honom.

Konung Waldemar i Danemark, — Atterdag benämd deraf, att han ofta brukade säga, når han tyckte sig i något werk kunna bättre lyckas en annan gång: «Ded bliwer atter en dag», eller, som de Swenska säga: «I morgon är också en dag», — märkte med hemligt wälbehag sin lättrogna wåns betryckta omständigheter och började ideligen betyga honom deltagande samt ofta med honom hålla möten och hemliga samtal. Men mest smickrade han Drottning Blanca, alldenstund han märkte, att hon mycket werkade i sin Herres beslut och rådslag.

15. Om den stora döden, Digerdöden kallad, 1350.

Om en förfärlig folkdöd, som denna olyckliga tid gick öfwer allt Swea wälde och jemwäl härjade i andra land, äro ännu många minnesmärken och sägner bland folket. När det säges, att Pesten har gått öfwer landet, förstår menige man dermed icke sjelfwa farsoten, utan en underlig Ande, den liksom en Mordängel går framom byar och gårdar, täljande sina offer. Om den sista pesttiden får man ofta höra de gamla sålunda förtälja. «I min barndom hörde jag min mormor (eller farmor) tala om, hur' det war, når Pesten kom till

«wånn by (wår by); han kom funnan in i byn och stannade «utanföre den första gården, till påseendes som en liten wacker «gosse, men såg strängt ut och hade en rifwa (råfsa) i hand, «med den han råfsade derutanföre. Der så skedde, fick gemen«liген någon lefwa qwar i hushållet, emedan rifwan tar icke «allt med sig; men, når han kom till nästa by, hade han «Pestflickan med sig, som följde efter honom och sopade «med en qwast utanför porten; der dogo alla i hela byn.» Det war i sjelfwa dagsgryningen och ganska sällan, folket fick se deßa sorgebud.

Men om den pest, som i Konung Magni tid förhärjade landet på ett alldeles oerhördt sätt och förwandlade det från ett folkrikt och odladt land till stor del i en ringa bebyggd ödemark, finnas jemwäl ännu många tänkwärda sägner och påminnelser. Ofta, når wandraren går genom nu werande timmerhög skog, der i århundraden warit wildmark, ser han märken till diken och afdelningar efter odlade åkrar, och ofta träffas fruktträd och märken efter hustomter, der gårdar och byar warit, men nu är timmerskog. Märkeliga sägner och minnesmärken finnas bland landtfolket om denna förödelse. Flera kyrkor hafwa blifwit funna djupt inne i skogarne, af snar och hög a träd så öfwerwuxna, att de i hundradetal af år stått afglömda, då en jägare eller arbetare i skogen med förwåning blifwit dem warse. Så tilldrog sig en gång uti Elfdals härad i Wärmland, att en jägare efter en tjäder afsköt sin pil, — ty krut fanns icke den tiden; — men pilen föll ned, som han tyckte, på en hög kulle eller bergsklippa. Han war angelägen att få sin pil tillbaka och wille uppför kullen; då märkte han, att det war ett hus, öfwer hwilket windfällen fallit, och alltsammans war nu med en torfwa utaf mossa öfwerwuxet. När han arbetat sig närmare in till huset, såg han med förwåning, att det war en kyrka, och detta Herrans hus stod nu alldeles sådant, som det före-Digerdöden stod, når menniskorna sist gingo derifrån. Kyrkan war i åttkant byggd af groft timmer och blef sedan upptagen till gudstjensts hållande samt år nu Elfhärad kallad. Skaga-näs i Westergötland war före Digerdöden en odlad, bebyggd och folkrik ort. Hundrade år derefter

kommo några Finnar, som satte sig der ned och började uppodla skogarna och wildmarkerna. Då funno de der inga menniskoboningar, emedan allt folket af den stora döden blifwit bortraget. En gång hände, att en man, sysselsatt med arbete inne i djupa skogen, fällde några höga tallar i ett tätt sammanwuxet snar, då han fick se derinne en kyrka, som stått der öde sedan Digerdöden. Så kom Skaga kyrka åter i dagen. Hon war byggd af uppresta plank mellan grofwa timmerstockar. Kyrkor af denna byggnadsart kallas af allmogen rese-kyrkor och anses af den ödsliga belägenhet, de merändels hafwa inuti djupa skogar, såsom heliga och hafwa ofta warit offerkyrkor. Så har ock Skaga kyrka intill sednaste tider fått offer af långwåga boende sjuka och krymplingar, som trott, att de förböner, som der hemburos Herran, skulle dem bättre gagna till helsa och wederfående, än annorstädes. Det säges, att i kyrkan funnos qwar hennes fordna prydnader, bland hwilka en löja af silfwer, wäl arbetad, hängt uti taket, förmodligen skänkt för lyckosamt fiske af några fiskare der på stranden. Många prester och biskopar i sednare tider hafwa widskepligen ifrat mot widskepelse, och det säges, att detta lilla Guds hus, som mer än andra stod ett wördnadsbjudande wittne om Herrans domar, ehuru de å Tiweden boende wäl behöft det, till att der hålla sin gudstjenst, blifwit på biskopens befallning nedrifwet för offrens skull, som dit skedde. Om offerkällan, som på samma ort finnes, är tillförne taladt.

I Skara biskopsdöme räknades öfwer fyrahundrade döda allenast af presteståndet. Då förwandlades byar och hela socknar till skog och wildmark, hwaraf ödehemman, som sedan upptogos, hafwa sitt upphof. I Wärmlands bergslag utdog all befolkningen, utom en goße och twänne flickor. Så qwarlefde i många socknar blott en eller twå, och hände deraf, att helighus och prestgårdar med många hemman, ängs- och åkerfjellar begäfwade blifwit. Hurudant landet förut warit, kunna wi någorlunda sluta, när wi betänka, hwad rikedom och tillgång måste hafwa warit på spannmål och födoämnen samt redbarheter, när ofta tre konungsliga hof med sådant öfwerflöd och ständiga gästabud och lekar, samt deßutom många her-

remåns hof med gäster och flera hundrade bewäpnade tjenare, kunde hederligen wid magt hållas.

Den olycklige Magnus, förut betryckt, blef från denna tid Konung öfwer ett land, hälften fattigare både på folk och tillgångar af jordens afkastning. Så är härom i gammal skrift taladt: «År efter Christi börd ettusen trehundrade och femtio «gick en jämmerlig pestilentz öfwer hela werldena, then ock stod «i try år, then the Swenske hafwa Digerdöden och, en part, «Swartedöden kallat, och kunde man på sidstone icke en men«niska af hwart hundrade behålla; derigenom blefwo många hus, «byar och städer öde, thet man ännu mångastädes se må; ty «der står nu skog, som tillförene bodde folk, och the, som då «så hasteligen dödde, swartnade genast och wordo säsom krut «till att påse. På then tid hafwa folket lupit tillhopa på «kyrkogårdarne, kastat kläderna af, krupit nakota kring kyrkior«na, ropat, grätit och slagit sig med ris, thermed the mente sig göra bot och bättring». — Om denna pest säges den Heliga Birgitta hafwa talat långt förr, än han inföll, och hade Frälsaren henne det i sömnen uppenbarat, sägande, att «Herrans straff skulle gå fram» öfwer landet.

De grymma hedniska menniskooffren, såsom bot för stora landsplågor, hade ännu icke gått det Swenska folket ur minne. Sålunda berättas af de gamla i Westergötland, att på Linthorna Wallen (Eckorna-Wallen) i Gudhems Härad samlades allmogen att rådslå, hwad bot kunde finnas för den härjande Digerdöden. Då beslöts, att ett starkt offrande skulle göras, nämligen af menniskor, som lefwande skulle sättas i jorden. När i detsamma twänne små tiggarebarn kommo gående, blefwo de till detta offer utsedda, och en grop der å wallen genast uppkastad. Derpå lockades de små barnen, som woro hungriga, med hwar sin smörgås på fint knäckebröd, att sitta ned i grafwen och uppäta smörgåsen, då folket genast började skofla jord öfwer dem. «Aj!» ropade den lilla gossen, när första mullskofweln kastades öfwer honom, «det föll mull på min smörgås!» — Derefter igenkastades grafwen fort öfwer dem, och de hördes aldrig mer. En liten upphöjning på jorden, icke långt från de stora Jättehällarne, Gigerämmen (Jätteug-

nen) kallade, sades wara deras graf, och wallbarnen från byarna, som walla fären der på heden, berättade länge för hwarandra denna saga och fällde många tårar öfwer de små tiggarebarnen.

Wi offluta snart denna del af Swenska Folkets Sago-Häfder, emedan Fäderneslandets olyckor med detta år nått sin höjd, och hwad qwar warit af styrka och magt i ett fordom folkrikt och wäl odladt land, hade en ända, så att Swenska Folkets och deß Konungs magtlöshet icke warit större hwarken förr eller sedan. Den ädle Birger Perssson war död, och hans dotter, den fromma Fru Birgitta, hade, för hofwets stora synders skull och ogudaktiga lefwerne samt de styrande Herrarnes grofwa laster och trolöshet mot Konung och fäderneslands, rest utlandes till Rom, der hon, efter sin tro, hoppades med andaktsöfningar och fromma förböner i ostörd ro bäst kunna gagna detsamma. — Allenast återstår nu att förtälja, från denna tid, några minnesmärken och sägner om Konung Magni Eriksſons sista olyckshändelser och den första utländska Herrens inkallande till Konungadömet.

16. Om Bengt Algotsson. Konungadömets söndering och begynnelsen af Konung Magni Eriksſons sista Olyckshändelser.

En Lagman öfwer Westergötland het Algot Bengtsſon; han blef deraf mycket namnkunnig, att han war en af de wittra män, Konungen utsett, till att öfwerse alla landskapslagarna och utaf dem sammanskrifwa en allmännelig, för allt landet gällande, Rikslag, den sedan blef kallad Medellag. Denne Lagman Algot war af Folkungaätt och en bland Konungens wänner, hwaraf hans unga son Bengt blef i Konungens hird upptagen; efter det nu denne hade ett behagligt och karlawulet anseende samt derjemte war mycket slug och förstod att särdeles inställa sig hos Drottningen, den han tyckte i det wesa leda Kon-

ungens rådslag, kom han snart framför alla hirdmän i Konungens högsta wänskap och förtroende. Men Bengt war bland de män, som mot dem, de tycka till börd och rikedom wara ringare, öfwa högmod och förtryck, men mot de höga och mägtiga äro smickrande samt weta att med djerfhet gagna deras swaghet sig till nytta. Konungen war mycket hängifwen till både älskog och wänskap, men i båda föga betänksam och försigtig. Allt detta förstod Bengt att göra sig till godo, och lyckades det honom så, att Konungen aktade honom högre än alla sina män, och att sjelfwa Konungasönerna Erik och Håkan tycktes utestängda från sin egen faders förtroende. Sedan de mägtiga Herrarne gifwit den unga Konung Erik lika magt i riket som den lagliga Konungen, wexte snart mellan fader och son mißtroende och kallsinnighet; när slutligen Bengt blef upphöjd till Sweriges Hertig, rådande öfwer hela Skåne, Halland och Finnland med slott och fästen, affödo många Konungens wänner från honom samt förenade sig med Konung Erik, att störta den owärdiga gunstlingen, sedan uppenbart blifwit, att han wändt till sig både Konungens och Drottningens sinne från kärleken till deras egna söner. Yttermera hat och förakt drog Bengt Algotsson öfwer sig och Konungahuset, i det han, såsom det sades, Drottning Blanca till behag, förstöt sin unga husfru Ingeborg, Ulf Ambjörnsson Sparres dotter. Då dömde Konung Erik och Rådet Hertig Bengt landsflygtig. Uppenbart krig följde, Wardberg blef intaget, och Hertigen i flera strider öfwerwunnen samt ur landet drifwen. Bengt återkom efter Konung Eriks död, med understöd från Danemark; dock blef han på Rönneholm i Skåne ihjälslagen af den förskjutna Fru Ingeborgs broder. Det säges af många, att Drottning Blanca lefwat i hemlig kärlek med Hertig Bengt och, af harm öfwer hans förwisning ur landet, med förgift afdagatagit sin egen son Erik och hans Drottning, som war en Grefwedotter af Brandenburg, wid namn Beatrix.

17. Om Konung Waldemars stämplingar. Erik Magnussons död (1359).

Konung Waldemar i Danemark hade länge stämplat deruppå, att sålunda söndra de Swenska styrandes sinnen mot hwarannan inbördes, wäl wetande, att, der samdrägt saknas i ett land, faller det lätteligen i owäns händer. Han hade ock wäl bemärkt, att de Swenska Konungar, som sökt de Danskas wänskap och bistånd, alltid blifwit sitt eget folk mißhagliga. Derföre wisade han Konung Magnus och Blanca ännu större bewägenhet och bjöd dem oftå till sig, med idkeliga försäkringar om bistånd och wänskap. Konung Erik war ung och följde icke alltid de bästa råd. Genom orättwist förfarande mot Ärchebiskop Jakob i Lund, den han fråntagit några gods, fick han många fiender. Nu tycktes Danska Konungen tid wara kommen att återtaga de förlorade landskap, Halland, Blekinge och Skåne. Under sken, att bringa Konung Erik till rättwisa och sagtmod samt att bistå fadren mot sonen, föll han med härsmagt in i Skåne, der dock Konung Erik manneligen stod honom emot; men, emedan detta anfall war så alldeles oförwäntadt, saknade många bland det Swenska krigsfolket wapen, hwadan de togo stänger och klubbor, med hwilka de slogo så tappert i de Danska skaltar, att de woro glada, som undan kommo. Deraf kallades Konung Eriks krigshär Klubbehären.

Om Konung Eriks död detta samma år har warit utspridd i landet följande sorgliga och otroliga berättelse. Drottning Blanca kunde ingalunda trösta sig öfwer Bengt Algotssons landsflykt, och slocknade för den sorgens skull all moderlig ömhet i hennes bröst för sonen Erik, som war orsak till hans förwisning, så att hon från den tiden hatade sin egen son och beslöt hans död. Hon dolde sina dystra tankar wäl för Konungen, men bad honom kalla Konung Erik till Stockholm samt med Rikets Råd, att, medelst en önskelig förlikning, ett slut måtte winnas på alla stridigheter, som söndrade landet. När Konung Erik med sin Drottning Beatrix kom på borgen, blefwo de på det wänligaste mottagna, och anställdes der ett stort gästabud. När dryckesstämman efter mälti-

den warat en stund, stiger Drottningen fram för sin son Konung Erik och fyller en bägare med win, bedjande honom dricka sin Drottning, Fru Beatrix, till. Han drack och räckte bägaren åt sin gemål, som åfwenledes drack, förmodandes intet swek af en moder. Men i winet hade Blanca blandat förgift, och, när Erik märkte smärtan deraf, sade han: «Den, som har gifwit mig lifwet, har tagit det mig ifrån». — Derefter dogo de båda.

Trowärdigare tyckes dock den berättelse om Konung Eriks död, som kringspridd warit i sägner och sånger bland folket så wäl i Norrige som i Swerige, att han dog uti en smittosam sjukdom, tillika med sin Drottning och twänne små barn. Föga sannolikt är, att Blanca warit så ond en qwinna, att hon jemwäl sträckt sin hämd till de små barnen, och woro de ingalunda med i dryckesstämman eller drucko af det omtalade winet, som sades förgiftadt. Så förtäljes om den unga Konungens död bland folket: Sinnesfrid kan en son, som lefwer i hat och strid med sin fader, icke hafwa; derföre war Konung Erik ofta mycket orolig och sorgbunden. En morgon waknade han af starka drömmar och lät kalla till sig en spåqwinna, ryktbar den tiden såsom sannspådd och förutseende tillkommande händelser. Det war ett bruk, att på den bänk, wärd eller wärdinna wille bjuda ett fruntimmer sitta i förnämt folks hus, breddes dynor, öfwerdragna med blått sindal. För att pröfwa, huruwida spåqwinnan besatt rätt spådomskonst, hade Konungen fördolt hwaßa knifwar under bänkbolstret. Men, när han bad henne sätta sig ner, nekade hon dertill, sägande: «Huru skall jag sätta mig på bolstrarna blå, Derunder så ligga de knifwarne twå?» — Då förstod Konungen, att hon war sanntalande och wis en spåqwinna, och spådde hon då Konungen, att han skulle af sjukdom dö den följande höften: Så sjunges härom i Wisan om Konung Erik:

Och Konungen talte till swåswenner twå:
Och den unga.
"I bedjen liten spåqwinna in för mig gå!" —
I bedjen alla wäl för den unga Konung Erik!

De småswenner talte till spåqwinnan så:
"I morgon skall du inför Konungen gå." —

"Och huru skall jag inför Konungen gå,
"Som intet är klädd utan bara i walmaret grå?" —

Och spåqwinnan inför Konungen steg,
Och Konungen henne med blida ögon neg.

Och Konungen klappar på bolstrarna blå:
"Och lyster liten spåqwinna hwila häruppå?" —

"Hur' skulle jag wäl kunna hwila häruppå,
"Innunder så ligga de hwaßa kniswar twå?" —

"Och wet du nu detta, wet du wäl mer' ändå:
"Wet du, hur' många hofmän jag har i mitt hof?" —

"Jo, fyratio hofmän har du i ditt hof;
"Men ingen är trogen, mer än baraste twå.

"Den ena här baneret för Konungen i strid;
"Den andra han wågar för Konungen sitt lif." —

Och wet du nu detta, så wet du mer' ändå:
"Wet du ock, huru länge min Drottning lefwa får?" —

"Och Drottningen gångar med barnen twå;
"Slått aldrig med lifwet hon slipper derifrå." —

"Och wet du nu detta, så wet du mer' ändå:
"Du säg mig, huru länge jag här lefwa får?" —

"Och det kunde jag wäl säga för dig,
"Om du ej för de orden förråder mitt lif." —

"Och inte så skall jag förråda ditt lif,
"Så länge som du lefwer skall du ha födan utaf mig." —

"Det blifwer en förmörkelsedag i wår;
"Då ligger wåran Drottning på förgyllande bår."

"Och Michelsmeßodagen allt uti denna höst,
"Det tändes upp sjukdom i Konungens bröst."

Och Wårfrudag, som stundar i wår,
Då ligger wår Konung på förgyllande bår." —

Och Konungen swartnade i ögonen som jord;
Det war wäl twå timmar, han ej talte ett ord.

"Min nådige Konung, I rådens icke så!
Och den unga
I himlen beredda stå edra stolar två." —
I bedjen alla wäl för den unga Konung Erik!

Sådan är berättelsen. Det gick Konungen, såsom spågwinnan förutsagt. Drottningen födde honom två barn och dog om wären; men om hösten war stor dödlighet i landet; då dog Konungen och de twänne barnen af smittosam sjukdom.

När Konung Erik war död, kom Hertig Bengt från Danemark till Skåne; om honom sades då i en wers:

När Bengt Kung Eriks död fick spörja,
Deröswer månd' han sörga sörja.

Men Bengts glädje blef kort, ty utaf sin swåger och dennes anhöriga blef han ihjälslagen, såsom tillförne omförmäldt är.

18. Konung Waldemar infaller i Skåne samt härjar på Öland och Gottland.

Ehuruwäl den unga Konung Erik söga bistånd gifwit sin fader, Konung Magnus, sedan Herrarne tillställt split och oenighet mellan fadren och sonen, så har dock landet alltid haft ett godt wärn uti hugfulla och wänsälla Konungasöner, dem fäderneslandets fiender meråndels fruktat, emedan de weta, huru sådana alltid kunna möta dem med bästa wärwapnet, som är folkets kärlek. Den sluga Juten hade länge wäntat sådan lägenhet, att få Konung Magnus, den redan sorger och motgångar betagit modet, redlös i sina händer. Sålunda säges det, att Konung Waldemar, låtsandes wara hans endaste trogna wän i werlden, med blida ord bjudit honom och Drottning Blanca till sig åtskilliga gånger, då han sjädse tillsade dem sitt trogna bistånd mot de Herrar, dem de ansågo för sina wärsta fiender, samt i allt deras betryck hjelp och undsättning, om de wille återlemna under Danemark det bortmistade Skånska landet, samt med Halland och Bleking. När till

sådan lockelse fogades det förslag, att Konung Håkan i Norrige, deras son, skulle med den unga Margareta, Konung Waldemars dotter, trolofwas, och utsigt wisades, att sålunda de afsöndrade landen samt dertill sjelfwa Danemark skulle honom i arf tillfalla, så berättas, att, likasom Adam i syndafallet, åfwenledes Konung Magnus utaf sin qwinna, Drottning Blanca, den Ormen först förförde, blifwit dårad från deßa utaf Sverige dyrt inköpta land samt dragit öfwer sig wanära och ett föraktadt minne. Då inföll Waldemar wid midwintern efter Konung Eriks död i Skåne med stor krigsmagt, men rönte, att Skånes inbyggare, så wål Herrar som bönder, woro goda Swenskar och mot honom förswarade sitt land och sin frihet med mycken mandom. Godt motstånd gjorde ock i den fejden Helsingborgs Slott, det Danskarne icke förr än året derefter på försommaren kunde med dagtingan få i sina händer.

Mellertid hade Konung Magnus begifwit sig utländes, om till åfwentyrs något bistånd i folk och penningar stode att finna, medan de styrande hemma, som hade magt och rikedom nog, tycktes föga benägna till Skånes förswar. Den rika staden Wisby såges ock Magnus hafwa anlitat om penningehjelp till kriget, och, då det nekades, skulle han gifwit Konung Waldemar lof och uppmaning att intaga och plundra det landet. Men föga sannolikt är sådant rykte, emedan ett bref finnes från utrikes ort af Konung Magnus skrifwet till Gottland och Borgmästarne i Wisby, att de skulle hålla sig redo att, på alla ställen, der fiende kunde landstiga kring kusterna, med all sin magt göra motstånd, emedan Konung Waldemar wore frampå sommaren att wänta med stor krigsmagt. Gottländningarne woro mycket högmodiga öfwer sin stora rikedom, wißte ock med sig, att de hade dertill mod och styrka, hwadan de föraktade Danskarne och höllo sig om Julen lustiga med lekar och föraktliga sånger om Konung Waldemar. Men det säges, att den listige Konung Waldemar sjelf på Gottland war okänd med i deßa lekar, och år derom på följande sätt berättadt.

Nils Guldsmed war en rik man i Wisby, som hade blifwit wida beryktad för de med mycken konst arbetade och

kostbara klenodier, han hade i sin försäljning, men blef ån mer omtalad sedan för sin sköna och högmodiga dotter. De Gottländska fruar klädde sig den tiden årbart och till det mesta alla lika samt föraktade flärd och prål; men Nils Guldsmeds dotter klädde sig i guldsmycken och siden. Många de förnämligaste unga män på ön hade friat till henne, men fått föraktliga swar. Härutaf blef hon slutligen af ingen liden och af landtfolket på spott kallad kolpustarens dotter. I harm öfwer allt detta for Nils Guldsmed öfwer till Köpenhamn och sade Konung Waldemar, huru stora rikedomar woro till finnandes hos borgrarne i Wisby. Derom sjöngs fordom på Gottland en wisa, som började sålunda:

Nils Guldsmed drager till Konungen och ljuger,
Den lede förrådare och slemme tjufwer:
"De Gottländske hafwa så mycket guld,
"Det wore dig godt att winna;
"Swinen de äta ur silfwertråg,
"Och med gullten hustrurna spinna."

Då klädde sig Waldemar såsom en sjöfarande krämare och kom på höften, medan kriget fördes i Skåne, öfwer till Gottland, der han hela den wintern gästade en af öens mest ansedda landtdomare, benämd Ung Hans, som bodde sunnerst ut i landet, wid tio mil ifrån Wisby. Den mannen, han gästade hos, hade en fager dotter, som mycket behagade Konungen. Fadern märkte snart, att den främmande gästen wanårat hans dotter, och straffade honom derför i sin första harm med örfilar: det fick Waldemar taga till godo. Mellertid utforskade Konungen, huru stor styrka Gottländningarne kunde hafwa att ställa honom emot, och hwareft wid stränderna han kunde finna bästa landningsstället för sin flotta. Derefter for han hem igen. Följande wåren, när hela Skåne samt med Helsingborgs Slott förrådeligen fallit i Waldemars händer, seglade han med en wäl utrustad och bemannad skeppsflotta mot Gottland.

Men bland de sånger och lekar, hwarmed Gottländningarne, den föregående Julen, till Konung Waldemars och de Dan-

skes förakt, sig förlustat, war en ringdans, som ännu är i minne. De dansande ställa sig uti ring och hålla sig tätt tillsammans, så att icke den, som föreställer Konung Waldemar och är stängd utanför ringen, under dansen må kunna smyga sig in i densamma. Då börja de i ringen att sjunga:

Ute skred Waldemar med wårum luff*)

Den, som dansar Waldemar, sjunger:

Jag tör wål in att gånga?

Ringleken swarar:

Waldemar, med wårum luff,
Du må wål ute stånda, —
Waldemar, med wårum luff och möjdum**).

Det wor' dig bättre att hemma blifwa, —
Waldemar, med wårum luff,
Än du med Gutarna will strida, —
Waldemar, med wårum luff och möjdum.

Du kan bättre berga hå, —
Waldemar, med wårum luff, —
Än komma och gilja wåra mö'r, —
Waldemar, med wårum luff och möjdum.

Spänn sporre på fot, spänn sporre på fot, —
Waldemar, med wårum luff, —
Nu komma Gutarne dig emot, —
Waldemar, med wårum luff och möjdum!

Rid i ring, och rid i ring, —
Waldemar med wårum luff, —
Och lät din håst hår spring' omkring, —
Waldemar, med wårum luff och möjdum!

Bättre kan du leka på luth', —
Waldemar med wårum luff, —

*) Wårum luff betyder "wårt lof", likasom Konung Magnus skulle hafwa gifwit Waldemar lof att plundra Gottland.

**) Möjdum skall betyda en bekräftelse och säkerhet.

Än som du komma kan härut. —
Waldemar, med wårum luff och mödum.

Efter Midsommaren kom Konung Waldemar med en stor flotta, bemannad med krigsfolk, för Borkholm på Öland, der bönderna, ändock de ingen fiendtlighet förmodade, gjorde tappert motstånd, men blefwo öfwerkmannade och ömkeligen nedhuggna. Så mycket gods, han öfwerkomma kunde, tog han med sig, sedan han skövlat ön, nedbrutit slottet och satt sina fogdar öfwer landet. Derifrån seglade han mot Gottland och å stranden wid Kronowall lät han sitt krigsfolk landstiga. Med stor tapperhet togo Gottländningarne emot sin fiende, och bet mången Dansk i gräset den dagen; men Danskarnes bättre öfwade och manstarkare hår wann slagfältet. Andra dagen församlade sig åter landtfolket wid Meisteby på Fållemyr och wisade uti ett slag med de Danske så stor mandom, att segern tycktes twifwelaktig; men dagen derefter blef manfallet på Gottländningarnes sida så stort, att de skingrades, och Waldemar intog hela landet. När deßa tidender inlupo till Wisby, blefwo dock borgrarne ingalunda deraf modfällda, utan de nedbröto förståderna wid Norre och Östre port samt höllo sig färdiga till stadens förswar. Men, såsom det ofta händer, att den årliga tapperheten dukar under för en slug och försigtig fiende, så gick det ock Wisbyboerna denna gång. De kunde icke lida Danskarne så nära sig, utan att anfalla dem med hela sin styrka. Då blef deras ringa hop af Waldemars försigtigt anförda fylkingar snart omhwärfd, förskingrad och slagen, så att derefter intet motstånd kunde göras, utan lemnade sig staden i fiendens händer. Men Waldemar wågade icke förr ingå, än han brutit så stor del af muren ned, att han med elfwa man i ledet kunde rycka in i staden. På stället, der slaget hade stått, och adertontusen af de tappra Wisbyboerna fallit för plundrarens swärd, lät han uppresa ett stenkors, deruti på Latin war ristadt:

År Ettusen trehundrade sextioett efter Christi börd, tredje dag efter Sanct Jacobi, föllo framför Wisby

portar för de Danskes swärd Gottländningarne. Här äro de begrafne. Bedjen för deras själar»! —

När sålunda denna orättmätiga strid war wunnen, gick solen ned. Då byggde Waldemar derutanför ett capell öfwer de döda och kallade det Solberg, efter solen då bergades. Deraf blef sedan det Nunnekloster, som kallades Solberga.

Konung Waldemar lät nu å torget sätta tre de största ölkar, som funnos i staden, och förelade Wisby borgare twänne willkor: ettdera att inom trenne solmärken fylla karen med silfwer, eller skulle han lemna sitt krigsfolk tillstånd att plundra, röfwa och bränna. Det första willkoret tyckte sig nu alla båst wara, och inom utsåst tid woro karen fulla med silfwer, det Konungen genast förde å sina skepp. De heliga kärilen i kyrkorna samt helgonbildernas prydnader i helighusen ränade han ock bort; men mest wisade sig hans girighet i det, att han jemwäl tog klockorna och, till sin egen skada, förde dem å det skepp, som bar det mesta och dyrbaraste af skatten. I stadsmuren hade Wisbyboerna inmurat de största och dyrbaraste af sina guld- och silfwerkäril, dem de godwilligen uttogo, så att de inan dagens slut uppfyllde det förelagda willkoret; men tempelguldet tänkte de wara säkert, förmodandes, att en Christen Konung icke af skamlig snikenhet wille göra sig till helgedomsränare. Men, då de sågo detta Konung Waldemars lynne, föraktade de honom och sågo glade hans flotta hissa segel och lägga till hafs. Största skadan tyckte sig dock Wisby borgare hafwa gjort, då Konungen ur Marie kyrkomur, såsom märken i muren ännu sägas utwisa, bortbröt twänne stora carbunkel-stenar, så kostbara, att jemngoda skulle swårligen finnas i hela werlden. «De lyste upp natten, likasom solen lyser upp dagen.» Twå gånger tolf wäktare höllo wakt wid dem dag och natt, och efter solgången wägade wid lifwets förlust ingen att gå der framom. Men så dyrbara klenodier skulle icke lysa i helgonränarens salar; det största bland Waldemars skepp, hwarå carbunklarne och allt det dyrbaraste rofwet fördes, sjönk i qwaf genom de wigda klockornas tyngd, med folk och gods, och sågs aldrig mer till. Wid Carls-ön sjönk skeppet och har ofta blifwit efterletadt, men aldrig funnet.

På Gottland, likasom på Öland, satte den Danska Konungen sina fogdar, dem dock öboerna snart ihjälslogo eller drefwo ur landet samt gåfwo sig åter under Sweriges wälde.

Sorglig är berättelsen hos landtfolket om Landtdomarens unga dotter. För sin kärleks skull till Waldemar förrådde hon sitt fädernesland, följde honom till Wisby, smög sig förklädd in i staden och skaffade fienden sådana råd och underrättelser, som lände staden till förderf. Men illa lönade Waldemar hennes trohet; då han seglade bort med sina skepp och den röfwade skatten, lemnade han henne qwar, twärtemot sina löften. — Då föll den öfwergifna i sina förbittrade landsmäns händer och blef inmurad i det torn, som deraf kallades Jungfrutornet, der hon slutat sina dagar.

19. Konung Magnus fängslas, och Håkan kores till Konungadömet samt dricker sitt Bröllopp.

Af gamla bref synes, det Konung Magnus, så godt han förmådde, beställt om landets förswar; men han blef icke af rikets styrande män understödd eller åtlydd. Somliga säga, att Konungen mente redligt och wäl med landet, men allt fort dåraes af sin Drottning, som drog honom allt mer och mer in i Waldemars ränker, så att slutligen alla deßa olyckor tillskrefwos Konung Magnus ensam. På detta sätt blef Konung Håkan i Norrige öfwertalad att, wid Mårtensmeßan det samma år som Gottland plundrades, fängsla sin fader uti kyrkan i Kalmar, och blef sedan Håkan wid Diftingstiden i Uppsala till Sweriges Konung utkorad.

Wid denna tid sändes några bland Rådsherrarne till Holstein, att begära en Hertigsdotter, wid namn Elisabeth, Konung Håkan till gemål, och lyckades detta ärende så, att hon blef wigd wid Konung Håkan, som företräddes af en bland Rådsherrarne såsom hans ombud. Derefter affändes Elisabeth till Swerige å wäl utrustade skepp och med all hedersbewisning, såsom Sweriges och Norriges Drottning. Men ett hårdt wäder uppwexte å hafwet, så att skeppet drefs mot Danska

kuſten, och den unga Drottningen ſamt med hennes följeſlagare, de Swenſka Herrarne, togos fångsliga af Konung Waldemar, dock under många höflighetsbetygelſer. Detta tilldrog ſig ſent om hösten. Derefter ſände Waldemar Konungarne Magnus och Håkan bud, att i wigtiga angelägenheter komma till Köpenhamn, hwilken begäran de ock genaſt näſt före Påſka det följande året efterkommo, och war Drottning Blanca jemwäl med i den färden. Wid denna ſammankomſt fullbordades Konung Håkans gamla trolofning medelſt giftermål med Konung Waldemars dotter, gemenligen då kallad Jungfru Margareta, och dracks då ett ſtätligt bröllopp. Derunder dog Drottning Blanca och wardt i Ringſted begrafwen. Föga ſaknad har hon blifwit, och hennes minne af alla Drottningars minſt hedradt i Swerige.

Den ſwikna fröken Eliſabeth och hennes följeſlagare bleſwo ſedan lösgifna och begåfwo ſig till Swerige, der den oſkyldiga gåckade jungfrun i Wadſtena kloſter gömde ſig undan werldens ögon, den hon tidigt lärt hata och förakta. Misnöjde öfwer Konungarnes förbund med den förhatade Danſka Konungen Waldemar, undſade nu Swenſka Rådets huſwudmän dem båda ſin tro och ſökte ſig om efter annan Konung.

20. Albrecht af Mecklenburg inkallas (1363). Iſrael Birgersſon Brahe lemnar landet.

Sedan Konung Håkan i Norrige lösgifwit ſin olyckliga fader och wiſade honom ſonlig tillgifwenhet och kärlek ſamt dertill emot Rådets willja tagit Margareta Waldemarsdotter till Drottning, förſamlade ſig de mägtiga Herrarne och undſade båda Konungarne tro och huldhet. Det ſåges, att de förſt welat kalla den allmänt wördade Uplandslagmannen Iſrael Birgersſon Brahe till Konungadömet; men, då han nekat att ſålunda swika ſin lagliga Konung, ſåſom härefter förtäljas ſkall, beſlöto de att åt främmande herrar utbjuda Sweriges krona. Efter den tidens ſed och hederslagar ſkulle de, ſom gifwit ſig till gißlan för någon förbindelſe, wara föga annorlunda än ſåſom ſlafwar i den mans wäld, hos hwilken de ſtällt ſig i borgen, intilldeß att uppfyldt war, det de utlofwat. I detta förhål-

lande stodo nu de förnämsta bland Rådsherrarne till den bedragna Furstinnan Elisabeths anförwandter i Holstein och Mecklenburg. De woro nu tillika såsom förrådare landsflyktiga förklarade af Konungarne, hwarföre de ock genast begåfwo sig ur landet till Elisabeths broder, Hertig Henrik af Holstein, erbjudandes honom Konungadömet. Men, då han för sin höga ålderdoms skull nekade härtill, fördades de på hans råd widare, till Hertig Albrecht af Mecklenburg. Det säges, att de inställt sig hos deßa Herrar, den till Drottning i Swerige af dem utkorade Elisabeths anhöriga, uti ömkelig drägt och med repstumpar bundna kring deras hals, att tillkännagifwa, det de gåfwo sig i deras wåld. Hertigens äldsta son med Euphemia, wid namn Albrecht, en af gestalt och åtbörder mycket behaglig och utmärkt ung man, blef dem då till Konung gifwen. Han följde dem, wid slutet af sommaren, med wål utrustade skepp till Stockholm, det han lätteligen fick i sina händer, och blef han om hösten, på Andersmeßodag, af rikets Herrar till Konung tagen samt, följande året, enligt landsséd hyllad wid Mora stenar. Men sunnan skogarna i Götalandet suto Magnus och Håkan wid riket, och folket der förblef sin lagliga Konung troget. Så war Konungadömet åter söndradt, och i landet rådde inbördes split, nöd och förwirring.

Wid den tid, Uppswearne och hela Rådet gingo Albrecht till handa, drog den ädle Israel Birgersson bort från det olyckliga fäderneslandet, det han wål såg sig icke kunna gagna mer. Tillika med sin syster Birgitta hade han uppwuxit i fromhet och allwarlig gudsfruktan efter den tidens tänkesätt. Detta wisade sig i hans ömhet för folket, hans rättwisa och Christliga ödmjukhet. Då lagmansdömet öfwer Upplandet honom tillbjöds, wille han icke mottaga det, alldenstund han förmodade, det andra skickligare och mer förtjente skulle finnas. Når hans syster, den han högt älskade, bad honom besinna, att, om de fromma, redliga och sammwetsömma droge sig undan att tjena fäderneslandet i de höga och magtpåliggande ämbeten, så skulle de ju falla i de rofgirigas och sammwetslösas händer, och hwad skulle då blifwa utaf det arma folket, lät dock han öfwertala sig och uppfylde så sitt kall, att icke blott folket, utan ock de mäg-

tiga Herrarne i landet begärade honom till Konung. Men, hade den gode Israel förut warit sin Herre trogen, då han, att lätta sin Konungs bekymmer för Skånes lösen, icke allenast med egna medel biståtт honom, utan ock sjelf gifwit sig som pant och gißlan till de utländska Herrar, som innehaft slotten och häraderna derstädes, så wille han icke nu i hans motgångstid swika honom. Dock wille han ingalunda deltaga uti ett inbördes krig, der hans swärd skulle wändas mot Swenska måns hjertan; utan heldre walde han Carl den Unges wäg och drog som en korsets riddare till Swärdsbrödernas hår mot hedningarne i Estland, till de förtryckta Christnas hjelp och försvar. Men på wägen afled han i staden Riga, och hans husfru förde de kära qwarlefworna till Uppsala, der de med sorg nedsattes i hans fädernegrift, och der hans namn ännu på grafstenen läses. Häfderna säga, att Israel Birgersson såsom en klar stjerna upplyste denna mörka tid, och skall hans minne tecknas bland de Swenska måns, som warit folkets wärn och stöd samt troget tjent fosterland och Konung.

Härefter är att förtälja, huru wedergällningsdomen för swekfullt sinne och oskyldigt utgjutet blod utföres på Folkungarnes ätt, och de höga Herrars orättfärdighet drager sorg och nöd öfwer land och folk. Med de utländska Konungarne indragas främmande laster och ett utländskt ogräs af äfwentyrare, som i twåhundrade år störde Swenska folkets frid och trefnad.

Rättelser.

Sida	rad	står:	läs.
16	5 ofr.	hustra	hustru
20	4 —	Då	Så
25	16. 17 —	Finsta	Finnsta
30	18 —	deras	deß
46	7 —	korsriddares	Korsriddarnes
68	8 nfr.	grå!	grå,
—	9 —	bortrida,	bortrida!
102	9 ofr.	Hungersnöden (1315) och	Hungersnöden och
103	5 nfr.	tida	sådse.
117	2 —	Catharina	Katharina
122	18 ofr.	nu	nu dertill
—	12 nfr.	, derjemte	och derjemte
125	6 ofr.	Erk	Erik
170	16 —	så att alltid	så att
176	9 nfr.	Åsen	Åen
181	17 ofr.	göra	”göra

Obs. I en del ex. står, sid. 111, rad. 8 ofr.: wänligng bjudni, läs: wänlig bjudning.

Innehåll.

Fortsättning af

Andra Tidhwarfwet.

Sid.

Fjerde Capitlet. Twänne Ättskiften mellan Östgöta och Westgöta Jarlarnes ätter: Begynnelsen af Folkungarnes wälde. . . . 3.

1. Det Andra Ättskiftet: Konung Swerker II och Erik X Knutsson. . . . . 3.
2. Om Konungabarnens mord på Elgarås, och om Fahle Bure den Yngre. . . . . 4.
3. Om Slaget wid Lena, år 1208. . . . . 5.
4. Om Slaget wid Gestilren. Konung Swerkers fall (1210). 9.
5. Om Konung Swerkers Giftermål. . . . . 10.
6. Om Folkets tillstånd under Konung Erik Knutsson, och om Konungens död, år 1216. . . . . 12.
7. Det Tredje Ättskiftet: Johan Swerkersson Sin Fromme och Erik XI, Halte och Läspe kallad. . . 13.
8. Om Folkungarnes begynnelse och öfwerwåld. . . . 14.
9. Om Sune Folkessons Klosterrof. . . . . 15.
10. Knut Johanssons begynnelse. . . . . 21.
11. Slaget wid Alwastra, år 1229. . . . . 22.
12. Om Konung Eriks återkomst och slaget wid Sparsåter (1234). . . . . 23.
13. Om Erikska Ättens sista tid. Ulf Jarls död och Birger Jarls begynnelse. . . . . 25.
14. Birger Jarls Korståg (1249). Konung Eriks död (1250). . . . . 28.

Femte Capitlet. Minnesmärken och Sägner om Swenska folkets tillstånd från den tid, Folkungarne kommo till konungawärdet, till den stora hungersnöden år 1315. 33.

1. Iwar Blå och hans Bröder. Konungawalet. . . 33.
2. Jarlens återkomst. Mötet med Iwar Blå. . . 35.

Sid.

3. Sägner om Ingrid Ulfwa, Birger Jarls moder, och hennes död i Bjellbo (1252). . . . . 37.
4. Om Birger och hans Bröder. . . . . 40.
5. Waldemar Birgersson krönes (1251). Folkungarne blifwa slagna wid Herrewadsbro (1252). . . . 42.
6. Sagan om Carl den Unge. . . . . 44.
7. Huru Birger Jarl wårdar sig om Bergwerken, Landt- och Stadsmanna rörelsen. Stockholms stad bygges. 48.
8. Om Birgers Frieri till Danska Enkedrottningen Mechthild. . . . . 51.
9. Om Konungamötet i Kungslena (1258) och Konung Waldemars giftermål (1263). . . . . 53.
10. Om Konung Hakon Hakonsson i Norrige. — Axel Thoresson och sön Walborg Immersdotter. . . 54.
11. Oenighet mellan Waldemar och hans Bröder. Konungamötet i Fagra-Dal (1268). . . . . 79.
12. Om klosterjungfrun, Fröken Jutta och Konung Waldemar. . . . . 80.
13. Om Domkyrkans inwigning i Östra Aros och Erik den Heliges helgedoms flyttning från Gamla till Nya Uppsala, den 24 Januari 1273. . . . . 82.
14. Om begynnelsen af ofriden mellan Konung Waldemar och Hertig Magnus. Hallnaboerna winna sin byfog. 83.
15. Fortsättningen af berättelsen om striden mellan Konungen och Hertig Magnus. Slaget wid Hofwa (1275). 84.
16. Minnesmärken och Sägner om Göta Konungen Waldemar samt slutet af hans regering. . . . . 86.
17. Marsk Stigs Wisorna. . . . . 87.
18. Om Konung Magni giftermål. Folkungarnes uppressning i Westergötland mot deras frände, Konung Magnus (1278). . . . . 99.
19. Om Peder Porses gästabud på Axewalla Slott. . 101.
20. Om den stora Hungersnöden och om Algot Brynjolfsson, Westgöta Lagman. . . . . 102.
21. Om Algot Brynjolfssons och hans söners förföljelse af Konung Magnus . . . . . 103.
22. Om Konung Magni och Biskop Brynjolfs förlikning på Axewall. . . . . 107.
23. Om Konungens Gästabud, Riddareslag och Tornerspel. Twänne Klosters grundläggande i Stockholm. . . 108.
24. Om Konungamötet i Skara. Konungabarnens trolofning; gästabud och tornerspel. . . . . 111.

Sid.

25. Om Fribytaren Alf Erlingsons bedrifter och död. . 112.
26. Om Konungens Teſtamente. Hans reſa till Wiſingsö och död derſtädes (1290). . . . . 116.
27. Om Konung Magnus Ladulås' barn. . . . . 117.
28. Om Thorgil Knutsſons begynnelſe. . . . . 119.
29. Marſken uppbådar hår mot Ryßarne och lägger Karelen under Sweriges krona. . . . . 121.
30. Om Birger Pedersſon (Brahe), Tiunda Lagman, och Konung Birgers Lag (af 1296). . . . . 122.
31. Om Bröllopper i Helſingborg, ſamt huruledes den Swenſka Konungadottern fördes till Danemark, år 1296. . . . . 124.
32. Konung Birgers Bröllopp. . . . . 127.
33. Om Marſk Thorgil Knutsſons andra tåg till öſtra länderna och Karelen. Maths Kettilmundsſons begynnelſe. . . . . 131.
34. Om Konung Birgers Kröning. Junker Waldemar får Riddareſlag och firar ſitt bröllopp. . . . 133.
35. Marſken firar ſitt andra bröllopp i Stockholm, 1303, der han redowiſar ſör och nedkägger ſitt förmynderſkap öfwer Konungabarnen. Striden begynnes mellan honom och Preſterſkapet. . . . . 134.
36. Gåſtabudet på Aranäs. Brödraſtriden utbriſter; men Förlikning åſtadkommes, år 1305. . . . . 135.
37. Om Herredagen i Stockholm; Thorgil Knutsſons död och åminnelſe. . . . . 138.
38. Om Bjellbo bröllopp, Hertigarnes färd till Uppland och Hätunaleken. . . . . 141.
39. Om Arwid Smålåndnings flykt med Konung Birgers ſon Magnus. . . . . 142.
40. Om Hertig Eriks Bröllopp, ſom inter blef utaf. Oſrid med Norrige och Danemark. Förlikning i Nyköping (1308). . . . . 143.
41. Hertigarne dricka ſitt bröllopp i Opſlo (1312) och hålla dereſter hof och tornerſpel i Lödöſe. . . . 147.
42. Om Folkets tillſtånd, hungersnöd och peſtilentia ſamt onda järtecken. . . . . 147.

Sjette Capitlet. Folkungarnes ſlutliga Undergång. Digerdöden och inbördes krig förhärja landet. Den förſta utländſka Konung inkallas (1363). . . . . 150.

		Sid.
1.	Om Hertigarnes resa till Nyköpings Gästabud.	150.
2.	Konungens besök i Hertigdömena. Eriks och Waldemars död. Magnus Birgersons ankomst till Sverige.	152.
3.	Riddaren Maths Kettilmundson blifwer Riksföreståndare. Slaget wid Mölklång (1318).	155.
4.	Herredag i Stockholm. Riksdrotset Johan Brunkes ömkeliga slut.	156.
5.	Herr Maths kallar både Herrar och Bönder till Allshärsarting och Konungawal wid Mora Stenar.	162.
6.	Magnus Birgersson uttages ur tornet och dömes på Helgeandsholmen till döden.	163.
7.	Om Lagmannen öfwer Upplanden, Birger Pedersson till Finnsta, och hans Barn.	164.
8.	Om Birgitta Birgersdotters Giftermål.	166.
9.	Om Herredagen i Skara. Knut Jonsson Blå blifwer Riksdrotset.	168.
10.	Om Sweriges och Norriges inbördes wänskap och förening. Den sista Jätten.	170.
11.	Skåne, Halland och Blekinge afsöndras från Danemark och aftrådas ewärdeligen till Swerige. Konung Magni Giftermål, år 1336.	171.
12.	Om Folkets tillstånd. Folkplågaren Grefwe Gerts ändalykt. Nils Ebbesons Wisa.	173.
13.	Huruledes Magnus wårdar sig om Landtfolkets fred och förkofran, blir misshaglig för Herrarne och får Wedernamn.	176.
14.	Konungadömets delning. Konung Magnus blifwer bannlyst. Wänskap med Konung Waldemar Atterdag.	177.
15.	Om den stora döden, Digerdöden kallad, 1350.	178.
16.	Om Bengt Algotsson. Konungadömets söndring och begynnelsen af Konung Magni Eriksfons sista Olyckshändelser.	182.
17.	Om Konung Waldemars stämplingar. Erik Magnussons död (1359).	184.
18.	Konung Waldemar infaller i Skåne samt härjar på Öland och Gottland.	187.
19.	Konung Magnus fängslas, och Håkan koras till Konungadömet samt dricker sitt Bröllopp.	193.
20.	Albrecht af Mecklenburg inkallas (1363). Israel Birgersson Brahe lemnar landet	194.

Swenska Folkets

Sago-Häfder,

eller

Fäderneslandets Historia,

sådan den lefwat och till en del ännu lefwer

i

Sägner, Folksånger och andra Minnesmärken.

Till Läsning för Folket

af

Arv. Aug. Afzelius.

Femte Delen,
Katholska Tiden, från 1363 till 1523.

STOCKHOLM,
Zacharias Haeggström,
1843.

Sjunde Capitlet. Begynnelsen af Swenska Folkets förtryck under utländska Konungar, från början af Konung Magni till slutet af Konung Albrechts sjuåriga fängelse.

1. Konung Albrechts Begynnelse (1363).

Såsom förut omnämdt är, war K. Albrecht af Folkungarnes ätt och den af Swenska folket mycket afhållna Herrig Eriks dotterson. Han kan deraf kallas den sista Folkungen, som till Konung tagen blifwit. Men han war åfwenledes den första bland de utländska Herrar, dem Rikets Råd och de myndigaste af Odalmännen samt de andliga inkallade i landet, att bära konunganamnet, under det de sjelfwa i de mesta mål hade högsta magten. Deraf blefwo de rika och Konungen öfwermägtiga samt togo för sig det bästa af landet, medan folk och Konung ledo stort betryck.

Konung Albrecht hade uppwuxit wid sin Swenska moders berättelser om Folkungarnes, hennes ätmäns, ära och bedrifter, och war han dem lik till mod och raskhet. Till gestalt war han behaglig att skåda, och, när han wisade sig på sin häst, lysande i ridderlig rustning, mindes de gamle hans ståtlige moderfader, Herrig Erik. Såsom han, war han ock gifmild, wänlig och blid i sitt omgånge. Men hwad som på den tiden war sed i Tyskland, ansågo de Swenske för oskick, och det wisade sig snart, att hans slösande, yppiga och lättfärdiga lefnadssätt föga paßade ett öfwerhufwud för det Swenska folket, helst i denna oroliga tiden.

Om julen satt K. Albrecht i Stockholm och hade mycket

folk hos sig, sårdeles utaf Tyska furstar, grefwar och riddare en stor skara, som följde honom öfwer allt i lysande utländsk riddaredrägt. De Swenske efterapade då, såsom nu, gerna utländska seder, och ungdomen af de förnämsta Swenska ätter samlade sig till detta muntra hof, och spordes derstädes ingen nöd. Men de gamla förståndiga, som hade sett denna granna guldblänkande skara rida fram genom landet, skakade på hufwudet, wäntande af deßa främmande gäster intet godt för folk och fädernesland. Många äfwentyrare från Tyskland af mindre förnäm slägt hade ock följt den unga Konungen, att i Swerige göra sin lycka, och woro de flesta bland dem utan dygd och goda seder. Mången Swensk adelig jungfru såg med wälbehag deßa artiga herrar kommande på sköna hästar i stålig rustning, guldprydd hufwudbonad med nedwajande fjäderbuske och en öfwer axlarna hängande tröja utaf sammet eller sindal, bebrämad med hermelin och mård och kringhängd af en mängd små förgyllda silfwerklockor, de der med ett ljusligt kling-klang bebådade riddarens ankomst. Konungen war ofta böneman för deßa herrar hos de förnämsta mäns döttrar. Men om denna Tyska skåt säges i Rimchrönikan:

En som ej så arm af Tyskeland,
Hade han ett swärd i sin hand,
Kunde han dansa, springa och hoppa,
Han skulle ju hafwa skällo och förgyldta klocka. — —
Swenska jungfrur och enkor både,
Gaf han the Tyska utan säderne rådd.

Då gömde mången fader af de bästa Swenska ätterna sina döttrar undan i klostren.

Carl Ulfsson af Tofta, en bland de rådsherrar, som warit utsända till Tyskland att hemta en Konung, war den tiden Lagman i Upplanden och Konung Albrechts förnämsta stöd. Utaf honom stämdes rikets herrar och allmoga af Uppswealand till Allhärads-ting i Uppsala, som ock hölls Andra Söndagen i Fastan. Fram öfwer Fyriswall sågs nu den lysande skaran framridande, dock mer af Tyskar än Swenskar, åtföljd af en hop åskådande menighet, men Upplands allmoga anförd af Lagman-

nen. Tåget skedde till Mora stenar, och ställdes der Albrecht på stora stenen och utkorades till Konung efter landsseð. Wid hemkomsten till staden gick den nywalde Konungen med sitt förnäma följe upp i Domkyrkan, der hyllningen fullbordades under högtidlig meßa och lofsång. Men Ärchebiskop Petrus Thorgilsson af Färntuna, så benämd af de gårdar med detta namn, han egde på Swartsjölandet, war icke när warande, utan förbleſ sin lagkrönte Konung Magnus trogen. Götarne biträdde icke heller Uppſwearnes konungaval, utan höllo ſig till Konung Magnus, ſom denna winter höll ſitt hof på Lödöſehus. Bland de Weſtgötar, ſom bleſwo honom trogna och der wiſtades mycket hos honom, war Biſkopen i Skara, Nils af Kållan, eller från Kållands ö, ſom biſtod den olyckliga Konungen både med råd och penningar.

Fram på höſten drog Konung Albrecht med många ſkepp öfwer till Finnland att taga hyllning. Förman för hans krigsfolk war Riksdrotſet Nils Thureſon. Då togo de med mycken tapperhet Åbo Slott tillbaka från Ryſſarne. Det ſåges, att de belägrade, emedan Herr Nils war deras farligaſte fiende, förſåtligen bragte honom om lifwet under denna belägring. Den julen ſatt Konungen i Åbo; men förſt på wåren fick han tidender ifrån Swerige, att Konungarne Magnus och Håkan utruſtade här emot honom, hwarföre han genaſt återwände till Stockholm, priſad af ſina medhållare ſåſom tapper och ſegerſäll. Minne af Konungens wiſtande i Finnland är ſtället, der en ſtad fordom, warit belägen, Olof den Helige till åra Olofsborg benämd, nu Ulfsborg och Ulwika; den ſåges han, haſwa anlagt wid Kumoälfwens utlopp i haſwet. Nu är den flyttad till Björneborg. Ett fäſte, benämdt Satakunda, i ſamma ort, ſåges han ock haſwa begynt. Deraf blef ſedan kungsgården Satakunda, i chrönikorna mycket omtalad, hwaraf det länet ſedan fick ſitt namn.

2. Slaget på Gata ſkog wid Tillinge och Östanbro (1365).

Från Lödöſeborg hade Konungarne Magnus och Håkan utſändt härnil öfwer Norge och Götaland och tågade ſnart med

en stor krigshär, sedan äfwen Konung Waldemar gjort en hjelpsändning från Danemark, upp igenom skogarna Tiweden och Kåglan, tilldeß de kommo till Arboga. Derifrån utsände Konungarne budkaste till folket i bygderna, med bref och tillsägelse, att komma sin lagkrönta och rättmätiga Herre Konung Magnus till undsättning mot hans wedersakare, de rikets fiender, som undan honom förrådt konungadömet till hans systerson. Det wisade sig då, att han hade många wänner, som kommo och förstärkte hans fylkingar.

Herrarne från Mecklenburg och de Tyska Riddarne hade redan före Konung Albrechts hemkomst börjat rusta sig, så snart kunskap inlupit om Götarnes och Norrmännens rörelser. Carl Ulfsson, Upplanda Lagmannen, och Rådsherrarne märkte nu wäl, att de af Konung Magnus hade föga godt till att wänta, så framt han nu segrade, och hade derföre all möda ospard att samla mycket och stridbart folk ifrån Folklanderna, Uppland, Söder- och Westmannaland, så att, när Konungen kom hem ifrån Finnland, hade han en wäl rustad här sig till handa och dertill en utwald hop af Tyska krigsmän, på det bästa förseda med hästar och wapen. Med denna här drog Konung Albrecht ned mot Westmannagränsen.

Arboga ölet har af urminnes tid warit mycket prisadt. Det goda Westmanlands kornet gifwer godt malt, och det kan wäl hända, att ordspråket: «kommer efter som Arboga ölet» är gammalt som deßa händelser. Huru än härmed war, så märkte Konungarne, då de hunnit till Upplandsgränsen wid Östanbro, stor affaknad af folk, särdeles i den Danska och Norska hjelphären. Krigsbußarne hade funnit mera trefnad på ölhusen i Westmanlands städer, än de tyckte sig hafwa att wänta wid Uppswearnes möte, ett folk, som de hört omtalas af sina fäder såsom hårdt att handskas med. Rimchrönikan säger och:

Winet mände i Westerås wäl smaka;
Ty kunde somme Nordmän ej tådan raka.
The qwode fast och gjorde sig kata,
Medan Konungarne tappade striden i Gata.

Wid stora wägen från Enköping till Tillinge kyrka, wid

byn Hoffsta, stå några stycken granar, der, enligt sägen, fordom warit den skogspark, som i chrönikorna kallas Gata-skog. Må hända har aldrig denna lilla granpark, som nu är uppodlad till åker, haft egentligen sådant namn, utan har af dem, hwilka berättat om slaget, som derstädes började och blef så namnkunnigt, allenast blifwit utmärkt skogslunden wid gatan, som der wid Hoffsta by går från stora landswägen inåt Swinnegarnsbygden. Konungarne hade en tid uppehållit sig i Westmanland, till att öka sin magt. De kommo till Arboga i begynnelsen af fastan och lägo mellan Westerås och Östanbro Hwita Söndag, som är 1:sta Söndagen efter Påsk. — Den dagen bar i forden tid detta namn deraf, att de nychristne, som togo det heliga dopet Påskdagen, gingo hela den weckan i sina hwita christningskläder, hwadan weckan kallades Hwiteweckan och Söndagen Hwita Söndag. Deraf är ännu den sed, att Nattwardsbarnen på sin stadfästelsedag bära hwita kläder. — Det war dagen efter denna dag, som den raska Konung Albrecht oförwäntadt med sina Tyskar och Upplwearne anföll konungahären. Owiss är, om slaget wanns den dagen; men Konungarne drogo sig tillbaka på andra sidan Tillinge kyrka till en skogshage wid Taxhufwud, der de ånyo fattade stånd, och en blodig kamp uppstod. Konung Albrechts utwalda, wäl rustade här kämpade för lif, hem och frihet. Men det Danska och Norska hjelpfolket bistod icke Konung Magnus lika troget. De woro mycket förstridda i bygden och kommo nu troppwis till slagfältet. Men den här af Götar, Nerkingar och dem, som kommit från Folkländerna honom till bistånd, fäktade med mandom och ära.

En källa är der på skogen, icke långt ifrån landswägen, som ännu kallas «blodskällan». Det förtäljes af de gamle i bygden, att en Konung der hållit ett hårdt fältslag, då blod flutit i strömmar, så att källan fylldes af blod och deraf fått detta namn. Den gamle Konungen gick der med mycken tapperhet framför sitt folk, men oförsigtigt, så att han till slut blef omhwärfd af fienden och tillfångatagen. Då tog konungahären flykten; men krigshöfwidsmännen samlade den åter wid Östanbro, der wägen då gick öfwer Seweström in-

åt Westmanland. Slaget började der ånyo, och båda Kommungarne, Albrecht och Håkan, gingo manliga fram i striden. Bland de Swenska riddersmän, som skiftade hugg med Albrecht och föllo för hans swärd, nämnes Nils Månsson (Röde) af Tofta på Swartsjölandet. Slutligen, när Konung Håkan fått många swåra sår och icke mägtade fortsätta striden, drog han sin här öfwer strömmen och uppref bron, så att fienden mycket hindrades att honom förfölja. Konung Håkan återwände till Norge, hjelphären upplöstes och ströfwade länge omkring i bygderna till folkets förtryck med rof och öfwerwäld. Konung Albrecht drog tillbaka till Stockholm, mycket prisad såsom segersäll hjelte. Härutaf wexte hans och Tyskarnes mod de Swenska Herrarne öfwer hufwudet.

I ett af de runda tornen på Stockholmshus, som kallades Kärnan, der hårdaste af fängelserna derstädes, satt nu den gamle Konung Magnus. Ur den trånga gluggen af sitt fängelse kunde han se det rum på Helgeandsholmen, der hans syskonabarns, den rättmätiga thronarfwingens, hufwud fallit för bilans hugg. Nu sade många, som kommo ihog Konungasonen Magni och den trogna Thorgill Knutssons utgjutna blod: Fädernas mißgerningar komma öfwer barnen. I sju år satt Magnus fängslig i tornet.

3. Om Konung Albrechts regemente, giftermål, kröning och Ärikesgata.

Sommaren härefter hemtade Albrecht sin brud, en Tysk Grefwedotter af Schwerin. Om henne och hennes barn taltes icke mycket i Swerige. Hennes namn war Richardis; men folket kallade henne Rixa. Sedan Konung och Drottning med wanlig högtidlighet låtit sig kröna i Uppsala, företog Albrecht sin Allrikesgata, hwarwid han lät klosterfolket och de andliga mycken huldhet wederfaras. Särdeles hafwa hans besök i Runneklostren blifwit beryktade i folkets sägner och sånger, såsom framdeles förtäljas skall. Wid högsommaren war han i Skeninge kloster, der han genom skyddsbref tog Abbedissan och Jungfrurna i Risberga kloster i sitt hägn. Han pådjöd och en penning af hwar bonde i riket till uppbyggande

af Wadstena jungfruklyfter. Rikets slott och fästen woro till största delen i K. Waldemars och de utländska Herrars händer. Till deras återtagande utsände Albrecht detta år sitt krigsfolk, hwarwid de Tyska knektarne gjorde mycket öfwerwåld i bygden. Derom finnes taladt i följande gamla rim:

Fick han kogerbössa med pilar uti,
Thå skulle ju bonden till skoga fly.
Spänne i bältet och krusadt hår,
Rostadt swärd, stålhandska wid lår,
Rider i gärd och går i stuga,
Will den fattiga bonden truga:
"Husfrul hwar är din unga höna?
"Du skall den ej längre för mig löna;
"Ligger hon gömd under bänk eller pall,
"Bär henne fram med eggen all! —
"Här du ej mer än en enda gås,
"Den skola wi häfwa i qwäll till kräs."
Han låter uppsprända wäl femton ljus
Och dricker och skrålar i fullan dus.
Det mände de ädla bönder förja,
Att legodrängar slik lek uppbörja.

Konungen föraktade de Swenska och satte all sin lit och förtröstan till sina Tyska äfwentyrare, på dem han offrade all afkomst af landet, så att han till rikets behof och återlösen af landets slott och fästen till slut pålade Swenska folket en skatt, större än någonsin warit förut eller derefter påbjuden blifwit; prest och lekman, herre och bonde skulle gifwa hälften af all afkomst, så wäl af jord som köpenskap eller ämbete. Då började Uppswearne att sakna den gode Konung Magnus.

4. Uppswearne sända bref till Folket sunnanskog. Konungamagtens förfall. Bo Joinssons begynnelse.

Stor osäkerhet och betryck war denna tid i landet, så wäl af utländska Herrar som af de infödda, hwilka från sina rika fästen lefde efter sitt eget behag, såsom ingen lag eller öfwerhet warit; och hwad mest förbittrade Swenska folkets sinnen war, att Konung Waldemar hade mera inseg hos Konungen än nå-

gunſin och behöll under ſig alla de ſlott och härader, han tillförne ſig orättmätigt tillegnat. Den myckenhet af Tyſkar, ſom öfwerſwämmade landet, ſärdeles Konung Albrechts gunſtlingar, bragte ſlutligen med ſitt högmod och öfwerdåd Uppſwearne, dem de meſt plågade, till det beſlut, att undſäga Konung Albrecht ſin tro och huldhet. I detta ſinne affändes budbärare med bref till folket ſunnanſkog, ſå lydande:

«Alla klerker och lekmän, ofwan ſkogen Tiwed och Kolmorden boende, ſända alla them, ſom bo och bygga nedanför benämde ſkogar, helſo med Gud. Wåld, orätt och träldom af omilde, ſom I och wi och all Sweriges allmoge tålt hafwa af Tyſke mån, ſedan Hertig af Mecklenborg och hans ſon, Herr Albrecht, ſom wår Konung ſkulle wara, wåld öfwer oß fick, kära och klage wi inför Gud, Jeſu Chriſto och hans kära Moder ſaneta Maria, ſanct Pehr, ſanct Pål, ſanct Erik, ſanct Sigfrid, ſanct Henrik, ſanct Lars och ſanct Eſkil, ſom rikets Patroner äro, och inför alla helga mån och goda Chriſtna, Konungar, Hertigar, Höfdingar, Herrar och Städer, af rätt nöd, ſom wi kunna och må bewiſa huru ofta wi klagat för bemälde Herr Albrecht, ſom wår Konung ſkulle wara, ſom är en rätt menedare, och hans Fader, Sweriges rikes rätta förrädare, och intet fått hwarken hjelp eller liſa, ſom uppenbart är för alla i hela landet och uppenbart wara ſkall, ſå widt ſom Chriſtendomen är: och uppſäga wi härmed förbemälde Herr Albrecht och hans Fader och alla Tyſkar öfwer hela riket i Swerige, hwilka oß hafwa illa handterat både till lif och lemmar, wårt gods, fred och frälſe alleſtädes förminſkat. Och willja wi och alla under Gud och hans kära Moder och under de förenämda Kyrkans Patroner, under den ärlige och gode Herren, Konung Magnus, oaktadt att han fången är, hwilken wi willja hjelpa af ſin wånda med all wår magt, och hafwa wi hopp till Gud, att wi med och under honom få blifwa under lag och rätt, och willja wi med alla dem, ſom med oß blifwa, gladeligen leſwa och dö; men dem, ſom oß emotſtå och intet hjelpa wilja, dem

willja wi förnedra och förderfwa samt anse lika med Tyskarne, så länge en efter den andra af oß lefwer, så wäl klerker och lekmän, höga och låga: och låten oß höra, att I åren tillreds på eder sida! På oß skall intet brista. Will Riksens Råd förestå oß, det willja och tigga wi gerna; willja de ej, så skall skulden wara deras, ändock skadan är både deras och wår.»

Wid denna tid lät Konung Albrecht upprätta det gamla fästet Rumlaborg i Småland och satte derpå Bo Jonsson Grip till höfwidsman. Denne man löste tid efter annan till sig kungsgårdar, städer, slott och fästen af de utländska Herrar, som dem under förpantning innehade. Häraf blef han slutligen så rik, att aldrig någon Swensk man före honom, icke heller efter honom, uppstått, som warit honom jemnlik i magt och rikedom.

5. Konung Håkan befriar sin Fader ur fängelset (1371). Slutet af Konung Magnus den Godes Saga.

Fem år hade lidit sedan slaget wid Tillinge. Då rustade Konung Håkan krigshär och drog upp mot Swealand, att befria sin fader. Han hade ännu i Göta- och Swealand många slott och fästen i sina händer och blef öfwer allt wäl undfången, icke såsom fiende, utan såsom wän och Konung. Om hösten wid Helgonameßan kom han utan motstånd till Almare-Stäk, der han en tid höll hof, och följande sommaren begynte han Stockholms belägring och hade ett befäst läger på den höjd norr ut från staden, som ännu deraf är Kungsbacken benämd.

Konung Albrecht tog nu det wåndaråd, att tillita de Swenska män, dem han hittills för sina Tyskar hade åsidosatt. I Gråmunkarnes klostersal hade han wid Larsmeßan med dem stämt möte, ställde sig ödmjuk, erkännande, att han mycket öfwersett med det förtryck, hans Tyska fogdar och krigsmän tillfogat landtfolket, och lofwade att hädanefter skilja dem ifrån sig samt att följa i allt sina Swenska Herrars råd. Deras bistånd med folk och penningar mot Konung Håkan wille han ersätta dem med öfwerlemnandet af alla de slott och bor-

gar, han nu hade i sina händer. Konungens tal och förelagda willkor behagade Rådsherrarne ganska wäl, så att de tillsade honom allt det bistånd, de kunde åstadkomma, samt bemedling mellan honom och folket. När Konung Håkan härom fick kunskap, sade han sig hafwa sett nog blodsutgjutelse och förödelse i sitt fädernesland, och wille han erbjuda fred, med förbehåll allenast af frihet och anständigt underhåll för sin Herr Fader. Konung Magnus skref ock då till sin systerson:

«Min Kåre Albert! Då Gud så skickat min lycka, «att mig tillstädjes nedstiga från konungslig höghet, finnes ingen i werlden, den jag heldre unnar detta riket än «dig; och skulle jag ock icke hålla dig, såsom född af min «syster, lika kär som min Håkan! Mig felas icke wänner, «som bjuda mig bistånd och wapen; dock lemnar jag dig «gerna konungadömet. Deremot, när du tager det wida «landet i besittning, må du förunna mig besittningen af «Westergötland; och njute du sedan det öfriga med fridl» —

Så tog Konung Håkan sin olyckliga fader ut af fängelset och förde honom med frid hem till det trofasta Norge. De Swenska Rådsherrarne tyckte sig nu mycket hafwa wunnit; men folket suckade och beklagade den goda Konungens bortresa ur landet. Efter den tidens sed diktades wisor om sonens huldhet, som befriade sin fader; men de äro nu förgätna. Allenast en af sådana innehåll må här anföras, fastän namnen äro förbytta, och förhållandet, såsom med folkfångerna wanligt är, sedan händelserna blifwit förgätna, mycket förändradt:

Det wär Konung Waldemars söner,
De woro twå rosende blommor;
Och de gingo sig till Danemark
Och wunno der seger och komma.
Så wunno de sin fader utaf sina bojor.

De gingo sig till Danemark,
Allt wid det fiskareläge.
Så gingo de sig i fiskarebod
Och byrte der om sina kläder.
Så wunno de sin fader utaf sina bojor.

Och de gingo sig uti Konungens gård,
Allt inför Konungen att skänka.

"Herre, lofwen twå fiskaresöner,
Att fiska utför eder lande."
Så wunno etc.

Swarade Danska Drottningen,
Hon swarade för allt sitt rike:
"I åren Konung Waldemars söner;
I åren honom båda så like."
Så wunno etc.

"Hören I, Danska Drottning,
I mågen oß icke så håda;
Wi åre twå fattiga fiskaresöner,
Det synes wäl på wåra kläder.
Så wunno etc.

Och hören I, Danska Drottning,
I oß rätt icke känne;
Wi wåndade icke, Kung Waldemar,
Han wore i elden brånder."
Så wunno etc.

De gingo sig till sjöastrand,
De satte sig ned till att beta;
Så togo de fram skacktafwel af guld
Och begynte till att leka.
Så wunno etc.

Det war då den fiskare,
Han war dem ej mycket huld:
"Det plågar icke wara fiskaresed,
Att leka skacktafwel af guld."
Så wunno etc.

"Och det är icke det röda guld,
Ändock dig tyckes så;
Det är bara den blanka messing,
Och solen hon skin' deruppå."
Så wunno etc.

De togo skräppan allt på sin bak
Och pikstaf i sina händer,
Så gingo de sig uti staden in,
Att ingen man dem kände.
Så wunno etc.

De gingo sig till smidja,
Och togo jernstänger till låne,

Så bröto de kull den starka mur,
Som länge hade ståndat uti Skåne.
Så wunno etc.

Då ropade den yngste brodern:
"Här ligga wåra skepp för lande;
I kommer härut, min kåre Fader,
Om I willjen rida eller gånga!" —
Så wunno etc.

"Hören I, mina kåra söner,
Jag orkar icke rida eller gånga;
Jag hafwer här legat uti femton år
Och warit Konungens fånge."
Så wunno etc.

De togo honom uppå sin bak
Och buro honom ned för lide;
De buro honom femton Wälska mil,
Förr än dem lyste att hwila.
Så wunno etc.

Och det war Konung Waldemar,
Han hörde de håstar gny:
"I läggen mig ned mina söner,
I tagen till att fly!" —
Så wunno etc.

"Och det skall aldrig spörjas
Af Fruer eller Jungfruer till by's,
Att wi för femton Danska hofmän
Skulle både rymma och fly!" —
Så wunno etc.

Så drogo de ut sina goda swärd,
De glimmade som guldet det röda;
Så wogo de femton Danska hofmän,
Och bloden den rann dem till döda.
Så wunno etc.

Och tack hafwe Konung Waldemars söner!
Hwar finner man deras like?
De torde hemta sin fader igen
Allt utaf Danemarks rike.
Så wunno de sin fader utaf sina bojor.

Så glädde sig det förtryckta folket, när de gamla förhatliga borgarnas fängelsemurar nedbrötos, och oskyldiga fångar förloßades, samt prisade i sina sånger än en son, som uttog derur sin fader, än en syster, som befriade sin broder.

Konung Magnus lefde, såsom de flesta förtälja, tre år efter sin befrielse ur fängelset hos sin son Håkan, af sina goda Norrmän mycket afhållen, tilldeß han blef död i Blomsfjärd wid Ljungholmen, icke långt från Bergen. Olika förtäljes om hans död. En sägen är, att han, sent om en höst, når han skulle segla öfwer nämda fjärd, öfwerfallen af en förfärlig storm, kastat sig i sjön, och, oaktadt hans tjenare skyndsamt drogo honom upp, war han död; men ingen mera på skeppet förgicks. En annan, att alla förgingos, och ingen af dem blef återfunnen mer än Konungen, och skall något järtecken dermed hafwa skett, hwaraf folket kallade honom helig. En stensättning i liknelse af ett skepp, med större stenar uppresta i för- och bakstäf, är lagd, till minne af denna händelse, der på stranden, på det rum, der Konungens döda kropp blef funnen.

6. Om tillståndet i Swerige. Några märkeliga män och händelser i denna tid.

Biskoparne, Rådsherrarne, Adels- och Riddersmännen samt med deras jemnlikar i rikedom hade befästa slott med fängelser och torn; det war icke godt att sätta sig emot en sådan Herres willja och behag. De gingo bewäpnade; folket war wärn- och wapenlöst. Konungamagten, med rikets slott och förnämsta inkomster, war nu i några Rådsherrars händer. Bo Jonsson Grip, som blef Riksdrots, war den mägtigaste af deßa och deras hufwudman. Han war girig och öfwerdådig i sin framfärd och bekymrade sig föga om lag och rätt. Det wisade han, då han, förföljande riksrådet Carl Nilsson Färla, ändock denne war hans frände och tog sin tillflykt till Gråmunkarnes klosterkyrka, med mycken grymhet högg honom i hjäl framför högaltaret. Den gård, der han mest hade sin hofhållning, war Såby i Hannekinds härad af Öster-

göttung. På en holme, der Stångån delar sig, och med tvänne forsande wattenfall störtar ned i en insjö, utwisa ännu mäsken efter källrar och grushögar, hwar hans borg warit belägen, och ännu kallas holmen Bosholmen. Han egde gårdar i alla härader af riket, och utgjorde hans landbönder en stor del af rikets allmoga. Med dem säges han hafwa hållit landbostämma på en äng midt emot holmen, der en stor sten ligger, som kallas Bos-sten, på den han suttit och hållit rått med folket. Men, sedan han blifwit Riksdrots och Föreståndare under Konung Albrechts wanmagt, byggde han på sin gård Åhl wid Mariefred det ansenliga befästa slott, som sedan efter hans namn kallades Gripsholm. Der lefde han med konungslig hofhållning och höll riksmöten och herredagar derstädes af egen myndighet. I alla landsorter finnas gårdar med namnet Bosgård; de äro ett minne af Bo Jonsson Grip. Bland dessa må nämnas Bosgården i Urshult i Småland, derom en sägen är i bygden, att Bo, en mägtig Konung, haft der sitt säte, och en fiende till honom bott på Slottsholmen wid Hakeqwarn. Då seglade Bo en natt till Hakes slott, öfwerwann honom och uppbrände det. Efter borgen äro grushögar der på holmen, fastän nu med grästorfwa öfwerwuxna. Bo Jonsson ligger i Wadstena begrafwen.

Maths Gustafsson, en strång riddare, hade slagit under sig några gods, tillhörande Biskoparne i Linköping. Att taga bondens gård, war för en sådan man icke så wådligt; men en Biskop Gotskalk, Konung Albrechts frände, återtog biskopsbordets gårdar. Då drog Herr Maths med sina wänner ut att spöka biskopen, mötte honom wid Tinderyd, icke långt ifrån Linköping, och slog honom ihjäl. Sådane skedde icke ostraffadt; Maths Gustafsson blef bannlyst, och sägen war bland folket, att i det hus, han fick ingå, ingen gryta kunde sjuda, intet bikar jäsa. Då måste Riddaren göra pilgrimsfärd till Rom och pantsätta sina gårdar för böterna till de andliges försoning.

Biskoparne i denna tid bortlade stundom biskopsstafwen, klädde sig i hjelm och harnesk och ställde sig i krigshärens syn-

kingar. Så följde Biskop Nils den Äldre i Linköping Konung Håkan till deß faders bestielse. Han följde ock sedan sin Konung Magnus troget till Norge och dog i Bohuslän, samma år som Konungen.

Denna tid predikades i klostren och kyrkorna mycket om barmhertighetsgerningar, samt hurulades stora brott kunde med gåfwor till helighus och de fattiga försonas. Häraf war gifmildheten ganska stor, och många fromma husmödrar syßelsatte sig mest med fattigas bespisande och klädande. Men sålunda ökas alltid lättingarnes antal, och den sköteslösa tiggarskaran blef stor i landet, så att ofta härberge saknades för de uslaste om winternätterna. Ärchebiskop Birger Gregerson i Uppsala påbjöd derföre, första gången, fattigstuga byggas i hwar församling.

7. Om Sancta Birgitta och Wadstena Jungfruklosters begynnelse.

Den tid, då den heliga Birgitta, gemenligen santa Britta kallad af folket, bodde tillsammans med sin Herre Ulf Gudmarson på Ulfåsa, war hon en skön qwinna af liten, men fyllig och blomstrande gestalt. Allmänneligen troddes i hennes hus och bland folket, att hon i sina bönestunder hade uppenbarelser af Frälsaren och den heliga Modren samt tog utaf dem råd och underwisning om allt, hwad hon sig företaga skulle. Deraf blef hon föga eftergifwande, och få woro de, som kunde böja hennes willja tillbaka; minst dristade hennes man eller barn sätta sig emot hennes råd. Den tid hon, såsom warande i frändskap med Konung Magnus, wistades wid hans hof, och hennes twänne söner Carl och Birger woro bland hans hirdfolk, brukade Konungen stundom gäckas med hennes syner och förakta de råd och warningar, hon gaf honom, frågandes Herr Birger, då han om morgonen uppwaktade Konungen: «hwad monnewår fränka, Eder Fru Moder, hafwer drömt i natt?» — Men, sedan Konungen till sin olycka erfarit sanningen af hennes förutsägelser och följderna deraf, att han åsidosatte hennes råd i den förut omtalta Finska fejden, ångrade han sådant gäckeri och gaf henne den ort, der sedan Wadstena stad och

slott byggdes, till anläggande af ett kloster, det hon af Frälsaren fått löfte att fullborda, medan hon ännu gick i hofwens salar, der swek och ränker, lättfärdighet och synder bedröfwade hennes sinne. Hon tyckte sig ingen gerning, mer himlen behaglig eller för sina medmenniskor nyttigare, kunna företaga än inrättandet af en boning till fristad för oskuld, fromhet och gudsfruktan; ty den tiden woro många, som trodde, att böserna i klostren samt det exempel af försakelse, menniskokärlek och gudaktighet, som de fromma spridde bland folket, gagnade fäderneslandet. Från denna tiden wistades hon på Ulfåsa, der hon sjelf mycket fastade, men bespisade dagligen wid sitt bord tolf fattiga; dem underwisade hon ock till gudaktighet och klädde dem samt twådde hwar Thorsdag deras fötter, till minne af Frälsarens ödmjukhet och nåd. Den ädla Frun war nu mycket förändrad. Såsom folket mest i Götalandet, har allt intill wåra dagar hennes ätt warit utmärkt af det anseende, som kallas blidlett, det är: ett ljust, mildt anlete. Så war wäl ock den heliga qwinnan; och, emedan hon både in- och utländes wid första åseendet wann behag af alla, så att Kejsare och Konungar måste wisa henne wördnad, kunna wi döma, att från det fromma allwarliga hjertat något majestätiskt framstrålat ur hennes blå ögon, då hennes gestalt för öfrigt war mager, liten och oansenlig. Hon war klädd som Nunna, med tagelwäf närmast kroppen och ofwanpå en lifrock af grått wadmal, tillknuten med ett rep eller snöre om lifwet, och deruti hängande ett radband, eller en krans af ett snöre med små kulor påträdda, hwilka fördes från den ena sidan af kransen och nedsläpptes på den andra, under det för hwar kula en särskild bön lästes till Jungfru Maria och helgonen. På hufwudet bar hon ett dok af finaste hwita linne, nära liknande det, som Dalfolkets qwinnor bära. Sålunda klädd och med en staf i handen, såg man henne på wägen mellan Ulfåsa och Wadstena. Wid sancta Brittas källa i Ekbyborna, der hon släckt sin törst, och wid den stora stenen, som ännu folket wet att utwisa, hade hon hwiloställen och läste sina böner. Men framför andra ställen på jorden war henne Wadstenastranden kär. Det war en ljuflig ort wid sjön Wettern. En wac-

ter klostergård, fast ännu blott af träbyggnader, war derstädes uppförd. Fromma renlefnads-jungfrur woro intagna der, som öfwade gudaktighet och underwisade små barn i som, läsning och christeliga seder. En liten klosterkyrka blef ock byggd, der en prest samlade dem till bön och meßa. Den ädla stiftarinnan gladdes åt denna ringa begynnelse och hade i en syn fått uppenbarelse, att det skulle blifwa det ansenligaste kloster i landet med härliga byggnader och kyrkor, såsom en stad, och ett mönster för alla Jungfrukloster i hela werlden. Sedan hon försett sin stiftelse och sitt klosterfolk, som hade namn af den heliga Frälsarens Orden, med nödtorftig inkomst och underhåll, företog hon sin resa till Rom, för att derifrån sedan före sin död få besöka det heliga landet och Christi graf.

8. Om den heliga Birgittas färd till Rom, hennes uppenbarelser och stora anseende.

Efter sin Herres, Ulf Gudmarssons, död war den ensamma Fru Birgitta i stort bekymmer, huruledes hon sin wåg ostraffeliga gå skulle. Då hon så gick en dag i oroliga tankar, såg hon sig hastigt omhwärfd af ett klart sken och hörde derur Frälsarens röst, som tillsade henne förtröstan, emedan Han kallat henne till sin brud och utkorade redskap till syndares bestraffning samt många trognas tröst och uppmuntran. Rösten hade widare sagt: «Du skall begifwa dig till Rom, «der du finner de gator, som belagda äro med oförgängeligt guld, det är: med Helgonens och Martyrernas «blod.» Från den dagen tänkte hon allenast på sin långa färd, den hon ock företog kort derefter, då hon lemnade fäderneslandet och återsåg det aldrig mer. Af folket war hon mycket wördad, och gingo många sägner om de stora krafter, hon wisat till botande af sjuka, blinda och lama. Härtill ladeş äfwen sägner om andra järtecken, och en sägen war, att man sett henne gå på wattnet öfwer Wettern från Olshammar till Wadstena. Men mest war hon dock af de fattiga i sin bygd sörjd och saknad.

Efter en besvärlig wandring i sällskap med flera pilgrimer från Sverige kom hon ändtligen till Rom, der icke länge dröjde, att hon af de förnämsta i staden, så wäl som af den helige Fadren, hela Christna Kyrkans öfwerhufwud på den tiden, blef känd och i wigtiga wärf rådfrågad. Bland de järtecken, som der mest omtalades, war, att hon, en gång tillkallad, när en förnäm Romersk Herre miste sin enda son, återkallat honom till lifwet. Ett minne häraf är ännu i Rom det hus, som hon fick för denna gerning, der hon bodde, medan hon der wistades, och efter hennes död många Swenskar, som kommo dit i någon angelägenhet. En kyrka blef ock derinwid sedan byggd henne till åminnelse. Påfwen flyttade denna tiden sitt hof till en stad, som het Avignon. Då uppenbarades för henne Himlens wilja, att han skulle dö det året, om han icke återwände genast till Rom. Hon sände sin biktfader med dessa underrättelser; men den helige Fadren hörsammade icke warningen. Då detta blef kunnigt, och Påfwen enligt hennes förutsägelse dog före jultiden, blef den Swenska Frun allmänneligen wördad och ansedd såsom den der hade sin omgängelse i en andelig werld.

Många år efter Sancta Brittas död, när intyg om hennes järtecken åstadkoms utaf Påfwen, inan hon i Helgonens bok inskrifwas kunde, lefde ännu några förnäma Fruar i Rom, som wittnade, att en gång Tiberströmmen i flera dagar swallade öfwer sina stränder, så att hela staden war i oro och fruktan att öfwerswämmas. Men folket tog sin tillflykt till den heliga Frun, att bedja för deras räddning, då det hände, att under Sancta Brittas böner floden drog sig tillbaka inom sina wanliga bräddar.

Det förtäljes ock, att hon hade ett litet kors med Frälsarens bild uppå, det hon ställde framför sig, när hon nedföll att bedja. En gång, när hon låg i sina böner, hörde hon förwånad en röst ifrån korset, som talade till henne mycken tröst och underwisade henne om hennes wäg. Denna nya omgängelse med n osynlig werld fägnade henne mycket, särdeles då hon en dag fick tillsägelse, att hindren för den efterlängtade färden till den heliga Gråfwen snart skulle öfwerwinnas. Det-

ta kors förwarades sedan länge i Rom och wisades för fremma pilgrimer.

9. Huruledes Sancta Birgittas barn komma till Rom. Begynnelsen af Sancta Katharinas Helgonasaga.

Den stund, Fru Birgitta tyckte sig lyckligast gå att möta, då hon skulle få knäböja wid Frälsarens heliga graf, wille hon icke sakna det käraste, hon hade i werlden, sina barn. Hon sände dem således bref, att snarligen komma till Rom, för att sedan derifrån med henne företaga färden till Jerusalem.

Katharina, i folkets sägner den heliga Fru Karin kallad, blef den mest namnkunniga bland alla Ulf Gudmarssons och Sancta Brittas barn, emedan hon wann till slut helgonakronan. I Risberga kloster uppfostrades hon, tilldeß hennes fader gaf henne Riddaren Herr Eggert af Eggersnäs till husfru. Han älskade henne högt och gaf henne på brölloppsdagen det löftet att åtnöja sig med hennes själskärlek och låta henne alltid förblifwa jungfru. De sofwo aldrig i säng tillsammans, utan hwar för sig på golfwet å en utbredd tapet med en kudde under hufwudet. Då Herr Carl, en hurtig och lefnadsglad man, hennes broder, sporde detta, kom han en morgon bittida in i deras sofkammare och fann dem sålunda liggande. Då gjorde han gäck af deras renlefnad och uppmanade Herr Eggert att bryta sådant dåraktigt löfte. Men förgäfwes.

Nu kom bref från Rom, och, ehuru det gjorde Herr Eggert mycken sorg, gaf han dock wika för sin frus böner, att få företaga den beswärliga färden dit och till det heliga landet. De togo afsked och sågo hwarandra aldrig mer, ty Herr Eggert lefde icke länge derefter.

Med stor glädje återsågo moder och dotter hwarandra i Rom, besökte flitigt de heliga orter och styrkte sin tro wid Helgonens minnen. Katharina war ännu en jungfru i sin blomstrande ungdom, en högwext och smärt gestalt, och den grå klosterdrägten kunde icke dölja hennes stora fägring. Söner af

Roms förnämsta ätter blefwo intagna af den ljufa nordiska qwinnan och tillbjödo henne giftermål; men hon förblef i jungfrustånd och hade utkorat ett Helgon till sin brudgum, den hon såg i sina drömmar skönare än man kunde finna männer på jorden. En ung Romersk ädling tog sig då det råd, att med wåld föra henne bort, sig till brud. En dag, då de twänne fruntimren woro stadde på wåg till en kyrka utom staden, låg han med några unga mån i försåt för dem; men, inan de kommo till stället, sprang en wacker hjort fram öfwer wägen, då de unga Herrarne gåfwo sig åstad att jaga hjorten, och Katharina gick fri sin wåg. Deraf har kommit, att hon föreställes med en hjort bredwid sig å en städepenning, som öfwer henne är slagen. En annan gång, då den unga Romaren för henne ställt försåt, blef han blind och kunde ej få bot förr, än han bekänt sitt onda uppsåt för den heliga Birgitta, och medelst deras förböner fick han sin syn igen.

En gång gick hon, med sin moder och några andra fruar, utom staden förbi winbergen, då några drufklasar, hängande ned ifrån en hög mur, föllo hennes moder i ögonen, och åstundade hon få utaf dem. Katharina allenast war bland dem alla så lång, att hon kunde dem nå. Men, som den smärta gestalten sträckte sig upp efter muren, blottades något af hennes underkläder och syntes till allas bestörtning såsom hade det warit den dyrbaraste purpur. En annan gång, då hon låg sjuk och hade blott en grof rya öfwer sig, syntes de kringstående hennes bädd bredd med det skönaste sindal. Allt sådant omtalades mycket och kom sedan i dagen, när det ransakades om hennes järtecken och helighet.

Wid den tiden Konung Håkan drog med sin krigshär upp af Westergötland till sin faders befrielse, kommo Fru Karins bröder, Carl och Birger, till Rom.

10. Om Sancta Brittas söner, och huruledes de blifwa den helige Fadren föreställda.

Herr Carl, Ulf Gudmarssons och Fru Birgittas äldste son, hade Gyda Kettilsdotter af Norge till husfru. De

sutto på Ulfåsa, når bref wen komme från Rom, att han war wäntad der af sin Fru Moder så wäl som af den helige Fadren. Han liknade deruti sin moder, att han war rådsnäll och djerf i sina förehafwanden; men ingalunda behagade honom hennes stränga gudaktighetsöfningar med fasta och kroppens späkande. Det kunde dömas af hans fylliga blomstrande gestalt och hurtiga wäsende, att han icke tänkte söka del i helgonens åra. Fastmer älskade han wällefnad, yppighet och prakt samt wisade sig gerna i ståtlig riddarebonad.

Herr Birger, deras andra son, war ock en behaglig ung man, men mer eftergifwande och stilla, ljuslett och mild till anseendet. Han hade faderns sagtmodiga lynne, skickade sig i allt efter sin moders behag och wisade sig städse ödmjuk i klädsel och åtbörder. Dock war han en wis man och i den tidens lärdom, så wäl som sitt fäderneslands lagar och seder, wäl förfaren. Sin moder war Birger mycket kär; men, såsom ofta sedwanligt är bland husmödrar, att de gerna i sitt hus hafwa någon, öfwer hwilken de kunna beklaga sig, så war ock Fru Birgitta bekymrad öfwer sin son Carls lättsinnighet och werldskärlek. Derföre war hennes första omsorg, att före sin resa till heliga landet få sina söner den helige Fadren föreställda, att af hans hand undfå aflat och syndaförlåtelse.

Morgonljusningen kan icke wara full dag. Så war ock Christendomens första ljus skymdt af många widskepelser och mycket mörker. Wördnadswärd och allwarlig synes oß Öfwerherden för alla Christna församlingar i werlden på den tiden hafwa warit. Han lät modern med hennes söner komma inför sig, att undfå den gamle wises förmaning och wälsignelse. Carl hade iklädt sig ståtlig riddaredrägt, hade silfwerbälte kring sin lifrock af blått sindal, swärd med gyldene fäste, som kallades fattan, och öfwer axlarna en riddaremantel af hermeliner, på det sättet inanföre uppstoppade, att de små djuren, då riddaren rörde sig, tycktes lefwande, springande somliga upp och somliga ned. Och hade hwart djur en gyldene klocka om sin hals och en guldring i sin näsa. Denna riddareprydnad, af en mängd små klingande klockor, kallades dysing. Men omkring halsen bar han den gyldene riddarkedjan.

Birger war mer allvarsamt klädd och hade öfver axlarna en hwit mantel, sådan den af korsriddarne bars; hwilket mycket behagade den helige Fadren, som till honom sade: «Du är Modrens Son»; men till Herr Carl sade han: «Du är werldens barn». Fru Birgitta föll till hans fötter och bad om sina barns syndaförlåtelse. Då tog han på Carls bälte och riddareprydnad, sägande: «denna börda är honom nog till syndabot». Ytterligare bad modren: «Fader, skiljer Honom från synderna; jag skall skilja honom wid bältet» Då fingo hennes söner den gamla wördnadswärda Fadrens välsignelse, och derför hon deraf mycken hugnad.

11. Om Herr Carl och Johanna, Drottning af Neapel.

Johanna het en Drottning i Neapel. Hon war enka och ännu lysande i ungdomens fägring. Fru Birgitta hade fattat det beslut att wid resan till heliga landet taga wägen åt Neapel, emedan Drottning Johanna yttrat mycken åstundan att få se henne och hennes barn. När de anlände, blefwo de underrättade, att Drottningen i närwaro af hela sitt hof på det hedersammaste wille dem emottaga. Moder och dotter woro klädda i sin wanliga enkla klosterdrägt, men sönerna i anständig riddareprydning, då de instego i konungasalen. Drottningen satt på sin thron i konglig skrud, och Herr Carl tyckte sig icke hafwa sett fagrare qwinna. Det war sed der i landet, att förnäma män, som fingo tillåtelse att närma sig Drottningen, skulle wördnadsfullt niga och kyssa fållen af hennes mantel. När de unga riddarne trådde fram, stod hon upp emot dem, och Herr Birger och de öfriga gjorde, såsom befaldt war; men, när Carl hade wål betett henne den wördnad, hwarom han blifwit underwisad, tog han råd af sig sjelf, steg hastigt upp och tog den sköna Drottningen i famn och kysste henne på munnen. Hoffolket förskräcktes wål för den djerfwa främlingens åtgärd; men Carls frimodighet och ridderliga skick behagade Drottningen så wål, att hon från den stunden omgicks helst med tankar deruppå, huru hon skulle blifwa hans maka.

Fru Birgitta, som kände sin sons ostadighet, tycke sig uti allt detta se de onda magters anslag till deras förderf och hinder för den efterlängtade färden till Christi graf. Då bad hon mången brinnande bön till Gud och Helgonen om någon lindring i denna vådliga belägenhet och blef bönhörd, ty Carl insjuknade i en häftig sjukdom och dog. Ändock modershjertat blödde, prisade hon Herran, att Hans wägar woro rätta. Drottning Johanna förde med dem och firade med många tårar sin utkorade brudgums begrafning.

12. Om Sancta Birgittas död (1373) och Wadstena klosterbyggnad.

Derefter tog Fru Birgitta afsked och begaf sig med de sina på wäg samt nådde slutligen det mål, hwartill hon från sin barndom långtat: säg Cedrarna på Libanon, Liljorna i Saron, Bethlehem, Jerusalem, Golgata och sist Christi Graf. Der knäböjde hon, med sina twänne barn wid sin sida, stod upp af bönen och omgjordade sin son Birger med swärd till en wärdig korsets riddare. Lycklig, att sålunda hafwa fullbordat sin ifrigaste önskan i lifwet, återwände hon till Rom. Utbrunnet war då nära hennes lefnadsljus, och det mesta af sina återstående dagar tillbragte hon på sjukbädden, men hade i ständig omgängelse med sin Frälsare mycken tröst och lindring för plågorna. Hon dog mot höften, sjutio år gammal, i Sanct Lars' kloster i Rom, der hon ock blef begrafwen.

Trängsel af menniskor, fattiga och rika, som kommo ihog den heliga Fruns wälgerningar eller den tröst och uppbyggelse, de utaf henne haft, war så stor, att liket i twänne dagar icke kunde få flötas till begrafning. Hwar och en trodde sig hafwa någon hugswalelse af att widröra hennes under fastor och förnekelser utmärglade lekamen. Slutligen skedde jordfästning, och, sedan Nunnorna der i klostret fått till åminnelse wenstra armbenet qwar i sin kyrka, fördes liket med stor högtidlighet hem till Swerige. Wid Söderköping skedde första landstigningen under tillopp af mycket folk. I alla klockor ringdes, och å orgel speltes i alla kyrkor. Sammalunda mottogs ock

lidet i Linköping, der Biſkop Nils med hela ſitt preſterſkap, klädd i ſin ſkrud, kom det till mötes. Så kom ändtligen den heliga Fru Birgitta fyra dagar efter Pedersmeſſan tillbaka, att hwila ut wid ſin barndoms ſtrand, i det henne ſå kära Wadſtena, der hennes qwarlefwor, icke annorlunda än en Droſtninge, under tillopp af mycket folk, ringning med klockor och kloſterfolkets heliga ſånger, införde i kloſterkyrkan.

Men kloſtret med en härlig kyrka blef derefter genom ſammanſkott af hela riket fullbordadt med prydlig ſtenbyggnad, der 16 kloſterbröder med ſin Föreſtåndare fingo ſin afſkilda boning, och Jungfrurna med ſin Abbediſſa, 46 till antalet, intogo den öfriga delen, ſom med jerngaller war ſkiljd från munkarnes boſtad. Kloſtret ſtälldes under den heliga Modrens beſkydd, och deſs inbyggare kallades Bröder och Syſtrar af den heliga Frälſarens Orden. Medan Herr Birger föreſtod byggnaderna, inöfwade hans ſyſter, den heliga Enkan Jungfru Karin, Runnorna i de öfningar och ſeder, ſom hennes moder, Fru Birgitta, efter Frälſarens uppenbarelſer, henne anbefallt ſåſom lag, eller regel, för kloſterlefnaden. Sedan kloſtret blifwit högtidligen inwigdt af rikets Ärchebiſkop och Biſkopar, i närwaro af de förnämligaſte män i landet, ökтes jungfrurnas antal till 72, att påminna om Frälſarens lärjungars tal. Af den myckenhet folk, ſom både in- och utländes ifrån gjorde pilgrimsfärd och offer till denna ort, ſamlades ſtora rikedomar, och Wadſtena blef en ſtor och wida beryktad ſtad. Mycket ondt har blifwit taladt om ſådana ſtiftelſer; men god war den Förſyn, ſom ſkickade det ſå, att wärnlöſa och af olyckan oſkyldigt förföljda qwinnor hade en tillflyktsort i deſſa hårda och oroliga tider.

---

13. Om Fru Birgittas Heliggörelſe i Rom, d. 7. Oct. 1391, ſamt några minnesmärken efter henne.

Wäl förſtodo de Swenſke, att from och gudaktig lefnad heliggjorde en menniſka, och de godas minne blef af folket icke förgätet; men Fru Birgittas anhöriga, ſamt med Konung och Rikſens Råd, wille, att Swerige en gång ſkulle få ett Hel-

gon efter alla Påfliga stadgar och bruk i helgonalängden inskrifwet, emedan detta ansågs wara ett lands största heder på den tiden. Denna helgonkröning kunde icke ske annorstädes än i Rom och gick för sig i twänne handlingar: skrinläggning och inskrifning i änglarnes bok. Mår Fru Karin sjelf och många andra sändebud hade af Kyrkans Öfwersteprest, eller Påfwen i Rom, länge yrkat deruppå, bewilljades slutligen, att sådan årehögtid skulle den saliga Frunsben wederfaras. Skriftefader Magnus i Wadstena kloster, en lärd och wis man, förde på den helige Fadrens kallelse Fru Birgittas qwarlefwor till Rom och blef derstädes med mycken hedersbewisning undfången. Många wittnesbörd om Fru Birgittas järtecken på sjuka, blinda och lama kommo i dagen, då nu ransakadt blef om hennes helighet. En prydligt prántad bok med berättelse om hennes fromhet, försakelse och uppenbarelser förelades Påfwens heliga Råd, och blef derefter hennes heliggörelses dag utsatt.

Wördnadsfull stod Fader Magnus inför den helige Fadren i hans sittande Råd och fick följande besked. Tidegärd kallades den kost och win, som erfordras kunde till en sådan högtid; den skulle Fader Magnus efter sin förmåga hafwa i ordning för twänne dagar samt beförja om allt det, som hörde till klädsel och prydnad i Påfwens palats och Sanct Petri Kyrka. Deßa tillredelser woro följande: etthundrade bloß, åtta pund wax till hwart bloß; tuhundrade stakljus, fyra pund i hwartdera; fyra tunnor olja till trehundrade lampor, och så mycket friskt olivelöf, som tio åsnor kunde bära, dermed Påfwens palats och Sanct Petri Kyrka skulle prydas, utom wälluktande liljor och blomster.

Fredags aftonen klockan sju började ringas i Sanct Petri stora klocka. Derefter med alla klockor i staden, så inom som utom mur, allt intill klockan tu. Klockan tu började ringningen åter och warade allt intill solen gick upp. Då började en ståtlig proceßion in i det påfliga palatset. Främst gick den helige Fadren i härlig skrud, hafwandes ett warljus i handen, och efter honom en oräknelig skara af Cardinaler, Biskopar, Furstar och Herrar, alla med ljus i hand, under

afsjungande af heliga psalmer, tre gånger palatset omkring. Påfwen sjöng sjelf messan; der sjöngs ock Litanian. Sedan gingo de hem till måltid. Strax derefter kom Påfwens köksmästare och sade, att Påfwen wille följande dag wara Sancta Birgittas gäst. Deraf blef Fader Magnus mycket glad och fick köksmästaren allt, hwad till måltiden behöfdes. Menige man och qwinnor samlades efter middagen i den härliga Sanct Peders Kyrka, der Påfwen sjelf sjöng aftonsång, och alla närwarande fingo aflat och syndaförlåtelse. På aftonen upptändes inom och utom kyrkan femtontusende lampor, och waxljusen brunno kring choret och högaltaret. Natten till Söndagen, och det war Söndagen näst efter Sanct Michaels dag, ringdes liksom natten till Lördagen. Wid solens uppgång gick Påfwen, klädd i härlig skrud, ut af sitt palats upp i kyrkan, och bars framför honom ett kors af guld. Då höll han den rätta messan öfwer Sancta Birgitta. Under messan steg Cardinalen af Frankrike fram och offrade ett stort rundt hwetebröd, wäl förgyldt, och Cardinalen af England ett dryckeskärl med bästa win; men de öfriga Cardinaler dyrbara waxljus, hwilket allt Påfwen emottog för altaret, hwarefter predikan höllS öfwer Sancta Birgittas lefwerne och den nåd, som Gud henne betett hade.

Slutligen steg Påfwen i den stol, derifrån han brukade tala det, som skulle kunnigt wara ibland folket. Uti sin hand hade han en stor förgylld bok, hwarutur han började upplåsa, först Änglars namn, sedan Helgonens, tilldeß han kom till det blad, deruppå Sancta Brittas namn skulle skrifwas. Då inskref han det för allas ögon, kyste det och betygade, att, såsom han henne der inskref, alltså skulle hon ock inskrifwas och helighållas i hela Christenheten. Sedan blef hon skrinlagd i ett dyrbart helgedoma-skrin utaf silfwer. Så slöts högtidligheten, och den helige Fadren läste wälsignelse öfwer allt folket. Men Sancta Brittas helgedoma-skrin fördes någon tid derefter till Wadstena och inbars med största högtidlighet, som här i landet någonsin warit sedd, af fyra biskopar i klostercapellet. I hela Christenheten begicks efter den

tiden d. 7 October Sancta Brittas meſſa, och Birgitti-
nerkloſter upprättades i alla länder till hennes åminnelſe.

För Sancta Brittas helighets ſkull trodde folket ett
mycken wälſignelſe kommit öfwer landet, och de wackra höſt-
wäggarne, ſom ofta infalla i October månad, anſågos ſom en
följd af hennes förböner, hwaraf deſſa dagar ännu kallas utaf
folket Brittmeſſe-ſommaren.

En grushög nära landswägen utanför ſtaden Stöfde, wid
gården Käpplanda, ſäges wara lemning af ett Sancta
Brittas capell, hwaraf namnet Capellunda, nu
Käpplanda, ſig härleder. En ſägen är, att detta capell al-
deles kom till fullbordan, emedan Sanct Elins preſter i
Stöfde låto om natten bortföra till kyrkobyggnaden i Stöfde,
eller ock till Sanct Elins capellbyggnad, hwad ſom bygg-
des för Sancta Britta om dagen.

På Öland, wid byn Kläppinge, der ett näs ſkjuter ut i
hafwet, finnes en bland de märkwärdigaſte fornlemningar, ſom
från deſſa tider wiſas kan. Ett wackert kors utaf huggen ſten,
wäl fem alnar högt, med fotſten och pall för knäböjande till
bön, ſtår der på ſtranden. Grundwalen af en ringmur med
twänne ingångar ſynes ännu kring böneſtället, och ſägen är,
att Sancta Britta derſtädes en gång landſtigit och ſin bön
förrättat. När hennes moder gick med henne ännu ofödd,
war hon på en ſjöreſa ſtadd till deſſa orter, då hon af olycks-
händelſe föll af ſkeppet i det ſwallande hafwet och hade omkom-
mit, om icke den hurtiga Hertig Erik kaſtat ſig i wågorna och
räddat henne. Det är troligt, att Sancta Britta, eller
hennes wänner, de Chriſtna, ſom af hennes gudeliga tal fun-
nit tröſt och uppmuntran, låtit upprätta detta kors till ett heligt
böneruum och tackſamhetsminne. Men ſådana böneſtällen till-
höra äfwen Chriſtendomens förſta tid och tjenade till andaktsöf-
ning och predikan eller meſſa, der lägenhet icke war till kyrko-
byggnad, och kan detta kors wäl hafwa warit före denna hän-
delſe der ſtående, men hon der tackat Gud för ſin och ſin
moders räddning och ſålunda gifwit till ſägnen anledning.
Men wiſſt är, att ſjömän och fiſkare i ſtorm och farlighet på
hafwet åkallat Sancta Britta. Från denna ſjö-röd war det

förmodligen som hon fattat sin stora wördnad för Sanct Botwid och af honom tagit råd och tröst i sina andaktsstunder. I midten af nämda kors war en hake, deruti warit fäst en almosebössa, och säges derom uti en gammal beskrifning: «Det sägs, att thetta offerstad af Sancta Birgitta är till the fattigas nödtorfft oppsatt: Då sjömän hafwa ther offrat, hafwa the ock uti thenne ringmur hållit sina böner till Gud om wälfärd och hwarannan önskat wind och godan bör och hamn i Jesu namn.» Stor folksamling skedde till sådana orter, och många togo der sin bostad, en del för trons skull på ortens helighet och wälsignelse, och en del för bedrifwande af handtwerk och köpenskap. Sålunda blef härstädes en liten köpstad, som i forntid hetat Sykehamn, hwarefter fornlemningar ännu finnas, och ett capell, Sancta Brittas Capell benämdt, byggdes nära korset. Grundmurarne derefter finnes ännu qwar, och en klar källa derinwid kallas Sancta Brittas källa.

Wackra fornlemningar efter sjelfwa klosterbyggnaden äro ännu att se uti Wadstena; men silfwerskrinet, som wägde 429 lödiga mark, blef i ofriden, som Konung Sigismund förde mot Swerige, utaf hans mån taget och till Polen bortförd.

14. Bref från Sancta Birgitta till Herr Birger, hennes son. Slut af Helgonasagan.

Herr Birger war af ett fromt och stilla sinne samt höll sin moder i stor wördnad. När han sjelf gick bland de förnäma bärare under hennes bår, då liket första gången infördes i Wadstena, yttrade han med glädjetårar: «Konung Magnus plägade på ett begabbeligt sätt fråga mig, i den tid jag ännu war hans smådräng: «hwad monne wår fränka, din Moder, hafwa drömt i natt?» — men lofwad ware Herren, som låtit min saliga Fru Moders utsagor prösswas sannfärdiga, så att hon nu med ära uppreser sitt hufwud för hela werlden!» —

Till ett slut på den heliga Birgittas Helgonasaga må här anföras ett bref, som ännu finnes förwarad, skrifwet till

Hennes son, Herr Birger Ulfsson, Lagman i Nerike: «Lof, heder och åra Herranom Jesu Christo, enkannerligen för den bittra pina, han led på korsets galga för alla wåra synder! 1. Aldrakäraste Son, begäre du så en rättan kärlek till Gud, din Skapare och Återlösare, och bär altid hans pino i ditt hjerta! 2. Och red dig ut med hans lekamen och blod af ett ångersullt hjerta efter din Skriftefaders råd! Framdeles, ehwar du åst, spör du husarmt folk, faderlösa barn, hjelp dem efter din magt och ämne! Item. Betala dem wål, som för dig arbeta! Item. Näps dina undersåter skäligen med mildhet! Item. Haf ingen ilfärdig emot Gud i din tjenst. Item. När du står upp om morgonen, antwarda Gudi din Själ och lif: bed honom beskärma dina ord, tankar och gerningar: gör kors för ditt ansigte och på ditt bröst och säg: Jesus Nazarenus, Juda Konung, förbarma dig öfwer mig och tänk icke på mina synder! — Item. När du sitter wid bord, haf gudeliga ord och höfwiskt snack: wakta dig wål för swärjandes sedwänjo! Många gå sällan ifrå bord, förrän de äro såsom grymtande swin. Item. När du skall tala, nämn icke djefwulen; utan säg först: «Jesus Christus!», tre resor. Frukta Gud i alla dina gerningar! Då du sitter till doms, betänk wål din ord, förrän du dem framförer! Döm så din jemnchristen, som du will swara för Guds stränga dom! Item. Gör någon dig orätt, fly till Sweriges lag: hämna icke din wrede! Är det ock så, att dig icke sker rätt, gif dig tillfreds och antwarda Gudi din sak: twifla intet om, han hjelper bättre än du tänka kan! Härmed befaller jag dig den heliga Trefaldighet med lif och själ till ewig tid. Datum, Rom 1370.»

15. Om Sancta Katharinas död (1381). Slutet af hennes Helgonasaga.

Sancta Karin, enka och Jungfru, såsom hon i Krönikorna kallas, war skön och böjd för fåfänglighet, såsom

en annan Maria Magdalena, och hade för sin fägrings skull utaf unga förnäma män, som smickrade sinnlighet och fåfänga, swåra frestelser; men genom sin moders stränga waksamhet och egen tuktan wann hon öfwer sig och köttet en ärofull seger, efter den tidens tänkesätt. Bland hennes uppenbarelser nämnes, att en gång, medan hon låg i sina böner i Sanct Petri kyrka i Rom, fick hon en syn af en obekant qwinna och hörde en röst i bönestunden, som sade: «Bed ock en bön för en Norsk själ!» — Icke långt derefter kom Ingewald Amundeson från Swerige med budskap till Herr Carl, hennes broder, att hans husfru Göda, en qwinna af förnäm Norsk härkomst, war blifwen död, och hade sändemannen från henne med sig till Fru Karin ett dyrbart ännespann till åminnelse. Efter Sancta Birgittas död tänkte den fromma dottern föga på något annat i werlden än fullgörandet af hennes yttersta willja, att bringa jungfruklostret i Wadstena till deß fullbordan. Hon lärde, med ord och eget efterdöme, de unga qwinnor att uppoffra, lida och försaka, och det säges, att dygd och gudsfruktan bibehöllos i sin renhet der i klostret i hennes dagar.

I wår tid äras de högst, som njuta och föra lysande lefnad, medan tusende arbeta och lida nöd. Men i den tid, om hwilken här handlas, räknades det för ära, att sjelf umbära mycket, för att kunna öfwa mycket godt. Så lefde den heliga Fru Karin, från sin hemkomst till Wadstena, icke för annat, än att förbättra och upprätta de fallna och besöka fattiga och sjuka med hjelp och tröst. Deraf blef sorgen stor i bygden och hälften mer i klostret, när hon dog. Mycket folk trängdes kring hennes bår, och många tyckte sig hafwa lisa och tröst derutaf, om de kunde få taga på den lisiösa hyddan, der den goda själen bott. Det säges, att hennes anlete ännu war skönt och behagligt att åskåda, och en ljuflig lukt, såsom af blomsterånga, spreds kring klosterkyrkan till allt folket från hennes andelösa lekamen. Wid den ransakning, som sedan hölls om hennes helighet, wittnade många, att de sett underbara ljus brinna kring hennes bår, när hon bars upp i kyrkan, samt sedan öfwer hennes graf.

I riksföreståndaren Sten Sture den Äldres tid blef hon i Rom inskrifven i Helgona-boken; men skrinläggningen skedde i Wadstena på Petri Fängelses dag, 1489, då benen af Ärchebiskopen, i närvaro af Riksföreståndaren, Biskopar och Rikens Råd samt ett stort tillopp af folk, upptogos ur grafven och inlades uti ett dyrbart skrin, med ädla stenar, guld och silfwer belagdt. I två dagar sjöngo Biskoparne wanlig lofsång och messa för högaltaret; men på tredje dagen sjöngs messa om Sancta Katharina sjelf och wid det altare, som åt henne war inwigdt.

Emedan Sancta Katharinas dödsdag infaller i Fastlagen, och hennes skrinläggning i brådaste skördetiden, då folket icke kunde lägligen komma till högtiden, så anbefallde den helige Fadren, att Sancta Katharinas fest skulle firas d. 25 October, derföre att en annan Sancta Katharina, som i Christendomens första början led martyrdöd, hade blifwit inskrifwen på den dagen, och är nu Karinsmesse-marknad i Linköping härutaf ett minne. På runstafwen utmärkes dagen med ett hjul, emedan den utländska Katharinas lemmar blefwo på hjul sönderbrákade. Men denna Katharina af Wadstena blef på den dagen ihogkommen här i Norden med bön och predikan samt fördeles af sjuka och fattiga åkallad såsom en skyddsängel.

16. Om Risberga Kloster, och huruledes K. Albrecht bryter qwinno- och kyrkofrid.

I Nerikes skogar och Edsberga socken låg det gamla Jungfruklostret Risaberga. Det anlades derstädes af Konung Swerker den Yngre, och nunnor ditsändes från Wreta; men en folksägen förtäljer om klostrets byggnad sålunda: I Leke bergslag bodde en man, som het Rise. Han war trollkunnig och wisste, hwar guld, silfwer och andra dyrbara skatter skulle sökas. Somliga säga, att han war af bergtrollens slägte och bodde i Garpuklint, en brant bergsklippa, der ett djupt hål inåt berget wisas och kallas guldhålet. Der hade han en stor skatt förwarad; Rise war ock en stor bygg-

måstare och åtog sig, mot god betalning af en Christen Konung, som på den tiden war rådande i Sverige, att på den höjd, der nu Risberga gård ligger, bygga med kyrka och behöfliga boningar den klostergård, som sedan efter honom fick namnet Risaberga.

I Östergötland satt Herr Erik Kettilsson Wase, en af de myndiga Herrar, som i Konung Albrechts namn riket styrde och innehade slotten. Den rika Fru Anna, af Norska Konungen Harald Gylles ätt, hans husfru, hade tidigt dött och lemnat efter sig en dotter, Jungfru Elisif, den han för tidens osäkerhet skull insatte till uppfostran i Risaberga kloster. Ulf Gudmarsson och Sancta Birgittas dotter Karin war då uti samma kloster. Hon och Elisif lekte i början förtroligt tillsammans; men snart, ånskönt Karin war blott sju år gammal, bortlades dockorna, emedan hon fått en uppmaning i en syn, eller dröm, att bortlägga barnsligheterna, och från den dagen deltogo deßa unga jungfrur i de äldres andaktsöfningar. Men Jungfru Karin bortgiftes af sin Herr Fader till Eggert von Kyrnen, och Elisif sörjde henne mycket. Konung Albrecht för denna tiden omkring landet med en lång Tyst man, som kallades Bernhard den Länge, en hofman, den der hade mycken ynnest hos Konungen, som tog del i hans utsväfningar, så att de båda af det allwarsamma Swenska folket woro anseddа med ringa aktning, såsom män, de der hwarken aktade lag, seder eller gudsfruktan. De foro ock omkring till klostren, för att se de fagra jungfrurna, och kommo sålunda en dag, då meßan hölls, till Risberga kloster. Skön Elisif behagade Herr Bernhard wäl, och Konungen lofwade honom, såsom hans sed war med de Tyska Herrar, den rika Jungfrun till husfru. Men, då Herr Erik, hennes Fader, afslog Konungens begäran, redo de på en helgedag till Risberga, och, når Jungfru Elisif gick ur kyrkan, röfwade de henne bort, och Herr Bernhard Länge förde henne på sin häst till Stockholm. Erik Kettilsson blef från denna tid Konung Albrechts fiende, och bidrog denna händelse i sin mån att wända det Swenska folkets sinnen ifrån honom, så att många höllo sig till Drottning Marga-

reta Waldemarsdotter i Danemark, lofwandes henne bistånd, om hon wille komma med hårsmagt och taga konungadömet, som ock henne, efter hennes Herre, Konung Håkan, fordom Sweriges Konung, och hennes son med honom, Olof, rätteligen tillkom. När Albrecht sålunda blef från thronen störtad, flydde Herr Bernhard med Elisif på ett skepp ur landet. Hittills hade han hållit henne i stor wördnad, ty han wäntade genom Konungens bemedling tillåtelse från Påfwen att få gifta sig med klosterjungfrun; men nu tillsade han henne, att hon ingen förskoning längre hade att wänta, utan samma dag skulle hon blifwa hans brud. Då bad med många tårar skön Elisif Gud och alla Helgon om beskydd, och i detsamma uppwexte en häftig storm, som kroßade skeppet mot klipporna, och ingen af dem på skeppet woro blef räddad, utom Elisif. En fiskare i Gottlandsskären tog henne upp i sin båt och förde henne till Wisby kloster, der då Biskop Nils i Linköping war tillstädes. Han förde henne tillbaka till Risberga, der hon afled twänne dagar efter. Öfwer deßa händelser skref Biskop Nils följande wisa:

I Östgjotha bodde en Herre swa bold,
Herr Erik han sig mände kalla;
Många byar och gods han egde i wäld,
Som honom med rätta tillfalla.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Han ägdi ena Dotter, Stolts Elisif hon het,
Swa mikliga fromman och fager.
Den wyrdlika Herr Bengt uti Warnemo,
Han spådde henne sorglika dagar.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Herr Erik han sadla' sin gångare grå,
Han mände sig åt Risbergha fara.
Stolts Elisif war då på sitt sjunde åhr;
Hon skulle der till döda wara.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Wår heliga Fru Karin war då förder dit
Till Jomfru Maria och hennes Sons åhra;
När hon den fagra Eliſif ſick ſi,
Hon höll henne ſå hiärtliga kåra.
Herre Chriſt radi fyr oß allom!

Den heliga Fru Karin och Stolts Eliſif,
De leſde i ſwa gudlika gamman;
Aldrig man ſåg ſå fagra wif
Så kårlika lefwa tillſamman.
Herre Chriſt radi fyr oß allom!

Sina lekeſyſtrar de ej ſkötte om förwißt,
Som barnalekar dem wille låra;
Men wår Jomfru Maria och nådiga Herre Chriſt
I måßan de flitelika åra.
Herre Chriſt radi fyr oß allom!

Den heligha Moder i klöſteret war
Deth wittnismålit om dem ſade,
Att den heligha klöſterrått i alla ſina dar
De aldrig öfwerträdt hade.
Herre Chriſt radi fyr oß allom!

Deth led ſå fram i mänga åhr,
Fru Karin Herr Eghard ſick;
Eliſif blef i klöſteret qwar,
Som tidaſt i Otteſång gick.
Herre Chriſt radi fyr oß allom!

Deth war på den Helighe Likamadag,
Hon ſkulle till måßan gå;
Den Tyſke Konung Albrecht kom ridandes i mot,
Stolts Eliſif han ſkåda får.
Herre Chriſt radi fyr oß allom!

Den långa Bernhard, en Tyſker man,
War med i Konungens följa;

Till Stolts Elisif den lyste han fann
För Konung Albrecht han ej wille dölja.
Herre Christ radi syr oß allom!

Konung Albrecht och Bernhard de redo så fort,
Allt öfwer den mörka skog;
När som de kommo till Ladhåga port,
Deras hjerta det lekte och log.
Herre Christ radi syr oß allom!

«I, rike Herr Erik, I sitten i roo!» —
Kong Albrecht till honom sade, —
«Än alla de Herrar i Rikena boo,
Wi kände ingen hade.»
Herre Christ radi syr oß allom!

«Wid Risbergha klöster wi woro i gåhr,
Stolts Elisif, Ehr Dotter, wi sågo;
Herr Bernhards begåhr till eder nu står,
Om han henne kunde få åghna.» —

Tå Herr Erik Kong Albrecht förstått,
Han buga' sig syr honom det måsta: —
«Hwadan kommer mig syre swa brådt,
Att Kong Albrecht will Östgöthia gåsta?»

«Aldrig kan Herr Bernhard Stolts Elisif få
På denna hår werldens öö;
Deth löfte, hon gjort gåhr hon aldrig ifrå,
I klöstret måste hon döö.»

«Hon är ock födder i werldena fram,
Af ädlasti stämma och rot;
Om hon Herr Bernhard skulle taga till man,
Deth woro wår ordning emot.»

«Hennes Moder, den rika Fru Anna,
Af Norske Gylleroten är;

Och jag, deß Fader så sanna,
Min härkomst af Jarlarne bär.» —

Det war den Tyska Kong Albrecht,
Swa wreder blef han till mods:
«Och jag skall förgöra all din slägt
Och borttaga alla dina gods!» —

Kong Albrecht stiger uppå sin häst,
Hans sadel och sporrar woro ny;
Om morgonen, förr'n de måßan läst,
Han framkom till Risbergha by.

Kong Albrecht och Bernhard, den länge man,
Så gudelika sig stälte,
Så mången uti klöstret försann
Sin förbön för dem fälte.

Men, när som meßan war sjungen till slut,
Och bönen hon hade en ända,
Då Elisif träder ur kyrckan uth,
Herr Bernhard åt henne sig wände.

Så satte han henne på gångaren grå,
Som sadlad och fölfspänder står,
Och reste så hastigt det kloster ifrå,
Fast hon fäller så mången tähr.

Stolts Elisif sick så bedröflikan werld,
Hon blifwer så sorglig i hogen:
«Måde Gud den arme Kong Albrechts själ,
Han följde ock med öfwer skogen!» —

De färdas så fram i fullo godt mak,
Till Kumblabo kloster de rida;
De budo Herr Hugo, i klöstret war,
Han wille dem tillsammans wia.

Den gudlika man han ſwara' ſwa brådt:
«Beware mig Gud fyr dåtta!
Stolts Eliſif deth helighe löffte ingått,
Deth lårer hon aldrig oförrätta.» —

Kong Albrecht ifrå Kumblabo kom;
«Ja' wånde», ſa' han, «hwad det koſt'e,
Den helige Fader, ſom ſitter i Rom,
Stolts Eliſif Herr Bernhard gifwa måſte.» —

Till Urban den Sjunde (VII) han ydmykeliga ſkref:
Han nådelika wille tillſtådia,
Uti ett efterlåtilſebref,
Herr Bernhard Stolts Eliſif åga.

Haſtigt kom bod fyr Kong Albrecht,
Att fejd kom på Swea land;
Deth walte den ådli Stolts Eliſifs ſläkt,
Som upſagt ſitt trohets band.

Kong Albrecht ſwa wredlik ſwor:
Han ſkulle hennes fränder betala.
Swa ſnarlike han till Falk'ping for,
Att föra krig mot dem alla.

Den rika Drottning, hon ſwara' ſwa ſnart:
Hon wille dem alla förſwara,
Och alla hans Tyſkar wille hon dråpa med fart
Och Drottning öfwer Swerike wara.

Måde Gud dem alla, ſom orſaken war,
Att Swerige kom i den wanda;
Swa nog blod de utgjutit har,
Förr'n landet kom Drottning Margareta tillhanda!

Den länge Bernhard qwar i Stockholm blef,
Att der förbida och wänta

Den helighe Urbans tillåtilse-bref,
Derpå han flitelika trängta'».

Men, når han fick detta förgifna bud,
Att Kong Albrecht måtte fången wara,
Swa snarlika han fatt'e deth råd
Och gaf sig i Hättebrödra-skara.

Men måste sen ifra Stockholm fly;
Stolts Elisif han med sig tog.
Han gaf sig på en skuta ny
Och yfwir deth salta hafwit drog.

Bernhard han seglar i böljorna blå,
Hans segel de stodo swa spände;
Stolts Elisif fäller swa mången tåhr
Alt yfwir sitt stora elände.

Den Bernhard later sit stränglika höra,
Han henne swa swåre tiltalar:
«Menar du, jag skall skona din åra
Alt för dina många tårar?» —

Han tog henne uti sin famn,
Han hafdi swa ondan wilja.
Hon ropa' till Gud Fader och then Helige And',
Han wille henne från honom skilja.

Hastelik uppkom swa blåsande wåhr,
Och skutan hon brakas all sunder;
Den länge Bernhards syndighe sjähl
Til Hålwetitt hamna' den stunden.

Swa underlika Stolts Elisif allena kom till land,
Deth war alt wid Gottlands ö;
Hon tacka' swa ydmykeliga Gud och Heliga And',
Som frälste henne af den nöd.

En fiskare, som stod och lagade sin noth,
Han bar henne i sin åka
Och förde henne till Wisby kloster fort,
Att henne torka och skôta.

Biskop Nils i Linköping war dårhos,
Han blef swa swåra förskräckt;
Bedröfwad han såg den fagra Ros
I den helighe klosterdräckt.

Fyr honom hon talar all sin nöd
Och all sin olycka klagar:
Hon hade hellre welat warit död,
Än hafft swa orolika dagar.

Biskop Nils hon swa kårlika bad,
Han wille henne till Risbergha föra:
«Ty der will jag, med Guds heligha näd,
Mitt löfte till fullo göra.»

Till klosteret, som han hade begärt,
Han da henne warlika förde;
Om sitt bröst och hufwud swårt
Man henne klaga hörde.

När som de kommo till Risbergha by,
Hon sade, swa sink som hon war:
«Håhr har jag lofwat att jag skall döö,
Deth sker innan twånne daar.» —

Biskop Nils han stod och lydde dårpå,
Han såg hennes bleka hyy:
«Gud du ydmykeliga tacka må,
Du framkom till Risbergha by!» —

Hon bars swa in i klosteret dår,
Swa litet hon wända' sin möda:

«Når jag här skall lemna min själ
Swa far i himelriks öde.» —

Deth war, då morgonrådnad röd
Sig wiste swa arla och tida,
Till den fagra Elisifs död
Deth mände swa maklika skrida.

Deth wil jag säga för wist,
Twå dagar förlidna woro,
Se'n hennes själ, nu hos Jesum Christ,
In i Risbergha klöster wi boro.

Deth will jag säga försann,
Deth alt mitt hjerta rörde;
Jag, Biskop Nils, är samme Man,
Som detta skref och hörde. —
Herre Christ radi fyr oß allom!

17. Om Swenska folkets förtryck af utländningarne. Befrielsestriden begynnes. Slaget på Nyckelängarna (1389).

Goda och dugande män, ehwar de må finnas, trifwas bäst hemma i sitt land, der de gagna och åras; men dådlösa och lättfärdiga menniskor tycka sig hafwa fädernesland öfwer allt och söka sig gerna till främmande orter. Så äro ock det gamla Tysklands inbyggare kända såsom ett redligt, allwarsamt och till allahanda idrotter skickligt folk; men der fanns ock på deßa tider en stor hop af detta landets talrika adels- och riddersmåns söner, uppwexta i wecklighet och förderfwade seder. Många bland deßa och andra Tyska unga män, som hemma, dels af armdom, dels af wanrykte, saknade trefnad, gåfwo sig till Konung Albrecht, wäntande sig under hans beskydd i Swerige bättre willkor. Sådana klädde nu bänkarna i Albrechts konungasal. Hwar och en Swensk, som trädde der inom, blef ett mål för deras spe och begabberi, så framt det icke war en af deßa allwarsamma Swenska Herrar, som de icke

driſtade att gäckas med. Snart såg Albrecht ingen enda Swenſk man mer i ſitt hof. På landsbygden war án wärre. På Konungens ſlott woro Tyſka fogdar, ſom plågade folket, och i många ſtäder hade Tyſkar blifwit ſatta till By-fogdar; ſå kallades Borgmäſtarne den tiden. Deßa gäfwo de i landet kringſtröfwande Tyſka partier beſkydd, och till ſlut aktades deßa objudna gäſter föga annorlunda án ſåſom en landsplåga, till hwars fördrifwande hwar Swenſk man gerna tog till wapen.

Den rika Bo Jonsſon war blifwen död på ſin gård i Öſtergötland och i Wadſtena kloſtergård begrafwen. De förnämſta ibland Rikſens Råd hade han genom teſtamente, till ſina arfwingars trygghet, utnämt till förwaltare af hans många ſlott, fäſten och gårdar. Deßa woro nu mägtigare án ſjelfwa Konungen. Till deßa wände ſig Margareta Waldemarsdotter, Drottning i Danemark efter ſin fader och i Norge efter Konung Håkan och deras áfwen aflidna ſon Olof, med bref och wänſkapstillſägelſer. De förſta, ſom behjertade landets nöd, woro den ädle Birger Ulfsſon Brahe, Algot Månsſon och Rikſmarſken Erik Kettilsſon, ſom hade ſin jungfru dotters olyckslöde att hämnas. Algot Månsſon, Sten Sture den Äldres faders fader, ſatt på ſina gårdar i Weſtergötland och innehade rikets gränsfäſten mot Halland och Skåne, ſom då lydde under Drottning Margareta. Sändemän foro dem imellan, och ſlutades deras underhandling ſå, att Algot upplät åt Drottningen de faſta borgarna på gränſen, Oppenſten i Åſarps ſocken, med Kinds härad, och Öreſten i Örby ſocken, med tilliggande Marks härad. När Drottningen ſålunda hade faſt fot i landet, ſamlade hon krigshär ur Danemark och Norge och lät honom draga upp i Weſtergötland, der den Swenſka krigshären, under anförande af Erik Kellsſon, war dem till mötes. Albrecht hade från Tyſkland fått en här, wäl utruſtad och i lyſande härbonad, ſå att ſägner derom ännu äro qwar i bygden.

Fahlbygden är ett ſlättland kring om Älleberg i Weſtergötland. Det ſåges, att här fordom warit ſkogbewuxet land, och kan wäl namnet Fahlan hafwa kommit deraf, att ſkogen

ettdera af wådeld eller medelst swedjande tidigast blifwit odlad och bebyggd, då fältet ännu legat med fahlaska betäckt. Orten, redan i första hedentid folkrik, har många minnesmärken, och säges, att till guden Balder mest blifwit offradt af hedningarne i denna bygd. På en äng wid staden Fahlköping wisas en sten af Balders altare, deraf ännu kallad Ballersten. På denna slätt, eller fahla, möttes krigshärarne: Drottning Margaretas från Kinds härad och Oppensten lägrade sig på Nyckelångarna wid Älleberg, och Konung Albrechts från Swealand lägrade sig wid Mößeberg. De Tyska Grefwar och Riddare woro mycket munkra i lägret och anfägo segern denna gång lika säker, som den de wunnit wid Tällinge och Gataskog. Konungen hade om Drottning Margareta föraktligt tal och gaf henne nid-namnet Munkedeja, emedan hon sades hafwa kärlekshandel med en Munk af Sorö kloster. Han sände henne ock till spott en brynsten, att deräbryna sina nålar och saxar. Folket förtäljer ock, att hon med samma bud sände honom ett af sina linnen till banér, och kallades det sedan fårkfanan. Konung Albrecht säges ock hafwa, i detta läger på Mößeberg, swurit den ed, att han icke skulle taga på sig sin hätta, eller mößa, förrän han från Margareta wunnit de trenne Nordiska riken; deraf menige man der i orten tro att berget fått sitt namn; men det namnet hade berget från hedentid och må hända, såsom några säga, utaf sjelfwa kullens skapnad, som någorlunda skall likna en den tidens hufwudbonad.

Det war något öfwer midwintern och på Matthiæ-dag (24 Febr.) som slaget stod. Konungen hade framför sig ett djupt kärr, och till höger derom låg staden; men till wenster gick wägen till Åsled och Hwarfsberget. På alla tre deßa orter äro sägner om slaget. Befrielsehären, den Erik Kellsson anförde, stod, såsom allmännast berättas, nedanom Älleberg på Nyckelångarna, med samma träsk midt för och stora wägen till Fahlköping till wenster, men Karlaby och Åsled till höger. Träsket war tillfruset, men är fullt af os, eller källdrag, dem aldrig wintern gör säkra till att befara. Konungen höll stämma med sina härhöfwidsmän, då en gammal gråhärig

Swensk krigsman, Tyke Olofsson, rådde honom att förbida fiendens anfall och hålla ständ der på höga wallen. Men, när Albrecht såg fienden gent emot, förlorade han tålamodet och wille på genaste wägen anfalla honom med sina goda Tyska ryttare. Konungens högra flykingar kommo wid staden fram till walplatsen; men han sjelf red ned sig med sitt ryttari uti träsket, der Erik Kellsson öfwerföll honom och fick honom till fånga. När Albrecht sålunda fördes fången från slaget och fick se Tyke Olofsson, utropade han: «O, gubbe! gubbe! hade jag dock följt ditt råd!» — De utaf Tyska hären, som kommit förbi eller öfwer träsket, stridde manneligen; men, då Konungen och de Tyska Grefwarne, deras krigshöfwidsmän, blifwit gjorda till fångar, drogo de sig tillbaka mot staden, der ännu i en gammal kyrkodörr märken efter skott wisas, med sägen, att de äro sedan slaget mellan Albrecht och Margareta.

I den äldsta chrönika, deruti något handlas om detta slag, säges, att det stod wid Åsled. Det kan wäl hända, att Kōning Albrecht låtit en del af sin wenstra slagordning taga wägen till denna ort, och sålunda på den åker, som fordom burit namnet Nyckelängen, en strid med den Danska hären, som anfördes af Drottningens krigshöfwidsman, Iwar Lycke, härstädes förefallit. En sägen är der i bygden, att Drottning Margareta stått på den kulle, som ännu deraf kallas Fruskär, och åskådat slaget, samt att hon, ridande öfwer ängen, tappat sina nycklar, deraf den fått namn af Nyckelängen. Om Nyckelängarna wid Alleberg är samma sägen. Men chrönikorna säga, att Drottningen på Wardbergshus wäntade tidender om slagets utgång och, när det glada budskapet kom om segern, genast satte sig i sin karm och for till Lödöse-hus; dit hade hon befallt de fångna Herrar föras. Konungen hade en son, wid namn Erik. Han war så till åren kommen, att han war med sin fader i Nyckelängsslaget och fördes fångflad med honom samt med tre Tyska Grefwar, som warit höfwidsmän för Konungens krigsfolk, till Lödöse-hus. Bland fångarne war ock Biskop Rudolf i Skara. Han hade tagit hjelm och harnesk på, såsom biskо-

parne på den tiden plägade göra, och red med sin frände Konung Albrecht i striden. Honom efterträdde i Biskopsdömet Herr Thorsten af Eriksberg, som lade Malma gård i Tenganed under domkyrkan, der han i choret fått sin lägerstad på det rum, der nu den wackra Soopiska minneswärden står.

Drottningen säges hafwa drifwit mycken spott och hån med den fängna Albrecht. Honom påsattes en grå mößa med femton alnar lång strut, såsom påminnelse om den ed, han på Mößeberg swor, att icke förr aflägga hjelm och taga mößa på, än Margareta war från sina riken drifwen, och han sofwit wid hennes sida. En sägen är ock, att hon för deßa ord, eller må hända såsom straff för beskyllningen om oloflig älskogshandel, låtit lägga honom bunden till händer och fötter i sin säng wid sin sida.

I Skåne, mellan Ystad och Malmö, i Swedala låg det wackra Slottet Lindholmen, der lemningar efter murar ännu finnas på Lindwedgårds egor. Dit blefwo Albrecht och hans son Erik förda och sutto fångslade i sju år derstädes i tornet. Om deßa händelser sjöngs ibland folket sedan följande wisa:

Om Kung Albrecht och Drottning Margareta.

En ständande strid i Swerige, Också i Westgötaland.
Kung Albrecht och hans goda hofmän De akta sig ut af land.
Förthy ligger swennen i bojor.

Kung Albrecht han sitter på Axewold; Han klagar sin högeliga wånda:
«En munkedeja hafwer mig undsagt; Hon will mig drifwa af lande». —
Förthy ligger swennen i bojor.

Kung Albrecht sitter på Axewold; Han låter de löndebref skrifwa;
Dem sänder han Drottning Margareta. Han låter henne striden bjuda. —
Förthy ligger swennen i bojor.

Swarade Drottning Margareta, När hon de löndebref såg:
«Råde Gud Fader i himmelrik, Huru detta nu månde tillgå!»

Och hon skref honom ett annat igen, Som Gud gaf henne till råde:
«I Medelby, i Westergötland, Der skolen I finna Wår Råde.»

Och han skref henne ett annat igen, Som Gud gaf honom i sinne:
«Det skall aldrig mina landsmän spörja, Jag rådes för en qwinna!»

Kung Albrecht sitter på Axewold, Allt öfwer bredan bord;
Han talade till sina goda Hofmän Så många skämtans ord:

«Wi willje förlofwa wår klädeseð, Och hättan willje wi ej bära,
«Förrän wi hafwa wunnit allt Danemark, De Swenske män till stor åra.»

«Wi willje förlofwa wår klädeseð. Och aldrig med swärd utrida,
«Förrän wi hafwa wunnit allt Danemark Och sofwit wid Drottningens sida.»

Så skref han, Kung Albrecht, ett annat bref, Och hwarken bättre eller wärre:
«För Axewold i Götaland, Der möta wi med wår här.»

Det swarade han, Konung Albrecht, Han aktade seger winna:
«Wille hon icke, den goda Fru, Sitta wid sin rock och spinna!»

Så redo de ut från Axewold Med adertontusend' hästar;
De hade så stadigt i sinne och hug, De Danske wille dem gästa.

De redo sig ut från Axewold, Adertontusende i skare;
De hörde icke meßan den heliga Söndag; Deröfwer fingo de skade.

De Danske ej låto töfwa, De möttes allt uppå den hede;
Att strida mot Konung Albrecht, Det war deras största glädje.

Det skedde om en helig Söndag, Der de månde meßan höra;
Sedan redo de till Öresund Och låto sig öfwer föra.

De redo sig öfwer de Skånska berg Och öfwer de gröna ängar;
Det war stor lust att se deruppå, Hurutedes detas hästar mån-
de springa.

Och de redo in öfwer Sweriges gräns, De woro i hugen så
tröste;
Och der stod folk och undrade på, Att jorden ej under dem
briste.

Målte det Tyke Olofsson *), Han såg de Danske män komma:
«Icke willja wi strida mot dem i dag; Det görs oß till så li-
ten fromma.» —

Swarade Konung Albrecht, Han red under gränan lide:
«Äst du rädd för Dansk mans swärd, Så rid du hä'n af side!» —

«Aldrig fägen I mig så rädd, Jag mände fullwäl skälfwa;
«Kung Albrecht, ser wäl till i dag, I kunne förwara Er
sjelfwan!»

«Icke skall det någon tid spörjas om mig, Jag torde ju yppa
kif;
«Den första man jag wara will, Den i dag skall wåga sitt lif.» —

Målte det Herr Iwar Lycke, Han såg de Swenske män komma:
«I hållen fast samman, I Danske hofmän! De Swenske skola
för oß rymma.»

Det war Herr Tyke Olofsson, Han kunde sin häst wäl rida;
Så dristelig red han de Danska emot, Sin glafwen först till
att bryta.

De Danske de trädde de Swenska emot, Deras glafwenar sprun-
go i stycken:
«I rider fast fram, I Danske hofmän, Allt efter Iwar Lycke!» —

Den första dust de redo ihop, De hjeltar woro så starke,
De Swenske måste wika och giftwa tappt, Der miste de Kun-
gens märke.

*) I de Swenska wisorna kallas mannen Tyke Oluffson; i de Danska Fikke Oluffson.

Wäter det Konung Albrecht, Han red under grönan lide:
«Den förste man allt i denna hår Will jag mig fången gifwa.»—

Och fången blef Konung Albrecht, De spände honom bojor om fot;
Så förde de honom till Helsingborg Den Danska Drottning emot.

Och det war Konung Herr Albrecht, Han träder genom dörren in;
Och det war Drottning Margareta, Hon ståndar honom upp igen. —

«I warer wälkommen, Konung Albrecht! Mig hafwer fast efter Eder långtat;
«I skolen wara fadder åt det barn, Som jag med munken hafwer fångit.»

«I fjol wi Eder till barnsöl bådo, Och då wille I ej komma;
«Nu åren I kommen till kyrkogång, Eder till så liten fromma.»

«I hafwen kallat mig munkedeja, Det will jag icke wara;
«Det sämer fast illa en fattig qwinna, Än mindre den Drottning skall wara.»

«I hafwen mig kallat munkedeja; Det månde I på mig ljuga;
«Det kom aldrig i min hug, Så hjelpe mig wår Fruga!»

«I hafwen förswurit Eder klädesed, Att hättan skulle I ej bära,
«Förrän I wunnit allt Danemark Till Swerige med stor åra.»

«I hafwer förlofwat Eder klädesed: I skulle ej med swärd utrida,
«Förrän I hafwen wunnit allt Danemark Och sofwit wid wår sida.»

«Den kongliga ed, I swurit har, Den skolen I icke bryta:
«I skolen oß gästa på alla wåra slott, Och tornet skolen I njuta.» —

Swarade henne Konung Albrecht: «I är en wälbyrdig qwinna;
«Bewiser mig nåde! I åren af wår börd; Så liten är nu
min fromma.» —

«Min kåra Hertig, I sägen nu så; Det skulle I sagt oß förra;
«Då I skref ut den spott och spe, Som I utan sak låt höra.»

«I hemter mig in femton alnar wadmal, Låter skåra den Her-
re en hätta!
«Så föra wi honom till Mecklenborg, Den struten wille wi
tillsätta.» —

Kung Albrecht han går Köpenhamnsgatan fram; Honom följer
hwarken pris eller åra.
Och femton af de Swenska *) riddare Den struten mänd' ef-
ter honom båra.

Hon lade öfwer honom en kappa så tung, Och den war stöpt
utaf bly;
Hon bad honom sitta derunder, Tilldeß han hörde tidender
ny.

Och der satt han uti wintrar sju, Hon lät sig då misskunda;
Så drog han hem förnöjd och glad Och dödde på Mecklen-
borgs grunde. —
Förthy ligger swennen i bojor.

Ibland landtfolket i Fahlbygden, der slaget stod, åro sägner qwar om de Tyska riddarnes guldblänkande härbonad; och efter folk, som färdats nattetid mellan Karlaby och Fahlköping stora wägen fram öfwer Allebergs-ända och Nyckelångarna, förtäljas många sagor om spökelser af krigsfolk och guldhjelmsriddare, som wisat sig på ängen, särdeles mot stundande krig och ofrid i landet. En gång, så är en af deßa sägner, kom en bonde från skogsbygden farande, som förde malt,

*) Så har wäl blifwit sjunget i Skåne och Danemark; men i den Swenska Sången har det wisserligen sjungits Tyska ridda-re, emedan så Swenskar följde Konung Albrecht i striden och ingen i hans fängenskap.

det han wille sälja i staden. Det war något lidet öfwer midnatt, när han kom till berget. Då kom der ut en man, som frågade honom efter hans ärende och, på erhållet swar, bad honom följa med sig, så skulle han få mångdubbelt mera för sin wara betaldt, än han kunde begära i staden. Bonden följde honom upp emot berget till en håll, der ingången säges wara till guldhjelmsriddarnes boning. Sedan bonden erhållit hederlig betalning, bad den okände mannen honom följa sig än längre in och se berga-salen, men förmanade honom derjemte att gå sagta. Han kom då in i en sal och såg ryttarne sofwande ligga rundtomkring med gyldene rustningar hängande öfwer sig. Inanför hörde han buller af hästar, likasom i ett stall nattetid; men, som han icke gick nog tyst med sina jernskodda skor, waknade några af krigsfolket och frågade: «Är det tid ännu?» Nej! swarade mannen, som ledsagade honom, då de åter lade sig ned och somnade tungt in; hwarpå bonden war glad att komma ut under Guds bara himmel igen och skyndade sig fort sina färde.

Utaf de många riddare, som stupat på bägge sidor, har blott om en, wid namn Sune, warit sägen ibland folket, emedan byn Sunneråll af honom skall hafwa fått sitt namn. Men ordet Ål i orters benämning har samma bemärkelse som Ås, eller en smal framlöpande landshöjd, och har byn sannolikare fått sitt namn af läget sunnan bergs. En sägen är ock från denna by, som är belägen wid Nyckelängarna på sluttningen af Ålleberg och har sin betesmark på berget, att en gång en ung bonde, som sent en afton gick ut att söka sina hästar, blifwit bergtagen. Han fann derinne stora och rikt prydda salar och åskådade bergriddarnes muntra lekar samt drack med dem ur gyldene kåril mjöd och win, som han tyckte, några timmar blott; men, när han kom tillbaka hem, kände honom ingen; hans wänner och anhöriga woro döda, och hans fordna egendom war i okända slägtingars händer: det war i fyratio år, han warit borta i berget.

18. Om Hättebröderna och Mordbranden på Käppringeholmen.

Hårdare blefwo efter slaget wid Fahlköping det Swenska folkets willkor. Det Tyska krigsfolket, som undankommit, ströfwade i flockar kring landet, röfwade och brände och hade godt ryggwärn af Konung Albrechts fogdar i städerna och på slotten. Konungens fordna tjenare och en stor hop annat löst folk, som haft sin utkomst af hans slösaktiga gifmildhet, sågo ingen wån mer att stadna i landet, utan stämplade alla deruppå att röfwa till sig hwad möjligt war och sedan med godset wända hem till sitt land igen. De Swenska Herrar, som länge warit landets Konungar, hade nog göra att wärna sig och sina slott för brand och plundring. Bönderna hade icke annat wärn än sig till skogs, när de Tyska röfwareflockarne kommo, och hela riket war likasom uppgifwet till sköfling. Att Drottning Margareta icke mycket älskade Swenskarne och war sen att bistå dem i denna nöd, deruti hade ock de Swenska Herrar skuld, genom den trolöshet, de öfwat mot hennes Herre, Konung Håkan, och hans fader, Konung Magnus den Gode.

Ett stort stallbrödralag af rofgiriga Tyskar hade sammanswurit sig att hämnas Konung Albrechts fall, allt hwad de förmådde, med mord, brand och plundring. De kallades Hättebröder utaf den sägen, som war om Albrechts hätta. De hade i Stockholm sin hufwudort och stodo i gemenskap med en hop Tyska sjöröfware, eller fribytare, som kallades Fetalie-bröder, deraf att de försågo sina landemän i Stockholm med lifsförnödenheter. Då hade Swenska folket hwarken säkerhet till sjö eller strand, för lif och egendom. När Bernhard Länge hade bortröfwat Klosterjungfrun Elisif Eriksdotter, och den fångne Konung Albrecht icke mer kunde beskydda honom, gaf han sig i «Hättebrödra skara», tilldeß han samlat så mycket gods och penningar, att han trodde sig kunna med henne återwända till Tyskland. Det war på ett Fetaliebrödernas skepp han wille göra denna färd, när himlen hörde skön Elisifs bön, och stormen kroßade röfwareskeppet mot Gottlandsskären.

Alf Grenerot het en ond man utaf de Tyska Hätte-

brödernas rote. Han stiftade det mesta onda, som wederfors de Swenska borgrarne i Stockholm näst efter Konung Albrechts fångenskap, och har blifwit namnkunnig för den grymma mordbranden på Käpplingeholmen. Allt sedan kunnigt blef i Stockholm om Konungens och Tyskarnes nederlag på Nyckelängarna, gingo Hättebröderna ständigt i sina wapen och bemötte hwilken Swensk de på gatorna mötte med förolämpning och nidord, för att få anledning till kif och mißhandling. Emedan höfwidsmannen på Stockholmshus war Tysk, så wäl som borgmästarne i staden, tyckte Hättebröderna sig intet hafwa att frukta utaf lagens stränghet, om de nu skredo till fullbordan af de nidingsdåd, som de länge haft i sinnet att mot de ypperstа af Swenska borgerskapet föröfwa. De Swenske äro suara till att yppa sitt mißhag, då de se magten mißbrukas till wäld och orättfärdighet. Sålunda hade några rika borgersmän i Konung Albrechts sista wälmagtsår blifwit ett mål för Tyskarnes hat och afund; men Konungen hade hindrat sina landsmäns uppsåt att fängsla dem och döma dem till döden. Nu syntes Hättebröderna tid wara att i werket ställa detta anslag, och med löfte om hälften af de rika borgrarnes egendom fingo de i tysthet Slottshöfwidsmannens och Borgmästarnes bifall till sitt grymma förehafwande. Ett rykte spred sig wäl i staden, att något ondt stämplades till Swenskarnes förderf; men de trodde det icke. Mellertid samlades hela borgerskapet, så wäl af Tyskar som Swenskar, till förklaring sins imellan i Sanct Gertruds gillestuga, som låg, der nu hörnet är af Kimstugu- och Swartmangatorna. Men, som Hättebröderna icke woro färdiga med sina anslag, stiftades der frid, så att de Swenske med goda löften och tillsägelser om wänskap och enighet insöfdes i säkerhet den gången. Men icke långt derefter spordes, att tre bland de mest aktade borgrarne blifwit af Hättebröderna slagna och kastade i fängelse. Då samlade sig de Swenske wäl bewäpnade, heliga Trefaldighetsafton, på Stortorget, utanför Rådhuset, som låg, der nu Börsen är belägen. Men, som Tyskarne sågo sin fiende för manstark, utsäktade sig Borgmästarne det bästa de kunde samt lofwade att genast ransaka öfwer fångarne och gifwa dem lösa

hwarmed allt åter blef stilla och lugnt i staden. Men om natten efter heliga Trefaldighetsdag woro de Tyska förrådarne wakna hela natten på Slottet och i Rådhuset, och, sedan de följande morgonen församlat hela Rådet, kommo sextio knektar från slottet och mer än tusen wäl bewäpnade Hättebröder till Rådhuset. De Swenske sägo då, att de blifwit bedragna, och deras lif förrådda; men det war för sent. En man framdrog en lista på Swenska män, antecknade såsom Konungens förrådare. Slottsknektarne fattade de Swenska rådmännen i håret och släpade dem i fängelse. Hättebröderna tillsades derpå att likaledes uppsöka de borgare, som å listan woro uppräknade, och, fastän de måtte finna dem i kyrka eller i kloster, gripa och fängsla dem. Natten derefter, då sextio borgare sålunda befunno sig i slottstornets fängelser, slagna i band och bojor, kom Alf Gre'ner'ot med manskap och lät föra fångarna på båtar ut till Käpplingeholmen, som då war en kringfluten ö och sedan blifwit kallad Blasii-holmen. Några blefwo der hårdt pinade och med träsågar af ekplank sönderbrâkade, att få någon bekännelse om förrådiska stämplingar mot Konungen; men de förklarade ståndaktigt, att de woro till anklagelsen oskyldiga. De dömdes dock alla till döden, och, sedan en prest tagit deras sista bigt, indrefwos de uti ett gammalt tråhus, som stod der på holmen och blefwo, sextio till antalet, innebrända. Härefter wågade ingen af de Swenska sätta sig till motwärn mot sina förtryckare, och Stockholm blef ett tillhåll för en röfwareskara, som drog omkring både på sjö och land samt plundrade och brände gårdar och byar.

19. Minne och Sägner om Garparne, den sjuåriga landsplågan.

Garper benämdes i hedentid på det Götiska tungomålet en hjelte med wikingaseder, som alltid sökte kif och strid, men icke kunde lida friden. Sådana männer prisades mycket af folket, och ännu wisar sig ofta bland wår allmoga detta sinne med benägenhet att gifwa medhåll åt sådana, som städse yppa kif och motsäga allting, wäckande strid och oro, färde-

los om det sker mot dem, som rika och mägtiga äro. Det sker dock icke så mycket för sakens skull, utan för djerfheten och modet att trotsa en öfwermagt. Detta wisar, att Christendomens anda, som är förstånd, kärlek och fridsamhet, ännu icke är fattad utaf folket. Tyska krigsfolket, som aldrig annat öfwat än att styra en häst och sköta wapen, kallades må hända från början af deras hitkomst i god mening Garpar; men, sedan de wanhedrat Tyska namnet med skamliga och ärelösa gerningar, fick ordet Garper en ärelös betydelse. Sedan kallades alla Tyskar Garpar, och om en fridstörande ond menniska sades, att hon hade «Garpana-seder».

Efter Käpplingebranden, och sedan de Swenske i Stockholm woro utplundrade, drogo Garparnes flockar ned åt landet, plundrande och röfwande i byar och städer. Bland de första städer i deras wåg, som hemsöktes af röfwarehopen med eld och brand, war Enköping. Men, når folket i bygden hörde, huru de farit fram, samlade sig till motwärn en stor hop af Uppswea bönder i Tillinge, på ett berg, som ännu deraf kallas Bondeberget; men bönderna, utan anförare och paßande wapen, nedhöggos af de wäl bewäpnade Tyskarnes goda swärd. Dock wisade bönderna mycket mannamod och woro sena till att fly. I alla landsorter finnas minnesmärken och sägner efter Garparnes framfärd. I Westmanland plundrades landet, och Westerås stad uppbrändes; i Södermanland Nyköping. I Westergötland brändes Skara stad, och Warnhems kloster plundrades. I Östergötland foro de likaledes fram med mord och rån i städer, kyrkor och kloster, tilldeß Östgöta allmogen samlade sig i Tjällmo socken, och ledo der Garparne nederlag wid twänne träsk, liggande en half mil från hwarandra. En sägen är, att de, som icke blefwo slagna, sprungo ned i träsken och blefwo der fångade af bönderna. Sporrar och stridswapen hafwa derstädes blifwit funna, och träsken kallas, till minne af denna strid, «Garpa göl ar».

De Swenska Biskopar och Herrar befäste sina slott och förswarade sig och sin egendom; men Swenska bonden war wärn- och wapenlös, skyddad hwarken af lag eller Konung. Tunga gårder och dertill mißwexår ökade oredan och eländet

i landet. Så stod det i sex år efter slaget wid Fahlköping; men på det sjunde började de rika handelsstäderna kring Östersjön, bland dem förnämligast Lübeck, med allwar arbeta på fredens återställande till både sjö och land samt medla om Konung Albrechts befrielse ur fängelset. De kallades i den tiden Hansestäder, såsom troligt är deraf, att de ingått förbund till handelns trygghet och förswar. Alla förbund skedde medelst handslag; all handel skedde ock med ett handslag, deraf ännu folket ofta säger hansa, det är handslå, eller handla; och hansöl kallar köpmannen den första handel, han gör på marknadsdagen, af den gamla seden, som ännu är qwar i Hedemora, att en köpman, som första gången der biwistar marknaden, måste undfägna de andra med ett hederligt dryckesgille, eller Hans-öl. Sålunda kan ordet Hansestäder bemärka både handels- och förbundsstäder, emedan båda ske medelst handslag. Hansestäderna twingade Drottning Margareta till fred med de Mecklenburgska Herrarne. Wid Michaelitid på det sjunde året gick den olycklige Konung Albrecht med sin son Erik ut af tornet på Lindholms slott, seglade så hem till Mecklenburg och såg aldrig Swerige sedan den tiden. Uti ett kloster i sin hembygd gjorde han synda-bot och blef derstädes begrafwen. Sedan rotades wäl Garparne ut af landet; men Danskarne kommo i stället. Det blef den andra landsplågan, tilldeß ett nytt befrielsekrig begyntes, såsom härefter förtäljas skall.

Tredje Tidhwarfwet.

Inledning.

På gammalt bilderwerk, mynt och wapen finnas tre kronor, som af urminnes tid warit det Swenska Konungadömets stöldemärke. Dermed utmärkes ock ännu i dag allt fådant, som hörer till Swenska Kronan eller konungahuset. Somliga säga, att deßa tre kronor bemärka tre riken, näml. Swerriges, Götes och Wendes riken; men Wenden war fordom ett litet land sunnan om Östersjön, dertill wäl några bland wåra Konungar haft arfsrätt; men de tre gyldene kronorna på blå grund, bemärkande Swea wälde, uttydas rättare på de tre Nordfolken, Swenskar, Norrmän och Danskar, såsom tre brödra-folk, tillhörande samma stam, hafwande lika seder, gudalära och tungomål. Drottning Margareta war wis, men icke rättwis. Hon förstod, att de tre folken, som Gud hade förenat såsom grenar i samma stam, skulle blifwa lyckligare och tryggare i besittningen af sitt land och sin frihet, om de förblefwo i kärlek och enighet under en Konungs styrelse, samt att jemwäl skattebördan till hofhållning och förswar skulle deraf lättas, då hon fördelades på trenne riken. Men hon war icke rättwis, emedan hon wille göra Danskarne till de andra twå folkens herrar, och särdeles wille hon lägga plågorna på de Swenska för det hat skull, som hon ärft af sin fader, Konung Waldemar. Hade hon warit god, som hon war klok och mångfundig, så hade måhända de tre riken ännu warit förenade och lyckliga; men hennes kärlek räckte intet till. Mellertid har denna förening gifwit henne för ewärdeliga tider ett ärofullt namn; och många äro de, som nu för tiden tro, att en gång, när Christendomens fridsamma anda förenat folken uti inbördes kärlek, skola de åter förena sig sjelfwa och warda till ett enda, mägtigt, sällt och lyckligt folk, med en Gud, en lag och en Konung.

Förenings-Tidhwarfwet började wid Konung Albrechts tillfångatagande, Mathsmeßodag 1389, och warade till Guſtaf Eriksſon Waſas ſeger öfwer Chriſtian Tyrann, år 1521, eller etthundrade tretiotwå år. Men bref och ſtadfäſtelſe om förening ſkrefs i Kalmare, dit Drottningen ſtämt fullmyndiga ſändemän från de trenne riken, år 1397, och kallas detta i chrönikorna Kalmare Union. Wi willja indela denna tid i Fyra Capitel: det 1:ſta, handlande om Swenſka Folkets tillſtånd under Margareta och Erik af Pommern; det 2:dra om folkwännen Engelbrecht Engelbrechtsſons befrielſekrig; det 3:dje om Sturarnes; det 4:de om Guſtaf Eriksſon Waſas.

Förſta Capitlet. Sagan om Margareta Waldemarsdotter, och om Swenſka Folkets förtryck under henne ſamt hennes ſyſterſon, Konung Erik af Pommern.

1. Margaretas födelſe och hennes Moder, Drottning Helwig.

Mellan Konung Waldemar i Danemark och hans Drottning, Helwig, hade ſtor mißhållighet yppats för lilla Towas ſkull, en af Drottningens tärnor af hög börd, den Konungen ſåges högre hafwa älſkat än ſin Drottning. Derom förtäljes i Folkwiſorna ſålunda:

Wiſan om Konung Waldemar och lilla Towa.

Det går dans i borga-gård,
Der danſar Drottning Helwig med utſlaget hår.
Medan Konung Herr Waldemar kan lowa*) dem båda.

Förſt danſar Drottningen, ſedan Towa,
Derefter ſå danſar mången ſtolts jungfruga.
Medan etc.

Drottning Helwig hon ſig öfwer axel ſåg;
Der ſer hon Towa lilla uti danſen gå. —

«Hör du, Towa lilla, en jungfru fin,
«Du må ej kaſta ſilke för foten din!» —

«Och ſilke må jag wäl för fötterna ſlå,
«Så wißt jag blifwer Drottning i Danemark i år.» —

Dan-kungen och Towa lill' de ſtånda under ſwala,
De hade ſå mycket om Dan-Drottning att tala: —

«Chriſt gifwe, att Drottningen hon wore lik;
«Då ſkulle du bära Bliant ſå hwit!» —

«Tig ſtilla, Daner-Konung, I ſägen icke ſå;
«I kunnen icke weta, hwem ſom lyſ deruppå!» —

*) Älſta (Platt-Tyſka lewen; Engelſka love).

«Och hörer det hwem som det höra må,
«Så önskar jag det, att så många gå.»

«För du äst längst wånare, wore du än död,
«Än Drottningen är med sitt guld så röd.» —

De tänkte, de woro ensamma twå;
Men det war Danska Drottningen, som lyddes beruppå.

Så gaf han henne det röda guldband;
Rätt aldrig kom det bättre på Drottningens arm.

Så gaf han henne ett förgyllande skrin,
Så fick Konung Waldemar willjan sin.

Drottningen hon kallar på småswenner twå:
«I beder Towa lill' att inför mig gå!»

In kom Jungfru Towa, hon ställes för bord:
«Hwad will Danner-Drottning, me'n hon sände mig ord?» —

«Hör du, Towa lilla, en jungfru så wän:
«Hwad war det du snacka' med min Herre i lön?» —

«Det war allt om en riddare, som wille mig trolofwa;
«Jag wille derom spörja eder Herre till råda.» —

Och Konungen han skulle sig i leding fara;
Drottning Helwig skulle taga landet wara. —

«Hör, I Drottning Helwig, fager och wän:
«I wakter mig landet, tills jag kommer igen!»

«I wakter mig landet, tills jag kommer igen,
«Dertill Towa lilla, den jungfru så wän!» —

«Så wäl skall jag henne wakta och gömma,
«Allt som, Kung Waldemar, I sjelf woren hemma.» —

Drottning Helwig lät elda en badstufwa så het;
Jungfru Towa lilla skulle först träda dit.

Towa lilla bad, de skulle dören upplåt;
Drottningen bad, att de skulle elda på.

Det kunde höras så lång en wäg,
Huru Towa lilla i badstugan grät.

Det kunde Drottningen höra allt öfwer borggården,
Hur' Towa lilla fick en död så hård.

Konungen kom från ledingen hem;
Borta war Towa lilla, den jungfru wän.

Det fick Drottning Helwig, för Towa lill' war död:
Rätt aldrig bar hon mera gulkronan så röd.

Det fick Drottning Helwig, för Towa lill' war bränd:
Rätt aldrig kom hon mer med Dan-Konungen i sång.
Medan Konung Herr Waldemar kan lowa dem båda.

Towa lillas wisor sjungas ännu öfwer allt i Sweriges landsbygd; men slutet är icke lika med den föregående från Danemark och Skåne. Uti omqwädet i den Swenska sjunger Drottningen:

«Wore jag så fager som Towa lilla är!»

och slutet är, att Konungen far med Towa lilla i främmande land.

Drottningen tillreder ett brinnande bål, —
«Wore jag så fager som Towa lilla är!» —
Och der skall Towa lilla brännas uppå.

Och Konungen tog Towa lilla uti sin hand,
Så gångar han sig till sjöastrand.

Så gångar han sig till sjöastrand,
Der alla små skeppen de ligga i land.

Och, när som de komma på willande sand,
Då ständar Drottning Helwig på hwitan strand.

Och Konungen han lyfte allt uppå sin hatt;
Så bjuder han sin Drottning tusend' godnatt.

Och Konungen tog Towa lilla uti sin famn;
De stadna' inte förr án i tredje kungaland.

Folke Lowmanssón war en ung riddare, som tjente i Drottningens hird och war henne mycket kär. Lättast att utföra tycktes honom allt det, som henne mest war till behag. Derföre war ock han utaf Drottningens fruar och tärnor bäst upptagen ibland alla hofwets tjenare. Men en af Konungens småswenner afundades Folkes lycka i frustugan och ingaf sin Herre mißtankar mot Drottningen och den unga riddaren. Då lät Konungen, som war benägen till wrede och grymhet, kasta Folke i spiktunnan, såsom det säges i wisan

om Drottning Helwig och Folke Lowmansson.

Herr Folke han tjente i Konungens gård, Allt både med heder och åra.
Riddare och swenner, jungfruger och mör, De höllo honom så kåran.
«Jag säger dig Folke, att du skall landet rymma!»

Fruer och jungfruger de unte honom wäl Af all sin hug och sinne;
Och mest hon, Drottning Fru Helwig; Så idelig tjente han henne.
«Jag säger dig» etc.

Kung Waldemar sitter allt öfwer bredan bord, Och tänkte han wid sig allena:
«Hwi monne Herr Folke Lowmansson De fruer så idelig tjenar?» —

Swarade det en liten smådräng, Allt af sitt falska sinne,
Och han gaf Konungen så ondt ett råd; Dermed gjorde han så illa:

«I tager Folke Lowmansson, sätter honom i hårdan jern,
«Så får I snart de Fruer se, som hålla Herr Folke så kär.» —

Herr Folke han gångar i fruſtugan in, Som han war wan till att göra;
Då fick han ſpörja de tidender, Som honom ej lyſte att höra.

Helſade han fruer och jungfruer, Allt ſom han kunde det bäſta,
Och meſt henne, Fru Helwig, Han hade i hjertat käraſt.

Och in kom der en liten ſmådräng, Han ſtälldes för bredan bord,
Han hade ſå ſnäll en tunga och kunde wäl foga ſin' ord: —

«Helſad waren J, Folke Lowmansſon! J åren wäl ſwept i ſkinn;
«J ſkolen nu rida till Nyeborg, och det bad Herren min.» —

«Skall jag nu rida till Nyeborg, Allt ſom min Herre det ber;
«Så men, wet Drottning Fru Helwig, Wi finnas rätt aldrig mer.» —

Upp ſtod Folke Lowmansſon, Han bad dem alla god natt;
Så gångar han ſig i högan loft, För Kungen att ſtända ſå brädt.

Igen ſatt Drottning Helwig, Hon wrider ſina händer af nöd:
«Gud låte mig aldrig lefwa den dag, Jag ſpörjer Folke Lowmansſon död!» —

«Och hör du, Folke Lowmansſon! Du är en riddareſön,
«Haſwer du nu i fruſtuga warit Och lärt tukt af jungfruer ſtön'.» —

«Så hjelpe mig Gud i himmelrik Af ångeſt och all min nöd!
«För oära kom jag aldrig dit; Derpå ſå will jag dö.» —

Det war Folke Lowmansſon, Han in till Nyeborg kom.
Satte de honom i hårdan jern Och inom ſå ſtark en bom.

De ſpände honom jern om hals Och hårda band om fot. —
«Och hwad haſwer jag då brutit? Och hwem har jag gjort emot?» —

Och ſwarade liten ſmådräng, Han ſtod Herr Folke ſå när:
«Det haſwer du för Drottning Helwig, Den du har i hjertat ſå kär.»

Folke han war ändå så tröst, Han glömde hwarken tukt eller sinne:
«I säger Drottning Helwig tusend' god natt, Hennes mö'r och alla hennes qwinnor!»

«I säger Drottning Helwig tusend' god natt, Hennes mö'r och alla hennes qwinnor;
«Skall jag nu låta mitt unga lif, Så gör jag det helst för henne.» —

Och Konungen låter en tunna göra Och med hwaßa knifwar beslå;
Det war Folke Lowmansson, Han måste der ingå.

Drottningen ståndar på högan lofts bro, Hon lyddes deruppå:
Hon hörde de klockor i Nyeborg, För Herr Folkes lik mände de gå.

Det war Drottning Fru Helwig, Hon kallar på småswenner twå:
«I leden mig gångarn af stallet ut Och lägger guldsadel uppå!»

Och det war Drottning Helwig, Hon rider i byen in;
Så högt de buro Herr Folkes lik; Så mötte hon honom igen.

Aldrig hörde jag en riddareson En större ära månd' få:
Drottningen utaf Danemark, Hon sjelf för hans bår mände gå.

Det war Drottning Helwig, Hon satte sig på hans graf.
Tusende mark af det röda guld Hon för hans själ utgaf.

Det war Drottning Helwig, Hon satte sig på sin häst.
Så rider hon hem tillbaka igen; Men sorgen den war hennes gäst.

Och när som hon kom fram emot det slott Och emot borgaled,
Ute ståndar Danner-Konung Och hwilades derwid. —

«I warer målkommen, Drottning Helwig! Hwi hafwa edra tårar så runnit?
«Hafwen I warit i Nyeborg? Och hafwen I Folke funnit?»
«Säger mig på Eder Christeliga tro, Och säger mig det förfarn,
«Om Folke war kärast i Eder hug, För hwär och en werldsens man?» —
»Icke war mig mer om Herr Folke, Än om någon annan swen:
«Den af edra män, som tjenar med tro, För Eder skull älskar jag den.»
«Men säger mig det, min ädele Herre, Åren klädd i skarlakan röd:
«War det allena för min skull, Som Folke måste dö?» —
Icke hon gråt och icke hon log, Så mångfaldig war hennes qwida:
Den första natt de samman sofwo, Hon dödde allt wid hans sida.

Men det war icke så, att hon dog, fastän så sjunges i wisan; utan hon blef af Konungen insatt i Söborgs torn och återfick sin frihet i lifwet icke mer, utan dog i tornet och ligger i Söborgs kyrkogård begrafwen. Der låg länge en grof träplanka såsom en liksten öfwer hennes graf; deri war uthuggen en Drottnings bild med krona på hufwudet och en sid släpande mantel.

Det förtäljes, att en gång war Konungen utriden på jagt och skulle hwila öfwer natten i ett jagthus. Då sände han en af sina män att hemta något fruntimmer, emedan så tyckes honom bättre att förbida natten. Då war det en tillgifwen tärna, som rådde dertill, att Drottningen skulle hemtas från Söborg. Må hända kände Konungen henne icke; men hon war ännu skön och blef hos Konungen till morgonen. Då fördes hon tillbaka till Söborg. Derefter föddes Margareta Waldemarsdotter.

2. Om Margaretas lynne, uppfostran och giftermål.

Konung Waldemar Atterdags dotter Margareta wexte då upp i sin faders hof och liknade honom mycket i sinnelag. Hon war slug och förslagen och yppade icke lått de anslag, hon inom sig fattat. Hon hade swart hår och swarta skarpa ögon, war mörklett, och till röst och anletsdrag liknade hon sig mera till man än qwinna. Till gestalt war hon icke mycket stor, men wälwext och behagelig, så att hon lätteligen wann dem, hon wille göra till sina wänner, och wände snart till sig wällustiga måns sinnen.

Sedan de Swenske Herrar swikit Konung Magnus, höllo sig Ulf Gudmaresons och Sancta Birgittas barn och anhöriga till Konung Waldemar, och, emedan denne alltjemt hade Sweriges och Norges förening med Danemark i sina tankar, sökte han framför allt denna mägtiga slägtens wänskap. Derföre tog han Sancta Brittas dotter Märtha till sin dotters fostermoder. Hon hade warit gift med Rådsherren Sewed Ribbing och derefter med Knut Algotsson, Westgöta Lagmannen Algot Månsons son och den namnkunniga Hertig Måns Algotssons broder. Med honom hade hon en dotter Ingegerd. Denna uppwexte hos sin moder Fru Märtha i Konung Waldemars hof och war den unga Konungadotterns lekfyster samt blef sedan, såsom föreståndersk, eller abbedissa, i Wadstena kloster hennes bästa stöd i Sverige.

Från hedentid war ännu hos många den tro, att sinnet stärktes, om barnen tillwandes att tåligt fördraga kroppssmärta. När nu härtill det räknades som gudaktighet, att qwäfwa all wecklighet och späka kötet med fastor och ett hårdt blodigt gisslande, till en päminnelse om Frälsarens lidande, hwaraf ännu sed är bland de enfaldiga i några landsorter att hårdt piska barnen med ris Långfredagen och sända hwarandra fastlagsris, — så är lått att finna, det ris icke sparades wid barns uppfostran denna tiden. Sancta Birgitta hade med strånghet upptuktat sina barn, och det berättas, att Fru Märtha agat Margareta med ris, fastän hon redan war gift och Drottning i Norge. De båda lekfystrarne woro benägna till

wältuft och lättsinne, hwarföre Märtha lät dem smaka samma ris. Det ömma, blida wäsende, som nu räknas qwinnan till så stor prydnad, blef sällan en winst af sådan uppfostran.

Wid elfwa års ålder blef Margareta Konung Håkans brud och Drottning i Norge. Åtta år derefter föddes deras son Olof, och nio år derefter blef Margareta enka. Då war hon tjugoåtta år gammal, och styrde hon från den tiden i tretiotwå år, med icke mindre förstånd, magt och lycka än de fordna enwälds-konungar, Norges och Danemarks riken. När hennes son, som kallades Olof den Femte, i Norge dog sju år efter Konung Håkans död, blef hon till Drottning tagen öfwer deßa twänne konungadömen samt med Skåne, Halland och Bleking. Drottningen war ännu ung, och, emedan hon ofta hade sin biktefader, en munk från Sorö kloster, når sig uti sina rådslag, sades af hennes owänner, att hon med honom hade olofflig älskogshandel samt tog råd utaf honom, för det mesta till det, som ondt war.

3. Om Margaretas och Ingegerd Knutsdotters wänskap.

Om wåren, samma år som slaget sedan stod på Nyckelångarna, satt Birger Ulfsson på Ringstaholm i Östergötland. Bref och sändemän gingo då ofta mellan honom och Drottning Margareta, som höll hof icke så långt derifrån, på Bohus, der hon wistades mest den tiden, för närheten till Götalandet, der hon hade sina mesta wänner. Der woro då hans syster, Fru Märtha, och hennes dotter Ingegerd hos Drottningen. Palmsöndagen hade de Herrar Rikséns Råd, som innehade Bo Jonssons slott och fästen, undsagt Konung Albrecht tro och huldhet, och om Pingsten kom Birger till Bohus med bref härom till Drottningen, innehållande en tillsägelse om bistånd af alla deras krafter, om hon wille komma med härsmagt och eröfra konungadömet från den Tyske Albrecht, och tillika ett upplåtande till henne af de mesta slotten, som Bo Jonsson egt, hwartill Birger och lade Ring-

ſtaholm, det han ſedan ſåſom hennes Höfwidsman och Råd innehade till ſin död. Med honom war ock ſåſom ſändeman Sten Bengtsſon Bjelke från Uppland, ſom egde ſlottet Marieborg wid Enköping. Det blef wäl ock den gången aftaladt, att Drottningens fosterſyſter Ingegerd, Birgers ſyſterdotter, ſkulle blifwa Abbediſſa i Wadſtena kloſter, och ſkedde hennes inwigning derſtädes Eriksmeſſodagen derefter. Fru Märthas och Birger Ulfsſons ſyſkonabarn, Iſrael Brahes döttrar, woro gifta, den ena med Riksmarſken Carl Ulfsſon Sparre till Tofta, den andra med Amund Jonsſon Blå. Af denna ſlägt ſtyrktes icke litet Drottning Margaretas magt i Swerige. Hon glömde ock icke att öka kloſterfolkets förmåner, utan lade hon många gårdar och andra goda lägenheter under kloſtret, ſå att det blef det rikaſte i hela Norden. Hennes ſyſterſon, Konung Erik, wille fullborda denna orts härlighet, i det han ſtiftade derſtädes ett andeligt domcapitel, der capitelmännen ſkulle wara klädda i hwita mantlar med röda kors, ſåſom nu för tiden de andeliga bära uti Frimurareorden. Eljeſt bära Birgittiner nu, — ſå kallas efter den Swenſka Birgitta mycket kloſterfolk ännu i dag uti de Katholſka länder, — grå kläder med röda kors, till en ſtändig påminnelſe om Frälſarens blodsſår.

Drottning Margareta kom ofta till Wadſtena och war då i flera dagar gäſt hos ſin barndomswän ſamt lät en gång inſkrifwa ſig der ſåſom ſyſter och nunna. Somliga ſade, att det war ſkrymteri; men de meſta trodde, att det war sann ånger och botgörelſe efter den tidens tänkeſätt för många och groſwa ſynder. Dermed gick ſålunda till: hon lät kalla, efter bönestunden, alla kloſterbröderna in i ſamtalsrummet och ſade till dem: «En qwinna, ſom war ſtadd i ſwår freſtelſe och en gång uti en syn, eller dröm, tyckte ſig i ſå ſtor ſjälawåda, att hon förtwiflade om räddning, ſåg komma till ſig en Fru, glänſande i härligt ljus och klädd i grå kläder, tilltalande henne mildt och tröſtande med deſſa ord: «Sök Bröderna i Wadſtenom; de ſkola hjelpa dig af all din nöd!» Qwinnan uppwaknade af ſynen, mycket ſtyrkt och tröſtad, och priſade Herran och Sancta Birgitta.» Med qwinnan menade

Margareta ingen annan än sig sjelf. Det wisade sig wid sul-högtiden derefter, då hon kom och blef många dagar i klostret, görandes bot med bön och fasta. När hennes botgörelsetid war slut, kallade han både syskrar och bröder i samtalsrummet, bedjande dem med ödmjukhet, att få blifwa antagen såsom syster och bland klosterfolket inskrifwen, för att blifwa delaktig af deras böners tröst. När detta icke annat kunde än bewilljas, kysste hon först Abbedissan ödmjukeligen på hand, gick sammanledes till dem alla, och war ingen så ringa tjenare bland kloster-folket, att ju Drottningen förödmjukade sig för honom och kysste hans hand. En af bröderna, som icke war prest, hade för sed att wid sådan intagning räcka handen höljd af manteln. «Ingalunda,» sade Drottningen, «utan räck du mig din bara hand, ty jag är nu warden din syster!» Häraf blef Margareta mycket berömd af de andeliga och klosterfolket såsom en botfärdig och helig qwinna.

4. Huruledes Erik af Pommern blifwer till Konung tagen, år 1396, och hwad märkeligt sig tilldrager i landet under Drottning Margaretas regeringstid.

Under hela Konung Albrechts sjuåriga fångelsetid fortwarade den landsplåga, de Tyska lycksökare dragit öfwer Swerige; och det är ingalunda utan skäl, som de gamla chröniksskrifwarre warna mot utländska mäns emottagande i landet, emedan de goda och rättskaffens medborgare i ett land icke gerna lemna sitt hem, men de, som för brott eller wanfrejd ingen trefnad hafwa i sitt fädernesland, merändels äro de, som på okänd ort söka sin lycka, och, när de der kommit till magt och rikedom, wisa de snart sin onda natur samt blifwa det folkets plåga, som dem emottagit. Fordom hade Swenska bonden försmak af sin Konung; nu war ingen Konung i landet. Tyskarne, Hätte- och Fetalie-bröderna gingo stolta i sina wapen; de rika Swenska Herrar på sina slott och borgar med sina hofmän och tjenare gingo bewäpnade, och midt ibland dem gick Swenska bonden wärnlös och wapenlös, såsom får ibland ulfwar. Många, som skrifwit om denna tid, säga wäl, att lagskipningen

afstadnat, och domare-ämbetena blefwo obesatta; men af gamla dombref synes, att Lagmännen höllo både räfstatingen och häradstingen wid magt, och, der god Lagman fanns, hade folket ännu hägn och beskydd af sin goda Lag.

I Drottningens hof uppfostrades en son af hennes syster och Hertig af Pommern. Honom ämnade hon till Konung öfwer de tre nordfolken och kallade honom Erik, emedan det namnet warit dem mest kärt ifrån forntiden. Året efter, sedan K. Albrecht war lösgifwen, och Margareta kommit i full besittning af Sweriges konungadöme, kom hon wid midsommartiden till Skara med denna systerson, som då war fjorton år gammal och i Norge redan till Konung tagen. Rikens Råd och Herrar woro der församlade och förmåddes mest med hotelser att wälja Erik till Konung. Derifrån begåfwo de sig till Uppsala, och wardt, Söndagen näst efter Magdalenedag (22 Juli), Erik ställd på Mora-sten och för Konung utropad enligt gammal sedwänja. Derefter red den unga Konungen sin Allrikesgata (Ärikesgata), men kom på hösten till Nyköping, der Drottningen höll hof och rådslog med rikens Herrar. Då kommo många af de gårdar, bergwerk, slott och fästen, som Bo Jonsson innehaft, åter under Sweriges Krona. Härefter utgick Drottningens bud till alla de tre nordiska riken, med kallelse till det största riksmöte, som någon tid hållits i norden, att, följande året wid Trefaldighetstid, ombud af Biskopar, Rådsherrar och allmoga från alla de tre rikena skulle samlas i Kalmar. På detta stora Allshärjarting blef Erik af Ärchebiskop Jakob i Lund krönt och smord till Konung öfwer Sweriges, Norges och Danemarks riken. De stora tankar, som från barndomen hade swäfwat för Drottningens sinne, att af de tre folken göra ett allena, skulle nu nå sin fullbordan. Hennes namnsdag (20 Juli) stundade. Hon wille fira honom så, att det skulle spörjas till sednaste efterwerld. Hon sammankallade folkens ombud, och det stora beslut fattades och beseglades, som sedan kallades Kalmare Union, att de Tre skulle förblifwa Ett ewärdeliga. Hade Konung Erik, den unge, kunnat fråga, såsom den sofwande ryttaren i Alleberg: «Är det ännu tid?» så hade han fått till swar: «Nej, ännu icke!» — Men en gång,

når de trenne bródrafolken lárt förstå och álska hwarandra och åra sitt gemensamma ursprung med inbördes heder, då skall det gamla agget, som árelystnaden och egennyttan fordom wäckte och underhöll imellan dem, glömmas, och ingen magt på jorden skall hindra folken att i kárleken sammansmälta till ett. Och, om då en Konungastam finnes i Norden det wärdig, skola de tre Folken komma och lágra sig uti deß skugga. Fordras då ánnu en föreningsstrid, skola många nu sofwande riddare wakna.

5. Om álskogsrunorn Abraham Brodersson och Margareta.

En ung Swensk riddare, Abraham Brodersson af Halland, wistades mycket i Drottning Margaretas hof, och ságes det om honom, att han mest af alla mán warit henne kár. Hans fader war Herr Broder Assarsson på Kárr, och hans moder Holmfrid war af gammal Swensk ätt. Han war af en hög gestalt och kallas «den manligaste» af Konungens riddare. Bland fruar och jungfrur förde han sig höfwiskt och wann städse qwinnogunst; men aldramest blef han namnkunnig för den kárleks skull, som Drottningen sades bára för honom, så att han alltid lág i hennes hog, och landtfolket sjöng három en wisa med omqwäde: «Hela skogen ár full utaf Abram».

En dag, så förtáljes i en gammal klosterchrónika, kom Drottning Margareta till Wadstena från Norge resandes med några unga jungfruer, dem hon i klostret insatte. En utaf dem war ett skönt barn och, som det sades, af furstelig börd. Många trodde, att denna unga jungfru war en dotter af Drottning Margareta och Abraham Brodersson. Owißt ár, huru hármed kan wara; men sanning ár, att Drottningen gjorde riddaren till den mágtigaste och rikaste man i hela landet. Hon satte honom till höfwidsman öfwer de wigtigaste slott och fásten i Götalandet och gaf honom flera hárader samt med hela Halland i förlåning.

Detta mißhagade högeligen Konung Erik, emedan denne fruktade de Swenska Herrars magt och lät sig af allt angelág-

haft wara, att minska deras rikedom, på det att, när de en gång woro utarmade och fattiga, de så mycket lättare skulle kunna knfwas under hans enwäldsbehag. Och det wisade sig städse i hans regering, att det war de Swenskas frisinnighet och wana till att styras efter lag, som orsakade det hat och den hårdhet, hwarmed han och hans utländska fogdar fögo landets must och märg och förtryckte wårt folk. Han wat dessutom girig efter gods och penningar och afundades Herr Abraham det mycka goda, denne åtnjöt af Drottningens ynnest. Sålunda wexte hans owillja till Riddaren hwar dag, tilldess, en tid, när Herr Abraham i Holsteinska kriget war höfwidsman för Konungens krigsfolk wid belägringen af Sonderburg, lägenhet yppades för Konungen att med honom handla efter sitt onda sinne. Riddaren ställdes der inför en domstol, som skulle ransaka öfwer hans wisade försumlighet i belägringen jemte andra förbrytelser, dem han i Halland sades hafwa begått; men mest anklagades han såsom den der med trolldom och älfskogsrunor hade förwillat Drottningens sinnen och dragit hennes kärlek och hela hug till sig från Konungen och hennes andra underfäter. Der blef Abraham Brodersson dömd till döden och halshuggen utanför Sonderburg, twänne år före Drottningens död. Deröfwer förde hon i alla sina återstående dagar och lät till hans minne bygga ett capell wid Lunds domkyrka, deruti själameßa hållas skulle till domedag för hennes och Herr Abrahams själar.

Det war folktro på den tiden, att en stark trolldom fanns, hermed genom djefwulens magt en man kunde så draga till sig dens kärlek honom behagade, att hon skulle trå efter honom och söka honom öfwer land och watten, ware sig natt eller dag. Att utöfwa sådan trolldom, kallades i hedendomen att «drifwa runor». Huru härmed tillgick, kan bäst förklaras utaf en gammal forntidssång

om Herr Peder och Fru Mattelilla.

Herr Peder han bad om Fru Mattelilla I fulla wintrar fem;

Den glädje månde honom aldrig hända, Hon wille honom swara i dem. —

«Hörer I det, skön' Mattelilla! Och will I wara min kära,
«Och alla de dagar, I lefwa må, Jag will Eder älska och ära.» —

«Min broder han tjenar i Konungens gård, Han är en ridderе så fin;
Wiljen I spörja honom till råd, Deß mindre blifwer sorgen min.» —

«Jag will ej spörja din broder åt, Dertill har jag icke stunder;
«Men, will du göra som jag dig ber, Så möt mig i grönen lunde!» —

«Och willjen I ej spörja min broder åt Och gifwa Eder dertill stunder,
«Slått aldrig lefwen I så god en dag, Jag möter i grönan lunde.» —

«Willjen I ej göra som jag Eder ber, Är det icke så Eder willja:
«Då skall jag skrifwa de ramma runor Och så Eder åra förspilla.» —

Så skref han de ramma runor Och dref dem under Mattelillas skinn;
Och blodet sprang ut af nagelrot, Och tårar på hwitan kind.

När han de runor hade skrifwit Och kastat Mattelilla till hand,
Så steg han på sin snäcka Och seglade strax från land.

Och så det månde stå i år Och wål i wintrar tre,
Att aldrig någon henne glader såg, Hon tränade i alla de.

Det war stoltan Mattelilla, Hon sweper sig i skinn;
Så gångar hon i högan loft för fruer och jungfruer in. —

«Hel! Sitten I alla fruer Och jungfruer aldra först:

«Hwem will af Er med mig ſtånda Och lida både nöd och luſt?»

Och det war liten Kerſtin, Hon ſwarade Mattelilla förſt:
«Jag will med Eder ſtånda Och lida både nöd och luſt.» —

Hon gick ut af ſin faders gård, — Henne gick ſå mycket till mehn, —
Barhöfdad och barfotad, I ſilkeſärk allen.

Hon gick ſig ned till ſtrande Och hade ſå mycken oro;
Sjelf gångar hon ſig att ſtyra, Liten Kerſtin till att ro.

Så ſeglade de den ſalta ſjö Med ſorg och mycken wåda,
Tilldeß de kommo till det land, Deröfwer Herr Peder månd' råda.

Wäktaren ſtåndar på högan wall Och ſkådar ut ſå wida:
Der får han ſe ſtolts Mattelilla Och ſnäckan under henne glida.

Det war då den wäktaren, Tog öfwer ſig kappan blå;
Så gångar han till högan loft, Inför Herr Peder att ſtå:

«Här åro twå höfwiſka qwinnor Nu komna på wårt land,
Barhufwad' och barfotad' De träda upp på ſtrand.»

Det war den unga Herr Peder, Han ſweper ſig i ſkinn;
Så gångar han i högan loft För ſin kär' moder in. —

«Hel! Sitten I, Fru Moder, I år wäl ſwept i ſkinn;
«I helſer wäl ſtolts Mattelilla! Hon år aldra käreſtan min.»

Herr Peder han gångar i gården, Han räcker henne hwitan hand:
«I warer wälkommen, ſtolts Mattelilla, I detta främmande land!»

«Och hör I det, Fru Mattelilla, I ſkall hwarken förja eller qwida,

«I skall slita skaulakan röd. Och sofwa hwar natt wid min sida.»

Ännu lefwer i många landsorter bland folket tron på sådan trolldomskonst, och anses den såsom en hemlig kunskap, den blott de så kallade kloka ega. Den kallas nu att «wista» det är: trolla till sig, och har härutaf talesättet kommit, att om en, som är upptänd af kärlek till en qwinna, säges: «han är, såsom han wore förgjord, witter eller witad på henne». För sådan trolldom, öfwad icke mot Drottning Margareta allenast, utan äfwen mot andra fruar och jungfrur, beskylldes Abraham Brodersson.

6. Slut på Sagan om Margareta Waldemarsdotter.

Ändock Konung Albrecht hade flera löften till de Swenska brutna än hållna, satt ännu det gamla föraktet qwar för den, sin lofwen swek, och sent lär Swenska folket glömma det gamla sedespråk: Mans ord är mans ära. Drottning Margareta hade från sin barndom och af sin fader fått annan lärdom. Hon hade med bref, namn och signet försäkrat de Swenska Herrar, att rikets ämbeten, slott och fästen skulle blifwa i deras händer, men gaf likwäl förläningarna åt utländska män och insatte på slotten Danska fogdar, som utarmade folket. Hon hade lofwat, att inga ofedwanliga skatter skulle påläggas landet, men pålade det sedan odrägliga skattebördor. Hon påbjöd en wiß penningeafgift för hwart creatur, som landtmannen egde; den skatten kallade folket, henne till spott, «Drottning Margaretas rumpskatt». På hwar bonde lades en mark örtug, som kallades Drottningskatten. För hwar rök, eller skorsten, skulle skattas en mark, som kallades «Stake-skatten», förmodligen deraf, att, i stället för spjäll, den tiden war ofwanpå skorstenen en lucka, som kallades lämm, och nedsläpptes med en lång stake. Många andra skatter lade hon ock folket uppå; men mest utarmande för landet war Gottlands-lösen, eller återbetalningen af den stora penningsumma, Konung Albrecht

till sista kriget, mot förpantning af Gottland, lånat utaf Korsherrarnes Härmästare. Och, emedan deßa skatter lika utkrafdes af rikets Herrar och frälsemän som utaf allmogen, wexte owilljan mot Drottningen ju mer och mer; men, når de Swenska Herrar påminte henne alla de bref och löften, hon wid slottens emottagande gifwit, swarade hon gäckande: «Förwaren I wål mina bref och signeten; jag skall nog förwara edra slott.»

Att Drottning Margareta lät sina fogdar förtrycka Swenska bonden, mißunnande honom den frihet öfwer sin torfwa, som han af urminnes tid egde, och derwid han satt tryggad af Lag, då deremot de Danska bönder sutto slafwar på sina oar och lifegna under sina herrar, det har här i landet fläckat hennes minne. Men billigt prisas hon dock af många såsom wis och förstigtig, i det hon nedsatte de Swenska Herrars högmod och regeringslust och straffade dem för det drottswek, de begått mot de fromma Konungarne Magnus och Håkan.

Margareta hade fejd med Holsteinarne och låg en höst på sina krigsskepp utanför Flensborg; der blef hon död natten till Simonis och Jude dag år 1412. Hennes ben hwila i Roeskildes kyrka, der hennes bild i hwit alabaster ännu wisas.

Det samma året, natten till Korsets Upphöjelsehögtid, hade Drottning Margaretas barndomswän, den första Föreståndarskan i Wadstena kloster, Ingegerd, aflidit. Ångerfull och botfärdig hade hon rest sig upp och högt bekänt sina synder i sista dödsminuten; derefter sjönk hon tillbaka ned på sin bädd, utropande: «O, Guds Moder, mildaste Maria, nu statt mig bi!» — tryckte wid denna bön ett kors med Frälsarens bild, som hon höll i sin hand, till sitt bröst — och dog.

7. Om Konung Eriks Giftermål och den goda Drottning Philippa.

Drottning Margareta hade utsett Konung Henriks dotter af England, Philippa, till Eriks brud och sex år före sin död affärdat sändemän från alla tre de nordiska riken, med

Sten Bengtsson, Sweriges Marskalk, till höfwidsman, att afhemta den kongliga bruden. Hon war ljus till anseende, en liten och späd gestalt, samt blid och behaglig i umgänget. Om hösten firades bröllloppet i Lund med lekar, tornerspel och riddareslag. Det wisade sig snart, att Drottning Philippa, ehuru klen och liten till wexten, dock hade ett wist och manligt sinne, och, så länge Konungen följde hennes råd, gick honom allting wäl i händer, och ingen klagan förspordes i hans tre konungadömen, emedan, hwarhelst något wäld eller orätt skedde utaf Konungens fogdar och befallningsmän, der kom stäbse den goda Drottningens bemedling och hjelp imellan, och ingen tyckte sig befogad att klaga öfwer de wilkor, hon förelade.

En gång kommo Konungens fiender för Köpenhamn med en stor sjömagt, den tid han icke wäntade något anfall. Då fruktade sig Konungen för deras stora öfwermagt och flydde undan till Sorö; men Drottningen blef qwar i staden, och med uppmaning till mannamod och tappert motstånd ingaf hon krigsfolket dubbel styrka, och genom det förtroende, hennes förstånd och närwaro ingåfwo, samlade hon alla unga män i staden, hwaraf förswarshären ock fördubblades. De frimilliga så wäl som krigshöfdingarne gingo glada under hennes befäl till striden såsom till ett tornerspel, och alla fiendens anfall blefwo manneligen afslagna. Det spordes inne uti staden, att fienderna hade tagit mycket salt om bord på skeppen till insaltning af all den boskap, de ämnade taga i staden och på landet omkring: att häröfwer gäckas med dem, ledde några unga män fram en ko på det bröstwärn, de byggt mot hamnen, ropande, att de skulle komma och taga, om de det kunde, «ett enda hår af kons swans». Med oseger och wanära måste de sålunda draga hem igen.

En annan tid, under Konungens frånwaro i främmande land, wille Drottningen försöka krigslyckan och gick med en stor krigsflotta mot de Wendiska städer; men en storm dref alla skeppen in uti en wik, der de ledo ett swårt nederlag, så att flottan förstördes, och mycket folk gjordes till fångar. När Konungen kom hem, blef han häröfwer så högeligen förtörnad, att

han med hugg och slag hårdt misshandlade sin olyckliga Drottning. Derefter wille hon icke mer lefwa i den onda Konungens hof, utan gick in i Wadstena kloster, der hon tillbragte med lugn sina öfriga lefnadsdagar och beredde sig en graf. Ifrån denna tiden wek både lyckan och folkets kärlek från Konungen, som rasade fram i oförstånd och ofwerdåd.

8. Om folkets tillstånd, lagskipning och hushållning i Konung Erik d. XIII:s tid.

Unionskungarne förtryckte alla sina undersåter i de trenne riken, men hatade dock mest de Swenska. Det kom sig deraf, att de Danska och Norska bönder woro wande att lida och med tålamod fördraga sina enwäldsherrars ok; men de Swenske äro af gammalt wana wid lag och frihet och gifwa sig sent till freds, med mindre de få njuta rättwisa. Att bringa de fria Swenska adelsmän i fattigdom medelst tunga skattebördor och swåra krig, tycktes derföre de utländska Konungar wara det bästa medlet att få dem ifrån deras frihetsdrömmar; men Konung Erik och hans efterträdare fingo snart erfara, att Swensken också waken drömmer sådana drömmar med swärd i hand. De, som icke skådat in i Swenska folkets allwarliga hjertan, förstå icke detta, och ofta har blifwit sagdt, att det är ett hårdt, otacksamt och trolöst folk; — sent lär dock hända, att någon kan wisa, det god Konung, som låtit folket tillgodonjuta laglig frihet och rätt, ändock han med stränghet skipat lag, saknat hyllest och kärlek. Men Konung Erik wille icke lida någon annan lag än sin egen willja, lade tyngre skattebördor på landet, än det mägtade bära, och den penning, han sjelf skonade, blef hans giriga fogdar till rof.

Frälsemännen plågades af Konungen med ständiga krigsrustningar, till dem de ingen hjelp fingo af Kronans ingåld. Alla wårar utsände han härpil, förde krigsfolket på skepp till fiendeland, och måste de sjelfwa förse sina skepp med spisning och krigsförnödenheter samt kommo hwar höst fattigare hem, utan winning och seger. Såsom Konung Erik Wäderhatt alltid hade god bör och wind, så hade Erik af Pom-

mern motwind eller stormar, ehwarr han wände sina segel, och, när hans sjöfolk ledo skada eller hungersnöd på hafwet, hade de ingen undsättning att wänta från Konungen, ehuru de Swenska skeppen alltid ställdes i främsta slagordningen, när «pilstämma» hölls, och swärden pröfwades. En sommar lågo Swenska skepp i Öresund syssloldsa allt in på höften. Då Konungen icke lät skeppshöfdingarne weta sin willja, och lifsmedlen började taga slut, drogo många hem igen; men de trognaste lågo qwar, i förmodan att Konungen kunde behöfwa deras bistånd wid någon förrättning. Slutligen kom hungersnöd och dertill så swåra höststormar, att skeppen slogos sönder mot klipporna, och folket bergade sig, en del på Skånska stränderna, en del på Saltholmen, och skulle hafwa förgåtts af hunger, så framt icke den goda Drottning Philippa, som derom fått kunskap, sändt dem lifsmedel och undsättning. För sådan huldhet blef hennes minne hos de Swenska i wälsignelse, och folket fördrog den onda Konungens hat och orättwisa med tålamod, så länge hon stod såsom skyddsängel wid hans sida.

När de Swenska odal- och frälsemännen blefwo hårtagna och fångar, wille Konungen aldrig gifwa för dem lösen, utan sutto många hela sju åren i fängenskap. Hemmawarande wänner och anhöriga sålde då ofta deras gårdar, eller lades alltför stor tunga på deras landtbönder till dessas Herrars lösen, så att många stamgods gingo den tiden från de fordom rika ätterna, och många bönders hemman kommo i ödesmål. Då utkrafde Konungen de ödelagda hemmanens skatt af de bönder, som qwar sutto på sina gårdar, och bjöd, att hwart härad skulle answara för utskylderna gemensamt. Detta och många andra onda råd gaf en Dansk man, wid namn Henrik Königsmark, som denna tiden war Konungens wän och rådgifware.

Ett minne af Konung Eriks regementstid hafwa wi ännu i landet; det låter icke mycket hedrande, men war dock nyttigt: han war den förste, som utefter landswägarna lät anlägga krogar, hwaraf sedan wåra gästgifwaregårdar hafwa uppkommit. Men det goda, som stadgades till landets upp-

Hjelpande och förkofran i hushållning, återbruk och trädgårdsskötsel, wittnar, att förståndiga odalmän och folkwänner funnos i landet, som tillika med Lagmännen på räfstestingen arbetade för deß wäl och sjelfbestånd. På ett sådant ting, finna wi af gamla handlingar, hade Lagmannen öfwer Smålanden med allmogens ja och samtycke afslutat, det hwar landbo skulle humlegård och trädgård anlägga, samt årlig byggnad och gärdesgård honom åtläggas. Der wardt ock förordnadt om fruktträds hägn och skogarnas wård. Sålunda war icke allt så illa i landet, fastän deß reda penningar, silfwer och guld fördes till Danemark af rofgiriga Konungar.

I hedendomen war en af Konungarnes hedersbenämningar «guldutdelaren hin milde», och låg girighet wäckte förakt hos folket. Margareta och Konung Erik hade wäckt deß hat och afsky genom oärlighet och omättlig törst efter penningar. En ewärdelig skamfläck fäste i synnerhet Drottningen wid sitt namn genom ett rån, som hon på öppna landswägen anställt, hwarmed sålunda tillgick. Ärkebiskop Henrik Carlsson, bördig från Wärend, kallas i chrönikorna «en penningegömsker man» och hade samlat stora rikedomar. På en wacker udde i Enköpingswiken, mellan Swennegarns och Grönegarns täcka stränder omgifwen af skog och wackra ekelundar, hade Biskopen sin gård Mariaborg, der nu Haga är beläget, och der ännu ett torp eger qwar namnet Mariedal. Det är en sägen i bygden, att der warit ett kloster, och styrkes denna sägen mycket deraf, att wid anläggning af Haga trädgård en begrafningsplats derstädes blifwit funnen och inom den en biskopsgraf. Liket hade warit wäl förwaradt, och på deß bröst ett biskopssmycke med många dyrbara ädla stenar infattadt, samt under deß högra hand en bok med silfwerpärmar och i hörnen prydd med stora demanter. Det säges, att boken ännu skall finnas hos någon af den Wrangelska ätten; men biskopskorset säldes i Köpenhamn, och skola de wackra klockorna i Swennegarns kyrka för deß wärde blifwit köpta. Det är ock bland folket en sägen, att för de skatter, som i kyrkogården blifwit funna, der stora stenhuset på Haga blifwit uppbygdt öfwer grundmurarna, der

fordom den gamla klosterkyrkan stått, samt att biskopen blifwit der i klostergården begrafwen; men skatten, den han till Uppsala Domkyrka testamenterat, och som uti en stor jernbeslagen kista war inlagd, tog Domprosten Herr Johan och satte på en wagn samt sig sjelf ofwan uppå kistan, att sålunda i säkerhet föra henne till domkyrkan. Men Drottningen hade sändt sin fogde att lura på Herr Johans färd, och, när han kommit ett stycke på wäg till Örsunds bro, öfwerföllo honom de utsände, kastade Prosten af kistan och röfwade henne bort med all skatten och de klenodier, derinne förwarades. En annan berättelse härom i chrönikorna, såsom skulle detta bortröfwande skett mellan Biskopshuset och Domkyrkan i Uppsala, synes oß mindre trowärdig. Af sådan oredlighet blefwo Drottningens och Konung Eriks namn mycket föraktade här i landet, och i chrönikan läses om Margareta denna minnesskrift: «Danskarne wördade henne såsom en gudinna; men de Swenske höllo henne för en helfwites pina».

9. Om Konung Eriks färd till Jerusalem och hans fångenskap.

Nu tyckte sig Konung Erik hafwa mången ond gerning och öfwad orättfärdighet på sitt samwete. Om han tänkte på att göra syndabot, eller eljest något annat råd låg härunder, kan synas owiß; men han företog en pilgrimsfärd till heliga landet och Jerusalem. Som han hade hemma i landet många fiender, funnos ock ibland dem de, som önskade, att han sent eller aldrig måtte återkomma, och deßa utsände till Turkarne ett conterfej, Konungen så likt, att de derpå igenkände honom, när han kom bland pilgrimerna, och togo honom till fånga. En stor lösen för sin befrielse ur slafweriet hos Turken måste han då betala och kom så hem igen, ingalunda bättre Konung än han for bort.

Mycket mißaktad blef ock Konungen för den sköna Cecilias skull, den han hade tagit till «slagfredswif»; så kallades fordom en qwinna, som, utan att wara rätter hustru med lag och målsignelse, gifwit sig uti mans wäld. Cecilia klädde

sig såsom de förnämligaste fruar i landet och mötte en gång, åkande uti en grön karm, utom staden den Danska riddaren Olof Axelsson Tott. Han helsade henne, aftagande sin hatt, såsom höfviska riddare plägade helsa ärbara fruar; men längre fram på wägen sporde han, hwem det war, och blef så wred, att han for tillbaka, kullstjelpte karmen och slog henne några slag med sin käpp, sägande: «Din lösaktighet skall kosta din Herre Danemarks rike!» Detta sannades ock några år derefter, då folket icke längre wille lida att styras af en oskälig Konung.

10. Om Konung Eriks Biskopar.

När Biskop eller Ärchebiskop afgick, skedde wal af hans efterträdare på det sätt, att Capitelmännen genast sammanträdde i domsalen och utnämde den de funno wärdigast wara till biskopsstafwen. Erhöll sedan den sålunda utkorade stadfästelse på detta wal af Påfwen i Rom, så war han lagwalder Biskop. Men Konung Erik bekymrade sig föga om de lagar, han med sin Konungaed utlofwat hålla, utan fördref tid efter annan de män, som Capitlet walt till Ärchebiskopsstolen, och tillsatte andra, honom behagligare. En ibland de owalda och af Konungen tillsatta Ärchebiskopar, som ock byggt stenhusen på Arnö och Biskops-Tuna, het Jöns Jerechinsson. Han war en ond man och utöfwade mångahanda laster; men mest blef han hatad för det wåld, han öfwade mot Abboten Johan Ingemarsson, till hämd för ett anklagelsebref, det denne skrifwit till den Romerska Stolen. Derom förtäljes sålunda: I Swartmannaklostret i Stockholm sutto munkarne glada kring sitt goda bord i klostersalen, klockan sex en afton. Win och kräseliga rätter felades icke wid sådana måltider. Der satt ibland dem, såsom gäst, till bords förenämde Herr Johan, Abbot af Uppsala, då dörren hastigt flög upp, och Ärchebiskop Jöns inträder i salen med sina tjenare, alla wäl bewäpnade. Klosterföreståndaren gick i dörren Biskopen emot; men hans tjenare trängde hastigt fram, och en af dem anföll Abboten, ropande: «Sitter du här, wår Ärchebiskops förrådа-

tel» — De gåfwo honom derefter fem sår i hufwudet med sina dartar, släpade honom wid håret ut på kyrkogården samt omkring gatorna till Korntorget, der en behjertad man af den församlade folkhopen utaf medömkan sprang in bland de bewäpnade och tog abboten ur deras händer, förande honom till klostret igen. Sjelf hade biskopen följt sina knektar till Korntorget och uppäggat dem till denna gerning. Herr Jöns blef slutligen efter dom och ransakning från ämbetet dömd, men genom Konungens bemedling åter satt till biskop i Skalholt på Island. Men de Isländska bönderna kunde till slut icke längre fördraga hans girighet och orättwisa, utan samlade sig och öfwerföllo och dräpte honom, hwarefter de stoppade honom, inbunden i en säck, ned i Bruar-åen. Detta tilldrog sig året före befrielsekrigets utbrott i Swerige mot Konung Erik.

Tynnilsö är en gammal biskopsborg på en ö i Mälaren, gent öfwer från Strängnäs. Der höllo Biskoparne i detta stift fordom sitt hof med riddare och bewäpnade tjenare. I Strängnäs hade en gång capitlet utwalt en biskop; men Konungen intalade lagwalda Ärchebiskopen Andreas att afstå Uppsala för Strängnäs, hwaraf han blef kallad Smek. Men capitelmännen derstädes wille icke mottaga honom. Då drog Andreas ut af Tynnilsö med sina knektar och ryttare och wann seger öfwer sina motståndare. Så uppkommo twister, orolighet och inbördes krig för Konungens biskopars skull, som mestadelen woro utländningar och dertill giriga och lastfulla. Den sista af hans mot lag och sed insatta Ärchebiskopar het Thorlak. Han tog flykten wid landtfolkets uppresning mot Konung Erik och stal med sig en fingerknota utaf Sanct Eriks ben, men fick sådan storm och motwind, att skeppet icke kunde komma ur skären, förrän han med ånger och stor wördnadsbetygelse återställde den heliga lemningen till deß rum. Då fick han god wind och seglade sina färde.

Konung Eriks biskopar blefwo af de infödda andeliga och klosterfolket ansedda med förakt, såsom de der genom orätta dörren woro ingångna i fårahuset, likaså af folket, emedan de

woro redskap uti Konungens händer och tyckes dertill allena wända sin hug, att rikta sig sjelfwa och Konungen samt att föra penningar och dyrbarheter bort utur landet. Men efter Herr Jöns, som blef sänkt i Bruar-ån, kom åter en lagwald infödd Biskop, minneswärd deraf, att han i lilla biskopsgården byggde nuwarande Gustavianska Lärohuset till biskopshus, med en betäckt gång öfwer till Domkyrkan. I runda tornet i Helsingborg hölls i hans tid ett Herremöte, der Konungen war närwarande och påstod Konungs och Kronans rätt till skatt af det andliga frälset och Kyrkans landbönder. Men Ärchebiskopen satte sig strängeligen, så i detta som i flera andra mål, emot Konungen och yrkade jemwäl deruppå, att Biskoparne skulle sitta näst Konungen i Rådet samt i hans frånwaro ega att riket styra. Alltför mycket wexte ock i denna tid de andeligas magt och Roms herrawälde i Norden.

11. Om Konung Eriks fogdar och folkförtryckaren Jösse Eriksson.

Öfwer Wenerns böljor, icke långt ifrån den lilla ö, på hwilken fordom det gamla Agneholms slott warit beläget, och ombrusade af den ström, som faller ur Gullspångs ån ut i sjön, höja sig några stenar, hunger- eller fängelse-stenar kallade af folket i bygden. Om dessa stenar berättas, att en elak Herre, som rådt för borgen och kringliggande landet, på dem utsatt fattiga bönder, som icke kunnat betala den åskåde skatten eller welat klaga sin nöd för Konungen, då borgherren röfwat deras gods eller bortfört deras hustrur och döttrar. Der sutto de bundna, ofta nakna, med hungerns fasansfulla drag på sina anleten i frost och köld, tilldess de lofwade att böja sig under sin plågares willja och behag. Detta är ett minne af Konung Eriks fogde, Anders Nilsson, som innehade Agneholms slott och Axewalla och war denna tiden Westgötaböndernas plågoande. Efter den gamla borgen äro nu inga andra lemningar än det grus, som gömmes under den gröna grästorfwan. Några fiskarebodar stå nu, der slottet fordom stått, och af deras inwånare får wandraren höra sagan om fängel-

sestenarna, dem de ock gifwa namnet plågan och utwisa i strömmen.

Det berättas, att icke allenast Konungen sjelf, utan ock åtskilliga hans fogdar, ja, till och med hans egen biktfader och hofprest, på hedniskt wis gingo till wikings och idkade sjöröfweri; då de icke blott oroade köpmansskeppen på hafwet, utan ofta gjorde landgång och borttogo bondens creatur af marken och födan ur hans bod. Fyra sådana uppenbara sjöröfwart woro Konungens fogdar, insatte på hans slott, att indrifwa skatten af tilliggande landet. Men namnkunnig framför alla Konung Eriks fogdar war en Dansk Höfwidsman på Westerås slott, Jonis Eriksson, den folket gemenligen kallade Jösse Eriksson. Han war Konungens Befallningsman eller, som det då benämdes, «Konungens Fogde i Westmanna och Dalom». Men Dalkarla-folket är af en rätt gammal Götisk stam och af alla Swenskar det senfärdigaste till att ombyta klädebonad och seder. Till största delen hafwa de af urminnestider warit fria odalborna män och Husdrottar, ändock en ringa torfwa warit hela deras område. Swårt lärer blifwa att finna på jorden ett folk, förnöjdt wid så tarflig spis som Dalkarlen. Hans förnämsta riksdom är friheten, ett förnöjdt sinne, en sund kropp och arbetslust. Dalkarlens frimodiga lugna anseende, hans redliga trofasta «Du», dermed han helsar alla, wore det än sjelfwa Konungen, göra hans tilltal behagligt för de i hjertat Swenska, emedan det är ett minne från wår folkstams gyldene tider. Han är benägen till sång och dans, ånskönt han i sjelfwa dansen ser mycket allwarsam ut, och sällan kommer han så trött af sitt tunga arbete, att ju, om nyckelharpan eller bockhornet höres, han med dans slutar sin dag. För trohet mot sin Konung äro Dalkarlarne i wåra sagohäfder mycket omtalade, och af denna trohet kommer, att de i det längsta tålmodigt fördragit Konungens fogdars rofgirighet och förtryck; men, när de tyckt sig nog länge lidit orättwisa och wåld, hafwa de såsom frisinnade män endrägteligen rest sig upp mot förtrycket och sökt hämd på dem, som kränkt frihet och rätt i landet.

På sådant sätt hade den Danska fogden Jösse Eriksson

i länglig tid med utpressning af odrägliga skattebördor, wåld och orättwisa plågat Westmännen och Dalfolket. Hans tjenare och underfogdar sutto på kungsgårdarna, derifrån de foro kring landet med wäpnad hand, till att werkställa Höfwidsmannens befallningar. Jämmer och förskräckelse kommo städse med dessa män till by's. Oerhörd grymhet öfwade Jösse genom dessa sina tjenare. Behagade honom något i bondens bo, war det än hans hustru eller dotter, så bortröfwade han dem och lät föra dem till sitt slott. Djerfdes någon frimodig man sätta sig emot hans willja och begär, så fasttogs han och miss-handlades med trug och slag, ofta till döds. Beryktad mycket omkring landet blef hans grymhet af det ofedwanliga sätt att plåga folket, så att deruti war både hån och smärta; såsom den straff-åtgärd, som kallades «att röka bönder», då de upphängdes i rök, wid pålar fastbundna, hwarwid många satte lifwet till. De bönder, som blifwit så utarmade, att de inga dragare mer egde till arbetet wid kungsgårdarna, bleſwo sjelfwa spända för plogen och drifna med piskor att den draga. Deras hustrur spändes för hölassen, hwarwid icke en gång de, som hafwande woro, skonades, och föllo många utaf dem ned under det tunga arbetet och framfödde döda foster.

Helsingarne ledo samma nöd och förtryck under en hård fogde på Faxehus; och sent bleſwe att uppräkna alla de plågare, Konung Eriks hat och ondska mot de Swenska hade satt öfwer landet. Men Dalkarlarne woro de första, som mellan sig började att klaga all sin nöd och jämmer. Ehwar de samlades, på kyrkowall eller ting, spordes inga andra tidender än de sorger och oförrätter, hwar och en lidit och dagligen led utaf Jösse Eriksson; och, såsom wanligt är med en uppretad folkhop, inan hämdbeslutet hinner fattas, ånskönt lidandets mått är fullt: de ondgjordes, lupo omkring bygden med jämmer och klagomål, förbannade och hotade. Till Herr Jösse affändes ock bref med årlig tillsägelse, att han icke kunde wara säker om sitt lif, dereſt han wågade sig upp i Dalarna, emedan de ämnade utkräfwa blodig hämd för allt det ofog, de utaf honom lidit hade. En jäsande oro förspordes i allt landet. Dalkarlarne skäfte sina pilar och togo fram sina

goda stålbågar. En wis och försigtig höfwidsman felades dem allenast, för att börja befrielsekriget.

Andra Capitlet. Här förtäljes om befrielsekriget under Engelbrecht Engelbrechtsson, Erik Puke och Carl Knutsson Bonde.

1. Dalkarlarnes första uppresning under Engelbrecht Engelbrechtsson (om hösten 1433).

Ändock så förhåller sig med Dalkarlarne, som med det öfriga Swenska folket, att de äro senfärdiga till att bryta landsfred och undsäga lagwald öfwerhet sin tro, tyckas dock de minst kunnat lida inkräktning af sin ärfda frihet och sin rätt att styras efter Sweriges gamla Lag. Derföre, när Konungarne med orättwisa och wåld länge trotsat folkets långmodighet, woro Dalkarlarne merändels de första, att taga till wapen för frihet, lag och rätt. När nu uppe i Dalarna spordes, att folket i alla landskapen, såwäl sunnan- som nordanskogs, ledo samma förtryck af Konungens fogdar och andra oskickliga ämbetsmän, särdeles domare, om hwilka folket i sina klagomål sade: «med sådan rätt, de till ämbetet komne äro, sådan rätt hafwa de ock gjort oß», — så uppbådades allt folket derstädes till stämma och rådplägning, och wardt så beslut fattadt att uppsöka en behjertad och förståndig man, den de kunde sända med sina klagomål till Konung Erik i Danemark, och som, derest Konungen hädanefter som hittills nekade dem rättwisa mot deras förtryckare, wore skicklig att blifwa deras höfwidsman i det befrielsekrig, de då wille begynna.

Wid Kopparberget i Dalarna bodde en man, som het Engelbrecht Engelbrechtsson. Han war en friboren Swensk odalman i sin bästa ålder och hade i sin ungdom uti

främmande herrars hof blifwit wäl öfwad i wapenlekar och ridderliga seder. Ett hurtigt och frimodigt Dalkarlaskick och oförfäradt sinne gjorde hans utseende behagligt, ändock han war liten till wexten. I Dalallmogens stora folkförsamling blef han, såsom känd att wara en wis och försigtig man, utkorad till höfwidsman. Engelbrecht war en folkwän och hade länge sett med sorg och harm sina landsmäns hårda förtryck och de utländska herrars sammetslösa framfart, hwadan han ock nu, utan att betänka sin egen fara, åtog sig det swåra wärf, att ettdera skaffa sitt folk rätt, eller ock utkräfwa hämd af deß förtryckare.

I Konung Eriks rådsal inträder en dag den frimodiga Swenska bergsmannen. Det underliga allwaret på den lilla Dalkarlens fria panna, kring hwilken föll å ömse sidor ned på axlarna efter den tidens bruk ett lockigt hår, hans djerfwa frimodiga öga och wärdiga skick drogo till honom allas blickar, då han med hög och klangfull stämma framförde folkets käromål mot Konungens fogdar, det han wid sitt eget hufwud utfäste sig att med bewis styrka. Engelbrecht erhöll då goda löften, att folket skulle ske rättwisa, samt ett bref till Swenska Rådet att granneliga ransaka, särdeles om Jösse Eriksons förhållande. Men, så snart Engelbrecht war borta, stego Jösse Eriksons wänner fram, och, ändock han af Swenska Rådet blef dömd saker till allt, hwad mot honom käradt war, fick han sitta ostraffad qwar på Westerås slott, att än hårdare plåga folket i Westmanland och Dalarna. Andra gången for Engelbrecht till Danemark och bar inför Konungen folkets klagan, men bortwisades med tillsägelse, att aldrig mer komma för Konungens ögon. «Ännu en gång torde jag wäl få lof att komma igen», sade Engelbrecht, i det han skyndade bort och hem till sina betryckta landsmän med deßa tidender. Man ur huse gick folket ut af Dalarna mot Westerås, och hade detta säkerligen warit Jösse Jutes sista dag, om icke Swenska Rådsherrarne kommit imellan, afsatt honom från fogda-ämbetet och lofwat folket rättwisa och beskydd. Engelbrecht höll då med Rådet; upprorshären upplöstes, och hwar drog hem till sitt igen. Då insattes en an-

man fogde på Westerås slott; men Engelbrecht skulle blifwa höfwidsman öfwer Dalarna.

Detta skedde wid Midfastan; men snart spordes uppe i Dalarna, att Konung Erik, wred öfwer folkets uppresning och Jösse Eriksſons affärdande, aktade hämnas med än hårdare förtryck och nya fogdars ditsändande, hwadan Engelbrecht, efter det han nu erfarit, att Konungens sinne icke stod att böjas till det, som rätt och billigt war, wid midsommarstiden upphådade åter Dalkarlahären. Så började med allwar det förſta befrielsekriget.

2. Om Engelbrecht Engelbrechtsſons förſta ſtrider och om de ſlott och ſäſten, han intog och förſtörde (1434).

Wandraren i wår landsbygd möter ofta grushögar och fornlemningar, dem sägner om folkwännen Engelbrechts strider lemnat åt efterwerldens minne. De äro mestadels anlagda utaf de utländska Konungarne till förſwar för deras fogdar, dem de tillsatt, för att plåga och utarma landet, och som så wäl behöfde gömma ſig inom windbryggor, wallar och murar för det plågade folket. Likaſom bönderna uppſöka och utdrifwa roſdjuren ur deras kulor, ſå drog Engelbrecht med ſin Dalkarla-här omkring landet, att drifwa Danſka fogdar ur deras näſten, dem han en del lemnade i trogna Swenſka mäns händer till rikets framtida förſwar, men en del förwandlade till grushögar, att icke folket ännu en tid kunde komma att plågas af deras innehafware eller med deras underhåll och byggande betungas.

På en liten holme i Dalelfwen utwiſar landtfolket under gräswallen upphöjningar af underliggande grushögar och murar, förtäljande: «Här har fordomtima bott en ond man, ſom ſpände bönderna för plog och harf; men den frimodiga Engelbrecht ref den gamla borgen ned till grunden.» Wid klart wäder ſynas ännu under wattnet lemningar efter murar och windbryggan, ſom förenat holmen med faſta landet. Borgen kallades Borganäs och war den förſta, ſom Engelbrecht intog. Det war midſommardagen, befrielſehären kom för

Borganäs; men underfogden Wale, den Jösse Eriksson derstädes insatt, hade rymt undan, emedan han wäl wißte, att han icke hade särdeles godt utaf bönderna att wänta.

Härifrån drog Engelbrecht ned åt Westmanland, tilldeß han kom för Köpinga-hus, en gammal borg, fordom byggd wid ån, till stadens förswar mot Esters och Ryßars infall i Lögaren. Dit hade Johan Wale flytt från Borganäs, men sporde icke förr Dalhärens antågande, än han steg till häst och red som fortast han kunde till Almar-Stäk. Då intog Engelbrecht Köpinga-hus och ref det neder. Länge hafwa der i scholgården wisats twänne jernportar, efter sägen från gamla slottet, och en jernplåt, hwarå stod: «Köpings-huus brändt anno MCCCCXXXIV». Här woro Westmanländningarne Engelbrecht till mötes, och höll han ting med dem, då de «prisade Gud, att de upplefwat den dagen, de kunde hoppas befrielse, och lofwade bistå honom med lif och blod». — Till alla de Rådsherrar, riddare och rika odalmän, som i denna bygd hade sina slott och gårdar, skref han härifrån bref, att komma sig till mötes i Westerås, dit kosan ställdes ifrån Köping.

Sanct Jlians-hus kallades det gamla Westerås slott, det Biskop Jlianus byggt på backen wid Swartåns utlopp i Lögaren och så kallat efter Westmanländningarnes skydds-helgon. Derföre skedde ock i deßa bygder eder och förpligtelser i detta helgons namn, och läsas ofta i slutet af gamla dombref deßa ord: «Swa hjelpe mig Gud, wår Fru och Sanct Jlian». Förhatadt hade detta slott blifwit folket för Jösse Eriksons skull; men han hade längesedan begifwit sig derifrån med alla sina samlade skatter och tänkte till slut få lefwa med ro i Wadstena kloster, dit han flyttade och wann klosterfolkets stora wänskap och loford med rika gåfwor; dock blef hans frid derstädes ganska kort, emedan Östgötarne, så snart de hörde bondplågaren wara ditkommen, stormade till klostret och drogo honom derut samt släpade honom ömkeligen med sig till Motala, der de honom halshöggo. Hans kropp blef sedan begrafwen i Wadstena, der en minnessten efter honom finnes. På wägen mellan

Köping och Westerås mötte Engelbrecht den fogde, som då innehade Sanct Iliansehus, samtalade med honom och fick följande dagen slottet in utan motwärn. Bland de rikets män, som der woro Engelbrecht till mötes och alla förenade sig med honom till fäderneslandets räddning, war ock den gamle Upplanda Lagmannen Nils Gustafsson Puke. I denna redliga Swenska mannens händer lemnades Westerås slott, och blef han i denna bekymmersamma tid Höfwidsman öfwer Westmanland och Dalarna.

Westmännerna förstärkte nu Dalahären, och hwar dag öktes Engelbrechts fylkingar af tillströmmande folk, som wille styrka hans sak. Så drog han mycket manstark upp till Uppsala, der rikets Råd jemte en stor myckenhet folk af Uppswear och Nordlandsmän war honom till mötes. Der höll då Engelbrecht allhäradsting och eftergaf tredjedelen af skatterna för det året. Då gladdes folket i hoppet om befrielse från utländsk förtryck och undsade Konung Erik tro och huldhet.

3. Engelbrecht ingår förbund och wänskap med Erik Puke.

En ung höfwidsman i Nordlanden het Erik Puke. Han innehade fästet Korsholm i Österbotten på sin faders Nils Gustafssons wägnar. Det säges, att det wackra Roswik i Rekarna och Södermanland war hans fädernegård, och kan wäl förmodas, att han af Engelbrecht från ungdomstiden war känd såsom wän af sitt folk och sitt fäderneland, emedan denne i sitt nuwarande förehafwande walde honom till sin stallbroder och i bref uppmanade honom till deltagande i frihetsstriden, tillsägande honom, att från de Danska intaga alla Nordlanden och Österbotten med slott och fästen.

Erik Puke war frimodig och ärlig, såsom Engelbrecht, men icke så lugn och försigtig, som denna Dalkarl war. Till gestalt war han högwext, mörklagd och hade hwaßa ögon, sårdeles når han war wred, och märktes då, att hans sinne war lätt uppäggadt till hat samt föga betänksamt, då han trodde sig hafwa någon orätt till att hämnas. Icke mindre än Dalkarlarne hade Helsingarne lidit orätt och wåld af Dan-

ska fogdarne på Faxehus, som ock är Faxholms slott benämdt. Dem sände Puken en af sina goda krigshöfdingar, wid namn Elof Djeken, att båda dem till wapen för sin frihet. Man ur huse kommo Helsingarne till hans baner och belade slottet. Mormeßodagen wid middagstid lät Elof kasta eld på borgen, då Danskarne, som å densamma woro, flydde till sina båtar, som lågo wid stranden; men bönderna hade tagit bort båtarna och nedgjorde der så många, som ej kunde undsätta sig med flykten. Men om fogdarnes ondskap och det swåra förtryck, Helsingarne lidit, war diktad följande Folkwisa:

Det hände sig allt om Mariemeßedag
Och rätt om middagstid,
De skuto elden på Faxehus,
Att lågan stod änd' i sky.
(Faxehus ligger i swartom brandom.)

Det bor så mången man i Helsingeland
Uti så storan wånda:
Fyra för ål och sex för harf
Och åtta för plogen stända.
(Faxehus ligger i swartom brandom.)

De gingo sig ifrån Delsbo
Och intill Delsbo rå.
De höggo fläsket af knokarna,
Så långt de kundr nå.
(Faxehus ligger i swartom brandom.)

Tröster man i Regnsjö,
Sammalund' i Mo,
De tygo deras båtar hort;
De kunde inte undan ro.
(Faxehus ligger i swartom brandom.)

Icke långt från staden Söderhamn i Helsingeland wisas rummet, der det nedbrända Faxehus warit beläget, och

minnet af deßa händelser förwaras i den så kallade Delsbo-Wisan, som nu till det mesta är förgäten.

4. Erik Puke intager slotten i Norrbotten och Finnland, hwarefter han reser att finna Engelbrecht.

En liten flod, som faller in i Ångermanna ån, kallades fordom Styre å i Styrnäs Socken. Wid den floden wiste rummet, der en gammal borg, Styreholm benämd, en handplägares näste i Norrbotten, warit belägen. Erik Puke intog aldraförst den borgen, fördref eller ihjälslog fogde och besättning samt förwandlade fästet till en grushög. Under det han sedan med sina Nordländningars tillhjelp befriade Österbotten från deß Danska förtryckare, sände han en fältöfwerste, benämd Johan Folkesson, till borgen Castellholm på Åland, att den belägga och intaga. En fru, wid namn Ida, hade borgen, med inkomsterna af det landet, utaf Konungen i förläning. Till Castellan på slottet hade hon satt sin son Otto Podebusch, som plägade Finnarne med mycket wåld och orätt samt kallade dem med förakt «douglösa kräk». Men, när han såg Herr Johan kringränna borgen med Finska bågskyttar, sjönk honom hastigt modet, och war han glad att med skälfwande tunga tigga sitt lif, mat slottets öfwergifwande åt Herr Johan, som i sin herres, Erik Pukes, namn tog det i besittning. Få månader hade förflutit, och hela Uppsvealand, Westmanland och Dalarne woro befriade genom Engelbrecht, och Puke hade renfat allt Nordlandet, Helsingeland och Finnland från utländningarne. Då längtade Puke efter ett handslag af sin ädle stallbroder och drog ned år Upplanden att finna Engelbrecht. På en stätelig häst red han i spetsen för sina tienare, en hop wäl rustade Helsingar och Österbottningar, tilldeß han kom till Upsala, der han af Engelbrecht blef med glädje mottagen. Allt folket gladde sig omkring sina ädla härhöfwidsmän, och sällan har ett redligare Swenskt handslag blifwit gifwet än wid deßa mäns möte. Många menniskor förstå icke den fröjd, twänne sådana stallbröder erfara, när de, efter utståndna faror och

tunga strider, omfamna hwarandra. Wi kalla det Swenskt, når uti nödens tid en man icke älskar sitt eget lif, men försakar allt, för att lyckliga och fria göra sina bröder och frälsa sitt fädernesland. Sådana män woro Engelbrecht och Puke. De sweko hwarannan icke, medan de lefde; men, sedan Engelbrechts lif blef förrådt, såg ingen Puke någonsin mer glad; och ofta tycktes hans sinne förbittradt utaf sorgen och hämden, såsom här framdeles skall förtäljas.

5. Andra året af befrielsekriget. Puken i Rekarna. Engelbrecht i Östgötaland. Wadstena möte (1434).

Engelbrecht wistades mest i Westerås och Uppsala, den tid Erik Puke kom ned af Nordlanden, och hade ofta rådplägningar med rikets Herrar om landets angelägenheter. Tidender inlupo från alla landsorter, att stor oro war ibland folket och mest der, som det mest war plågadt af de Danska fogdarne från slotten. Bönderna började sätta sin lit till Engelbrecht, och, der de wille utdrifwa en fogde eller nedrifwa ett röfwarnäste, sände han dem någon af sina män till deras anförande. Sålunda nedbröto Rospiggarne Östhammarhus, en gammal borg, som nära till denna stad warit belägen; och är nu blott en sägen om rummet, der han fordomtima stod. Bland Södermännerna hade höfwidsmannen på Gripsholms slott föranledt en uppresning. Uti den orten i Södermanland, som ligger till Lögaren och emot Westmanland, bodde, såsom här tillförne är sagdt, ett stridbart folk af gammal Götisk stam, som kallades Rekarlar, eller Rekar, det är kämpar, och orten Rekarlabygden, men nu «Rekarne». Deßa woro de första bland Södermännerna, som togo till wapen mot Konung Eriks höfwidsman, Hartwig Flög, på Gripsholm. Till deras bistånd och anförande sände Engelbrecht nu Erik Puke, och stormade han manneligen emot slottet, så att fogden, som wäl wißte, att, dereft han komme i böndernas händer, skulle de sönderslita honom, skyndsamligen, med allt det gods han kunde berga, flydde undan och tände slottet. Efter den branden äro ännu i dag märken och sägner.

Mellertid drog Engelbrecht med sin här till Stockholm och lägrade sig för stadsporten på Brunkeberg. Hans Kröpelin war höfwidsman på slottet. Han war en rättwis man, och hade ingen Swensk att klaga mot honom för minsta wåld eller orätt. Derföre wisade Engelbrecht honom all heder, när de kommo till samtals; men borgen, sade Kröpelin, wille han troget hålla Konungen till handa, emedan han af honom den emottagit. Dock skulle han, så framt icke undsättning kom före en wiß dag på hösten, lemna slottet i Engelbrechts händer. Emedan nu Engelbrecht wißte, att ingen Swensk man af denna fogde led något förtryck, och Östgötarne båttre behöfde hans wärn och bistånd, åtnöjde han sig med denna dagtingan och bröt upp derifrån, skyndande med sitt krigsfolk öfwer skogarna ned i Östergötland, der han belade Ringstaholm med en hård belägring. Slottslofwen, — så kallades fordomdags slottsfogden, — wär en beryktad sjöröfware, som från Konung Albrechts fångelsestid qwarblifwit i Swerige och nu war af Konung Erik satt öfwer slottet att plåga Östgötabönderna; hans namn war Henrik Styke, hördig från Mecklenburg. Engelbrecht tillsporde honom, om han wille uppgifwa borgen; men Styken swarade trotsigt och stormodigt: «Sent skall det hända, och icke utan strid, att du får detta slott». Då blef Engelbrecht wred och sade: «inom sju dagar skall jag draga dig här ut wid håret». Tillförne är nämdt, huruledes detta slott med en stenbro ifrån holmen öfwer strömmen war med fasta landet förenadt. Framför bron lät Engelbrecht bygga en skärma, att betäcka sitt folk mot anfall ifrån slottet. Derefter lät han bygga ofwan i strömmen en flytande fästning, sådan man aldrig tillförne sett hade, med fem wåningar, eller skanswerk, det ena öfwer det andra. Han kallades Barfrid, och, när han war färdig, lät Engelbrecht besätta honom med krigsfolk och skyttar och så drifwa med strömmen ned mot slottet. När Styke detta erfor, började han rådas, att Engelbrecht kunde hålla ord med sin hotelse, och gaf fästet i hans händer, förbehållande sig allenast lif och gods, hwilket ock Engelbrecht, ifterson han hwarken war girig eller blodtörstig, honom till-

stadde. Men slottet blef den gången icke förstördt, emedan det kunde wara ett wärn mot fienders infall ifrån hafssidan, utan lemnades i trogna Swenska mäns händer. Minnen af denna fejd äro en bergshöjd, der Engelbrecht lär uppsätta en wärdkut att bewaka redden och hwad sig tilldrog kring slottet, och som ännu i dag deraf kallas Kurberget, samt lemningar efter en skans på en äng wid Motala.

Imellertid hade Rådsherrarne kommit upp till Wadstena från en färd, den de till Konungen företagit. När Engelbrecht det förnam, red han med ett tusende utwalda män af sin här från Ringstaholm och inträder så oförmodadt i deras rådplägning. Biskop Knut Boson i Linköping satt då främst i Rådet, medan Ärchebiskop Olof af Trögden war i Rom för sin stadfästelse skull i ämbetet. Knut war Konung Eriks wän, men Engelbrechts hemliga fiende, och grannt kunde det märkas på hans anletes förwandling, när Engelbrecht inträdde, att dennes ankomst den gången war oläglig. Frimodigt steg Engelbrecht inför Rådet. Talande med ofördräckta ord om Konungens trolöshet, sade han, att nu icke något annat medel wore till fäderneslandets räddning, än att undsäga honom tro och lydnad. Derpå swarade Biskop Knut med ett långt ordande om undersåtars pligter mot deras Öfwerhet, den af Gudi sänd är, och sade till slut: «Föga herrligt skulle det wära utaf oss, att nu bryta den trohetsed, wi honom en gång swurit, och, om wi för frid skull måste kåta mycket af wåra jemnlikar, huru mycket mer böra wi då hafwa undseende med en Konung, att icke ondt må bötas med hälften wärre, och stor ofrid dragas öfwer landet!» Då påminte Engelbrecht, huru många löften och eder woro af Konung Erik swurna, och alla spillda och brutna. «Tid är», — sade han, — «att skilja oss från dessa främmande män, som oskäligen behandla folk och land. Allt sedan den sista inhemska Konung Magnus Eriksson hafwa wi ej haft Konungar, utan tyranner, och skola wi nu, om jag får råda, alla underteckna ett bref till Konungen, deruti wi undsäga honom all tjenst och lydnad och skilja honom från konungadömet, — så framt han icke will sin ed hålla och lag styrka.»

När Biskop Knut samt med de flesta af Rådet nekade härtill, förgick Engelbrecht rådamodet, så att han lopp fram, grep den förskräckta biskopen vm halsen och hotade att utkasta honom i den utanför stående folkhopen, der han säkerligen hade söga gode att wänta sig. Samma willkor förelade han ock de andra Biskoparne och Rådsherrarne, som twekade, att med honom göra ett till fäderneslandets befrielse. Då föll Biskop Knut till söga, hela Rådet fann, att Engelbrecht hade talat med skål, och fogade sig efter hans willja. Då blef undsägelsebrefwet till Konungen skrifwet och af Biskoparne och alla närwarande af Rådet undertecknadt, samt ett pålitligt sändebud dermed till Danmark affärdadt. Derpå helsade Engelbrecht rådsförsamlingen, steg på sin häst och red med sina tio sende ryttare tillbaka till Ringstaholm, der han genast bekom slottet, såsom förut omförmäldt är.

6. Engelbrecht Engelbrechtsson och Erik Puke draga med härsmagt omkring landet och intaga slott och borgar (1434).

Till Engelbrecht började nu folket sätta sin lit, såsom till en landsens fader, och styrde han med full myndighet konungadömet, så att ingen wågade sätta sig emot hans willja. Från Ringstaholm drog han för det fasta slottet Stegeborg. På en holme i Östgötaskären wid en wik, som går in från Östersjön mot Söderköping, wisas ännu murar efter den wäldiga borgen, som från Christendomens början gjort denna ort namnkunnig. Den stackars Danska fogden Johan Wale hade från Borganäs slott i Dalelfwen först ragit sin tillflykt till Köpingahus; men, när Engelbrecht snart kom efter dit, flyktade han hit till Stegeborg eller, som det i några chrönikor kallas, Stäkeborg. När Engelbrecht nu kom efter hit, fann Wale med förskräckelse, att ingen tillflyktsort mer i Swerige war säker för denna fogdjägaren, och uppgaf genast slottet, då han med sitt gods fick fritt draga utaf landet. Till Biskop Knut lemnades det sedan, och woro Biskoparne i Linköping derefter länge innehafware af denna ort.

I samma bygd, i den ort, som kallas Wikbolandet, låg en gammal borg, Rönö benämd. Fogden derå förjagades, och borgen bröts till grunden neder. Men för deß wackra belägenhet blef på samma ställe i sednare tid ett härligt slott uppbygdt, der konungasöner bodde. Nu åro af all denna prakt blott en sågen och några grushögar qwar.

Mellertid sände Engelbrecht ut sina budskap till Östgötabönderna och stämde dem sig till mötes i Söderköping, dit han med sitt krigsfolk anlände från Rönö förstöring och tog sig någon hwila, under det han rådplägade med allmogen och sina män om rikets angelägenheter och utländningarnes utdrifwande ur landet. Det led mot hösten, och ännu war allt landet sunnanskogs ett rof för utländska fogdar, och folket led dageligen mycket af deras förtryck. Det kunde Rikshöfwidsmannen icke lida, utan delade han befrielsehären i tre delar och sände dem ut med höfwidemän, walda bland hans wänner och wål beprófwade krigsbusar. Hwad som eröfrades på slotten af utländska mäns förut röfwade egodelar, war nog till den stora krigshärens behof, och det förtäljes till Engelbrechts åra, att så strängt handhades ordningen i hans stora krigshär, att ordspråkswis och i sanning sades: «att han ingen Swensk man gjort skada, det räknas kunde till en hönas wärde».

Många tappra män woro med i Engelbrechts här, dem efterwerlden glömt samt med deras namn; men dessa åro nämda i chrönikorna: Jösse Nilsson, Herman Berman och Broder Swensson, dem Engelbrecht anförtrodde hwardera en del af krigshären, dermed de skulle draga ned i landet, drifwa bort fogdarne och nedbryta deras röfwarenästen.

Stäkeholm, eller Stäkehus, det betyder en borg wid ett sund eller en trång hafswik, hwadan Almar-Stäk, Herre-Stäk på Wermdön, och Stegeborg hafwa fått namn, war en borg, i urminnes tider byggd till förswar för gammelstaden Westerwik, den nu kallas Gammelby, mot fienders infallande från hafwet. Lage Röd war befallningsman å densamma och öfwer allt landet deromkring. Han war en Dansk man, som wål hårdeligen uttog konungaskatten,

men dock war en förståndig och gagnelig höfwidsman för bygden, och det nya Westerwik, dit han lät borgarne från Gammelbyn flytta, är efter honom ett åreminne. Jösse Nilsson drog mot Stegeholm med sina Östgötar; men Lage Röd war en tapper man, så att mången hård strid föregick för denna borgens murar, innan han dagtingade; dock föll han till slut wid Märtensmessan i de Swenskas händer, och Lage Röd drog med frid hem till sitt land igen. Då nedbröts borgen, och lemningarne synas ännu efter densamme wid Gammelbyswiken.

Det gamla fästet Rumlaborg wid Husqwarns ström och Wettern är tillförne nämdt. Dit gick den raska Herman med sin hop. När folket i bygden hörde Östgötarnes ankomst för borgen, blef stor fröjd, ty Otto Snapp (så het fogden) war hatad utaf folket, det han länge ostraffad plågat. Otto Snapp gjorde wål motstånd; men, då bönderna stormade till med stort anfall samt tillika kastade eld i borgen, började han jämmerligen tigga om förskoning. Ändtligen kom han ned, oskadad af elden; men det hämdgiriga folket slet sönder hans kläder, och hade då snart warit ute med honom, om icke den goda Herman kommit, som liknade sin fältherre uti mildhet och skonsamhet. Han tog Snapp, naken och blodig, ur folkhopens händer och gjorde honom till sin fånge. Men borgen blef till grund nedbruten; grön gråstorfwa, buskar och träd wexa nu deröfwer.

Inuti Kinnewaldsbygden låg det urgamla slottet Trulleborg i Allmanderyd, der på ett näs mellan Hakeqwarnsså och en liten insjö, kallad Hartgrepes Lögestråg, lemningar och sägner efter borgen finnas. Dit skyndade bondehären. Der bodde en af Småländningarnes många förtryckare, som genast tog flykten, och borgen förstördes. Men en saga är, att staden Troja warit belägen inwid borgen, der nu gården Trojamåla ligger, och att slottet warit uppbygdt före Sigurd Rings tid och Bråwalla slag samt hetat Trojenborg. De gamle uti denna bygd weta att berätta, det en dalspil blifwit funnen inwuxen uti en

härstädes fälld gammal björk, samt i jorden derinnom en gammaldags sporre af owanlig skapnad och storlek; allt minnen efter forntida strider.

I denna samma färd plundrades och ödelades Piksborg, ett fäste, på en ö i sjön Bolmen beläget. Men sent blefwe att uppräkna alla de orter, der inom windbryggor, wallar och torn roflystna fogdar och andra små förtryckare hade rest sig ett skyddswärn mot de plågade böndernas hämd, och dem Engelbrecht och hans trogna män bröto neder denna höst. Men hwarhelst sägner och fornlemningar efter en gammal förgåten borg möta wandraren, må han tänka: «Här har wäl ock mennisklowännen Engelbrecht förstört en folkplågares näste».

Mattis Kettilberg, en utländsk man, hade Örebro-hus och län i förpantning och hade derför betalt tusende mark silfwer. När Engelbrecht med befrielsehären tågade ned mot Östergötland förbi Örebro, dagtingade Kettilberg, att inom sex weckors dag lemna slottet i hans wåld, så framt undsättning icke före den tiden kommit från Konungen. Tiden war nu förlupen, och ingen undsättning från Konungen hade kommit till borgen, då Engelbrecht med tredjedelen af sin styrka, mest Dalkarlar och Westmänner, kom upp ur Östergötland och uppfordrade Örebro-hus. Men icke en gång mot en fiende wille den redlige Dal-höfdingen göra något orätt; han betalte fogden hans utlagda tusende mark silfwer, och blefwo Örebro slott och län från den dagen hans hem och wälfångna egendom. Nyköpings slott lemnades ock nu, enligt dagtingan, i Engelbrechts händer af den andra bland de Mecklenburgiska bröderna Styke, som båda hade idkat sjöröfweri under Konung Albrechts tid.

Mordanskog war nu allt Engelbrecht undergifwet, och folket gladdes åt den frihet och lyckosalighet, det i mer än sextio år hade saknat. Mod och förtröstan rådde ibland Engelbrechts krigsfolk, och han kände sig stark nog att mot sjelfwa Danmarks gränsor gå sin fiende till mötes.

Från Örebro öfwer skogarna tågade den muntra bondehären, och framför honom red Engelbrecht, den lilla, men goda bergsmannen, uti enkel härbonad, men med stolt krigsman-

naſtick. Wid hans ſida red Erik Puke, den höga ridderliga geſtalten med det liſliga oroliga ſinnet, ſom ſtädſe behöfde ledas af hans wäns, rikshöfwidsmannens, wiſa lugn, för att rätt kunna gagna ſitt fädernesland; båda högeligen älſkade af folket. Till Götalandets hjerta, Weſtergötland och Axewall, ſtälldes deras koſa. Anders Nilsſon het konungatjenaren, ſom rådde för borgen. När Engelbrecht förnam, att han lagade ſig till motſtånd, ſlog han derutanför ſitt läger och blef ſtilla några dagar, hållande ſtämmor och wapenöfningar med Weſtgötarne, ſom willigt ſtällt ſig under hans banér och ſedan med honom och hans Dalkarlar troget kämpade för friheten. Der kom till Engelbrecht en trofaſt man, Peder Storebenämd, faders fader till Ärchebiſkop Johannes Magnus, ſom ſkrifwit Sweriges chrönika. Han följde ſedan befrielſehären och war Engelbrechts banérförare i de fleſta ſtrider.

Mellertid kommo några män ned af Wärmland, bedjande Engelbrecht om råd och biſtånd mot de utländſka fogdar, ſom dem från ſina faſta ſlott förtryckte. Dem ſände han riddaren Peder Ulfsſon till härhöfwidsman, och dröjde det icke länge, att han med en fruktanswärd här af frimodiga Wärmländningar i denna bygd började befrielſeſtriden.

7. Huruledes fogdarne jagas ur Wärmland, och deras ſlott förſtöras.

Wärmländningarne äro kända ſåſom frimodiga, lätta och mycket rådſnälla, många, ſärdeles bergsmännen, liknande Dalkarlarne uti idoghet med arbete och förnöjſamhet med litet. De utländſka Konungarnes ſkattſamlare ſkulle icke länge warit ſäkra bland detta friſinnade folk, om de icke haft ſina ſkyddsorter och wäl befäſta borgar, der inom ſtarka murar de kunnat trotſa det rättwiſa knotet. Den, ſom några ſkatter eller dyrbarheter egde den tiden, wågade ſällan hafwa dem uppe i ſitt hus, och ingalunda äro folkets ſägner om nedgräfda ſkatter och fordagods utan grund.

Wärmland war deladt i twänne delar: Öſt-Syſſlet och Weſt-Syſſlet. De lydde båda under Weſtergötland:

Öst-Sysslet under fögden på Axewall, och war för den bygden Agneholm skyddsfästet; men West-Sysslet under fogden på Lödöfehus, och war här Edsholm den skyddsort, der skatterna och deras wäktare gömdes.

Plågo-stenarne i Gullspångsström utanför Agneholm ropade aldraförst på Wärmländska befrielsehären. Lätteligen fingo bönderna in slottet, ty Anders Nilsson höllS nu warm på Axewall utaf Erik Puke, såsom förut berättadt är. Då förstördes Agneholms Slott. Derifrån förde Peder Ulfsson sitt muntra krigsfolk för Edsholm. Borgen war gammal och byggd utaf sten, der wattnet ur Wärmelen faller ut genom Borgwik i Wänern, samt kallades fordom Asa-slott. En sägen är, att det fått detta namn af Asa, Olof Träteljas dotter. Wid härens ankomst war fogden, Herman Gisebar, på Lödöse, och borgen kom utan blodsutgjutelse i Peder Ulfssons händer, som den i grund förstörde.

Om sådana gamla borgminnen gå alltid många sagor bland folket. Om Edsholm förtäljes, att der bott i fordna tider en fru, som war mycket girig och tog hög tull af alla bönder, som foro den leden fram och skulle på borgbron färdas öfwer sundet. Ett högt stenkummel derstädes på ett berg inwid sjön kallas Edsbonden. Derifrån hörde Frun, som het Rangela, en afton en bonde ropa till en annan, som stod på denna sidan om sundet: «Kära granne, låna mig din kettil!» — «Hwad skall du med den?» frågade han. «Jag skall sjuda Fru Rangela på Edsslott, för det hon tager för hög tull af resande folk», blef swaret. Detta hördes flera qwällar af slottsfolket och slutligen af Fru Rangela sjelf. Då räddes hon och satte sig med alla sina skatter på en farkost, att segla öfwer till Westgöta-landet. Men hon led skeppsbrott i det sundet, som deraf kallas Rangelasundet. Der ligga nu skatterna; men bönderna förstörde slottet.

Saxholms Slott, wid Ölme-Härads wik mot öppna Wänern beläget, säges wara bygdt i Olof Träteljas tid af en från Westergötland fridlös man, wid namn Saxo. Det

kan wäl hända, att denna gamla borg blef i samma fejd förstörd. Af sten derifrån är Ölme-härads kyrka byggd, och en jerndörr, som der finnes, säges wara ett minne från det gamla slottet.

Sist drog Peder Ulfsson mot Dalaborg, hwarom i Sago-Häfderna redan taladt är. Palne het den Danska fogden på borgen. Han gjorde tappert motstånd och försmaade sig i tre dagar med stenkastning och pilar, då många bönder föllo och många särades. Deraf förbittrades folket ganska mycket, stormade till borgen och intogo den; Palne war nära att sönderslitas i stycken, inan Peder Ulfsson kom honom till räddning. Peder kände den ädle Rikshöfwidsmannens tänkesätt och skonade menniskolif, hwarhelst han kunde. Derföre gaf han sina krigsmän all Palnes egendom i slottet till delnings, hwarmed de blefwo tillfreds och stilla, då Palne fick med frid draga till Danemark igen; men borgen förstördes, och finnas deraf nu blott namnet och några grushögar qwar.

8. Fortsättning om befrielsekriget Sunnanskog.

På Axewalla hed war ett stort läger. Dalkarlar, Helsingar och Westerbottningar, Uppswear, West- och Södermän, Nerikesmän, Öst- och Westgötar hade der hwar å sin ort uppslagit sina tjäll, och räknade då Engelbrecht sin styrka till etthundratusende man. Der war det lägligaste utrymme att fylka krigshären och anställa wapenöfning med de nykomna bönderna, som dagligen kommo från alla landsorter till befrielsehären. Han höll fält-stämma med härens anförare, gaf dem del af det råd, han tyckte mest gagna på denna tid, att befria fosterlandet från den tyngd, det länge nog burit, och alldeles fördrifwa alla utländningar, särdeles Konungens Danska tjenare, och alla de öfwerflödiga slotten till grunden nedrifwa. Det hände stundom, att de Danska ämbetsmän, dem bönderna gjort till fångar, gäfwo sig ut för Swenskar, att undgå deras hämd; men då lärde Engelbrecht höfwidsmännen i sin här, huruledes Danskt man lätteligen kunde ut-

skiljas från Swensk: dem skulle föreläggas att säga: «Hwit häst i korngolf», — det aldrig en Dansk tunga kan så uttala, att den ju röjes af Swenskt öra.

Konungsfolket på Axewalla slott war wäl förseddt till ett långwarigt motstånd. Engelbrecht lemnade Erik Puke med tillräckligt folk att intaga denna fasta borg, under det han sjelf med hufwudstyrkan rensade landet från fiender allt ned till det Danska landamäret. Kosan togs ned öfwer Fahlbygden och Redwägen till Kinds härad, der slottet Oppensten låg, det han lätteligen intog och uppbrände. Icke långt från Åsarps kyrka i Kind, wid en liten å, wisas rummet, der det fordom warit. Öresten, en annan gammal borg mot Halländska gränsen, som hade sitt namn af insjön Ören i Marks härad, blef likaledes tagen och nedbränd, sedan fogden med allt hwad honom på slottet tillhörde fått begifwa sig af till Danemark. Den gamla konungaborgen Ettak i Wartofta härad, hwilken samt med häradet innehades af en Dansk höfwidsman, säges ock hafwa blifwit förstörd i denna fejden.

Ifrån Öresten gick Engelbrecht öfwer gränsen in uti Halland och höll en sammankomst med Halländningarne i Wardberg, der de willigt till honom uppläto landet. Slottet, wid en inwik utaf Westerhafwet belöget, lemnades utan strid och blodsutgjutelse i hans händer, med willkor, att höfwidsmannen, som det innehade, skulle utaf den fogde, Engelbrecht tillsatte i hans ställe, få uppbära halfwa skatten af länet.

På stranden, nordan wid Etra-å mot hafwet, låg det gamla slottet Falkenborg. Under gräsbewuxna kullar äro källarhwalfwen och de fordna murarne nu gömda, och närboende folket talar om spökelser, som der wisa sig nattetid. «En Herre», så är berättelsen, «som innehade borgen fordom tima, blef af sina fiender swårligen belagd, och, när han såg, att han icke längre kunde sig der förswara, tände han eld på densamma och flydde till sina skepp; men borgherren hade en syster, som war både girig och hämdlysten: hon sammanförde alla i borgen warande skatter och klenodier uti nedersta källarhwalfwen, satte sig sjelf bredwid dem och lät så murarna ramla öfwer sig. Wandraren går rädd der förbi wid nattetid, eme-

dan borg-jungfruns wälnad, tillika med en stygg tupp, wankar der omkring och wakar öfwer skatten.» Sådan sägen kan wäl hafwa sin grund i det, som sig tilldrog, när fältöfwersten Berman med sin flock kom ifrån Småländska slottens förstöring in uti Halland, att uppsöka sin härhöfwidsman Engelbrecht, och af honom blef försänd till Falkenborg, der borgherren, Åke Axelsson, med allt det gods, som i hast bergas kunde, flydde på sina skepp, sedan han tändt eld på borgen. Det spordes nu, att Skåningarne samkade en här och woro i anfärd mot Halländska gränsen, fruktande ofred af de Swenska i sitt eget land. Engelbrecht drog då strandwägen från Wardberg, tilldeß han råkade Berman för Falkenborg, och följdes de sedan åt med en stor krigsmagt, tilldeß de stodo för Halmstads portar. Borgrarne låto dem willigt in, med god undfägnad och mycken hedersbewisning. Skåningarne hade mellertid lågrat sig wid Laga-å'n, och, när Engelbrecht det förnam, drog han från Halmstad ned till Laholm och uppsatte sitt banér på stranden midt emot det Skånska lågret. Han war alltid mycket senfärdig, när det war fråga om att utgjuta Swenska mäns blod. Skåningarne woro ju Swenskar, och Engelbrechts förmodan war, att de ock wille befrielse från Danska wäldet; derföre lät han dem några dagar ligga och se den stora Swenska bondehären, och, när han märkte, att deras hug att pröfwa dennas styrka förgått, gjorde han med Skåningarne fred på Swenska folkets wägnar.

Det led inpå hösten, när de sista utländska länsherrarne utdrefwos, och Halland kom i de Swenskas händer. Allt war lugnt i landet, och öfwer allt woro Swenska ämbetsmän tillsatta, som intogo skatterna, då Engelbrecht hemförlofwade krigsfolket och wände sjelf åter till Swealand, wälsignad af allt folket; men många utaf de gamla Swenska ätterna, som afundades hans ära och insteg hos allmogen, sökte från den tiden att swika honom, såsom i det följande blifwer uppenbart.

9. Om Konung Eriks färd till Stockholm och hwad sig derstädes tilldrager.

Sent på hösten seglade Konung Erik med många wäl-

ruſtade ſkepp och mycket folk från Danemark förſt upp emot Kalmare-ſkären, der han gjorde ſtrandhugg och plundrade Swenſka ſkepp efter ſin wana. Men bland det röfwade godſet war något, ſom hörde kloſterjungfrurna i Wadſtena till. Derutaf ſades ibland folket, att den förſkräckliga ſtormen kom, hwilken ſedan öfwerföll Konungen på hafwet, och hwaruti det ſkepp förgicks, ſom förde kloſtergodſet, ſamt med det, å hwilket Konungen ſjelf war, ſå att han med plats räddade ſig på Skägganäs. Der ſteg han med ſitt hoffolk på ett annat ſkepp och kom efter många ſtormar och ſtor lifsfara ſlutligen in i Stockholms hamn.

På Weſterås ſlott ſatt Engelbrecht, Höfwidsmannen i Weſtmanland och Dalarna, då han fick tidender, att Konung Erik dref omkring på hafwet i ſtormarna. Härpil utſändes till alla landsändar, och folket uppbådades mangrannt till ny ledung, att förſwara land och frihet. Muntra, ſåſom till ett gäſtabud, ſamlades Engelbrechts gamla krigsmän till hans baner och belade Stockholm med en ſträng belägring. Uppſwear, Helſingar och Norrbottningar lägo för bron wid Norre-ſtröm; Södermän och Nerikesboar wid Södertull, der nu Södermalmstorg är; men Engelbrecht med ſina Dalkarlar och Weſtmänner låg på Långholmen. Detta ſåges hafwa mißhagat Konungen i ſynnerhet derföre, att han icke kunde utſända ſitt folk att plundra och röfwa i bygden. Mårtensmeßodag nedbrann Almare-Stäk, ſedan fogden derſtädes itändt ſlottet på Konungens befallning, att det icke ſkulle falla i bondehärens händer.

Konungen hade icke förmodat, att de Swenſka bönderna ſkulle kunna taga ſå allwarſamma åtgärder, men märkte nu ganſka wäl, att han måſte gifwa dem goda ord och löften, att för denna gången blifwa dem quitt. Sände derföre Engelbrecht gißlan och trygghet till ett ſamtal i Helge-Andshuſet till Söndagen efter Mårtensmeßan. Konungen frågade då, hwarföre de ſwikit honom i den tjenſt och trohet, de honom ſwurit, ſå att de nu wille drifwa honom från riket. Sagtmodeligen ſwarade Engelbrecht på Rådets och Folkets wägnar, att deras tankar ingalunda woro ſådana, utan ſkulle de i all trohet tjena honom ſåſom ſin lagliga Herre, allenaſt han wille förſäkra

dem att få tillgodonjuta sina fri- och rättigheter, hwar och en efter gammal Swensk lag och sedwänja. Härtill swarade Konungen sig willig, gaf Engelbrecht Örebro slott och län samt med Wärmeland i förläning, utlofwade, det ingen utländsk man skulle uppbära skatterna, icke heller innehafwa några slott, utom de tre, Stockholms, Nyköpings och Kalmarne. Men det angelägnaste målet, fridstörarnes ställand för rätta och deras bestraffning, som stulit, plundrat och röfwat Swenskt gods både till lands och sjös, blef skjutet till en annan sammankomst, då en nämnd från båda folken skulle om allt sådant ransaka. Mellertid skulle frid wara, och glömdt allt det, som sig under ofridstiden tilldragit.

Lätteligen kunde Rådsherrarne iakttaga utaf Konung Eriks undanflykter och de hala funder i hans tal, att han litet tänkte hålla utaf allt det han utlofwat. Snart uppenbarade sig ock hans ondskap och gamla hat mot Swerige, då han i sin återfärd till Danemark förklädd for genom landet och lät sitt sjöfolk röfwa och plundra på Swenska stränderna. Konungadömet i Swerige hade han lemnat utan styrelse; men Engelbrecht och Rikets Råd stadnade qwar i Stockholm efter honom, att bringa i ordning det angelägnast wara kunde; det öfriga skötes till en sammankomst, den de beslutade hållas skulle i Arboga nästföljande Trettondedag. Derefter skiljdes hwar och en hem till de sina att hålla Julen.

10. Om Herramötet i Arboga och Konungens sista färd till Stockholm (1435).

I Arboga församlades Trettondedag Jul Rikets Herrar, Riddare och Odalmän från alla orter, hwar och en med sina tjenare i rustning och härbonad. Dit kom ock Engelbrecht, omgifwen af sina wänner och en myckenhet utaf bönder från Nerike, Westmanland och Dalarna, som ganska mycket styrkte hwad han talade till rikets bästa. Höfwidsmannen på Stockholms slott, Hans Kröpelin, kom der tillstädes, begärandes å Konungens wägnar ett riksmöte i Halmstad, der ombud från alla de tre Nordfolken kunde komma till samtal och

pådplägning. Detta möte stämdes till Walborgsmessan, hwarefter Engelbrecht waldes till Rikshöfwidsman.

Wid det stora mötet i Halmstad stadfäste Konungen Engelbrechts rätt till Örebro, förband sig att efterlefwa Swensk lag och att lemna slotten allenast i Swenska mäns händer samt utlofwade sjelf komma till Stockholm nästföljande Olsmessa; men efter sin sedwana inträffade han icke på stämmodagen, utan erhöll af de Swenska ny dag till Mormessan, då han ock efter swåra stormar och skeppsbrott på hafwet inkom i Jungfruhamn i skären och mottogs af sina Danskar, som slottet och staden innehade, med stor stät och wisad heder. De Swenska Herrar gingo in i Sanct Clara Kloster och förpligtade sig med ed wid helgedomarna, att Halmstads fördrag skulle hållas, ändock Konungen wille strida deremot. Dereffter utsågs Helge-Andshuset till samtalerum, och såg då Konungen wäl, att han måste lofwa allt, hwad honom förelades, änskönt han i sinnet hade att intet hålla, utan bringa Sverige till lydnad under sitt enwäldsbehag. Nödtwungen utnämde han då till Rikets Drots en gammal swag man, Christer Nilsson (Wase). Honom fäste han icke, såsom fordom, räckande honom ett stort slagswärd, utan ett helt litet, liknande en leksak; icke heller med guldring, såsom landets sedwana tillförne warit. Till Rikets Marskalk nämde han en ung, ännu dådlös man, af en förnäm ätt, Carl Knutsson Bonde, räckande honom likasom på spe en liten hwit marskalksstaf. Och, då Carl begärde, det wille Konungen, enligt gammal sed, med allwarligt tal tillsäga honom de pligter, han sig iklädde, swarade han, räckande honom: «Sträck bara intet ut dina ben, längre än skinnfällen räcker». Nogsamt hade Engelbrecht förmärkt, huruledes Ärchebiskop Olof af Trögden med Biskoparne och de gamla ätterna afundades och fruktade hans ynnest bland folket, och ställde han sig nu, såsom hade han warit tillfreds med Konungens löfte, «att inga andra Höfwidsmän på Slotten och i Länen skulle insättas än Swenskar, utaf Rådet utsedda». Tre fasta orter allena förbehöll sig Konungen, Stockholm, Nyköping och Kalmarne. Swenskarnes allwarsamma bete-

ende hade gjort mistandet i Stockholm för honom mångsamt, och, som det war redan strut åtet på höften, skyndade han på sin hemresa och war glad, når han åter war på sina skepp ute i Östersjön. Såsom wanligt, ofredade han strandfolket med röfwande och plundring. Huru litet han sinnad war att hålla Stockholms förbrag, wisade han, når han kom till Stäkeholm, der han insatte sin dräng, eller portwaktare, sitt höfwidsman. På Stegeborg insatte han en fridlös Dansk man, Joan Fleming benämd, som war dömd sjöröfware, tjuf och årelös. Bland andra minnen af den fogdens skamliga gerningar förtäljes, att han skändade qwinnor med wåld, och ett af dessa offer, som länge trotsat hans magt, tog han med wåld på Mörkön och hängde henne sedan upp i rök, tilldess hon dog. Allt sådant beryktades snart ut i landet, och många, dem Konungen plundrat eller med eld och brand gjort huswilla i skåren, komma till Engelbrecht i Örebro. Så skiljdes Konung Erik från Swerige och kom aldrig mer tillbaka.

11. Hwad sig tilldrog på befrielsekrigets tredje år (1436).

Den tid tyckte nu Engelbrecht kommen, att göra ett slut på Konung Eriks ömkeliga herrawälde i Swerige och återtaga de slott och fästen, som Herrarnes afund kommit honom i händer wid Halmstads dagtingan. Öfwer Julen satt Engelbrecht stilla i Örebro hos sin husfru och sina barn och hade derjemte Erik Puke och många andra wänner till gäster. Men de första dagar utaf nya året uppbådade han åter sina trogna Dalkarlar, Westmänner och Nerkingar till wapen och drog med en stor hop folk upp till Arboga, dit han stämt Rikets Råd och förnämligaste inwånare sig till möte. Den ed, de hwarannan swurit i Sanct Clara Kloster, wille de nu göra fyllest, i det de sände bref till Konungen, deri de undsade honom tjenst och lydnad, willjandes sålunda skilja honom från konungadömet.

Konungsfolket i Stockholms slott, i förbund med de utländningar, som woro i staden, förehade wid denna tiden

några stämplingar emot de Swenska, som började frukta sådant förräderi som Käpplingebranden i Konung Albrechts tid, hwadan de skyndsammeligen sände till Engelbrecht, att gifwa honom härom kunskap samt anropa det församlade riksmötet om stadens snara undsättning. Från Arboga bröto de derföre alla upp och skyndade med krigsfolket till Stockholm. Riksmarsken Carl Knutsson och Engelbrecht redo framför hären. Men, när de kommo till Norrbro, funno de stadsportarne stängda och måste länge sitta derutanför till häst i köld och snöyra, inan twå Tyska borgmästare kommo med dem till samtal. Borgmästarne sade sig willja först taga råd af Konungens slottsfogde, om dem kunde tillstädjas fritt intåg i staden, men återkommo med nekande swar. Fredsbanér war uppsatt wid bron, att borgmästarne skulle ega frid, når de ut- och ingingo; men sista gången de återkommo war fredstecknet bortaget, och Marsken gjorde dem till fångar. Då kommo de Swenska borgrarne ut ur staden, slogo portarnas lås med en knoster sönder, och hären tågade fritt in i staden. På Korntorget uppställde Engelbrecht riksbanéret, och borgerskapet samlades der samt lofwade allt biständ till slottets och tornens återtagande ur de Danskas händer. Belägringen för södra sidan anförde Erik Puke, men Marsken sjelf för den norra. Till honom kommo Ärchebiskopen Olofs tjenare, 300 man, wäl härbonade och utaf en sträng riddare, Carl Månsson, anförda. De gjorde ett godt biständ, och Herr Carl blef berömd för stora mandomsrön i den striden.

Alla de slott, Engelbrecht ett år förut måst återlemna i Konungens händer, drog han åter ut från Stockholm att intaga. Han hade dertill uppbådat Södermännerna och låg med dem för Nyköpings hus, når tidender inlupo från Stockholm, att Danskarne gjort ett stort nederlag på det Swenska belägringsfolket, emedan Puke, som hade borgrarne under sig, dem icke nog allwarsamt bewakat. Marsken och Drotset hade ock utsatt ett riksmöte att hållas på Gråmunkeholmen i klosterſalen, och wille Engelbrecht der bewaka sitt och rikets bästa. Der höllS Riksföreståndarewal, som sålunda afslopp, att Carl Knutsson blef wald utaf Herrarne. Då

uppstod ett stort sorl ibland folket, som älskade mest Engelbrecht, och kunde deras oro icke förr stillas, än han utropades för Höfwidsman öfwer all krigsmagten i konungadömet. Han tycktes söga bekymra sig om Riksföreståndare-walet; allenast fäderneslandets räddning från slafweri och wanära war honom om hjertat. Med glädje drog han till sin trogna bondehär i Nyköping tillbaka, der han med Södermännernas biträd intog slottet. Han tågade sedan ned i Östgötalandet, intog åter alla i Konungens händer ännu waranbe borgar och bortkörde de Danska fogdarne, och är intet minne särdeles qwar af hans framfärd, tilldeß han kom för Kalmarne.

Wid Bröms-åns utlopp i hafwet, icke långt från den gamla staden Kalmarne, finnas lemningar efter en forntida borg, Bröms-hus, eller Bremshus, benämd. Af den Danska fogden Grim, som rådde för borgen, den tid Engelbrecht dit anlände, har slottet ock fått namnet Grimshus. Borgrarne i staden wille ingalunda öppna sina portar för befrielsehären, sägande sig högeligen frukta, att den omilda fogden Grim då skulle falla öfwer staden och utplundra eller uppbränna densamma. Den tappre Riddaren Nils Stensson hade mellertid lågrat sig med en del af hären för Grimshus, som war wäl bewaradt af en graf och wallar. Några unga män af Herr Nils'es folk företogo sig en mörk natt att wada öfwer grafwen och smögo sig in i wäktare-stugan. När nu wäktaren waknade, blåste han i sitt horn dagwäkt; men, i det samma som wakten kom, stodo Dalkarlarne med spända armbost och nedgjorde dem, fällde windbryggan ned och insläppte sitt folk. När Engelbrecht kom, war borgen intagen, och Slottshöfwidsmannen Grim tagen till fånga. På en höjd framför staden åt landssidan är Kleckebergs-Skans, der belägringshären låg, tilldeß han intagit staden, ett minne af denna fejd. Der är nu en by allenast med namnet Kleckeberg.

Wid ingången ur Småland in i Blekinge hade Blekingsboerna med borgrarne i Ronneby lågrat sig wid Brömsebro. Men, när de sågo den stora hären och den

hurtiga tilla anföraren ridande friskt framför densamma, blefwo de genast förskräckta och wille skynda att upprifwa bron; men Engelbrechts ryttare satte af i fullt galopp och hindrade deras uppsåt. Glad war då den, som fortast kom undan. Men, inkommen öfwer Blekingsgränsen, uppsatte Engelbrecht fridsbanéret, som war en wanlig banérstång med en hatt ofwanpå, då alla wißte, att grud och säkerhet war gifwen till samtal och rådplägning. Då slöto Blekingarne fred med Engelbrecht och läto honom sätta höfwidsmän öfwer landet.

Att ur Konung Eriks och de Danskes wåld få de swikeligen förkomna länderna Halland, Blekinge och Skåne, tycktes nu Engelbrecht tiden wara inne. Den fasta borgen Lagaholm, med sina fem utanwerk utaf sten murade, ansåg han såsom nyckeln till denna segerwinning. Derföre tågade han skyndsammeligen genom Skåne, belade Lagaholms slott med en tillräcklig hop krigsfolk och anförtrodde detta wärf åt några sina trognaste wänner, men drog sjelf med hufwudstyrkan öfwer Laga-ån in uti Skåne. Men Skåningarne woro denna tiden blinda för sitt eget wäl och hade samlat en stor krigshär, den de gifwit en hurtig man, wid namn Peder Oxe, till höfwidsman. Han wille komma Laholm till undsättning och sände derföre en flock förut att bewaka Rönnebro till fri öfwergång; men Engelbrecht kände genom spejare hans affigt och sände fort en flock lätta ryttare, som sprängde öfwer bron i Skåningarnes åsyn och höggo oförskräckt in i deras fylking, så att den bröts, och folket tog flykten. Derefter lät Engelbrecht sina tappra ryttare gå tillbaka öfwer bron och upprifwa densamma. Snart såg han Peder Oxe komma med en stor mansstyrka och slå läger på andra sidan bron. Stilla slog Engelbrecht upp sina fält-tjäll gent emot och bewakade sin fruktanswärda fiendes rörelser. Han fruktade aldrig striden, men war rädd om Swenska måns blod, det han helst sparade. När Skåningarne icke wågade sig öfwer strömmen i den stridwana fiendens åsyn, bröto de upp, ämnande sig wid Tranarpa-wad öfwer floden. På andra stranden följde dem Engelbrecht och lägrade sig åfwenledes der helt stilla gent emot. Mellertid hade Skåningarnes stridslust

sagtat sig, och Engelbrecht hade kommit till samtals med deras hårhöfwidsman. Detta lyckades honom så, att fred blef sluten med de willkor, att, så framt Engelbrecht icke före Påskafastonen hade wunnit Laholms slott, skulle det lemnas fritt i sina förra innehafwares händer, och han afstå ur Halland; men, kunde han eröfra borgen inan besagda dag, skulle han få behålla slottet och landet och med de Skånska hafwa fred.

En Dansk man, wid namn Tyke Hjorth, war borgmästare i Halmstad. Han stängde portarna för frihetshären och hotade med manligt motwärn; men, som han wände sig om, snafwade han och bröt sitt ena ben midt utaf, hwaraf han, samt med hela borgerskapet, spådde olycka öfwer staden, om de satte sig emot Engelbrechts willja; de funno derföre det råd bäst wara, att antaga de willkor, han dem tillsagt hade. Borgmästaren dog derefter på tredje dagen. Men långt wore att förtälja alla de strider och dagtingningar, Engelbrecht hade med fogdarne på alla slotten, Wardberg, Elfsborg och Lödöse, som alla lemnades i hans wäld, inan han kom för Axewall igen, det sista målet för hans ärofulla segrar. Allt Swenska landet gick honom till handa; fogdar och uppbördsmän hade han tillsatt i länen, och bönderna hade god fred. Axewall allenast stod honom ännu emot. I tre år, ifrån den dag, Dalfolkets jämmer nödgade honom att blifwa deras höfwidsman, hade han ensam burit landsfaderlig omsorg om land och folk och aldrig haft hwila för sina och fäderneslandets owänner. Hans kroppshelsa och krafter sweko nu, ändock hans hjerta war modfullt och friskt. Han insjuknade och kände längtan efter hemmet och de sina. Af stor mattighet kunde han icke annorlunda färdas, än på en hästbår, och kom så, beledsagad af några trogna tjenare, till sitt hem, Örebro. När en stor menniskowän träffas af olycksfall, waknar afund och ondskap upp till hopp och werksamhet. Enwäldsherrar och förtryckare hafwa många wänner och mest af de slårdfulla och onda. Så war ock här i landet. Engelbrechts owänner woro nära för handen och gladdes högeligen, att den redliga folkwännens styrka nu tyckies wara bruten.

12. Om Göksholms-herrarne och Engelbrechts död.

I den ort å Hjelmare-stranden, som nu heter Mellösa, låg den gamla Folkungaborgen Göksholm. En Swensk Riddersman, Konung Eriks wän, wid namn Bengt Stensson Natt och Dag, egde gården och borgen. Han war en ond man och hade en son, Måns Bengtsson, som war hälften wärre och för wåldsgerningar biltog dömd. Men Bengt Stensson skulle fått af Konungen Örebro slott i förläning, så framt icke Engelbrecht, genom sin dagtingan och för sina tusende mark silfwer, fått bättre rätt till förläningen och derpå erhållit stadfästelse i Halmstads förlikning. Alla förrådare mot sitt fädernesland buro hatfullt sinne till Engelbrecht, och Bengt Stensson, en liten hal och smilande man, tyckte nu lägligt wara att swika sin wederdeloman. Långt förut anklagad för stämplingar mot Sweriges frihet och sannskyldiga båsta, kom han till Örebro, under sken att söka Höfwidsmannens bemedling. Engelbrecht mißtrodde ingen Swensk man, lofwade honom bemedling, då hans sak i Rådet komme till afgörande, men gaf honom mellertid ett skyddsbref, att han till lif och gods skulle wara trygg i landet. Sedan bjöd han honom till gäst på borgen och undfägnade honom såsom wän. Då lofwade ock Bengt Stensson honom för sig och sin son trygghet och wänskap, och hederliga mångingo i borgen, att han skulle hålla grud och förlikning.

Ett bref med kallelse till en Rådsförsamling i Stockholm hade ankommit, och Engelbrecht, ånskönt swag och sjuk, wille dock der bewaka folkets båsta. På Bengt Stensssons inrådan beslöt han att sjöledes färdas med båt, emedan årstiden war blid, och sände sina tjenare och hästar landwägen till Stockholm. Warsamt lät den sjuke föra sig ned till sjöstranden, der twänne båtar lågo tillreds, som skulle föra honom, hans husfru, barn och några få tjenare öfwer sjön. Wid paß tre timmars led hade de rott, når aftonen kom med något kallwind, och den sjuke behöfde hwila. En holme inemot Göksholms-landet låg i deras wäg; på densamma togo de nattläger, och en stockeld upptändes wid stranden.

Det war sex dagar före Korsmeßan om wåren, en afton, som Engelbrecht så satt sjuk och swag wid elden, intet swek förmodande. Wid hans sida satt den hulda wårdande makan, och deras små barn lekte omkring, under det hans tjenare lade bränsle på elden. Åror af en ankommande båt hördes. Den unga Måns Bengtsson på Göksholm med sina tjenare närmade sig holmen. «Han kommer wäl», sade Engelbrecht, «att bjuda mig hwila och bättre bequämlighet på Göksholm; men jag är alltför swag att nu färdas dit.» Han stod härwid upp, stödd emot sin krycka, till att wisa den ankommande bästa landningsstället wid holmen. Wid sin staf, i ändan försedd med en wanlig strids- eller pål-yxa, såsom den kallades, sprang Måns Bengtsson i land. Icke märkandes den swartlagda unga mannens hemska anseende, helsade Engelbrecht honom wänligt — och wille tala om deras nyß träffade försoning och wänskap, då mördaren ropade: «Är nu någon wän för mig, monn' tro, att få ega frid för dig i riket?» hwarwid han högg till Engelbrecht med sin yxa. Den sjuke hade lyft sin krycka till wärn mot anfallet, då yxan träffade och fällde tre afhuggna fingrar af den matta handen till jorden. Den wärnlöse wille wål då fly undan nidingen till sitt folk, men stupade, wid ett förnyadt hugg af yxan i halsen och ett i hufwudet, mot en sten, hwarwid han afswimmade. Den grymma lönmördaren sönderkroßade derefter hans hufwud mellan stenarna och sköt en mängd pilar i den redan döda kroppen. Detta kallades fadermord af folket, som jämrade sig och begrof under många tårar sin beskyddares mißhandlade qwarlefwor i Mellösa kyrka. Uti en sten öfwer grafwen låto de rista hans minne. Sedan flyttades liket till Örebro, den aflidnes sista jordiska hem. Dit walfärdade mycket folk på den tiden, likasom till ett heligt rum, och mången Christen fann tröst deruti att besöka den dygdige medborgarens graf, såsom en helig ort, der järtecken och underwerk sades ske med menniskor, som beddes nåd af Himlen för sin fordna wälgörares skull. Engelbrecht war den enda man, den, utan att någon

Påfwe eller prest behöfde anlitas, det Swenska Folkets tacksamhet och kärlek gjorde till Helgon.

Wid stranden å holmen, som ännu kallas Engelbrechtsholmen, der detta nidingsdåd skedde, stod länge ett jernkors till minne af deßa händelser; men i sednare tid är derstädes upprest en wacker minnessten, deri följande skrift finnes ristad: «Här föll Engelbrecht Engelbrechtsson, Swenska frihetens wärn, Gustaf Wasas efterröme, offer för ett nidingsmord, d. 27 Apr. 1436.»

På Göksholms slott, i ett mörkt fängelsetorn, satt den mördades husfru med sina barn och tjenare; men en af hans följeslagare följde samma natt Måns Bengtsson till Örebro slott, föregifwande, att hans Herre sändt honom och befallde, att portarne skulle dem öppnas. Men slottsfogden mißtrodde Göksholmsherrarne och swarade, att ingen inläts i borgen före dager. Herr Måns, beswiken i sitt hopp att få plundra borgen, der dyrbara lösören funnos, åtnöjde sig att röfwa med sig all den egendom, Engelbrecht hade utom borgen och nere i staden. Snart utbredde sig ryktet om allt detta bland folket, och en fruktanswärd bondehär stod i hast utanför Göksholms murar, att utkräfwa hämd af mördaren. Men Göksholmsherrarne hade redan tagit sin tillflykt till Ringstaholm undan det hotande owäsendet. Engelbrechts maka och faderlösa barn blefwo då med glädje tagna ur tornet och förda till sitt hem; men bönderna plundrade borgen och antände honom sedan, så att endast några swarta murar stodo der qwar. Hwar sedan Engelbrechts husfru och barn blefwo bergade, wet ingen sägen att förtälja. Tilläfwentyrs röjdes de utaf den sluga Carl Knutsson ur wägen; tilläfwentyrs flyttade de tillbaka till sitt första lugna hem i Bergslagen igen. Mördaren fick af Carl Knutsson frid, men icke utaf sitt eget samwete.

13. Engelbrechts-Wisan, diktad af Biskop Thomas i Strängnäs.

Det war en man, som het Engelbrecht,
Om honom må börjas denna dikt:

I Swerige war han födder;
Han förde om land klubbo och swärd,
Han fäktade fast förutan flärd;
Och dertill war han nödder.

Utländske rådde Swerige då,
Det kunde ej wärre i Rikit stå,
De styrde land och fäste;
Swenske Män hade tolka*) nöd,
De wille då heldre wara död',
Än lida längre slika gäster.

De ledo wåld och stor armod,
De guto ut deras swett och blod;
Det kunde ingen böta,
Förrän Gud med sina nåd
Gaf dem dertill sina hjelp och råd,
Den orätt nederstöta.

Israels folk under Pharao
Kunde ej mera lida oro,
Än Swenska då försökte;
Ingen man kan wara swa klok,
Att skrifwa det i bref eller bok,
Hwad armod dem då krökte.

Konung Erik det ej akta will,
Skatt och tunga ökade han till,
Och landet lät han härja;
Han lät swa råda onda män,
Att Swerige bär stor skada än;
Han wille det ej wärja.

Guld och sölf det fördes allt bort,

*) Tolka: thylika, sådan.

Lag och Rätt älskades ej stort,
Rof och wäldswerk öf'des;
Han lät det wara sitt Testament,
Att den fick wärst, som bäst hade tjent;
Det kunde då med sanning pröfwas.

Mången man wardt då swa arm,
Att han for want af sorg och harm,
Der honom kom till handa.
Unger och gammal, eho det såg,
Och än det barnet i waggona låg
Mätte wäl gräta den wända.

Det blef swa i femtighu*) år,
Att tolkin öfwerwalda står,
Det war nog hårdt att lida;
Gud, den wåger med jemnan wigt,
Han gaf det till synda-plikt;
Dock gjorde han näd omsider.

Han wäckte upp Engelbrecht, den litsla man,
Han till det ärendet litit an,
Han gaf honom magt och snille;
Slott, städer, folk och län och land
De gingo honom fullsnart i hand;
Gud fögde't, som han wille.

Hwad Gud wille, det mätte allt ske,
Han utdref ändock alla de,
Som riket wille arga;
Hwar han kom, och hwar han rydh,
War han snäll och war han prydh,
Han älskade dem som wargar.

Då han hafde swa manneliga stridt,

*) Fem och tjugu.

Och ryktet gick öfwer werldena widt,
Då fick han det till löna:
En tid han for af Örebro,
Då wardt han slagen i godan tro;
Swa plägar man troskap röna.

Han war kornad som den fisk,
Som stekare lägga uppå sin disk:
Det war en omild gerning.
Han fick uti sig wål femton skott;
Det war en sorgfull arfwelott,
Hans Hustru fick till wärning.

Gökholm ropade både wa och we,
Att den gerning skulle ske;
Det wardt thy nederbrutit.
Alla de, som hufwo dertill räd
Och hulpo till det onda dåd,
Det hafwa de litet njutit.

Der togos upp de menlösa ben
Och fördes swa till Örebro igen;
Gud gör der stora nåde:
Mången Pelegrim söker dit,
Han warder der sin wånda quitt
Och går hem utan wåde.

Här slutas den egentliga wisan om Engelbrecht; men Biskop Thomas talar i samma sång widare om Konung Erik, huruledes han antwardade en förrådare, Nils Stensson, faders broder till Engelbrechts mördare, den Danska Danebrogsfanan samt med en hop krigsfolk, dermed Nils föll in i Östergötland, mördade, röfwade och brände, tilldeß några hurtiga krigsmän, utsände af Marsken, med Östgötaböndernas bistånd slogo honom wid en bro icke långt från Norrköping samt togo en hop af hans män till fånga. De fördes alla

till Norrköping, der nio utaf dem steglades; men Herr Nils sjelf dog utaf harm och sinnessorg. Detta hände, den tid Konung Erik war flyktig på Gottland, dit Nils af hat till Carl Knutsson begifwit sig och blifwit af Konungen fäst med ring och staf till Riksmarsk. Så säges i wisan:

Sedan Engelbrecht war död,
Då stod än Riket som förr i nöd,
Ty Konungen wille ej hålla
Det han hade med dagtingan jått,
Att hålla Riket wid Lag och Rätt;
Gud wille, att han skulle falla.

Han gjorde sig uppå Swerige wred,
Till Danemark gjorde han sammaled',
Till Norrige ock deßlike.
Det spordes om landet sidt och widt,
Att han wardt fullsyart try riken quitt;
Hwar finner han anuor slike? —

Han lagde dertill sinne och akt,
Och brukade både konst och magt,
Att twedrägt måtte komma.
Han fick allt det han efter for:
Twedrägt wexte i Riket stor,
Dock honom till liten fromma.

Nils Stensson gjorde hen till Marsk,
Ty han war en man till ord swa karsk,
Han förde in Dana-broka.
Carl Knutsson wille det ej städja,
Utan ellers mot den orätt wädja,
Han satte sig emot de kloka.

Man må det säga förutan fals,
Hen böjde mången hårdan hals,

Som ej wille Styrit lida.
Magt plågar ofta klokſkap winna,
Och nöd kommer nakudha kona ſpinna;
Thet hafwer lag något tida.

Carl wågade derom gods och lif
Och ſatte ſig till prang och kif,
Att Swenſke ſkulle förenas.
Gud gaf honom dertill magt och ſinn',
Att köra den, ſom will ej ſjelfwer in,
Att Rikit ſkull' ej grenas.

Riddara och Swena, eho han är,
Han hafde dem alla lika kär',
Som nu wille efterfölja.
Lif och gods han ingom ſpar,
Theß wordo rika och fattiga war,
De kunde ſig ej ſwa dölja.

Hwilken wille ej ellers fram,
Han måtte fly med laſt och ſkam,
Han ſökte då det bäſta:
Att ho med frihet blifwa will',
Gods och gåfwa lät han till,
Guld, ſölfwer och goda håfwor.

Slipper en fogel af ſnara eller qwiſt,
Han tager ſig wara för lokaliſt:
Swerge, du åſt nu ſluppet;
Will du i den ſnaran igen,
Som förr war bundin om din' ben,
Det må wäl ſtå dig öppet.

O, ädla Swenſk, du ſtatt nu faſt
Och bättra det, ſom förra braſt,
Du låt dig ej omwända!

Du wäga din hals, också dina hand,
Att frälsa ditt eget fädernesland!
Gud må dig tröst wäl sända!

En fogel han wär sin egen bur,
Swa gör' ock alla willane djur;
Du märk, hwad dig bör göra!
Gud hafwer dig gifwit sinn' och stål;
War heldre fri, än annors träl,
Emedan du kan dig röra!

14. Om Biskop Thomas i Strängnäs och Carl Knutsson.

I begynnelsen, och så länge Drottning Philippa lefde, war Biskop Thomas Konung Erik huld och trogen; men, når Konungen och de Danska förtryckte Swenska friheten, föll han honom ifrån och war sedan Engelbrechts wän. Han uppmanade Swenskarne med sina sånger, att wäl wärda sin frihet i deßa swekfamma tider. Så qwad Biskop Thomas:

Frihet är det bästa ting,
Der sökas kan all werlden kring,
Den Frihet kan wäl bära.
Will tu wara dig sjelfwan hull,
Du älske Frihet mer än gull,
Ty Frihet föder åra.

Frihet må wäl liknas wid ett torn,
Der en wäktare bläser af sitt horn;
Du tag dig wäl till wara! —
Når du ut af det tornet går,
Och en annor det i händer får,
Der fäller du om tårar.

Hafwer du Frihet i dina hand,
Du lyck wäl till och bind om band,

Ty Frihet liknas wid en falka:
Och ho, som Frihet gifwer opp,
Den skulle tagas wid sin topp
Och säljas ibland skalkar.

Flyger Frihet bort från dig,
Hon kan wäl sedan wakta sig?
Ehwart du red eller rände,
Du kan ej gifwa så stort rop,
Du sitter dock qwar i Kapo snoos,
Och bort flög höken af hande.

Jag råder nu dig hafwa Frihet kär,
Om du kan märka, hwad Frihet är,
Hon är ej god att mista:
Frid och frälse drager hon hem,
Hugnad och glädje allom dem,
Som skylas under hennes qwistar.

Frihet är en segerhamn,
Det wisar Frihet med sitt namn
Them, som henne kunna lida.
En hamn wär för wind och wåg,
Frihet beskärmar både hög och låg;
Thy bör man Frihet pryda!

Det är nämdt, huruledes Riksföreståndaren Carl Knutsson efter Engelbrechts död, långt ifrån att straffa mördaren, gaf honom ett lejdebref och kungjorde öfwer hela riket, det ingen skulle drista sig att mot Måns Bengtsson kära i detta mål eller honom tillwita hans gerning. Häraf trodde många, särdeles Engelbrechts wänner, det Carl köpt Måns Bengtsson att röja hans medtäflare af wägen. Mördaren blef af Carl upphöjd till rikedom och ära, och hans fader och faderbröder fingo slott och förläningar; men de märkte snart, att förbannelsen och folkets afsky hårdt straffade nidingsdådet

och ådragit slägten owinnerlig wanära. Magnus Bengtsson blef likasom från sina sinnen utaf samwetsqwal och wille ofta taga lifwet af sig sjelf; mången Dansk man fick med lifwet umgälla, hwad Måns på Danskt sinnade måns inrådan sig så swåra förbrutit. Faderns oförsonliga hat till Danskarne öfwergick på hans son Johan Månsson Natt och Dag, som med spott och hån afwisade Christian Tyrann, då denne uppmanade honom att släppa sig in i Kalmar fästning (1520). Magnus Bengtsson och farbrodern Nils, som hade fått Stegeborg i förläning, sägas så hafwa hatat Carl, som dragit denna skamfläck öfwer deras hus, att de städse fällade sig till dem, som honom wille skada. Det går en sågen, att ännu i dag nattetid låter sig höra, från ett hwalf under grushögarna efter Göksholms gamla slott, en jämrande röst, såsom af en klagande qwinna: det säges wara mördarens moder, som för girighet skull styrkt sin son att taga Carls lön för dråpet; derföre spökar hennes wålnad här, der hennes ande blifwit dömd att lida sitt straff för det onda rådet.

Carl Knutsson kom i stor ynnest hos folket, dock mest för sin höga konungsliga gestalt, digra kropp och blomstrande kinder. Han war född i Finnland, der hans fader Knut Thordsson Bonde hade stora förläningar och war en swåra rik och myndig man. Hans moder war Margareta, dotter af Carl Ulfsson Sparre till Tofta. Knappast hade han hunnit mogen ålder, förrän han upptogs i Sweriges Rikes Råd, emedan hans ättmän woro de förnämsta i landet. Han war stolt i sin gång och så utmärkt bland andra män, att hwem som honom såg tyckte sig se ett ämne till Konung. Bland menige man war ock en sågen, att järtecken blifwit sedda, som bådade Carl till konungadömet. En gång i Wadstena klosterkyrka, når han stod i en stor folksamling bland andra rikets riddersmän, fast högre och ansenligare än de alla, frågade ett litet barn sina närwarande föräldrar, om de ej sågo den wackra gullkronan, som satt på hans hufwud. Då förstodo de, att det war en syn, och sådant utbreddes sedan bland folket. Allt sådant begrundade Biskop

Thomas och märkte wäl, att ingen annan än Marsken kunde taga styret ur de Danska Konungars händer och sålunda rädda fäderneslandets åra och frihet. Derföre gaf han sig till Carls wänner och uppmanade till samdrägt med honom.

15. Minnesmärken och Sägner om ofreden imellan Carl Knutsson och Erik Puke.

Dalkarlarne höllo sig mest till Erik Puke efter Engelbrechts död och trodde Carl Knutsson illa, emedan han så mycket höll med Måns Bengtsson, att de misstänkte honom för delaktighet i dennes nidingsdåd. Men Erik Puke war af sorg och hat likasom afsinnig och aktade hwarken hwad han sade eller hwad han gjorde. Ofta drack han sig rusig och war då föga försigtig mot den rika Marsken, som slagit under sig de flesta och bästa slott och förläningar i hela riket. Carl war ock, ehuru han war wällustig och förde en lysande och öfwerdådig lefnad, en girig och penningegömsker man, så att det mesta af rikets ingåld stadnade i hans egen skattkammare. Deraf drog han till sig de unga hofmän och riddare, som wille winna penningar och dagligen hafwa gästabud. När Riks-Drotset och de andra Rådsherrarne klagade, att han satt dem i så knappa willkor, att de icke kunde underhålla sina hof eller löna sina tjenare, swarade han: «Jag råder Eder, att I icke tagen flera tjenare, än I sen Eder kunna underhålla». Och Erik Puke beklagade sig högeligen deröfwer, att Carl lät sina utsända wänner locka bort hans mån och tjenare med löften om större lön och bättre willkor. En gång på ett gästabud sade han till Marsken: «Carl! kalla hem dina stöfware! De locka bort alla mina tjenare ifrån mig.» Derefter bad han Carl med sina tjenare träda ut på fältet till årlig strid med honom och hans tjenare, «förty», sade han, «wi skiljas aldrig åt i godo». Men, emedan detta skedde, under det de belägrade Stockholm, ursäktade sig Herr Carl till lägligare tid. En gång tillspordes honom Marsken, då han hade Puken till gäst och druckit honom rusig, hwarföre han gjort försänk-

ningar wid Söder-Stäket. Det hade skett att hindra Carl komma igenom wid en färd från Nyköping, på det han måtte nödgas taga wägen åt Telge, der Eriks män lågo i försåt. Då swarade Erik oförsigtigt: «Så många krokar äro icke lagda för gädda i Hjelmaren, som jag lagt försåt för dig, fast det icke hafwer mig lyckats». Från den tiden wisade Marsken mycken wänlighet mot Erik Puke och tillsade honom å nyo förlåningen af Rasbo härad och ån flera förmåner; men det war att insöfwa honom i säkerhet, emedan han beslutit röja honom af wägen. Detta märkte nog Erik, att Carl skulle swika honom, och skref honom derföre ett uppenbart fejdebref: «Det må dig wara kunnigt, Carl, att, will Du eller någon annan Dandeman mig något, så finner han mig i Arboga. Och förbarme sig der Gud öfwer, att jag icke må blifwa i ro på min gård, i thy jag aldrig wet, når jag warder slekter, styfder eller lisslös. Dock må Du weta, att, till den dag det warder bättre oß imellan, hwar jag dig finner eller någon, den dig tillhör, då will jag göra der så wider, som mig bör göra mot min rätta fiende. Det wet Guds helga blod wäl, att jag hade otänkt göra't. Det skall Du ock weta, att den dag (frid), som sagder wardt mellan Bengt Stenesson och mig, honom säger jag upp, ty jag will icke hålla mina fiender så lätta som jag hafwer förra gjort.» Detta bref fick Marsken på wägen från Köping till Arboga, och steg han då utaf sin häst och höll husting med sina män. Talade ock då wackra ord till dem, sägande: «Gud ware domare mellan mig och Puken, att han så illa lönar mig för mina wälgerningar!» Derefter red han till Örebro och skaffade lifsmedel till slottsfolket, och, når borgrarne nekade honom bistånd, emedan, sade de, «då kommer Puken och bränner wår stad», swarade Carl: «Det tarfwen I icke frukta; jag skall sjelfwer göra det». Då fick han spisning nog. Marskens folk drog mellertid till Westerås; men sjelf kom han till Stockholm, samlade borgrarne och talade till dem från Burspråket; så kalla-

des en hög talarestol utanför rådhuset, derifrån tal brukade hållas till folket. Då fick han bistånd och så stor här utrustad, att han dermed kunde möta sin fiende i uppenbar fejd. Ärchebiskopen lånade ock då Marsken sin lifwakt, och drog så Carl mycket manstark ned åt landet.

Mellertid hade Erik Puke något före Julen hållit ett ting med Rekarna-bönderna och Nerkingarne å isen på Arboga å, der han uppenbarade dem, hwad han hade i sinnet: «De skulle slå Marsken, som war den wärsta bonde-plågare, och hans wänner till rygga och sedan wälja sig en rätt bondeson till Konung.» — Derpå gaf han dem Carls ladugård till plundrings, och gjorde sig der bönderna glada, slagtade, åto och drucko. Det hade författigen blifwit Puken sagdt, att Örebro slott war utan lifsmedel och lätt att nu intaga. Derpå drog han dit med bondehären; men, seende sig swiken, satte han höfwidsmän för bönderna och bad dem belägga slottet, medan han drog upp i Westmanland och skaffade förstärkning. I Westmanland fick han snart en stor bondehär och drog för Westerås slott; men, saknande skickliga höfwidsmän och sjelf oförsigtig, blef han af den starka stridwana besättningen öfwerraskad en Söndag, och bönderna, som litade på kyrko- och sabbathsfred, blefwo jagade på flykten, förjande mest sina matsäckar, som stadnat i slottsknektarnes händer. Lika ömkeligt slut fick belägringshären för Örebro slott. Sedan kom Carl med sin krigsstyrka till Södermanland och Rekarlabygden, höll sträng räfst med bönderna och lät afrätta många; sammaledes i Nerike och Westmanland; och lät han många der undergå hårda straff samt halshugga hufwudmännen, ändock han lofwat Rådsherrarne att skona folket.

Erik Puke gästade sina kära Dalkarlar den Julen, men war städse orolig och omgicks med sorg- och hämdetankar. En här af Dalkarlar swek ej Engelbrechts wän. På Hällaskog, nära Harakers kyrka, hade hans här gjort en förhuggning, och, när Carl kom dit in i skogen, led han mycken skada på folk af dalpilarna från förhuggningen. Då drog Carl sitt folk tillbaka och war mycket wred, men fann Puken

wid en stor sten, som ligger på Hälla-skogen wid stora wägen och ännu i dag kallas af landtfolket Pukesten, der han talade wänligt med Puken, och gingo de sedan in, så är berättelsen, i Harakers kyrka och swuro hwarannan, wid helgedomarna, wänskap och försoning. Wid Skulltuna hade Dalfolket lagt ned gewär och lofwat gå Marsken tillhanda, hwarpå han red till Westerås, dit han stämt rikets herrar och mycket folk till ett möte. Till det mötet inbjöd Carl med wänliga bud och wänskapstillsägelser Erik Puke samt gaf honom grud och lejdebref, derunder Ärchebiskopen jemte Biskop Thomas i Strängnäs skrifwit sig såsom löftesmän. Eriks wänner warnade honom; men han war sjelf för mycket ordhållen att kunna twifla på Carls ärlighet, helst Biskop Thomas underskrifwit lejdebrefwet.

I Swartbrödernas klosterhal i Westerås satt Ärchebiskopen, Riksmarsken Carl, samt med Rådet och biskoparne, att rådslå om förlikning mellan Marsken och Erik Puke. Sorg och grämelse woro tecknade uti Eriks anlete, och hans utlåtelser mot Carl Knutsson woro hårda. Under samtalet började ett elakt os sprida sig kring klosterstugan, så att hwar och en önskade sig derifrån. Det sades, att sådant wår tillståldt af Marsken, alldenstund han icke wågade lägga hand på Erik Puke i klostergården, men hade på slottet allting i ordning till hans fångslande. Då föreslog Carl, att samtalet skulle fortsättas i samtalsrummet på slottet. En af Erik Pukes småswenner, som warnat honom, wille följa honom i döden och gick med in i slottet. Liknöjd och föga bekymrad om sitt lif tycktes nu Puke wara, och for han än hårdare ut mot Carl än tillförne, då hastigt Marsken steg upp, och bewäpnade män inträdde, som öfwerföllo Herr Erik och fångslade honom samt hans småswen och förde dem till Stockholm, der Drotset Christer Nilsson genast följande morgon lät halshugga dem på rättareplatsen Brunkeberg. En annan sägen är, att Erik Puke inför sittande Rådet dömdes till döden och följande morgonen, inan solen uppgick, blef utanför klostermuren halshuggen. Om dessa händelser sjöng folket följande wisa

Om Erik Pukeſon.

De bönder ſig klaga allt upp i land, De hofmän der de utröda:
De klaga allt för Erik Pukeſon; Han fick ſin lejd icke njuta.
I Dalom der kommer han aldrig.

Och det war Erik Pukeſon, Han ſkulle till kloſtret fara;
Der mötte honom Herr Carl Knutsſon; Herren Gud hafver låt det ſå wara.
I Dalom etc.

«Och hör du, Erik Pukeſon, Hwad jag mänd' ſäga dig:
«I dag ſå ſkall du wara min gäſt Och ſå dig mat med mig.» —

«Så gerna wille jag wara din gäſt Och ſå mig mat med dig,
«Wißte jag, du wore min fulltrogna wän, Wille ingalunda ſwika mig.» —

«Här ſtändar jag i min ſidentröja Och i min ſölfſpända ſko;
«Chriſt ſwike den af oß i himmelrik, Som ſwiker den andra i tro!» —

Så togo de hwarannan i hand Och följdes i kyrkan in,
Der lyddo de på den heliga ſång Och hörde Meßan till änd'.

Då räckte de hwarannan hwitan hand: Skulle wara hwarandras gäſter;
Icke annat wißte Erik Pukeſon, Än meningen war den bäſta.

Ute ſå ſtå de Swenſka hofmän, De äro ſå glad' och fro,
Förutan den goda Erik Pukeſon, Han hwarken lekte eller log.

Alla der ſitta de Swenſka hofmän, De dricka både mjöd och win;
Förutan han, den goda Erik Pukeſon, Han bleknar om hwit kind.

Alla der sitta de Swenska hofmän, De dricka mjöd af horn;
Förutan sorgfull Erik Pukeson, Han satt der swart som jord

In der kom en liten smådräng, War klädd i kjortelen grön:
«Och du skall hemta mig bolten in; Jag skall sätta honom i den.»

«Och du skall hemta mig bolten in, Deri jag sjelf honom spänner;
«Så föra wi honom till Stockholm hän Den rika Drots i händer.» —

Dertill swarade den lilla smådräng, Han talte ett ord med skål:
«Och förr, än jag hemtar Eder bolten in, Mitt lif det låter jag hår.» —

Så togo de strax den fångna man Och satte honom naken till häst;
Förutan allenast hans skjorta, Den war honom aldra bäst.

Så förde de honom den gatan fram, Der folket stod aldra mest;
Och ute så stod den Swenska Drots, Han gladdes fast åt denna gäst.

«Hwadan kommer oß denna gäst så rik, Som håller på gångaren grå?
«Det är förwißt Erik Pukeson, Han i dag sitt lif låta må.»

Och det will jag för sanning säga, Han bragtes i galgegren;
Honom följde så når den lilla smådräng, Han hängdes allt under hans ben.
I Dalom der kommer han aldrig.

16. Huruledes Carl Knutson swiker Ärchebiskop Olof och Riksdaren Broder Swensson, samt om Biskop Thoma's sorg öfwer Erik Puke.

Ärchebiskop Herr Olof af Trbgden, Biskoparne och öfriga

Rikets Herrar och myndige män redde sig nu till en färd till Kalmar, dit de i samråd stämt ett möte, i afsigt att åter ingå förlikning med Konungen, emedan de sågo sig fattigare nu på förläningar och mindre singo råda nu än förr, för Carl Knutsfons stränghet skull. När Archebiskop Olof sofwit öfwer natten hos höfwidsmannen på Nyköpings slott, på resan stadd till Kalmar, skänktes i för honom en dryck af mandelmjölk, deri han blef förgifwen och dog. Marsken blef för denna tillställning mißtänkt utaf många. Men Konung Erik, efter sin sed, höll icke stämmodag, som aftalad war, utan red Marsken till Söderköping med sitt hoffolk och stämde der till sig Rikets Herrar. Emedan Konungen icke kom, måste alla hans fogdar lemna slotten i Carls händer. De mesta behöll han för sig och sina ättmän, men utdelade ock något till andra. Näst Erik Puke hade Riddaren Broder Swensson warit Engelbrechts trogna wän. Han war derföre mycket afhållen af folket och kunde i konungsligt utseende wäl täfla med Marsken. Wid slottens delning blef han glömd. Det gjorde Marsken med flit, på det Riddaren, som war hastig i sina råd, likasom Puken skulle förgå sig emot honom, ty sjelf war han nu nog manstark, att icke behöfwa frukta någon. Det hände också: Riddaren drog en tid ut ur staden med sina tjenare och wänner och sammanswor sig med dem att bringa Marsken om lifwet; men Carl hade sina spejare omkring dem, och, när Broder Swensson kom upp i Rådsförsamlingen och började tala hotande mot Marsken, lät denne genast gripa honom och döma honom till döden. Domen blef följande morgon så fort werkställd, att Riddarens wänner icke hunno komma honom till undsättning.

Men Biskop Thomas war, från den tid Erik Puke blef förrådd, aldrig glad och grämde sig så mycket deröfwer, att Carl swikit den lejd, han underskrifwit, att han aldrig mer wille komma i Rådet och aldrig mer ansåg sig wärdig att wälsigna Herrans lekamen eller utdela Nattwarden. Då qwad Biskop Thomas:

Det märke med sik
Swa fattig som rik.—
Eho, som will,
Han segle eller ro:
Han finner ej Tro
I werldena till.

Som mig är sagdt,
Tro hafwer utlagt
I thet willande haf:
Der bläste swa fast
Med öfwerkast,
Hon sank i qwaf.

Tro gick sig till strand
Och sköt ifrå land
I swa hårdan stund;
Der är stor wånda
Henne kommen till hånda,
Hon san till grund.

Tro är bortwånd
Och fjerran sånd
I främmand' land;
Du rid och sök,
Med hund och hök,
Båd' i skog och strand;

Du sök med magt
Och all din akt,
Ehwart du far,
Tro finns thy wärr
Ej når, ej tjär,
Du warder theß war.

Tro är nu minna

Med fruar och qwinna,
Swa tyckes mer án;
Tro ár förſwunnen,
Fals ár upprunnen
Bland qwinnor och mán.

Det ſkedde i fjord,
Tro gjorde ett mord,
Hon rymde ſwa bort.
Hon ſitter och gråter,
Hon kommer ſnar åter,
Det hafwer jag ſport.

Fals och Swik
De finnas förſt
I hwarje wrå;
De finnas förſt,
Der magten ár ſtörſt
Och mer förmår.

Går Fals till rátta
Och börjar tráta,
Med harm thet ár;
Henne kan ingen winna,
Ej man eller qwinna,
Hár eller der.

Fals, Swik och Flárd
De drogo ſin' ſwárd
Och gingo i ſtrid:
»Sanning och Tro
De mága ej bo
I werldena wid'.» —

O Fals du ſnöda,
Du gör dem möda,

Som tjena dig meſt; —
Tro gör dem åra,
Som henne ha kåra,
Hon lönar dem båſt.

Drif Falſkhet bort,
Som dig hafwer gjort
Swa ſtor orätt!
Tag Gud till hjelp
Och nederſtjelp
Den fula wätt!

Falſkhet ſig öfwar,
Hon ſtjäl, hon röfwar,
Både ſtund och rid.
Ack, Tro, du ſköna,
Låt dig nu röna
Det är wäl tid!

Han är ju ſåll,
Den Fals ej qwäl,
Ewinnerlik:
Håller du Tro,
Du får wißt bo
I himmelrik.

17. Om Drotſet Chriſter Nilsſons owänſkap med Carl Knutsſon och fångſlande på Räfwelſta.

Carl hade alltid ſina ſpejare ute i bygden och erfor ſnart, att Drotſet Chriſter Nilsſon i hemlighet höll med Konung Erik och de mißnöjda i landet. Dock ſtälde han ſig wänlig mot honom, kallade honom Fader och ſade ſig alltid följa hans råd. Wärmländningarne hade gjort uppror, emedan de tyckte ſig lika litet pligtiga till att lyda Carls ſom Konung

Eriks fogdar; det spordes, att Riksdrotset habe genom sina slägtingar i Wärmland tillstält denna bondefejd, emedan han gerna såg Marskens magt förminskad. Carl war i Arboga, når han sporde dessa tidender, samt att Dalkarlarne likaledes ihjälslagit hans tjenare och plundrat hans egendom. Det war wid midwintern, andra året efter Engelbrechts död, som dessa händelser timade. Drotset rådde, att icke bruka wåld mot bönderna, utan söka bemedling; men Carl förstod hans mening, att bönderna skulle få tid att förstärka sig, och sade raskt: «Jag skall först jula i Hedemora, sedan i Tuna och derpå i Mora och gifwa bönderna godt gästabud.» Derpå sände han Arwid Swan upp i Wärmeland med sjuhundrade utwalda huskarlar, dem Carls egen hofman Torsten Ingelsson förde honom till mötes. Jössehäringarne sade, att de woro mån för sig, och woro muntra samt mycket storordiga, men snara till att fly. Slutligen höllo ett slag på Skarmnäs i Wärmelen, der hyfwudmännerna blefwo fångar och twå af dem brända, androm till skräck och warnagel. Dalkarlarne stämde Carl sig till mötes i Enköping. De infunno sig ock något manstarka utanför klosterstugan på Tryggön, der Drotset och Marsken inne i klosterstugan rådslogo med några bland Rådsherrarne. Drotset rådde wänligen sin kära son Marsken, att icke gå ut till folket, men erbjöd sig sjelf att gå ut och medla till fred mellan dem och honom; men det gjorde han så, att han fast mer uppretade dem och styrkte till deras laglösa framfarande; men Carl Knutsson misstrodde honom och gick så sjelf ut till folket, och, så snart de sågo den resliga och ridderliga mannen, föllo de till föga och erbjödo willigt böter och skattens utgörande till hans fogdar.

Ett gammalt herresäte wid en liten insjö i Altuna af Westmanland heter Råfwelsta. Det egde Drotset Christer Nilsson och hade dersammastädes hållit Julen. Dit sände Carl en försigtig och tilltagsen tjenare, Claes Lang, med wänligt bref och begäran att få komma till honom på Råfwelsta; men en hop bewäpnade mån lemnade Claes efter sig, dolda i skogen. Sedan han talat med Drotset och tagit

Hustrus lägenhet i akt samt erfarit, att Drotsets tjenare om afton sutto i ölstugan och drucko, sjungandes galna wisor, såsom sådana dryckeshjeltar brukade, då lägenhet dertill gafs i de rika Herrars hof, gaf Han sina män besked. När natten inbröt, kom hans folk tyst framsmygande med sina wapen ur skogen, då Herr Claes höll dem porten öppen. Med en flock gick han in i Drotsets sängkammare, tog honom, der han med sin husfru låg i sängen, lade honom illa skyld på en släda och förde honom så fången till Örebro. En annan flock inträngde i ölstugan, ihjälslog några utaf Drotsets hofmän, tog några till fånga och stöflade till sig allt hwad dem behagade i huset. Drotsets husfru for sedan till Nyköpings slott. Dit kom ock Earl med Drotset, och förliktes de der sålunda, att Marsken fick Nyköping med alla de förläningar, som Drotset hade i Sverige; men Drotset fick Wiborgs slott och län, derwid han förblef till döddagar.

18. Slut på Erik den Trettondes Saga. Konung Christophers af Baiern begynnelse (1439).

Konung Erik liknade mer en lättfärdig och roflysten hednisk Wikinga-höfding än en Christen Konung. De willkor, Swenska Folket förelade honom, så framt han wille njuta deras tro och huldhet, att han skulle «ed hålla och lag styrka», trodde han aldrig wara deras rätta allwar; ty han kunde icke förstå, att fria måns kärlek aldrig kan winnas utan dygd och rättwisa. De andeliga, som sögo landets märg och sutto wid styret, då Konung icke fanns i landet, höllo i det längsta fast wid Kalmare Förening; men folkets tålamod förgick, och, efter mångfaldiga möten med af Konungen gifna eder, dem han dock alltid bröt, undsade slutligen de Swenska honom tjenst och lydnad wid Midsommartiden på det sjette året efter Dalkarlarnes uppresning och frihetskrigets början. Wid samma tid blef han ock skiljd från Danemarks och Norriges konungadömen. Derefter befäste han sig på Gottland såsom sjöröfware och plågade strandfolket och sjöfarande i tio

år, drog sedan till sin fädernebygd Pommern, der han dog tio år derefter uti ett kloster, det han sjelf stiftat af de skatter, han i årelös strid hade samlat.

Midsommardag år 1439 war Rådet uti Kalmare församladt. Sändemän från den nywalda Danska Konungen, Christopher af Baiern, Konung Eriks systers son, hade kommit till mötet, högeligen beprisande den unga Konungens dygder, och funnos de Swenska Herrar benägna att honom till Konung taga. Riksföreståndaren Carl märkte wäl, att afunden icke hwilade, och lyssnade han derföre till de rundeliga löften, sändemännen honom tillsade på Konungens wägnar; men konungawal, sade han, kunde icke ske, emedan alltför få hade kommit tillstädes utaf de män, som derwid närwara borde.

19. Carl besöker en spåqwinna och uppmuntras af henne att förtrösta på sin stora lycka.

Uti ett skogshus lefde den tiden, afskiljd ifrån werlden, en åttioårig qwinna, wida beryktad för sin spådoms-anda, syner och uppenbarelser. Somliga säga, att hon hade warit en klosterjungfru i Wadstena kloster, derifrån hon utgått och sedan inneslutit sig uti detta hus samt icke warit ute derifrån under bar himmel på tjugo år. Carl war icke glad, når han red från Kalmarne den gången. Fäderneslandet skulle ännu en tid plägas af utländskt herrawälde, och hans hopp, att blifwa deß Konung, war mycket förminskadt. Begrundande sitt öde, red han från stämman, skiljde sig en tid från sina män och tog leden till spåqwinnans boning. Han bad henne derom underwisa sig, hwad han nu hade att företaga, och hwad honom kunde wara förelagdt, då annan Konung snart skulle komma i landet. Den gamla swarade: «Gud, den Eder af så många farligheter frälst hafwer, will det så, att I skolen blifwa Sweriges Konung.» Carl sade föga liknelse mer wara dertill, att denna spådom sannades, emedan Rikets män i Kalmare sig förenat hade att uppdraga åt Christopher Konungadömet. Den gamla swarade: «Gifwer nu akt på hwad mig

ås gifwet, att Eder och Swenska Folket uppenbara: Tre plågor skola för det konungawalets skull riket öfwergå: Örlig, hungersnöd och pestilentia, och skolen I ändock blifwa Konung.» —

Det märktes, att Carl war gladare, når han återkom till sitt folk; och fortsatte han med dem till Stockholm sin led. Han begrundade under wägen spåqwinnans tal och blef nöjdare i sitt sinne med hwad Förtynen kunde hafwa förelagt, särdeles då han påminde sig den underbara frälsning i stor farlighet, hon omtalade. Dermed hade sålunda tillgått: När Carl som Riksföreståndare en gång belagt Stegeborg med all magt, hade han på en holme, som ännu i dag deraf kallas Carlsholmen, sitt läger. Sedan borgen war wäl tillsperrad, så att de belägrade ingen undsättning af mat- eller folk bekomma kunde, lät Carl sitt folk göra sig glada dagar, leka och dansa i slottsfolkets åsyn. Carl gick ofta ut under ett berg nära borgen att bespeja deß förswarswerk. Alla kände honom wäl, och bössemästaren, Rodenberg benämd, swor wid sin ära att skjuta Carl, härnäst han kom på wallen. Det skedde; och Rodenberg rigtade en kärreby-ssa, — så kallades canon den tiden, — mot Marsken och påtände densamma. Men hon sprang upp ur ställningen, så att stenen, som war ilagd, — emedan kulor ej då funnos, — for wäl tjugo alnar öfwer Marskens hufwud. Då wille han på honom afloßa en annan; men bößan sprang sönder. Sammalunda tredje gången. Då blef Rodenberg blek af förskräckelse, emedan han welat förråda det lif, Gud wille bewara, och såg aldrig mera någon helsodag. När Marsken en tid derefter war uti Kalmare, sände Rodenberg honom bud, att för Guds barmhertighets skull komma till honom, emedan han för sin dödstimma annorlunda ingen tröst kunde få. Marsken kom då på några wänners förbön till honom och sade, det han af hjertat gaf honom till hans onda uppsåt, hwarefter han roligt affomnade. Icke mindre lyckosam hade Carl warit, då han en gång drog för Borgholm med en stor flotta, till att förstärka belägringsfolket, som hade sitt läger under borgen. Konungsfolket på borgen hade Magnus Green

till höfvidsmän. Han hade anskaffat en hop kärrebysor, med dem han kunde wäl hindra Carls folk att stiga på landet; men, si! en tjock dimma utbredde sig öfwer hamnen och bergen, så att skyttarne sågo hwarken folk eller skepp, tilldeß Carl hade låtit dem alla lyckligen och oskadda stiga af skeppen och in i det befästa lägret. Då skingrades töcknet, och konungsfolket såg med harm de aflastade Swenska skeppen segla till tryggare hamn.

Allt detta stadfäste hos Marsken det råd, han i Kalmare fattat, att draga sig en tid undan werldsbullret till det goda Finnland och se sin skattkammare till godo för kommande tider. Då erhöll han så wäl utaf Rådet som utaf Konung Christopher försäkran om hela Finnland med Åbo slott och Wiborg jemte Öland och Borgholm till förlåning.

20. Konung Christopher tages till Konung wid Mora Sten (1441).

Midsommardagen, jemnt sju år sedan första dalpilen sköts mot Danska fogdesätet Borganäs, blef Konung Christopher af de Swenska Herrar i Arboga korad till Sweriges Konung. Då Mariefödelsefest (d. 15 Aug.) firades följande året, sågos den nya Konungens skepp segla in i Kalmaresund. På stranden stodo Ärchebiskopen, Biskopar, samt med Rikets Herrar och Riddare, en lysande skara, som ridit ut att på det hederfammaste honom emottaga. Marsken wäntade honom i Stockholmsskären på Herreståk å Wärmdön, der han med god undfägnad, såsom det kunde egnas en Konung, tog honom emot. I twå dagar dwaldes Christopher på Waldemarsön, medan tillredelserna i Stockholm till hans emottagande och högtidliga kröning warade. Öfwer Södra Malmskogen skedde hans intåg i staden. Skaror af klosterfolk, munkar och nunnor skredo långsamt förut med heliga sånger. Marsken och Ärchebiskopen gingo på hwar sin sida om Konungen genom staden, först in i kyrkan och sedan till slottet. Men folket, när de sågo den lilla tjocka Christopher bredwid den ståtliga Carl, ropade högt, att Carl Knutsson tycktes wärdigare kronan än den lilla digra mannen. Detta hörde Konungen och log deråt, sägande sedan till Carl skämtsamt: «Gack icke bredwid

mig; då säger folket, att du fast hetdre än jag borde wara Konung.»

Följande dagen ledsagades Konungen till Mora Stenar; men Sweriges allmoge och Lagmännen hade icke kurat honom efter gammal landsseð, utan war han en Biskops- och Herra-Konung. Kröningen skedde derefter i Uppsala, Korsmeßedag (d. 14 Sept.), hwarefter Christopher for tillbaka till Stockholm, der ett stort gästabud war tillagadt, wapenlekar anställdes och ett stort riddareslag. Efter så förrättade ärender seglade Konungen åter till Danemark; men Carl for till sina förläningar i Finnland, lefde der förnöjd och samlade för framtida behof stora skatter och rikedomar.

21. Om Konung Christophers förrättningar och död. Nytt Konungawal (1448).

Twungen af Swenska Folkets swåra klagomål, drog Konung Christopher en tid, mot sin moderbroder Erik, till Götaland i härnad. Men, sedan han kommit med honom till enskigt samtal, drog han hem igen, utan att göra honom någon skada eller hinder i hans bragder som röfware, sägande: «Wår moderbroder skall wål ock någonting hafwa att lefwa utaf». Han insatte ock till en början flera Bairare än Swenskar uti slotten och höga ämbeten och gjorde sig derigenom förhatlig för en flygtig och lättfärdig lefnad, ändock han hade till Drottning den sköna Dorothea, en Markgrefwes dotter af Brandenburg. De Swenskas klagomål öfwer allt sådant wille han komma att beswara, men insjuknade under wågen, dog i Helsingborg samt blef begrafwen i Konungagrafwarna i Roeskilde.

En allmännelig lag för Swea- och Götaland, kallad Konung Christophers Lagbok, blef stadfäst af denna Konung och är grunden för wår ännu gällande Lag. Men tillståndet i landet war beklagligt. Pest, misswext och hungersnöd infunno sig enligt den gamla klosterjungfruns spådom. Likwäl förde Konungen en syndigt öfwerflödande lefnad. När han red fram i landet, hade han så många hästar, att serhun-

brade fjerdingar torn ägingo till hwart nattläger, ändock att bönderna måste äta barkbröd. Deraf fick Konung Christopher tillnamnet «Barke-Konung».

Carl Knutsons wänner i Sverige gåfwo honom tidender om Konungens död genast wid handen, rådandes honom att snart infinna sig i Stockholm. Han gaf sig ock snart på wäg med åttahundrade wäl rustade hofmän och många skepp med allahanda förråd, hästar och goda wapen. Det war på Pingesdag han red ut af sin borg, och samma dag, när han kommit till en ö uti skären, bragte en af hans tjenare honom ett bref, det han af en okänd man emottagit hade. Carl läste det med stor förundran, ty det war af en föreståndarska i Kalmare kloster skrifwet fjerdedag Jul och innehöll: «att sig der i klostret tilldragit om Julenatt, att en gudelig menniska fått uppenbarelse, det Carl Knutsson skulle det stundande året bliswa Konung; och skulle han lyda denna sin kallelse, så framt han en stor olycka undgå wille». Underligt föll detta honom före, alldenstund Konung Christopher ännu lefde och war frisk och sund, när klosterfrun skref detta bref.

Allt sedan Carl drog af landet, hade i Sverige warit hårda år, hungersnöd och dyr tid. Gladare kom icke heller denna wår, ty en hård och långwarig torka bådade intet godt. Men, som Carls skepp kommo i Stockholms hamn, uppstego, likasom kommande med honom, digra moln, och, som han steg på Swenska landet, nedströmmade ett mildt och ymnigt regn, som uppfriskade fälten. Då jublade folket omkring honom och spådde sig under honom lyckligare dagar.

Rikets allmoge, borgerskap och odalmän i Swea och Göta riken woro nu, jemte biskopar, prelater, riddarskap och adel, stämda till Stockholm, att rådplåga om rikets angelägenheter samt Konung wälja. Twänne män af sina wärsta fiender, Bengt Jönsson till Salesta, det gamla Drotset Christer Nilsons måg, och Nils Jönsson till Djurshol-men, Bengts broder, bägge af den slägten Oxenstjerna, fann han sittande wid styret. De bodde på slottet såsom riksföreståndare; men Carl intog de starkaste och bästa husen i staden med sitt hoffolk, och, hwar han wisade sig ute ibland fol-

ket, kunde det märkas, att de honom ingalunda förgätit. Detta spordе hans owänner, och riksföreståndarne sade rådligast wara att med konungawalet hafwa fördrag, tilldeß Danemarks och Norges ombudsmän kunde med Swenska sammankomma. Men Carls wänner och allt folket yrkade med hot och stort gny, att Konung utan dröjsmål, efter gammal landsrätt, wäljas skulle. Uti Sanct Gertruds gillestuga trädde walmännen då tillsammans; men den nywalde Ärchebiskop Jöns Bengtsson wredgades, att hans faders, Riksföreståndarens, magt war så förminskad, och drog sig hemligen undan till Almare-Stäk, som hans företrädare fått till biskopssäte. Efter bön och psalm insamlades rösterna, och blef då Carl Knutsson Bonde Thorsdagen näst före Midsommardag till Konung utropad, derefter förd med stort gny af det glada folket upp i Storkyrkan, der högtidligen sjöngs af klosterfolket lofpsalmen Te Deum laudamus! den wi nu på Swenska sjunga: O, Gud, wi lofwe dig! När Ärchebiskop Jöns fick härom bud, betänkte han sig bättre och skyndade ödmjukligen till Konungen och följde honom till Mora Stenar dagen före Pehrsmeßedag. «Det war annat till karl!» sorlade Folket, när den höga Swenska mannen stod på Konungastenen, der den härliga gestalten grannt kunde synas öfwer hela ängen; och de komma ihog den lilla tjocka Danska Christopher, som stod der några år tillförne. Dagen derefter satte Ärchebiskopen i Domkyrkan, wid högtidlig sång, den gyldene kronan på Carls hufwud. Då kommo många ihog den synen, barnet hade sett i Wadstena klosterkyrka, och den gamla klosterfruns spådomar. Ärchebiskopen tycktes sedan med Konungen fullt förlikt och blef hans gäst i Stockholm, der mycket folk undfägnades af det öfwerflöd, han fört med sig från det goda landet Finnland. Ingen kröningsgård wille Carl då upptaga af det arma folket; han sjelf war rik på gods och penningar. I många dagar hölls gästabud i Konungens hof med tornerspel, wapenlekar och till slut riddareslag. Derefter red Carl «rätter Ä-riksgata», och war han den sista Konung, som korad blef wid Mora Stenar efter de gamla seder.

22. Huruledes Norrmännen togo Carl Knutsson till Konung (1449).

Konung Carl red, såsom sed war, sin Kriksgata rättsols, eller med solen, och stadnade så i Skara om Julen. Der bjöd han iståndsätta de gamla borgar, Dresten, Rumlaborg, Ekholm och Skageholm, som till wärn mot de Danska tjena kunde. Sändemän gingo mellan Konungen och Norrmännen, som å Allshärjarting förenat sig att taga honom till Konung. Deras tänkesätt mot Swerige i de fordna tider ådagaläggas bäst af det bref, de skrefwo till Konungen, deri de afslå föreningen med Danemark, «emedan Swerige och Norrige utaf ålder i sämja och kärlek tillsammanwarit. Gud hafwer deßa tu riken så landfast tillsammanfogat ändalångs hwart wid annat. Skulle de nu åtskiljas med twedrägt, som Gud förbjude, så wore det otaligt folks förderf i båda riken. Thy är der ingen wån till, att deßa tu riken skola någon tid i twedrägt åtskiljas med wår willje.»

Konungen tog wägen genom Wärmeland och Holmedal in i Norrige. Minnen af hans färd genom denna bygd äro: Kungsåsen wid Gladwalla, så benämd derutaf, att Konungen wid förbiresan red upp på detta berg och skådade omkring sig i den wida utsigten, — och Carls Källa wid Holmedal, så kallad, emedan af deß friska watten Konungen släckt sin törst. I Hedemarken woro bönderna Sunnanfjelds honom till möte och förde honom med stor glädje öfwer Dovre till Trondhjem. Det war böndernas tro, så wäl i Norrige som Swerige, att stor lycka följde Konungen, och tillskrefwo de densamma, att icke i mångfaldiga år så härlig gröda blifwit höstad som det året de walde Carl till Konung. Den wäg, han framred öfwer fjellet, war god och farbar såsom på sommaren, och mindes ingen, att någon kunnat der färdas förut denna årstid för snöns myckenhet och stormwäder; men Carl sades uti allt wara lyckosam. Der mötte honom bönderna Nordanfjelds ifrån, och blef han till Konung tagen med Konungsed och fått på St. Clemens' dag (d. 23 Nov.).

Årstiden war då framliden emot midwintern, och Konungen war betänkt på sin hemfärd öfwer Jämtland. Twärtemot landtfolkets råd tog han en genwäg, som gick öfwer forsar, dem aldrig någon menniska denna årstid wågat färdas; men, når han kom, låg forsen frusen såsom en genomskinlig brygga, och, så snart han wäl kommit from, gick älfwen upp igen, och de, som följt honom och der wände tillbaka, behöfde tre dagar till den wäg, han for på fem timmar. Så kom han in i Jämtland och blef wäl emottagen af Jämtar och Helsingar. Många sägner gingo sedan om Konungens färd i Norrige. Sedan blef Konungen med fred i Stockholm öfwer Julen.

23. Om Wisbybranden, samt huru Måns Green förråder Gottland i Danskarnes händer (1449).

I Danemark war Christian I till Konung tagen, och chrönikorna säga, att han, för den ringa styrka, han ännu i sitt regemente wunnit, högeligen fruktade sig för ett infall af de Swenska uti sitt konungadöme, alldenstund han då mäst åtnöja sig med de willkor, Carl helst kunnat föreskrifwa. Men om wären reddes ifrån Stockholm en Swensk flotta ut med tillräckligt folk att taga Gottland ur de Danskas händer och fördrifwa den affatta Konung Erik ur hans röfwareborg, och blef en riddare, wid namn Magnus Green, satt till höfwidsman för denna Gottlands-ledung. Han war en man af ostadigt sinne, girig och mycket ärelysten, men en god krigsman, och Konungen trodde honom wäl. I begynnelsen gick allting de Swenska wäl i händer; de stego listigt en natt öfwer stadsmuren, slogo Danskarne och instängde dem på Wisby-hus, der de lepo sådan hunggersnöd, att de hade uppätit sextio hästar. Men Konung Erik tog då det råd, som han mot de Swenska pröfwat bäst wara, att dåra dem med eder och löften. Snart förstod han, att Herr Måns Green war den största förrädare, och kom så ofta med honom till samtals, att han fick frid med de willkor, att de Swenska skulle innehafwa staden och landet, men Erik borgen, tilldess hädа Kon-

ungarnes ombud, tolf från hwartdera riket, i Halmstad finge sammanträda att besluta, hwilketdera riket Gottland rätteligen tillhöra skulle. Harm och mißtankar om förräderi utbredde sig bland Swenskarne, när Konung Eriks folk började nedbryta och förstöra de skärmar och skanswerk, dem de till sitt wärn uppbyggt; men, när höfwidsmannen hörde deras knot, sade han, att hwem som något talade mot förlikningen skulle anses såsom den der wille swika sin Konung och sitt fädernesland. I sista stunden tycktes den landlösa och elända Erik stämpla till de oskyldiga Swenskars förderf, och det kom snart i dagen, hwad han med Måns Green förehaft, då Konung Christian med en mängd Danska skepp lade in i Westergarn. Lifsmedel till öfwerflöd, folk och wapen fördes obehindradt af skeppen upp i slottet, och Dankonungen, sjelf närwarande, förpligtade sig heligt willja hålla grud och förlikning, såsom med höfwidsmannen Olof Axelsson Tott afslutadt war; men swikeligen föllo Danskarne nattetid öfwer staden med eld och swärd; husen itändes, inwånarne förföljdes och mördades, ehwar de undanflydde, icke en gång barnaföderskor skonades; mödrar med nyfödda barn funnos följande dagen mördade bland gubbar och annat fattigt wärnlöst folk, på gator, i kyrkor och källare, dit de tagit sin tillflykt. De ärliga Swenskar kunna wäl bedragas, men icke så lätteligen fällas från mod och mandom; de förswarade sig i husen, drogo bewäpnade ut mot fienden och fällde många hundrade Jutar, jagande dem som fårhopar ut ur staden. Twänne järtecken hade under denna fasansfulla förödelsens natt mycket uppmuntrat dem. Några sårade jemte wärnlösa gubbar, qwinnor och barn hade undangömt sig uti en kyrka. Husen brunno rundt omkring, och elden dref med en stark storm emot helighuset, så att ingen räddning, att ju de der skulle innebrännas, tycktes de olyckliga möjlig. Då föllo de alla, som derinne wäntade döden, på sina knän, anropande med from bön Guds Moder att förbarma sig öfwer dem. Swenska stridsfolket, som wände åter från sin Danskjagt, sågo med förskräckelse elden och stormwädret rasa mot kyrkan. Si, då kom swäfwande midt emot röken och de flygande eldbränderna en hwit dufwa, och med henne

följde ett motsatt wäder, som kastade lågorna tillbaka, och kyrkan räddades tillika med den delen af staden, hwarifrån dufwan kom. Det berättades ock, att näst före branden, likasom till en warning, klockorna ringt utaf sig sjelfwa, och presterna, som samlats till bön, samt med folket, sett helgonbilderna, som eljest hade friskt menniskofärg, stå med dödsbleka anleten. Hemsk war denna natt af Konung Eriks sista, men Måns Greens första nidingsdåd. Underbar hade dock Herrans hand warit öfwer det Swenska folket, emedan ingen utaf dem i den förödelsen tillsatte lifwet.

Bro Kyrka, den mest namnkunniga offerkyrka på Gottland, dit ännu i dag fjerran så wäl som närboende sända gåfwor, fast nu med gifwarens namn förtegadt, är ett minne af deßa händelser och har warit, särdeles af sjömän, från urminnes besökt med offer, bön och lofsång. En sägen är, att Konung Eriks sjöröfware, i uppsåt att försona sina swåra mißgerningar, en dag kommo att nedlägga sina gåfwor af det gods, de röfwat i Swenska skären, der uppå altaret, knäböjande inför korset. Men, wid det de uppstodo, tändes på altaret af osynlig hand en eld, som förtärde gåfworna, och icke en gång duken på altaret brändes; men Frälsarens bild på korset swällde upp såsom en menniskas kropp utaf brännsår. Då förstodo de, att deras offer mißhagade himmelen, och att deras Herres fall war nära. Han begaf sig ock, efter det han till Danskarne förrådt Gottland, lönligen på sina skepp med alla sina röfwade skatter till Pommern, eftersom han icke wißte sig säker en gång i Danemark, det rike, han dock tjenat trognast, offrande deråt sin samwetsfrid och sin åminnelses ära. Aftonen till helig Olofs dag swor Magnus Green Konung Christian trohetsed, men så i hemlighet, att ingen det wißte. De bedragna Swenskarne talade dock sinsimellan derom, när de wände tillbaka, hwar till sitt hem, den gången segerlösa, dock med åra.

24. Danskarnes härjande. Thord Bondes begynnelse i Östalandet (1452).

På Stäkeborg satt Ärchebiskop Jöns Bengtsson

och kom ofta med sin faderbroder Nils, Måns Green och andra Konung Carls hemliga fiender till samtals, huru de skulle swika honom ifrån riket. Hans lycka wände sig ock från denna tiden honom emot, och med densamma minskades, såsom wanligt händer, folkets kärlek. Det led ock mycket intrång af Konungens och hans fogdars girighet efter penningar, och hans fiender, som sutto wid förlåningarna och slotten, gåfwo bönderna ingalunda bättre wilkor. Då tyckte Danskarne tid att infalla med ofrid i Götalandet, och snart kommo tidender, att Sunnerbo härad i Småland war brändt och härjadt, samt att fienden stod nära Westgöta-landets gränsfästen, bland hwilka Lödöse-hus redan genom förräderi fallit i deß händer.

Med en annan här hade Konung Christian kommit upp mot Östergötland; men Östgötarne, sin Konung trogna, samlades under Biskop Nils Königs och Lagmannen Erik Nipert och drogo ned, fienden till mötes, på skogen Holweden. Der gjorde de wid gården Norbeck en «hråta», eller förhuggning, och dolde sig sedan tysta i skogen. Danskarne kommo sjungande och öfwermodiga, förlitande sig på sin stora manstyrka och på de blänkande Tyska Herrar, som kommit till deras hjelp. Men, just som de föraktligt talade, huruledes de skulle piska de arma Östgötabönder och hade kommit in i förhuggningen, hweno pilarne kring deras hufwuden, och gjorde bondehären på dem ett manligt anfall, så att de skrytsamma Tyskarne genast togo flykten samt med Danskarne; men största delen stupade för Östgötarnes pålyxor. Deröfwer diktades följande rim:

De Danska woro glada,
Som kunde komma hem,
Borta blefwo fyra utaf hwarje fem.
Af Danskom på Holaweds
Många föllo döda ned;
Slut på den trätan wann
Den Swenska pålyxan.

Denna stridens lyckliga utgång tillskrifwes med stor berömmelse Biskop Nils och hans hofmän. Så säges i Biskopskrönikan:

En tid Kung Christian öfwer Holweden wille,
Så mände Biskop Nils honom stille
Med sitt folk och någon allmoge;
De med honom till Norbeck droge;
De undfingo så de Danskas komma, —
Dem till skada och ingen fromma, —
Att de woro glade, som åter kommo hem;
Borta blefwo fyra utaf hwarjom fem.

Häröfwerhan hade stämmodagen med Danska rikets tolf ombud i Halmstad och de tolf Konungens i Sverige, dem Rådet walt med hans ja och samtycke, så aflupit, att hans fiender i det mesta fått råda, emedan förrådaren Måns Green och Drotset Nils Jönsson woro hufwudmän för de Swenska sändebuden. Carl såg sig beswiken i allt och twingad att afsäga sig Norriges konungadöme. Då klagade han ofta, att han ingen hade, den han kunde sätta sin lit till, utan Gud. Men han egde ännu en trogen och ärlig Swensk man bland sina hirdmän, som snart wisade sig wärdig att föra hans stamfaders, helig Eriks, banér mot fienden och wärna sitt fäderneslands frihet och ära. Det war hans faderbroders son, den unga Riddaren Thord Bonde. Honom kallade Konungen, som då war i Wadstena, till sig och antwardade honom en hop friska unga män af sina hofmän och sin lifwakt, att dermed undsätta Westergötland, och, om så ske kunde, återtaga Lödöse-hus ur de Danskes händer.

Det war en stormig winternatt, som den unga Thord Bonde red med sina muntra krigsmän wägen ned efter Götaälf och närmade sig Lödöse; — snöglopp slog dem i ansigtet, och deras kläder woro genomblötta. Men Thord skämtade med sina raska krigare, uppmuntrande dem med löften om godt

win och delning af de goda Danska wapnen, som skulle blifwa dem till rof, om de snart kunde winna fästningen. Inom borgen sofwo Danskarne godt, och undan owädret och snöregnet hade wakten dragit sig ned af wallen och sof i wakthusen. De ankommande stiga tyst och försigtigt in öfwer wall och murar och wäcka med spända armborst de sofwande, som förskräckta tigga sitt lif och gifwa sig fångna. De, som göra motstånd, nedsablas, och inan morgonen war Lödöse-hus i Thord Bondes wäld. Borgarne i staden woro Konung Carl trogna och glada åt sina gäster, dem de på allt sätt gjorde bistånd. Krigsmännerna, alla ofkadda, lade utaf sina wåta kläder och wederqwickte sig med god mat och win, som fanns i de Danskes förråd. Derefter delade Herr Thord mellan sina män allt det gods af kläder, wapen och penningar, som fanns på slottet. Men det bästa utaf allt, det Thord i Danskarnes gömmor fann, war en wäska, full med bref från Konung Carls hemliga fiender i Swerige till Konung Christian och de honom tillgifna höfwidsmännen på slotten.

25. Thord Bonde gästar Thure Thuresson på Arewall och tager Jönköpings-hus samt Rumlaborg (1452).

Thord Bonde läste brefwen, som gått mellan dem, hwilka sin Konung och sitt fädernesland förråda wille, och fann deruti, att höfwidsmannen Thure Thuresson på Arewall, den Konungen bäst hade trott, war en ibland förrädarne. I Wadstena hade nyss Herr Thure warit hos Konungen och lofwat honom att med all trohet råda och undsätta Thord Bonde till Westergötlands och Smålands befrielse från Danskarne. Från Lödöse-hus red Herr Thord med tretio sina swenner hastteligen upp till Arewall och kom sent mot aftonen fram, då Herr Thure wille gå till bords. Han hade blott twå utaf sina swenner med sig; de öfriga bolde sig samt redo twå och twå i sender och kommo sålunda oförwarandes in i salen. Thure märkte snart oråd, och Thord wille icke längre dölja sitt uppsåt, utan sprang upp, grep honom om halsen och lät honom såsom drottsvikare föras fången till

Warnham, derifrån han wid heder och åra lofwade att icke wika utan Thords goda minne.

När Konungen fått bref om Thure Thuressons förräderi och Thord Bondes framgång, drog han ned till Axewall, sättande honom till höfwidsman öfwer slottet och hela Westergötland. Thure Thuresson wille icke afbida Konungen, utan rymde genast med sina swenner till Eggert Krummedik, som Rimchrönikan säger war honom lik, nämligen en förrädare. Men, när Konungen och Thord Bonde drogo ned mot Jönköping och Rumlaborg, funno de förra rådligast att begifwa sig undan till Konung Christian, befallandes sina swenner stånga borgen för Konungen och sig manligt förswara. Då belade Thord Bonde båda slotten med stark belägring; men Konungen drog till Wadstena, dit höfwidsmannen Thord snart följde honom efter, då han de twånne slotten, som Herr Eggert innehaft, wunnit och i trogna mäns händer öfwerlemnat. Konungen fäste der Thord Bonde till sin och Rikets Marsk med swärd och gullring, efter gammal sedwänja.

Herr Erengisle Nilsson, Konung Carls höfwidsman på Örebro-hus, hade Olof Axelsson Totts syster, Birgitta Axelsdotter af Danemark, till husfru. Ibland förrådarebrefwen fann Konungen många från henne till hennes broder Olof, de der uppenbarade för Konung Christian allt hwad uppe i Swealand föregick och lågligaste tider att infalla i landet. Från Wadstena kom Konungen till Örebro och gästade Herr Erengisle. Under samtalet tog han fram Fru Birgittas bref, hwarwid hon bleknade och sin förbrytelse bekände. Men, emedan Herr Erengisle ödmjukeligen bad för sin husfru och lofwade föra henne, då Konungen worde så bjudande, till Stockholm, der Rådet i detta mål skulle församlas, tillstadde honom Konungen detta. Ärchebiskop Jöns Bengtsson och Biskop Sigge i Strängnäs fruktade mest af Konungens wrede, och hade Ärchebiskopen på Stäkeborgs slott, samt Biskop Sigge på Tynnelsö, sig på det starkaste befäst samt hade mycket krigsfolk hos sig, nekande att komma i Rådet, tilldeß Konungen ställt sådan lejd,

att de sägo sig utan all fara kunna honom möta uti Stockholm. Der föllo de till bön och fingo Konungens nåd, men dömdes ifrån några förläningar, dem de dock snart återfingo. Fru Birgitta dömdes till att å båle brännas, men fick nåd, och endast brefbäraren blef till lifwet straffad. Det förtäljes, att en Dansk man, som blef i Småländska fejden kastad till marken af en Swensk soldat, bett honom skona sitt lif: «Nej, då kommer du igen!» swarade Swensken och gaf honom bane. Om Konungen så hade handlat med sina uppdagade förrädare, hade han icke så snart blifwit af dem från land och rike förjagad. Från denna tiden föllo de mesta af Konung Carls mån och sjelfwa fogdarne honom ifrån. Derom säges i Rimkrönikan:

Hwar som allt skulle skrifwas här
Det förrädelse, Konung Carl gjordt år,
För sanning jag det säga will,
Der skulle mycket papper till.

26. Konung Carls råfst (1454). Thord Bonde och Kolbjörn. Gäst i Norrige.

Namnkunnig är den åtgärd, som gemenligen kallas Konung Carls råfst. Den bestod deruti, att han drog med några af sina förståndigaste mån kring landet och höll ransakning om alla de gårdar, som orättwisligen kommit i de andligas och klostrens ego, dels genom enfaldigt folk frånlockade testamenten, dels genom afföndring från kronan af den jord, till krigsmagtens underhåll och andra landets behof rätteligen höra skulle. Derefter fällade sig klosterfolket och presterna till Konungens owänner, och Konung Christian blef utaf dem hemligen hyllad.

Mellertid dref Marsken Thord Bonde allt hwad Dansk hette ur Westergötland och lät anlägga Billingsborg wid Göta-älfwens utlopp i Westerhafwet. Dernäst började han bygga mot Norrmännen fästet Carlsborg i Wiken, eller Bohuslän, der ännu på Hornbergs-ön i

Qwille wallar och grushögar synas på ett högt berg mot wida stora hafwet. De Norska hade samlat sig till tretusen man under en höfwidsman wid namn Kolbjörn Gäst. De tänkte drifwa Herr Thord ur landet och undsätta Lödöse. Icke mer än trehundrade af sina män hade Thord när sig, men wille dock icke fly undan striden. Ett hundrade af sina swenner undanstack han i en skogsbacke, under det han med de öfriga anföll Norrmännen. Han red oförskräckt in i deras fylkingar och gjorde ett stort nederlag; men drog sig snart ur striden, flyende undan det fortaste han kunde. Norrmännen wille förfölja honom och kommo skyndsamt efter; men, som han stod midt för den skogwuxna bergshöjden, började hans folk, som der legat, starkt blåsa uti träbasuner och rusade fram ur skogen. Då tyckte sig Norrmännen höra ljudet af en stor krigshär, och, när Thord å nyo anföll dem med stor häftighet, slog han dem tillrygga, så att de begynte fly undan med största oordning upp på ett brant berg, der de alla blefwo gjorda till fångar; och nämdes från den dagen Thord Bondes namn såsom en skräck för både Norrmän och Danskar.

Till Axewall kommo nu tidender från Kinnewalds härad i Småland, huruledes Danskarne derstädes infallit och byggt ett fäste wid Tofta bro, det de kallade Danaborg. Thord Bonde satt snart till häst och drog ut af Axewall med en flock goda ryttare, uppbådade Småländningarne och angrep borgen samt gjorde de Danska ett stort nederlag, så att den, som fortast kunde komma undan, skattade sig lyckligast. Sedan kallade Småländningarne den orten Dana-sorg.

27. Om Thord Bondes död (1456).

Konung Christian och hans wänner märkte det wäl, att, så länge Thord Bonde lefde, förswarade han sin Konungs rike och ära; Marsken hade satt en Dansk man, wid namn Jösse Boson, till föreståndare för sitt hof och hade till honom stort förtroende. Med gåfwor och stora löften drogo Konung Carls fiender honom på sin sida, att han skulle swika

sin herre. En tid, i begynnelsen af våren, belade Danskar och Norrmän Carlsborg. Men Thords män woro på sin wakt, och, når han sjelf kom ned i Wiken från Westergötland, slog han Danskarne efter en hård drabbning ur fältet, och, sedan han inpå aftonen förföljt de flyktande, kom han trött tillbaka hem i sin borg, sägandes sig behöfwa sömn och hwila. Jösse bad honom gå till sängs, willjandes han ensam waka, emedan hans alla män efter fäktningen woro utmattade och behöfde sömnens wederqwickelse. Derpå stängde han sagta kammardörren till och gick sina färde. Snart sofwo alla; men den falska Jösse Boson, ensam wakande, smög omkring i natten, borttog alla männernas swärd, afskar strängarna på alla deras armborst och bar derpå ned alla redbarheter och klenodier, han öfwerkomma kunde, å sitt skepp, som låg segelfärdigt i hamnen. Ofta händer det, att en underlig oro i sinnet likasom förebådar dödens och olyckans timma. Thord kunde icke sofwa, emedan en inre ångslan och oro jagade sömnen från hans bädd. Sagta inträdde Jösse i kammaren att se, om hans herre sof ännu. Wänligt tilltalade Thord honom och frågade, om något war å färde, sägande sig för oroliga tankar icke kunna insomna. Tjenaren bad honom sofwa utan all fara, emedan allt wore tyst och stilla. Andra gången kom han in efter någon stund, då hans herre sammaledes satte sig upp i sängen och frågade honom, om allt war fredligt i borgen; men, i stället för swar, sprang den trolösa tjenaren fram med en bred yxa och klöf hans hufwud allt ned i axlarna. «All Sweriges magt gafs derwid», säger chrönikan. Men mördaren skyndade ut på sitt skepp och seglade utaf till Danemark. Med förskräckelse wäcktes de Swenska swennerna ur sin sömn af de i borgen insläppta Danskarne och sökte sina wapen att hämnas sin älskade höfwidsmans död, men funno sig förrådda; och fienden intog borgen.

Bland Swenska Folket war Thord Bondes minne kärt och äradt såsom Engelbrechts, och ännu äro icke förgätna några verser af en wisa

Om Thord Bondes död.

Åren efter Guds födelse tid,

Wäl fjortonhundra den långa rid
Än sex och femtio dertill wi lägga:
I Swerige war wuxen en Rosenbeqwist,
Den honom förrådde, förrådde Herran Christ,
Den war wäl i rosengård planterad.

Det wexte en annan hwaß tistel ibland,
På Borkholm och allt uppå Öland,
De Danske det slottet beställa.

Den annan hwaß tisteln han fick stor framgång,
Hans stora falskhet gjorde honom förfång,
De Swenske män honom lasta.
Men icke förthy all de räddes för nöd,
Men mest för det att Marsken war död.

Herr Marsken war trött af storm och strid,
Det lyste honom att hwila en tid,
Han trodde Jöns Boson fast att stända: —
«Mig lyster nu till hwila gå,
«Jag tror dig bäst af mina swenner små,
«Af rättan kärlek jag det dig menar.» —

Han klöf hans hufwud i axeln ned,
All Sweriges magt hon gafs derwed;
Han lönte honom illa sin kärlek.

Som Judas förrådde wär Herre Christ,
Så förrådde Jöns Boson Marsken förwiße,
Der gråta både fruger och tärnor.

Och fruger och jungfrur de sitta öfwer bord:
«Gud förbarme sig öfwer det ömkeliga mord,
«Gud Fader och Son och den Helige And',
«Han styre och råde wårt fädernesland!» —

Ett år före dessa händelser hade den unga Thord Bon-

de i Wadstena druckit sitt bröllopp med den skona jungfru Juliana Tott. Wid samma tillfälle lät Konung Carl gifwa twå sina döttrar in i Wadstena kloster och hade gjort ett stort gästabud, hwartill många Furstar och Herrar från både Tyskland och Danemark, Ärchebiskopen i Lund och många biskopar med honom woro bjudna. Då wisade Konungen sin stora magt och rikedom. Båda hans döttrar buro guldkronor, och han sjelf war kosteligt klädd i purpurmantel med guldbälte, guldkrona på hufwudet, gyldene äpplet och spiran i sin hand. Efter högtidlig sång och messa, den Konungen sjelf började, sjungande på Latin «Deus vobiscum!» — det är: «Herren ware med Eder!» — gingo gästerna till bords, derpå icke mindre än ett tusende fyrahundrade silfwerkärl, större och mindre, lyste. All denna prakt och rikedom wäckte mot Konungen mångas hat och afund.

Men på Axewalla flott satt den unga fru Juliana, wäntande sin Herre hem. Der fick hon i stället sorgebudskapet om hans ömkeliga död. Hwar hon sedan blef utaf, har ingen wetat att berätta. Kan hända war det hon, som till slut stiftade frid mellan Carls wänner Sturarne och Tottarnes ätt, hwarom framledes skall förtäljas.

28. Huruledes Konung Carl drack Nils Stures bröllopp, hwarefter han, för Jöns Bengtssons uppror, flyr af landet (1457).

Riddaren Nils Sture, en god krigsman, fast icke mycket rik, drack sitt bröllopp på Stockholms slott med Birgitta Carlsdotter. Hon war den mördade riddaren Thord Bondes syster. Konungen hade bjudit Rikets Råd och de förnämligaste män i landet till bröllopet, der allting på det ståteligaste tillgick. Ärchebiskopen satt på Konungens högra sida, hans faderbroder Nils, en redan till åren kommen illslug fjöröfware, som dock war Rikets Drots, på den wenstra, och Drotsets son, Erik Nilsson, tjenade såsom Riksmarsk wid gästabudet, att föreskära allt det kött, som åts wid bordet. Alla

gäster undfägnades på det hederligaste, mjöd och win drucks ur både guld- och silfwerskar. En af Carls fiender rådde då dertill att swika honom under gästabudsbullret; men Ärchebiskopen nekade alldeles, sägande, att det skulle allom oärligt synas, om en gäst så skulle bryta mot gästfrihetslagen, att swika Konungen på den samma tid, de åto med honom af samma fat och drucko ur samma bägare.

Många sade, — om detta och andra dylika Konung Carls gästabud och om hans hofmåns prakt och wällefnad, — föga hederligt wara för en Konung, att lefwa i sådant öfwerdåd och rikedom, medan folket led af örlig, pest och hungersnöd. I Westergötland skulle folket länge sedan hafwa ledsnat wid den giriga Konungens fogdar och gått till Konung Christian, om icke den ädla Riddaren Thord Bonde kommit och upplifwat den gamla kärleken till Drott och fäderneland. Nu war Thord död och folket utan förswarare, till gods och lif i ständig fara. Herrarne och de andeliga tyckte sig och hafwa lidit intrång i sina rättigheter, och kan hända låg ännu hos många elden i askan qwar af mißtankan för delaktighet i Engelbrechts mord. Det war allt förbereddt för Konungens fiender, att nu ställa sitt onda uppsåt i werket.

I tre dagar warade gästabudet, och på den fjerde gingo Herrarne in i Sanct Gertruds gillestuga till rådplägning. Der talades först om Magnus Greens förräderi, och huruledes höfwidsmannen på Öland, Erik Eriksson, Konungens måg, oaktadt stora mandomsrön och ärofullt motstånd, måste till honom och de Danska uppgifwa Borkholm, då Konungen ingen undsättning mågtat sända. Nu rådde alla till sjömagtens utrustande att återwinna denna ort. Tidender hade ock inlupit, att fienden infallit i Småland och Westergötland; hela landet war härjadt, och Westerwik uppbrändt. Dit skulle Konungen skynda till att wärna folket och landet. Der yppade ock Ärchebiskopen en träta med Carl, angående några skepp, dem han i ofriden förlorat; dem dömde Rådet Konungen att betala; men han war penningegirig och gjorde det icke genast. Rådet och bröllopsgästerna skiljdes åt, hwar hem till sitt; men Konungen skyndade med sina män ned till Småland, gifwan-

de Ärchebiſkop Jöns ſitt bref och fullmagt att mellertid ſamla krigshär i Upplanden och tilliggande bygder. Sådan lägligthet till hämd hade den oroliga och hårda mannen länge wäntat på. Nu såg man honom i hans rätta ſinne, då han med ſina preſter och domherrar tågade högtidligen upp i domkyrkan, lade der utaf ſin biſkopsſkrud och ſtaf inför Sanct Eriks ſkrin och iklädde ſig i ſtället full härbonad och med ſwärd i hand ſwor, wid helgedomarna, att icke nedlägga det förr, än Carl war ſatt från konungadömet, och bättre rätt wore i landet. Så gick han i fulla wapen ut, af ſin lifwakt omgifwen, och lät på kyrkodörren uppſlå ſitt öppna fejdebref, deri han undſade Konung Carl Knutsſon tro- och huldhet. På konungshuſet i Uppſala, och hwarhelſt han kunde något öfwerkomma utaf Konungens egodelar och lösören, tog han det bort, ſägande ſig hafwa, enligt Rådets dombref, ſin fordran af Konungen ogulden. En af Konungens fogdar talade häremot: honom lät han gripa och ſätta på ſin gård Saleſta i fängelſe. Genom preſterſkapet kungjorde han öfwer allt det råd, han fattat, att ſtöta den ogudaktiga, hårda och orättwiſa Konungen från wäldet och inkalla Konung Chriſtian, ſå att en gång frid och ſäkerhet kunde bliſwa i landet. Swartſjö ſlott, der Konungen hade ſina bäſta lösören, plundrade han och förſtörde fäſtningswerken; drog ſedan ned till Enköping, der Konungens gård Haga likaledes ſköflades, och hans folk ſtor miſshandel undergingo. Ändtligen ſtadnade han i Weſterås, dit han ſtämt folket i Fjerdhundra, Weſtmanland och Dalarna ſig till mötes. När Carl fick deſſa tidender, wände han ſkyndſammeligen tillbaka uppåt landet med ſina män och hoffolk ſamt ſå mycket ſtads- och landtfolk, honom följa wille, och tänkte oförwarande komma öfwer Upprorshären i Weſterås, der han ſport Ärchebiſkopen hafwa ſitt läger. I Nyköping tog han Erik Axelsſon fången för miſstankar ſkull. I Strängnäs wille han låta ſitt folk hwila; men midt i natten bådades honom, att fienden war når och kommen till Elgſund, icke långt från Fogdö kloſter. Genaſt drog han ut af ſtaden, ſände ſina män ut på iſen att ſöka ſin fiende kring ſjön; men de kommo igen och bådade honom, att ingen fara å färde war.

Det war wid Distingstid, och, alldenstund natten war mycket kall, lät Konungen folket wärma sig samt gifwa dem warm mat och dricka, hwarefter de kort efter midnatt gingo till hwila. Somliga säga, att det war i Wärfruberga-kloster, konungsfolket fick denna hwila, men andra att det war i Strängnäs. Men den oroliga Jöns Bengtsson war waken, och tidigt om ottan föll han öfwer de sofwande. Ur wärman och sömnen wille folket nödigt upp, och sent gick för Konungen att fylka sin krigsmagt ute på isen. Der wann Ärchebiskopen seger och gjorde ett stort nederlag, så att Konungen med en enda småsiwen, ridande på usel bonde-häst, kom på flykten. Inridande uti Stockholm, trött och blodig, samlade han stadens borgare omkring sig i Sanct Gertruds gilleſtuga, och de lofwade honom alla trohet och bistånd med lif och blod. Men, når fienden kom på malmen, och han gjorde ett utfall med dem, togo de genast flykten. Carl ropade på dem, så att han wardt hes deraf, men förgäfwes; han såg då, att hans lycka war mot honom wänd, och heldre, än att falla i sin owäns händer, lät han föra sina mesta skatter på ett fartyg, insatte det öfriga, lönligen för alla, i Gråmunkarnes kloster, seglande så bort ifrån sitt fädernesland, och fick af sin wän, Konung Kaſimir i Polen, godt bistånd och en säker fristad i Danzig. Det berättas, att en af Konungens fogdar, som följde honom ned till skeppet, frågat honom, om han icke glömt någonting: «Ingenting hafwer jag glömt,» sade Konungen, «om «icke, att jag länge sedan bordt låta dig hänga och dina likar, «så hade jag icke nu warit i denna nöd eller behöft fly från «mitt fädernesland.» —

29. Huruledes Jöns Bengtsson mot Swenska Folkets wilja inkallar Konung Christian I (1457).

Borgerskapet i Stockholm bestod ännu till stor del af utländska män, och Ärchebiskop Jöns fick lätteligen staden in, uppsteg i Burspråket och talade till folket om Konung Carls penningegirighet och sjelfrådiga förfarande, lofwade att

wärna landet, och, emedan han wäl wiſte, att föreningen med Danemark war Swenſka Folket högeligen emot, utlofwade han, att aldrig Danſker Konung ſkulle komma i landet. Det behagade alla wäl, och, ändock något ſällſamt förekom, att en preſt ſkulle ſtå konungadömet före, gingo de fleſta Jöns Bengtsſon till handa. En månad efter Konung Carls flykt fick Ärchebiſkopen Stockholms ſlott in af de män, ſom detſamma på Konungens wägnar innehade. För den ſtränga årstidens ſkull hade Carl lemnat der qwar twå ſina unga Jungfrudöttrar, dem Ärchebiſkopen genaſt ſatte på ett fartyg och lät i den hårda kölden föra dem till Preußiſka wallen, der de lemnades att båſt de kunde uppſöka ſin fader.

Alla de Herrar, dem Konung Carl biltoga gjort, för det de förrådt Sweriges land och ſlott i Danſkarnes händer, ſamlades ſnart i Stockholm omkring Jöns Bengtsſon, ſom kallade ſig Sweriges Furſte. — Sändemän och bref gingo lönligen mellan honom och Konung Chriſtian, och wardt ſå mellan dem beſlutet, att Konungen med allt ſitt hof ſkulle komma till Stockholm och med ſtor prakt och ſtåt intåga i ſtaden, der hans wänner ſkulle hafwa allt bereddt till hans kröning. En dag i Pingſtweckan lade en Danſk flotta in i Djurhamn på Wärmdön. Det war Konung Chriſtian, ſom war der om bord och dröjde qwar derſtädes, medan Ärchebiſkopen och hans wänner lagade allt i ordning inne uti ſtaden till hans högtidliga emottagande. Han höll mellertid folket i den tron, att de Danſke aldrig ſkulle komma in i ſtaden, tilldeß en dag man ſåg ett högtidligt intåg från malmen af ſjungande Gråmunkar och Nunnor, hwarefter Konungen följde med hela ſitt blänkande hof och omgifwen af ſin lifwakt. Ärchebiſkopen tog honom wördſammeligen emot i ſtadsporten, öfwerlemnande honom ſlottet och ſtaden. Gåfwor och löften ſparades icke, och Midſommarsdagen utropades Chriſtian I för Konung ſamt hyllades derefter wid Mora Stenar. I åtta dagar undfägnades folket i Stockholm med gåſtabud, riddareſlag och lekar. Men de årliga, Swenſkt ſinnade, wäntade ſig föga godt af denna härlighet. Så ſäges i chrönikan:

Somliga logo, och somliga fällde tårar;
Somliga woro glada, somm'a gråto så swåra.

Från den dagen styrde Riksfursten Jöns Bengtsson till det mesta landet, och de andeligas magt och rikedom öktes öfwer all mått. Guldutdelare war de gamla Konungars ärenamn, och folket har i alla tider ansett girig Drott med förakt. Deraf kom i synnerhet de Swenskas hat mot Danska Konungarne, och Christian förspillde all sin höghets anseende med den girighet, han wisade, då han alltför girigt efterspanade, hwar Carl Knutssons skatter blifwit undangömda. I slottets källrar och murar samt i sjöstranden grof han efter gods. Men aldramest blef han till spott, när han slog sönder en af koppatkulorna, hwilka lågo såsom prydnad på pelarne wid slottsporten, förmenandes, att penningar i desamma blifwit inlagda, och slutligen sände efter en trollqwinna ifrån Danemark, som med flögrönn och slagruta skulle uppsöka jordagods. Då sades om Konungen, att han war en bottenlös penningesäck, som sökte gods i både luften, jord och watten. Bättre lyckades att få reda på den skatt, Carl anförtrott munkarne i Gråbrödraklostret, och den de åt Konung Christian förrådde.

30. Om Konung Christians sjuåriga regemente, Ärchebiskopens fängslande, och Biskop Kettil Wases uppror.

Härefter framflöto fem år utan särdeles oroligheter i landet, fastän de redligaste Swenskar sågo sig mycket åsidosatta för Danskarne samt några fäderneslandets förrådare, och folket föga annat war än deßa Herrars och de andeligas lastdragare. På sistone förehades dock emot några Carl Knutssons trogna wänner ett nidingsdåd, det Ärchebiskopen troddes hafwa å bane bragt, och hwilket utförd es sålunda, att på sjette året efter Konung Carls flykt ett rykte utspriddes i Distingens marknad, huruſom Carl sändt bref till sin trogna man Örjan Carlsson och några andra sina tillgifna och slägtingar, det

han ämnade komma med en stor krigsmagt af Tyskar och Polackar nästa wår till Stockholm och straffa Swenskarne för deras trolöshet. Då befallte Christian gripa Örjan Carlsson och de andra namngifna, såsom Konung Carls medhållare, lät lägga dem på pinbänk och jämmerligen martera dem på ett kringwridet hjul, derå de hängdes i en ring med tyngder i fötterna, hwarwid deras jämmerrop wida hördes; men de kunde dock ingenting uppenbara, emedan de woro oskyldiga. Den man, som först hade kringspridt rykket i markwaden, war en resande krämare wid namn Peder Hättelös, och säges han hafwa yppat någon tid efter denna händelse, att allt sammans skett på Ärchebiskop Jöns Bengtssons anstiftan. Då öppnades de Swenskes ögon, att de sågo, hurudan tyrann Ärchebiskopen war, och mångas sinnen wändes då från honom och Konung Christian.

Ärchebiskopen satt en dag efter denna bragd på Stäke slott, det hans företrädare, Nils Ragwaldsson, låtit uppbygga, och Jöns Bengtsson fått med biskopsstolen, hwaraf det ock kallades Biskops-Stäke. Då kom bud från Christian, som wid denna tiden hade med sin flotta gått till Finnland att kriga mot Ryssen och tyckte sig nu som bäst sitta säker nog wid konungadömet, att efter eget behag kunna pålägga folket nya skatter. Herr Jöns tillsades att genast och utan skonsmål indrifwa den nya skatt, Konungen före sin afresa utskrifwit. Men Uppswearne, Dalfolket och Westmännerna nekade på stämmorna alldeles att utgöra den olagliga skatten. Det kan wäl hända, att Biskopen tyckte detta wara ett tillfälle att åter komma i gunst hos folket och af sådan orsak efterskänkte gården; men Konungen, när han det weta fick, sade, att Jöns Bengtsson war wållande till folkets ohörsamhet, och många sökte jemwäl intala honom, att den, som kunnat en gång swika sin lagkrönta inhemska Konung, wäl ock wore i stånd att andra gången blifwa drottswikare. Då wände Christian tillbaka till Stockholm, lät skälla Ärchebiskopen inför sitt Danska råd och dömde honom till fängelse såsom förrädare.

Det war icke så mycket för tårlek skull till Ärchebiskopen,

som fast mer af hat till Danskarne och derföre, att folket tyckte sin ära dermed kränkt, att Sweriges Ärchebiskop skulle fängen föras till Danemark, som både prester och bönder grepo till wapen, men främst bland alla Ärchebiskopens systerson, Biskop Kettil Wase uti Linköping. Så snart han fick tidender om det wåld, Konung Christian föröfwat mot Swenska Ärchebiskopen, lät han ringa i alla stadens klockor, gick sjelf med alla sina capitelmän upp i Domkyrkan, lade wid högaltaret ned sin biskopsstaf och meßeskrud, iklädande sig hjelm och harnesk, tog swärd i hand och swor, att icke förr nedlägga wapen, än han hämnats sådan wanwördnad mot Swenska kyrkans öfwerhufwud, hans frände, och honom ur fångenskap friat hade. Derefter tog han afsked af capitlet och sitt presterskap, talande till dem med tårar i ögonen om den nöd, som twang honom från meßa och altare ut i werldsbullret och wapengnyet, och slutade sitt farwäl till dem med deßa ord af Konung Davids Psaltare: «Efter nu de eländе förtryckte warda, och de fattige sucka, will jag upp, säger Herren». Biskopen red omkring till alla städer i Östergötland, och utrustade hwar stad ett antal krigsmän. Från landsbygden fick han ock mycket folk och drog med denna bondehär ur Östergötland upp åt landet genom Nerike och Westmanland. Dalkarlarne och Rekarnaboarne, alltid stridlystna, skyndade genast till hans banér. Utaf följande härader: Snäfringe i Westmanland, Fiäringa (Fjerdhundra) i Uppland, Oppunda och Sökia, som nu kallas Söknabo, i Södermanland, Yttre Törn (Södertörn) och Rodhin (Roslagen) förstärktes mest befrielsehären.

31. Slaget wid Qwicksund (1463) och Haraker (1464). Sten Stures begynnelse.

Likasom Dalkarlarne woro ock Rekarlarne (Rekarnaboarne) ett hårdt och stridbart folk, som hade swårast att lida de Danskas rofgirighet och förtryck samt nu gåfwo sig till Biskop Kettils banér. Konung Christian sände sina krigsskepp med mycket och wäl utrustadt folk till Qwicksund att på Rekarnastranden

hämnas för det bistånd, de gjorde hans fiender, samt att bringa dem till lydnad. Biskop Kettil war mycket försigtig och wille icke med den ringa hop, han egde når sig, gå osäker strid till mötes, utan uppsatte fridshatt på sin banérstång. Konungsfolket lemnade stillestånd; men, når dagen war ute, och hatten slogs neder, hade Kettil fått så mycket folk, det han fördelat i skogen på stranden, att han med säkerhet kunde angripa skeppen, som woro fästa wid land. Konungsfolket, som wille lösgöra skeppen, woro sysselsatta uppe i tackel och rå; men Dalkarlarne, som äro wane att skjuta fogel, sköto med sina pilar ned den ena sjömannen efter den andra. Landtfolket åter höllo skeppen fast, åntrade det ena efter det andra och wunno seger. Det war en underlig strid, säges i chrönikan:

Den, som stod å landet fast,
Han grep honom, som satt högst i mast;
Märsen kunde sin man icke hålla,
Derföre måtte han i skeppet nederfalla.

När Konungen fick tidender om sitt folks nederlag i Qwicksund, drog han tillbaka till Danemark att samla nya krafter till upprorets dämpande i Swerige. Med en stor och wäl utrustad här kom han upp i Smålanden och lägrade sig en tid wid Wimmerby, dit han stämt Småländningar och Westgötar sig till möte. Biskop Kettil hade hemförlofwat sitt krigsfolk och war i Linköping, når Konungen stod wid landamäret. Men han höll städse spejare ute, så att han alltid hade kunskap om Danskarnes förehafwande. Nu tycktes honom angeläget att weta Konungens styrka och hwad han kunde förnämligast hafwa i sinnet företaga. Thy utwalde han bland sina swenner en tilltagsen och förslagen man, som, klädd i bondekläder, begaf sig ned till Konung Christians läger. Bönderna woro stämda med sin krigsgärd till lägret denna tiden, och bland dem kom den förklädde lätteligen och utan att misstänkas in i lägret, der han begaf sig genast in i stekehuset

och bad kocken gifwa sig något att äta. Icke annat förmodande, än att det war en bonde, som fört dem krigsgården, gaf han honom både mat och dricka samt bad honom hjelpa sig med hwarjehanda förrättningar i köket. Der blef swennen så länge qwar, tilldeß han hade utforskat, hwad han tyckte sig behöfwa weta; men, just som han war rädwill; hurruledes han säkrast skulle komma tillbaka hem igen, bad köksmästaren honom gå i stallet och watna hans häst, emedan det led mot aftonen. Detta tyckes den utsände wara ett godt tillfälle att komma fort undan, och skyndade han sig i stallet, lade sadel på kockens häst och red det förtaste han kunde upp i Östergötland, tilldeß han fann Biskop Kettil och gjorde honom godt besked om förloppet af sin resa.

Biskop Kettil iklädde sig genast härbonad, utsände härpil och drog med sina Östgötar upp genom Nerike och Westmanland, der, allt som han framtågade, hans krigsfolk samlades, tilldeß han med en ansenlig här stadnade utanför Stockholms portar. På Käpplingeholmen och å Norra Malmen slögo de läger och byggde en Skärma emot Konungens skepp, som lågo på Strömmen. Konungsfolket gjorde från skeppen och ifrån staden ett hårdt anfall, men måste snart fly tillbaka för Dalkarlarnes pilar och Nerkarlarnes pål-yxor, och skedde den dagen på kungshären ett stort manfall, så att af de flyende de woro glada, som åter kommo in i staden. I Fastan derefter kom Konung Christian med mycken tyshet upp i Södermanland med sin här, hwilade i Grödinge prestgård en natt och trodde sig oförwarandes komma till Stockholm. Men Biskop Kettil hade noga bespejat hans framfärd, och det säges, att det war med flit, som belägringshären tog till flykten, så snart Konungen wisade sig. Stadsfolket plundrade det öfwergifna bondelägret, der mycken mat och dryck wat qwarlemnad. Konungen intog Stäke och Saleståborg och war mycket glad åt sin lycka. Sedan blef han stilla i Stockholm öfwer Påskadagen. Men, när han spordе, att Biskop Kettil med upprorshären dragit sig undan upp åt Dalarne, skyndade han sig dagen derefter att densamma förfölja, förmodande sig nu lätteligen kunna den tillintetgöra. Under hela

detta tåg ledo Danskarne mycket af den stränga kölden och djupa snön, och dogo många, emedan de woro ovana wid Nordens winter.

På detsamma rum, wid Haråkers kyrka, der friden stod mellan Carl Knutsson och Erik Puke för tjugofju år sedan, wänkade Biskop Ketil, med befrielsehären, sin öfwermodiga fiende. I Hålla-skog rådde stor werksamhet. De bråtar, eller förhuggningar, gjordes, bakom hwilka krigsmännen i all tysthet wänkade den ankommande Danska härren. Uti böndernas lador utmed stora landswägen hade och Biskop Ketil förlagt en del af sitt manskap, att, sedan Konungen tågat der förbi, falla honom i ryggen. När Christian med sin hela styrka ryckte här fram, lågo alla tysta, såsom i ett förstånd, och han förmodade sin fiende fjerran flydd, emedan intet ljud af menniska hördes. Så kom han in i Hålla-skog, då hastigt från bråtarna Dalkarlarnes pilar utbredde förskräckelse bland hans män. Der uppstod en hård strid, och många utaf konungsfolket stupade, tilldess höfwidsmännen hunno föra dem fram på den stora slätten wid Haråker, der nu kyrkan står, och der Konungen fylkade sitt folk till slag. Då framstörtade med ett raskt anfall ur skogen befrielsehären, af den tappre Biskop Ketil anförd.

Framför Dalkarlarnes slagordning red en ung krigsman, hwilken från denna dag blef dem kär såsom Engelbrecht. Såsom Engelbrecht war han ock modfull; men han war till gestalt högre och till utseende mer intagande samt förde sitt swärd med starkare arm. Hwar han framred, följde Danskarne hoptals; ty Dalkarlarne, muntrade af hans efterdöme, följde honom med raskhet och mandom. Det war den unga Sten Sture, Konung Carls systerson. Han war den sista af den gamla Folkunga-slägten och kan wäl i tapperhet, fosterlandskärlek och ädelt sinne jemföras med Carl den Unge, Folkungarnes ära. Hans fader, Gustaf Anundsson Sture, war död tjugo år före detta slag, och den unga sonen Sten war uppfostrad i Carl Knutssons hof. Det war förnämligast genom hans manliga framgående i denna strid, som Konung Christians slagordning blef bruten och efter-

ett stort manfall slagen på flykten. Det säges, att på det rum, der slaget stod, Harakers kyrka utaf det byte, segerwinnaren fick, blifwit uppbyggd, till minne af Swenskarnes härliga seger. Konungens gröna hatt hade med en dalpil blifwit genomskjuten, och tycktes honom det råd säkrast wara, att fly undan det bästa han kunde. I Westerås wågade han icke gå in i något hus, utan tog i hast litet mat på torget; men Biskop Kettil kom som en stormil efter, nedgjorde många och följde de flyende i hamn och hål allt intill Stockholms portar. En del af Konungens skepp hade lagt in i Skären wid Gryta i Uppland; men Socknepresten Herr Johan i Gryta samlade bönderna i bygden och slog konungsfolket på flykten samt tillfogade dem mycken skada. Deraf sades i chrönikan om Konung Christian:

Det mände honom illa förtryta,
Att han war slagen utaf Kättil och Gryta.

Derefter drog Konung Christian till Danemark, och Biskop Kettil styrde ensam för landet. Men ett rop utgick ibland folket, att de wille hafwa Konung Carl hem igen, emedan «Swerige war ett konungarike och icke ett prestagåll». Då måste Biskopen och Rådet göra folkets willja tillfylleſt, såsom i det följande förtäljes.

32. Konung Carl kallas andra gången till konungadömet, men förwisas till Finnland (1465), efter sex månaders regering.

Sändemän med bref från Biskop Kettil och Rådet afgingo till Konung Carl, att han skulle återwända till riket, efter det hans fiender nu woro lyckligen ur landet fördrifna. Hederligen utrustad af staden Danzig och Polska Konungen med många och wäl bemannade skepp, kom han wid Larsmesstetid till Stockholm och landsteg å Södermalm. Der emottog honom Biskop Kettil och de fleſta Rikets Herrar samt med en stor hop af menighet, tillsägande honom tro och huldhet.

Följande dagen mottogo honom borgarne i staden med stor fröjd och glädje. Många gamla vänner tryckte då hans hand, tyckandes sig upplefwa åter fordna dagars lycka. Bland deßa woro Nils och Sten Sture, hans trognaste stöd. Men många woro ock de förrådare i staden, som, i förlitande derpå, att Konung Carl skulle aldrig mer återkomma till riket, hade swikit hans förtroende och fruktade att träda honom under ögonen. Bland deßa war den munken, som förrådt den honom förtrodda skatten i Konung Christians händer, och en myntmästare, som af Carl emottagit en stor penningesumma, hwilka båda dogo samma dag af förskräckelse eller, såsom många trodde, utaf intaget förgift.

På Stockholmshus lågo de förnämligaste utaf Konung Christians män, af Carls krigsfolk och stadens borgare, hårdt belägrade. Biskop Kettil wäntade, att för deßa storättade och rika fångar få sådan lösen, som kunde krigskostnaden någorlunda ersätta, och förmodade, att äfwen andra goda willkor för fäderneslandet skulle af Konung Christian för deras frihet bewilljas. Men en tid, då Biskop Kettil war bortfaren, började de belägrade på slottet handla med Konung Carl om dagtingan och lade så skickligen sina fagra ord och löften, att Konungen nu, såsom ofta tillförne, lät sig af Danskarne bedraga och tillstadde dem fri hemfärd till Danemark. När Biskop Kettil detta spordе, blef han högeligen wred och förebrådde Carl i mycket hårda ordalag, sägandes, att fångarne woro hans och fäderneslandets, men ingalunda Konungens. Denna träta slutades så, att Kettil afföll ifrån Konungen, såsom den der icke hade klokhet nog att föreslå ett konungadöme, sände bref till Konung Christian, att han skulle gifwa Ärchebiskopen lös och förlika sig med honom, så wille de hålla honom riket till handa. Detta bejakade Christian med mycken glädje, och, emedan han wißte, att Ärchebiskopens hat till Carl Knutsson war outsläckligt, sände han honom genast hem till Swerige igen, wäl wetande, att han wärre gäfwa aldrig kunde gifwa sin medtäflare till riket. Biskoparne samlade krigshär emot Konungen, och, emedan denne låtit Stockholms slott falla i den falska Thure Thuressons händer, sig

han sig ingen annan räddning, än att foga de willkor, hans enemänner wille honom gifwa. Andra gången måste han då, men mera fattig och öfwergifwen än förut, lemna sitt fädernesland och erhöll endast Nåseborg i Finnland till ett knappt underhåll. Underligt hade Konungens lycka sig nu wändt: förödmjukad, fattig och eländ, återwände han till Finnland, det han rik och mägtig fordom lemnat.

33. Om tillståndet i landet under Biskoparnes regementstid. Kettil Wases död (1466).

Mycket ondt kom hem, när Ärchebiskop Jöns Bengtsson wid Mårtensmesstetid, samma år som slaget stod wid Haraker, kom hem i landet. Biskop Kettil Wase hade wäl namn af Rikesföreståndare; men det war Ärchebiskopen, som rådde, och mest till det ondt war. Oenighet war i Rådet och likaså ibland folket. Pesttill började den samma höst en gruflig pestilentia i landet, som inom twänne år bortryckte sextusende menniskor i Stockholm. Biskop Kettil satt denna tid såsom regerande Herre på Stockholms slott, der han utaf samma pestilentia dog, Söndagen efter Larsmesstedagen, på det andra året af sitt regemente, och blef i Linköping begrafwen. Wid samma tid uppbrann Skeninge stad med kyrkor, kloster och konungshuset, hwarefter han aldrig sedan kommit till fordom wälmagt och anseende.

En Riddare, som kallades fattig, emedan han hwarken hade lifwakt eller krigsfolk i sitt hof, satt i stillhet på sin gård Penningeby: det war den ädle Nils Sture, som i Konung Carls hof druckit sitt bröllopp med Thord Bondes syster och från den tiden blef Konungens trogne man. Ärchebiskopen tyckte sig wäl för ingen behöfwa rådas i landet; men Nils Sture rann honom ofta i hugen, och en underlig fruktan, hwar gång hans namn nämdes, gaf honom ingen frid natt eller dag. «Han är fattig och magtlös», sade han, — «men liten tufwa stjälper oek ett laes, han måste rödjas ur wägen.» Med stor falskhet sände han Herr Nils en kärlig helsning och bjöd honom till gäst. Men Sturen för-

stod, att han wille swika honom, och, efter som han såg sig ingen säkerhet hafwa i landet, for han i all tysthet öfwer hafwet till sin wän Erik Axelsson Tott, på Wiborgs slott i Finnland. En natt omringade femtio bewäpnade män Penningeby. Det war Archebiskopens utsände, som skulle gripa eller mörda Herr Nils Sture; men han war borta och i säkerhet. Mellertid gingo bref och sändemän emellan Carls wänner och Stockholms borgerskap, och på ett riksmöte, wid Kyndelsmeßan följande året, wisade det sig, att Biskopens wänner förminskats, mest deraf, att Erik Axelsson, som den tiden hade Finnland och Nyköpings slott, blef till Riksföreståndare tagen.

34. Om Iwar Axelssons bröllopp. Konung Carls wänner winna seger wid Kolbeck och Grönneborg.

På Nyköpings slott hade Erik Axelsson tillredt ett stort gästabud, dit alla Konung Carls wänner samlades att dricka Iwar Axelssons bröllopp med den sköna och fromma Magdalena, Konung Carls jungfru-dotter. Iwar Axelsson war Herr Erik Axelssons broder och på den tiden den rikaste man i landet, ty han hade hela Gottland och många andra orter i förläning. Deßa rika bröder hade af Konung Christian blifwit några förläningar beröfwade, hwarföre de ock nu blefwo med Konung Carls wänner förbundna. Nils Sture, med ett lysande följe, hemtade bruden från Wadstena och förde henne med all höfwiskhet till bröllopphuset. Likasom wid Nils Stures bröllopp i Stockholm, Konung Carls fiender ingingo förbund till hans förderf, så ingingo hans wänner nu wid Iwar Axelssons bröllopp förbund till hans återinsättande i konungadömet.

Det förtäljes, att Archebiskopen war med på bröllopet och njöt grud och gästfrihet, så länge bröllopsglädjen warade; men derifrån drog Herr Nils Sture upp till Gafwelhus, som sedan kallades Geflehus, och andra Jöns Bengtssons slott i Nordlanden, plundrade hans lösören, tog waren och rustningar till sitt folk och drog så med sina hofmän

såsom en rik riddersman upp i Dalarna, der han höll stämmor med folket om Ärchebiskopens förräderi mot fäderneslandet, och lyckades denna färd så, att han med en stor krigshär ur Dalarna drog ned i Westmanland mot Ärchebiskopens frände, Erik Nilsson (Oxenstjerna), höfwidsman på Westerås slott, och som anförde en här af Nerkingar till Ärchebiskopens undsättning. Wid Kolbeck möttes härarne. Men Nils Sture ref bron och kastade upp wallar och skanswerk wid åkanten. Sammalunda Erik Nilsson på andra sidan. Så lågo de twänne dagar, skjutande pilar på hwarandra och tillfogande hwarandra den skada, de förmådde, tilldeß Riksföreståndaren kom och medlade mellan dem, så att Nils Sture fick Westerås slott, men Herr Erik Nilsson drog tillbaka till Örebro.

Wisligen hade Ärchebiskop Jöns deruti handlat, att han hemligt hållit för folket det förbund, han med Danska Konungen ingått hade, att öppna honom riket; men, när han nu lemnade Stockholms slott uti Herr Iwar Greens händer, föreskrifwande det willkor, att «han skulle hålla det Konung Christian samt hans Drottning och arfwingar till handa», sågo alla, att han war en förrädare. Det tilldrog sig en dag, då Ärchebiskopen satt uppe uti Stadskyrkan med sina capitelmän, kringhwärfdes kyrkan af en myckenhet bewäpnade, både af bönder och borgare. Ärchebiskopen förskräcktes högeligen, når han hörde såsom med en mun alla ropa derute, att han skulle komma till dem ut och antwarda dem slottet, eller skulle de sjelfwa draga honom derut och dräpa honom. Herr Jöns tog då det råd, honom tycktes bäst wara, att följa folkhopen till slottet och lemna det uti Erik Axelssons händer. Icke långt derefter drog han sig unvan, hatad och föraktad, till Borkholm på Öland, der han dog wid midwinterstiden, men blef några år derefter i sina fäders graf i Uppsala Domkyrkas högchor begrafwen.

En mägtigare fiende uppstod wid denna tid mot Nils Sture. Det war Biskop Kettils broder, Erik Carlsson Wase till Djurshölm, en rik och äregirig man, som tyckte sig lika så wäl skickad som någon annan att styra ett konungadöme. Med sina talrika hofmän drog han omkring i Hel-

ſingland, och, ehwar han kunde finna Nils Sture's folk, tillfogade han dem mycken ſkada ſamt wann några ſmå drabbningar, ſå att Sturarne måſte draga ſig undan upp i Dalarne och till Kopparberget, till att öka ſin magt. Erik Carlsſon hade en här ſamlad i Fjerhundraland och ſtod wid Enköping i Trögden gent emot Gröneborg, der Erik Axelsſon och Sturarne med Dalahären och de raſka drångarne ifrån Kopparbergslagen, dem Erik Carlsſon kallade kolaredrångar, funno honom och höllo der med honom en hård ſtrid på den ort, ſom då kallades Nyſaſkog, troligen på Wallbyſtranden. Der blef han öfwerwunnen och kom på flykten undan till ſina gårdar. Han war ända till ſitt ſlut en orolig wåldsman, föga bättre än de fordna ſtigmän och ſkogshöfdingar, for omkring med ſina hofmän och wåldgåſtade både preſter och bönder, tilldeß han ſlutligen af Sockenpreſten Sigfrid i Öfwer-Sela preſtgård, tjugotre år efter det ſlag, wi här omtalat, femte Söndagen i Faſtan blef ihjälſlagen. Wål förſwarade ſig Herr Erik och hans hofmän tappert; men Sigfrid fick biſtånd af Biſkopens tjenare från Tynnelsö, ſom kommit till kyrkan, och wann ſeger.

Efter ſlaget wid Gröneborg hade Carls fiender Danſkarne ingen magt att längre ſtånga honom från riket, ty landet ſuckade efter inhemſk Konung.

Såſom ett minne af den rika Iwar Axelsſon, huruledes han blef Konung Carls måg och undſade Chriſtian tjenſt och lydnad, har ſå wäl i Swerige ſom i Danemark allt intill wår tid följande wiſa blifwit ſjungen bland folket:

Det war Herr Iwar Axelsſon, Han ſitter på Gottlands ſkär,
Han ſäger: «Jag will till Swerige fara Och hemta mig hjertans kär». —
(Herr Iwar han bryter den ſtarka bölja för Gottland.)

Herr Iwar han ſeglar till Stockholms by, Carl Knutsſons dotter att gäſta;
Det ſåga alla, ſom det hör eller ſpör: «Det blifwer icke till hans bäſta». —
(Herr Iwar han bryter den ſtarka bölja för Gottland.)

De winda deras silkesegel Allt upp i förgyllande rå,
Så segla de sig till Sweriges strår, Wål mindre än weckor twå.
(Herr Iwar etc.)

Kasta de deras ankar på sand, Och gånga de sig i land,
Det aktade Sweriges Råd uppå, De togo Herr Iwar om hand.

Och midt uti den borgagård Der axlade han sitt skinn,
Så gångar han på Stockholmshus, För Sweriges Höfding in.

Det war Herr Iwar Axelsson, Han inför dörren går,
Och det war Konung Carl Knutsson, Han upp för honom står.

«Hel, sitter I, Herre, Carl Knutsson, En höfding öfwer Sweriges rike!
«Och will I gifwa mig Eder dotter, Om jag kunde wara hennes like?» —

«Och, skall jag Eder min dotter gifwa, Som för Edert hå skall råda,
«Då skall I drifwa Konung Christian ut Och Biskoparna båda.» —

Det swarade Jungfru Magdalena, Hon swarade så brådt:
«Willjen I drifwa Konung Christian af land, Jag sofwer hos Eder i natt.»

Det war Herr Iwar Axelsson, Han låter de brefwen skrifwa;
Sänder han dem till Danemark, Konung Christian dem att gifwa.

Och hort så red det sändebud, Det bref att Konungen bringa.
På klostergården i Malmö-by, Der månd' han honom finna.

Och in kom der det sändebud, Han ställdes för bredan bord;
Han hade så snäll en tunga, Och kunde wäl foga sina ord:

«Hel, sitter I, Konung Christian, En Herre gild och gåf!
«Helsar Eder Herr Iwar Axelsson, Här hafwen i hans bref.» —

Mälte det Konung Christian, När han de brefwen såg:
«Aldrig jag hade det någon tid trott, Herr Iwar skulle skicka sig så!» —

«Och både slott och fäste Jag hafwer honom fått i händer;
«Men aldrig kom i mitt sinne, Han skulle så snart omwända!»

«Lefwer jag Konung denna winter Och än en kortare tid,
«Den sjelfgjorde Konung och hans mågar Skola tigga mig om frid.»

Och det war Konung Herr Christian, Han kastar det silf på bord:
«Det ger jag dig, trogna Herr Jörgen, Som aldrig bröt dina ord!» —

Konung Christian kallar på liten smådräng: «I skugg följ detta bud:
«Du låt honom spisa som sig bör; kom icke hans Herre ihug!»

«I tjenen honom som sig bör, Och icke med annat än godt;
«Hans Herre skall ock betala det lag, Som gjorde oß detta till spott.»

«I följer detta bud till skräddarestuga, Och låter honom klä der skära!
«Sjelf skall betala den skräddare-lön Iwar Axelsson, hans Herra.» —

«I hafwen tack, Konung Christian! I är en Herre så god och gill,
«När jag kommer ut af detta landet, Eder gåfwa jag prisa will.»
(Herr Iwar han bryter den starka bölja för Gottland.)

24. Konung Carl Knutsson hemkallas (1467) tredje gången till konungadömet och blifwer derwid intill sin död (1470).

En ringa förlåning war wißerligen Raseborg och Korsholm uti Finnland emot twå konungariken, som Carl en gång styrt hade; och en tid war han så fattig, att han icke kunde betala femtio mark. Men han war stilla och undergifwen Guds Försyn och skref till sina wänner, att han icke önskade sig tillbaka det oroliga konungadömet. Dock följde han med glädje de sändemän, som ifrån Rådet i Swerige kallade honom tredje resan till riket. Mycken glädje war bland Carls frånder och wänner, når han intågade i Stockholm, och Erik Axelsson öppnade honom Stockholms slott. Mest gladde sig Sturarne och folket, att infödd Swenster Konung åter war i landet. Men sannt är det i chrönikan sages:

Ingen örtagård är så fager,
Att ju han både Liljor och Neßlor drager.

Så war icke heller i Swea rike allt frid och enighet; afund och herrsklystnad söndrade mångas sinne från rätt kärlek till fäderneslandet. Carl och hans wänner hade ännu mången strid okämpad. Huruledes utaf sådana strider, dem afunden emot Konungen uppwäckte, några orter i Swerige namnkunniga blifwit, derom skall nu förtäljas.

På en höjd, af Helge-å kringfluten, kallad Blacke-kulle, i den ort, som heter Åsum i Skåne, synas lemningar af starka murar efter en gammal borg. Det är Lillö, de fordom mägtiga Tottarnes stamslott. Iwar Axelsson, Konung Carls måg, egde borgen; derföre blef den genast af Danskarne under den falska Thure Thuressons belägrad. Men Herr Iwars folk förswarade sig så nära ett helt år, tilldeß förlikning skedde.

Westergötland war mest plågadt af de Danskas infall och rofgirighet. Folket hatade Danskarne; men på slotten sutto deras mägtiga förswarare. Axewall war det säkraste tillhåll

för landsplågare, och Konung Carl utsände krigsfolk till att intaga det; men Konung Christian kom hastigt med stark undsättning, och slottet kunde ej tagas. Det Danska krigsfolket utplundrade alldeles hela bygden, så att folket war i förtwiflan öfwer ständig ofrid och wåldsgerningar, dem ingen hämnades. Året efter Carl Knutssons återkomst förråddes Axewall i Danskarnes händer, och följande året skedde ett anfall på landet med stor förödelse; men wid Pedersmeßotid utsände en årlig frisinnad man, benämd Otte Thorbjörnsson, budkaste och samlade allmogen till ett befrielsetåg mot Axewall. En oräknelig hop af folk hwimlade kring slottet, så att besättningen icke wågade sig utom murarna. Bränsle uppstaplades rundt omkring och itändes, och en sägen är, att, når Axewalla slott förstördes, brändes alla Danskarne inne. Bönderna nedbröto då till jorden murarne af detta gamla Danska röfwarenäste, och har allt sedan löfskog wuxit öfwer deß lemningar, som finnas på en liten holme uti den lilla insjön, och en owanligt stor En står nu midt uti den gamla borgen. Folket brukade att gifwa gård eller by, der någon utmärkt man warit född eller bott, deß namn, och det kan wål hända, att Thorbjörnstorp, icke långt från denna ort, är uttaf folkwännen Otte Thorbjörnsson ett minne.

En tid war Konung Carl nedfaren till Wadstena med några af sina rådsherrar, då plötsligen klostergården omhwärfdes af krigsfolk. Det war Erik Carlsson Wase, som nyss hade swurit Konungen trohet och utaf honom fått dyrbara gåfwor och förlåningar, men nu tänkte öfwerraska honom och förråda hans lif. Carl hade dock blifwit warnad och kom undan med de flesta rådsherrarne, och blott en tillika med Magdalena, Iwar Axelssons husfru, kom i förrädarens händer. Konungen, ledsen wid försåt och falskhet, utsände då härbud och bref öfwer allt Sweriges land, bjudandes hwar redlig Swensk man att med en månads kost, wapen och härbonad komma sig till hjelp mot hans och landets fiender: «så framt», sade han, «icke I samt med edra barn willjen wara Danske-manna trälar till ewig tid.»

Bo Dyre, den ädle Riddaren Thörd Bondes broder, war höfwidsman för konungshären. Erik Carlsson hade då folk från Fjerdhundra och Uppland och wäntade i Upsala, der härarne mötas. Bo Dyre lät bedraga sig med ett stillestånd och släppte en stor del af sitt folk hem, förmodligen att förse sig med lifsmedel; men Herr Erik war icke en man, som åktade ord och skrift, utan föll Bo Dyre i ryggen wid Flötsund, tog många uträf hans män till fånga och bref honom på flykten.

På sin borg Skipsholm satt den unga Riddaren Sten Sture, när dessa tidender spordes. Då uppbådade han Södermän och Nerkarlar samt drog tillika med Herr Nils Sture mot Erik Carlsson; men några förrädare hade insmugit sig ibland folket och förledt dem till affall från Konung Carl, så att Sturarne måste med de få, som förblefwo trogna, fly upp i Dalarna, der de wisste att tröhet och mod war att finna. Men Erik Carlsson skyndade sig upp i landet, der han wid Knutby kyrka höll ett slag mot Konungens folk, som samlat sig från Uppland, Roslagen och Helsingeland, och wann seger. Deraf blef han så öfwermodig, att han skref uti bref hem till sin hustru: «om Du icke i år, så skall Du ett åre båra Sweriges krona». Men det gick Herr Erik emot hans förmodan till slut, och en warning mot förmätig segersång är de gamlas ordspråk: «Ingen skall sig till högmod uppwäcka, Ingen han sprungit öfwer alla bäckar.» Ett minne af striden wid Knutby i Uppland, der Swenskarne förswarat sig mannerligen, ändock de blefwo öfwermannade, är en sänkning på en äng icke långt ifrån kyrkan, der landtfolket säger, att femhundrade Danskar blifwit begrafna.

Till Dalarna, att möta Sturarne, stöd Herr Eriks hug, och tänkte han der winna den sista segern. Så drog han upp med en mägta stor krigshär, tilldess han kom till Hedemora. Derom sägas i ordbruket:

Hedemora är en liten stader;
Der war Erik mycket glader.

Der öfwersåg han sina fylkingar och frågade bergsmännen, som stodo deromkring, om de sett någon draga med större magt upp i Dalarna. Swarade då en gammal man: «Du får wäl se det, när du drager neder.» —

När de hunnit närmare Fahlun, och deras ankomst i Dalarna blef kunnig, ringdes i alla klockor, och folk lupo till Herr Stens här från alla orter. I Herr Eriks åsyn upprestes Dala-banér, och der omkring ställde sig sådana krigsmän, af hwilka det tycktes blifwa ett swårt arbete att taga detsamma. Wid denna synen föll Herr Eriks mod mycket; dock började han manneligen striden och skulle hafwa warit en berömmelig man, om han icke stridt mot sitt fädernesland. Men Dalkarlarne woro denna tiden wäl öfwade i alla idrotter. Få woro de krigsmän, som kunde skjuta en pil, kasta ett spjut eller swänga en pål-yxa så som de, och dertill woro de segerwana. De skjöto med både bågar och byssor, ty krut hade den tiden kommit i bruk; men, om kulor eller hagel då funnos, är owißt, utan nyttjades mest små stenar i stället. Oförfärad red Sten Sture fram i striden, och Dalkarlarna följde honom med stor mandom i pilregnet och swärdsstämman. Likaledes weko fienderna tillrygga, hwar Herr Nils framred. Westmännerna och Nerkingarne, som stridde under Erik Wases banér, började snart att rygga. Twå gånger ropade deras höfwidsman dem tillbaka och förnyade striden; men Sturarne wunno walplatsen och fingo der stort byte af pansar, hästar och slådar; ty det war wid midwintern, eller näst före Distingstiden, som slaget stod, och Uppswearne hade tagit en hop toma slådar med sig, att hemta det rika rof, de wäntade göra i den rika Bergslagen. Ännu tyckte wäl Erik Carlsson, att han hade magt nog att göra motstånd, och fylkade åter sin under flykten spridda slagordning wid Opbåga färja i Fellingsbro. Men Fellingsbrofolket woro allt sedan Engelbrechts tid fäderneslandet trogna och hatade det Danska oket samt gjorde städse ett med Dalkarlarne, hwarföre de ock bära med dem ännu i dag en lika drägt, och det är en sägen bland dem, att Engelbrecht gaf dem att bära den swarta och röda trojan såsom hederstecken, att de

wågat lif och blod för fäderneslandets frihet. Der blef Erik Carlsson så slagen på flykten med hela sin här, att han red sexton mils wåg, inan han wågade stadna wid Juleta kloster. Men alla sinnen i bygden woro så uppretade mot Danskarne, att, når hans mån wille undangömma sig i stugorna för sina förföljare och söka någon hwila, blefwo de af qwinnfolken utdrifna, slagna med spinnrockorna, och en utaf hans hofmån, som het Gödka Warg, blef utaf en rask tjenstepiga tillfångatagen och lemnad i den förföljande Dalahärens händer; som blef mycket omtaladt.

Hem kom Herr Erik till sin gård Hof i Östergötland, ett gammalt Östgöta-Jarlarnes säte; men ingen krona hade han wunnit åt sin husfru, såsom han henne lofwat hade efter slaget wid Knutby, utan måste han sjelf gå biltog till Danemark. Råfwelsta i Fjerdhundra land, der Carl Knutsson lät tillfångataga det gamla Riksdrotset, Erik Carlssons fader fader, war denna ätts stamgods; derföre följde städse Fjerdhundrarne honom i alla deßa strider. Men Dalkarlarne följde Sturarne trognaft; Herr Nils Sture satt nu på Penningeby, årad, rik och mägtig. Der uppwexte hans son, den ädle Swante Sture, som sedan blef Swenska folkets wärn mot deß förtryckare. På Skipsholm bodde den unga Herr Sten Sture, som wäl kunde kallas Dalkarlarnes ögonsten. Men Herr Sten war mest hos sin Moderbroder Konungen på Stockholms slott. Allt war nu roligt i landet, emedan Sten Sture hade efter slaget wid Opbåga och Juleta drifwit Danskarne utur Westergötland och tagit Öresten. Men Carl öfwerlefde icke länge deßa händelser. Han dog i fjerde Påska-weckan, eller tredje Söndagen före Eriksmeßan, och blef i Gråbrödernas klosterkyrka begrafwen. En sägen är, att Engelbrechts blodiga wålnad wisat sig för Carl i hans sista stunder, emedan många höllo sannolikt, att han war medwetande till hans olyckliga död. Men Carl beredde sig christeligen till sin hådanfärd och begick Herrans Heliga Nattward. Sedan tog han afsked af Sten Sture och antwardade honom riksstyrelsen och Stockholms slott, med förmaning att blifwa en from och redlig höfwidsman för Swenska

folket, men aldrig låta sig krôna eller taga konunga-namn, emedan deraf intet godt, men mycken afund och många olyckor kommit.

Tre gånger hade Konung Carl warit gift. Första gången med Upplands-Lagmannen Riddaren Thure Stensſons (Bjelkes) dotter Birgitta. Deras bröllopp stod på Ekholmen, hennes faders gård i Uppland. Deras dotter Chriſtina blef gift med Erik Eriksſon, ſtamfader för Grefwar och Baroner Gyllenſtjerna. Hon fick i teſtamente efter Konungen ſin fader Fogelwik i Östergötland och de gårdar i Wiby på Tiweden, hennes moder fått i morgongåfwa. Andra gången med Katharina, Carl Ormsſons till Bjurum dotter. Deras dotter Magdalena war Jwar Axelsſons husfru. Hon fick efter ſin fader Konungen i teſtamente Haga gård wid Enköping. Tredje gången wigdes han på ſoteſängen wid höfwidsmannens på Raſeborg dotter Chriſtina, emedan han med henne hade en ſon Carl, ſom gaf bäſta hopp om ſig, men dog i ſin ungdom. Han fick i teſtamente, utom jordagods, ſin faders gyllene ſlagſwärd och gullſporrar ſamt det radband af perlor, wid hwilket hans fader läſt ſina ſiſta böner.

Tredje Capitlet. Sture-Sagan, innehållande ſägner och minnesmärken från Riksföreſtåndarnes tid, Sturarnes befrielſekrig och riksſtyrelſe, från Carl Knutsſons död till Slaget wid Bogeſund och Sten Sture den Yngres död (1520).

1. Sten Sture af Folkunga-ätten tages till Riksföreſtåndare (1471).

Når graföl dracks på Stockholms ſlott efter Konung Carl, ſatt wål den unga Konungaſonen Carl Carlsſon

på högfärdspallen, men erkändes icke såsom arftagare till konungadömet, utan förestod hans förmyndare Sten Sture rikesstyrelsen, tilldeß Rådet, samt med Folket, kunde samlas till riksföreståndarewal, som skedde i Arboga på den första dagen i Maj månad det följande året. Sten Sture hade sommaren förut slagit Danskarne på Halljunga eller Härljunga hed i Westergötland. Sägner och minnesmärken äro derstädes eftet slaget: ett berg kallas af allmogen på landets språk Harraberget (Herraberget), der höfwidsmännerna för hären sägas hafwa rådslagit före striden, och litet derifrån, på Halljunga utmark, ligger en stät sten, någorlunda liknande ett hjerta, som kallas Harrabordet (Herrabordet), der de Swenska Herrarne sägas hafwa ätit och druckit och fröjdat sig efter segerwinning. En tid derefter stod ett slag mellan Konung Christian och Sten Sture wid Öresten, dit Swenska hären af en bonde ledsagades på sådana skogswägar, att Danskarne icke wißte det minsta utaf Sten Sture ankomst, förrän han stod midt framför dem, beredd till strid; men han öfwerföll aldrig oförwarande en fiende, utan gaf honom tid till att fatta sina wapen och befalla sin själ i Guds hand, inan han honom anföll. Derföre prisade honom ock hans fiender såsom ärlig riddare. Der wunno Swenskarne en stor seger, Danskarne flydde och lemnade fästet Öresten i deras händer.

Af somliga säges, att det war wid denna tid, som den tappre Otte Thorbjörnsson med sina Westgötar uppbrände Axewall, tog Elfsborgs fästning in samt dref alla Danskar bort ur Westgötaland.

Den Swenska bonden hade i denna oroliga tid mäst wänja sig åter att bära wapen och lärt känna sin egen styrka. Sten Sture förstod ock att gifwa lif åt den kärlek till frihet och fädernesland, som före Engelbrechts tid tycktes hafwa legat likasom förqwäfd, och, då han nu kallade till riksmötet i Arboga icke Herrarne allenast och köpstadsmän, utan jemwäl bönder från alla härader i konungadömet, insatte han den Swenska odalmannen i hans gamla rätt, att deltaga i rådslagen om sitt fädernelands angelägenheter, och detta gjorde

han icke utaf slughet, att öka sin magt, utan derföre, att han mer än de andra Herrarne blifwit nödsakad att kasta sig i folkets armar, wisste ibland dem och mer än en gång erfarit, att ofta bättre råd woro att hemta från Swenske bondes hjerta än af hofmäns klokskap. Derföre älskade han Swenska bonden och blef sjelf folket mycket kär. De bönder, som kommo till Riksdagen, woro utan twifwel Sten Stures gamla bekanta. Wester- och Östgötar, Smålänningar, Södermän och framför allt Dalkarlarne hade alla stridt under hans baner, hade hört hans röst klinga, när han eggade dem i striden, sett hans arms styrka och hans lugna mod i faran. Det war icke underligt, att Sten Sture en gång wille förplåga dessa sina wänner med god dryck, helst det led till den förste Maj, och hölls på den dagen, sedan Herr Sten blifwit wald till Riksföreståndare, en glad dryckesstämma, till hwilken han låtit komma godt Tyske öl upp ifrån Stockholm till böndernas förplägning.

I Rådet sutto wäl och den dagen de, som woro Danske sinnade, och några, som sjelfwa önskat riksstyrelsen, förnämligast den rika Erik Trolle på Ekholmen; men det war icke wärdt, ty, såsom fordom, när Lagman Thorgny talade, bönderna styrkte hans tal med slag å sköldarna, så ropade jemwäl nu bönderna sitt bifall, när Sten Sture nämdes till Riksföreståndare, och ingen wågade säga något deremot. Med glädje och gamman och i stor wänskap skiljdes Herr Sten den gången från sina bönder. Men äfwen ibland Herrarne woro de förnämligaste hans fränder och wänner, emedan Herr Erik Axelsson, den fordna Riksföreståndaren och Herre öfwer hela Finnland samt öfwer flera förläningar så wäl i Sverige som Danemark, war gift med Elin Sture, Sten Stures faster, same broder till Åke Axelsson Tott, Sten Stures swärfader, och Herr Iwar Axelsson, som hade Gottland och war den rikaste man på sin tid, war gift med Sten Stures syskonbarn, Magdalena, Konung Carls dotter. Goda år woro i landet, och slotten i Swenska måns händer.

Wid sådant förhållande war icke godt för Christian att komma med krigshär in i Sverige; men wäst-land hade

så länge warit en källa, ur den de giriga Danskarne hemtat rikedom, att de icke så lätteligen kunde den öfwergifwa. Erik Carlsson Wase, den oroliga mannen, hade samlat folk af Fjerdhundraland och Uppland för att styrka Konung Christians wälde, men blef i Trögden slagen och på flykten drifwen. Detta skedde näst efter Konung Carls död; men sommaren derefter kom Konung Christian med en wäldig krigshär upp i Stockholms-skären, begärandes att blifwa till Konung tagen, under många löften att blifwa Swerige en huld och rättwis höfding. Men han hade bland andra olägenheter, dem han Swerige tillfogat, hindrat införsel af sill och salt, hwaraf Uppswearne och Norrländningarne woro mycket förbittrade, så att de allmänneligen beredde sig att wåga lif och egendom, för att en gång blifwa från främmande wälde befriade. Då låg Konung Christian med några skepp wid Uppsala; men, når han såg, att Swenskarne med löften och snöda ord icke mer kunde lockas i snaran, seglade han ned mot Stockholm, hotande staden med hämd och ödeläggelse utan förskoning.

2. Slaget på Brunkeberg (1471).

På Eka gård i Trögden satt denna tid en rik man, Måns Carlsson, och hans broder Trotte Carlsson; de samkade folk i Upplanden för Konung Christian. Men Måns Carlsson hade en skön dotter Cecilia; hon blef sedan gift med Erik Johansson Wase, och hade de en son Gustaf, om hwilken i följande capitel kommer mycket att förtäljas. Trotte Carlsson war en tapper krigsman och höfwidsman i Danska krigshären för Uppswearnes fylkingar. Såsom tillförne omtaladt är, skyndade Konung Christian från Uppsala till Stockholm; men, når han kom till Stäket, förbjöd Ärchebiskop Jakob genomfart, så att Konungen måste der lemna sina skepp och färdas landwäg, bäst han kunde, till Stockholm.

Wid Michaelitid kom Herr Sten upp genom skogarna tågandes med en här, samlad i Götalandet; når Konungen

sporde detta, sade han: «Herr Sten far mellan skog och dike; men jag skall aga honom, såsom en af mina småswenner.» I Nerike och Södermanland stötte mycket folk till, att öka Herr Stens magt, och, när han kom till Notebro, mötte honom Nils Sture derstädes med Dalahären. Då tyckte de sig hafwa styrka nog att ställa emot de Danska och tågade med hela hären Stockholmswägen framåt, tilldeß de kommo till Järfwa. Derifrån sände Herr Sten och lät säga Konung Christian, att honom ännu stode fritt att utan strid segla hem med sina skepp; men Christian swor «wid Christi fem sår», att han icke så hade kommit till Swerige denna gången, att han tänkte lemna fältet utan strid, och talade han mycket wanwördeligen om Herr Sten och de Swenska, dem han snart hoppades få se öfwerwunna falla sig till fota. Då beredde sig hårarne till strid på ömse sidor.

Konung Christian hade fylkat sin här i trenne hopar. Förnämsta styrkan war samlad omkring Konungens tjäll, som stod på högsta kullen af Brunkeberg. Till wenster derifrån, wid Sanct Clara kloster, stod den andra hopen att hindra dem, som utur staden öfwer Norr Ström kunde wilja komma Sten Sture till undsättning; ty det war Konungen kunnigt, att stadsfolket hade hemligt förbund med Nils Sture och Dalfolket. Den tredje hopen stod wid skeppen, som lågo för Blasiiholmen, den tiden Käpplinge benämd, der en ström, som kallades Meckström, från Packartorgswiken föll ut i Norr Ström, wid slutet af Trädgårdsgatan. Men från Blasiiholmen war en bro slagen till Norrmalm öfwer Meckström, så att Danskarne hade wägen fri mellan Brunkeberg och skeppen.

I dagbräckningen kommo öfwer Kungsholmen sända ifrån staden 1300 ryttare i stålelig härbonad, med hjelmar och sköldar «blanka såsom en is», till Sten Stures läger. Stadsfolket hade med mycken flit utrustat denna hjelpsändning med trogen bön om Guds biständ för de sina, emedan Danskarne utlofwat, det de skulle plundra och bränna deras hus och skända deras hustrur och jungfrur, om de wunne detta slag. Det war Thorsdagen efter Sanct Birgitte dag, tidigt på mor-

gonen, som Herr Sten lät uppresa det heliga korset med Frälsarens bild uppå, och samlades deromkring allt folket till bön och Nattwardsgång. Då berättas för sanning det järtecken hafwa skett, att i allas åsyn en droppa blod från korset flöt ned i kalken, som stod derinunder; deraf de alla togo myeken tröst och god förhoppning om seger. Att bättre uti stridshwimlet kunna skilja wän ifrån fiende, fatte de halmtaffar och löfqwister på sina hjelmar. Derefter delade Herr Sten sitt folk i trenne flockar. Herr Nils Sturr tog med en del af hären den obanade wägen till wenster in genom skogen åt Roslagstullen och det kärr, som ännu kallas Träsket, och tänkte falla fienden i sidan. En del drog ned mot Sanct Clara kloster; men sjelf Herr Sten med hufwudstyrkan gick rakt upp mot berget att angripa fienden, som starkast war samlad kring Danska riksbaneret, det namnkunniga, som kallades Danebroken. Kring detsamma stodo Konungens kämpar och raskaste hofmän. På stranden gent emot borgen war byggd en stor skärma, och skanskorgar woro der satta, som kallas i chrönikan ett nytt fund af Konung Christian, att betäcka skyttarne, medan de byssor och kärrebyssor oroade stadsfolket.

Den fromma och sköna Fru Ingeborg Åkesdotter, Herr Stens husfru, lät samla stadens fattiga kring slottet och utdelade till dem almosor och mättade dem, att de annas wälsignelser och förböner skulle komma hennes hjelte och Swenska stridsmännen till godo; ty sådan war de frommas tro den tiden, att Gud gjorde den bistånd, som barmhertig war emot den fattiga, och att enkors och fattiga små barns böner myeket gällde i Himmelen. Fru Ingeborg och många fruar, som hade sina män med uti striden, åskådade slaget ifrån slottsmurarna. Klockan war elfwa på dagen, när Herr Sten drog upp emot berget. Då sjöng folket:

I Guds namn farom wi;
Hans nåd begärom wi;
Nu dragom wi till Stockholms by:
Gud gifwe, Konung Christian ej wille bortfly!

Men derefter, när slaget började, och Herr Sten hade talat till folket uppmuntrande ord, sjöngo de alla Sancti Örjans wisa, emedan Herr Sten och alla tappra krigsmän den tiden mycket tröstade på det helgonets förböner och bistånd. De Swenska fruarne på slottsmuren sågo nu med stor glädje Swea-banéret skrida upp för berget och länge gå framåt. Striden war het och blodig, och mången god krigsman stupade. Då lemnade de Danske, som stodo wid Neckströmsbro, sin wakt och skyndade upp på berget att bistå sina landsmän. När Knut Posse, den tappre höfwidsmannen på Stockholms slott, det såg, sände han några mån af stadsfolket i båtar öfwer Norr Ström och lät såga utaf alla bjelkar och stolpar, som uppehöllo Neckströmsbro. I detsamma gjorde han ett utfall ur staden med twå tusen man mot Danska lägret på berget och tände eld på skärman. Då wände sig Konung Christian mot honom, och kommo de hwarannan så nära, att Herr Knut blef utaf den tappra Konungen sårad och måste med sin lilla styrka draga sig öfwer Norrbron in i staden igen. Både Tyska och Skotska riddare fäktade wid Konung Christians banér jemte många tappra Swenska herrar och gingo hårdt fram i striden. Det Swenska banéret måste den gången wika undan, och märktes snart, att det war swårare att gå uppföre med slagordningen mot en fiende, som innehade höjden. Mer och mer sjönk Swea-banéret tillbaka utför skogen och syntes icke mer. Då blef sorg och stor oro bland de Swenska fruarna på slottsmuren, när de detta sågo.

Herr Trotte Carlsson, som wändt sitt swärd mot sina egna landsmän och tappert fäktat framför Danebrog, satte sig, trött utaf striden, ned uppå berget, lösande utaf sig hjelmen för att torka swetten af sin panna. Då kom ett bysseskott från Swenskarne och träffade honom mellan båda ögonen, så att han genast föll död ned på marken. Hans minne hade kunnat blifwa ärad, ty han war en tapper och modfull man; men en förrädare af sitt fäderneslands frihet kan aldrig dö på ärans fält.

Andra resan wände Herr Sten sin häst upp emot berget, och det Swenska banéret stack andra gången upp öfwer skogs-

toppparna, och de trogna Swenska bönderna slöjde med oförskräckt mod sin höfwidsman. Då tilldrog sig, att en pil blef skjuten in uti Konung Christians mun, så att tre eller fyra tänder föllo i hans hand, och pilen hade så fastnat i hans gom, att han med möda kunde uttagas, och fara war om lifwet. För detta sår lät Konungen föra sig till det ställe, som nu kallas Danwiken, emedan de Danska der hade sitt tillhåll, men rätteligen skulle heta Tandwiken, der Konungen läktes efter sina förlorade tänder. Men Herr Sten Sture, som allt wäntade, att Nils med Dalkarlahären skulle komma och från östra sidan styrka hans anfall, drog sig sagta tillbaka med sitt folk, att något hwila.

Han uppmuntrade sina trötta krigsmän att icke fälla modet, ändock fienden af den höjd, han intagit, hade stor förmån: «Willjen I hädanefter lefwa med frid i Swea land», sade han, «och behålla lif och gods, så följen mig och fören manneliga edra swärd!» Derpå red han tredje resan mot berget, men wek snart åt högra sidan ned emot Sanct Clara kloster. När de Danske på berget det sägo, öfwergåfwo de skyndsammeligen bergshöjden och skyndade ned att undsätta sina landsmän wid klostret, der de förut hade blifwit anfallne af den oförskräckta Riddaren Knut Posse, som gjort ett utfall ifrån staden. Då möttes åter hufwudbanéren nere på slätten wid Clara, och Swenskarne ropade glada: «Nu äro Daner af Danemark komna till oss på jemner mark!», och swärd och pålyxor kommo i friskt gång. Främst i striden war alltid Herr Sten; men framför hans häst gick en högwext bredskuldrad Swensk bonde, huggande twåhändes med ett bredt slagswärd åt ömse sidor, och, hwar han framgick, wek fienden undan med förskräckelse. Det war bonden Björn Starke från Hwittinge i Fjerdhundraland. Der fienden stod som tätast, högg han sig in och ropade ständse till Riddaren: «Följen mig, Herr Sten!»

Det war sent lidet på hösten, och wägarne mycket djupa. Herr Nils Sture hade behöft tre timmar att arbeta sig fram till östra sidan utaf Brunkeberg genom skog, kärr och moras, men kom nu fram och anföll fienden i sidan med myc-

ken mandom. Knut Poße och Herr Sten höggo nu löst in på de tappra utländningarne, som förswarade Danebrog, och lyktades den striden så, att det Danska banéret föll i Knut Poßes hand, och femhundrade Konung Christians tapprafte Riddare och krigsmän, som förswarade detsamma, lågo dersomkring i sin blod. Nu tog fienden flykten «såsom en molnsky» utför bergåsen ned till Käpplinge, willjandes fly till skeppen; men då upphof sig stort rop, skri och gny, ty bron brast sönder, och de Swenska swärden klungo bakom. Nio hundrade Danskar drunknade i strömmen, och lika många gjordes till fångar.

Med stor harm och sorg öfwer den skada, han lidit, seglade Konung Christian till Danemark igen, och kom han aldrig till Swerige mer. Men i Stockholms stad och på slottet war glädje och fröjd: wänner och fränder, Borgare, Herrar och Bönder omfamnade hwarandra och i kyrkorna samt med klostren lofsjöngo Herran med Psalm och Meßa. Med stor heder lät Sten Sture begrafwa sina fallna hjeltar, som tillsatt sitt lif i den ärofulla striden för fädernesland och frihet; men de Danska liken och förrådarnes lät han på råttareplatsen å Brunkeberg nedgräfwa.

Såsom minnesmärke af den segersälla dagen lät Herr Sten Sture i Stockholms Storkyrka upprätta ett kosteligt bilderwerk, som der ännu är till att beskåda, föreställande Sanct Görans bild, sittande till häst, med draget swärd stridande mot draken. Det upprättades Sanct Göran till ära, emedan det war med sång af Sanct Görans Wisa, de begynt striden, och han war alla redliga och för rättwis sak kämpande krigsmäns skyddshelgon. Björn Starke, som så troget hade stått Herr Sten bi, till att afwärja från honom all wåda, blef icke utan lön och beröm; länge wisades i hans hembygds kyrkogård den redliga kämpens graf. Såsom ett minne af denna härliga seger har ock en wisa blifwit sjungen bland folket

om Slaget på Brunkeberg.
Willjen I höra,
Hwad jag will göra,

Jag qwäder för thy,
Huru de Swenska stridde
Och mannerliga bidde
För Stockholms by.
De Swenske hofmän, De sade det än,
De wille ej fly.

Och Konung Christian
Lät resa ett wärn
På berg och höjder
Byssor och pilar,
De hade ingen hwila,
De sköto till nöje.
De Swenske hofmän, De säga det än,
De falla ej till föga.

Byssor och slungor
Gjorde gatorna trånga
I Konung Christians krig.
De fattige Swenske,
De måste det finna,
Som miste Sati *).
De Swenske män, De säga det än,
Det war en hårdan strid.

Tog hundrade byssor
Lät Konungen loßa;
Han höller stort fyr.
Herr Erik Carlsson
Han mände det wälla
Och allt hans parti.
De Swenske män, De säga det än,
De will' ej för Danske fly.

Riddare och Swena

*) Sate, eller Sati, betyder inwånare uti ett land, Kamrater: af ordet sitta. Här borde förmodligen stå: som miste sina sati, det är, förlorade sina medinwånare i landet.

De wille det förmena,
De hade det spört,
Att falskt war gjordt
På Sweriges land.
De Swenske mån, Det hjelpe dem ån
Guds mägtiga hand! —

Den ädle Herr Sten
Han war icke sen,
Han hade det sagt,
Han wille dem wärja;
De Danske wille härja,
Det hade de i akt.
De Swenske mån, Dem göres ock ån
Hugen så fast. —

Den ädle Herr Gustaf, *)
En Riddersman,
En man så tröst,
Han swärdet rörer,
Han banéret förer,
Han ropar så högt:
I Swenske hofmån, I waren alle ån
I hugen så tröst! —

Det begynte fast blåsa **)
I Konung Christierns näsa
Med hakebysse-lod.
Fyra framtänder

*) Gustaf Carlsson till Ekholmen war denna tid Upplands Lagman, och är troligt, att han war Sten Stures banérförare i Brunkebergs slag. Han ligger begrafwen i Grämunkarnes klosterkyrka, och finnes der ännu hans grafsten med latinsk inskrift, sålunda uttydd: Här hwilar den tappre krigshjelten Lagmannen i Upplanden Gustaf Carlsson med Birgitta Stensdotter och Ingeborg Philipsdotter. Anno 1475.

**) Bläster i stället för blåst, blåsa i stället för blåsa, är på några ställen i Göta-landet en munart.

Ruko bort allt' i ſänder,
Derefter rann blod.
De Swenſke mån, De ſade det ån,
De tidender woro fullgod'.

De togo honom upp
Och ledde honom bort
Allt till ſin hålk;
De Dane Swena,
De månde honom tjena,
De foro ſå willa.
De Swenſke hofmån, De ſade det ån,
De wille ſin' ſwård ej ſtilla.

Dagen led faſt,
Och windebron braſt,
Dem gafs ej wål åt.
Åttahundrade folk
Der rider ſig i ſank,
Deras jacka wardt wåt.
De Swenſke mån, De ſåga det ån,
Det war en ömkelig låt.

Än hundrade mån
Hade han igen,
Dem kom ihog
Att hugga ſina tåg
Och fegla ſå hem.
De Swenſke mån, De ſåga det ån,
De hade wål bundit ſin harneſt-rem.

Den ädle Herr Sten,
Han fatt der igen
Allt med ſina fångar:
«Nu hafwen I funnit,
«Hur' I hafwen wunnit,
«Det I efterlånge.»
De Swenſke mån, De ſåga det ån,
Det hade wål med dem gånget.

Nu hafwen J sport,
Hwad Herr Sten hafwer gjort,
Medan jag så qwäder;
Gud nåde deras själ,
Der slogos ihjäl!
Jag troligen beder.
I Swenske män, I wakter eder än,
Det tarfwen J weder!

Om slaget på Brunkeberg gingo sedan många sägner, huruledes, hwar gång de Swenske tågat ut mot fienden, ett flammande swärd wisade sig på himmelen öfwer deras hufwud. Det, sade folket, war Sanct Eriks swärd, som bådade sitt fordna fädernesland seger. Men, emedan Danskarne, när de hemkommo till sitt land, blygdes att hafwa blifwit slagna, så utryktade de bland folket, att en stor trollkarl war i klostret på Gråmunkeholmen, som wållat deras olycka, så att de Swenska icke genom mandom, utan med djefwulens konster, wunnit seger. Men de förståndiga wißte wäl, att det är Gud, som segern gifwer, dem som med ära och för en rättfärdig sak swärdet föra. Derefter war frid och goda år i landet, och Sten Sture förde en wis och lycklig styrelse öfwer konungadömet.

3. Sten Sture nitälskar för upplysning och wetenskaper samt stiftar Uppsala Akademi (1477).

Såsom god Landsfader wärdade sig Sten Sture om folkets wäl och lät sig särdeles angeläget wara att styrka den fria Odalbondens rätt med Lag om landsköp, så att Herrarne, hwilka sutto med inkomster af sina slott och förläningar såsom konungar, icke genom landsköp skulle minska landets fria och beſutna bönders antal. Swenſk bondeſon hade wäl ännu från urminnes tider rätt att lära lika idrotter och beklåda de högſta ämbeten, såsom Tignarmännens, eller adelns, söner; men bondens willkor sträckte sig ej alltid så wida; icke heller war sed, att hans söner reſte till utländska läroſäten, såsom de höga Herrarnes allmänneligen gjorde den tiden. Derföre war Sten Sture betänkt att inom fäderneslandet stifta en sådan hög-

schola, som gemenligen kallas Akademi, och gick Archebiskop Jakob Ulfsson honom i denna angelägenhet med berömligt nit till handa.

I begynnelsen af det femte året efter slaget på Brunkeberg, sedan riket fått komma till ro, och det angelägnast kunde synas war i ordning ställdt, utverkade Herr Sten genom Archebiskop Jakob tillåtelsebref från den Helige Fadren, Påfwen i Rom, att anlägga uti Uppsala en Akademi, der Swenska unga män, rika eller fattiga, Herre- eller Bondeson, kunde erhålla högsta lärdomsgrad, den de förut måst söka med stor kostnad i främmande land, fördeles wid det mest namnkunniga läroståtet i Frankrike och staden Paris. En mycket lärd och snillrik ung man ifrån Finnland het Hemming Gadd. Han war Sten Stures trogna wän och i många mål hans rådgifware och stöd. Denne lärde man jemte Ragwald Ingemundsson, Canik i Uppsala, sändes till Rom och Paris, att de skulle inhemta de stadgar och grunder, som till föreskyn wid inrättande af Akademien i Uppsala tjena kunde. De uträttade allt wäl, och blef lärosalen i Uppsala året derefter högtidligen inwigd. Dertill toges det gamla scholhuset, som Domprost Andreas skänkt, nere wid ån, der nu qwarnhuset är beläget. Det stod så i ett hundrade aderton år, tilldess det hus, som nu kallas Gamla Carolinska Akademien, inwigdes till läroslar. En mängd goda hemman, fördeles i Uppland och Westmanland, slogos till Akademiens och lärarnes underhåll. Sagn och heder har detta werk i långliga tider tillskyndat fäderneslandet, och Jakob Ulfssons namn må lefwa i berömlig åminnelse. Det konstigaste Ur, som någonsin funnits, lät han i Uppsala Domkyrka uppsätta, och blef det mycket omtaladt. En munk i Wadstena, Petrus Dasypedius, förfärdigade det, och utwisade det, utom timmarna, månens omskiftelser och planeternas gång hela året igenom. Många kyrkor uti Uppland blefwo i Archebiskop Jakobs tid prydeligen målade, och hans sköldemärke, en gul Örnefot med hwita fjädrar, torde mängenstädes ännu wara från hans tid ett minne. Genom honom blef och boktryckerikonsten känd och införd i Swerige.

Hemming Gadd blef mångfaldiga år qwar i Rom, der han med sitt stora snille, sin wältalighet och lärdom berömligade sitt fäderneland och blef slutligen Påfwens kammarherre. Derigenom kunde han mycket gagna Sten Sture och fäderneslandet mot alla de ränker och stämplingar, Konung Christian och Danskarne förehade mot Swenska Folkets wäl och frihet.

4. Om Ryska sejden. Sägner om Knut Posse och Wiborgska Smällen.

Knut Posse war en ung krigsman, bördig från Westgöta-Dal, der hans ättmän i långliga tider warit rika och mycket ansedda män. Han war en högwext och stark örligsman och troddes af folket wara en trollkarl, ty han war mycket lärd och hade under ett långwarigt wistande i Paris inhemtat kunskap om många ting i Naturen, som för allmänheten på den tiden förborgade woro. Han hade ock lärt att tillreda krut, som då blifwit upptäckt, men ansågs ännu såsom trolldom af de enfaldiga. Huru manligen han sig förhöll i slaget på Brunkeberg, är tillförne omtaladt. Men det war i Finska sejden mot Ryssen han blef mest namnkunnig.

När Danska Konungarne icke mer kunde hoppas att med ärlig strid underwinga Swerige, ingingo de förbund med en Furste för de wilda Ryssar, att de skulle anfalla Sweriges Finska länder. Sorgeliga tidender inlupo snart derifrån, hurusedes de Ryssska wildarne framforo med all grymhet, stekte folket långsamt wid lindrig eld, ryckte brösten bort af qwinnorna med tånger samt öfwade mycken annan ohyggelighet mot de wärnlösa, såsom allenast utaf ett ohyfsadt och barbariskt folk utan religion och seder kan tänkas. Erik Axelsson Tott, Erik Carlsson Wase, som efter Brunkebergs slag sig med Sturen försonte, och i synnerhet den unga Swante Sture Nilsson, dreswo wäl Ryssarne bort och anföllo dem i deras eget land, förande derifrån ett rikt byte. Men Ryssarne woro ett folk, det ingen räkna kunde. De flydde undan in i sina marker, när en mägtigare fiende jagade dem, men kommo igen lika fort och öfwerswämmade landet såsom gräshoppor.

Sten Sture lagade sig nu till att bekriga detta sitt folks syndastraff, som war för Finnland en årlig landsplåga.

Till Ärchebiskop och Domcapitlet skref han, ödmjukeliga bedjandes, «att få ut af Uppsala Domkyrka, sig och sitt folk till tröst och styrka, låna Sanct Eriks Baner, — för den stora nöd och twång, som nu går riket uppå af de omilda Ryßar — den heliga Christna tros fiender». Wid Mårtensmeßotiden fördes med stor wördnad. Sanct Eriks banér, utaf twänne Caniker, till Stockholm och först in i Sanct Clara kloster; derifrån med stor proceßion af klosterfolket upp i Storkyrkan. Det nedsattes wid Sanct Görans bild, dereft Herr Sten knäböjande detsamma undfick och förde det sedan med sig på flottan. Men utaf motwind och höststormar hindrades han länge på hafwet.

Knut Posse hade i flera år jagat Ryßar, såsom man jagar rosdjur, och städse segrat, så att de förskräcktes, hwar han wisade sig; men hans krigshär smälte småningom bort, och ingen förstärkning kom från Swerige, medan ur de Ryska wildmarkerna framkommo ständigt nya flockar utaf fiender. Sluteligen hade han icke mer qwar af sina tappra krigskamrater än twåhundrade; hans fiender deremot woro många tusende, och öktes dageligen deras antal, men aldrig minskades. Då drog han sig inom Wiborgs murar och förswarade sig der manneliga ifrån Mårtsmeßan till Andersmeßedag, wäntande på Sten Stures ankomst. Ryßarne sköto ofta bräck på muren; men Poße war waken och lagade genast muren inanföre. När ändtligen han såg, att han icke längre kunde förswara sig, fattade han ett annat råd. Tillwerkningen af krut och andra förstörande knallpulver war den tiden en hemlig kunskap, som han under sina resor utländes inhemtat hade. En frimodig Swensk krigsman het Winholth. Han war Knut Poßes trogna bistånd, och har den tappra hjeltens namn blifwit uti åradt minne förwaradt. Medan Winholth förswarade murarna, satt Knut wid sin stora kokande kittel, eller stötte han sina pulver uti en stor mortel, tilldeß han hade ihopkokat det förskräckelsens ämne, som bara behöfde itändas med en gnista eld, för att störta hus, torn och murar. Uti

en mina, eller håla, under ett utåt tornen på stadsmuren, nedsatte han kittelen och underwisade en af sina tjenare, huru den skulle påtändas, når han gaf tecken. Det war om morgonen på Andersmeßedag, som Ryßarne med stort anskri och stötande i basuner bådade sin otaliga hår till stormnings samt uppstego med stormstegar på muren. Då samlade Knut Posse ofördröjeligen sin lilla hop inne på borggården och swängde med stolthet Swenska banéren med Sanct Eriks och Sanct Olofs bilder uppå midt för Ryßarne, dem de låto obehindradt intåga i det ena tornet och stiga upp på murarna. Då tillsade Knut sitt folk att fylla sina öron med wax och skynda sig ned i hwalf och källare och ligga der, tilldeß de kände jorden skälfwa under sig och hörde en knall såsom ett thordön eller åskeslag; då skulle de skynda sig upp med sina swärd till nytt arbete. Så skedde, och i sju timmar gaf han Ryßarne ro att samla sig i tornet och uppstiga på murarna. Då gaf han teknet, och eld kastades i kittelen. Det war ett förskräckelsens ögonblick. Tornet, deri Ryßarne woro till mångtusende, störtade in, och murarne deromkring föllo öfwer folket, och likasom en eldstod med illa stinkande rök slog upp ur hålan, der kittelen stod. Detta allt skedde med en knall, så förskräckelig, att de, som icke hade tillstoppat öron och gömt sig under jord eller woro något nära, nedföllo stendöda till marken. Men de Ryßar, som icke genast dogo, bortswimmade. Då gingo Knut Posse och hans tjenare omkring fältet och ihjälslogo alla Ryßarne, som lågo deromkring strödda, tilldeß hans stridsmän hunno fram ur sina gömställen och efterjatte de få Ryßar, som woro ute på fältet och ännu wid lif, men så förfärade, att de halsöfwer hufwud flydde och lemnade hela sitt läger, der Swenskarne funno ett rikt byte. Detta kallades «den Wiborgska Smällen», och blef Knut Posse derför mycket prisad samt belönt med stora förläningar i Finnland utaf Swenska Rådet och Riksföreståndaren. Derefter wågade sig Ryßarne på någon tid icke fram, och en sägen är, att de sedan sjöngo i sin Litania: «För Wiborgska Smällen och Knut Posse beware oss milde Herre Gud!» — Når Sten

Sture kom fram med sin stora krigshär och Sanct Eriks banér, fanns ingen Ryss i hela Finnland mer, och Knut Posse hade wunnit ärofull seger.

Skedde nu, såsom det plägar ske efter ofredswanliga händelser, att ryktet om Wiborgska Smällen gick från mun till mun, städse med tillägg och widunderliga sagor om Knut Posse, den både Ryssar och många Swenskar höllo för en stor trollkarl; men dock blef han lika aktad och än mer afhållen, efter detta nederlag på Ryssarne, utaf det Swenska folket. Sagorna om hans trolldomskonst och förbund med den onde anden, den han till slut narrade och kom ifrån, äro följande:

Knut Posse war en ung och widlyftig Student, som for wida werlden omkring på äfwentyr. En gång på sina wandringar kom han i sällskap med twänne andra studenter, de der lika såsom han sökte sin lycka. En afton, när de språkade tillsammans om den Tyska munken Berthold Schwartz, som i förra århundradet uppfunnit krutet, såsom det sades, med djefwulens tillhjelp, samt huruledes Doctor Faust och andra lärda män genom djefwulens underwisning blifwit rika och namnkunniga, kommo de öfwerens att påkalla den onde anden och gifwa sig hos honom i lära. När han ock genast infann sig, betingade deßa tre studenter med honom, att han skulle blifwa deras läromästare och lära dem allahanda hemlig kunskap och swartkonst, hwaremot, wid lärotidens slut, en utaf dem skulle honom tillhöra. När lärotiden utgången war, kastades lott derom, hwilkendera skulle tillfalla den stygga läromästaren, och föll då lotten på Knut Posse. Han war en man, som icke ryggade ord och aftal, och, när följande afton Satan kom att afhemta honom, sade han sig wara färdig att genast följa med, men frågade allenast, om han icke wille lemna honom så lång tid, att han drog af sig den ena stöfweln, som han ännu hade på sig. Detta bewilljades honom. Då sade Knut: «Länge lärer du nu få wänta, ty jag tänker aldrig draga utaf mig den stöfweln.» — Då måste hin Onde gå sina färde, och det säges för sanning, att på gamla målningar Knut Posse städse afbildas med en stöf-

wel allenaſt, ſamt att han både natt och dag alltid hade en ſtöfwel på ſig. Äfwen förtäljdes, att Knut Poſſe hade fått ifrån hin Onde en dräng, ſom het Småll, hemmaſtadd i allt ſlags trolldom. När nu fienderna ſå hade kringhwärft Wiborg, att ingen annan räddning war till wäntandes än död eller fångenſkap ibland de omilda Ryſſar, wille Herr Knut weta Sten Sture's mening, om han ſkulle få hans tillſtånd att bruka ſin trollkokning emot Ryſſen eller icke. Detföre gick han ut med Småll på ſlottsgården med ett beſſel i hand wid midnattstimman, och, när han ſkakade på beſſlet, kom en häſt, mer flygandes än ſpringandes, ſå att det hwen i luften, och ſtälde ſig bredwid dem. Småll ſatte ſig derpå och red öfwer land och watten på tjugofyra timmar till Stockholm, der han ſtadnade på Brunkeberg, likaledes wid midnattstid. Sände ſå bud till Sturen, ſom genaſt kom dit upp till honom; men då war häſten borta. Småll frågade då, om Herr Sten wille gifwa ſin tillſtådjelſe, att Knut Poſſe med ſin trollkokning förſtörde Ryſſarne och frälſte ſitt folk ur nöden. Efter en ſtunds betänketid ſwarade Sturen: «Ja, efter nöden är ſå ſtor, må det ſke nu, men aldrig mer.» — Derpå gick Sturen bort. Då ſtod Småll på Brunkeberg och ſkakade ſitt beſſel, och hans Häſt kom och förde honom lika ſå fort tillbaka till Wiborg igen. Då lokade Knut Poſſe ihop den Wiborgſka Smållen med ſtor trolldomskraft, den Ryſſen minnes till ewärdeliga tider.

En annan gång, ſå förtäljes om honom äfwen, utſpred han bland fienderna, att han wäntade en oräknelig hop krigsfolk till ſitt biſtånd, och ſkulle de komma från Sverige tre dagar derefter. När tredje dagen led fram, gick han upp i tornet och tog ett dunbolſter, tömmandes fjädrarna ſagta ut i luften, ſå att de af winden drefwos ut i hafwet, och, hwar en fjäder föll, blef hon i Ryſſarnes ögon ett ſkepp, och kunde ingen annat ſe, än att en oändlig hop med fartyg kom ſeglandes in i hamnen. Af ſomliga fjädrar, ſom föllo på landet, blef häſt och karl. Då förſkräcktes Ryſſarne och togo ſå haſtigt flykten, att de lemnade hela ſitt läger till rof och byte.

Om honom war ock den ſägen, att, när han behöfde ett

skepp och ritade ett sådant i sanden, blef det ett skepp, derpå han genast kunde segla, hwart han wille.

Såsom ett minne af den del, sannfärdig är i denna berättelse, blef kittelen, deruti Knut tillwerkat sitt krut eller knallpulver, inmurad i slottsmuren på Wiborg, och den knifwen, hwarmed han rört i kittelen och sedan nyttjat till att ihjälsticka de bortswimmade Ryßarne med, har länge derstädes blifwit förwarad. På Hammarskogs gård i Uppland, fordomtima Knut Posse eller någon af hans ättmän tillhörig, förwarades ock länge en stor mortel, den han till stötning af kryddor och sådana jordarter, han till sina kokningar behöfde, säges hafwa brukat. Huruwida deßa minnesmärken finnas ännu i dag, weta wi ej med wißhet att förtälja. En wisa sjöngs ock om honom och hans drång Små ll, begynnande sålunda:

Herr Posse och Små ll de talades wid;
Då månde Ryßarne säga sina håstar till:
«I löper nu, som wi tro eder båst,
«Eljest så få wi de Swenska till gåst!» —
När de kommo hem i sitt land,
Woro de räknade få för sann.

I Grans kyrka i Uppland säges Knut Posse hafwa sin lägerstad.

5. Ytterligare om Finska fejden. Erik Axelsons och Jwar Axelsons död. Swante Nilsson Sture begynnelse.

Erik Axelsson war länge sedan död, när detta sig tilldrog. Han hade manneligen wärnat Finnland mot Ryßarne i sin tid samt gjort ett segerfällt ledungståg inuti Ryßens eget land; men, när han kom hem från den härfärden, blef han död och fördes af sina tjenare till sin gård Lagnö i Södermanland, der han blef i Aspö kyrka begrafwen. Jwar Axelsson tog arf efter sin broder och blef derefter än mera girig på gods, så att han och hans måg Arwid Trolle gingo till wikings på hedniskt wis och idkade sjöröfweri uti Österssjön. Men mest gick Herr Sten till sinnes, att han

hade på sina slott insatt utländska fogdar, som plågade bönderna.

I godo wille Riksföreståndaren bringa Herr Iwar till rätta, men måste ändtligen med hårsmagt anfalla honom. Herr Iwar blef öfwerwunnen, men flydde till Danemark och förrådde Gottland undan sitt fädernesland i de Danskas händer, wäntande sig utaf dem stor belöning. Men han blef derutinan högeligen bedragen och fick en förrädares rätta lön, förakt och fattigdom till sin död.

Den unga Swante Sture, son af Herr Nils till Penningeby, wexte upp och blef tidigt stor och stark. Så wäl för sin faders skull, som för Thord Bondes, hans moderbroders skull, blef han, ändock han war föga wänlig och blid, folket mycket kär, så wäl Nordan- som Sunnanskogs. Sten Sture såg wäl, att de mörka ögonen och det hårda anseendet hos den unga mannen förebådade en sträng och äregyfsten Herre, sådana fäderneslandet hade nog många förut, och wille derföre icke öka hans magt och rikedom, så att den förlåning af Ståkeborgs län, som hans fader egt hade, blef honom undandragen. Herr Swante war utaf Göksholms-slägten Natt och Dag och mycket lik sina ättmän till lynnet. I striden mot Iwar Axelsson blef han för mod och drifstighet mycket berömd, då han wann från honom Ståkeborg.

Ryßarne hade denna tiden öfwerwunnit ett mägtigt folk i Österländerna, som kallades Tatarer. Ifrån dem härstammar det folk, som ännu i dag far omkring i alla land och kallas hos oß Skojare, eller Tatare. Deras land intogo Ryßarne, som fingo från den tiden än mera magt än tillförne. Året efter Wiborgska Smällen föllo Ryßarne åter in i Finnland; men Swante Sture sändes med krigshär dit och dref dem ut samt förföljde dem in i deras eget land. Knut Posse följde då med Herr Swante, och hämnades de med mycken hårdhet det öfwerwåld, Ryßarne öfwat hade i Finnland, intogo staden Iwanogrod samt återwände med stort byte. Sten Sture hade uppbådat mycket krigsfolk hemma i landet, dermed att komma Herr Swante till undsättning; men, emedan han såg, att han ingen trohet hade att wänta utaf

Biskopar och Rådsherrar, ty de hade för afund och girighet skull gått på de Danskes sida, dröjde han länge, och, när han kom till Finnland, befallde han Herr Swante, såsom höfwidsman för krigsfolket, att fortsätta Ryska fejden, willjandes sjelf genast hemsegla till Swerige att akta på de stämplingar, som förehades. Men Swante Sture nekade härtill, klagande, att han nog mycket hade blifwit i den förra fejden lemnad utan bistånd. Då blef Herr Sten wred och kallade honom «fält-flykting», hwarutaf Swante än mer förbittrades samt skyndade sig hem att förena sig med Rikesföreståndarens fiender och anklaga honom inför Rådet.

6. Huruledes Sten Sture sättes från rikesstyrelsen, och Konung Johan inkallas till konungadömet (1497).

Ändock Rikesföreståndaren med skäl och godt sammwete stod inför sina anklagare, dömde honom Rådet likwäl från rikesstyrelsen. Ibland käromålen mot Herr Sten war ett, som länder honom till ewärdelig ära; det war, att han lärt Swenska banden känna sitt wärde och sin rätt samt kallat honom till deltagande i rådplägningarna om rikets angelägenheter. Swante Sture och Ärchebiskop Jakob woro hans mägtigaste motståndare. Men Herr Sten sade sig ingalunda tänka så lösligen släppa rikesstyret, utan ämnade han kalla Rikets Ständer och i deras händer lemna det tillbaka, emedan han utaf dem dertill förordnad blifwit.

För fjorton år sedan hade wål Rikets Herrar i Kalmar tagit Johan, Christians son, till Konung och fått hans konungaförsäkran; men, som Sten Sture wäl wiste, att han aldrig tänkte uppfylla de willkor, han der ingått hade, så höll han honom ifrån landet. Nu kom han på Rådsherrarnes kallelse med en stor krigsmagt, blänkande af Tyska riddare, såsom i Konung Albrechts tid; Ärchebiskopen hannlyste Herr Sten, och alla tycktes hafwa fallit honom ifrån. Krigsmagten, hans bästa försmar, med alla de trognaste höfwidmännen, war i Finnland, och de hofmän, han hade när sig på Stockholms slott, woro ej många. Men det war sanning, som plägade sägas: «Sten Sture har så många krigs-

mån, som Swerige har bönder.» I Dalarna rider snart Herr Sten, och hans trogne mån samlas ännu en gång kring Dalabanéret, att staffa honom rätt mot Danskarnes list och de Swenska Herrars afund. Han drog derefter ned till Uppsala och plundrade ärchebiskopsgården. Då slöto Ärchebiskop Jakob och Swante Sture sig inne på Almare Stäk, det Herr Sten med sitt folk belade.

Men tidender kommo, att den stora krigshären af Danemark stod, nära Stockholm på twänne mil, wid Rotebro, och att wäg till staden för Sturen war afskuren. Då bröt han raskt upp med sin lilla hop oförskräckt mot fienden, slog sig med swärd i hand midt igenom Danskarnes sylkingar och kom med stor lifsfara in i staden.

Han fann Stockholmsfolket den gången mycket klenmodigt. Men, når de sågo sin tappra höfwidsman så lugn och hörde, det han wäntade sitt krigsfolk hem ifrån Finnland och hade betingat med sina Dalkarlar, att de skulle sända honom tretio tusende man, som nästkommande Michelsmeßoafton skulle angripa fienden i ryggen, under det han sjelf föll ut med sitt folk ur staden, blefwo de wid godt mod. Michelsmeßoaftonen kom, och mycket glad såg Sten Sture Dalabanéret komma fram öfwer Bxunkeberg. Med sitt krigsfolk drog han ut ur staden, menandes gå sina trogna Dalkarlar till mötes; men det war Danska hären, som uppfångat en budbärare från Dalarna och på morgonstunden oförwarandes öfwerfallit Dalhären wid Rotebro och drifwit den tillrygga, då Dalabanéret ock fallit i deras händer. I en ond stund war Sten Sture den gången utlockad och märkte, når han wille med sitt folk draga sig tillbaka undan den påträngande fienden, att några förrädare wakade mot honom på bron. Då gaf han sin goda häst sporrarna, och, störtande ut i strömmen, samm han till en länport på slottsmuren, der han lyckligen kom in i borgen. Mesta skulden i detta förräderi hade presterna och de slärdfulla Swenska qwinnorna, som ej kunde få bära fruinamnet, emedan det tillkom inga andra än Riddares hustrur, och att gifwa riddareslag tillkom Konungar allena. Derföre wille de hafwa Konung.

Konung Hans han sitter i Köpenhamn, Han låter de löndebref skrifwa,
Så sände han dem till Norra Jutland, Herr Erik Otteson att gifwa.
(Det kom aldrig så rik en Jungfru till Danemark.)

Det war Herr Erik Otteson, Når han de löndebref såg,
Han slöt wårtaffel*) och tärning frå sig, Bjöd sadla gångaren grå.
(Det kom aldrig ꝛc.)

Och de ledde ut det sköna hors **), Lade på förgyllande mila ***).
Och rider han så till Köpenhamn, Förrän honom lyster att hwila.

In kom Herr Erik Otteson, Och ställdes han för bredan bord:
«Hwad willjen I, nådige Herre, Medan I haftwen sände mig ord?» —

«Och hören I, Herr Erik Otteson! I åren wår trogne man,
«I skolen resa till Misen i år, Bedja om den Liljewand.» —

Det war Herr Erik Otteson, Han war så bråd att swara:
«Och skall jag fara till Misen i år, Jag kan icke ensam wara.» —

«Herr Werner Possberg af Holbeck-hus Befaller jag med Eder fara,
«Och Herr Claus Rönnow på Otingborg, Det blifwer en fager skara.»

Der blefwo skeppen utlagde frå strand: De båtsmän gladdes derwed.
Och fingo de så blidan bör, Och wål de skeppen framgled'. —

*) Wårtafwel: brädspel.
**) Hors, provinsord: häst.
***) Mila: betsel.

Så bundo de upp deras [illegible]segel, Och högt i förgyllande rå;
De satte Danabrog i främsta stam, Läto så till Sachsen gå.

Churen *) ståndar på högan wärn Och skådar ut frå land:
«Der borta ser jag de Danska skepp, De föra förgyllande brand.»

«Jag skådar så många Danska skepp, De föra förgyllande brand;
«Christ signe henne, liten Christin, De akta henne wißt sig tillhand'!» —

Så lägga de sin' skepp i hamn, Kasta ankar på hwitan sand.
De ädla Herrar af Danemark De träda der först på land.

Och midt uti den borgagård Der arlade de sitt skinn,
Så gånga de sig i högan loft För Hertigen af Sachsen in.

«Hel, sitten I, Margrefwe af Misen land, Både I och Eder kära!
«Den unga Konung af Danemark Beder om Eder dotter med ära.» —

Han tog till sig de lyckta bref, Och läste han derpå:
«Pris ware Gud i himmelrik', Att jag den dotter åg'!»

«I ädle Riddare, watten tagen **) Och gån med oß till bord!
«I töfwer när oß en liten tid, Wi gifwa Eder answar god!»

De wäntade en månad, De wäntade i månader tre,
Och icke kunde de Fröken Kerstin få Med sina ögon se.

Den klara dag gryr för Östan, Och böljan der blåser blå.
De ädla Herrar af Danemark De gånga sig för Hertigen att stå.

---

*) Churfursten.

**) Det synes af gammal skrift, att sed war, då någon bjöds till gäst, det wärden lät bära fram watten till handtwagning, eller att kärli stodo derför tillreds, såsom fordom hos Indiska folket.

Det war Hertig Ernſt af Miſen land, Han kallade på Drotſet ſin:
«I leder den unga Fröken Chriſtin För oß i ſalen in!» —

Och åtta woro der de Miſenſke Fruer, Hennes här de borſta och ſlåtta,
Och fyra woro de ädla Furſtinnor, Hennes hufwud guld på-ſåtta.

De ſåtta på henne det hufwudguld, Det ſken likſom en låga.
Det war med dyrbara ſtenar belagdt, Det höfdes wäl en ſkön Jungfru att åga.

Det war liten Kerſtin ſå bold, Hon träder genom dörren in,
Hennes fader och hennes faders bröder tre De ſtånda för henne upp igen.

Det war Hertig Ernſt af Miſen land, Han kallade på ſmå-ſwenner ſin':
«I hemten mig tårning och wårtaffel, Bären det i ſalen in!» —

Hertigen kaſtade de tårningar frå ſig, De woro utaf rödan guld:
«I kaſter, Herr Werner Poßberg, Ty I åren Konungen huld!» —

Det war Herr Werner Poßberg, Han gaf de tårningar frå ſig:
«Kaſter I för mig, Claus Rönnow, Ty I åren äldre än jag!» —

Och det war Herr Claus Rönnow, Han ſatte de tårningar frå ſig:
«Kaſter I, Danemarks Hofmåſtare, Ty I åren yppare än jag!»

Det war Herr Erik Otteſon, Tog tårningarna uti ſin hand:
«Hjelp nu Gud Fader i himmelrik, Jag winner den Liljewand!» —

Den förſta guldtårning på taffelbordet rann, Den lopp ſom det ſkulle wara:

Den Danska Hofmåstaren den sköna Jungfrun wann Till Konungens hjertans kåra.

Länge tänkte Fröken Kerstin wid sig, Och henne rann tårar på kind:
«Och skall jag nu fara till Danemark, Så långt från kår moder min?» —

Och det war Hertigen af Sachsenland, Han tager sin dotter att låra,
Och det will jag med sanning säga, Det war med tukt och åra:

«War kår åt Jutar och Skåningar! De åro både trygge och tro;
«Stunda du ej efter Sweriges krona, Den år icke lått till att få!»

«Du bede godt för de fattiga Enkor, Som ha faderlös' barn till att föda;
«Du bede godt för de fattiga fångar, Låt dem icke i tornet bli döda!»

«Och skatta du icke den fattiga bonde, Jag det icke hafwa will;
«Men, felas anten guld eller sölf, Du säge din Fader till!» —

Så snart der blef den swarta jord Med silke så hwitt öfwerbredd;
Och det war Fröken liten Christin, Hon blef till karm utledd.

De bläste så starkt i trummeter, Också i förgyllande lur;
Så förde de den fröken till strand, De kallade henne Danmarks brud.

Så winda de upp deras silkesegel Så högt i förgyllande rå;
Så segla de sig till Danemark, Wål mindre än weckor twå.

De stryka segel, låta ankar falla, Allt på den hwita sand;
De ädla riddare af Danemark De lyfta den jungfru på land.

Med silke, också med sindal, Bredd blef då den gröna jord;
Den unga Konung med riddareskar' Gick sin unga brud emot.

De möttes på den gröna wall: Christ gif, det blifwer till gagn!

Den Herre från häst, den Jungfru från karm, De togo hwarandra i famn.

(Det kom aldrig så rik en Jungfru till Danemark.)

Tre år, sedan Konung Hans' bröllopp med Christina dracks i Köpenhamn, dog Konung Christian, den första med det namnet, två dagar före Midsommaren; men på Nyborgs slott föddes deras son Christian den Andra, gemenligen Tyrann kallad, åtta dagar efter Sanct Johannis dag. När det barnet föddes, skedde det järtecken, att högra handen war hårdt tillknuten, och, när hon öppnades, war hon full af blod. Deraf spådde många, att han skulle blifwa grym och blodtörstig, och sannades den spådomen sedan sorgeligen. Otukt, slöseri, dryckenskap och nattswärmerier kring staden i liderligt sällskap och allt sådant, som bebådade en ond man, utmärkte hans uppwexande ungdom. Derom gingo många sägner bland folket.

8. Om Christiern Tyranns begynnelse. Gustaf Eriksson Wasas födelse.

Framledo nu sålunda, som här tillförne beskrifwet är, sederton år, sedan Christiern, som ock är hon Omilde kallad, föddes. Då satt Konungen hans fader i Stockholm om Julen och hade många utländska män med sig samt förlänade flera utaf dem med slott och fästen, emot sin gifna konungaförsäkran. Dock smickrade honom de Swenska Herrar myeket och walde hans son Christian till efterträdare i konungadömet, derom folket underrättades från Burspråket. Det war begynnelsen till den olycka och wedermöda, som Swenska folket öfwergå skulle.

Men den sitt folk och land från denna långwariga wedermöda rädda skulle och störta tyrannen war icke långt borta. I Sten Stures hof uppwexte den unga Gustaf, Erik Johansson Wases son och sonson af Sten Stures syster, Brita Sture. Han war på sitt fjerde år, ett skönt och älskeligt barn, när Konung Hans första gången såg honom ute på gården i lek med andra små barn. Den

unge Gustaf behagade Konungen så mål, att han, uraf Herr Sten begärde få taga honom med sig till Danemark och uppfostra honom i sitt hof; men Sturen ursäktade sig och undanbad sig denna nådebewisning. Men, så mycket ondt som spordes om den uppwerande Christiern Johansson i Danemark, så mycket godt spordes om Gustaf Eriksson i Swerige, och gingo många sägner om hans dygder, gudsfruktan och seder i hans uppwerande ungdom.

9. Huruledes Konung Johan sättes ifrån riket på Herredagen i Wadstena (1501).

Illa höll Konung Johan sin ed, att «rätt och lag styrka» i landet och lät sina fogdar ostraffadt öfwa orättwisa och wåld mot landtfolket. Så lät den Danska fogden Hans Falster utan dom och hänligen med stöflor och sporrar upphänga Sten Stures hofman Harald Pletting; men de Swenska bönderna lemnade sådant icke onäpst: de slogo wid Arboga Hans Falster ihjäl. En mägtig Herre, Nils Christersson Oxenstjerna på Salestad, egde det rika laxfisket wid Elfkarleby, det lät Konungen från honom döma. Från Swante Sture tog han ock några förläningar och ifrån Herr Sten halfwa Finnland. Swante Sture wredgades häröfwer mycket och tänkte, efter sitt lynne, på hämd; men Sten Sture war lika glad och wänlig wid Konungen. Dock fruktade Johan ännu den gamla Riksföreståndarens magt och hade en gång skarprättaren tillreds, willjandes i Rådet döma honom till döden; men då warnade Biskop Cordt i Strängnäs, sägande: «Herr Sten är nu till liknandes wid ett gammalt ruttet egg; får det wara helt, skadar det intet; men, slår man det sönder, spridés derutaf en elak lukt wida omkring.» Då afstod Konungen från sitt onda uppsåt; men sämre blef från den dagen med sämjan, så att ingen trodde annan. Konungen inneslöt sig uti borgen och höll sina män uti wapen, städse redo till anfall.

En gång hade Drottning Christina med tårar utwerkat sig tillstånd att höra meßan i Storkyrkan. Herr Sten och Swante Sture woro ock der, och, när Drottningen gick

ur kyrkan, mente de, såsom den tiden riddersmåns sed war, wisa henne heder, ledsagande henne, en på hwardera sidan. Men, når wakten på borgmuren det såg, hotades båda riddersmännen med skott, rigtade mot sig, då de mißlynta måste återwända. Derefter blef owänskapen uppenbar och slöts dermed, att en Herredag hölls i Wadstena wid Olsmeßan, der Herrarne, som nu ångrade sitt förråderi mot Herr Sten och fäderneslandet, undsade Konung Johan tro och huldhet. Då waldes Sten Sture för andra gången till Riksföreståndare. Då begaf sig Konungen till Danemark och lemnade Drottning Christina qwar på Stockholms slott med ett tusende man, och war hon en behjertad qwinna, som sig i det långsta förswarade, tilldeß alla hästar, som i borgen funnos, woro uppätna, och folket af sjukdom och hunger lågo döda i hwalf och källrar, så att allenast sjutio woro qwar. Då upplät hon slottet och blef med allt hwad henne tillhörde samt med sina tjenare utaf Herr Sten med all hedersbewisning till Wadstena ledsagad.

10. Om Christiern Johansons första färd till Norge och inträde inom Swerges landamäre. Otto Rud och Åke Johansson Natt och Dag.

Nu rida Sten Sture och Hemming Gadd i Dalarna och samla krigsfolk, dermed de taga slotten in och utdrifwa Danska fogdar ur landet. Mången god örligsman hade denna tiden wuxit upp under Sten Stures banér till mandom och lofliga riddareseder. Dem satte han till höfwidsmän öfwer det folk, han utsände att wärna landet, som allestädes oroades af fiender. När Norrmännen sporde, huruledes de Swenske wunnit sin frihet, längtade de efter samma stora förmån, den Nordfolket städse och i alla tider högre skattat än gods och lif, reste sig upp mot de Danska och hade i början god framgång. Men Konungasonen Christian hin Omilde kom med många och wäl bemannade skepp i Norska skären och gjorde stor skada på stränderna. Den Norska befrielsehärens höfwidsman, Knut Alfsson, en tapper Bohusländning, lät dåra sig af Danskarnes lejd och kom ut på skeppen till ett sam-

tal, men blef swiken och mördad. Derefter segrade Christian och utödde med list och swärd nästan alla Norges Herrar af de gamla odalmännens förnämsta ätter. Deras afkomma drog sig sedan undan åt Norden eller upp i fjellen, och ännu finnas på hjelkarna i mången Norsk bondes tak husfaderns slägtetal från Norges mest berömda hjeltar och Konungar.

Medan Christiern sig i Norge uppehöll, wistades i staden Bergen den sedan mycket namnkunniga Sigbrit, en fruktmänglerska ifrån Holland. Det hade här som allestädes, der den unga Konungasonen wistades, till honom sig sållat en hop sedeslösa unga män, att deltaga i hans nattswärmeri, laster och dryckeslag. Deßa omtalade en dag för honom den sluga moder Sigbrit och hennes dotter, den fagraste jungfru i hela landet. Dewika war den unga Jungfruns namn, och töfwade icke länge, att Christiern kom att skåda henne, och blef han från den dagen så utaf hennes fägring betagen, att både moder och dotter måste följa honom till Köpenhamn, och war Dewika från den tiden hans käresta. Den sluga modren förstod ock att så leda Konungen, att han i de flesta och wigtigaste mål följde hennes råd, så att högsta magten i de trenne Nordens riken låg i den onda qwinnans händer, och war ingen man säker om lif och gods, längre än hon det wille. Men Konungen kallade Dewika för Dufweka, dermed man lockar dufwor i Götalandet, och betyder det ordet på landtspråket: «du lilla dufwa».

Fruktad för swek och illbragder mer än för mannamod, drog Christian in i Westergötland. Der hade Sten Sture satt till höfwidsman öfwer Elfsborg och Öresten sin frände Erik Eriksson Gyllenstjerna, son utaf den Erik Eriksson, som fordom så tappert förswarade Öland och Borkholm och war Danskarnes motståndare i sin swärfaders Carl Knutssons tid; men sonen blef mot sitt fädernesland förrädisk. Han war andra gången gift med enkan efter Erik Carlsson Wase, som blef ihjälslagen i Öfwer-Sela prestgård, såsom bondplågare. Herr Erik förrådde nu båda fästningarna i Christierns händer och begaf sig in i Westergötland.

Men, när Westgötabönderna spordo hans färd, samlades de och slogo honom ihjäl.

Besättningarne på båda slotten, dem höfwidsmannen sålunda öfwergifwit, erbjödo Christian dagtingan; men han wille ingen skona. De låto derföre Herr Sten få weta sin nöd, begärandes snar undsättning. Då red en af hans trognaste män, Åke Johansson Natt och Dag, sonson till Engelbrechts mördare, med en flock goda ryttare ned i Westergötland. Honom följde ock en hop fotfolk; men han gaf sig icke tid att följa dem, utan skyndade förut med sina ryttare till de olyckligas bistånd. Men på wägen mötte han de tidender, att slottet war stormadt, och att tyrannen redan utgjutit deras blod. Tidigt en morgon, medan en tjock dimma stod öfwer den ångden, kom Åke med sina ryttare utanför borgen, der Danskarne i all trygghet sofwo godt. Men Herr Sten och hans hjeltar mördade aldrig sofwande man: «Trumpetare, blås och wäck wår fiende upp!» sade Åke. Trumpetaren töfwade, förmenande nu tid wara till att hämnas och göra lättare segern öfwer de oförwarade. «Nej,» sade Herr Åke, «ärlig strid! Nesligt wore det af oß att mörda wåra fiender i deras djupaste sömn. Blås, trumpetare, eller skjuter jag dig denna pil genom lifwet!» — Då blåste han de förskräckta Danskarne upp ur sömnen, och striden begyntes. Ärofullt, fast wikande till slut för myckenheten, stridde den lilla hopen, och mångfaldigt flera Danskar stupade än Swenskar. När sedan fotfolket kom efter, förnyade Herr Åke striden och trängde mer och mer på fienden, tilldeß han lemnade landet. Dock hade Christiern härjat och utgjutit mycket blod i både Öster- och Westergötland, så att folket länge mindes hans första besök inom Sweriges landamären.

Från Danska härföraren och hans män spordes andra seder. De höllo icke för ro att med förrafkning, swek och brutna eder ombringa sina motståndare. Otto Rud het en Dansk höfwidsman i denna fejd, som så tappert förswarade sig mot Herr Åke och sedan året derefter innehade Bohus slott, medan Swenskarne wid samma tid under Herr Nils Ranzow hade Olofsborg inne, icke längt derifrån en

fast borg, hwarefter ännu sägner och lemwingar finnas i Bohuslän på en kulle wid en insjö, som kallas Bullarewatnet. Natten till Julafstonen hade snö fallit, så att marken war jemnhwit. Herr Otto fick då i sinnet, att de Swenska, i förlitande på de Christnas sed att hålla Julefrid, skulle lätteligen kunna öfwerraskas, klädde sina män i wapen och lät dem draga hwita skjortor derofwanpå, så att de föga kunde skiljas från snön och utan att upptäckas komma in i borgen. Swenska folket satt med glädje och i all trygghet wid sitt julebord, när Danska swärden swängdes öfwer deras hufwud. Der mördades utan förskoning både sofwande och wapenlösa män, tilldess att den öppra Nils Ranzow ensam war qwar. Han drog sig fäktande upp i öfwersta tornet, der han hela natten, dels med stenkastning, dels med sitt swärd, i den trånga trappan sig manneligen förswarade, men måste dock slutligen duka under för mängden. Föga beräkneligt tyckes det de Swenske wara att sålunda segra på wapenlös fiende, och werkar utaf sådana bragder hatet mot Danskarne till sin höjd i landet. Den lärda Hemming skref allt sådant uti en chrönika. Henne läste den unga Gustaf Eriksson, och wäcktes derunder af uti hans unga sinne tanken på fädernesslandets befrielse.

11. Sten Sture den Äldres död (1503).

Ett stillestånd blef i denna fejd, emedan Konung Johan stod högeligen derpå, att hans Drottning Christina skulle frigifwas ur Wadstena kloster, der hon, fastän med all wördnad uppwaktad, ännu hölls såsom fånge. Sten Sture samtyckte dertill och kom sjelf ned till Wadstena med Hemming Gadd att till landamåret henne ledsaga. I klostret war stor högtidlighet wid Drottningens afsked, och, när hon efter meßan trådde fram till altaret att offra, såsom sed war, gick Herr Sten wid hennes högra sida och Hemming Gadd wid den wenstra. Så redo de ock på hwar sin sida om hennes karm hela wägen ned genom landet, på det att intet obehag skulle henne möta, och skiljdes de wid gränsen, der hennes son Christian war henne emot, med stor wänskap från hwarandra. På sin

återfärd gästade Sten Sture i Småland hos Prosten Sven i Forsa*) och blef der wäl undfägnad. Då tilldrog sig, att Drottning Christinas läkare kom efter honom dit, föregifwandes, att han i några mål wille hafwa råd utaf Riksföreståndaren. De åto och drucko om aftonen tillsammans, och red sedan läkaren genaste wägen till Drottningen igen. Från den stunden kände Herr Sten sig sjuk af olideliga qwal och måste i Skillingeryd intaga sjukfången. Derifrån buro honom bönderna på en bår till Jönköping, i hwars grannskap han afled näst före Julen.

Wädeligt hade warit, om Danskarne och deras wänner fått hårom kunskap, inan Swante Sture och Hemming Gadd kommit till Stockholm och försäkrat sig om slottet och staden. Derföre inlåto de ingen till den döda, utan föregåfwo honom ännu wara lefwande, låtande honom så föras till Stockholm. Om någon, der de hwilade, wille tala med honom, lades en af hans tjenare, som war honom mycket lik, i sängen, och hade densamme derjemte skyggt för ögonen, skyllandes på Riksföreståndarens wanliga ögonsjukdom. När de kommo upp i Östergötland, mötte de Herr Swante Sture. Hemming Gadd tog honom afsides och hwiskade honom i öra, att Herr Sten war död samt bad honom skynda med till Stockholm. Sålunda kommo de lyckligen fram, och Herr Swante Sture tog Stockholms slott och staden under sin styrelse. Derefter kungjordes Riksföreståndarens död, och Swenska Folket förjde honom såsom en fader och trogen förswarare af deß rätt och frihet. Hans Enkefru Ingeborg lefde efter honom på Gripsholm i ständig andaktsöfning och tidegärd, och deras enda barn, dottren Birgitta, war Nunna i Wadstena kloster.

12. Om Swante Sture, samt huruledes han blifwer till Riksföreståndare tagen (1504).

Herr Stens lik ställdes uppe i Storkyrkan framför Sanct Göråns altare, tilldeß Rikets Herrar sammankommo;

*) Heter nu Forsboda, beläget 9 mil från Jönköping.

och, då grafvöl drucks efter Herr Sten, blef Swante Nilsson Sture, som då war Marsk, till Riksföreståndare tagen. Han war icke såsom Sten Sture af den gamla Folkunga-ätt, utan af Göksholms-ätten Matt och Dag; men hans fader hade tagit sin moders namn, emedan hon war af den gamla Danska ätten Sture. Med stor högtidlighet blef Sten Stures lik, enligt hans eget förordnande, begrafwet i Mariefreds kloster, det han sjelf wid sin gård Gripsholm anlagt hade, deraf nu är staden Mariefred. Men, när klostret wid religionsförändringen ödelades, flyttades hans qwarlefwor till Kärnbo kyrka och blefwo af Konung Johan den Tredje derifrån förda till Strängnäs domkyrka, der han slutligen fick sin lägerstad och ett prydeligt grafminne.

Swante Stures hofmän ofwades ån strängare, ån fordom Herr Stens, uti wapenlek och ridderliga seder och woro mycket härdade till att med tålamod fördraga allehanda kroppslidande, obeqwämlighet, köld och hunger. Den hölls icke för en man, som blinkade med ögonen, om en pålyxa swängdes så nära förbi, att den widrörde ögonbrynen. Ändock han war mycket afhållen för sin rättwisa och oegennytta, war han dock mer fruktad, och, när han war wred, hördes hans röst såsom ljudet af en djup basun eller ett thordön. Hans hand war nog hastig att slå till, när någon talade eller gjorde det, som wäckte hans wrede; dock ångrade han det gemenligen och godtgjorde sin häftighet med wänliga ord eller gåfwor. Synnerligast misshagade honom höra, det någon talade illa om en frånwarande. När så skedde, hände gemenligen, att han lät kalla den förtalade, på det han måtte sig få förswara, och baktalaren bewisa sitt tal, dereft han det kunde. Mot dem sig uti någon måtto förbrutit, war han ofta för mycket hård i tilltal och bestraffning, och hände det då mången gång, att hans son, den unga Herr Sten, med tårar knäfallande bad för de olyckliga och mildrade fadrens wrede.

Hwar Swensk man, Bonde så wäl som Herre, hade i dessa tiders oro uppwuxit likasom uti ett fältläger. Bredwid plog och spada hängde sköld och swärd, och föga wisste landtmannen om aftonen, hwilketdera han skulle komma att begag-

na nästa morgon. Så hade ock Herr Swante Sture likaledes uppwuxit i härbönad och war en stor, stark och wäl härdad krigsman. När gamla Herr Sten dog, war Herr Swante i Östergötland, och kallas han i gamla chrönikor Östgötarnes Furste. Der mötte han ock, såsom redan nämde år, Hemming Gadd, när denne kom med liket ifrån Jönköping, och fick af honom höra, hwad å färde war, samt blef uppmanad att genast följa med till Stockholm för att emottaga rikesstyrelsen.

Hemming Gadd war wald Biskop i Linköping; men i stället för bekräftelse skickade Påfwen öfwer honom bannlysning. Honom bekymrade detta föga, ty han såg sig bättre kunna tjena sitt plågade fädernesland med swärdet än med biskopsstafwen. Med sin lärdom och wältalighet wäckte han ock andra magter, Danemark till fiender, men Sverige till bundsförwandter. Genast som Herr Stens graföl war druckit, hådades krigsfolk till ledung mot Danskarne, som stodo wid Kalmarne. Herr Swante och Hemming Gadd kommo dit med hår och togo wid första anfallet staden in. Der ledo Danskarne ett blodigt nederlag, och Swenskarne drogo dem fram ur hwalf och källrar, der de sig undanstuckit, och dödade eller gjorde dem till fångar. Riksföreståndaren töfwade icke längre der, utan drog mot Danskarne, som ofredade Östergötalandet, och slog dem allestädes tillbaka, medan Hemming Gadd belade Kalmare slott. När nu Konung Hans wäl märkte, att han icke något mot Swenskarne kunde uträtta, ändock Herr Sten war död, tänkte han sig om, huruledes han med list och ränker kunde någonting winna, och kallade, under föregifwande att willja sluta fred och wänskap, de Swenska Rådsherrar till ett möte i Kalmar. Detta gjorde han i förlitande på Swenska Ärchebiskopens wänskap och prästernas, som städse werkade i lönndom för Kalmare-förening.

13. Om Blodbadet i Kalmarne (1505). Åke Johanssons strid och fall (1510).

Stodde på wäg till mötet i Kalmar, fingo de Swenska Herrar derom kunskap, huruledes Konung Hans war kom-

nen med många skepp i Kalmarefund och hade en stor krigshär i beredskap, dermed han ämnade på de Swenska Herrar hämnas för det nederlag, hans folk i Kalmar lidit hade. Derföre wände de om igen, och Konung Johan kom ensam till mötet. Då blef han wred att se sina anslag om intet och likasom ursinnig; sade, att borgrarne i Kalmar hade förrådt staden i Swenskarnes händer och anställde ett blodbad, deruti han lät borgmästarens, rådmännens och de förnämsta borgrarnes hufwuden falla för råttareswärdet. Men, när han sporde, att Riksföreståndaren kom med sin krigsmagt, drog han sig, efter så förrättadt ärende, hem till Danemark igen.

Herr Åke Johansson, den tappre härföraren, Westgötarnes höfwidsman, drog wid denna tiden mot Danskarne och förföljde dem in uti deras eget land. Och, likasom Danskarne ödelade och röfwade, hwar de i Swerige framdrogo, så brände och plundrade han i Skåne och Halland samt slog dem, hwarhelst de wågade honom bida. Deraf kallades han «Danskarnes gisel». Sammalunda drog Herr Swante Sture med segrande wapen omkring i Blekinge och Skåne. I denna fejden blefwo fornstäderna Wå och Lyckeby plundrade och ödelagda. Sägner och fornlemningar efter Lyckeby-borg finnas ännu i bygden samt efter kyrkor och kloster i staden Wå uti en by af samma namn, en half mil från nuwarande staden Christianstad belägen.

Såsom fordom Thord Bonde, war Herr Åke Danskarnes förskräckelse, och, när de sågo sig ej kunna winna honom i ärlig strid, togo de det råd, som de ofta brukat med godlycka, att bringa honom swikeligen om lifwet. Herr Åke hade en tid driftwit ifrån sig en af sina män, wid namn Lasse Frost. Han war i den Danska krigshären, den nu Herr Åke med mycken ifwer förföljde. Danskarne flydde allt undan, emedan så med Frost aftaladt war, tilldeß de kommo öfwer ett wad fem mil in öfwer landamäret, der de en stor styrka hade bakom en kulle undanstuckit. Dertill hade de uti Swenska hären några förrådare, som gjorde sig mycket senfärdiga, när de skulle följa Herr Åke öfwer wadet, så att höfwidsmannen allena kom ridandes midt i försåtet, då endast några

få af hans trogna Westgötar följde. Här han som öfverste för mängden sig wärde, stack honom Frost med sin glafwen genom lifwet. Wid sin höfwidsmans sida fäktade der Brynte Byrelsson och Marquard Guldsmed ifrån Skara med trohet och mandom, tilldeß de öfwermannades, och nämnas derföre med åra deras namn i chrönikorna. Af sina män fördes Herr Åke Johanssons lik till Helsingborg, och blef han der af en Dansk riddares, Tyke Brahes, husfru uti kyrkan hederligen begrafwen.

14. Om Swante Stures död och hans son Sten Sture den Yngres wal till Riksföreståndare (1512).

På åttonde året efter sitt tillträde till riksstyrelsen satt Herr Swante Sture om Julen i Westerås och hade många bergsmän från nya silfwergrufwan i Sala når sig. Sjunddedag Jul hade han med dem gått in i samtalsrummet, till rådplägning om bergwerkets angelägenheter. Hastigt öfwerföll honom underlig mattighet, och, då han wille gå ut i fria luften, föll han till marken, och, inan bergsmännen kunde hinna bära honom in, war han redan afliden. Hans husfru, Märeta, kom och wille besöka honom; men hon war utaf Dansk börd och mißtrodd, så att de, hwilka omgåfwo Riksföreståndarens lik, nekade henne tillträde, föregifwande, att han war stadd i hemliga öfwerläggningar med bergsmännen, och rådde henne att imellertid gå i kyrkan och höra meßan. Sålunda doldes Riksföreståndarens död med mycken klokhet, tilldeß Stockholms och Westerås slott woro i de Swenskt sinnades händer, och unga Herr Sten Sture, som då war i Örebro, kunde hinna till Stockholm och mottaga riksstyrelsen. Derefter kom han till Westerås och drack der gravöl efter sin fader och lät honom i sin faders, den ädle Nils Stures, graf få sin lägerstad. Dalkarlar och Westmänner, samt med alla redliga Swenskar, förjde mycket Herr Swantes frånfälle och tillsade hans son sin wänskap och trohet.

Riksdag höllS i Arboga. Der lät sig höra, att Sweriges allmoge hade Herr Sten kär, och wågade Herrarne icke säga något emot hans wal till Riksföreståndare, ändock Biskoparne

och någon utaf Rikets Herrar heldre valt Erik Trolle. Men Bönderna sade till Ärchebiskopen, att de ingen man utaf Danskt bord, såsom Herr Erik war, wille hafwa till höfwidsman. Stadnade så derwid, tilldeß nytt wal skulle ske näst påföljande wår i Uppsala. Men då gick sammaledes: Erik Trolles wänner samlades på torget, men Sten Stures på Kungsängen eller, såsom en annan sägen är, på Mora äng, och blef Herr Sten till Riksföreståndare tagen; men i Stockholm skulle hans wal en månad derefter stadfästas. I Gråmunkarnes kloster på Riddareholmen samlade sig Erik Trolles wänner, de andeliga Herrarne, med några få utaf Rådet; men Herr Stens, samlade i staden och på Stockholms slott, bitrådde utaf Bönder och Borgare, hade öfwerhanden. Deraf wexte hos Herr Erik och hans ättmän mot Sten Sture stor hätskhet och afund.

15. Om Sten Sture och Ärchebiskop Gustaf Trolle.

Ändock Herr Sten war en stor, stark och oförskräckt örligesman, wäl förfaren och öfwad i wapen, war han likwäl derjemte i sitt umgånge älskelig och mycket wänsäll. Särdeles flärdlös i klädedrägt och seder, med uppstruket hår och en hög allwarsam panna samt milda blå ögon, liknade han mer en allwarsam Swensk bonde än en höfwidsman för ett konungadöme. Många sade om honom, att han bar så stor ömhet för folkets rätt och wäl, att han med alltför sträng rättwisa förfor mot sina hofmän och fogdar, i de mål, der någon för lidet öfwerwäld sig öfwer dem beklagade. Att sjelf erfara, huru lag skipades, och rätt styrktes i landet, for han städse omkring i bygderna och samrådde med folket om det, som kunde lända åkerbruk, bergwerk och andra näringar till någon förkofran. Så lida med frid några år framåt.

Konung Hans dog året efter Swante Sture, föga förjd och saknad, och kallades han den bästa af Unionskungarne, ändock han befläckat sin styrelse med orätt, wäld och oskyldigt blod. Efter honom kom hans son Christiern till konungadömet i Danemark. De mißnöjda i Swerige började tidigt att med honom handla om sitt lands återförening med Dan-

mark, och sjelfwa Rikesföreståndaren gaf godt hopp, för att få ännu ett års fred att stadga sin magt. I uppsåt att winna den gamla Erik Trolles wänskap lät han wälja hans son Gustaf, som då war i Rom, till Ärchebiskop i Uppsala, sedan den gamla Jakob afsagt sig ämbetet och gått in i Mariefreds kloster. Han sände honom bref med många wänskapstillsägelser jemte en stor summa penningar. Men Gustaf Trolle war en högmodig och ond man, som i stället ingick förbund med Christiern och Sweriges fiender att störta Sten Sture från riksstyrelsen. I Stockholm hade Rikesföreståndaren tillredt ett ståteligt gästabud och derom beställt, att den nya Ärchebiskopen med all heder och högtidlighet mottagas skulle; men denne föraktade hans wälwillja och for en annan wäg hem, lät Jakob Ulfsson inwiga sig i ämbetet och samlade derefter alla de mißnöjda, Sten Stures owänner, till Uppsala, der han med skryt och ståteligen undfägnade dem samt talade stolt och högmodigt om den räfst, han tänkte med Herr Sten anställa. Öfwerflöd, prakt och wälluft rådde i Ärchebiskopens hof; men tarflighet, såsom i förståndig borgersmans hus, utmärkte Rikesföreståndarens.

Begrundande, huru förderfligt för landet ett inbördes krig är, begaf sig Herr Sten sjelf till Uppsala och räckte Gustaf inför helgedomarna sin hand till wänskap och försoning; men den oförnuftiga mannen störte den bjudna handen bort och tänkte, att den fromma Rikesföreståndaren gjorde detta utaf struktan för hans magt. Då tog Sten Stures tålamod slut, så att han förklarade Gustaf Trolle för riksförrädare, tog hans fader Herr Erik tillfånga och belägrade Ärchebiskopen på Almare Stäk. Nu tyckte Konung Christiern tid wara att falla in i Swerige och seglade med en talrik skeppsflotta upp i Östersjön.

16. Om Ärchebiskop Birger i Lund och Sten Stures bannlysning.

Konung Christiern hade genom sina sändemän hos Påfwen bragt en bannlysning öfwer Sten Sture och hela Swenska Rådet, såsom de der mot den heliga kyrkan och deß tjenare sig förbrutit. Denna bannlysning lät han Ärchebiskop Birger

Gunnarsson i Lund kringsända öfwer allt Swealand. Denne Birger, sin Konung Johan och deß Drottning Christina mycket tillgifwen och trogen, war en rättskaffens man, om hwilken mycket godt berättades. Om honom må följande sägner förtäljas:

På en ljuflig ort i Norra Halland är ett berg, fordom med wackra lindar bewuxet. Wid bergets fot låg en liten landtkyrka, utaf en liten fredlig bondeby omgifwen. I nämnda by, som utaf berget och lindarna kallades Lindberg, och utan twifwel närmast intill kyrkan bodde klockaren Gunnar med sin husfru Margareta. De hade en son wid namn Birger, den fadren tidigt höll till boken och uppfostrade i tukt och gudsfruktan. Men, som barnet wisade särdeles qwickhet och andra sådana egenskaper, som förebåda en stor och owantig man, höll fadren honom först en tid i Wardbergs schola och sedan fem år uti Skara, derifrån han, städse följd af fattigdomen och nöden, efter en god grundläggning begaf sig utländes till det nya lärosätet i Gripswald, der han blef Magister. När han hemkom till sitt fädernesland Danemark, dit Halland den tiden hörde, blef han för sin lärdom och sitt wärdiga skick snart känd af Konungen och sluteligen af Lunds Capitelmän wald till Ärchebiskop och satt uti Konungens Råd. Uti sitt signet och sköldemärke hade han en Lind. Derom blef en gång taladt i rådkammaren, sedan öfwerläggningarne woro slutade, då Rådsherren Krumedig, en stolt och högmodig man, förebrådde Herr Birger, att han förde samma sköldemärke som den gamla ätten Krumedig, frågandes, hwad rätt och anledning han hade dertill. Ärchebiskop Birger swarade honom sålunda: «Stor olikhet är mellan eder och min Lind; men, på det att hwar och en må weta, hwad min Lind betyder, så är jag född i en by i Norra Halland, som heter Lindberg, hwilket betyder Lindens berg. Der wa min fader fordom klockare och en fattig man. Att jag mig [illegible] en gång påminna må min födelsebygd, min ringa härkomde och min fader, förer jag denna Lind, ej annorlunda än [illegible] ung Agathokles, som åt ur lerkärl, för att dagligen [illegible], och na sig sin fader, som war en krukomakare. Mi underskref-

Men, när Westgötabönderna sporde hans färd, samlades de och flogo honom ihjäl.

Besättningarne på båda slotten, dem höfwidsmannen sålunda öfwergifwit, erbjödo Christian dagtingan; men han wille ingen skona. De läto derföre Herr Sten få weta sin nöd, begärandes snar undsättning. Då red en af hans trognaste män, Åke Johansson Natt och Dag, sonson till Engelbrechts mördare, med en flock goda ryttare ned i Westergötland. Honom följde ock en hop fotfolk; men han gaf sig icke tid att följa dem, utan skyndade förut med sina ryttare till de olyckligas bistånd. Men på wägen mötte han de tidender, att slottet war stormadt, och att tyrannen redan utgjutit deras blod. Tidigt en morgon, medan en tjock dimma stod öfwer den ängden, kom Åke med sina ryttare utanför borgen, der Danskarne i all trygghet sofwo godt. Men Herr Sten och hans hjeltar mördade aldrig sofwande man: «Trumpetare, blås och wäck wår fiende upp!» sade Åke. Trumpetaren töfwade, förmenande nu tid wara till att hämnas och göra lättare segern öfwer de oförwarade. «Nej,» sade Herr Åke, «ärlig strid! Nesligt wore det af oß att mörda wåra fiender i deras djupaste sömn. Blås, trumpetare, eller skjuter jag dig denna pil genom lifwet!» — Då blåste han de förskräckta Danskarne upp ur sömnen, och striden begyntes. Ärofullt, fast wikande till slut för myckenheten, stridde den lilla hopen, och mångfaldigt flera Danskar stupade än Swenskar. När sedan fotfolket kom efter, förnyade Herr Åke striden och trängde mer och mer på fienden, tilldeß han lemnade landet. Dock hade Christiern härjat och utgjutit mycket blod i både Öster- och Westergötland, så att folket länge mindes hans första besök inom Sweriges landamären.

Från Danska härföraren och hans män spordes andra seder. De höllo icke för rof att med förraskning, swek och brutna eder ombringa sina motståndare. Otto Rud het en Dansk höfwidsman i denna fejd, som så tappert förswarade sig mot Herr Åke och sedan året derefter innehade Bohus slott, medan Swenskarne wid samma tid under Herr Nils Ranzow hade Olofsborg inne, icke långt derifrån en

fast borg, hwarefter ännu sägner och lemningar finnas i Bohuslän på en kulle wid en insjö, som kallas Bullarewattnet. Natten till Julafstonen hade snö fallit, så att marken war jemnhwit. Herr Otto fick då i sinnet, att de Swenske, i förlitande på de Christnas sed att hålla Julefrid, skulle lätteligen kunna öfwerraskas, klädde sina män i wapen och lät dem draga hwita skjortor derofwanpå, så att de föga kunde skiljas från snön och utan att upptäckas kommo in i borgen. Swenska folket satt med glädje och i all trygghet wid sitt julebord, när Danska swärden swängdes öfwer deras hufwud. Der mördades utan förskoning både sofwande och wapenlösa män, tilldeß att den tappra Nils Ranzow ensam war qwar. Han drog sig fäktande upp i öfwersta tornet, der han hela natten, dels med stenkastning, dels med sitt swärd, i den trånga trappan sig manneligen förswarade, men måste dock slutligen duka under för mängden. Föga berömligt tycktes det de Swenske wara att sålunda segra på wapenlös fiende, och wette utaf sådana bragder hatet mot Danskarne till sin höjd i landet. Den lärda Hemming skref allt sådant uti en chrönika. Henne läste den unga Gustaf Eriksson, och wäcktes derutaf uti hans unga sinne tanken på fäderneslandets befrielse.

11. Sten Sture den Äldres död (1503).

Ett stilleständ blef i denna fejd, emedan Konung Johan stod högeligen derpå, att hans Drottning Christina skulle frigifwas ur Wadstena kloster, der hon, fastän med all wördnad uppwaktad, ännu hölls såsom fånge. Sten Sture samtyckte dertill och kom sjelf ned till Wadstena med Hemming Gadd att till landamäret henne ledsaga. I klostret war stor högtidlighet wid Drottningens afsked, och, när hon efter meßan trädde fram till altaret att offra, såsom sed war, gick Herr Sten wid hennes högra sida och Hemming Gadd wid den wenstra. Så redo de ock på hwar sin sida om hennes karm hela wägen ned genom landet, på det att intet obehag skulle henne möta, och skiljdes de wid gränsen, der hennes son Christian war henne emot, med stor wänskap från hwarandra. På sin

återfärd gästade Sten Sture i Småland hos Prosten Sven i Forsa*) och blef der wäl undfägnad. Då tilldrog sig, att Drottning Christinas läkare kom efter honom dit, föregifwandes, att han i några mål wille hafwa råd utaf Riksföreståndaren. De åto och drucko om aftonen tillsammans, och red sedan läkaren genaste wägen till Drottningen igen. Från den stunden kände Herr Sten sig sjuk af olideliga qwal och måste i Skillingeryd intaga sjukfängen. Derifrån buro honom bönderna på en bår till Jönköping, i hwars grannskap han afled näst före Julen.

Wädeligt hade warit, om Danskarne och deras wänner fått härom kunskap, inan Swante Sture och Hemming Gadd kommit till Stockholm och försäkrat sig om slottet och staden. Derföre inlåto de ingen till den döda, utan föregåfwo honom ännu wara lefwande, låtande honom så föras till Stockholm. Om någon, der de hwilade, wille tala med honom, lades en af hans tjenare, som war honom mycket lik, i sängen, och hade densamme derjemte skyggt för ögonen, styllandes på Riksföreståndarens wanliga ögonsjukdom. När de kommo upp i Östergötland, mötte de Herr Swante Sture. Hemming Gadd tog honom afsides och hwiskade honom i örat, att Herr Sten war död samt bad honom skynda med till Stockholm. Sålunda kommo de lyckligen fram, och Herr Swante Sture tog Stockholms slott och staden under sin styrelse. Derefter kungjordes Riksföreståndarens död, och Swenska Folket förjde honom såsom en fader och trogen förswarare af deß rätt och frihet. Hans Enkefru Ingeborg lefde efter honom på Gripsholm i ständig andaktsöfning och tidegärd, och deras enda barn, dottren Birgitta, war Nunna i Wadstena kloster.

12. Om Swante Sture, samt hurnledes han blifwer till Riksföreståndare tagen (1504).

Herr Stens lik ställdes uppe i Storkyrkan framför Sanct Görans altare, tilldeß Rikets Herrar sammankommo;

*) Heter nu Forsboda, beläget 9 mil från Jönköping.

och, då graföl drucks efter Herr Sten, blef Swante Nilsson Sture, som då war Marsk, till Riksföreståndare tagen. Han war icke såsom Sten Sture af den gamla Folkunga-ätt, utan af Göksholms-ätten Natt och Dag; men hans fader hade tagit sin moders namn, emedan hon war af den gamla Danska ätten Sture. Med stor högtidlighet blef Sten Stures lik, enligt hans eget förordnande, begrafwet i Mariefreds kloster, det han sjelf wid sin gård Gripsholm anlagt hade, deraf nu år staden Mariefred. Men, när klostret wid religionsförändringen ödelades, flyttades hans qwarlefwor till Kårnbo kyrka och blefwo af Konung Johan den Tredje derifrån förda till Strängnäs domkyrka, der han slutligen fick sin lägerstad och ett prydeligt grafminne.

Swante Stures hofmän ofwades ån strängare, ån fordom Herr Stens, uti wapenlek och ridderliga seder och woro mycket härdade till att med tålamod fördraga allehanda kroppslidande, obeqwämlighet, köld och hunger. Den hölls icke för en man, som blinkade med ögonen, om en pålyxa swängdes så nära förbi, att den widrörde ögonbrynen. Ändock han war mycket afhållen för sin rättwisa och oegennytta, war han dock mer fruktad, och, när han war wred, hördes hans röst såsom ljudet af en djup basun eller ett thordön. Hans hand war nog hastig att slå till, när någon talade eller gjorde det, som wäckte hans wrede; dock ångrade han det gemenligen och godtgjorde sin häftighet med wänliga ord eller gåfwor. Synnerligast misshagade honom höra, det någon talade illa om en frånwarande. När så skedde, hände gemenligen, att han lät kalla den förtalade, på det han måtte sig få förswara, och baktalaren bewisa sitt tal, dereft han det kunde. Mot dem sig uti någon måtto förbrutit, war han ofta för mycket hård i tilltal och bestraffning, och hände det då mången gång, att hans son, den unga Herr Sten, med tårar knäfallande bad för de olyckliga och mildrade fadrens wrede.

Hwar Swensk man, Bonde så wäl som Herre, hade i dessa tiders oro uppwuxit likasom uti ett fältläger. Bredwid plog och spada hängde sköld och swärd, och föga wisste landtmannen om aftonen, hwilketdera han skulle komma att begag-

na nästa morgon. Så hade ock Herr Swante Sture likaledes uppwuxit i härbönad och war en stor, stark och wäl härdad krigsman. När gamla Herr Sten dog, war Herr Swante i Östergötland, och kallas han i gamla chrönikor Östgötarnes Furste. Der mötte han ock, såsom redan nämde är, Hemming Gadd, när denne kom med liket ifrån Jönköping, och fick af honom höra, hwad å färde war, samt blef uppmanad att genast följa med till Stockholm för att emottaga rikesstyrelsen.

Hemming Gadd war wald Biskop i Linköping; men i stället för bekräftelse skickade Påfwen öfwer honom bannlysning. Honom bekymrade detta föga, ty han såg sig bättre kunna tjena sitt plågade fädernesland med swärdet än med biskopsstafwen. Med sin lärdom och wältalighet wäckte han ock andra magter, Danemark till fiender, men Sverige till bundsförwandter. Genast som Herr Stens graföl war druckit, hådades krigsfolk till ledung mot Danskarne, som stodo wid Kalmarne. Herr Swante och Hemming Gadd komma dit med hår och tygo wid första anfallet staden in. Der ledo Danskarne ett blodigt nederlag, och Swenskarne drogo dem fram ur hwalf och källrar, der de sig undansmuckit, och dödade eller gjorde dem till fångar. Riksföreståndaren töfwade icke längre der, utan drog mot Danskarne, som ofredade Östergötalandet, och slog dem allestädes tillbaka, medan Hemming Gadd belade Kalmare slott. När nu Konung Hans wäl märkte, att han icke något mot Swenskarne kunde uträtta, ändock Herr Sten war död, tänkte han sig om, huruledes han med list och ränker kunde någonting winna, och kallade, under föregifwande att willja sluta fred och wänskap, de Swenska Rådsherrar till ett möte i Kalmar. Detta gjorde han i förlitande på Swenska Ärchebiskopens wänskap och prästernas, som städse werkade i löndom för Kalmare-förening.

13. Om Blodbadet i Kalmarne (1505). Åke Johanssons strid och fall (1510).

Stodde på wäg till mötet i Kalmar, fingo de Swenska Herrar derom kunskap, huruledes Konung Hans war kom-

nen med många skepp i Kalmaresund och hade en stor krigshär i beredskap, dermed han ämnade på de Swenska Herrar hämnas för det nederlag, hans folk i Kalmar lidit hade. Derföre wände de om igen, och Konung Johan kom ensam till mötet. Då blef han wred att se sina anslag om intet och likasom ursinnig; sade, att borgrarne i Kalmar hade förrådt staden i Swenskarnes händer och anställde ett blodbad, deruti han lät borgmästarens, rådmännens och de förnämsta borgrarnes hufwuden falla för rättareswärdet. Men, när han spordе, att Riksföreståndaren kom med sin krigsmagt, drog han sig, efter så förrättadt ärende, hem till Danemark igen.

Herr Åke Johansson, den tappre härföraren, Westgötarnes höfwidsman, drog wid denna tiden mot Danskarne och förföljde dem in uti deras eget land. Och, likasom Danskarne ödelade och röfwade, hwar de i Swerige framdrogo, så brände och plundrade han i Skåne och Halland samt slog dem, hwarhelst de wågade honom bida. Deraf kallades han «Danskarnes gissel». Sammalunda drog Herr Swante Sture med segrande wapen omkring i Blekinge och Skåne. I denna fejden blefwo fornstäderna Wå och Lyckeby plundrade och ödelagda. Sägner och fornlemningar efter Lyckebyborg finnas ännu i bygden samt efter kyrkor och kloster i staden Wå uti en by af samma namn, en half mil från nuwarande staden Christianstad belägen.

Såsom fordom Thord Bonde, war Herr Åke Danskarnes förskräckelse, och, när de sågo sig ej kunna winna honom i ärlig strid, togo de det råd, som de ofta brukat med god lycka, att bringa honom swikeligen om lifwet. Herr Åke hade en tid drifwit ifrån sig en af sina män, wid namn Lasse Frost. Han war i den Danska krigshären, den nu Herr Åke med mycken ifwer förföljde. Danskarne flydde allt undan, emedan så med Frost aftaladt war, tilldeß de kommo öfwer ett wad fem mil in öfwer landamäret, der de en stor styrka hade bakom en kulle undanstuckit. Dertill hade de uti Swenska hären några förrådare, som gjorde sig mycket senfärdiga, när de skulle följa Herr Åke öfwer wadet, så att höfwidsmannen allena kom ridandes midt i försåtet, då endast några

få af hans trogna Westgötar följde. Når han som upprest för mängden sig wärde, stack honom Frost med sin glafwen genom lifwet. Wid sin höfwidsmans sida fäktade der Bryntе Byrelsson och Marquard Guldsmed ifrån Skara med trohet och mandom, tilldeß de öfwermannades, och nämnas derföre med åra deras namn i chröonikorna. Af sina män fördes Herr Åke Johanssons lik till Helsingborg, och blef han der af en Dansk riddares, Tyke Brahes, husfru uti kyrkan hederligen begrafwen.

14. Om Swante Stures död och hans son Sten Sture den Yngres wal till Riksföreståndare (1512).

På åttonde året efter sitt tillträde till riksstyrelsen satt Herr Swante Sture om Julen i Westerås och hade många bergsmän från nya silfwergrufwan i Sala når sig. Sjunddedag Jul hade han med dem gått in i samtalsrummet, till rådplägning om bergwerkets angelägenheter. Hastigt öfwerföll honom underlig mattighet, och, då han wille gå ut i fria luften, föll han till marken, och, inan bergsmännen kunde hinna bära honom in, war han redan aflidеn. Hans husfru, Måreta, kom och wille besöka honom; men hon war utaf Dansk börd och mißtrodd, så att de, hwilka omgåfwo Riksföreståndarens lik, nekade henne tillträde, föregifwande, att han war stadd i hemliga öfwerläggningar med bergsmännen, och rådde henne att imellertid gå i kyrkan och höra meßan. Sålunda doldes Riksföreståndarens död med mycken klokhet, tilldeß Stockholms och Westerås slott woro i de Swenskt sinnades händer, och unga Herr Sten Sture, som då war i Örebro, kunde hinna till Stockholm och mottaga riksstyrelsen. Derefter kom han till Westerås och drack der graföl efter sin fader och lät honom i sin faders, den ädle Nils Stures, graf få sin lägerstad. Dalkarlar och Westmänner, samt med alla redliga Swenskar, förjde mycket Herr Swantes frånfälle och tillsade hans son sin wänskap och trohet.

Riksdag höllс i Arboga. Der lät sig höra, att Sweriges allmoge hade Herr Sten kär, och wågade Herrarne icke säga något emot hans wal till Riksföreståndare, ändock Biskoparne

och någon utaf Rikets Herrar heldre walt Erik Trolle. Men Bönderna sade till Ärchebiskopen, att de ingen man utaf Dansk börd, såsom Herr Erik war, wille hafwa till höfwidsman. Stadnade så derwid, tilldeß nytt wal skulle ske näst påföljande wår i Uppsala. Men då gick sammaledes: Erik Trolles wänner samlades på torget, men Sten Stures på Kungsängen eller, såsom en annan sägen är, på Mora äng, och blef Herr Sten till Riksföreståndare tagen; men i Stockholm skulle hans wal en månad derefter stadfästas. I Gråmunkarnes kloster på Riddareholmen samlade sig Erik Trolles wänner, de andeliga Herrarne, med några få utaf Rådet; men Herr Stens, samlade i staden och på Stockholms slott, biträdde utaf Bönder och Borgare, hade öfwerhanden. Deraf wexte hos Herr Erik och hans åttmän mot Sten Sture stor hätskhet och afund.

15. Om Sten Sture och Ärchebiskop Gustaf Trolle.

Ändock Herr Sten war en stor, stark och oförskräckt örlogsman, wäl förfaren och öfwad i wapen, war han likwäl derjemte i sitt umgånge älskelig och mycket wänsäll. Sårdes les flärdlös i klädedrägt och seder, med uppstruket hår och en hög allwarsam panna samt milda blå ögon, liknade han mer en allwarsam Swensk bonde än en höfwidsman för ett konungadöme. Många sade om honom, att han bar så stor ömhet för folkets rätt och wäl, att han med alltför sträng rättwisa förfor mot sina hofmän och fogdar, i de mål, der någon för lidet öfwerwäld sig öfwer dem beklagade. Att sjelf erfara, huru lag skipades, och rätt styrktes i landet, for han städse omkring i bygderna och samrådde med folket om det, som kunde lända åkerbruk, bergwerk och andra näringar till någon förkofran. Så lida med frid några år framåt.

Konung Hans dog året efter Swante Sture, föga förjd och saknad, och kallades han den bästa af Unionskungarne, ändock han befläckat sin styrelse med orätt, wäld och oskyldigt blod. Efter honom kom hans son Christiern till konungadömet i Danemark. De mißnöjda i Swerige började tidigt att med honom handla om sitt lands återförening med Dans-

mark, och sjelfwa Rikesföreståndaren gaf godt hopp, för att få ännu ett års fred att stadga sin magt. I uppsåt att winna den gamla Erik Trolles wänskap lät han wälja hans son Gustaf, som då war i Rom, till Ärchebiskop i Uppsala, sedan den gamla Jakob afsagt sig ämbetet och gått in i Mariefreds kloster. Han sände honom bref med många wänskapstillsägelser jemte en stor summa penningar. Men Gustaf Trolle war en högmodig och ond man, som i stället ingick förbund med Christiern och Sweriges fiender att störta Sten Sture från rikesstyrelsen. I Stockholm hade Rikesföreståndaren tillredt ett ståteligt gästabud och derom beställt, att den nya Ärchebiskopen med all heder och högtidlighet mottagas skulle; men denne föraktade hans wälwillja och for en annan wäg hem, lät Jakob Ulfsson inwiga sig i ämbetet och samlade derefter alla de mißnöjda, Sten Stures owänner, till Uppsala, der han med skryt och ståteligen undfägnade dem samt talade stolt och högmodigt om den räfst, han tänkte med Herr Sten anställa. Öfwerflöd, prakt och wälluft rådde i Ärchebiskopens hof; men tarflighet, såsom i förståndig borgersmans hus, utmärkte Rikesföreståndarens.

Begrundande, huru förderfligt för landet ett inbördes krig är, begaf sig Herr Sten sjelf till Uppsala och räckte Gustaf inför helgedomarna sin hand till wänskap och försoning; men den oförnuftiga mannen störte den bjudna handen bort och tänkte, att den fromma Rikesföreståndaren gjorde detta utaf fruktan för hans magt. Då tog Sten Stures tålamod slut, så att han förklarade Gustaf Trolle för rikesförrädare, tog hans fader Herr Erik tillfånga och belägrade Ärchebiskopen på Almare Stäk. Nu tyckte Konung Christiern tid wara att falla in i Sverige och seglade med en talrik skeppsflotta upp i Österjön.

16. Om Ärchebiskop Birger i Lund och Sten Stures bannlysning.

Konung Christiern hade genom sina sändemän hos Påfwen bragt en bannlysning öfwer Sten Sture och hela Swenska Rådet, såsom de der mot den heliga kyrkan och deß tjenare sig förbrutit. Denna bannlysning lät han Ärchebiskop Birger

Gunnarsson i Lund kringsända öfwer allt Swealand. Denne Birger, sin Konung Johan och deß Drottning Christina mycket tillgifwen och trogen, war en rättskaffens man, om hwilken mycket godt berättades. Om honom må följande sägner förtäljas:

På en ljuflig ort i Norra Halland är ett berg, fordom med wackra lindar bewuxet. Wid bergets fot låg en liten landtkyrka, utaf en liten fredlig bondeby omgifwen. I nämda by, som utaf berget och lindarna kallades Lindberg, och utan twifwel närmast intill kyrkan bodde klockaren Gunnar med sin husfru Margareta. De hade en son wid namn Birger, den fadren tidigt höll till boken och uppfostrade i tukt och gudsfruktan. Men, som barnet wisade särdeles qwickhet och andra sådana egenskaper, som förebåda en stor och owanlig man, höll fadren honom först en tid i Wardbergs schola och sedan fem år uti Skara, derifrån han, städse följd af fattigdomen och nöden, efter en god grundläggning begaf sig utländes till det nya lärosätet i Gripswald, der han blef Magister. När han hemkom till sitt fädernesland Danmark, dit Halland den tiden hörde, blef han för sin lärdom och sitt wärdiga skick snart känd af Konungen och sluteligen af Lunds Capitelmän wald till Ärchebiskop och satt uti Konungens Råd. Uti sitt signet och sköldemärke hade han en Lind. Derom blef en gång taladt i rådkammaren, sedan öfwerläggningarne woro slutade, då Rådsherren Krumedig, en stolt och högmodig man, förebrådde Herr Birger, att han förde samma sköldemärke som den gamla ätten Krumedig, frågandes, hwad rätt och anledning han hade dertill. Ärchebiskop Birger swarade honom sålunda: «Stor olikhet är mellan eder och min Lind; men, på det att hwar och en må weta, hwad min Lind betyder, så är jag född i en by i Norra Halland, som heter Lindberg, hwilket betyder Lindensberg. Der war min fader fordom klockare och en fattig man. Att jag mig på en gång påminna må min födelsebygd, min ringa härkomst och min fader, förer jag denna Lind, ej annorlunda än Konung Agathokles, som åt ur lerkärl, för att dagligt påminna sig sin fader, som war en krukomakare. Min Lind eger

dessutom en annan betydelse: hennes trefaldiga rot betecknar den hel. Trefaldighet, som är wår ewiga saligheets grundwal. Stammen, som allenast är en, betyder oskiljaktigheten i Gudomswäsendet. De fem grenarne och likaså många rosor äro Försonarens sår. De tio bladen äro De Tio Budorden. De sju stonar utaf åtskilliga färger under Linden betyda så många dödliga synder: den röda betecknar wrede, den blyfärgade afund m. m. Himmelen, som synes ofwan min Lind, betecknar icke endast Hämble Härad, deräst min födelseby är belägen, utan ock jemwäl det himmelska fäderneslandet.» — Birgers förklaring wann bifall icke allenast utaf Konung Johan, utan ock af hela Rådet, och efter den dagen talade ingen mißakteligt om Ärchebiskopens Lind.

Men om Birgers bannlysning brydde sig ingen, ty hwar man i Swerige wißte, att Herr Sten war en gudfruktig man utan skrymtan, och började redan det Swenska Folket att föga aktning bära för Päfwens bud och befallningar.

27. Om slaget wid Dufwenäs (1517) och Stäkets förstöring.

Sten Stures stjufmoder, Fru Märeta Iwarsdotter, war en ond qwinna utaf Dansk börd och mycket hatad af Swenska folket. Med den tappra höfwidsmannen på Aggershus Knut Alfsson hade hon en son Carl, som war ibland Konung Christierns hirdfolk. Till honom skref hon lönliga bref och förrådde ofta för de Danska, hwad Herr Sten wille hemligt hålla. Sålunda fick Konungen weta, det ett skepp, lastadt med krigsförnödenheter, war på hemwäg till Swerige, och sände han genast, ehuru stillestånd och frid war, sina sjöröfware ut att taga det bort. Då war friden bruten, och på en riksdag samtyckte Råd och folk att wåga lif och egendom för fäderneslandets befrielse. Der beslöts ock, att Ärchebiskopen skulle afsättas, och Stäkeborg, derifrån han redan utgjutit så mången årlig Swensk mans blod, i grund nederbrytas.

Den fridälskande Riksföreståndaren gjordes ännu ett försök till förening utan inbördes blodsutgjutelse och kom till Stäket, begärandes att få komma med Herr Gustaf till sam-

tals. Den unga Gustaf Eriksson lemnades då såsom gisslan upp på slottet, och Ärchebiskopen säges hafwa befalt sitt folk, att, så framt Sten Sture-mån företoge sig något emot slottsfolket, skulle de genast upphänga Gustaf utanpå muren. Det war första gången, hans lif war i fara för Sweriges fiender. Ärchebiskopen lät Herr Sten sitta utanför slottet i regn och owäder i twå timmar; sedan kom en tjenare ut ifrån borgen och sade, det hans Herre icke wille ingå någon dagtingan, ty han hade sport, att Danska flottan till hans undsättning wore snart till förwäntandes.

Höfwidsmannen öfwer de Danska skeppen, som lågo för Stäkeholm i Småland, het Sewerin Norrby. Han war en oförskräckt stridsman, men grym och blodtörstig samt trolös mot sina fiender. När han såg, att han icke så snart skulle kunna intaga slottet, lät han föra wed och bränsle fram till stor myckenhet rundt deromkring och tände så eld på hela borgen med alla, som derinne woro. Der blefwo ock höfwidsmannen Johan Arneson och hans husfru innebrända. Det war Sewerin Norrbys första bedrift i Sverige. Staden Westerwik undergick samma öde. Derefter satte Herr Sewerin sitt folk i land uti Östgötaskären och kom till Söderköping samt drog wida omkring i bygden, brandskattade och röfwade, tilldeß Östgötabönderna kommo och drefwo Danskarne ur landet och till deras skepp igen. Wid Dufwenäs i Stockholmsskären gingo de sedan i land. Der mötte dem Herr Sten med en hår utaf Westmån, Upplåndningar och Dalkarlar. Den unga Gustaf Wasa war med i den färden och bewistade der det första fältslag, ädagalåggande ett oförskräckt och modfullt Swenskt hjerta. Sten Sture sade, att hans raskhet mycket bidrog till den ärofulla seger, der wanns öfwer de Danska. Glada woro de, som kunde med flykten på skeppen undankomma.

Inför Rikens Råd och Ständer ställde Herr Sten Ärchebiskopen till answar såsom förrådare. Men han swarade högmodigt, att de sjelfwa förr woro förrådare och derjemte slafwar under en jäsande yngling. Då förargades alla, och dom fälldes öfwer honom såsom riksförrådare. Den underskref-

wo alla; men den sluga Biskop Hans Brask lade in under signetet en liten lapp, derpå han skrifwit: «detta hafwer jag gjort nödder».

Från Dufwenäs lade Sten Sture sitt folk för Almare Stäk tillbaka. Då såg Ärchebiskopen sin tid kommen och wille uppgifwa slottet, begärandes dock att oqwald få sitta qwar wid sitt ärchebiskopsämbete. Men Riksföreståndaren nekade dertill, sägande, att det nu war för sent, emedan alltför myrket Swenskt blod för hans skull flutit, och han wore till det wigtiga kallet föga skicklig. Då wille han längre förswara sig på slottet; men hans egna tjenare hatade den högmodiga mannen och twingade honom att uppgifwa borgen. Det är en sägen, att han för folkets raseri måste gömma sig en natt på den holme wid Stäket, som deraf ännu kallas Biskopsholmen, tilldeß han, af Sten Sture beskyddad, fördes till Westerås kloster, der han bewakades såsom fånge. Men borgen Almare Stäk blef utaf bönderna till grunden nederbruten och upprättades aldrig mer. Ett källarhwalf och några grushögar, med gräs, buskar och träd öfwerwuxna, är nu allena qwar utaf all denna ärchebiskoparnes fordna härlighet.

18. Minnesmärken och sägner efter slaget wid Brännkyrka (1518).

Wid ett gammalt herresäte, benämdt Örby, wid Brännkyrka i Södermanland äro i jorden funna canoner och andra märken efter fordna strider. På ängen synes en lång upphöjning, som ännu af landtfolket kallas Wallen, och ett annat ställe Hofmanslägret. På det rummet har efter sägen Brännkyrke slag stått, deruti Gustaf Wasa första gången bar det Swenska riksbanéret mot fienden.

Bättre bistånd af Ärchebiskopens wänner i Swerige hade Konung Christiern wäntat, än hans folk wid Dufwenäs erfarit, och tyckte han sig af det årets ledung hafwa både harm och skada. Följande sommaren wille han sjelf pröfwa krigslyckan och kom med många och wäl bemannade skepp, läg-

hände sig wid Södermalm får ankar. Sten Sture kom wid samma tid med sin Swenska bondehär upp genom Södermanland, beredd att mottaga sin fiende wid skeppen. Men, när Christiern det sporde, drog han ut med sin här till Brunkyrka, der han slog läger, såsom sägen är, på det ställe, som sedan kallades Hofmanslägret. Tidigt en morgon begyntes slaget med mycken frimodighet å bägge sidor; då bar den unga Gustaf Wasa Swenska hufwudbanéret, och Sten Sture red främst i slagordningen. Sällan har Dansk här på öppet fält och i årlig strid hållit länge stånd mot de Swenska. Snart swigtade Konung Christierns slagordning, och hans män började fly till skeppen. Uti ett moras blefwo många Danskar tillfångatagna, och många blefwo slagna under flykten. Med åra och seger inträgade Sten Sture i Stockholm och förde med sig tre hundrade fångar.

För motwind kunde Konungen icke komma till hafs och led ofta skada samt förlorade manskap wid de utfall, krigsfolket i staden och från slottet gjorde. Winterkölden och brist på lifsmedel twingade till slut Konung Christiern att handla om fred med Sten Sture. Fred war den goda Herr Stens hjertliga önskan; derföre sände han genast de Danska lifsmedel och wänliga ord till Konungen. Då tyckte sig den listiga Christiern finna, det Riksföreståndaren, efter som han sjelf war rättskaffens och ärlig, sent mißtrodde andra, och beslöt att swika honom. Han bjöd honom komma ut till sig på skeppen för fredshandelns skull samt gaf honom lejdebref och erbjöd gißlan. Men, när Herr Sten tänkte fara åstad, sade Stockholms borgare, som högeligen hade honom kär, att de ingalunda tänkte släppa honom så i de swekfulla Danskarnes händer, så framt han icke wille, att de walde sig en annan Herre, emedan de wäl wißte, att han från den färden aldrig mer skulle återkomma. När denna list icke hade framgång, sade Konung Christiern, att han sjelf skulle komma till Sturen, om han wille sända honom sex Swenska män till gißlan, att utbytas mot sex Danska; men, när den Swenska gißlan kom ut på fjärden, lade ett Danskt skepp sig mellan dem och landet, så att de Swenska Herrarna togos, emot gifwen lejd och

grud, tillfångа på Danſka ſkeppen, och, ſom nu god wind blåſte, ſeglade den ſwekfulle tyrannen af med dem till Danemark. Bland dem war Hemming Gadd och Guſtaf Eriksſon Waſa. Följande wiſa diktades ſedan bland folket

om ſlaget wid Brännkyrka.

Swenſka mån aktar jag båra lof,
Om Gud will mig nåder gifwa;
Deras bygd framföra med akt och hog,
Den ſtund der jag må lefwa.
Det ſkall mig ingen förmena;
Herre Gud med ſin nåd mig hjelpe dertill!
Han år min tröſt allena.

Det år efter Jeſu födelſetid
Femtonhundrade och aderton man talde,
Kung Chriſtiern af Danemark förde en ſtrid
Och ſig för Stockholm lade:
Den ſtad [illegible] han förderfwa;
Med ſtorm och ſkott både dag och natt
Sig aktar han pris förwärfwa.

Åra och lof, Allswåldige Gud,
Som gerna hjelper af nöde!
Han ſtillte utaf hans håtſkeliga trug,
De Danſke de ſpillde ſin möde;
Och det de der bedrefwo
Det kom dem allt till ſkada och ſorg
Och följer, ſå länge de lefwa.

När Danſke förnummo utan fördel war'
Allt det de för ſig togo,
Till Brännkyrka med ſtoran ſkar'
Till häſt och fot de drogo.
De Swenſke mån der före dem wore,
De ſlogo de Danſke af marken ſå,
De fingo både döda och ſåre.

Snarlika funno de Danſke till rådå
Om natten till ſkeppen draga,
De ryttare blefwo qwar i ſtoran wåda,
De månde det högeliga klaga:
Allt om en aftonſtunde
De blefwo ſå många båd' gripne och fångne,
Som icke rymma kunde.

Den wiſan hon lyder och qwåder ſå,
Att Danſke mån det wål kände,
Att Herr Sten Sture war höfwidesman då,
Når det i ſanning hände;
Han gaf ſig både magt och ſinne
Att ſtånda emot; med Swenſke måns hjelp
De Danſke ſkulle ej winna.

Utſände Chriſtiern dagtingan falſk,
Och bad både tidt och ofta,
Sitt råd med Herr Sten Sture till tals,
Att fred mellan dem wara nätte.
Det war ej af hjertans [illegible],
De Swenſke blefwo bedragne dermed
Och ſwikne ſå margalunde.

Rummet dertill beramadt war,
Kung Chriſtiern ſkynda' att komma
Med Herr Sten Sture att wara i tal
Allt om bägge deras fromma.
De Konungen gißlan för ſig ſände,
Han grep dem en felig*) dag
Och neder till Danemark ſände.

Ewinnerlig tid hon är ſå lång,
Ho det will rått betänka.
Den falſkhet brukar, han kommer i twång
Och månd' ſig i ſyndene ſänka.

*) Felig dag betyder fridlyſt dag.

Gud Swenſke mån wäl bewara
Och låte dem ſå i werldene leſwa,
Att de finnas bland Änglars ſkare!

19. Slaget wid Bogeſund. Sten Sture den Yngres död (1520).

Hat och hämd för ſådan motgång upplågade i Chriſtiern Tyrannens bröſt. Han ſände kring alla land, till Furſtar och Konungar, om hjelp och biſtånd mot Sten Sture och aktade göra det Swenſka Folket till ſina ſlafwar. En wäl ruſtad krigshär, ſamlad från Frankrike, Skottland, Tyſkland och Danemark, den honom ſjelf tycktes oöfwerwinnerlig, lät han wid midwinterstid inbryta i Weſtergötland med mord och brand; och hel höfwidsmannen för hären Otto Krumpe, en liſtig och blodgirig Danſk man. På ſtranden af inſjön Åſunden, wid ſtaden Bogeſund, hade Sten Sture ſitt läger, betäckt bakföre med en bråta och framföre med bröſtwärn mot den antågande fienden, ſom kom öfwer den tillfrusna ſjön. Han hade ock låtit wäcka, det är: göra wakar, eller ſäga iſen wid ſtränderna, ſå att den gaf ſig flereſtädes undan, när Danſkarne kommo ned på ſjön, och många drunknade. Sten Sture red en ſkön grå häſt, ſom både bet och ſlog omkring ſig i ſtriden, och wiſade Herr Sten då, ſåſom alltid, ſtora mandomsrön. Men i en olycklig ſtund träffades han i låret af en canonkula, ſom ſtudſade mot iſen, och i detſamma blef hans häſt dödſkjuten, hwarefter han på en ſläda måſte föras ur ſtriden. Twänne gånger hade de Swenſka drifwit fienden till rygga; men, när kunnigt blef, att Herr Sten war borta, hade Swenſka hären icke mer något mod; de öfwergåfwo ſtridsfältet, och Herr Otto Krumpe berömde ſig af ſegerwinning. Hindersmeßedag ſtod detta olyckliga ſlag. Staden Bogeſund, nu kallad Ulricehamn efter Konung Fredriks Drottning Ulrika Eleonora, blef då bränd och ſköflad med hela den bygden. Wid Skottek, en by, der ſtriden begynnes, hafwa ſtridswapen och kulor från denna tid blifwit funna ſamt en ſtor guldring, och om ſlagets förlopp är ännu ſägen bland folket. Ett minne utaf den grymma Danſka höfwids-

mannen är en kulle wid Alleberg, nära det gamla herresätet Saleby, inwid wägen, der han sammankallat en hop Westgötabönder och läcit nedsabla dem alla på kullen, som deraf ännu i dag kallas Krumpehög.

Warsammeligen fördes den sjuka Riksföreståndaren upp genom skogarna. Wid Tiwedens ingång lät han folket göra en förhuggning, der fienden led stor manspillan. Der hade Krumpe wid Ramundaboda ställt Fransmännen i den hetaste striden, och stupade utaf dem twänne härhöfwidsmän och halfwa manskapet. Men en Swensk adelsman wisade hemligen Danskarne en annan wäg öfwer om bråtan, så att de gingo den omkring och föllo de Swenska bönderna, som förswarade den, i ryggen och gjorde på dem nederlag. En falsk tjenare hade ock wisat Danskarne på Åsundasjön, hwar Sten Sture red på den ljusa hästen, så att de kunde wäl rigta skotten emot honom. Så flöt mycket Swensk blod i den striden för förrädares skull. När Riksföreståndaren kom till Strängnäs, sände han Biskop Matthias till Gustaf Trolle, som då satt på Ekholmen, att bedja honom nu för Guds skull icke fälla sig till det arma fäderneslandets fiender. Då swarade Herr Gustaf: «Gud förlåte dem, som den owilljan uppwäckt mellan min frände Herr Sten och mig; wi woro inte så fjerran skylde, att wi skulle sådant skifta oß imellan, som nu skeddt är.» — Men Gustaf Trolle widblef icke länge sitt goda uppsåt, såsom sig wisade icke långt derefter.

Sten Sture hwilade något i Strängnäs; men, när han Kyndelsmeßodag fick tidender, att fienden dagen förut kommit omkring bråtan samt nu spridt sig med mördande och brännande kring hela landet Nordanskog, wille han, så sjuk han war, hasta till Stockholms förswar. Men Swerige skulle nu smaka de sista och bittraste dropparna utaf sina olyckors kalk, för att sedan rätt kunna taeka Försynen för sänd räddning och återwunnen frihet. Sten Sture dog å Björkfjärden på Mälaren icke länge från Strängnäs och fördes död till sin sörjande hustru Christina Gyllenstjerna, som wäntade de på Stockholms slott sin hjeltes hemkomst. Stor war hennes sorg och många hennes och de redliga Swenskarnes tå-

ner, når hans lik nedsattes i Gråmunkarnes klosterkyrka på Kedjeskär*).

Sturens trogna bondehär samlades ännu en gång och mente göra fienden segren blodig; men ingen Herre, hwarken lekman eller prest, wille anföra dem, och, när en man steg fram för hären och frågade dem: För hwem willjen I strida nu? — sågo de sig omkring: deras kära Herr Sten war icke der. — Suckan och tårar qwäfde mod och hopp i deras bröst, och så skiljdes de åt, hwar och en hem till sitt igen.

Men Christina Gyllenstjerna war sin fallne maka wärdig, stängde Stockholms portar och lifwade männernas mod i sorgens och farans stund och fortsatte striden för Sweriges ära och frihet.

20. Blodbad och Konungakröning.

Nu är till att förtälja om ett skådespel af ohörd grymhet och blodsutgjutelse, derifrån hwar Swensk man skulle med mißmod wända sina ögon, så framt icke de flesta utaf de Biskopar och Herrar, som lemnades åt bödelsyran, med sin kallsinnighet och afund mot den ädle Rikshöfwidsmannen och sitt förakt för folkets rätt, wäl förtjent en ärelös död. Huruledes Konung Christiern kom till konungadömet och sedan släckte sin hämd i Swenska mäns blod, derom är följande till att berätta:

Sent skulle den modfulla Christina Gyllenstjerna hafwa öppnat Stockholms stad och slott för Konung Christiern, hade icke ett nytt och owäntadt förräderi jemte Konungens många löften och eder, alla sedan brutna, lockat henne i snaran. Den trogna Sture-wännen Hemming Gadd war under fångenskapen wunnen på Konung Christierns sida. Han kom till Christina och rådde henne att lyßna till Konungens fredswillkor, sägandes, att intet slut på eländet och förödelsen i landet wore att wänta, förrän Christiern kommit till konungadömet, samt försäkrade, att de goda willkor och förläningar, henne lofwades, skulle utan swek och list henne gifwas, allt hwad hittills

*) Nu Riddareholmen.

mot Konungens willja skett glömmas, och han för Swenska Folket blifwa en huld och god fader, den der allenast efter Sweriges lag styra skulle.

I Uppsala höllS en Herredag, dit Gustaf Trolle kom från sin gård Ekholmen i Uppland, der han anlagt ett kloster, hwarefter ännu finnas sägner och lemningar, och intog sitt rum i Rådet såsom Archebiskop. Der waldes wål Christiern till Konung; men folket wille icke weta utaf detta konungawal, utan war oroligt, samlade sig mångastädes och ihjälslogo Danskar, hwar de dem öfwerkomma kunde. Höfwidsmannen på Westerås slott, Måns Jönsson, Erik Ribbing och några andra Sturarnes fordna wänner gjorde sak med folket och drogo till strids mot Konung Christierns wänner, sitt fäderneslands förrädare. Westmån och Dalkarlar höllo ett slag med Danskarne på Badelunds-ås och wunno seger. Ett minne af detta slag är ett kärr der inwid åsen, Jutekärret kalladt deraf, att bondehären dref Jutarne ner i kärret, der de fastnade i dyn och blefwo dödade eller tillfångatagna. Detta hände i slutet af Fastan. Men på Långfredagen derefter hade Fjerdhundra-boarne samlat sig wid Uppsala, och stod der ett stort och blodigt slag, deri Danskarne ledo nederlag och togo flykten. Men bondehären hade ingen höfwidsman, som höll den tillsamman, utan öfwerföllo dem Danskarne och slogo dem flockwis. Då blefwo ock en hop bönder uppbrända i en tegelladenere wid Fyrisä. Gustaf Trolle kom med mycket krigsfolk för Stockholm, att lätteligen, såsom han tänkte, besegra en swag qwinna; men Norrbro war uppbruten, och han helsades med skarpa skott från slottet och Helgeandsholmen, så att han för godt fann att återwända med oförrättadt ärende.

När Hemming Gadd med andra Konung Christierns sändemän kom in i staden och talade om förlikning, hade han så när af den raska höfwidsmannen Peder Fredag blifwit ihjälslagen; så litet woro Stockholms borgare sinnade att emottaga Konungen. Men småningom wunno sändemännen allt flera wänner, och Fru Christina, som såg twedrägt wara inom staden och ännu satte mycken tro till den fordom trogna Hemming, lyssnade till den erbjudna dagtingan och sände slutligen borg-

mästarne ut till Konungen på Södermalm, lemnandes honom stadens nycklar.

Konung Christiern hade några dagar förut förbannat den stund, han begynte detta olyckliga krig, och önskat sig långt derifrån. Nu gladde sig hans falska hjerta, att hämdens stund war kommen så nära. Han war hal och wänlig mot alla, lag, omfamnades och kyßtes, lofwande allt hwad af honom begärdes. När han talade med Herrarne, tillsade han dem ämbeten, slott och stora förläningar. När han talade med bönderna, lofwade han dem att qwäsa de högmodiga Herrarne, som dragit all olycka öfwer folk och land, samt gaf dem sill och salt, ty sålunda wille han bereda deras sinnen på den hämd, han öfwer sina fordna motståndare beslutit hade.

Mortmeßoaften inträgade Konungen, följd af sina krigsmän, med stor ståt i staden, först upp i Storkyrkan till messa och wälsignelse. Den rikaste borgaren i Stockholm den tiden kallades Gorius Holste. Han gjorde åt Konungen ett stort gästabud. Det war den sjunde dagen i September månad: «Då war allt glädje och lust. Andra dagen kom ångslan och puff.» — Då upprestes twå galgar i staden, och den redlige Måns Jönsson hängdes efter långsamt pinande på Stora Torget. En sägen är ock, att han blef jämmerligen korsfäst i Danskarnes läger. Så höll Konungen sina eder och löften.

Den sluga qwinnan moder Sigbrit war Christierns rådgifware i de mesta mål. Att hemta hennes råd om hwad nu wore att göra, sedan all magten kommit i hans händer, for han en tid till Danemark. Der fattades, på tillstyrkan af en skomakare Jöns Bellenack, den Christiern upphöjt till Biskop, det beslut, att, såsom tillförne skett i Norrige med god framgång, alla de förnämligaste män, särdeles af de gamla ätter, skulle ur wägen röjas, och deras blod till en warning utgjutas, hwarefter riket aldrig mer skulle kunna tänka på befrielse från Danska oket. Det berättas, att en lärd man, benämd Magister Christopher af Rawensburg, kommit till Konungen och warnat honom att icke begå någon blodsutgjutelse, förelåggande honom en spådom och förutsägel-

se uti den Heliga Birgittas uppenbarelser, om sex Konungar i Norden, utaf dem den sjette skulle mycket oskyldigt blod utgjuta och derefter falla sjelf i största olycka och förderf, förmenandes, att med de sex Konungar mentes först de fem utaf Danska konungahuset, som redan i Sverige regerat hade, och efter hwilka han sjelf nu war kommen den sjette. Denna spådom, så wäl som mycket annat utaf den Heliga Birgittas förutsägelser, gick underligen nog i fullbordan; men Christiern föraktade warningen och kom några dagar före Allhelgonadag tillbaka till Stockholm, tänkande på hämd och blod allenast.

Allhelgonadag föll det året på en Thorsdag; då samlades allt folket utanför staden på Brunkeberg, ned emot Norr Strömm, der en stor träborg war byggd, och Konungen satt inför all menigheten. Den förenämde Bellenack höll ett tal och frågade slutteligen allt folket, om icke Christiern efter Sweriges Lag nu wore rätter Konung. Härtill swarades Ja, och så skedde hyllningen. Söndagen derefter satte Ärchebiskop Trolle kronan på Konungens hufwud i By-kyrkan, och Konungen swor wid helgedomar och tog det heliga sacramentet deruppå, att han hålla skulle allt det han utlofwat hade om förlåtelse och grund för alla, som i någon måtto sig mot honom kunde hafwa förbrutit. Efter meßan blef riddareslag wid högaltaret; då slogos Otto Krumpe, Sewerin Norrby och några andra Danska män till riddare, men ingen Swensk; «emedan», sade Konungen, «Sverige war med swärd wunnet, kunde ingen Swensk man nu finnas förtjent till sådan ära.» Derefter stadnade Rådet och rikets förnämsta Herrar hos Konungen wid god wälfägnad, och höllo gästabudet på slottet i tre dagar. Men på den tredje dagen eller Onsdagen gick Konungen till rådslag med sina förtrognaste. Då woro några, som styrkte dertill, att krut skulle läggas under slottet, och Rådet derför anklagas samt dömas till döden; men Didrik Slaghök, som från Konungens barberare genom gunst hos Sigbrit blifwit hans skriftefader och till slut Biskop i Skara, talade bäst Konungen i lag, då han sade: «Sweriges rike och deß Råd äro bannlysta utaf den Helige Fadren; och kättare, såsom de alla äro, må ingen hålla tro och lofwen.

De hafwa sig förgripit mot den heliga kyrkan, i det Sanct Eriks hus, Ståke och Arnö biskopsgård blifwit plundrade och ödelagda. Thy kan dödsdom utan omswep dem alla, såsom det Konungen behagar, öfwergå.» —

Derefter satt Konungen i sin sal och lät inkalla dem han först och förnämligast wille afdagataga. Gustaf Trolle framträder såsom anklagare. Men, såsom hans anklagelse icke gick ut på lif och gods, lät Konungen hwiska honom i öra, att hans hufwud icke satt fastare än någon annans, dersom han icke bättre kårade mot de anklagade. Det skedde då såsom Konungen behagade; knäfallande bad Herr Gustaf, att de måtte såsom kättare och förrådare från lif och gods dömas. Den ädla Fru Christina förekalladés att swara. Hon talade frimodigt inför tyrannen, sägandes sig icke nu hafwa mera mogt än sina tårar, beswor Konungen att skona hennes döda Herres åra och hans wänner efter den ed, han wid helgedomar swurit. Derjemte framtog hon den dom, hela Rådet underskrifwit, deri Ärchebiskopen såsom riksförrådare från ämbetet dömdes, samt Ståkeborgs förödelse utaf dem alla bifallen blifwit. Då tog Konungen detta bref och lät alla dem, som det underskrifwit, kastas i häktelse. Blefwo så alla tornen i slottet uppfyllda med fångar, och sjelfwa slottscapellet till fängelse förwandladt. Men Biskop Brask bad att få öppna signetet, derunder sedeln låg, den han framtog och lät alla se, att han deräst skrifwit, det han «nödtwungen» sitt namn undertecknat hade, och blef han derigenom oskyldig förklarad. En bödel sändes om aftonen omkring i alla fängelserna och afkunnade dödsdomen. Olyckliga dödsfångars tröst, prest och sacrament, blef dem förnekad.

Följande morgonen stångdes stadens portar, och en trumpetare red kring gränder och torg, bjudandes, att ingen wid lifsstraff fick gå ut ur sitt hus, tilldeß andra gången stöttes i trumpeten. Danska wakter utsattes öfwer allt, och skarpladdade canoner framdrogos på de öppna platser. Slottsportarne öppnades, och krigsknektar ställdes på ömse sidor om wägen ända till rådstugan, och ställdes der framom Burspråket en stor spetsgård. Då blåstes andra resan i trumpeten, och folket strömmade till

torget afklåda det fasansfulla uppträdet. De fångslade Swenska Herrar fördes fram mellan bödelsknektar, den ena efter den andra. Folket stod, en del med förundran, en del med harm och tårar, väntande hwad ske skulle. Från Burspråket hördes nu en röst. Det war en Dansk höfwidsman, som bad folket icke förskräckas öfwer det, som nu förehades. Christiern hade welat förlåta; men Ärchebiskop Trolle hade bedt honom utföra Påfwens dom öfwer deßa dömda kättare, Kyrkans fiender och fäderneslandets förrädare. Biskop Vincentius ifrån Skara stod der nedanföre, fängslad och lifdömd. Han ropade med hög röst, att allsammans war lögn och förräderi, och skulle Guds rättwisa hämd en gång träffa tyrannen. Twänne utaf de lifdömda borgrarne ropade ock till sina landsmän, att de skulle se, huru de låtit sig bedraga, och en gång hämnas den skymf, som nu wederfores fäderneslandet. Men Danska wakternas buller och de kringståendes gråt och klagan hindrade, så att orden icke mer hördes. Biskop Matthias i Strängnäs, den ifrigaste bland Konung Christierns befordrare, war den första, bödeln släpade in i spetsgården. Han föll på knä. Då kommo Magister Olaus Petri, som sedan blef Kyrkoherde i Stockholm och nu war Biskopens Canceller, samt hans broder Laurentius springande att få tala med sin wördade Herre; men i detsamma föll hans hufwud och flät hans blod för deras fötter. Med häpnad utropade en utaf dem: «Detta war en omenskelig gerning!» Strax ryckte bödelsknektarne dem in i spetsgården, och hade för de ordens skull deras hufwud fallit, om icke några Tyska Herrar, som sett dem såsom studenter i Wittenberg, intygat, att de icke woro Swenskar, och räddat dem. Biskop Vincentius afrättades sedan och derefter de Swenska Herrar, stadens tre borgmästare, de förnämsta och rikaste utaf borgrarne; och många andra, som icke annat brutit än fällt några tårar öfwer de olyckliga, inkastades i spetsgården och halshöggos, tilldeß blod strömmade såsom bäckar ned åt gatorna från Stortorget, hwilket nu låg fullt af döda kroppar. De halshuggnas hufwuden spetsades på pålar, som stodo deromkring till allmänhetens förskräckelse. Mot aftonen förkunnade Konung Christiern fred för all

mildare bestraffning; men, när han märkte, att några, som gömt sig undan i hwalf och källrar, nu framkommo, lät han likaledes gripa dem och följande dagen afrätta. Några de halshuggnas drängar och tjenare kommo ridandes att söka sina Herrar. De blefwo gripna på hästarna och med stöflar och sporrar utan skonsmål upphängda i galgarna. Danska soldaterna strödfwade derefter omkring i husen, wåldförde wärnlösa qwinnor och röfwade till sig gods och penningar.

Lördagen inbröt; liken lågo ännu qwar, och, emedan mildt wäder inträffade, spred sig liklukt omkring staden. Jöns Bellenack sade då, att kättarnes lik borde brännas, och tillreddes på Södermalm och det rum, der nu Katharina kyrka står, ett stort bål, derpå alla kropparne brändes. Den urfinniga Konungen säges då hafwa sjelf skyndat till Gråmunkarnes kyrkogård, låtit uppgräfwa Sten Sture s lik och af ilska bitit uti de halft förwandlade lemningarna utaf den ädle fiendens döda kropp, den han sedan lät föra till malmen, att läggas å det stora bålet. Ärchebiskop Trolle begärde då, ware sig af ohörd hämdetörst, eller att behaga och likna sin Herre, tyrannen, att få likaledes uppgräfwa den fordna Riksföreståndarens skrifwares, Mårten Jönssons, kropp, att brännas å samma bål, emedan han i lifstiden Herr Gustaf förtörnat hade.

I Finnland utförde tyrannens höfwidsmän den blodiga domen, och föll der mången ädel Swensk mans hufwud för rättareswärdet. Bland dem war ock den gamla åttatiodriga Hemming Gadd. Hans minne är wisserligen en redlig Swensk mans; men långwarig fängelseluft förslöar frihetssinnets udd, och den forgliga erfarenheten af lastens och ondskans lycka och framgång hade wändt den gamles sinne till fred och försonlighet, för att spara det utblottade fäderneslandets blod med slut på ett olyckligt krig.

Den gamla Fru Sigrid Banér, Christina Gyllenstjernas moder, hade många sorgedagar upplefwat, men ingen förskräckligare än denna. Hennes andra dotter, Cecilia Månsdotter till Eka, satt nu hos sin trösterika moder med sina tårar öfwer sin olyckliga Herre Erik Johansson

Wäse, som fallit offer i blodbadet, då den gamla på Konungens befallning blef af bödelsknektarne släpad ur sitt hus, insydd i en säck och kastad i Strömmen. Men Försynen hade ämnat henne till andra lidanden. En af Konungens män drog henne upp, wäl wetandes, att hon hade stora rikedomar, dermed hon kunde lösa sitt lif. Fru Christina hemtades derpå inför Konungen, som bad henne wälja dödssätt, antingen hon wille brännas, dränkas eller lefwande begrafwas. Då hon afswimmad föll ned för tyrannens fötter, bewekte honom de kringståendes böner, med hopp om hennes dyra lösen, att med lifwet henne benåda. Både moder och döttrar fördes sedan bort att långt ifrån wänner och fädernesland försmägta i det hårda fängelset i Köpenhamn, som kallades Blåtornet.

Christiern kände icke rätt Swenska Folket, icke heller det gamla talet: «Sträng Herre får stackot wälde.» — Han wißte icke heller, att hämnaren, den Försynen utsett hade att utkräfwa hämd för så mycket oskyldigt Swenskt blod och störta skulle tyrannen från konungadömet, redan wandrade omkring i Dalarna, okänd och förklädd i Mora Dalkarlsdrägt, såsom framdeles här förtäljas skall.

21. Sägner om Konung Christierns hemfärd och de Swenska Böndernas afwäpnande andra gången.

Nu är Konung Christiern på sin hemfärd, och många minnesmärken skulle finnas efter den färden, så framt alla de galgar, dem han utefter wägen, hwar han framfor, och i alla städer uppresa låtit, warit af jern eller sten och icke utaf trä. Tiden och folkets harm hafwa förstört alla dessa minnesmärken; men i Swenska Folkets sägner och minne dör aldrig hans ärelösa namn. Konungasmickrare, förakteliga och skadliga warelser, funnos nog. De fägnade den grymma mannens hjerta, hwar han kom, med angifwelser mot hederligt och frisinnadt folk, deraf han fick lägenhet att utgjuta än mera oskyldigt blod och fylla sina galgar. Så försmådde icke den högwördige Biskopen Brask i Linköping att bereda

Hans Nåde Konungen en sådan fröjdefest, i det han upptäckte i all underdånighet, hwareft twänne Sturens trogna tjenare bodde der i orten. De uppletades genaft i sin friftad och hängdes, den nådiga Konungen och hans själasörjare Biskopen till stor förluftelse.

Men meft namnkunnig blef Chriftierns illdragd, den han i Jönköping begick; och sedan länge, när en Swenft moder wille ingjuta hat mot tyranner och emot Danskarne i barnens bröft, berättade hon följande saunsaga om Konung Chriftiern och de små Ribbingarne: I Småland bodde en ärlig Swenft Herre, som het Lindorm Ribbing, med sin husfru och twänne små snälla söner, sina föräldrars glädje och hopp, den tid Konung Chriftiern Tyrann for igenom landet. Ändtönt Herr Lindorm intet hade sig förbrutit, lät Konungen i Jönköping taga honom fatt, och föll hans hufwud för bödelsswärdet. Sådana swärd woro stora tweäggade slagswärd, som funnos i hwar stad, och är ett sådant ännu såsom ett minne från dessa tider qwarhängande i Enköpings rådhus och må hända på många andra ställen. Men, när Konungen fick höra, att Ribbingen hade twänne små hoppfulla söner, tänkte han: «De små örnungarne wexa snart upp och bli stora; då kunna de komma att hämnas deras faders oskyldiga död; bäft är att i tid göra sig af med dem.» Med twänne bödelsknektar begaf sig Konungen dit, som Lindorm Ribbings sörjande enka bodde med sina små söner. De kommo wänligt emot honom och förstodo icke att frukta någon fara. Den äldsta war åtta år; honom tog bödelsknekten först och högg det lilla wackra barnets hufwud utaf. Den yngre brodern war blott fex år, och, när han såg blodet rinna på sin broders kläder, sade han i sin oskuld till bödelsknekten, wänligt bedjande: «Min goda man, bloda inte så ner min skjorta, som min Brors, då får jag bannor af min Mamma, når hon får se det!» — Då rördes utaf den lilla gossens oskuld knektens hjerta, och han sade, bortkastande det rykande swärdet: «Hörr skall min egen skjorta blodas, än jag skall bloda din.» — Då blef Konungen wred och befallde den andra knek-

den först hugga hufvudet af den tilla gossen och sedan af den goda knekten för hans medlidsamhets skull.

Aftonen före Kyndelsmeßodagen tog han nattläger i Nydala kloster i Småland. De wårnlösa munkarne mißhagade honom, och, sedan han oroat dem hela natten, lät han följande morgon dränka Abboten Arwid med elfwa stycken munkar i en liten insjö wid klostret, som deraf ännu i dag kallas Munksjön. Så for Konung Christiern ur landet. Ärliga Danskar afskydde sådan grymhet, och sjelfwa hans trognaste män Sewerin Norrby och Otto Krumpe öfwergåfwo honom till slut för hans trolöshet och grymhet skull.

Mycket oroades tyrannen, hwar gång han tänkte på Swenska bondens frimodighet och skicklighet att föra wapen. Derföre upplifwade han den gamla lag, som förbjöd bonden att bära wapen. Då gingo Christierns fogdar omkring och fråntogo dem deras härbonad. Det gjorde bönderna mycket ondt att miſta denna karlaprydnad, som de under Sturarnes tid med så mycken ära för fosterland och frihet burit hade. När Konung sitt folk rått huld och trygger är, fruktar han icke att se det i härbonad. Derföre känner sig Bondens son i wåra dagar hedrad dermed, att han kallas till wapenöfning. Ty Swenſk man säger nu, hwar gång han ser sina wapen: «för Konung och Fäderneland!»

Här slutas Ture-Sagan samt berättelsen om Riksföreståndarnes bedrifter i befrielsekriget, och lefwer deras minne bland Swenska Folket i ära och wälsignelse.

Fjerde Capitlet. Begynnelsen af Wasa-Sagan: Sägner och Minnesmärken efter Gustaf Eriksſons befrielsekrig, flykt och wandringar, samt huruledes han upplöſer Kalmare-Förbundet, winner ſeger och räddar Fädernesland.

1. Om Gustaf Eriksſons födelſe och förſta ungdomshändelſer.

I ett fängelſerum på Kallö ſlott i Danemark ſatt en ung man, hwars ljuſa, rena anletsdrag, blå ögon och ljuslockiga hår tillika med ett ädelt ſkick förrådde hans börd och fädernesland. Det war den unga Gustaf, Erik Johanſſon Waſes enda ſon. På en wacker höjd i Uppland mellan twänne inſjöar ſynas ännu grushögar af det gamla Lindholms ſlott, der han föddes Chriſtihimmelsfärdsdag, 1496. Han war både på fäderne och möderne ſtammad af Sweriges ädlaſte ätter och kallade ſig Waſa utaf ſin fadersfaders gård Waſa i Uppland. Men hans moder war Cecilia Månsdotter från Eka, en gård i Trögden på Mälarestranden, der hennes rika förfäder hållit hof, och fordom ett kloſter warit beläget. Hon war halfſyſter till den ädla Chriſtina Gyllenſtjerna, Sten Sture den Yngres husfru. Sten Sture den Äldre war Guſtafs faders mo-derbroder, och är tillförne berättadt, huruledes Guſtaf tillbragte ſin barndom uti hans hof; men wid mognare ålder lärde han i Swante Stures och Sten Sture den Yngres ätt föra ſwärd ſamt älſka frihet och fädernesland. Af Guſtafs barndom finnas nu inga andra minnesmärken qwar än grushögen på kullen, der hans födelſeborg fordom ſtod, och en ſägen om hans wagga, ſom länge blifwit förwarad på den nya Lindholms gård, ſamt en Ek, den han med egen hand planterat på Rydboholm, ſin faders andra gård. Der finnes ock af den gamla byggnaden qwar ett torn, der Guſtafs ſtuderkammare med ett bord och en träſtol, dem han begagnat, ännu wiſas. En ſägen war ock bland folket, att han föddes med ſegerhufwa.

Humuledes Gustaf i striderna mot Sweriges fiender wisat mannamod och tapperhet samt slutligen med andra Swenska fångar blef mot ed och försäkran af Christiern den Omilde bortförd till Danemark, år tillförne i Sture-Sagan berättadt. Till några höfwidsmän på de Danska slotten blefwo de Swenska fångarne utdelade att noga tagas i förwar, och blef då Gustaf Eriksson lemnad en Dansk Rådsherre på Kallö slott, Erik Eriksson Banér, att af honom bewakas. De arma Swenska fångarne blefwo mestadels med hårdhet och förakt bemötta och i swåra fängelser inneslutna; men Gustafs fångenskap mildrades mycket med frihet att wandra omkring i ängden kring slottet, dock merändels utaf waktknektar beledsagad.

Hwad Gustaf hörde war icke annat än hat och förakt för Swenska namnet. Hwad han tänkte, då han på sina utwandringar än satt i mörka skogen och än på stranden och såg med längtan ut öfwer den wåg, som dref mot hans hem, war på det arma förtryckta fäderneslandet, och huru det skulle kunna befrias en gång från den blodtörstiga tyrannen. Konung Christierns grymma och tyranniska framfarande i Norrige kom honom att bäfwa för sin faders och sina öfriga anhörigas öde. Det fanns ingen Engelbrecht mer, ingen Sture, som kunde rädda. Deras mod, deras kärlek till frihet och fädernesland kände han wäl i sitt bröst; men han war ju en fånge i sina fienders händer. En gång, när han så wandrade i skogen, fann han sig ensam och märkte, att waktknektarne hade aflägsnat sig och åsidosatte för något annat förehafwande sin fånges bewakning. Hem till fader och moder, till de trogna Götar, Swear, Nordländningar och Dalkarlar stod hans hug. Han börjar sly djupare och djupare in i skogarna, och, då han märkte, att ingen förföljde, fortsatte han ilande sin flykt öfwer skog och mark samt hwilade ej förr, än han wid nattens ankomst tillryggalagt tolf milars wåg. Glad såsom fogeln, den der sluppit ur sin plågares bur, föll han nu på sina knän, tackandes Gud för dessa första frihetens timmar. Ofta hade han såsom fånge, under sina wandringar kring Kallö, ute i marken knäböjt i bön till Herran, att Han

honom ur sorg och fångenskap en gång förloßa wille, så att han måtte återkomma till sitt hem och fädernesland.

Från Jutlands och Selands feta betesmarker drifwas till Tyskland hwar höst wid denna tiden stora boskapshjordar till att säljas. Detta tillfälle gagnade Gustaf till sin flykt, wäl wetande, att höfwidsmannen på Kallö skulle med all iwer låta eftersätta honom, och gaf sig derföre, klädd såsom Jutländsk oxdrifware, i färd med några bönder, som drefwo en hjord till Lübeck, dit efter många farligheter han lyckligen lände dagen före Sanct Michaels dag.

2. Huruledes Gustaf Eriksson är i stor farlighet i Lübeck, men slutligen undankommer till Kalmar (1520).

En ädel och rättsinnad man, wid namn Nils Bröms, war den tiden Borgmästare uti den fria rikssstaden Lübeck, och må hans minne lefwa i åra och wälsignelse bland det Swenska Folket, ty han war i den Gudomliga Försynens hand ett redskap att för fiendernas förföljelser beskydda den unga flyktingen, som sitt fädernesland ur deß förtryck rädda skulle. Inför Rådet i Lübeck framträdde Gustaf Eriksson och lade med sådan wältalighet sina ord om sitt oskyldiga lidande, sin flykt och fångenskap, att hwar man, som honom hörde, deraf bewektes till medlidande samt högeligen förundrade sig, så wäl öfwer den unga mannens redan ådagalagda berömliga gerningar, som hans mod och ståndaktighet i pröfning och motgång, och bewilljades honom derstädes en fristad mot Konung Christierns förföljelser.

Det tröfwade icke länge, att höfwidsmannen Erik Eriksson med bref och sändemän från Konungen kom till Lübeck, begärandes den förnäma fången tillbaka. Då framträdde för andra gången Gustaf inför Rådet och talade wäl och frimodeligen, sägande sig ingalunda wara Konung Christierns fånge, utan mot folkrätt, åra och beswuren lejd swikeligen såsom gißlan bortröfwad ur sitt fädernesland. Ändock han tyckтes alla med sanning och kraft hafwa sin rättwisa sak i dagen lagt och fick ett önskeligt swar, märkte dock den skarpsynte

Niclas Bröms, att de Danska sändemän wunnit några rådsherrar på sin sida, så att Gustaf icke mer kunde wara trygg för Konungens stora magt, hwarföre han så hemligen lät honom, försedd med nödiga penningar till resan, stiga på ett skepp, som afgick till Kalmarne. Men, emedan fiendernas skepp woro i farwattnet, dristade han icke blifwa på det Lübska köpmansskeppet, när det ingick i Kalmaresund, utan lät sig i land sättas på det näs, som kallas Stensö, liggande wid en half mil ifrån staden. Med bön och tacksägelse till himmelen för underbar räddning satte han der, efter många utståndna farligheter, först sin fot på fäderneslandets jord. Från den tiden har Stensö-näs blifwit en namnkunnig ort bland Swenska konungaminnen.

Der upprättades ock en minnessten utaf Frankrikes fördrifna Konung Ludwig den Adertonde, när han landsflyktig wistades i Swerige och hade kommit till Kalmar och, åtföljd af några Swenska Herrar, besökte näset. Länge stod han der tyst, fästande sina ögon wid jorden. Hwad han tänkte då, war wäl deruppå, huruledes han nu, likasom Gustaf fordom, war en från sitt fädernesland biltog man, för en inkräktande fiendes skull. Den olycklige Konungen föll ned på sina knän och kyßte grästorfwan öfwer den jord, der den oförgätlige Gustaf Eriksson satt sin fot. Den landsflyktige Konungen bad wäl ock då en bön till Gud, att ännu en gång såsom Gustaf få stiga i land på sitt fäderneslands jord. Stenen, som han lät upprätta der på näset med Latinsk inskrift, är af deßa händelser ett minne.

3. Hwad sig med Gustaf Eriksson tilldrager, sedan han kommit till Swerige, intill deß han rider upp i Dalarna (1520).

Det war den sista dagen i Maj månad, när Gustaf sålunda befann sig på en gångstig in till Kalmare stad. Wåren stod i sin första blomstring, och glädjen att åter trampa fäderneslandets jord ingaf honom mod och förtröstan, att en

gång i Engelbrechts och Svantarnes fotspår så strida för dess befrielse.

Johan Månsson till Göksholm, son af Engelbrechts mördare, var en redlig, frisinnad Swensk man, som hade Kalmare slott, samt med Småländen och Öland, i förläning. Han hade troget försvarat borgen, som kallades Sveriges nyckel, mot de Danska, men var nyss blifven ödd der på slottet, när Gustaf anlände. Fru Anna Bjelke, Herr Johans efterlefwande enka, satt i sorgedyk efter sin man, när Gustaf inträdde i borgsalen. När han uppenbarade sig för henne, blef hon mycket glad, och gråto de båda tillsammans öfwer Swenska Folkets hårda willkor i närwarande svåra tider. Gustaf fick utaf henne all den hjelp och undsättning, han i sin närwarande ställning behöfde, och, emedan Sewerin Norrby wäntades från Öland med många krigsskepp att anfalla staden och slottet, wågade Gustaf icke länge dertill dess löfwa, utan tog afsked utaf den ädla Fru Anna, som uppmuntrade honom till hans förehafwande och lofwade honom, i allt hwad hon kunde förmå, sitt biträd. I staden talade han med det Swenska krigsfolket och borgersmännen, uppmuntrande dem till trohet mot fäderneslandet och att mannerligen förswara staden och slottet. Men, när Tyska hjelpfolket det hörde, wisade sig snart, att de hade swek i sinnet, emedan de sade ingen wån wara att tänka på förswar mot Herr Sewerins magt, och, om stadsfolket icke lagt sig emellan, hade Gustaf utaf dem blifwit ihjältagen.

Öfwer allt landet hade Konung Christiern låtit sina bref utgå, med försäkringar om huldhet samt glömska och tillgift för allt hwad mot honom kunde brutet wara. Lejdebref hade ock till alla Herrar och myndiga Odalmän utgått med tillsägelse af grud och full säkerhet, om de wille komma till Stockholm, Konungen till möte. Till sin stora sorg fann Gustaf, hwar han kom, en fast tillit till den swekfulla Konungens löften, och wågade han sig slutligen knappast fram på någon gård, annorlunda än okänd och mot nattetid; men om dagen gömde han sig i skogarna. Så wandrande upp genom Småland i Södra Wedbohärads skogar, gick han in uti en

gård, som heter Stållenäs, och blef der uti Herr Bengt Eriksson, en rik frälseman, väl emottagen och wistades der i säkerhet någon tid. En dag, när de kommo till samtals om rikets sorgeliga tillstånd, och Gustaf yppade, hwad han i sinnet hade till att företaga, framtog Herr Bengt sitt lejdebref ifrån Konungen samt kallelse till kröningen med många sköna löften och afstyrkte Gustaf från hans uppsåt, att uppresa Swenska Folket, bedjande honom i stället följa sig till Stockholm att söka förlikning med Konungen. Men Gustaf twärtemot gaf sin wärd det råd, att taga sig sjelf till wara för Christierns falskhet och heldre följa sig till Dalarna. Men Herr Bengt trodde på Konungens grund och löften, det han icke lång tid derefter fick med sitt lif umgälla i Stockholms blodbad.

Sörjande öfwer sina landsmäns blindhet, begaf sig Gustaf åter på wäg, men wägade icke för de Danska fogdarnes efterspaningar lemna skogswägarna eller wandra uppenbarligen, utan förklädd och i dagelig lifsfara kom han upp i Södermanland. Tärna gård war den tiden en riddareborg på en halfö i en wacker insjö, med en graf och windebro skiljd från fasta landet. Carl Knutssons tappre härhöfwidsman Peder Magnusson Brahe hade egt denna gård; men, när han uti ett upplopp af bönderna blef innebränd i en lada för sin trohet emot Konung Carl, ärfde hans son Joachim Brahe Tärnaborg, såsom den då kallades. Han hade Herr Gustaf Eriksons syster Margareta till husfru. Dit begaf sig Gustaf, och fälldes wäl många både glädje- och sorgetårar wid dessa syskons första möte. Herr Joachim Pedersson war en ibland rikets förnämsligaste män och Råd samt nu af Konungen högeligen bjuden till kröningshögtiden i Stockholm, dit han emot sin swågers wälmenta råd och warning beslutit fara, emedan Christierns skydds- och huldhetsbref förblindat allas ögon. Många utaf Sweriges förnämligaste män, särdeles de, som ännu qwar woro utaf Sturarnes trognaste wänner, höllo sig denna tiden undan uti skogarna såsom fridlösa. Men Gustaf war dock hårdaft efterspört af dem alla, och en stor belöning utlofwad för den, som

lefwande eller död lemnade honom i Danskarnes händer. Uti ett källarehwalf på Tärna måste han lönligen sig förhålla, för de många spejares skull, som kommo och foro; och är ännu, såsom ett minnesmärke efter dessa enslige timmar, dem han måste tillbringa i denna sin underjordiska fridstad, på Tärna gård en bjelke qwar, deruti Gustaf till tidsfördrif utskurit åtskilliga figurer och bilderwerk, samt den sång, deruti han legat. Och ute på näset, ett stycke från nuwarande Tärna gård, wisas ännu grushögar och grundmurar efter gamla Tärna, det hus, der Gustaf bodde.

Gerna hade Gustaf sett sin Herr Fader Erik Johansson efter sin långa skilsmessa från honom; men Rydboholm war alltför nära Stockholm, och Danskarne kringströfwade allt landet der omkring. Mellertid begifwer sig Herr Joachim Brahe på sin Stockholmsfärd, icke anandes, att det farwäl, han tog af sin swåger, war det sista i denna werlden. Till kröningshögtiden hade ock Herr Erik Johansson sig begifwit; men Gustaf drog till sin gård Råfsnäs wid Mariefreds kloster. Den tiden lefde den gamle Ärchebiskop Jakob ännu der i klostret, och Gustaf besökte honom, för att få några råd, som honom i närwarande tids farliga lägenhet gagna kunde. Men, när han såsom alla andra styrkte till förlikning med Konung Christian, gick han ifrån honom, forgsen öfwer den stora klenmodighet, han öfwer allt försporde.

Nu woro rikets förnämsta män, lockade likasom i en snara, inom Stockholms murar församlade. Medan den blodiga anläggningen till allas deras förderf lönligen bereddes af Christian och hans wänner, drog han allt krigsfolk, som förut ströfwat kring landsbygden, tillsammans närmare till bewakning af stadens tillgångar. Snart såg Gustaf ingen Dansk i ängden mer, så att han wågade på ljusa dagen wandra ut omkring sin gård och samtala med folket. Då war det wäl han planterade den Ek, som ännu wexer der, ett minne utaf honom. En dag, när han wände hem ifrån en jagt i marken, mötte honom en af hans landbönder, som hastande och med förskräckelsen i sitt anlete kom ifrån Stockholm, tilltalande honom sålunda: «Ack, kåre Herre och Husbonde! Nu står

eſaſt bankeligen och farligen till här i riket; ty Konung Chriſtiern hafwer nu — det Gud förbarme ſig utöfwer — låtit cochriſteligen och tyranſkeligen taga afdaga och halshugga, utan all ſkuld och brott, Eder kåre Herr Fader och de förnämligaſte af Sweriges Rikes Råd och Herrar, ſamt med Borgmåſtarne och några myndige af menigheten uti Stockholm.»

Hårdt ſorgeſlag tyckte Guſtaf deßa tidender wara, och kunde han nu wäl förſtå, det fienden icke töfwa ſkulle att komma till hans faders gårdar till plundrings; tog derföre det råd honom ſyntes efter tidens onda lägenhet båſt wara, att ſom fortaſt begifwa ſig upp i Dalarna, ſamla till ſig de fridlöſa, hwaraf ett nog ſtort antal ännu uppehöll ſig i ſkogarna, och ſedan till hämd och befrielſe uppägga Swenſka Folket. Samlade ſå tillhopa uti några weckor, hwad penningar, kenodier och andra förnödenheter ſom honom på denna färd något tjena kunde, hängde dem på en dräng och red ſå, ſjelf andre, ifrån Råfsnäs öfwer Kolſund upp åt Dalarna. Men wid Kolſund märkte han, att den gamla tjenaren, ſom förut warit bepröfwad trogen, nu wille ock ſwika honom och fly bort med hans penningar. Red fördenſkull friſkt efter, tilldeß han upphann honom; men, når drängen ſåg ſig icke med godſet kunna undankomma, ſprang han af häſten, ſläppte wäſkorna och tog ſkogen in. Derefter fortſatte Guſtaf ſin wäg, ſåſom han ärnat hade, efter att uti en bondegård hafwa lemnat ſin häſt och herredrägt ſamt, klädd ſåſom arbetsdräng med yxa på axeln, gjort ſig oigenkännelig. Så wandrande med Dalkarlströja, rundſkuret, benadt hår och trind hatt, kom han till en gård, ſom heter Rankhyttan, wid twå mil från Fahlun. Derſtädes bodde en rik bergsman, ſom het Anders Pehrsſon och hade warit kamrat med Guſtaf, den tid de båda ſtuderade wid högſcholan i Uppſala. Der fick Guſtaf arbetsförtjenſt och tröſkade för dagspenning på hans loga i några dagar, tilldeß en tjenſtepiga upptäckte för husbonden, att det aldrig kunde wara en wanlig bondedräng, han i ſin tjenſt tagit, emedan hans linne war alltför fint, och hon hade ſett en med guld ſtickad ſilkeskrage framſticka under Dalströjan. Då kallade Anders Pehrsſon honom hemligen

till sig, och, då han igenkände honom, log han hjertligen emot honom, frågande, hwad underlig skickelse kunnat föranleda en sådan förklädning. Gustaf började då med många tårar förtälja om Stockholms blodbad, samt huruledes hans kära fader och alla anhöriga blifwit oskyldigt afslifwade, hans moder förd i fångenskap till Danemark, och han sjelf nu en fridlös man, eftersponad af sina fiender. Dock hwad mest låg honom om hjertat war det arma förtryckta fäderneslandet, och sade han sig gerna, till att rädda deß frihet och ära, willja wåga lif och blod, om Anders Pehrsson och andra frihetsälskande Swenska män wille sätta honom till höfwidsman för en flock krigsmän, ändock den till en början wore ringa och liten.

4. Huruledes Gustaf hemligen wandrar i Dalarna från Rankhyttan till Ornäs och Swärdsjö.

Anders Pehrsson war wißerligen lika sinnad mot Christiern som Gustaf; men, när han besinnade, att, dereſt någon röjde, det han hyste honom hos sig, skulle det koſta honom lif och gods, wågade han icke längre härbergera sin wän, utan gaf honom det råd att skyndsammeligen begifwa sig längre upp i skogarna och aldrig länge dröja på samma ort. Såsom ett minnesmärke af deßa händelser hålles ladan wid Rankhyttan ännu wid magt, och stället utwisas på logen, der «Kung Göſta tröſkat».

Wid Andersmeßetid gaf sig Gustaf Eriksson från Rankhyttan åter på wandring och kom sent en afton till Lill-Ån, ämnandes sig öfwer till Ornäs i Thorsång; men isen war swag, så att han föll ned i älfwen. Dock hjelpte han sig hastigt upp, och gick han in i färjeſtugan wid Glotterp, der han wärmde sig och torkade sina kläder. Följande dagen kom han till Ornäs, der en man, som het Arendt Pehrsson, af slägten, som sedan kallades Örnflykt, bodde. God mottagning wäntade han sig der, emedan Herr Arendt tjent under honom i Sten Stures befrielsekrig och då war honom mycket tillgifwen. Men Arendt war en swekfull och falsker man, som tänkte på att förtjena den stora

belöning, som för Gustaf Eriksons gripande utlofwad war, ändock han tog honom i famn och betygade stor fägnad öfwer hans ankomst. Hwad Dalfolkets uppresning angick, wille Arendt genast fara till sina grannar och utforska deras tankar. Mellertid, sedan Gustaf fått förfriskning, förde han honom upp i loftet uti ett stort rum eller fatabur, der han bad honom tryggt hwila, det han ock wäl behöfde. Der hade wißerligen Gustaf sofwit sin sista sömn, om icke Försynen wakat för hans räddning, ty Arendt red genast till Herr Måns Nilsson på Aspeboda och sade honom, det Gustaf wore uti hans wåld, och kunde de nu lätteligen winna den lön, som för hans gripande utsatt war, och dertill Konung Christierns wänskap. Men Måns Nilsson war en redlig man och wille ingen del taga uti ett sådant nidingsdåd. Arendt red harmsen ifrån Aspeboda förbi Ornäs och bort till Brun Bengtsson på Sätra, som war hans swåger och Konung Christierns fogde i orten. När Arendts husfru, Barbro Stigsdotter af slägten Swinhufwud, såg sin man rida den wägen, förstod hon hans mening och fattade det beslut att frälsa den wackra unga främlingen. Det säges af somliga, att hon på något sätt war Gustaf närskyld, eller hans moster; men en annan sägen är, att hon hade afsky för mannens falskhet och af Gustafs ädla skick och anseende blifwit bewekt att rädda honom. Skyndade så att gifwa den trogna drängen Jakob befallning att genast förespänna en häst och hålla med slädan bakom byggningen. Snart såg hon Fogden Brun och Arendt komma med tjugo man att gripa Gustaf; men hon hade hastigt wäckt honom och upptäckt den för hand warande faran samt bad honom resa till Herr Joen i Swärdsjö, der han kunde wänta goda råd och bistånd. Förde honom sedan till ett hemligt, utbygdt rum och släppte honom ned med ett lång-handkläde, hwarpå han kastade sig i slädan, och Jakob for hasteligen fram öfwer sjön Runn, såsom hans matmoder honom tillsagt hade, till Korsnäs- och Sandwiks-hyttorna. Då war afton inne, och Jakob hittade icke wägen längre. Gustaf wille stiga in i Korsnäs-hyttan att fråga sin led; men, wid det han upplät dörren,

igenkände han en af Christierns medhållare och drog sig ofvob tillbaka samt gick in i Sandwiks-hyttan, der han fick en smältare till följeslagare ett stycke wägs, utwisandes den kosa, han borde taga. När smältaren skulle wända tillbaka, gaf Gustaf honom en Silfwerdart, sägande: «Om Gud wärder mig hjelpande, så kom till mig, då skall jag wäl betala dig!» Som natten war för handen, gick Gustaf in i den by, som heter Bengtsheden, och tog härberge i Åkersgården. Bondhustrun, sittande wid ett korfträg, sade till honom: «Wägkarl (det är: wandringsman), gör mig några korfstickor, medan du har intet annat att göra!» — Men han swarade: «Inte kan jag göra edra pölsepinnar.» — Der hwilade han öfwer natten och kom följande morgonen till Swärdsjö.

Till åminnelse af den namnkunniga fridlösa flyktingen underhålles ännu den gamla byggnaden på Ornäs med loftet och fataburen samt den gamla fången, deri han sof, då Barbro Stigsdotter wäckte honom. Sängar med höga gaflar, som liknade densamma, kallades sedan Gustawianska sängar. I rummet wisas ock hans bild, föreställande honom som han då war, samt ett gammalt meßingsur, det han nyttjat; ty i den tiden woro fickur mycket sällsynta. Der förwaras ock åtskilliga andra saker, hörande till den härbonad, han sedan bar i befrielsekriget, såsom pantsar, båge eller armborst, harnesk, ringkrage och handskar, allt utaf jern, samt förslitrade sporrar. Det säges, att Barbro Stigsdotter från den dagen, hon räddade Gustaf, aldrig fick komma för sin mans ögon; men om nätterna sofwo de dock tillsammans i en säng, sålunda gjord, att den gick igenom wäggen, så att de i hwar sitt rum hade ingång till sängen. Till gården Ornäs, som ligger på en wacker udde i Runn-sjön, wallfärda många, såsom till en helig ort, att skåda deßa minnen efter en af Sweriges största hjeltar och Konungar.

5. Om Gustaf Eriksons wistande i Swärdsjö och Jsala samt flykten till Rättwik och Mora.

Stallbrödraskap och wänskap, knutna under studentåren

i de unga åren, plägar blifwa starkare än de närmaste skyldskapsband. Herr Joen, socknepreſt uti Swärdsjö, hade sålunda under studentåren i Uppsala blifwit Gustafs wän, ty sådana hade han förbundit sig många, emedan, ändock han war storättad och på den tiden rik, såsom en Fursteson, han städse höll sig jemngod med sina kamrater och war trofast och redlig i sin wänskap. Men Gustaf hade blifwit warsam och gick först till drängarne på logen i Swärdsjö prestgård samt hjelpte dem att tröska, under det han af dem utforskade Herr Joens nuwarande tänkesätt. Då han förnummit, att han war god Swensk, gick han frimodigt in till sin gamla wän och blef hjerteligen och wäl undfängen. I åtta dagar förblefwo de tillsammans i förtroliga samtal om medlen och tiden till fäderneslandets befrielse. Men imellertid hade fogden Brun och Herr Arendt på Ornäs kungjort Gustafs wistelse i Dalarna, så att spejare drogo i stora flockar kring landet och foro efter att gripa honom. Wakter woro ock wid alla paß och broar utställda, att han ingenstädes undankomma skulle. En gång tilldrog sig, att Herr Joens hushållerska kom in en morgon och såg med förundran, huruledes, när den främmande drängen stod och twättade sig, husbonden med mycken wördnad höll handklädet åt honom. Då hon frågade honom, hwi han så gjorde, märkte han, att han deruti owisligen handlat, och swarade: «Det kommer eder intet wid.» Men, när efterspaningarne blefwo allt wådligare för Gustafs lif, sände hans wän honom affides till Swen i Isala, som war Djurkarl, eller Krono-skött, i samma socken. Knappt war Gustaf wäl inkommen i stugan, der han stod och wärmde sig wid bakugnen, deri hustrun gräddade bröd, så kommo fogdens utsände in i stugan. När hustrun det märkte, wände hon sig om till Gustaf och slog honom med gresslan eller kakspaden öfwer ryggen, sägandes: «Hwad står du och gapar efter på främmande, likasom du aldrig sett folk förr; packa dig ut på logen och tröska!» — Gustaf ställde sig dum och lydig, gick ut på logen och tröskade med sin slaga bland de andra. Således kunde fogdens män aldrig tro, att den slagna drängen war just den, de sökte. Ännu står densamma ladan qwar,

fast omtäckt mångfaldigä gånger, och underhålles Gustaf Eriksson till åminnelse.

Swen i Isala, — så må den hederliga Swenska mannen kallas, ändock han i chrönikorna kallas Swen Elfsson, eller Algutsson; men sägen är i bygden och bland hans efterkommande, att hans fader hetat Nils, — war i stort bekymmer för Gustafs lif och trygghet, emedan höfwidsmannen på Westerås slott hade utsändt krigsfolk att efterslå den flyktige, så att nu alla wägar hwimlade af Konung Christierns flockar. Men den heder war ännu bland Swenska folket, att, om en främmande gäst kom uti ett hus och anförtrodde sig i husdrottens wärn, förswarade han honom med lif och blod. Det war nu kändt öfwer allt i Dalarna, att «Gösta Ersson», — så kallade de honom, — war kommen dit upp i deras bygd och hade sig betrott åt deras förswar; derföre skulle han ega grud och trygghet såsom alla Dalkarlars gäst, och ingen mer än Arendt i Ornäs fanns så äreförgäten, att han för Christierns guld och penningar wille honom förråda.

I sådan ofredstid oroades Dalfolket mycket af infallande Norrmän och Danskar ifrån Norska gränsen. Wid början af detta året föll ett parti Jutar och Norrmän, några hundrade man starka, genom Westerdalarna in uti Wänjans socken. När sådan ofrid å färde war, ringdes alltid med stora klockan i Mora, då mycket folk ur bygderna samlades till inbördes förswar; och war sådan sägen i Norge, den de hemkommande kringspridde: «I Mora, i Siljans-dalen, är en såre stor klocke. När de i krigstider ringe i den, så warda fjortontusende waraktige stridsmän tillhobekallede.» Så skedde ock den gången: En Malungsbo sändes på skidor ned till Mora och budade, att fienden war i antågande. Det ringdes i stora klockan, och snart stod en liten krigshär af Dalkarlar wid Skottmyran, icke långt ifrån Kettilbo, der Danskarne tagit nattläger. Sedan Danskarne sjelfwa förtärt det lilla matförråd, bänderna hade, ställde de sina hästar på logarna samt nedhöggo logbalkarna, så att de kunde äta från fädesgolfwet. En loge, som i sednare tider ombyggdes, wisade ännu märken af sådan åwerkan. En ersaren och stridswan Dal-

karl höll krigsstämma med de förnämpigaste, och blef så afslutadt wid den rådplägningen, att de icke skulle anfalla fiendemna i Kettilbo, der de hade skydd af husen uppe på näset och lätt kunde nedskjuta dem, som måste anfalla nedifrån sjön på isen, utan der de nu sutto wid Fätishjärsberget, der wägen gjordes trång utaf en backe på andra sidan. Den höggo de en bråta och gömde sig i skogen. Fienden lagade sig från Kettilbo, inan ännu war wäl morgon, ämnandes sig att tidigt hinna fram till Mora kyrka, inan folk war i rörelse. Deras wäg låg förbi Skottmyran och berget, der Dalkarlarne lägo. När Danskarne kommo till förhuggningen, tänkte de, att det war windfällen, och började hugga upp träden, som lågo öfwer wägen. Då hoppo Dalkarlarne upp ett anskri och fältrop. En Dansk sade då, skämtande: «Så, Gud åre de Swenske skater bittida waknel» — I stället för swar hwen det i luften ifrån de Swenskas stålbågar ett regn af Dalpilar, så att wänga Danskar stupade, och efter en kort strid togo de öfriga till flykten öfwer sjön, det fortaste de kunde. Men en, som hade fått en pil i ryggen, kom fram till Kettilbo lador, der en ensam qwinna stod och tröskade på den säd, som efter hästarna låg qwar på logen. Dansken sade: «Smucke mor, drag denne pil ud af min rygg!» — «Ja,» swarade qwinnan, som ännu war wred öfwer den skada, de tillfogat det fattiga folket i byn, — «wänd dig om, så skall jag hjelpa dig!» Då wände han sig om, men hon slog med slagbulten, den hon höll på att tröska med, pilen så till, att han for midt igenom bröstet, och blef det mannens bane. På Wimmohed nära derintill wisas af folket stället, der Jutarne blifwit begrafna.

Men trognast ibland de trogna war Swen i Isala. När han icke trodde sig längre kunna trygga sin gäst för hans förföljares efterspaningar, wille han föra honom högre upp i skogarna till en säkrare wistelseort. I Marnäs by i Leksand bodde twänne bröder, Maths och Pehr Olofsson, dem han kände för redliga Swenskar. Dit war wäl stora wägen bewakad wid alla grindar och broar utaf Konung Christierns waktknektar; men Gud ger alltid troheten wishet fram-

för trolöshetén: Sven i Isala kände wägar öfwer skog och sjö, och med ett halmlaß, deruti han bäddade in den fridlöse Gustaf, begaf han sig på den farliga färden, som ewärdeligen honom till åra förtäljas skall. Bådas lif war i fara, emedan hela den orten war full af de Danska fogdarnes utsände, och Sven hade icke långt hunnit, når en flock fiender omringade hans halmlaß. Belöningen för den, som utlemnade Gustaf, war fördubblad. Med en enda wink till wakten, att den fridlöse låg der i laßet, kunde den fattiga djurkarlen hafwa blifwit en riker man; men, dereft han dolde sin hemlighet, och Danskarne upptäckte den, så war han dödens. Men hwarken guld eller lifsfara förändrar ett troget Swenskt hjerta. Sven stod der trygg och såg dem med ett spjut genomstinga halmlaßet. En högre magt styrde det så, att Gustaf träffades allenaft i benet, och spjutet gick lått in i laßet, hwarefter knektarne redo sin färde. Då märkte Sven, att blod började drypa under halmstrindan, och skulle detta snart hafwa röjt honom, i händelse af nytt besök eller falska menniskors möte; derföre skar han sin häst i foten der, som kallas kråkan, med en knif så, att blod gick ut af såret, hwarmed han tyckte sig bäst undgå alla mißtankar om rätta förhållandet. Till ett minne häraf kallas ännu i dag allmänneligen Swärdsjöboarne Kråkor, emedan Sven i Isala, som skar hästen i kråkan, war en Swärdsjökarl. När Sven ändteligen kom fram till Marnäs by och anförtrott de två bröderna sitt dyrbara laß, tackade han Gud, som främjat hans goda uppsåt, och tog af Gustaf ett kärleksfullt farwäl. Han fick sedan en wacker kronopark i belöning, och hans loga står ännu qwar med gammal inskrift, ristad i wäggen: «Här har Kung Gösta tröskat.» Wid ladan har i en sednare tid Konung Gustaf den Tredje låtit rista en kostbar minnesten om deßa händelser. Stenen wittrar wäl en gång, och ladan multnar; men den dygdiges «minne, det blifwer». —

På Swärdsjö kyrkotak lysa twänne stora förgyllda kronor: den ena har Konung Gustaf låtit derstädes uppsätta till ett åreminne af den trohet, honom i Swärdsjö weder-

farits; den andra är skänkt den socknen till heder af Drottning Christina.

Bröderna Maths och Pehr wakade troget för Gustafs trygghet; men Danska spejare började wisa sig, och ingen säkerhet war längre i byn.

I Leksands skogar flyter Ljungsö-ån. Wid ett ställe på deß strand fanns en ofantligt stor tall omkullfallen och öfwerskyggde ett rum, der Gustaf i tre dagar måste sig fördölja, och Marnäsboarne buro till honom mat. Ett sådant windfallet träd kallas der i bygden en låga, och stället wid ån, der Gustaf gömde sig, kallas troligen härutaf Närbo-låga.

Men tiden tycktes Gustaf wara inne att tala med folket om rikets befrielse, eller att fly ur landet. Sista natten på denna ort tillbragte han på en kulle, liggande midt uti en widsträckt, slät myra. En stor Fura med nedhängande grenar skuggade hans kalla nattläger på kullen, som derefter utaf landtfolket kallas Kungshögen. Öfwer Fäbodsjön, Onsjön och Jugarn förbi Ficköarna och Undsättholmen tog han sin led till Rättwiks socken och nedra Gårdsjö-byn, der han, i en källare gömd, låg till Söndagen, då han uppträdde på kyrkowallen och talade till den församlade menigheten om Stockholms blodbad och Christierns framfärd genom landet, samt om Sturens Enkas och hennes moders grufweliga medfart; påminnandes dem deras fäders exempel i Engelbrechts och Sturarnes dagar. Med stor bestörtning åhörde allmogen allt detta; men, när han manade dem till wapen att befria fäderneslandet från deß betryck, swarade folket endrägteligen, att de wäl wille hämnas fiendens swek och funno rikets tillstånd wådeligt, men kunde ensamme intet besluta, utan måste först höra, huru de i grannsocknarna sinnade woro. Härmed war Gustaf nöjd för den gången, och, märkande, huru Dalkarlarne städse gjorde hans förföljare motstånd, begaf han sig tryggare på wäg till Mora, och socknepresten Herr Jakob tog honom derstädes wäl emot.

6. Om wistandet i Mora och flykten till Sälens by.

En underfogde, Nils Westgöte benämd, hade gifwit

sig upp i Dalarna, hälf icke annat förmodandes, än att han nog, när så gjordes behof, skulle få manskap deruppe sig till biträde, att fånga Herr Gustaf. Men Rasmus Jute, en Dansk man, som tjent under Sten Sture och nu war gift och bosatt i Dalarna samt höll Gustaf mycket kär sedan kriget, kom oförwarandes till länsmansgården i Mora och slog Nils ihjäl. En annan tid hade till Rättwik en flock, wid etthundrade man, kommit att söka den fridlöse; med dem war Thord i Ridstad och Otte i Holm. Men några Dalkarlar hade sett dem komma uppföre sjön åkandes till Rättwik och började klämta med klockorna, det de kommande icke hörde, emedan winden war sunnan och låg upp åt socknarna. Deraf samlades Rättwiksboarne omkring prestgården wäl bewäpnade och slogo många ihjäl; men en del flydde upp i kyrkotornet, der många Dalpilar länge suttit till ett minne, och hade ingen der kommit undan, om de icke dagtingat och lofwat Gustaf frid och trygghet.

Dock kunde han icke wara säker i Mora prestgård, utan måste begifwa sig afsides till Utmelands by, der Tomt Maths Larssons hustru gömde honom i en källare. Det töfwade icke, att Danska fogdarnes utsände kommo och sökte efter honom; men hustrun, som nu höll på att brygga Julölet, hade satt ett stort wörtkar öfwer källarluckan, och ställde hon sig alldeles okunnig om den mannen, de efterspanade. Sålunda uppehöll han sig i Mora öfwer Julen, tilldeß en utaf helgedagarna han framträdde, just när Morakarlarne gingo ur kyrkan, och talade till dem, stående på en kulle, som nu är ihopsjunken och kallas Klockgropen. En annan sägen är der i bygden, att rummet, derifrån Gustaf talat till folket, war der, som nu kallas Badstufwubacken wid en gren af älfwen, som kommer ifrån Orsa-sjön. Gustaf talade med hög och wälljudande röst, så att det wäl hördes öfwer all menigheten. Huru hans ord föllo, kan ingen nu uppteckna; men han bad dem komma ihog sina förfäders kärlek till frihet och fädernesland, samt huru de fäktat wid Engelbrechts och Sturarnes sida. Derefter omtalade han sin egen fridlöshet och förlust af fader och wänner i det stora blodbadet samt Konung

Christierns grymhet emot Sturens Enka och barn. Då uppstod ett stort gny bland folket; somliga fällde tårar, och somliga wredgades och wille genast gripa till wapen. Men många utaf Christierns medhållare talade emot och sade, att blodbadet gällde Herrarne, men icke bönderna, samt påminte, huru frikostig Konungen warit på sill och salt. Häraf blefwo många twehogse och rådde honom att begifwa sig på säkrare ort; ändock de wißerligen allestädes wille gifwa honom förswar och göra honom bistånd.

Sägner och minnesmärken efter Gustaf Eriksson wistande i denna bygd äro: en bro wid Morkarleby, der han öfwer en natt gömt sig undan sina förföljare; Gustafs källa wid Trollbo i Garpenberg, ur hwilken han druckit under sin flykt, och Jutholmen samt jordhögarne wid Mora, der Danskarne blefwo slagna och begrafna.

Föga glad war Gustaf, när han den gången skiljdes från folksamlingen, och tyckte han sig nu icke annat råd hafwa, än att begifwa sig in åt Norrige, öfwergifwandes fäderneslandet. Så irrade han bedröfwad allt högre upp i de snötäckta skogarna genom Oxbergs och Ewertsbergs capellag till Lima, tilldeß han såg framför sig de Norska fjellen. Bådt utaf hunger och köld led Gustaf mycket under den färden. I Lima kyrka biwistade han gudstjensten, och wißerligen klagade han der inför Gud sin nöd uti fromma böner. Och Herren bönhörde honom, såsom i det följande skall förtäljas. Han talade till folket på kyrkowallen i Lima och tog sedan nattquarter uti en by, som het Storjonsbol, derifrån han kom till Sälens by, den sista byn emot Norge.

7. Huruledes Gustaf Eriksson tillbakakallas till Mora och börjar bewäpna folket (1521).

I de Swenska skogarna uppehöllo sig den tiden många män, som för det motstånd, de gjort Konung Christiern och de Danska fogdarne, woro fridlösa från hem och gårdar. När de sporde om Gustafs flykt till Dalarna, begåfwo de sig dit uppåt, att söka honom. En ibland deßa, Lars Olofs

son benämd, war en erfaren och god krigsman, som i Sturens här gjort sig namnkunnig. Han kom till Mora strax efter Nyåret och höll stämma med allmogen, der han gjorde en sammanfärdig beskrifning om tyrannens grymma framfart i Stockholm efter kröningen, samt huruledes han nu, tilldeß han ride skulle sin allrikes gata, lätit uppresa galgar i alla landsorter att straffa dem, som hållit med Sturarne, och wore snart dit upp i Dalarna till förwäntandes; häraf började folket fatta farhoga, det mycket blod åfwen hos dem kunde komma att flyta för deras trohet skull. Och, när han tillika sade dem, att stora kostgårder skulle inom få dagar påbjudas för Konungen och hans folk, ångrade dem, att de släppt Gustaf Eriksson ifrån sig. När Lars Olofsson än ytterligare sade dem, att just den fridlöse Gustaf war den, som bäst skickad wore att bliswa deras höfwidsman, uppstod en gammal man och sade, att han alltid gifwit akt deruppå, att, hwar gång Gustaf kommit och talat till dem, hade «det blåsit frisk Nordanwind». Det styrkte folket i deß beslut att kalla honom tillbaka, emedan en tro är bland menige man, att lyckligt förehafwande är i allt förehafwande, om det begynnes i Nordanwind, och lyckosamt allt, som kommer nordan ifrån in i gården.

Riddersmannen Joen Michaelsson till Nederby af Trögden war ock en af de män, som kommit upp i Dalarne att söka Gustaf. Han wißte än mera till att förtälja om Konung Christierns grymhet och alla dem, han så trolöst swikit hade till lif och gods, samt huruledes en stor del af Sten Sture s wänner nu uppehöllo sig på skogarna, emedan de icke wille gifwa sig under de Danskas wälde, förwäntandes, att Försynen åter en Swensk man skulle komma låta till konungadömet. Twänne goda skidlöpare, Engelbrecht och Lars i Kettilbo, utsändes då till att, om sig göra lät, upphinna Gustaf Eriksson på wägen och förtälja honom deras fasta uppsåt att wäpna sig och wåga lif och gods för fäderneslandet, om han wille komma tillbaka ned till Mora och bliswa deras höfwidsman. I Sälens by hunno de utskickade honom, och med gladt mod wände han sina ögon och sina förhoppningar åter mot fäderneslandet samt begaf sig ge-

nast på wäg med sändemännen tillbaka ned till Mora, dit han med fröjd och huldhetsed utaf det samlade folket blef till deras höfwidsman tagen.

Ur skogarna framkommo, såsom tillförne omtaladt är, både Swenska hofmän och andra i de fordna krigen wäl bepröfwade män till den krigshär, som nu samlades under Gustafs banér i Dalarna, och biträdde honom att inöfwa krigsfolket i allahanda rörelser, såsom att sluta och öppna leder och att göra genombrytningar genom den ena fylkingen med den andra, så att de wid skjutande icke skulle hindra hwarandra. Äfwenledes gaf han dem längre spjut, att dermed fiendens ryteri bättre afhållas skulle, samt lärde dem att gifwa Dalpilarna en bättre skapnad med mindre hyllingar och kortare spetsar. Beredde sig sålunda till den strid för fäderneslandets frihet, han härefter, såsom fordom Engelbrecht Engelbrechtsson, sinnad war att begynna.

8. Om frihetskrigets begynnelse. Slaget wid Brunbäcksälf (1521).

I Fastelagstiden drog Herr Gustaf första gången ut med sin här wid ett tusende man stark upp till Stora Kopparberget, der han tog bergsfogden med några andra, som höllo sig till Konung Christiern, tillfånga; men ingen hämd wille han utaf sina motståndare utkräfwa med onödig blodsutgjutelse. Det säges, att Måns Nilsson på Åspeboda, den hederliga Swenska mannen, som styrkte Arendt på Ornäs att lemna Gustaf i fred, sägande: «Han frie sig sjelf, om han kan», — war bergsfogde den tiden. Om honom är den minnesrika sägen i bygden, att han sedan, såsom delaktig i Klockefejden, ädragit sig Konung Gustafs wrede och utaf fruktan flytt till skogs och inneslutit sig i en mila, eller jordhåla, wid sin gård Skinnarbo, som nu kallas Rygård, så att ingen wiste, hwar han war; men de, som efterspanade honom, följde slutligen hans trogna hund i spåren, som uppwädrat husbonden, och funno honom. Det stället, der han sig undangömde, utwisas ännu i dag af landtfolket.

Sedan tog Gustaf allt det gods, han fann hos de Danska kramare, som der på Fahlan, eller den stora slåttermarken wid Kopparberget, hade sina bodar. Allt kläde, han der fann, gaf han sitt folk till kläder; af allt silke gjordes fanor; allt sidentyg behöll han för sig sjelf; med det silfwer och penningar, han der fann, aflönade han sina krigsmän; men, hwad der ej jeste war utaf kramgods, humla, sill och salt, gaf han Dalfolket till delnings. Afrad och konungaskatt bar han ock upp utaf alla kringliggande härader och wände så tillbaka till Dalarna, att sin krigsmagt ån ytterligare förstärka.

Bergsmännen deromkring Fahlan, hwaraf sedan staden Fahlun blifwit, hafwa allt utaf ålder warit ett godt och sjelfständigt folk, hos hwilket Gustaf spordе redlig kärlek till frihet och fädernesland. Han kom derföre snart andra resan dit och biwistade gudstjenſten i capellet. Men, når tidegården ute war, talade han till folket på kyrkowallen, såsom han i Rättwik och Mora talat hade, uppmanande dem att bistå honom till fädernesländets frälsning. Når han slutade, gåfwo de med uppräckta händer sitt bifall tillkänna och tillsade honom trohet och lydnad. Sedan den sed att slå bifall å sköld med swärd upphörde med Christendomen, betecknades bifall och glädje utaf en tilltalad menighet med utsträckt hand mot himmelen, hwadan talesättet «taga emot med uppräckta händer» kommit. Bergsmännen lemnade honom då, till utförande af frihetskriget, både manskap och penningar. De sände ock bref till Helsingeland, att göra gemensam sak emot förtryckaren. Med samma sändemän skref Gustaf sjelf dem till; men Ärchebiskop Gustaf Trolle och hans fader Upplands-Lagmannen Erik Trolle på Ekholmen hade wid samma tid skrifwit Helsingarne till en förmaning, att icke låta sig från sin lagkrönta Konung förleda, så att, når menigheten i den ena församlingen kallades att höra Gustaf Eriksſons bref, upplästes Trolle-brefwen i den andra.

En hugfull och namnkunnig bergsman het Peder Swenssou i Wibberboda. Honom satte Gustaf till höfwidsman öfwer den del af sin här, han lemnade dem, som i Dalarna och Bergslagen bodde, till wärn och förswar, och

drog sjelf med den andra delen in i Helsingeland och höll i Norrala kungsgård stämma med allmogen. Men Helsingarne äro ett slugt och försigtigt folk, som gerna först wille se, på hwilkens sida lyckan sig wända skulle, och tänkte de sedan med densamma hålla. De beddes derföre ödmjukeligen af honom tid att betänka detta wigtiga ärende. Willigare woro Gefleboarne och Gestrikarne att gå honom tillhanda och tillsade honom tjenst och lydnad. Der kommo många redliga Swenska män, som för Konung Christiern fridlösa woro, och bland dem förnämligast den förut omtalade Peder Fredag, att tillsäga honom sin tjenst och sitt deltagande i frihetsstriden.

Olof Bonde war en utaf Gustafs fält-öfwerstar, som med en flock af hans män drog omkring i Linde och Nora Bergslag samt i Nerike och Westmanland, att gifwa folket kunskap om Gustaf Eriksons uppsåt och låta dem hylla honom. Men hastigt spordes, att Konung Christierns tillhängare, med Gustaf Trolle, Jöns Bellenack och Didrik Slaghök till höfwidsmän, woro med stor krigsmagt på wäg till Dalarna att taga hämd på Gustafs wänner och göra på deras förhoppningar en plötslig ända. Då satte Olof Bonde en god örligsman wid namn Peder Ugla öfwer det krigsfolk, han i Nerike hade, och skyndade sjelf allt hwad han kunde att förena sig med Peder Swensson uppe i Dalarna, fienden till mötes. Hastigt samlade de Dalahären och hunno ner till Brunbäcks färja, inan fienden hann komma öfwer Dalälfwen. På Westmannasidan stodo Danskarne, men Swenska hären på Dalastranden. Hwaßa woro de blickar, Dalkarlarne sände sina förföljare, men ändock hwaßare Dalpilarne, som snart började hwina kring Danskarnes öron, så att de måste förfoga sig från stranden längre ned åt älfwen till Björkarsbo och Carlsbo byar. Det förtäljes, att den Danska Jöns Bellenack tillsport en Swensk man, som war i hans följe: «Huru många waraktiga män kunna wäl uppsättas i denna landsändan ofwan Långheden?» — Han swarade: «Wäl tjugotusende; ty de äro stridbara män, de gamla så wäl som de unga.» — «Men huru hafwa de tillgång till underhåll och spis-

ning?» — «Jo,» swarade mannen, «de äro wid ringa kräslighet mane och pläga mesta delen intet annat dricka än watten, och, hafwa de icke säd till bröd, så äta de barkebröd.» — Förskräckt öfwer detta besked, sade Bellenack: Ett folk, som äter barken af trä och dricker watten, kan sjelfwa Janen icke twinga, än mindre någon man; låter oß rätt hastigt draga hädan! —

Men höfwidsmannen Peder Swensson i Wibberboda wille gifwa Danskarne ett waraktigt minne utaf deras sammanträffande den gången och drog om natten med en del af Dalahären en mil ned med ålfwen till Utsunda färjestäd i Folkärna. Der gick han öfwer ålfwen wid samma tid som Herr Olof Bonde med de qwarblifna tågade öfwer Brunbäcks-färjan, och öfwerkommo de så fienden på twå sidor, når han wille bryta upp om morgonen, hwarwid en hård strid uppstod, deri Danskarne ledo ett stort manfall, så att en del störtade sig i ålfwen, och de öfriga togo flykten öfwer Sonnbohed in åt Westmanland. Dalkarlarne fingo från den dagen friskare mod, och, når folket i bygden sjöng wisan om Brunbäcks slag:

Brunbäcka ålf är wål djup, också bred. (Faliwilom)
Der sänkte de så många Jutar ned. (Faliwiliwiliwom)
Så kördes de Danska ur Swerige. (Faliwilom)

så wäcktes lust till stridsåran i mången ung Dalkarls bröst, och Gustafs hår wexte wid denna tiden till femtontusende man. Wid Brunbäck wet landtfolket ännu i denna dag att utwisa för främmande wandringsman, hwar slaget stod, som sedan kallades Pilkriget, deraf att de goda pilar, Konung Gustaf lärde sina Dalkarlar smida, gjorde den bästa tjensten den dagen, och hafwa i sednare tider många sådana der wid åbräddarna blifwit hittade i jorden. Den allmänna Dalwisan om Konung Göста och Pilkriget sjunges i Wämjansbygden sålunda:

De Dalkarlar stynda så fort i sitt lopp
Allt neder till Tuna hed;

Större nu war Dalkarlarnes tropp,
Än Göfta kunde öfwerſe.

Der raſta de något, men fara ſen fort
Med iſwer och fullſintan hog,
Att komma ju förr till ſamma ort,
Der hopen af Jutarne låg.

Dalkarlarne hinna till Brunnabäck fram,
Der ſtngo de Jutär i ſyn,
Och flera Dalpilar i luften der ſamm,
Än haglet nedfaller ur ſkyn.

Dalkarlarne började ſkjuta allt mer:
De ſkjuta alla ſom en man;
Tjockare röko Dalpilar der ner,
Än ſanden på ſjöaſtrand.

Så körde de Jutar i Brunnabäcks-älf,
Att wattnet det porlade om;
De förjde deröfwer, att Chriſtiern ſjelf
Han ej der tillika omkom.

Så togo de Jutar alla till flykt
Och höllo ſlikt ömkeligt qwäd':
«Hin må mera dricka det porsöl de bryggt
«I ſmidjan wid Dalkarla ſtäd.» —

När Guſtaf Eriksſon kom tillbaka från Helſingefärden och war i Huſaby kloſter, fick han tidender om Brunbäcks ſlag. Derifrån kom han till Hedemora och upprättade der en myntkammare, der hans förſta mynt ſlogs, ſom kallades klippingar, med en mans bild på ena ſidan och på den andra två Dalpilar. Häraf kallades den ena ſidan på myntet, för likneſen ſkull, Klafwe, och andra ſidan, ſåſom ock på korten deſſa korslagda pilar föreſtällas, Klöfwer.

9. Sägner om några märkeliga orter och namnkunniga män i frihetskriget.

Anders Pedersſon het en Danſk man, ſom bodde

på Strö gård wid Köping i Westmanland. Han war både en god örligsman och sin Konung och sitt fädernesland trogen. När Olof Ponde war upp till Brunsäck dragen och hade lemnat en flock af Dalkarlar och Westmänner under Peder Ugla, såsom förbemäldt är, kom Danska fogden Herr Anders med sitt folk och höll ett slag wid Köping, der Danskarne utaf den Swenska Uglan blefwo med mycken mandom emottagna och slagna på flykten. Men, när de woro wäl jagade genom staden, och afton war för handen, gäfwo sig de Swenska till säkerhet, gingo in i ölhusen, dobblade och drucko, togo sedan öltunnor med sig upp på åsen, der de upptände trehundrade eldar, lågrade sig deromkring, sjöngo och drucko, tilldeß de lägo der insomnade kring de slocknande eldarna. Peder Ugla war en tapper man, men föga förtagtig. Han sof «i lakanfång», i Köping, den sista sömnen. Anders till Strö lade sig icke att sofwa efter sitt folks nederlag, utan red till Westerås, fick sig der af höfwidsmannen på slottet en flock raska ryttare och kom wid midnatt med dem till Köping, slog Peder Ugla ihjäl och de män, som sofwo med honom nere i staden. Gick sedan upp på Köpings ås, der Swenskarne i sömnen och öfruset ömkeligen mördades. Några år derefter slogo Westmanländska bönderna ihjäl Anders Jute på Strö och hämnades så sina landsmäns nederlag.

Romfartuna, det betyder Romfararens Tuna, eller bostad, är en namnkunnig ort från Medeltid. På en tafla, som der i kyrkan wisas, är afbildad en man i pilgrimsbonad. Den föreställer Lars Romfararen, en helig man, som på sin pilgrimsfärd utaf fromma menniskor insamlade allmosor till byggande af en kyrka i sin hembygd. När kyrkan war fullbordad, wille han åter färdas till Rom, att på denna heliga ort lofwa Gud, som uppehållit honom under den långa färden och låtit honom sitt fromma uppsåt fullborda. Det sällade sig flera följeslagare till honom på wandringen; men då tilldrog sig, att kalken i kyrkan saknades, och folket misstänkte någon af dem för helgaröfwet. När Romfar (så kallas han gemenligen i folksägen) der hörde, och allmogen

samlat sig kring pilgrimerna, sade han: «Den man ibland oss, när hwilken det heliga kärl blifwer funnet, skall nesa förskoning dödas wid närmaste träd.» Den brottslige hade då fintligt insmugit mässekalken i Romfars wägg-säck, och led sålunda den oskyldige derstädes döden; men af hans blod uppsprang den klara källa, som nu kallas Romfarskällan, och sägo alla då, att han war oskyldig. I en kulle på prestgårdens äng wisas utaf landtfolket ännu hans graf. Om dessa sägner har en namnkunnig skaldinna der i bygden i wåra dagar diktat ett skönt qwäde, som sålunda begynnes:

Romfars Källa.
Legend.

I fordom tid, kring land och haf,
En Pilgrim drog från Norden;
Ett crucifix, en wandringsstaf
Hans rikdom war på jorden.
Han bad med tro, med ödmjuk bygd
Om guld, båd' när och fjerran:
En kyrka i sin fosterbygd
Han helga will åt Herran.

Ifrån Dalarna drog Gustaf Eriksson ned i Westmanland och kom till Romfartuna på Sanct Görans dag. Der fylkade han sin här i sex rotar och satte öfwer dem Lars Olofsson och Lars Eriksson till höfwidsmän, såsom erfarna krigsmän och i Sten Stures befrielsekrig redan wäl beprösade. Mängen ung man i denna bygd, som wille winna ära i striden för frihet och fädernesland, gaf sig här under Gustafs baner. Så drog han fram mot Westerås och kom tredje Söndagen efter Påska till Badelunda. Dagen derefter bjöd han sitt folk draga öfwer åsen inemot staden och lägra sig wid Sanct Olofs Capell, dock ingalunda anfalla fienden den dagen.

Didrik Slaghök satt på Westerås slott, sedan han tagit de Danska män tillfånga, som det förut innehade, och låtit dem halshugga der i klostergården, emedan de wägra-

de att till honom öfwerlåta slottet. Hans hofman gjorde sig mycket glada öfwer böndernas nederlag på Köpingsåsen och talade ofta smädeligen om de Swenska, sägande skrytsamt: «Om det i tre dagar regnade Dalkarlar ned ifrån himmelen, skulle de dem alla slå tillrygga.» — Innan wål Gustaf Eriksſons hår hunnit öfwer Balundsås, mötte Danskarne med full ifwer; men Swenskarne satte mot rytteriet, som häftigast anföll, sina goda lanſar, mot hwilka både hästar och karlar genomstungna störtade till marken. De öfriga ryttarne wände hastigt om, och i förskräckelsen kastade de sig in med sina hästar på eget fotfolk, och åstadkom detta stor oordning, så att fienden tog flykten åt staden, förföljd utaf Dalpilarna. Så snart Gustaf hörde, att slaget war börjadt, red han fram, der striden stod hetast, och många utaf hans män föllo wid hans sida. Lars Olofsſon förföljde den förskräckta fienden längs åt Smedjegatan in till Lillån. Men Laſſe Eriksſon tog en ginwäg åt Långgatan och kom fiendens läger wid torget i ryggen, så att de, som det bewaka skulle, flydde eller nedersloges, lemnandes alla fältstycken, lod och krut i segrarens händer. Det fördes alltsammans till Konungen, som då war i Sanct Urſilas Capell, nedan om åsen. Danskarne, förföljda, flydde somliga i sjön, somliga drunknade i ån, och många sökte räddning i klostret. Men Dalkarlarne och Bergsmännen gjorde sig säkra, satte sig i ölstugorna och mjödhusen, sjungande och drickande. När Gustaf det sporde, kom han hastigt in i staden, fruktande att der förnyas kunde Köpingsleken, och gick fördenskull sjelf med i källrarna och slog banden af winfaten och öltunnorna. Befallde ock sina män att göra sammaledes, sägande: «Jag ser heldre win och mjöd spillas på marken än mitt folks blod.»

Höfwidsman öfwer det Danska lägret på andra sidan om Lillån mot klostret war Knut Bengtsſon på Ångsön, en stridbar och oförskräckt man, som war mycket ödkänd af en ulfskinnskappa, den han bar öfwer skuldrorna. En dag, när han kom gående från slottet ned till lägret, sköts honom från de Swenskas läger på andra sidan ett lod, som träffade

honom midt i pannan, så att han föll död ned i ån med sin ulfskinnspels.

En af Gustafs raskaste kämpar i frihetsstriden var Arwid Westgöte, som kommit till honom i Westerås, och, som han der sig mannerligen förhöll, blef han satt till höfwidsman för den flock, som sändes in i Östergötland till att intaga Stegeborg. Han wände folket i den landsändan från Konung Christiern till deltagande i befrielsekriget, och lyckades allt honom wäl. Under det han låg för slottet, kom Sewerin Norrby seglandes der in i wiken med femton skepp. När han såg de Swenskas läger, kom han med trehundrade ryttare i land och wille fördrifwa dem från borgen. Men, innan Herr Sewerin hann göra sig wäl redo, war Arwid Westgöte med sin lilla hop öfwer honom och slog honom på flykten, så att han måste med sin häst gifwa sig ut i hafwet det snaraste han kunde. Arwid Westgötes hop war wäl ringa; men en namnkunnig man af sin styrka och frimodighet, benämd Kalmare-Nils, och en hofman, Lilla Bengt kallad, gingo wäldeliga fram i striden. När Sewerin Norrby red undan ut i sjön, rände Lilla Bengt med sin häst häftigt efter honom och gaf honom fyra slag med sin stålbåga öfwer ryggen, då i rättan tid en båt kom från Danska skeppen och tog honom upp. När Sewerin wände sig om och såg den Lilla Bengt, prisade han honom för en berömlig krigsman, ropandes till honom: «Tio mans besoldning är sådan man wärd, och will jag dem gifwa dig, om du will mig tjena.» — Men Lilla Bengt war ärlig Swensk man, och sådana sälja icke för guld fäderneslandet. När sedan Berendt von Melen, Danska höfwidsmannen på Stegeborg, wid midwinterstid saknade undsättning på lifsmedel och folk, lemnade han fästet i Herr Arwids händer och gick sjelf i Gustafs tjenst. Derefter kom Sewerin Norrby mot Julen uppseglandes till Stegeborg med undsättning och wiste intet om slottets öfwergång. Arwid Westgöte tänkte då med list fånga Herr Sewerin, i det han ställde sig angelägen att hindra de Danska skeppen att löpa in wid Ettrasund. Med plats inkommen i sundet, utsände Sewerin fyra man i en båt med en hatt på en stång

att gifwa folket på slottet tecken, att uhdsättningen war kommen. Men en Swensk man, okunnig om listen, sköt ned hatten, då folket i båten märkte oråd och skyndade till Herr Sewerin med denna tidenden. Då gjordes de Danska wägen trång tillbaka genom sundet, och förlorade Norrby der sexhundrade man; men af de Swenska föllo endast tretton man.

I Uppsala war en Dansk man, wid namn Bengt Bjugg, fogde och förman för Ärchebiskopens huskarlar. Han fick spörja från Fjerdhundraland, att en af Gustafs mån, Jöns Olofsson från Rebroi Tillberga, upprese bönderna i Simtuna och Thorstuna härader, att sedan med det folk, Lars Eriksson samlade i Trögden och Åsunda samt andra härader deromkring, gå till Uppsala. Då red han hastеligen med ett hundrade af Ärchebiskopens ryttare ned till Thorstuna, der han öfwerkom Jöns i en badstufwa och slog honom ihjäl. När Gustaf Eriksson det sporde, sände han Olof Eriksson i den oskickliga Jönsens ställe upp i Fjerdhundraland, och skulle sedan båda höfwidsmännerna mötas med sina rotar på Rymningen. Men, när Bjugg hade wunnit så lätt seger i Thorstuna, skyndade han till Enköping att låta Lars Eriksson, som der låg, få samma färd; men Laße war ingen Jöns, utan slog Bengt Bjugg på flykten, så att han war glad att komma undan till Uppsala.

Wid det gamla Öresund, mellan Enköping och Uppsala, fordom en segelled in åt Fjerdhundraland, sträcker sig utmed Örsunda-ån den stora ängen Rymningen, der kringliggande socknar hafwa sina tegar. Namnkunnig har denna ängen blifwit af det stora fältläger, Gustaf Eriksсons tappra krigshöfdingar Lars Olofsson och Lars Eriksson derstädes hade, när allmogen från häraderna Åsunda, Trögd, Hagunda och Lagunda hyllade honom och wäpnade sig för fäderneslandets räddning. Medan höfdingarne derstädes i lägret rådplägade med folket, kommo långsamt skridande ned öfwer ängen fyra swartklädda män: det sågs på deras wida kåpor, att de woro prester. Dem följde twänne borgersmän. Presterna woro sända från Capitelmännen i Uppsala, men borg-

rarne från Borgmästaren, att wid kyrkans och den heliga Eriks namn beswärja krigsmännerna, «att icke komma till Upsala i deßa dagar, emedan den stora fridlysta högtiden skulle firas, då Sanct Eriks ben båras mellan Gamla Upsala och Östra-Aros». Krigshöfdingarne swarade: «Det är ju så tillbörligt, att Swenska män, och icke Danska eller utländska, båra Sanct Eriks Skrin, och wille de göra det bästa i den saken, emedan de woro derföre nu komna, att de skulle hjelpa dem en sådan gudelig sed att fullborda.» När detta kungjordes i staden, blefwo Capitelmännen särdeles bekymrade, emedan de wiste sig icke mycket godt hafwa förtjent utaf det förtryckta landets hämnare. Men biskopsfogden ställde sig helt frimodig, ändock ingen af de spejare, han utsände, hade kommit tillbaka. Ju mera fruktan och oro förspordes bland stadsfolket, desto mer förhäfde sig fogden, uti sitt öfwermod förakt andes de Swenska wapnen; och, att wisa, huru litet han räddes för deras ankomst, anställde han för sina män ett gästabud i biskopsträdgården, der de sutto för öppna portar och nedtaget plank omkring dryckesborden, sjungande och drickande till midnatten, då de småningom i ruset insomnade. Utanför staden på gärdet wid Sanct Görans Capell stod en wakt: klockan slog tu, när Swenskarne stilla framdragandes slogo densamma ned, så att de obådade kringhwärfde biskopshuset, dit alla tillgångar och gator stängdes med skanswerk, inan det sofwande biskopsfolket wäcktes utaf swärden, som klungo öfwer deras hufwuden. Från biskopshuset war en täckt gång till domkyrkan. Genom den ärnade Bjugg med sitt folk smyga sig ut och falla fienden i ryggen; men höfdingarne kunde förstå, det så war hans uppsåt, stöto derföre med fyrpilar eld i gången, som war af trä, och itände den samt med biskopshuset. Då sköt fogden eld i alla stadens hus kring biskopsgården, och i den rörelse, deraf uppkom, satte han sig till häst och red med sitt folk flyktande så fort han kunde till Fötsund. Men Swenskarne märkte det snart och jagade efter dem, så att största delen der på wägen blefwo nedlagda, och Bengt Bjugg sjelf fick en pil längst in efter armpipan allt intill armbågen, hwaraf han fick sin bane, när den i

Stockholm skulle uttagas. Emedan nu wären war förhanden, hemförlofwade Gustaf bönderna till att sköta sina åkrar och kom sjelf tre weckor efter Erikshögtiden till Uppsala, der han gick upp i Capitlet och tilltalade Canikerna med hårda ord för den trolöshet, de städse ådagalagt mot Sweriges land och folk. Derefter sände han bref till Ärchebiskop Gustaf Trolle, som den tiden wistades hos Didrik Slaghök på Stockholms slott. När sändebudet begärde swar, sade Gustaf Trolle föraktteligt: «Tänker sjelf komma med swar på det brefwet.» — Skyndsamt rustade han sig och sitt folk, femhundrade ryttare och tretusende fotgängare, begifwande sig den wägen till Uppsala, som ligger förbi Danemarks kyrka. På skogen Långåsen i wägen mellan Märsta och Alsike hade Sigfrid Swart, en af Ärchebiskopens hofmän, gifwit sig ifrån hans folk, hastande till Uppsala det fortaste han kunde, och kom fram om aftonen, medan Gustaf satt med sina män till bords, bådandes honom fiendens snara ankomst. Men Gustaf gjorde sig så wiß, att Ärchebiskopen utaf hans bref skulle fatta ett bättre uppsåt mot fäderneslandet, att han icke gaf akt uppå hofmannens warning. Litet derefter kom en bonde, Hans i Örnagård benämd, förandes sexton hästar, dem biskopsfolket släppt i bete på hans ängar, wid paß en half mil från staden, der Ärchebiskopen lät sina män hwila sig öfwer natten. Wid samma tid kom den sände brefbäraren med samma underrättelser. Då märkte Gustaf Eriksson, att han hade för litet folk når sig, att göra Danskarne motstånd, så framt Trollen kom i fiendtligt sinne, stod derföre beredd både att stadna qwar och fly, når klockan sex om morgonen Gustaf Trolle med sitt folk kom dragandes mot staden förbi Danemarks sockenkyrka. Då satt Gustaf Eriksson redan till häst uppå sandåsen, der nu slottet bygdt är, skådandes ner öfwer wägen, der fienden kom anryckandes, och, märkande, att Danskarne kommo så manstarka, begaf han sig med sina män utur staden till skogen Noſten, tilldeß han kunde samla mera folk till sig ifrån häraderna. Men, når han wid Ladeby-ån, der nu kallas Låby-wad, kom med sin häst midt i wadet, och hans fotfolk war mest öfwerkommet,

wände sig en af hans hofmän, som red honom närmast, om och fick se Ärchebiskopens ryttare till twåhundrade komma språngandes efter dem och kastade i häpenheten sålunda sin häst omkring, att han red omkull Gustafs häst, och war då Staffan Hendriksson, som förde de Danska ryttarne an, så nära, att de kunde hafwa tagit honom, der han låg omkull uti ån, om icke hans ryttare, som redo efter honom, wändt sig mot fienden, anfallande med den kraft, att de mäste taga flykten tillbaka till Uppsala. Utwisande det ställe, der sådan farlighet hotade Sweriges räddare Gustaf Wasa, står såsom minneswärd en gyldene wase på den bro, som nu för tiden ligger öfwer det fordna Låby-wad. Den har wår nu regerande Hjelte-Konung, Carl Johan, stamfader för en ny konunga-ätt i Norden, låtit uppresa, stamfadren för de berömliga Wasa-Konungarne till åminnelse.

10. Om Ärchebiskop Gustaf Trolles återtåg till Stockholm och slaget wid Wärka-qwarnar (1521).

På Rymninge-ängar församlade Gustaf ifrån häraderna sina spridda män, beredande sig att göra Ärchebiskopen wägen trång i återfärden till Stockholm. Med allt det folk, han undwara kunde, lät han sina krigshöfdingar gå till Lindesunda-wärka, som nu heter Wärka-qwarnar, att fördölja sig der i skogen och derifrån anfalla Ärchebiskopen i wägen. Men Gustaf Trolles hofman, den förbemälde Staffan, war lika försigtig och sin Herre trogen, som tapper och oförskräckt. Han red alltid ett stycke före till att efterspana, om någon farlighet war uti wägen. Sålunda war han ock nu förut kommen nära Wärka, då han märkte inanmätet af en oxe liggande ett stycke från wägen, deraf han förstå kunde, att Gustafs folk nyss slagtat ett nöte-creatur och icke kunde wara långt borta. Red fördenskull hasteligen tillbaka med denna underrättelse, och, då Gustaf Eriksson sjelf stångde för honom wägen tillbaka till Uppsala, togo de en annan led, skyndande på sina hästar allt hwad de förmådde mot Stockholm. Lars Olofsson kom dock snart efter sättandes och nödgade dem stadna, då en häftig strid uppstod med stort manfall bland de

Danska, som togo flykten i största ordning. Der stupade största delen af Biskopens folk, och han sjelf hade nära blifvit genomstungen af ett spjut, som Lars Eriksson stöt efter honom, om han icke lagt sig ned utefter hästens hals, då spjutet gick öfwer honom och in i en framför honom ridande höfmans sida. Wäl hunnen inom borgen, möttes Ärchebiskopen utaf Slaghök och Bellenack med hån och spott för denna oskicklige utförda förrättning.

Der stundade icke, att Gustaf sjelf kom ifrån Uppsala och drog så med allt sitt folk till Stockholm, lägrande sig på Brunkeberg. Som han der red upp framför sin här, wisade han folket, hwar fyra stycken galgar stodo nedom berget, fullhängda med Swenska män. Alla förskräcktes wid denna syn och besinnade, huru klaganswärdt landets tillstånd warit under främmande herrawälde. Ett gny uppstod, och hämdekänslan upplågade i männernas bröst. Men Gustaf lät nedtaga de dödas kroppar ur galgarna och befordra dem till grafwens hwila med en Christelig begängelse.

11. Om Riksföreståndare-walet i Wadstena (1521).

Swenska Folkets hyllning och kärlek hade nu Gustaf Eriksson wunnit. Danskarnes magt i landet minskades hwar dag, så att han icke mißtröstade mer om fäderneslandets räddning. Men presterna, som den tiden icke hade något annat fäderneland än Rom, woro honom till största delen emot, och ännu war deras magt stor i folkförsamligen. De äro dock, tänkte han, många utaf dem infödda Sweriges barn, och några måste kunna winnas för deß heliga sak. Bland deßa wände Gustaf sina tankar på Biskop Hans Brask i Linköping.

Om denna mannen berättas, att den dagen, han sjöng sin första messa i Linköpings Domkyrka, gick ett förskräckeligt stormwäder öfwer landet, som sades wara ett förebud till hans owanliga och stormiga lefnad. Så säges i Biskops-minnen:

Då man skref 1513 den 8 Augusti för sann,
Sång han sin första meßa i domkyrkan.

Då war den dagen en sådan storm,
Mägta förfärlig och swåra gräm;
Skog och ax mände tillika affalla,
Höga byggningar den ena med den andra.

Gustaf hade sport om honom, att han war en i fäderneslandets häfder särdeles förfaren man samt på deras samlande mycken flit anwände, och hos de män, som med sådant omgå, tyckes ock kärlek till fäderneslandet wara att förmoda. Från Stockholm ned i Östergötland kom Gustaf näst efter Midsommaren och besökte först lägret wid Stäkeborg, betackandes Arwid Westgöte, Kalmare-Nils och Lille Bengt samt allt folket för deras ådagalagda mandom i wapenskiftet med Sewerin Norrby. Derefter gick han till samtals med Herr Arwid om Biskop Brask, samt huruledes han honom winna skulle. «Det skall bliswa en lått sak, Herre!» swarade den hugfulla Westgöten. «Låt mig med mitt folk draga ned till Munkeboda, så är till att förmoda, det Biskopen skall taga wåra skål och foga sig efter eder willja!» — Men Gustafs uppsåt war helt annorlunda i detta wigtiga ärende. Sände derföre bref med helsning och wänliga ord till Biskopen, bedjandes honom låta sig fäderneslandets befrielse från främmande Herrars tyranni wara om hjertat, men hotade honom tillika med påhelsning af allwarsamma gäster i Munkeboda, om han icke wille öfwergifwa Danemark och Konung Christiern och lofwa honom trohet och bistånd. Ändock Munkeboda slott, som nu heter Norsholm, wat wäl befäst, med murar, graf och wallar, deraf minnesmärken ännu finnas, och mången ung Swensk adelsman tjente honom i hans hof, swarade han Gustaf, efter önskan, på hans bref och kom i Skärkinds prestgård honom till mötes med alla sina hofmän. Der lofwade Biskopen honom med ed sin tro, huldhet och manskap, och många utaf hans män gingo der till befrielse-hären.

När detta sålunda war skeddt, stämde Gustaf allt folket, som bodde Sunnanskogs, till en Herredag i Wadstena, dit ock landets myndigaste män från Småland, Öster-

och Westergötland kommo Sanct Bartholemeidag, betygandes alla sin glädje öfwer fäderneslandets befrielse. Till de strider, som ännu kunde återstå, lofwades bistånd och manskap. Der waldes endrägteligen Gustaf Eriksson till Riksföreståndare. Många wille ock den gången gifwa honom konunganamn och magt; men han ursäktade sig, betygandes, att han ingalunda för ärelystnad och konunganamn hade dragit sitt swärd, utan af harm att se fäderneslandets frihet och åra förtrampad af låga tyranner. När striden en gång blifwer wunnen, sade han, och till slut kämpad, så att ingen Dansk man mera har någon magt i landet, då blir det tid att wälja en inhemsk Konung.

Efter wål uträttadt ärende sände Riksföreståndaren sina krigshöfdingar omkring att eröfra slotten i Götalandet, alldeles såsom i Engelbrechts tid; men han sjelf drog till Upplanden tillbaka igen.

12. Minnesmärken och sägner om några namnkunniga män och orter, från den tid Stockholm begynte belägras.

Till många små borgar eller hus hade Gustaf sitt belägringsfolk fördelat, bland hwilka äldst och namnkunnigast war Wikhus eller, såsom det af landtfolket kallades, Wikmur i Uppland. Fru Ramborg Israelsdotter hade på ett besynnerligt sätt låtit bygga detta hus, med elfwa wåningar såsom ett någorlunda bredt torn. Något spöklik höjde sig den gamla grå byggnaden på Mälarestranden, landtfolket gjorde kors framför sig, när de gingo der förbi, och sägner gå, att det fordom warit ett röfwarenäste. Egaren Knut Nilsson förswarade sig ett helt år på detta hus emot Gustaf Eriksson belägring. Sammaledes förswarade sig länge Knut Eriksson Sparre på Ängsöhus. Deraf hade Gustaf mycken möda och kunde en tid icke med full styrka innesluta Stockholm, der Bellenack och Slaghök samt med Ärchebiskop Trolle trotsade hans magt.

Lägret på Brunkeberg måste Lars Eriksson för Danskarnes öfwermagt flytta till Rotebro, under det han wän-

tade förstärkning. Den oförskräckte Staffan, Ärchebiskopens hofman, som förut efterjagade Gustaf wid Låby-wad och frälste sin Herre Ärchebiskopen ur förfatet wid Lindesunda-Wärka, gjorde ännu en gång de Swenska mycken skada, i det han drog ut med en hop ur staden till Sollentuna kyrka, der han i en skogsbacke lät de flesta utaf sitt medfölje sig fördölja, under det han med några få man gjorde ett hastigt anlopp emot Swenskarnes läger wid Rotebro. Den tappre Lars Eriksson tog honom mannerligen emot, så att han hastigt tog flykten, ställandes sig såsom mycket förskräckt, hwaraf de Swenska förleddes att oförsigtigt honom förfölja förbi kyrkan. Då störtade hela styrkan, som låg i skogsbacken, fram de Swenska i ryggen, och uppstod der en hård strid med stor manspillan på de Swenskas sida.

Wid denna tiden började Helsingarne att hylla sig under Gustaf och sände honom manskap. En Tysk Riddare med sextio wäl förfarna stridsmän kom äfwen till belägringshären, så att staden kunde på landsidan stängas från alla wägar och tillgångar. Derefter upprättade Riksföreståndaren twänne nya läger, ett wid Södra gård i Botkyrka och ett wid en gård, som het Glie, der nu är Drottningholm, på Lofön. Små läger blefwo sedan upprättade på Munkliderne (nu Kungsholmen), Långholmen, Södermalm och Waldemarsön, som sedan kallades Djurgården, med flottbroar mellan dem alla, så att wid anfall utaf någon fiende folket ifrån det ena lägret kunde komma det andra till undsättning.

Bland de förmän, som öfwer alla dessa läger sattes, blef Peder Fredag mest omtalad, som förde befallningen öfwer lägret wid Glie. Han kände grannt alla wägar och stigar i staden och kände dertill mycket folk, som kunde gifwa honom underrättelse om allt hwad derstädes förhänder hades. Således fick han en dag näst före Julen kunskap derom, att fienderna på Stockholms slott ämnade med ett tusende man storma hans läger på sjelfwa Julaftonen, skämtande sinsimellan, «att de wille komma och smaka på hans Ju-

le-runna». Herr Peder Fredag war icke ängslig för denna Jul-lek, ändock han icke hade mer än fyra och ett halft hundrade man, och lagade sig till att emottaga sina gäster på bästa sätt. Han hade i sitt läger många goda hornblåsare. Utaf dem utställde han sexton på bergen och i lundarna rundt deromkring med befallning, att, når han lät blåsa upp i lägret, skulle ock de blåsa upp, hwar bäst det gaf genljud i bergen och skogarna. På Julastonen seglade från Stockholms slott en hop jagter och skärbåtar med tusende wäl bonade Danska krigsmän om bord upp emot Lofön. Tillreds i sina wapen att börja den blodiga leken stod Fredag med sina män, och, når fienderna stigit ur sina båtar, började hornblåsarne i lägret på Lofön att blåsa, då de andra på bergen rundt omkring swarade dem och uppstämde ett muntert skall, så att Mäckeby-bergen, sjö och strand genljödo derutaf. Förfärade lyssnade Danskarne på deßa ljud, förmodandes en flock goda stridsmän för hwart horn de hörde, och många wände om till båtarna, når Swenskarne med häftigaste anfall stormade mot dem på stranden. Hornen skallade och swärden klungo; förskräckelse och oordning kom i fiendens led, och de, som ej slupade, togo flykten till båtarna och glömde aldrig sedan Peder Fredags Jule-runna.

Mycket mannamod och alltför stor trohet mot en trolös Konung ådagalade de Danska under detta krig; dock är den åra ringa, som winnes i strid till ett oskyldigt folks plåga och förtryck, och tyckes den lön wäl förtjent, som Junker Thomas, en Dansk höfwidsman på Åbo slott i Finnland, fick till slut. Han war en oförskräckt hjelte, men grym såsom hans Konung. Christiern, uppretad öfwer befrielsekrigets framgång i Sverige, sände sina höfwidsmän på slotten bref att döda alla adelsmän, som woro i deras wäld. Junker Thomas efterkom så grannelige denna befallning, att han genast utanpå slottsmuren lät upphänga alla Swenskar, han hade inom borgen, ändock de woro i hans tjenst, stadsfolket till ett skådespel. Det war wid denna tid, den gamla Hemming Gadd blef halshuggen i Tawastehus med en timmerbila. Erik Fleming hade förut fått någon kunskap

om Danskarnes förehafwande och kom undan genom den list, att han begärde, det Junker Thomas wille lemna honom några Danska män jemte de Swenska, som der för handen woro, till att öfwerraska de Swenskas läger. Det bewilljades; men Herr Erik hade förut sändt en trogen tjenare till de Swenska med underrättelse om hans förehafwande, och, när han kom så nära, wände han och de Swenska, som honom följde, sig om emot Danskarne och slogo dem ihjäl. Derefter for Erik Fleming öfwer till Sverige.

En friseglare i Finnland het Nils Krabbe. Han war Danskarnes förskräckelse och jagade dem så, att de slutligen icke annorstädes wågade wistas än inom sina fasta borgar. Med sin båt, och åtföljd af tolf, stundom femton, wäghalsar, for han mellan holmarna och stränderna, landsteg, der han wiste några Danskar finnas, lurade på dem, tillwes natten kom eller de gifwit sig till säkerhet, då han öfwerföll dem, woro de än aldrig så många, samt ihjälslog och innebrände dem. Lägo de i sina sängar, sutto de till bords och hade bortlagt sina wapen, så war han öfwer dem, och, bleswo de honom öfwermägtiga, så war han som blixten tillbaka i sin båt igen och förswann genast ibland sina holmar. Slogo de efter honom om morgonen, så förswann han ut på sjön och kom tillbaka om aftonen och öfwerföll dem, der de minst tänkte, så att de aldrig woro säkra. Men Junker Thomas på Åbo slott kunde han icke få någon magt med.

Näst efter Midsommartid kom Sewerin Norrby till Åbo och sände derifrån Junker Thomas med några skepp, manskap och lifsmedel till besättningen på Stockholms slott. När han kom in emot Furusund, utskickade han ett af skeppen att kunskapa i skären, om någon farlighet kunde wara å färde i segelleden. Erik Fleming, som låg der bakom en holme med några Swenska skepp, hade bemärkt det Danska fartygets inlopp i skären och tog det så ofördmärkt bort, att Danskarne på de andra skeppen det icke kunde märka, klädde hastigt sitt folk i Danskarnes kläder och gick så dermed till sjös igen emot de ankommande. Junker Thomas kom i en hast sina kunskapare till mötes, tillspörjandes dem, om

allting ſtode wäl till i ſkären, och, då härtill ſwarades ja, ſteg han upp på ſkeppet, men märkte ſnart oråd och wille kaſta ſig tillbaka i ſin bät, när han haſtigt ſlogs omkull och fångſlades. Detta gick allt ſå tyſt och ſtilla, att, när ſkeppet ſeglade in i ſkären, följde hela Danſka flottan med och föll ſå i Swenſkarnes händer. När Junker Thomas ſtälldes inför Rikſföreſtåndaren, och det berättades, huruledes han uti ett utfall från Åbo ſlott hade tagit Arwid Weſtgötes broder Bengt till fånga och låtit upphänga honom jemte flera andra Swenſka mån på ſlottsmuren, wredgades Guſtaf och dömde honom till döden.

Wid Tynnilsö wiſades länge en Ek med ſågen, att uti den lät Konung Guſtaf den Förſte hänga Junker Thomas; och ſåges Thomas derwid icke öfwer någonting annat hafwa ſig beklagat, än att repet, deri han hängdes, war utaf baſt och icke utaf hampa.

13. Om Sewerin Norrbys ſiſta beſök i Stockholms ſkärgård (1522).

Goda örligsmän hade wäl Guſtaf; men på ſådana, ſom ſkickliga woro till höfwidsmän för krigshären och andra nödiga rikets wärf, war ſtor briſt i landet. Den trogna Lars Eriksſon war ſatt till höfdinge öfwer Dalarna, och Lars Oloſsſon i Nordlanden, till ſtor affaknad i belägringshären. Deßa båda Länshöfdingar wißte wäl, att friſkt folk behöfdes wid Stockholms belägring och förſtärkte ſnart hären med unga Dalkarlar och Nordländningar. Men ſkepp och förfarna ſjömän att drifwa Sewerin Norrby bort, när han ſtändigt kom ſlottsfolket i Stockholm till undſättning, fattades ännu, för att få ett önſkeligt ſlut på befrielſeſtriden.

Wänliga bref ſände derföre Rikſföreſtåndaren till Lübeck, och ſnart kommo tio örlogsſkepp, wäl bemannade och med alla krigsförnödenheter förſedda. Detta gjorde Lübeckarne för winnings ſkull och utaf hat till Sewerin Norrby, ſom hade ſin luſt att uppfånga deras rika krämareſkepp och ſkämtſamt ſade, «att lukten utaf Lübeckarnes kryddpåſar honom högeligen behagade». I Öſtergötland wid Söderköping landſatte Brun,

så hette höfwidsmannen för de Lübska skeppen, sitt folk; men sjömännen wille icke gå längre, inan de fått se den Herre, de med lif och blod tjena skulle. Riksföreståndaren blef då nödsakad göra en beswärlig färd ner i Östergötland, och, når de Lübska männen sågo honom, woro de tillfreds, sägande sig en sådan man gerna sin ed och hyllning gifwa.

Det samma år, men på sidhösten, kom Sewerin Norrby med sina skepp upp i Stockholmsskären, förande till de Danske i staden manskap och andra förnödenheter. Då hände sig, att en natt stark winter inföll, så att isen om morgonen bar häst och karl. Der lägo nu Sewerins skepp wid en holme under ett brant berg innefrusna. Gustaf, som ensam alla rikets angelägenheter wårda skulle, war frånwarande, och Brun war en förrådare. I natten hade han kommit med Norrby till samtal wid hans skepp, och derefter lemnade han Danska skeppen med fred der wid holmen, ändock han lätteligen med de Swenskas bitråde hade kunnat taga Norrby med allt hans folk tillfånga och sålunda göra slut på hela kriget. Somliga sade, att han såsom Lübeckare gjorde allt för penningar; men han sjelf sade till sitt folk: «Låtom oß ingen skada göra Herr Sewerin, ty, når han icke mer far på hafwet, behöfwer oß ingen mer, och wi miste wår besoldning.» — Swenskarne sågo med stor harm detta förråderi, och en del gåfwo sig upp på berget och wältrade stenar ned på Danska skeppen samt tillfogade dem skada, tilldeß sluteligen Gustaf kom och tillsade Lübeckarne att angripa fienden; men han märkte, att de rörde sig trögt, och följande dagen blåste upp en frisk nordwestanwind, så att isen bröts upp och dref till hafs. Då wille Sewerin warpa sig upp till en gent emot liggande holme, derifrån hans skepp kunde komma upp i winden; men Gustaf förstod hans uppsåt och hastade med sina Swenskar i förwåg till holmen. Det säges, att han sändt budskap till Brun, att få låna twänne canoner, dermed han kunnat skjuta de Danska skeppen i sank eller twinga dem att gifwa sig, deremot utfåstande sig att lemna Lübeckarne twänne slott i pant för en stor wedergällning; men Lübeckarne ursäktade sig. När mörkt blef om aftonen, gick en gång Gustaf ned till stranden, lade sig ned ut efter jorden

och ropade till Northy, som genast igenkände hans röst och swarade: «Ären I der, Herr Gustaf?» — hwarpå twänne skott loßades ditåt, hwarifrån ljudet hördes; men Gustaf kom oskadd ifrån detta skämt. Genast kom god bör i Danskarnes segel, och Herr Sewerin kom ock oskadd ut i det wida haf, som war hans rike och hans fristad. Sedan såg han Stockholmsskären aldrig mer.

14. Om konungawalet i Strängnäs och befrielsekrigets slut (1523).

En gång kom det Konung Christiern i sinnet att göra sitt folk något godt och fästa åtminstone en menniskoälskande gerning wid sitt minne. Han lät ett påbud utgå, att ingen Dansk man mer skulle wara annans slaf, eller såsom hittills i sina herrars wåld med lif och gods undergifwen, utan skulle de Danska bönderna wara fria, såsom Swenska bonden. Mycket annat till folkets skydd, mot så wäl deras werldsliga herrars som de andeligas förtryck, innehöll detta Konungens beslut; men han fick för denna sin wälgerning uppbära samma lön, som menskligheten wälgörare och folkwänner i alla tider, otacksamhet och förföljelse; ty herrarne och presterna reste sig samt med folket upp emot Konungen, undsägandes honom tro och huldhet. När Konung Christiern besinnade, huruledes han genom Didrik Slaghöks onda råd kommit i denna wånda, lät han, folket till willjes, döma honom till döden, och afrättades han och brändes å bål. Ärchebiskop Gustaf Trolle war ock med Herr Didrik kommen till Köpenhamn och lefde der uti stort förakt.

Konung Christiern, hatad och öfwergifwen af sina fordna smickrare, tyckte nu det råd bäst wara, att fly från det land, han så mycket ondt, så litet godt, gjort hade. Lät så bära allt sitt gods på några skepp, och sist, emedan den hatade Sigbrit icke wågade wisa sig för det uppretade folket, inpackade han henne i en kista och lät så föra henne på skeppen. Då grät Konungen; men mor Sigbrit tröstade honom, att de skulle nu resa till hennes fädernesland; «der kunde han blifwa Borgmästare», sade hon, «i Amsterdam, när han icke fick länggre wara Kung i Danemark.»

Sewerin Norrby war allt intill sista dagen sin Konung trogen, men bekymrade sig, efter hans flykt, hwarken om Swerige eller Danemark, utan innehade Gottland och gick derifrån, såsom fordom i hedentima sed war, till wikings, plundrade på hafwen alla skepp, som kommo i hans led, och skref sig sålunda: «Sewerin Norrby, Guds wän och all werldenes fiende.»

Stockholms stad war nu den enda ort i Swerige, den fienderna innehade, och snart skulle hungern böja de fiender, som staden och slottet innehade, till undergifwenhet. Till Pingestdag stämdes rikets Herrar och menige allmoge till ett riksmöte i Strängnäs. Mäster Knut höll der ett tal på Latin, såsom plägsed war i Påfwiska tiden. Folket förstod det icke; men ett förstod det, att Gustaf Eriksson måste blifwa deras Konung. Men han bad dem högeligen, att de måtte wälja någon annan wärdig och dertill skickad Swensk man, sägande sig hafwa smakat nog af den bittra kalk, som Konungar hafwa till att tömma. Slutteligen bewektes han dock af deras böner och blef så till Sweriges och Götes Konung tagen.

Stor glädje blef i lägret för Stockholm, när nywalde Konungen kom. Allt folket, särdeles de trogna Dalkarlar, mottogo honom med uppräckta händer: det betyder att hylla med hjertans fröjd, eller, såsom fordom sades i Österlandet, «strö palmer på hans wäg».

15. Huruledes Konung Gustaf intager Stockholms stad och slott samt hemförlofwar folket (1523).

Beklaganswärdt war tillståndet i Stockholms stad. Öde stodo de mesta husen, sedan osäkerheten och hungern drifwit folket ut, och afstadnad war all rörelse i näringar och köpenskap. Klosterfolket hade städse hållit med Danskarne, och det förtäljes om Nunnorna i Sanct Clara kloster, att, hwar gång några Swenskar togo sin tillflykt i klostret, sårade eller trötta efter striderna, eller eljest kommo dit till härberge öfwer natten, såsom till ett fridlyst rum, der efter Christen lag både

wän och owän skulle ega säkerhet, så utsatte de ett hwitt klä-de, så att det syntes till slottet, då wäpnadt folk utsändes ifrån borgen att döda eller taga dem tillfånga. Sådant kom Gustaf wäl ihog, när han utrotade klostren i landet. Men, när lifsmedel började brista i staden, körde Danskarne allt kloster-folket ut på bygden.

En dag om hösten före konungawalet satt Peder Fredag i sitt läger på Lofön, då en nymåre-spannare*) kom ifrån staden med underrättelse, att slottsfolket ärnade näst-kommande dag med all sin styrka anfalla Swenskarnes läger på Södermalm. Peder Fredag utwalde då femhundrade af sina raskaste män och gick med dem i all tysthet öfwer slott-broarna till Långholmen och Södermalm och gömde sig i Maria Magdalena kyrka, tilldeß fienden gått den förbi; då följde han dem sagteligen efter, och, när de anföllo Swenska lä-gret framför sig, anföll han dem med sina tappra män i ryggen och gjorde i Danska hären en stor förskräckelse, så att de, som kunde undankomma Swenska swärden, flydde med båfwan till-baka in i staden. Det war i denna belägring den sista striden.

Danskarne, efter sin onda wana, tänkte wäl ännu en gång bedraga de Swenska med falsk dagtingan, erbjudande sig att lemna slottet i Lübeckarnes händer mot frid och skepp för de-ras återfärd till Danemark. Men Gustaf förstod, att de gjor-de detta derföre, att de wißte, det krämarne i Lübeck höllo med den nya Konungen Fredrik i Danemark, och bad dem derföre sitta qwar, tilldeß nöden twang dem att åtnöjas med de willkor, han dem förelägga wille. Gustaf wistades efter sitt anträde till konungadömet mest i Uppsala, tillsatte biskop-par och ämbetsmän, medan hans krigshöfdingar bewakade Stock-holms tillgångar, så att Danskarne inga lifsmedel erhöllo, och ändtligen den dagen kom, då hungern på slottet twang dem att öppna för Swenskarne stadens portar och lemna sig i Gu-stafs nåd. Så afbördade sig Swerige deßa utländska män,

*) Nymåre, gammalt Swenskt ord, betyder nyhet af märkeligare beskaffenhet, Nymåresmat kallades den mat, man åt första gången det året, derwid sed är att nypa grannen i örat, såsom en påminnelse att gifwa akt deruppå.

som warit tappra och ståndaktiga, men ståndaktiga i en orättfärdig strid att förtrycka ett oskyldigt folk, som icke gjort dem annat ondt, än att det med godtrohet en gång för dem, såsom wänner, öppnat sina gästfria boningar.

Snart återwände stadens inwånare, som för tidens osäkerhet skull måst lemna sina hus öde. Midsommaraftonen intågade Kung Gustaf i staden, omgifwen af sina trogna stridskamrater, men närmast honom Dalkarlarne, som alltid utgjort kärnan af hans styrka. Wänner och ständer omfamnade hwarandra. Landet war nu rensadt; ingen blodsugare satt mer på slotten; — ingen utländsk wäldsman lurade mer i gathörnen; frid och trygghet rådde öfwer allt. Med fröjd och jubel följde folket sin Konung upp i Herrans tempel, — prisade Gud och wälsignade honom, som räddat hade sitt fädernesland.

Derefter hemförlofwade Gustaf landtfolket, som med honom delat hade stridens faror, lönade och betackade hwar och en, — men först och sist sina trogna Dalkarlar, som, återkomna i sin bygd, wiste mycket att förtälja om den långwariga fejden. Och allt sedan hafwa de i sägner och sånger ifrån denna tid bibehållit såsom heligt minnet af Kung Gösta och sina fäders bygd och åra. Om deßa sista händelser sjunges ännu i Dalarna en sång

om Dalkarlarne och Kung Gösta.

Kung Gösta han rider i Dalarna, Han tingar med Dalkarlar sin'.
Kung Christiern han ligger på Södermalm, Han dricker både mjöd och win*). :,:

«Och hören I, mina Dalkarlar, Allt hwad jag bjuder uppå:
«Willen I mig följa till Stockholm Och slå de Jutar slå?» :,: —

Swarade då de Dalkarlar, De swarade alla i sender:
«Det stod ett slag en Långfredag, Wi minnas det alla än.» :,: —

*) Sjunges ock: Han äter stulen swin.

Swarade det Konung Gustaf, Han swara' för sig alltså:
«Wi bedja Gud Fader i himmelrik, Oß må nu full bättre gå!» :,: —

Då swarade de Dalekarlar, De swarade alle för sig:
«Och willjen J wara wår Höfwidesman Allt inför Stockholms byt» :,:

«Snö-skråfwan*) och Furufnatten**) Rätt pilen han råkar uppå.
«Christiern, den Blodenacken, Må det nu icke bättre gå.» :,: —

«Och gerna så är jag Eder höfwidesman», Konung Gustaf han swarade så,
«Willjen J mig wara trogna Allt under min fana blå.» :,: —

Då swarade de Dalekarlar, De swara' alla som en man:
«Wi blod och lifwet wåga Mot en så grym tyrann.» :,:

Dalkarlarne börja sig rusta, De rusta i dagarna två:
De wille följa Kung Gösta, Hwart ut han lägger uppå. :,:

Så gladelig rider Kung Gösta Allt öfwer Tuna bro,
Fler' åtte han Dalekarlar, Än Danskarne mände tro. :,:

De Dalkarlar börja' sig sträcka Allt öfwer Tuna hed:
Fler' woro de Dalekarlar, Än Gösta kunde öfwerse. :,:

De Dalkarlar mände sig hasta Allt inför Stockholms stad:
Fler' flögo der Dalepilar, Än hagel det faller i haf. :,:

De Dalkarlar begynte att skjuta, De skuto alla som en man:
Tjockare röko Dalepilar, Än sanden på sjöastrand. :,:

De Dalkarlar mände så skämta, Och pilarne hafwa sin gång:
«Twå Jutar buro den tredje, Allt på en spetsestång.» :,: —

Ut kom den mölnare hustru, Allt i detsamma sinn':
«De säckar de äro malna; Hwi bären J dem härin?» :,: —

«Det är icke mölnaresäckar, Fast Eder tyckes så;
«Det är den ypperste Jute, Som stod i Malmen i går.» :,: —

*) Snö-skråfwa: snöripa.
**) Furufnatt: ekorre.

«Jag hafwer så ondt i mitt hufwud, Jag gitter ej lemmar rört;
«Jag hafwer druckit det starka porsöl, Som är ifrån Dalarna fördt.» :,:

«Det wärker ock i min sida, Jag gitter mig icke wänd';
«Jag hafwer smakat den bäska strömming, Som är ifrån Dalarna sänd.» :,:

Ut kommer man af huse På Stockholms gata lång:
Det war stor lust att skåda, Hur' Juten af hästen språng. :,:

Det war en ryttare Erik, Så skriade han som fler':
«Gud nåde oß arma Jutar, Wi se aldrig Jutland mer!» :,:

Kung Gösta han rider på högan häst I fältet af och an,
«Tack will jag mina Dalkarlar För Eder trohet sann.» :,:

«I hafwen med mig ståndit Som trogna Swenska män;
«Will Gud mig lifwet unna, Jag gör Eder godt igen.» :,:

Innehåll.

Sid.

Sjunde Capitlet. Begynnelsen af Swenska Folkets förtryck under utländska Konungar, från början af Konung Magni till slutet af Konung Albrechts sjuåriga fångelse. . . . . 1.

1. Konung Albrechts begynnelse (1363). . . . . 1.
2. Slaget på Gata skog, wid Tillinge och Östanbro (1365). 3.
3. Om Konung Albrechts regemente, giftermål, kröning och Åriksgata. . . . . 6.
4. Uppswearne sända bref till Folket sunnanskog. Konungamagtens förfall. Bo Jonssons begynnelse. . . 7.
5. Konung Håkan befriar sin Fader ur fångelset (1371). Slutet af Konung Magnus den Godes Saga. . . 9.
6. Om tillståndet i Swerige. Några märkeliga män och händelser i denna tid. . . . . 13.
7. Om Sancta Birgitta och Wadstena Jungfrukloſters begynnelse. . . . . 15.
8. Om den Heliga Birgittas färd till Rom, hennes uppenbarelser och stora anseende. . . . . 17.
9. Huruledes Sancta Birgittas barn komma till Rom. Begynnelsen af Sancta Katharinas Helgonasaga. . . 19.
10. Om Sancta Brittas söner, och huruledes de blifwa den Helige Fadren föreställda. . . . . 20.
11. Om Herr Carl och Johanna, Drottning af Neapel. . 22.
12. Om Sancta Birgittas död (1373) och Wadstena klosterbyggnad. . . . . 23.
13. Om Fru Birgittas Heliggörelse i Rom, d. 7 Oct. 1391, samt några minnesmärken efter henne. . . . . 24.
14. Bref från Sancta Birgitta till Herr Birger, hennes son. Slut af Helgonasagan. . . . . 28.
15. Om Sancta Katharinas död (1381). Slutet af hennes Helgonasaga. . . . . 29.
16. Om Risberga Kloſter, och huruledes Konung Albrecht bryter qwinno- och kyrkofrid. . . . . 31.
17. Om Swenska Folkets förtryck af utländningarne. Befrielsestriden begynnes. Slaget på Nyckelångarna (1389). . . . . 40.
18. Om Sättebröderna och mordbranden på Käpplingeholmen. . . . . 50.
19. Minne och Sägner om Garparne, den sjuåriga landsplågan. . . . . 52.

Sid.

Tredje Tidhwarfwet. . . . . 55.

Inledning. . . . . 55.

Första Capitlet. Sagan om Margareta Waldemarsdotter, och om Swenska Folkets förtryck under henne samt hennes syfterson, Konung Erik af Pommern. . . . . 57.

1. Margaretas födelse och hennes Moder, Drottning Helswig. . . . . 57.
2. Om Margaretas lynne, uppfostran och giftermål. . . 64.
3. Om Margaretas och Ingegerd Knutsdotters wänskap. 65.
4. Huruledes Erik af Pommern blifwer till Konung tagen, år 1396, och hwad märkeligt sig tilldrager i landet under Drottning Margaretas regeringstid. . . . . 67.
5. Om älskogerunor: Abraham Brodersson och Margareta. 69.
6. Slut på Sagan om Margareta Waldemarsdotter. . 78.
7. Om Konung Eriks giftermål och den goda Drottning Phlippa. . . . . 74.
8. Om folkets tillstånd, lagskipning och hushållning i Konung Erik d. XIII:s tid. . . . . 76.
9. Om Konung Eriks färd till Jerusalem och hans sångenskap. . . . . 79.
10. Om Konung Eriks Biskopar. . . . . 80.
11. Om Konung Eriks fogdar och folkförtryckaren Jösse Eriksson. . . . . 82.

Andra Capitlet. Här förtäljes om befrielsekriget under Engelbrecht Engelbrechtsson, Erik Puke och Carl Knutsson Bonde. 85.

1. Dalkarlarnes första uppresning under Engelbrecht Engelbrechtsson (om hösten 1433). . . . . 85.
2. Om Engelbrecht Engelbrechtssons första strider och om de slott och säten, han intog och förstörde (1434). . 87.
3. Engelbrecht ingår förbund och wänskap med Erik Puke. 89.
4. Erik Puke intager slotten i Norrbotten och Finnland, hwarefter han reser att finna Engelbrecht. . . . 91.
5. Andra året af befrielsekriget. Puken i Kekarna. Engelbrecht i Östgöraland. Wadstena möte (1434). . . 92.
6. Engelbrecht Engelbrechtsson och Erik Puke draga med hårsmagt omkring landet och intaga slott och borgar (1434). . . . . 95.
7. Huruledes fogdarne jagas ur Wärmland, och deras slott förstöras. . . . . 99.
8. Fortsättning om befrielsekriget Sunnanskog. . . . 101.
9. Om Konung Eriks färd till Stockholm och hwad sig derstädes tilldrager. . . . . 103.
10. Om Herramöter i Arboga och Konungens sista färd till Stockholm (1435). . . . . 105.

Sid.

11. Hwad sig tilldrog på befrielsekrigets tredje år (1436). 107.
12. Om Göksholms-Herrarne och Engelbrechts död. . . 112.
13. Engelbrechts-Wisan, diktad af Biskop Thomas i Strängnäs. . . . . 114.
14. Om Biskop Thomas i Strängnäs och Carl Knutsson. 120.
15. Minnesmärken och Sägner om ofreden imellan Carl Knutsson och Erik Puke. . . . . 123.
16. Hurusedes Carl Knutsson swiker Ärchebiskop Olof och Riddaren Broder Swensson, samt om Biskop Thomas' sorg öfwer Erik Puke. . . . . 126.
17. Om Drotset Christer Nilssons owänskap med Carl Knutsson och fångslande på Räfwelsta. . . . . 132.
18. Slut på Erik den Trettondes Saga. Konung Christophers af Baiern begynnelse (1439). 134
19. Carl besöker en spåqwinna och uppmuntras af henne att förtrösta på sin stora lycka. . . . . 135.
20. Konung Christopher tages till Konung wid Mora Sten (1441). . . . . 137.
21. Om Konung Christophers förrättningar och död. Nytt Konungawal (1448). 138
22. Hurusedes Norrmännen taga Carl Knutsson till Konung (1449). . . . . 141.
23. Om Wisbybranden, samt huru Måns Green förräder Gottland i Danskarnes händer (1449). . . . . 142.
24. Danskarnes härjande. Thord Bondes begynnelse i Götalander (1452). . . . . 144.
25. Thord Bonde gästar Thu- Thuresson på Arewall och tager Jönköpings-hus samt Rumlaborg (1452). . 147.
26. Konung Carls räfst (1454). Thord Bonde och Kolbjörn Gäst i Norrige. . . . . 149.
27. Om Thord Bondes död (1456). . . . . 150.
28. Hurusedes Konung Carl drack Nils Sture's bröllopp, hwarefter han, för Jöns Bengtssons uppror, flyr af landet (1457). . . . . 153.
29. Hurusedes Jöns Bengtsson mot Swenska Folkets will-ja inkallar Konung Christian I (1457). . . . . 156.
30. Om Konung Christians sinåriga regemente, Ärchebiskopens fångslande, och Biskop Kettil Wases uppror. 158.
31. Slaget wid Qwickjund (1463) och Haraker (1464). Sten Sture's begynnelse. . . . . 160.
32. Konung Carl kallas andra gången till konungadömet, men förwisas till Finnland (1465), efter sex månaders regering. . . . . 16[illegible].
33. Om tillståndet i landet under Biskoparnes regementstid. Kettil Wases död (1466). . . . . 166.
34. Om Iwar Arelssons bröllopp. Konung Carls wänner winna segor wid Kolbeck och Gröneborg. . . . 167.
35. Konung Carl Knutsson hemkallas (1467) tredje gången till konungadömet, och blifwer derwid intill sin död (1470). . . . . 172.

Sid.

Tredje Capitlet. Sture-Sagan, innehållande sägner och minnesmärken från Riksföreståndarnes tid, Sturarnes befrielsekrig och riksstyrelse, från Carl Knutsson död till Slaget wid Bogesund och Sten Sture den Yngres död (1520). . . . . 177.

1. Sten Sture af Folkunga-ätten tages till Riksföreståndare (1471). . . . . 177.
2. Slaget på Brunkeberg (1471). . . . . 180.
3. Sten Sture nitälskar för upplysning och werenskaper samt stiftar Uppsala Akademi (1477). . . . . 189.
4. Om Ryska fejden. Sägner om Knut Posse och Wiborgska Smällen. . . . . 191.
5. Ärterligare om Finska fejden. Erik Axelsons och Jwar Axelssons död. Swante Nilsson Sture begynnelse. 196.
6. Hurusledes Sten Sture sättes från riksstyrelsen, och Konung Johan inkallas till konungadömet (1497). . . 198.
7. Om Kung Hans' giftermål och sonen Christierns födelse. 201.
8. Om Christiern Tyrannes begynnelse. Gustaf Eriksson Wasas födelse. . . . . 206.
9. Hurusledes Konung Johan sättes från riket på Herredagen i Wadstena (1501). . . . . 207.
10. Om Christiern Johansséns första färd till Norge och första inträde inom Sweriges landamäre. Otto Rud och Åke Johansson Natt och Dag. . . . . 208.
11. Sten Sture den Äldres död (1503). . . . . 211.
12. Om Swante Sture, samt hurusledes han blifwer till Riksföreståndare tagen (1504). . . . . 212.
13. Om Blodbadet i Kalmarne (1505). Åke Johanssons strid och fall (1510). . . . . 214.
14. Om Swante Stures död och hans son Sten Sture den Yngres wal till Riksföreståndare (1512). . . . . 216.
15. Om Sten Sture och Archebiskop Gustaf Trolle. . . 217.
16. Om Archebiskop Birger i Lund och Sten Stures bannlysning . . . . . 218.
17. Om slaget wid Dufwenäs (1517) och Stäkets förstöring. 220.
18. Minnesmärken och sägner efter slaget wid Brännkyrka (1518). . . . . 222.
19. Slaget wid Bogesund, Sten Sture den Yngres död (1520). 226.
20. Blodbad och Konungakröning. . . . . 228.
21. Sägner om Konung Christierns hemfärd och de Swenska Böndernas afwäpnande andra gången. . . . 235.

Fjerde Capitlet. Begynnelsen af Wasa-Sagan: Sägner och Minnesmärken efter Gustaf Eriksséns befrielsekrig, flykt och wandringar, samt hurusledes han upplö-